3 1761 07141880 0

307

MINNEN

UR

SVERIGES NYARE HISTORIA,

SAMLADE

AF

B. von SCHINKEL,
Öfverste, f. d. Adjutant hos Konung Carl XIV Johan,

FÖRFATTADE OCH UTGIFNE

AF

C. W. BERGMAN.

FJERDE DELEN.

GUSTAF IV ADOLF.
(1796—1809).

STOCKHOLM, 1854.
P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

JUL 18 1974

DL
748
S4
v. 4

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/minnenursveriges04schi

INNEHÅLL.

FÖRSTA KAPITLET.

De första åren af Gustaf IV Adolfs Regering.

(1796—1799).

Konungen mottager regeringen. — Hertigen-förmyndaren nedlägger sina embeten. — Teckning af Konungens karakter. — Rosenstein. — Hans guvernörer. — Gustaf IV Adolf och Carl XII. — Förhoppningar. — Reuterholm förvisas hufvudstaden. — Ehrenheim i spetsen för utrikes ärenderna. — Den nya konseljen. — Sidoinflytelser. — Ställningen i Petersburg efter Gustaf Adolfs afresa. — Kejsarinnan Catharina och Stedingk. — Gollowkins och Klingspors beskickningar. — Nytt förslag på Norige. — Underhandlingarne om giftermål emellan Gustaf Adolf och Storfurstinnan Alexandra afbrytas för andra gången. — Baron Taubes beskickning till Carlsruhe. — Prinsessan Fredrika af Baden och hertigen af Enghien. — Gustaf Adolfs förlofning. — Hemlig riktning af konungens utrikes politik. — Baron Taubes förderfliga inflytande. — Utdrag ur hans bref till grefve Axel Fersen. — Blick på Europas politiska ställning. — Teckning af grefve Axel Fersen. — Hans tillgifvenhet för huset Bourbon och fåfänga bemödanden för denna olyckliga familjs räddning. — Utdrag af hans bref till baron Taube och grefvinnan Piper. — Grefve Fersens utnämning till svensk ambassadör vid kongressen i Rastadt. — Berättelse om denna beskickning. — Samtal med general Bonaparte. — Förhållande till Ryssland. — Baron Staëls nya uppträdande i Paris. — Englands nya våldsamheter mot Sveriges handel. — Stor koalition mot Frankrike. — Sverige anmodas att deruti deltaga. — Baron Taube i Berlin. — Förslag att sälja Pomern. — Misshälligheter med Frankrike. — Baron Taubes död. — General Toll i Petersburg. — Märkligt samtal mellan Toll och kejsar Paul. — Underhandlingar . . . . sid. 1—53.

ANDRA KAPITLET.

Riksdag i Norrköping.

(Mars—Juni 1800).

Blick på de inre ärendernas förvaltning. — Wachtmeister, Lagerbring och Toll. — Rosenblad, Lagerheim och Ugglas. — Statsverket. — Den ekonomiska lagstiftningen. — Bankens och Riksgälds-Kontorets tillstånd. — Oroligheter. — Riksdagskallelse. — Teckning af partierna vid riksdagen. — Hofpartiet. — Det fordna s. k. patriotiska partiet. — Den revolutionära venstern. — Hans Hjerta, Skjöldebrand och Adlersparre. — Riksdagens öppnande. — Talmännen. — Konungens proposition angående tillsättandet af ett hemligt utskott. — Häftigt uppträde i presteståndet. — Biskop Wallqvists död. — Utskottsvalen. — Märklig öfverläggning hos adeln rörande frågan om finansernas offentlighet. — G. Adlersparre afsäger sig sin plats som ledamot i hemliga utskottet. — Kröningen och hyllningen. — Skärmystling mellan Toll och oppositionen. — Plan mot säkerhetsakten. — Förslag till ny konstitution. — Anekdoter. — Hemliga utskottets finansplan. —

Underhandlingar mellan Toll och adels-oppositionen. — Förslag till ett s. k. permanent utskott. — Öfverläggningar i stånden angående finansplanen. — Densamma antages *vilkorligt* af adeln. — Landtmarskalkens mindre grannlaga uppförande. — Tolls inflytande. — Våldsamma uppträden hos adeln. — Flera ledamöter afsäga sig adelskapet, sin riksdagsmannarätt under innevarande riksmöte och sina platser i hemliga utskottet. — Konungen anbefaller åtal mot flere af oppositionens häftigaste talare. — Förordning som förbinder adelsman afsäga sig adelskapet. — Det nya bevillningsförslaget. — Öfverläggning derom i stånden. — Böndernas motstånd besegras af Toll. — Riksdagens slut . . . . sid. 54—103.

TREDJE KAPITLET.

Den beväpnade neutraliteten. — Gustaf Adolf i Petersburg. — Misshälligheter med Ryssland. — Eröfringsplaner. — Förnäma fremmande vid hofvet i Stockholm. — Boheman.

(1800—1804).

Sveriges ställning till utrikes makter. — Samtal mellan kejsar Paul och Stedingk angående oroligheter i Finland. — Kejsarens förslag att med rysk härsmakt stilla dessa oroligheter. — Ryssland intager en fiendtlig ställning emot England. — Gustaf Adolfs afresa till och mottagande i Petersburg. — Samtal mellan de begge suveränerna. — Nytt fördrag rörande de neutrala makternas sjöfart. — Vigtiga öfverenskommelser mellan Paul och Gustaf Adolf. — Anekdoter. — Missämja och afresa. — Fiendtliga mått och steg. — Sveriges rustningar. — Konungens resa till södra orterna och möte med kronprinsen af Danmark. — Engelska flottans ankomst. — Amiral Cronstedt i Köpenhamn. — Svenska flottan får befallning att utlöpa. — Strid vid Köpenhamn. — Danmark frånträder förbundet. — Amiral Wachtmeisters missöde. — Engelska flottan utanför Carlskrona. — Kejsar Pauls död. — Konungen uppdrager den nye kejsaren, Alexander, medlarekallet mellan sig och England. — Detaljer rörande tronförändringen i Petersburg. — Stedingk och Pahlen. — Alexander. — Rysslands nya system. — Baron Armfelt och hans makas öden efter afresan från Kaluga. — Gustaf Adolf och Armfelt. — Grefvinnan Armfelt. — Baron Armfelts audiens hos kejsar Alexander och återkomst till Sverige. — Hans planer.. — Förhållande till Ryssland. — Misshälligheter. — Gustaf Adolf och Förste konsuln. — Duroc. — Planer på Norige. — Badiska hofvets ankomst. — Sällskapsnöjen på Gripsholm. — Drottningens möte med sin syster, kejsarinnan af Ryssland. — Hertigen af Glocester. — Boheman . . . . sid. 104—148.

FJERDE KAPITLET.

Gustaf IV Adolf i Tyskland.

(1803—1805).

Konungens och drottningens resa till Carlsruhe. — Förhållande till förste konsuln. — Emigranternes inflytande. — Gustaf Adolf och hertigen af Enghien. — Armfelt i Paris och Carlsruhe. — Konungens tyska politik. — Första tanken på en ny koalition mot Frankrike. — Armfelt och kejsar Frans II. — Bonaparte antager kejsaretiteln. — Hertigens af Enghien mord. — Gustaf Adolfs misslyckade bemödanden att rädda nämnde hertig. — Konungens förtrytelse. — Lagerbjelke och Tawast. — Ehrensvärd återkallas

från Paris och baron Armfelt från Wien. — Underhandlingar med England och Ryssland. — Konungen erbjuder Ludvig XVIII en tillflyktsort i Sverige. — Jungs förklaring öfver uppenbarelseboken. — Tillämpning häraf på Napoleon och Gustaf Adolf. — Friherrinnan d'Oettlinger. — Anekdoter. — Fransyskt förslag att arrestera konungen. — Afresa från Carlsruhe. — Irrfärder i Tyskland. — Nytt angrepp mot konungen i fransyska tidningen Monitören. — De diplomatiska förbindelsernas afbrytande mellan Sverige och Frankrike. — Konungens ankomst till Stralsund. — Armfelt i Berlin. — Fredrik Wilhelm och Gustaf Adolf. — Hemliga öfverenskommelser mellan Sverige å ena sidan och England och Ryssland på den andra. — Hofvets återkomst till Stockholm. — Äfventyrlig hemresa. — Detaljer rörande Bourbonernas vistelse i Calmar 1804. — Grefve Axel Fersen och grefven af Lille . . . . sid. 149—185.

FEMTE KAPITLET.

Fälttågen i Pomern och Lauenburg.

(1805—1807).

Subsidiefördrag med England. — Svenskarne aftåga till Pomern. — Preussens politik i förhållande till de förbundna makterna. — Gustaf Adolf och Svarta Örns orden. — Spänning i Sveriges förhållande till Preussen. — Ryssarne gå öfver Elbe. — Svenska avantgardets marsch till Lauenburg. — Grefve G. Löwenhjelms beskickning till Berlin. — Konungen afreser till Tyskland. — Misshälligheter med Preussen och de förbundna makterna. — Svenska truppernas fram- och tillbakatågande. — Missnöje i hären. — Baron Armfelts resa till Ollmütz. — Konungen och von Brinckman. — Följderna af slaget vid Austerlitz. — Förslag att sälja Pomern. — Hertigens af Mecklenburg besök i svenska högqvarteret. — Gall. — Svenska härens återtåg till Pomern. — Krig med Preussen. — Dumouriez' besök i Greifswald. — Konungens planer. — Förslag att sälja svenska örlogsflottan. — Seqvester lagd på engelska subsidier tillhörige Ryssland. — Återställandet af det goda förståndet med Preussen. — Konvention i Bartenstein. — Nya förmånliga anbud å Englands sida. — Konungen återreser till Stralsund. — Förändring i det högre svenska militärbefälet. — Armfelts onåd. — Preussarnes ankomst under Blücher till Rügen. — Ny konvention med England. — »*Konungens regemente.*» — Gustaf Adolf och marskalk Brune. — Den förenade preussiska och svenska härens ställning i slutet af Juni 1807. — Stillestånd mellan Ryssland och Frankrike. — Gustaf Adolf uppsäger stilleståndet i Schlaktow. — Märkligt samtal med Wetterstedt. — Fred i Tilsit. — Svenskarne tillbakadrifvas inom Stralsunds murar. — Wredes och Tolls onåd. — Engelska hjelptrupperna lemna Rügen. — Häftigt uppträde mellan Toll och konungen. — Den sednare återvänder till Sverige. — Toll räddar svenska i Pomern förlagde hären från fångenskap. — Möte mellan Toll, Brune och Reille. — Svenska truppernas återkomst till Sverige . . . sid. 186—253.

SJETTE KAPITLET.

Krig med Ryssland och Danmark.

(1808—1809).

Bourbonerna i Carlskrona. — Planer på Seland. — Rysslands fordringar. — Konungens svar härå. — General Savarys hotande språk i Petersburg. — Märkligt samtal med Toll. — Nya propositioner till England. — Skrift-

vexling mellan svenska och ryska kabinetterna. — Fransyska utlåtelser rörande Sveriges undergång. — Hemliga orsaken till konungens sorglöshet i afseende på Finlands försvar. — General Klingspors instruktion. — Subsidiefördrag med England. — Danmarks krigsförklaring. — Berndotte anbefalles att inkräkta Sverige. — Prins Christian August högste befälhafvare i Norige. — Armfelt emottager befälet öfver den s. k. vestra arméen. — De första krigshändelserne. — Sveaborg. — Finland förenas med ryska riket. — Klingspor och Klercker. — Norska fälttåget. — Landtvärnet. — Engelska hjelptrupperne. — Vårkampanjen. — Plan att anfalla Seland. — Förhandlingar mellan general Armfelt och prinsen af Augustenburg. — Krigstilldragelser i Finland. — Sjökampanjen. — Posse och prinsen af Augustenburg. — Armfelt afträder befälet öfver vestra arméen. — Gustaf Adolf och general-adjutanten af Melin. — Anekdoter. — Gardernas degradering. — De hemliga orsakerna dertill. — von Brinckman svenskt sändebud i London. — Borgenstjernas beskickning till Köpenhamn. — Stillestånd med Norige. — Finansställningen. — Tvisten med England. — Ny krigsgärd — Samtal mellan konungen, Merry och Ehrenheim. — Förberedelser till nya fiendtligheter från öster. — Danmark hotar med infall i Skåne. — Plan till de trenne nordiska kronornas förening på Fredrik VI:s hufvud . . . . sid. 254—313.

SJUNDE KAPITLET.

Öfversigt af den Inre ställningen.

(1796—1809).

Tryckfrihetens tillstånd. — Zibet i egenskap af censor librorum. — Lagskipningen. — Utrikes ärenderna. — Krigsförvaltningen. — Finanserna. — Krigskostnaden. — Rikshushållningen. — Enskiftes-stadgan. — Drottning Fredrikas första ankomst till Drottningholm. — Missämja mellan konungen och drottningen. — Försoning. — Nya misshälligheter. — Fröken Kaulbars' missöde. — De kungliga barnens uppfostran. — Anekdot. — Hofvet. — Hertigen af Södermanland. — Utdrag af hans bref till Reuterholm. — Dennes återkomst till fäderneslandet. — Brytning mellan hertigen och Reuterholm. — Hertigen och konungen. — Finska gardet. — L. v. Engeströms profetia om en statshvälfning. — Hertigen och Armfelt. — Den förres vänkrets. — I hvad mån var hertigen delaktig i stämplingarne mot Gustaf Adolf? — Försoning mellan dessa begge höga anförvandter. — Konungen och general-adjutanten friherre Fock. — Hertig Fredrik och prinsessan Sofia Albertina. — Munck. — Reuterholms afresa från Sverige och nya irrfärder. — Möte med prinsen af Hessen. — Reuterholm och Gustaf III. — Den förres spådom om en statshvälfning. — Fröken Rudenschöld. — Vetenskaperna. — Qvensel, Schwartz, Holmbergsson och Hermelin. — Berzelius. — d'Albedyhll, Skjöldebrand och Hamilton. — Höjer, Silfverstolpe och Adlersparre. — Sergel. — Utmärkta målare och musici. — Skaldekonsten. — Franzén och Tegnér . . . . sid. 314—360.

ÅTTONDE KAPITLET.

Den Trettonde Mars.

(1800—1809).

Återblick på konungens första regeringsår. — De första spåren till missnöje. — Fransyska stämplingar. — Åtskilliga revolutionsförslag å bane redan i Pomern 1807. — Armfelts, Tolls och Essens tankar i ämnet. — Tonen i ar-

méen. — Regeringens ställning. — Drotset och Gustaf Adolf. — Platen och Götha kanal. — Ny plan af Armfelt. — Bathurst och Brown. — Gissning om Ruuths och Lagerbrings förbindelser med den sistnämnde. — Stedingk söker böja konungens sinne för fred. — Garderne. — Plan att mörda konungen. — Jakob Cederström, Hans Järta och C. H. Anckarsvärd. — Björnstjernas revolutionsplan. — Förslag att *tvinga* monarken att afsäga sig regeringen. — Gripenwald och Mörner i Stockholm. — Baron Henning Wrangels besök på Nynäs. — Adlercreutz. — Ny revolutionsplan. — Hans Järtas betänkligheter. — Armfelts planer och onåd. — Adlersparre och Posse. — Förslag att välja prinsen af Augustenburg till tronföljare och med honom få Norige. — Platens åsigt. — Sammankomst i Erfurt mellan Napoleon och Alexander. — Rykten om Sveriges delning. — Adlersparre och Posse i Ökne. — Proklamationer. — C. H. Anckarsvärd afreser till Stockholm. — Skjöldebrands nya revolutionsplan. — Sammankomsten på Beckers värdshus. — Hans Järta hindrar denna plans utförande. — Armfelt och G. Lagerbjelke. — Märkligt samtal mellan Järta, C. H. Anckarsvärd och Skjöldebrand. — Politisk sammankomst på Enskede. — Skjöldebrand och hertigen af Södermanland. — Riksdrotset och Gustaf IV Adolf. — Liljencrantz och Toll. — Förslag att tvinga konungen att sammankalla ständerna. — Riksdrotset och general Adlercreutz. — Abdikationsplanen. — Gustaf Adolf och Stedingk. — Revolutionen i Wermland. — Hamiltons resa till Stockholm och C. H. Anckarsvärds till Norige. — Grefve H. G. Wachtmeister och Adlercreutz. — Ryktet om Adlersparres marsch och de deraf föranledde mått och steg. — Uppträde mellan konungen och Stedingk. — Adlersparres marsch till hufvudstaden. — Rapport härom till konungen. — Berättelse om revolutionen. — Hertigen af Södermanland riksföreståndare . . . . . . sid. 361—448.

BILAGOR.

N:o 1. Gustaf IV Adolfs Afsägelseakt . . . . sid. 451.
2. Kejsar Pauls plan, att med rysk härsmakt dämpa ett befaradt uppror i Finland . . . . » 452.
3. Ambassadören Stedingks förklaring i anledning af föregående kejserliga plan . . . . » 453.
4. Bref från kejsar Alexander till Gustaf IV Adolf . . . . » 453.
5. Utdrag af bref från ambassadören friherre Stedingk till Gustaf IV Adolf . . . . » 454.
6. Apostill från baron G. Lagerbjelke till general Toll . . . » 454.
7. Utdrag af Monitören för den 14 Augusti 1804 . . . . » 456.
8. Bref från kejsar Alexander till Gustaf IV Adolf . . . . » 457.
9. Egenhändigt bref från kejsar Alexander till Gustaf IV Adolf » 458.
10. Egenhändigt bref från kejsar Alexander till Gustaf IV Adolf » 459.
11. Bref från general G. M. Armfelt till prinsen af Augustenburg . . . . » 459.

FÖRSTA KAPITLET.

De första åren af Gustaf IV Adolfs Regering.

(1796—1799).

Konungen mottager regeringen. — Hertigen-förmyndaren nedlägger sina embeten — Teckning af Konungens karakter. — Rosenstein. — Hans guvernörer. — Gustaf IV Adolf och Carl XII. — Förhoppningar. — Reuterholm förvisas hufvudstaden. — Ehrenheim i spetsen för utrikes ärenderna. — Den nya konseljen. — Sidoinflytelser — Ställningen i Petersburg efter Gustaf Adolfs afresa. — Kejsarinnan Catharina och Stedingk. — Gollowkins och Klingspors beskickningar — Nytt förslag på Norige. — Underhandlingarne om giftermål emellan Gustaf Adolf och Storfurstinnan Alexandra afbrytas för andra gången. — Baron Taubes beskickning till Carlsruhe. — Prinsessan Fredrika af Baden och hertigen af Enghien. — Gustaf Adolfs förlofning. — Hemlig riktning af konungens utrikes politik. — Baron Taubes förderfliga inflytande. — Utdrag ur hans bref till grefve Axel Fersen. — Blick på Europas politiska ställning. — Teckning af grefve Axel Fersen. — Hans tillgifvenhet för huset Bourbon och fåfänga bemödanden för denna olyckliga familjs räddning. — Utdrag af hans bref till baron Taube och grefvinnan Piper. — Grefve Fersens utnämning till svensk ambassadör vid kongressen i Rastadt. — Berättelse om denna beskickning. — Samtal med general Bonaparte. — Förhållande till Ryssland. — Baron Staëls nya uppträdande i Paris. — Englands nya våldsamheter mot Sveriges handel. — Stor koalition mot Frankrike. — Sverige anmodas att deruti deltaga — Baron Taube i Berlin. — Förslag att sälja Pomern. — Misshälligheter med Frankrike. — Baron Taubes död. — General Toll i Petersburg. — Märkligt samtal mellan Toll och kejsar Paul. — Underhandlingar.

Den första November 1796 inträffade ändtligen den dag, då den unge konungen fyllde aderton år, och då han enligt sin faders testamente borde sjelf föra spiran öfver sitt folk. Den akt, då hertigen-regenten åt honom öfverlemnade regeringen, egde med mycken högtidlighet rum på rikssalen. Konungens tal från tronen var enkelt och passande, ehuru det saknade de loford, man väntat få höra tilldelas regenten. Han erinrade deremot med mycken rörelse om den förlust, Sverige gjort genom Gustafs död, tackade regenten för dess visade *»möda och vaksamhet»*, samt förklarade, huru uppriktigt han skulle bemöda sig, att föra regeringen till

befordrande af allmänt väl. »Jag har tagit till mitt valspråk *Gud och folket*», yttrade konungen. »Dessa ord skola beständigt påminna mig mina pligter, mitt ansvar och de stöd, på hvilka jag förtröstar».

Efter detta tal uppläste en af statssekreterarne den skriftliga berättelse, som regenten öfverlemnade konungen, och hvaruti han aflade räkenskap för sin förvaltning [1]. Konungen besvor derefter konstitutionen [2], och afhörde slutligen regentens afskedstal. Hertigen vidrörde deruti rikets läge vid Gustafs död på ett sätt, som märkvärdigt stack af emot den hyllning, Gustaf Adolf egnat hans regering. Han fullföljde sitt tal, tackande de personer, som understödt honom i hans ansvarsfulla kall, och slutade med följande ord: »*Jag nedlägger nu inför E. Maj:ts tron förmynderskapet jemte befälet öfver flottan och alla de embeten, jag under E. Maj:ts minderårighet beklädt. Min ära är tillfredsställd, och jag återgår såsom den första undersåten inom det enskilta lifvets krets*».

Hertigen nedlade också verkligen alla sina hittills innehafda befattningar, såsom den af general en chef, storamiral, chef för artilleriet, öfverinseendet vid krigsakademien o. s. v., och då trupperna i hufvudstaden följande dagen aflade hyllningseden, befann sig hertigen på intet annat ställe, än — i spetsen för sitt regemente, det enda befäl, han bibehöll [3].

---

[1]) Denna berättelse finnes tryckt i Strödda Handlingar till publicitetens historia i Sverige, sid. 1.

[2]) Konungen skulle vid detta tillfälle efter föreskrifter underteckna *förenings- och säkerhetsakten;* men hvad som på ett oangenämt sätt afbröt högtidligheten, var ett uppehåll af mer än en half timme, emedan man glömt att framlägga denna akt. Man skickade genast till kansliet, men då man i brådska ej kunde få rätt på den, måste underskriften uteblifva. Den följde dock dagen derefter uti slottsgalleriet, dit konungen kallat begge hertigarne sina farbröder, och alla kollegierne, hvilka han uti ett kort tal uppmanade att bevittna densamma.

[3]) Konungens sätt att behandla sin farbror, f. d. regenten, var föröfrigt, isynnerhet i början af hans regering, utmärkt af en viss hårdhet. Jfr åttonde kap.

Innan vi fullfölja vår berättelse, torde här vara rätta stället, att med några ord erinra om grunddragen i den unga konungens karakter, hvilken på den plats, försynen honom anvisat, blef så förderflig för fäderneslandet.

Gustaf Adolf hade aldrig röjt synnerliga anlag för snart sagdt någonting, åtminstone ej för något, som tycktes kunna lofva en utmärkt, knapt medelmåttig regent. Gustaf III:s yttrande till riksdrotset Wachtmeister, som önskade att kronprinsen under konungens utländska resa 1791 måtte erhålla säte i regeringen, lärer derför få anses hafva varit fotadt på en riktig kännedom om prinsens karakter. Konungen yttrade: »*Ni känner ej kronprinsen. Han är dum, envis och högfärdig, och hade hertigen af Småland fått lefva, skulle Gustaf Adolf kanske aldrig burit spiran*»[4]).

Dessa konungens ord synas oss ganska märkvärdiga, samt hafva ej, hvad Gustaf Adolfs förmåga beträffar, af erfarenheten blifvit jäfvade.

Gustaf Adolfs barndom förflöt som de flesta furstliga barns: redan vid vaggan och sedan allt framgent omgifven af all monarkiens glans, och seende alla täfla om att skänka honom sin hyllning, att efterkomma hans minsta önskningar, såddes i hans hjerta tidigt högfärdens frö, som slutligen utvecklade sig till en så förfärande skepnad. Han trodde på fullt allvar konungar vara af en annan och bättre natur än andra menniskor, och derföre i himmelen äfven skola intaga en upphöjdare plats. Så hade man predikat för honom, och det furstliga barnets urskiljning var för slö, hans egenkärlek för stark, för att han skulle kunnat ega makt att tillbakavisa så förkastliga lärdomar[5]) . . . . .

---

[4]) Jfr föregående del. Detsamma yttrade Gustaf III till ambassadören Stedingk: »Mon fils finira mal; il est bête et entêté». Anteckningar af grefve Magnus Björnstjerna, I, sid. 22.

[5]) D. v. statssekreteraren, sedermera statsrådet grefve M. Rosenblads efterlemnade anteckningar, (S. S.)

»Konungen hade föröfrigt», yttrar en af hans vänner [6]), som voro i tillfälle att känna honom ganska väl, »ett af naturen inskränkt förstånd och svag tankekraft; men genom sorgfällig och upplyst handledning voro hans sinnesförmögenheter så långt utvecklade, som en mager jord möjligen kan uppodlas».

Den största förtjensten af denna »uppodling» hade onekligen konungens informator, den hederliga, rättänkande och upplysta fosterlandsvännen, kansliradet Rosenstein. Han försummade intet, för att i de delar af undervisningen, som han åtagit sig, bibringa sin höga elev riktiga och upphöjda begrepp, och måhända misstaga vi oss icke, då vi anse, att flere af de vackra egenskaper, konungen utvecklade i början af sin regering, såsom sinne för ordning, rättvisa och hushållning, voro en följd af det inflytande, Rosenstein utöfvat på honom. Dessa egenskaper hos konungen skulle också sannolikt i längden blifvit af den största nytta för landet, försåvidt de ej alltför mycket försvagats till sina verkningar utaf olyckliga lidelser, dåliga anlag, skadliga inflytanden och de våldsamma och underliga tidsförhållanden, hvarunder konungens regering inföll [7]).

Bland de lyckliga egenskaper, som redan tidigt utmärkte konungen, bör man ej heller förgäta att nämna hans sinne för gudsfruktan, hans ärlighet, redbarhet,

---

[6]) Se föreg. not.

[7]) Adlerbeth yttrade om Rosenstein, att han var en man, som har »en ädel och tänkande själ i en lat och dålig kropp». Detta yttrande är träffande. Jfr rörande R:s förtjenster i egenskap af den unge konungens lärare, föregående del, sid. 33. I sjelfva verket får man ej förneka, att Gustaf Adolfs kunskaper voro rätt vackra efter hans år. Se Historisk Tafla af f. d. konung Gustaf IV Adolfs första lefnadsår, sid 204 f. och 226 ff. Bland de få talanger, konungen egde, kan man också erinra om hans musikaliska sinne. Så t. ex. komponerade han redan en marsch för piano vid 8 års ålder. Se Historisk Tafla etc., sid. 220. Eljest egde konungen ej sinne för vetenskap eller konst, läste nästan aldrig, och var äfven häri nästan en fullkomlig motsats till sin fader!

ordhållighet, flärdfrihet och hans rena seder. Detta var allt egenskaper, hvarigenom han bildade en skärande motsats till sin snillrike fader, och hvaraf det Svenska folket i begynnelsen af hans regering gjorde sig så vackra förhoppningar. Men ack, huru grymt blefvo ej dessa förhoppningar gäckade [8]).

Gustaf III:s val af guvernörer för sin son hade öfverhufvud taget icke utfallit illa, och hvad man än må säga, icke skämde de bort det unga furstebarnet. Isynnerhet bemödade sig riksrådet, friherre Sparre att tidigt och allvarsamt qväsa de frön till dåliga egenskaper, som uppspirade i prinsens sinne, och den skildring af dennes karakter, som Sparre lemnat, är i flere afseenden betecknande. Sedan han om den femåriga fursten anfört en anekdot, som visar dennes utomordentliga envishet, utbrister han: »Till denna grad är prinsens sinne sturskt, häftigt, långsint och entreprenant. Med inga grundade skäl kan man förmå honom att bringas till seger öfver sig sjelf: endast hotelser och räddhåga verka. Att lära är han lat, och föreställnin-

[8]) Konungens lärare i kristendomen var d. v. hofpredikanten och kyrkoherden i Adolf Fedrik, sedermera biskopen i Westerås, doktor Flodin. Denne prestman utmärkte sig alltid såsom den strängaste ortodox, och inplantade samma grundsatser hos konungen. Flodins ortodoxi föll också i god jordmån, ty Gustaf Adolf var af naturen böjd för religiositet. Lanærus säger härom i sin dagbok, förd under riksdagen i Gefle, och i anledning af kronprinsens examen inför ständerna: »Herr doktor Flodin, som undervisar H. K. H. i kristendomen, började förhöret och höll dermed ut en god stund. Han genomgick ordentligen både salighetens grund och salighetens ordning, och H. K. H. lemnade på allt grundiige svar». Biogr. Lex., art. Petrus Munck, IX, s. 156, noten. Dessa konungens flere vackra egenskaper, som vi uppräknat i texten, härledde sig otvifvelaktigt ur religiös grund, och kunde blifvit af oberäknelig nytta för landet, såframt de hållits inom skrankorna af ett upplyst och moget förstånd, men nu blefvo de just i samma mån olyckliga, som detta ej var fallet. Bland ordspråk, som f. d. konungen helst begagnade, var följande: »*Ärligt varar längst*», — ett ordspråk i öfrigt så lofvärdt, men genom hvars alltför långt drifna användande på tidens mörka statskonst han förlorade land och krona.

gen om skammen att med tiden ingenting veta tar icke på honom. Att vara höflig, intressant och göra sig älskad, är han i eget sinne för stor och hög till, för att han skulle tro sig det behöfva, oaktadt allt hvad man derom må säga. Med hot och befallning kan man dock få honom att göra hvad man vill; men icke gör han det af någon egen öfvertygelse om gerningens nytta eller berömlighet, ty han ledsnar ej att millioner gånger låta påminna sig om ett och detsamma, och underlåter man en enda, går han genast sin gamla gång igen. *Ett slags istadighet är i hans själ och karakter, som säkert kan blifva af betydenhet en dag.* Ingen kan vara sensiblare än han emot förakt och sidovördnad, och sinnet hos honom räcker högst länge. Högfärd ligger uti hans själ till en hög grad, och ingen tror han sig behöfva»[9]).

För att förklara Gustaf Adolfs karakter och de många underligheter och afsteg, hvartill han gjorde sig skyldig, nödgas vi ännu fästa läsarens uppmärksamhet på ett par omständigheter. Minnet af den ohyggliga katastrof, som slutat hans faders lif, midt upp i hans hufvudstad och under en tjusande fest, ville aldrig lemna sonens sinne. Det plågade honom snart sagdt natt och dag, och han trodde sig sjelf länge blottställd för samma fara. Detta var åter orsaken, hvarföre han aldrig kunde tåla Stockholm och operan, utan helst tillbragte sin tid i en dyster och trumpen enslighet på Haga, der allt

---

[9]) Hist. Tafla, sid. 120 ff. — Efter Sparre, som 1787 upphörde med guvernörskapet hos kronprinsen, blef friherre C. A. Wachtmeister hans guvernör till 1789, då han af politiska skäl (se andra del., sid. 202) nedlade denna befattning. Wachtmeister var en ärans man, som bemödade sig att bilda Gustaf Adolf till en passande och skicklig regent för vårt land. Efter W. föll vården om kronprinsen uti f. d. öfverkammarherren hos drottning Sofia Magdalena, grefve Nils Philip Gyldenstolpes hand till 1794, då hertigen-regenten sjelf åtog sig att vara guvernör och valde grefve Carl Mörner till vice guvernör. Mörner var en uppriktig vän af konungen, som länge skänkte honom sitt förtroende.

talade till hans känsla och sinnen om den oförgätlige, aldrig nog begråtne monarken, som han så gerna hedrade med fadersnamnet.

För det andra böra vi erinra oss, att konungens ungdomstid inföll inom den franska revolutionens gräsligaste år. Han såg troner och dynastier ramla mångenstädes, nästan som korthus, och hans fruktan för folkrörelser och folkförsamlingar, eller i allmänhet för allt, som ej omedelbart utgick ifrån och leddes af den suveräna handen sjelf, kunde af så fasansvärda exempel lätt väckas och förklaras. I allmänhet erbjöd konungen en förvånande motbild till sin samtida i Ryssland, kejsar Paul, som också bäfvande för jakobinismen, såg densamma öfverallt i alla skepnader.

Konungens fysiska uppfostran hade derjemte ej blifvit ändamålsenligt vårdad. Den kalla regime, som hans första läkare, Dalberg, låtit honom undergå, bestående i ett öfverdrifvet bruk af iskallt vatten, både i tid och otid, hade menligt inverkat på hans helsa. Konungens blod hade härigenom fått en vana, att på vissa tider uppstiga åt hufvudet, då han liksom alldeles gick miste om sig sjelf. Detta inträffade vanligen på bestämda tider, eller i nedanet, då han gret och sade sig vara högeligen olycklig; hans lynne blef vid denna tid utomordentligt nedtryckt, och han såg allt i de svartaste färger, talade ofta om att till förmån för sin son afsäga sig en krona, som han ansåg sig oförmögen att bära ..... Under dylika utbrott var denna furste sannt beklagansvärd, så mycket mera som ryktet om hans oäkta börd kommit till hans kännedom. Att vara son af en öfverbevisad sedelförfalskare, hvilken skymf! Och detta skulle hans eget folk känna! Hvilken förödmjukelse för ett högfärdigt sinne [10]).

[10]) Jfr föregående del, sid. 196 ff. — I anledning af Dalbergs kallvattens-regime yttrar Rosenblad (a. st.): »Lifmedikus Dalberg hade genom den regime, att fötterna alltid skulle vara blottade, så uppdrifvit bloden åt hufvudet, att konungen ofta besvärades

En annan egenhet, den man vid teckningen af Gustaf Adolfs karakter ej får förgäta, är hans böjelse för fixa idéer. Denna böjelse förspordes tidigt, samt tog genast en riktning, som med tiden skulle blifva så förderflig. Hans svaga förstånd förledde honom till religiösa grubblerier, som slutade med ett slags heligt vansinne; han trodde på själavandringen, och förvånades högeligen öfver den frappanta likhet, han trodde sig upptäcka mellan sig och Carl XII: deraf detta vanvettiga begär att likna denna Nordens Alexander, om hvilken Gustaf IV Adolf en gång öppet bekände: »*Jag är Carl XII*» [1])!

Oaktadt alla de brister, som vidlådade konungens karakter, enligt hvad vi nu lagt i dagen, hoppades dock nationen mycket af honom, då han besteg sin ärfda tron. Orsaken härtill var den, att man ännu ej hade lärt att

---

af hufvudvärk, och då var tankeförmågan ganska svag. Derför brukade jag för mina vänner säga, att konungen hade i sitt hufvud tvenne lådor, en med sundt förstånd och en med oförstånd». Jfr De la Gard. arkivet, XVIII, sid. 123 ff. — Att konungen bestämdt kände det rykte som gick om hans nära förhållande till Munck, skola vi framdeles vid flere tillfällen få se, och att detta var en af orsakerne till den afsmak, han ofta röjde för tronen och hans ofta återkommande förslag att abdikera, är visst, ehuru hans högmod nekade honom att tillstå det för sina förtrogne, hvilkas öfvertygelse i den vägen dock alltid var densamma.

[1]) Jfr tredje kapitlet. — Redan 1792 yttrade arkiater Acrel m. fl. berömda läkare i ett protokoll, som fördes i anledning af en konsultation rörande Gustaf Adolfs helsa: »att den unge prinsen verkligen var högst rubbad till sina sinnen, åtminstone hyste vissa fixa idéer, lika orimliga som löjliga (äfven om apokalypsen), som icke voro förenliga med ett sundt förstånd». Björnstjerna, a. st., sid. 22 f. — Härom förekommer också följande i en trovärdig anteckning: »En af hans (Gustaf Adolfs) dårskaper var att tro på metempsykos. Han talade derom ganska allvarsamt och med ganska besynnerliga deduktioner. Han hade olyckligtvis öfvertygat sig, att Carl XII:s själ öfverflyttat sig i hans person, och denna idé, som var fix i hans hufvud, gjorde honom oskicklig att i politiken följa förnuftet. Han ville i Napoleons sekel spela Carl XII:s roll. Stackars man! Man måste beklaga honom».

skilja skalet från kärnan uti denna invecklade personlighet; envisheten hette ännu endast karaktersfasthet, och hans skyhöga högmod ansågs blott såsom en upphöjd känsla af hans pligter och hans kallelse. Dessutom lefde konungen indraget, och visade sig i alla sina handlingar vara en afgjord fiende till lyx och skryt, samt en älskare af svenskhet. Detta smickrade nationalkänslan, och ingaf goda förhoppningar för framtiden.

De som närmare och dagligen omgåfvo konungen, kunde ej nog berömma honom. »Kungen är så söt, så hygglig, och så beskedlig», yttrade hans guvernör, grefve Mörner, redan några år förrän Gustaf sjelf mottog regeringen, »att han är alldeles icke svår att föra, och allt hvad jag begär gör han utan svårighet. Hvar dag upptäcker jag nya egenskaper hos honom, som bör göra vårt fattiga land lyckligt; det bör vara en kungs ändamål, lika mycket om det täcka könet tillbeder honom eller ej. Jag är för mycket vän både af honom och mitt land, för att icke gläda mig åt utsigten till en ärlig, hederlig och hushållsaktig kung» [2]).

Under så blida utsigter visade sig Gustaf IV Adolfs regering, redan flera år innan han sjelf tillträdde styrelsen! Hvem undrar numera, om förhoppningarne den 1 November 1796 uppdrefvos till en ännu större höjd! Detta var också händelsen, och se här t. ex., huru hans egen informator, den upplyste Rosenstein, yttrade sig om honom kort efter det han tillträdt regeringen: »Kungen blir hushållare, är rättvis och ordentlig, samt har nu mycket arbetat. Dess uppförande i Petersburg torde hafva kommit till din kunskap. Det har varit beundransvärdt och sådant som egnar en konung, som regerar öfver ett sjelfständigt folk. Föröfrigt har han ej utmärkt sin regering af några ändringar eller sådant som sticker i ögonen» [3]).

---

[2]) Bref till L. v. Engeström, Drottningholm d. 9 Okt. 1794.

[3]) Bref från Rosenstein till L. v. Engeström, Stockholm d. 15 Nov. 1796. — Ehrenheim, då Sveriges chargé d'affaires i Köpenhamn, var också en af dem, som lofvade sig mycket af Gu-

Hvad Rosenstein här säger på slutet af sitt utlåtande, öfverensstämde också med det verkliga förhållandet. Gustaf Adolf synes ej hafva velat begynna sin regering med några synnerliga förändringar, hvarken i embetsmanna-personalen eller styrelse-åtgärder. Han nöjde sig med att bortvisa dem, som under mindeårigheten gjort sig mest hatade genom våldsamhet och partisinne, bibehöll vid styrelsen alla öfriga, samt inkallade som nya ledamöter företrädesvis endast personer, som antingen blifvit orättvist förföljde under den närmast förflutna tiden, såsom Toll [4]) m. fl., eller sådane, hvilka åtnjöto allmän aktning af nationen eller enskilt förtroende utaf honom sjelf, såsom Lagerheim [5]), Ugglas [6]), m. fl.

---

staf Adolfs regering. Han skrifver till L. v. Engeström d. 10 Okt. 1796: »Alla provinser i Sverige löpa till Stockholm; alla som hafva ögon eller tro sig hafva det, resa till hufvudstaden, för att se den regerande konungen, den nya styrelsen, de nya herrarne, det nya seklet. Man talar om riksdag. Sinnena äro i en stark spänning: man väntar sig af goda skäl en rättvis, mild, återhållsam och isynnerhet hushållsaktig regering, och det synes som konungen, då han handlar sjelf, kan räkna på folkets tillgifvenhet».

[4]) En af konungens första åtgärder var att återställa Toll i sina embeten af generallöjtnant och generaladjutant (d. 12 Nov. 1796). I början af 1797 kallades T. derjemte till ledamot af konungens konselj för krigsärenderna. Jfr sjunde kapitlet. — »Den första akt, Gustaf Adolf undertecknade», säger fröken Rudenschöld (i sina memoirer, sid. 23), »då han tog emot regeringen, var min befrielse. Men detta var också det enda, han gjort för mig». Jfr fjerde kapitlet. — Franc åter öfver-post-direktör d. 2 Jan. 1797. Död 1811. — Deremot hade Armfelt ej så lätt att återvinna Gustaf Adolfs gunst. Se tredje kapitlet.

[5]) Redan i Nov. 1796 kallades L. nästan på en gång att emottaga trenne serskilta befattningar, nemligen att blifva chef för statskontoret, ledamot i allmänna Beredningen samt i den nya Statsberedningen. Jfr sjunde kapitlet. L. var onekligen en af de utmärktaste administrativa talanger, Sverige under en sednare tid egt.

[6]) U., en af konungens pålitligaste vänner, redan af Gustaf III utnämnd till landshöfding i Stockholms län, upphöjdes d. 18 Nov. 1796 till friherre och följande året till grefve. Rosenblad

På grund af alla dessa förhållanden voro, åtminstone i jemförelse med hvad som eljest brukar vara händelsen, då makten öfvergår ur en hand i en annan, de verkligen få, som nödgades rymma platsen för nya medtäflare om den nye herrskarens gunst.

Den förste, som blef ett föremål för Gustaf Adolfs vrede, var baron G. A. Reuterholm. Vi hafva redan berättat, huru under ett häftigt uppträde, som egde rum mellan konungen och Reuterholm, den sednare anhållit om afsked från sina embeten [7]). Den uppenbara söndring, som derigenom bereddes mellan den gamla och den nya makten, åtföljdes dock snart af en vida värre. Reuterholm hade i tidningarne låtit införa, att konungen »*beviljat honom dess begärda entledigande med förklarande af sin offentliga erkänsla för det berömvärda sätt, hvarpå han tjenat konungen och hela riket*». Dagen efter [8]) det denna osanfärdiga annons hade blifvit synlig, blef Reuterholm uppkallad till en enskilt audiens hos konungen, som allvarsamt tillrättavisade honom för det beröm han låtit konungen gifva sig i tidningarne. Gustaf Adolf, hittills så återhållsam och lugn emot Reuterholm, gaf vid detta tillfälle luft åt sitt länge återhållna missnöje med den allrådande gunstlingen. Reuterholm som ej var van att höra förebråelser af den unge konungen, blef uppbrågt och ville svara, men Gustaf Adolf befallde honom tiga. Man känner ej, om denna anekdot är noga öfverensstämmande med sanningen, men hoffolket, som alla voro Reuterholms fiender, utgåfvo den såsom sådan, för att fröjda sig på gunstlingens bekostnad. Visst är emellertid, att Reuterholm återkom ur konungens kabinett, med vreden och ilskan

---

anför (a. st.) om Ugglas: »Konungen var ej böjd för vänskap. Jag vet ej någon, för hvilken han hyste vänskap, om ej för H. Ex. grefve af Ugglas, hvilken egde hans högsta förtroende, besörjde hans enskilta affärer och styrde den hemliga polisen i Stockholm».

[7]) Föregående del, sid. 211.

[8]) Den 2 Nov.

målade i sitt ansigte, blek samt knapt förmående att hålla sig uppe. Gustaf Adolf sårades till den grad af den öfverilning, Reuterholm under denna audiens låtit komma sig till last, att hans länge undertryckta hat gaf sig luft i en despotisk åtgärd, hvilken är ganska karakteristisk. Han lät nemligen utfärda en order för Reuterholm att genast lemna hufvudstaden, med förbud att nalkas densamma inom ett område af 10 mil. Konungen, som förut alltid visat sig så undfallande och medgörlig, synnerligen emot sin farbror, regenten, framstod nu med ens så fast och egensinnig, att hertigen icke vågade tala med honom till förmån för sin bortvisade vän [9]).

Rikskansleren Sparre, hvilken Reuterholm under de sista tiderne af sin makt sökte att störta, bemöttes nu icke allenast synnerligen nådigt af monarken, utan denne öfvertalade honom till och med att tillsvidare stanna qvar vid sitt embete, hvilket man sedan ämnade indraga. Sparre betydde dock numera ingenting, utan styrdes enväldigt af baron Taube, hvilken ansågs som kanslipresident eller chef för Sparren. Slutligen drog sig likväl Sparren alldeles tillbaka [10]) från all befattning med utrikes ärenderna, hvilka öfverlemnades åt Ehrenheim, Sveriges chargé d'affaires vid hofvet i Köpenhamn. Detta sistnämnda val af konungen var utmärkt lyckligt, enär det var omöjligt att finna en för-

---

[9]) Reuterholms historia och irrfärder efter 1796 se följande delar af detta arbete. — Justitiekanslern Lode, föreseende sitt fall under den nya styrelsen, hade redan skaffat sig en reträtt såsom president i Åbo hofrätt. Dog 1799. Rosenstein yttrar (i bref till L. v. Engeström, d. 15 Nov. 1796): »Axel Reuterholm går till Wasa hofrätt och Lode till Åbo. Den sistnämnde har nedlagt justitie-kanslers-embetet, som förvaltas af revisionssekreteraren grefve Gyllenborg under drotsens inseende. Du kan ej föreställa dig, till hvad grad Lode gjort sig föraktad genom allt hvad som kan deshonerera en embetsman».

[10]) Erhöll afsked från rikskanslersembetet d. 14 Dec. 1797. Död på Åkerö 1803.

träffligare embetsman på den ansvarsfulla post, hvartill man kallat Ehrenheim [1]).

Bland personer af den gamla förvaltningen, hvilka bibehöllo sina embeten uti konungens förtroende, snart sagdt så länge hans regering räckte, böra isynnerhet nämnas den för sin stränga opartiskhet alltid lika aktningsvärde riksdrotset Wachtmeister, samt den som embetsman utmärkte stats-sekreteraren Rosenblad. Af nya, som inkallades i styrelsen, kunna vi, utom de redan nämnde, erinra om revisions-sekreteraren grefve Fredrik Gyllenborg, som utnämndes [2]) till justitiekansler, och förre statssekreteraren Carl Lagerbring, som nu åter kallades [3]) att förvalta statssekreteriatet för krigsärenderna. Baronerne Toll och Taube utnämndes till ledamöter af konungens krigskonselj.

En af de vackrare sidorne uti konungens första regements-förvaltning var otvifvelaktigt att han, varnad af föregående tidens händelser, beslöt att sjelf styra och endast hemta råd af cheferna i hvarje departement. Han bannlyste härigenom hvarje art af favoritstyrelse [4]),

---

[1]) E. utnämndes på en gång (d. 19 Dec. 1797) till hofkansler, ordförande i kanslikollegium och chef för utrikes-expeditionen. Han var en man af redliga tänkesätt och med en förträfflig penna, säger L. v. Engeström. Allt som gick ut på fördragsamhet, måtta och rättvisa skyddades alltid af honom. Ståndaktig vän af grundsatser, oförskräckt fiende till missbruk, eftersträfvade han gunsten endast för att göra godt, och många förhastade mått och steg, hvartill den unga konungens obetänksamhet i det följande inledde honom, neutraliserades genom E:s kloka föreställningar. Han var föröfrigt lärd och arbetsam, mindre lysande genom snille och ärelystnad, än utmärkt för sin trofasta, guldrena karakter.

[2]) 1796.

[3]) Den 2 Juni 1797. Redan förut (d. 1 Nov. 1796) ledamot i rikets ärenders allmänna beredning.

[4]) Rosenblad yttrar (a. st.) i anledning häraf: »Ändtligen öppnades för mig en friare verkningsförmåga. Reuterholm var borta, och den unge konungen hade, af föregående tidens händelser varnad, föresatt sig att sjelf styra riket, utan att hemta råd af andra, än cheferne i hvarje departement, hvilket han ock till krigets utbrott 1805 troget följde». På samma förhållande syf-

samt lyckades någorlunda, att blifva denna sin föresats trogen, hvad den inre förvaltningen vidkommer; deremot har man trott sig röja ett märkbart inflytande från Gustaf III:s gamla vänner i hvad som rörde de utrikes angelägenheterna, och som vi skola få se, var det isynnerhet baron E. Taube, grefve Axel Fersen, samt general Toll, hvilka här påsyftas [5]).

Jemte det vi nu genast öfvergå till berättelsen om det sätt, hvarpå rikets *yttre* angelägenheter vårdades af den nya regeringen, anse vi oss böra på förhand förklara, det vi ämna uppskjuta famställningen om allt det nyttiga och goda, som i början af denna regering uträttades för de *inre* ärenderna, för landets upphjelpande uti alla arter af den materiella kulturen, finansernas reglerande och rättvisans jemna och opartiska skipande [6]).

En af de första angelägenheterne, som togo konungens uppmärksamhet i anspråk, var nödvändigheten att

---

tar äfven Rosenstein, då han (d. 15 Nov. 1796) skrifver till L. v. Engeström, som han råder att resa till Sverige, »för att med konungen sjelf reglera »sitt öde:» Skriftligen kan det väl ock ske, men väl är att vara på stället, helst konungen ej tillåter andre att tala i ämnen, än vederbörande chefer».

[5]) Rosenstein hade i början mycket förtroende, men störtades af baron Taube. Han var för svag att med frimodighet lägga sakerna i sin rätta dager under konungens ögon, hvarigenom troligen mycket ondt kunnat förekommas. Öfverstekammarjunkaren baron Taube, som visste, att konungen var rädd att synas styrd af någon, nyttjade denne farhåga för att störta R. En gång då konungen rådfrågade Taube, bad denne honom konsultera sin gamla informator, hvars mening ändock skulle bli gällande. Småningom drog sig Gustaf Adolf från R., som efter 1800 betydde ingenting. — Baron Fleming, under minderårigheten ett slags gunstling, afskedades ganska kort d. 2 Nov. 1796, då han efter vanan ville uppvakta. Gustaf Adolf frågade hvad han ville. »Fråga, hur E. M. mår», svarade F. »Det kunde vara bra», inföll konungen, »då jag ingenting hade att göra, men nu har jag annat att göra. Hädanefter kan ni ej komma okallad». — Jfr om baronerne Taube och Toll samt grefve Fersen i egenskap af gunstlingar straxt nedanföre.

[6]) Se åttonde kap.

afsluta de länge förda underhandlingarne rörande sitt giftermål, samt härigenom uppfylla en önskan, som han med skäl borde anse delas af hela hans folk, nemligen att skänka det en drottning. Af detta skäl återknötos de afbrutna underhandlingarna med Ryska hofvet, ehuru med föga framgång.

Det intryck, som de sednaste tilldragelserne under konungens vistelse i Petersburg gjort på kejsarinnan, var det allra obehagligaste. Hon undvek länge att visa sig offentligt. Sveriges ambassadör, den annars så älskvärda och omtyckte baron Stedingk, var trumpen och osynlig, och han blef ej mera inbjuden till aftonsällskaperna i Hermitaget, der han alltid hade blifvit så väl emottagen. Kejsarinnan tillskref honom till en del hvad som händt. Hon hade beklagat sig deröfver. »Det är han», yttrade hon med vrede, »som fört ordet vid konferenserna och uppkallat alla möjliga svårigheter; han har ändtligen i det afgörande ögonblicket underrättat Markow om konungens afslag, utan att hafva bemödat sig att ändra hans beslut».

Detta var en helt och hållet falsk beskyllning [7]); men Stedingk måste tåla det och mycket mera. Deremot gjorde man i början all rättvisa åt hertigen-regenten och Reuterholm. Man yttrade om den sistnämnde, att den olyckliga thorsdagen, under det Stedingk gick och kom med ett gladt ansigte, hade Reuterholm af smärta inneslutit sig i sitt rum, sedan han ståndaktigt vägrat att se Markow.

Emellertid fortfor Stedingk att se kejsarinnans ministrar, som i det yttre bemötte honom med höflighet och uppmärksamhet. Markow försäkrade honom, att allt hvad han skrifvit och talat, hade han gjort på kejsarinnans uttryckliga befallning. Zouboff talade deremot endast om sin önskan, att de afbrutna underhandlingarne

---

[7]) Jfr föregående del, sjunde kapitlet. Då Stedingk berättade om dessa tilldragelser, yttrade han: »C'est moi qui suis le page d'Hanovre, le bouc d'iniquité».

måtte kunna återknytas och en förbindelse fullbordas, som begge hofven i grunden lika uppriktigt borde önska [8]).

Det intressantaste föremålet och offret för alla dessa intriger och kabaler var ostridigt den unga storfurstinnan Alexandra, som alltid var lika olycklig och kär. Den stora Catharina var dock för stolt, för att vilja tro sig hafva förlorat allt hopp att se sin sondotter förmäld med Sveriges konung. Hon uppgjorde derföre ett förslag, att erbjuda honom Noriges krona, i fall han biföll de vilkor, som hon förut uppgifvit för denna förmälning, nemligen rörande den omtvistade religions-skiljaktigheten. Så snart hon härom hunnit uppsätta nödiga instruktioner, afsände hon en viss grefve Gollowkin till Stockholm, för att der begynna underhandlingarne [9]).

Ehuru otroligt det var, att Gollowkin skulle lyckas i den vigtiga beskickning, som blifvit honom anförtrodd, enär konungen straxt efter sin återkomst från Petersburg erhållit förnyade starka skäl att afslå alla eftergifter i den omtvistade punkten rörande drottningens religion, ansåg man i Stockholm de förmåner, som Gollowkin förespeglade, så stora, att man ej genast ville förlora hoppet att kunna begagna dem. Likväl hade så väl erkebiskopen som doktor Murray med flere af de anseddaste af hufvudstadens prester, hvilka blifvit rådfrågade, på det kraftigaste afrådt konungen från att äkta en furstinna med annan religion, än den evangeliskt-lutherska. Detta afstyrkande hade de derjemte stödt på grunder, som syntes synnerligen egnade att göra intryck på den samvetsgranne konungen, äfven om dessa grunder inför efterverldens upplystare domstol ej få till-

erkännas

8) Depesch från Stedingk, Nov. 1796.

9) Gollowkin var en dålig menniska och egde endast gåfvan att tala och ställa sig in. Det förtroende-uppdrag han nu erhöll, härflöt af en tillfällighet. Han hade nemligen befunnit sig i tjenst hos kejsarinnan på Pawloski, vid Gustaf Adolfs afresa från Petersburg, då Catharinas förargelse hade nått sin höjd.

erkännas så stark bevisningskraft, som de måhända ansågos ega, då de uppsattes: man hade nemligen föreställt konungen, att han satte sin aktning hos folket, sin kronas säkerhet på spel, derest han tillät, att en annan religion, än den af honom sjelf besvurna och med hans förfäders blod dyrt beseglade, bekändes inom sjelfva konungaborgen, och det till och med af landets och folkets egen mor, af drottningen [10]).

Dessa grunder hade på konungen gjort ett starkt intryck, hvarför det var högst osannolikt, att Gollowkin skulle lyckas. Å andra sidan ville man, såsom sagdt, ej låta ett så gynnsamt tillfälle gå sig ur händerna, att bereda landet väsendtliga fördelar, hvarföre man med mycken utmärkelse mottog det ryska sändebudet. Äfven skickade man generalen, baron Klingspor, till Petersburg med uppdrag att der återupptaga underhandlingen rörande giftermålet, samt förság honom i detta ändamål med nödiga instruktioner.

Då Klingspor anlände till Petersburg, hade den gamla Catharina redan, träffad af slag, gått till sina fäder. Hela verlden känner det bedröfliga dödssätt, hvarpå hon måste lemna det jordiska, under en flere dagars dödskamp, då bruket af alla hennes sinnen var henne betaget och hon endast genom förfärliga skrik mäktade gifva de närvarande sin tillvarelse tillkänna. Ändtligen förlorade verlden [1]) denna mäktiga qvinna, som i mer än trettio år snart sagdt ensamt länkat dess öden, och en annan herrskare gick att bestiga czarernas urgamla tron.

Alldenstund kejsar Paul och hans kejsarinna varit helt och hållet fremmande för hvad som skedde under Catharina och genom hennes ministrars intriger, kunde de så mycket lättare i glömskan begrafva allt hvad som hörde till det förflutna. Dessa höga makar kunde

---

[10]) Troils och Murrays bref till hertigen-regenten finnas tryckta.

[1]) Den 17 Nov. 1796.

dessutom ej med likgiltighet se sitt barns, storfurstinnan Alexandras, lidande, hvarföre de visade sig mycket angelägne, att underhandlingarne rörande hennes giftermål med Gustaf Adolf återupptogos. Härtill kommer, hvad kejsaren särskilt beträffar, flera andra skäl, hvarom vi straxt skola tala. Nog af, både den nya kejsaren och hans gemål önskade ifrigt, att det länge omtalade partiet mellan deras dotter och den unga konungen af Sverige lyckligt måtte kunna åvägabringas.

Stedingks första audiens hos den nye kejsaren och hans gemål [2]) utmärktes af det förtroende och den vänskap, hvarmed de bemötte honom. Då Stedingk blifvit så väl emottagen, var det lätt att föreställa sig, huru man skulle bemöta general Klingspor. Denne blef också på det mest utmärkta sätt emottagen. Samma dag han föreställdes vid hofvet, blef han inbjuden att spisa middag hos kejsaren, och efter måltiden gjorde han sin kur för den kejserliga familjen. Det sätt hvarpå kejsaren och kejsarinnan uppförde sig mot Klingspor, kunde omöjligt vara mera utmärkt, mera fullt af godhet och hjertlighet. Han blef i sanning mottagen som sändebud från en god slägting och en god vän [3]).

För att rätt förstå, huru gerna Paul lånade örat åt de förslag, som utgjorde det hemliga föremålet för Klingspors beskickning, bör man nu äfven erinra sig följande förhållanden. Han var intagen af ett lifligt hat emot det Danska konungahuset, för förlusten af hans arfländer, dem hans familj nödgats afstå till detta hus. Detta hat mot Danmark var ett arf från hans fader, Peter III, som var hertig af Holstein Gottorp. De stridigheter, som länge egt rum mellan detta hus och det danska konungahuset, hade väl 1773 blifvit bilagde, då Paul som storfurste nödgades ge konungen af Danmark

---

[2]) Maria Feodorowna, född prinsessa af Würtemberg. Denna prinsessa var ett i flera afseenden utmärkt fruntimmer, förträfflig maka och mor, samt saknade icke inflytande i politiken.

[3]) Stedingks depescher till konungen af d. 9 Dec. 1796 och d. 10 Jan. 1797.

sin andel af Holstein emot erhållande af Holstein-Oldenburg[4]; men så snart Catharina dött, uppflammade åter den nya kejsarens ovilja mot Danmark.

Detta var nu orsaken, hvarföre Paul under de konferenser som egde rum med general Klingspor, bestämdt lofvade, att om giftermålet blef af, skulle Alexandra i brudgåfva erhålla Norige. Man talade äfven om att gifva Danmark en ersättning uti Sveriges tyska stater jemte en ansenlig summa penningar, och i hvad fall som helst förklarade sig kejsaren hågad och beredvillig, att med 50,000 ryska bajonetter understödja dessa förslag.

Man kan ej neka, att dessa utsigter voro ganska lockande för Sverige; men Gustaf Adolfs obegripliga samvetsgranhet och religiösa betänkligheter förstörde nu, såsom nyss förut uti Petersburg, alla dessa gryende förhoppningar. Man var å ömse sidor fullkomligt nöjd med de vilkor, som äskades, med undantag af den punkten som rörde den nya drottningens religionsbekännelse, och häruti var föga eftergift att vinna å någondera sidan. Emellertid underhandlades länge, tills Gustaf Adolf slutligen drog försorg derom, att den ovisshet, som ännu höljt denna grannlaga omständighet, blef helt och hållet undanröjd. Händelsen var följande. Då Gollowkin en gång infunnit sig hos konungen, och talet föll på denna ömtåliga punkt, framdrog Gustaf Adolf det bref som erkebiskop Troil tillskrifvit hertigen, för att visa omöjligheten och faran af att Sveriges drottning bekände sig till annan religion, än den evangeliskt-lutherska. Gollowkin, som genast inberättade detta till sitt hof, blef kort härefter återkallad, och kejsaren och kejsarinnan, hvilka nu sågo föga hopp att lyckas uti hvad de dock begge så ifrigt önskade, tillsade Klingspor, att hans vistelse i Petersburg förmodligen ifrån

[4]) Jfr I, sid. 177 f.

detta ögonblick skulle vara alldeles onyttig. Klingspor återvände i följd häraf ofördröjligen till Sverige[5]).

Några försök att återknyta de sålunda för tredje gången afbrutna underhandlingarne, egde väl rum[6]) den närmaste tiden härefter, men de blefvo utan påföljd: saken var och förblef omöjlig. Konungen, som emellertid ej varit overksam, för att på andra håll utse sig en brud, samt ansåg klokast, att tvert afbryta alla vidare underhandlingar med Ryssland i detta ämne, lät i Petersburg tillkännagifva detta sitt beslut. Han skref till den ändan ett bref till kejsaren, hvilket Stedingk, utan att känna dess innehåll, erhöll befallning att framlemna. Detta skedde under en stor fête, som gafs vid hofvet och hvilken genom denna obehagliga händelse blef en verklig sorgefest! Kejsaren blef mycket ond, kejsarinnan kunde ej heller dölja sin förtret, men deremot tycktes Alexandra, den englalika varelsen, endast med sorgens och försakelsens stilla, vemodiga undergifvenhet se alla sina ungdoms ljufvaste drömmar försvinna[7]).

Sedan alla dessa försök, som konungen upprepade gånger gjort, att ifrån Ryssland skaffa sig en brud, sålunda på sätt vi sett, misslyckats, beslöt han, såsom vi nämnde, att på andra håll se sig om efter en maka. Han var denna gång lyckligare. Det intryck, storfursten Alexanders gemål, Elisabeth, gjort på honom under hans vistelse i Petersburg, hade ej gått förloradt, och han beslöt nu följa den vink, man tror att han i detta ändamål fått af Elisabeth, samt skickade sin förtrogne, baron Evert Taube, till hofvet i Carlsruhe, för

---

[5]) Depesch från Stedingk, d. 22 April 1797. Klingspor synes hafva återvändt i April månad 1797.

[6]) Depescher från Stedingk till konungen d. 27 Jan. och 19 Juni 1797.

[7]) Depesch från Stedingk, d. 18 Juli 1797. Hela berättelsen om de sednare äktenskaps-underhandlingarne mellan Gustaf Adolf och Alexandra är grundad dels på Stedingks depescher, dels på nämnde ministers muntliga uppgifter.

att formligt begära Elisabeths systers, prinsessan Fredrika Dorothea Wilhelmina af Baden, hand [8]).

Baron Taube blef en ganska välkommen gäst vid det lilla hofvet i Carlsruhe, och prinsessan Fredrikas föräldrar, markgrefven och markgrefvinnan af Baden, funno sig ganska smickrade af de lysande anbud, han å konungens vägnar hade att göra dem; de understödde honom på allt sätt i hvad som utgjorde det vigtiga, men hemliga föremålet för hans beskickning; deremot var han ej lika lycklig, att vinna den unga prinsessan sjelf för det giftermålsförslag, han hade att föreslå henne.

Prinsessan Fredrika af Baden var en ung sexton-årig skönhet, i sin ålders högsta fägring. Hennes naturliga lifliget och vänliga väsen, det sköna hufvudet skuggadt af ett glänsande kastaniebrunt hår, de blå tjusande ögonen, allt talade till känslan och hjertat.

Det parti, som baron Taube egde att föreslå denna unga prinsessa, kunde väl i allo synas ganska lysande, och sannolikt hade hon ej hyst några betänkligheter deremot, så framt hennes hjerta varit fritt. Sådant var dock ej förhållandet. Hon hade just vid samma tid förälskat sig i en ung intagande prins, som egde alla egenskaper att djupt binda detta intressanta qvinnoväsende vid sig, en ung prins, hvars sorgliga slutöde vi snart skola hafva att berätta i dessa minnen. Hans namn var Louis Antoine Henri de Bourbon, hertig af Enghien, den siste af Condéernes lysande ätt, hvilken i ett af de furstliga grafhvalfven uti Vincennes skulle innan kort sluta sitt korta, förhoppningsfulla lif. Enär han ofta vistats vid hennes föräldrars hof, hade prinsessan Fredrika haft tillfälle att se och lära känna hans älskvärda egenskaper, hvilka så mycket djupare fästat sig i hennes själ, som han var hennes första kärlek! Hon hade länge umgåtts med hoppet, att en dag blifva hans maka.

---

[8]) Baron Taube afreste i Maj eller Juni från Stockholm, sedan man efter Klingspors återkomst från Petersburg förlorat allt rimligt hopp att lyckas i Petersburg.

Hvilken strid, huru många böner af föräldrar och anhöriga, innan prinsessan kunde bestämma sig för att helt och hållet uppoffra sitt hjertas afgud åt en ung furste, som hon icke kände, och hvilken, så trodde hon, aldrig kunde ersätta henne förlusten af den ridderlige Condé! Och prinsessan Fredrikas hjerta misstog sig icke. Hon gaf väl efter för alla de talande skäl, som man anförde för att förmå henne att taga sitt »förstånd» tillfånga och uppskatta all den lycka, som åtföljde besittningen af en — tron; men hon gaf vika ej utan strid med sitt hjerta, med en tår i sitt sköna öga [9]).

Baron Taube, som var i en jemn brefvexling med konungen, underrättade honom noga om alla skiftningarne i denna grannlaga angelägenhet, och ändtligen bestämdes, att de höga intresserade personerna skulle se hvarandra i Erfurth. Markgrefven af Baden med sin gemål och fjerde dotter, prinsessan Fredrika Dorothea, inträffade här först. Kort härefter anlände Gustaf Adolf, som i djupaste hemlighet och inkognito lemnat Sverige i medlet af Juli månad 1797, samt tagit vägen öfver Pomern och Norra Tyskland till Erfurth. Prinsessan Fredrika gjorde genast på honom ett oemotståndligt intryck, som dock föga besvarades af henne, alltid sysselsatt med sina rika ungdomsminnen, hvilka hon nu för evigt måste öfvergifva. Men hon hade nu en gång tagit första steget i denna ömtåliga hjertats angelägenhet, och hoppades med tiden kunna skänka sin hela hyllning åt pligterna som maka och mor. Den 14 Augusti 1797 egde konungens formliga förlofning rum med prinsessan uti Erfurth. Dagarne derefter [10]) återvände Gustaf Adolf till Sverige, sedan man öfverenskommit, att prinsessan i sin mors och systers sällskap så snart möjligt ske kunde, skulle begifva sig till Stral-

---

[9]) Prinsessan Fredrikas syster, storfurstinnan Elisabeth, skref också till henne i samma anda som hennes föräldrar talade, samt uppbjöd hela sin förmåga för att bestämma henne till förmån för konungen af Sverige.

[10]) Den 16 Aug.

sund, der förmälningen per procurationem, såsom det heter, skulle ske genom konungens ambassadör, generalen baron Taube, samt prinsessan mottagas af sin blifvande hofstat [1]).

Den 2 Oktober 1797 anlände prinsessan Fredrika, beledsagad af sin mor och syster, prinsessan Maria Elisabeth, till Anklam vid gränsen af Svenska Pomern, der hon mottogs af konungens fullmäktige, baron Taube, samt af hela sin blifvande hofstat. Härifrån skedde resan öfver Greifswald till Stralsund, der förmälningen, på sätt härom förut blifvit öfverenskommit, par procuration egde rum, hvarvid baron Taube föreställde konungens person.

Några dagar härefter skildes prinsessan vid sin mor och syster, steg ombord på bryggan vid Stralsund, der en liten eskader från Carlskrona under öfveramiralen grefve Wachtmeisters befäl låg färdig att emottaga henne, samt skyndade så, efter ett ömt omfamnande af sina höga anförvandter uppå sjelfva bryggan, till sitt nya fädernesland, der så många okända och skiftande öden väntade henne [2]).

De som närmare kände Gustaf IV Adolf, hyste aldrig några synnerligen stora tankar om denna furste; man prisade hans ordningssinne, hans stränga rättvisa,

---

[1]) Denna hade redan blifvit utnämnd. Grefvinnan Ekeblad skulle blifva den nya drottningens hofmästarinna. Ingen menniska visste, hvarthän konungens resa skulle ställas och hvad som utgjorde föremålet derför, då han den 15 Juli lemnade Stockholm. Med lika stor hemlighetsfullhet hade man behandlat baron Taubes resa till Tyskland, och uppgifvit som föranledning dertill, att han i Wien skulle underhandla angående vissa omständigheter rörande den allmänna freden och Svenska Pomern. Gåtan löstes dock nu, då konungen straxt efter sin återkomst till Stockholm (d. 13 Sept.) lät genom en offentlig kungörelse tillkännagifva sin förmälning, hvarvid yttrades, att prinsessan härstammade från Wasahuset, nemligen uti åttonde led från Gustaf I och i det sjette från en syster af Gustaf II Adolf.

[2]) Prinsessans ankomst till Sverige och mottagande vid Drottningholm samt de följande både sorgliga och glada dagar, som derpå närmast följde, skola vi berätta i ett följande kapitel.

hans hushållsaktighet; men man kände tillika, att hans förstånd saknade den omfattning och isynnerhet den lifliga verksamhet, som syntes behöfvas under en stormfull tid, och dock var han plågad af ärelystnad, af en hemlig längtan, att göra sig värdig sin nya skickelse, att med heder häfda det stora namn, han fått efter en af Sveriges största konungar [3]) .....

De grundsatser, som blifvit honom bibringade genom ledaren af hans första ungdom (Rosenstein), syftade alla på att hos honom inplanta öfvertygelsen om de välsignelser, som *freden* skänker ett folk. Dessa grundsatser voro de förträffligaste, och isynnerhet öfverensstämmande med Sveriges läge och behof; men i djupet af den unga konungens sinne hade vaknat en hemlig längtan, att uppträda på den europeiska skådeplatsen i någon rol, som vore värdig arftagaren af den store Gustaf Adolfs spira och namn. Den revolutionshydra, som uppväxt i Frankrike och utgjorde alla regenters skräck, som lagt Ludvig XVI:s hufvud på stupstocken och hotade alla troner, hade sammanfört alla de gamla monarkierna mot Frankrike, och Gustaf III hade hoppats få ledningen af denna liga, då ett mordiskt pistolskott ändade hans lif. Hans adertonåriga son hade knapt tagit styrelsen som fullmyndig konung, förrän han hvälfde planer, att träda i sin fars fotspår och draga svärdet för en sak, som var alla monarkiers. Flera af de personer, som delat Gustaf III:s fruktan för denna revolution och gynnat hans böjelse att uppträda till dess bekämpande, synas hafva haft stort insteg hos Gustaf Adolf, och underhöllo i hans sinne samma fruktan och hat.

Bland dessa personer finna vi främst general-löjtnanten baron Evert Fredrik Taube, en af Gustaf III:s tillgifnaste vänner, en man synnerligen farlig genom de äfventyrliga planer, som alltid utmärkte honom, genom den förmåga han egde, att tillvinna sig aktning och ut-

---

[3]) Jfr 1 delen, sid. 267.

öfva inflytande, synnerligen på en så svag intellektuel danelse, som Gustaf Adolf. Denne man var numera en mer än sextioårig, sjuklig gubbe, hvars själsförmögenheter dock voro i ostörd verksamhet, och hvars håg att verka och i hemlighet gälla alltid var densamma och lika liflig nu, som då han stod bakom den snillrike Gustaf III och sporrade hans eviga krigslystnad genom de vidunderligaste förslag och mest konstmässigt sammansatta planer [4]).

Baron Taube vistades under hela minderårigheten i Stockholm, samt var då, såsom vi sett, på väg att invecklas i den Armfeltska sammansvärjningen, från hvilken fara han dock räddades [5]). Under denna tid var han nästan beständigt i en liflig brefvexling med sin bästa vän, grefve Axel Fersen, till hvars syster, grefvinnan Piper, han ansågs stå i närmare förbindelser. Dessa bref kommo genom afskrifter, tagne i Hamburg [6]), uti regeringens händer, och vi skola genom ett par utdrag derur visa, huru öfverdrifvet och hätskt han då tänkte i allmänna ämnen, synnerligen om den franska revolutionen.

I början af år 1794, då Österrikarne hunnit nära franska gränsen, och baron Taube lifligt framställt sin önskan, att de måtte ställa sin marsch rakt på Paris, yttrade han med anledning häraf: »Endast om de förstöra denna stad och mördarekula, skulle det blifva möjligt att Frankrikes alla öfriga städer dela densammas öde. Man bör ej, efter denna första framgång, gifva upprorsmakarne ett ögonblicks rast, utan förfölja dem ända in i deras hålor och der döda dem alla, på

---

[4]) Baron Taube född d. 8 Sept. 1737. Hans meritförteckning se Biogr. Lex., art. Taube, XVII, sid. 30 f. Baron Taubes bref till Gustaf III, hvilka utgöra en volum i den Gustav. Samlingen uti Upsala, rättfärdiga det omdöme, vi fällt om honom i det ofvanstående.

[5]) Jfr. föregående del, sid. 108.

[6]) Se föregående del, sid. 98 och 108.

det man måtte se denna gudlösa och konungamördande stad försvinna från jordens yta» [7] .....

Kort härefter yttrar baron Taube, sedan han utbredt sig öfver den nytta, den goda saken skulle draga af ett inom sjelfva Frankrike organiseradt uppror: »Ty tro mig, min vän, man kan ej nog predika för de koaliserade suveränerne, att det är i *Frankrike och genom fransoserne sjelfva*, som man måste från denna jorden utplåna och rensa dessa skockar af gudsförnekare, bedragare och mördare, hvilka hon utspytt ur sitt sköte och ännu föder till sin egen och hela det öfriga menniskoslägtets förbannelse [8]).

Hvilka rådslag kunde väntas af en så uppstegrad hätskhet? Taubes uppskakade inbillning framhöll oupphörligt detta thema, och han skrifver nästan samtidigt till samma sin vän: »Jag tänker som ni, min bäste, att vi kommit till verlden alltför snart eller mycket för sent. Jag skulle hafva velat lefva i den stora Gustaf Adolfs tid, eller också vara död några veckor före Gustaf III» [9]).

En man med dylika tänkesätt och grundsatser skulle nu blifva den unge, oerfarne Gustaf IV Adolfs första läromästare och rådgifvare uti skötandet af rikets yttre angelägenheter. Det var i sanning icke nyttigt!

Baron Taube, hvilken, såsom vi sett, blifvit utskickad för att uppgöra det kungliga giftermålet, hade sedermera stannat qvar i Tyskland i egenskap af ett slags hemligt ombud, för att observera tidens politik. I hans sällskap var hans trogna vän, grefvinnan Piper, hvilken nästan alltid åtföljde honom på hans resor, samt ömt delade alla hans lidanden och mödor, hans fröjder och planer.

Vi neka icke, att den tid, i hvilken man nu lefde, var förunderlig, och kunde bringa större och erfarnare politici, än baron Taube, i förvirring och förskräc-

---

[7]) Bref till grefve Axel Fersen, Stockholm d. 6 Maj 1794.
[8]) Bref af d. 24 Juni 1794.
[9]) Bref till grefve A. Fersen, d. 5 Juli 1794.

kelse. Ty hvad såg man tilldraga sig under sina ögon? En blodbestänkt och öfvermodig republik göra början till sitt herravälde öfver verlden; en ung och snillrik general i spetsen för segrande arméer lägga ett kejsarrike vid sina fötter [10]), och ändtligen, såsom en följd af alla dessa hvälfningar, en kongress af furstar på väg att öppnas, hvarest en tusenårig riksförfattning skulle störtas och grundvalarne läggas till ett nytt ofantligt storskifte utaf kontinentens fruktbaraste länder [1])!

Sådane voro de storartade händelser, som den svenske generalen varseblef från sitt politiska observatorium i Norra Tyskland. Han hade ej svårt för att urskilja, att de alla utgingo från samma väldiga revolutionsanda, som han så hiskligt hatade.

Näst baron Taube åtnjöt ingen större förtroende hos konungen under denna första tid af hans regering, än grefve Axel Fersen d. y., en af baron Taubes bästa och snart sagdt enda vänner. Men grefve Fersen var en helt annan och i flere afseenden sundare karakter, än Taube. Hans blick var lugnare, hans hållning säkrare, hans ärelystnad mera begränsad inom möjlighetens och det rimligas gränser, än baron Taubes, som i så många afseenden påminte om Gustaf III:s: dock i sitt hat mot revolutionen voro dessa begge förtrogne alldeles ense: häruti öfverensstämde deras tänkesätt fullkomligt.

Redan grefve Fersens yttre tycktes antyda det sorgliga öde, som väntade honom. Han var vacker, af en hög och manlig växt; men han hade i sin blick, i sitt leende, i det hela af sin fysionomi någonting, jag vet ej hvad, som vittnade om denna sorgliga framtid, hvarom vi nyss nämnde. Han saknade icke qvickhet, berättade väl, samt egde isynnerhet uti sitt sätt att vara detta slags behag, som vanligen åtföljer en hög sam-

---

10) Fred i Campo Formio d. 17 Oktober 1797 mellan Frankrike och Österrike.

1) Congressen i Rastadt öppnades d. 9. Dec. 1797.

hällsställning och skänker åt hela personligheten en prägel, hvilken i allmänhet inga andra än dessa lyckans gunstlingar ega. Han var med ett ord en ädel uppenbarelse af den höga aristokratien i Europa; den förtroliga fot, hvarpå han lefvat med hofvet i Versailles, det ridderliga deltagande, han hyste för den olyckliga konungafamiljen, de faror han trotsat för dess frälsning hade gifvit honom lika grundade anspråk på republikens hat som på högaktning inom de gamla hofven i Europa.

Sedan grefve Fersen, på sätt vi i en föregående del af detta arbete berättat, under Gustaf III:s sista tid låtit använda sig att söka hopbinda trådarne till en koalition, som var ämnad att för evigt tillbakakasta republiken inom området af overkställbara chimérer, hade han fortfarande vistats vid Frankrikes grannskap, i Brüssel och dess omgifningar. Hans enda diktan och traktan under denna tid hade varit, att möjligen genom sin åtgärd och mellankomst rycka de höga offren, som suckade i Tempeltornet, ur deras bödlars händer. Härför skydde han, såsom vi redan yttrat, inga faror. Han var verkligen också en gång okänd i Paris under den tid drottning Maria Antoinette satt i fängelset, och hans adjutant, Reutersvärd, lyckades till och med att skaffa sig tillträde till sjelfva drottningen i Templet [2]).

Men alla dessa grefve Fersens ansträngningar blefvo förgäfves. Konungen, drottningen, madame Elisabeth (den förstnämndes lika ädla, som försakande syster), alla

[2]) Grefve Fersens far var vid denna tid sjuk och nära sitt yttersta samt bad sin son återkomma; men denne svarade, att den ömhet och de omsorger, han var skyldig de olyckliga barnen af sin höga välgörarinna, förbjödo honom det. Han hade haft nyheter från dem, som tvingade honom att ej gifva efter för sin önskan; han ville vara dem nyttig. — På samma tid lät Fersen trycka en brochyr, som innehöll den olyckliga drottningens process jemte en berättelse om hennes sista ögonblick. Han skickade den till Gustaf Adolf med ett bref, som rörde denna unga furste till tårar.

dessa höga personer föllo den ena efter den andra offer för republikens blodtörst, och grefvens känslor, då han mottog dessa sorgeposter, kunna omöjligen beskrifvas. Isynnerhet genomborrades hans hjerta af smärta, då han erhöll nyheten om den förskräckliga katastrofen den 21 Juni 1793 (drottningens dödsdag). Han såg nu oupphörligt denna olyckligas blodiga bild, som ej lemnade hans själ någon ro. Man behöfver blott genomläsa den ädle grefvens bref till sin syster, grefvinnan Piper, till sin vän, baron Taube, för att finna, huru djupt han led, och genom huru många band han var fästad vid denna olyckliga furstinna. En älskare, som begråter förlusten af det föremål, som utgjort hans lefnads lycka, kan omöjligt erfara en bittrare smärta. Hans helsa led häraf, sorgen gjorde honom i förtid gammal och förändrade helt och hållet hans utseende [3]).

Sedan ingenting sålunda var för Fersen mera att göra vid Frankrikes gränser, återvände han till Sverige [4]).

---

[3]) Några utdrag ur grefve Fersens bref ifrån den tid äro intressanta. Han skrifver till Taube: »Jag upphör ej att tänka på denna olyckliga drottning och på hennes stackars barn. Det är sönderslitande för min själ, min vän; jag borde ej tala för er derom; jag borde aflägsna minnen, som göra mig så olycklig, men ack! huru glömma henne, som har å min sida så väl förtjent det beständiga intryck, hon gjort på mig! Ja väl, jag upphör ej såsom ni, att tänka på dessa olyckliga barn». Ännu känsligare uttrycker sig grefve Fersen till sin syster: »Ni kan ej tvifla om mina känslor, som äro oföränderliga och ej skola upphöra med min sorgliga tillvarelse. Allt hvad jag förlorat och hvad jag hela mitt lif skall begråta, är oupphörligt närvarande för mitt minne och har gjort denna tillvarelse mycket olycklig. Men var lugn, kära Sofi, min helsa står nog emot och jag sköter mig väl. Den är blott i oordning, utan att det är något att frukta derför. Jag skulle hafva varit mycket lyckligare att dö d. 21 Juni (Maria Antoinettes dödsdag). För närvarande skulle det vara uselt att ej kunna uthärda» ..... Bref af d. 11 Sept. 1793.

[4]) Inträffade i Stockholm uti Nov. 1795. Enligt en anteckning blef han af hertigen, som vid samma tid närmade sig Frankrike, återkallad. Läsaren minnes nemligen, att Fersen 1793 fått kreditiv som svensk minister hos Ludvig XVII. Jfr föreg. del,

Men han hade numera här ingen rätt trefnad. En ny sorg bereddes honom äfven, då han vid samma tid måste följa sin gamle, vördnadsvärde far till hans sista hvilorum. Kort härefter anträdde han åter en resa till kontinenten, samt inträffade följande år eller 1796 uti Wien [5]). Någon tid härefter finna vi honom åter bosatt i de sköna trakterne omkring medlersta Rhen. Han bodde länge i Frankfurt hos en viss fru Sullivan, en italienska, som sedan hon blifvit skiljd vid sin man, här lefde mycket fritt samt omgaf sig med tillbedjare af alla nationer. Denna dame synes hafva lyckats att göra ett djupt intryck på grefve Fersen, ty, säger den anteckning vi här följa, han befanns alltid försänkt uti ett »sentimentalt åskådande af fru Sullivan» [6]).

Ungefär vid samma tid, som grefve Fersen under dylika förhållanden lefde som enskilt man i Frankfurt, erhöll han från Sverige en underrättelse, som måtte varit honom ganska oväntad. Gustaf IV Adolf utnämnde

---

sid. 54. Hertigens omgifning hatade F. för dess tillgifvenhet för den gamla ordningen i Frankrike.

[5]) Madame, sedermera hertiginna af Angouleme, Ludvig XVI:s dotter, årsbarn med Gustaf IV Adolf, hade just då anländt till Wien, sedan hon af Österrike blifvit utvexlad med några fransyska fångar. Grefve Fersen, som på sin bekostnad tillställde den så olyckliga flykten från Paris 1791, begärde nu ersättning härför, hvilken dock vägrades honom af Österrikiska hofvet. Han aflemnade nu äfven till Madame hennes moders juvelskrin, som varit honom anförtrodt sedan 1791.

[6]) Grefve Fersen »följde alltid den bekanta fru Sullivan (une fille italienne), hvilken blef gift uti Indien med en engelsman vid namn Sullivan, från hvilken hon skiljde sig, för att entreteneras af Crawford. Ryska ministern Simolin, gammal paillard, som numera var imbecill, bodde i samma hus och tog del uti utgifterne. Jag vet ej, huru fru Sullivan gjorde, men hon förslog för alla tre. När Crawford och Fersen voro tillstädes, gick alltid mycket ordentligt till uti huset, men när de voro borta, uppförde sig Simolin mindre grannlaga, då var huset fullt af ungdom och allting gick mycket bullersamt till. Grefve F. var alltid uti ett sentimentelt åskådande af fru S.» Egenhändig anteckning af L. v. Engeström.

honom nemligen till Sveriges ombud vid den stora furstekongressen, som just då var på väg att öppnas i Rastadt, och der han borde anmäla sig såsom ombud för Sveriges konung i egenskap af garant för Westfaliska freden, och (märk väl läsare!) ej såsom konungens ombud i egenskap af hertig af Pomern. Hela denna tillställning härledde sig från baron Taube, som ville att Sverige skulle betyda något i den Europeiska politikens vågskål, och som derföre gifvit konungen detta förslag, samt från grefve Fersens syster, grefvinnan Piper, hvilken visade sig lika angelägen att bereda sin bror en lysande beställning [7]).

Detta konungens beslut var icke lyckligt, såsom läsaren snart skall få se. Den store härföraren och folkbetvingarn, general Bonaparte, som efter att hafva pacifierat Italien och sjelf gifvit klaven till denna kongress, der skulle presidera såsom republikens ombud, kände ganska väl alla grefve Fersens föregåenden. Han ansåg derföre hans val som Sveriges representant vid denna kongress dubbelt opassande, först emedan Sveriges liksom andra garanterande makters rätt att uppträda i en underhandling mellan Frankrike och Tyska riket bestreds, och sedan emedan grefve Fersens tänkesätt och personliga förhållanden under dåvarande omständigheter ansågos som en skymf mot franska republiken. Bonaparte var redan på förhand högeligen intagen emot grefve Fersen i följd af hans politiska grundsatser, hans uppenbara tillgifvenhet för huset Bourbon samt det sätt, hvarpå han uppträdt uti de sista händelserna, som föregingo Ludvig XVI:s och drottning Maria Antoinettes död.

Det har ofta förundrat oss, att grefve Fersen, med sitt kloka förstånd, ej på förhand insåg alla de olägenheter, som borde åtfölja hans uppträdande vid kongressen i Rastadt, samt att han ej sökte att afböja det. För det första kände han ganska väl genom tidningarne

---

[7]) Anteckning efter L. von Engeström.

den artikel i Campo Formio-freden, som uttryckligen förböd alla fremmande makters deltagande, och sedan var det äfven mindre passande, att Sverige, som stiftat Westfaliska freden, skulle vara med, då man firade denna freds jordfästning: men de så inom som utom hofvet intrigerande ville så hafva det, och grefve Axel Fersen var redan på förhand bestämd till utomordentlig ambassadör vid förutnämnde kongress. Dock låtom oss nu följa den nye ambassadören på resan från Frankfurt till hans bestämmelseort!

Grefve Fersen ställde först kosan till Carlsruhe, der han i egenskap af Svensk ambassadör borde utbyta de höga giftermåls-kontrakterna. Han fortsatte derifrån resan, men upphanns ett obetydligt stycke väg bortom Carlsruhe af herr Schoerbring, svenska legationssekreteraren i Regensburg, hvarifrån denne direkte blifvit affärdad utaf de Österrikiska ministrarne, för att förekomma Fersens afresa till Rastadt. Men denne fortsatte icke destomindre sin väg.

Då grefve Fersen anlände till Rastadt, hade endast få af de väntade kongress-ledamöterne hunnit der inträffa. Utom de kejserlige komissarierne Metternich och Cobentzel, samt de preussiska grefve Görtz och friherre Jakobi, såg man endast Bonaparte med sin stab samt femtio husarer.

Grefve Fersen beslöt genast att uppträda som Svensk ambassadör, samt anhöll (d. 28 Nov. 1797) att i denna egenskap få aflemna sina kreditiver; men Metternich och Cobentzel svarade honom, att han som ombud för Svenska Pomern vore välkommen, men kunde ej i annan egenskap emottagas. Samma begäran lät han framställa till Bonaparte, som svarade att han som ambassadör vid hofvet i Carlsruhe skulle blifva välkommen, men ej annorledes, emedan det skulle vara att öppna vägen för Ryska och Engelska ministrarne.

Vi finna lätt, i hvilken obehaglig ställning Fersen nu befann sig genom de svar, han erhållit. Han beslöt

derföre,

derföre, att sjelf tala med Bonaparte, som genast beviljade honom det sammanträde, han begärt. Åtföljd af Svenska residenten i Regensburg, Bildt, och i en utmärkt skön vagn, dragen af sex hästar och med galonerad betjening, uppfor han till slottet, der de franska och österrikiske fullmäktige bodde. En mängd officerare mottog honom, då han nedsteg ur vagnen, och beledsagade honom till Bonapartes rum. Då dörrarne till desamma öppnades, gåfvo de den svenska grefvens ankomst tillkänna, i det de med hög röst ropade: »*Sveriges ambassadör*». I detsamma blef grefve Fersen emottagen af Berthier, Murat och Marmont, som införde honom till Bonaparte, hvilken räckte honom handen samt bad honom taga plats.

Det första intryck, som Bonaparte erfor af grefve Fersens närvaro, var icke fördelaktigt. Han såg i denna förnäma hållning, i denna höga ståtliga figur, i detta eleganta skick endast en trogen afbild af den generation, som revolutionen bortsopat och i hvars hela väsende man kunde se, att han länge lefvat i de storas och lyckligas verld. Hans språk var städadt och värdigt som hans yttre. Men hela denna anblick behagade icke den franska medborgare-generalen. Grefve Fersen, som genast antagit tonen af en grand seigneur, som med värdighet förstår att förena höflighet, blef derföre snart, ehuru två hufvud längre än Bonaparte, betydligt förminskad genom generalens manér och ton.

Sedan de begge satt sig, yttrade Bonaparte till Fersen: »Jag erinrar mig ganska väl, att jag sett er kort före revolutionen såsom en vid det gamla hofvet mycket gynnad person; men jag var då en alltför obetydlig person, för att af er ha kunnat bli bemärkt».

Grefve Fersen omtalade derpå föremålet för sin beskickning, samt den egenskap, hvarunder han gjorde anspråk på att blifva mottagen vid kongressen såsom ombud för en af Westfaliska fredens löftesmän, hvarpå Bonaparte helt kort svarade, att i följd af freden i

Teschen skulle Ryssland såsom flera andra makter kunna göra samma anspråk, men att hvarken Frankrike eller Österrike ville tillerkänna någon fremmande makts ambassadör denna egenskap; »för öfrigt», tillade generalen, icke utan artighet, »skall man ej vägra att erkänna grefven såsom ambassadör vid hofvet i Carlsruhe, så länge grefven skulle vilja uppehålla sig i Rastadt».

Grefve Fersen, som visade sig föga nöjd med detta svar, och i anledning deraf fällde något yttrande, som ännu mindre behagade Bonaparte, gaf denna sednare derigenom anledning att vidt och bredt utbreda sig öfver den politiska sidan af frågan, och om det orimliga af de anspråk, Sverige gjorde på den ståndpunkt af betydenhet i den Europeiska folkfamiljen, hvarpå det nu stod. »Sedan Westfaliska freden», yttrade Bonaparte, »har Europas ställning mycket förändrats; Sverige utöfvade då ett stort inflytande i Tyskland; det stod i spetsen för det prostestantiska partiet, det lyste ännu i hela glansen utaf den store Gustafs segrar. Ryssland var då ännu icke någon Europeisk stat, och Preussen fanns knapt till; men dessa båda makters framåtskridande har sedan mycket tillbakasatt Sverige och nedsatt det till rangen af en makt utaf tredje ordningen».

Detta var visserligen oangenäma, men icke destomindre ganska lämpliga sanningar. Grefve Fersen, som röjde föga lust att höra på det örat, erinrade att den materiella maktens rubbning likväl ej borde kunna rubba rättsanspråken; men samtalet tog härigenom en vändning, som blef ganska obehaglig. Bonaparte svarade med humör: »*Min herre, fransyska republiken skall aldrig erkänna någon Svensk ambassadör här vid kongressen, och isynnerhet icke uti en person, som kanhända står inskrifven på emigranternas lista*» [8]). I detsamma steg Bonaparte upp, samt aflägsnade sig med sina officerare.

---

[8]) Man antog allmänt, att grefve Fersen hörde till den rojalistiska fraktionen, som nyligen blifvit krossad d. 18 Fructidor.

Grefve Fersen, som något öfverraskades af denna oväntade utgång, blef ett ögonblick förbluffad; men han återtog hastigt sin värdighet, hälsade höfligt Bonapartes officerare och gick salongen utföre, för att draga sig tillbaka, då Bonaparte plötsligt vänder om, hvilket Fersen då också fann sig förbunden att göra. »Adjö herr ambassadör», yttrade Bonaparte med likgiltighet, i det han åter drog sig tillbaka, hvarefter Fersen, åtföljd af Bonapartes officerare, försvann [9]).

Några dagar härefter stannade Bonaparte, under en af sina vanliga promenader, framför Fersens hotell och lät fråga, om grefven var hemma. Han var det icke. Men då Fersen trodde, att Bonaparte ville göra honom ett besök, skickade han att fråga honom, hvilken dag han kunde vänta honom. Man svarade honom, att Bonaparte endast ville veta, om grefven hade fått *de engelska tidningarne*. Härefter upphörde alla relationer mellan Bonaparte och Fersen.

Grefve Fersen gjorde ännu ett försök, för att bli erkänd af de österrikiska kommissarierne, men det lyckades icke. Icke destomindre slog han sig ned i ett präktigt hotell i Rastadt, höll ett lysande hus, såg ofta vid sitt bord de tyska representanterna vid kongressen och egde ganska förtroliga förbindelser med Cobenzel och Görtz. Under denna sakernas ställning lät Fersen, för att hafva direkta meddelanden med kongressen, utnämna Schoerbing till minister-resident vid kongressen för Vor-Pomern. Sedermera föreslog han äfven i Stockholm, i följd af sina förbindelser med Görtz, att i likhet med Preussiska hofvet, nämna en kommissarie och minister en seconde (för Vor-Pomern), hvilket beviljades, hvarpå herr Bildt i denna egenskap emottogs vid kongressen.

---

[9]) Sieyes yttrade till L. v. Engeström, att Bonapartè, då han talade om sitt samtal med Fersen, uttryckte sig: »Han blef ganska nedslagen af det humör, jag visade honom; men syntes repa sig, då jag höfligt tog afsked af honom, hvilket gaf mig en ringa tanke om honom».

Emellertid blef grefve Fersens vistelse i Rastadt icke synnerligen långvarig. De fransyska ministrarne, som hyste ett synbart hat emot honom, uppbjödo allt, för att aflägsna honom derifrån. Genom Badiska sändebudet, baron Edelsheim, läto de honom förstå, att han ej vore säker för att ej blifva borttagen af fransmännen [10]), om han envisades att stanna i Rastadt, och Edelsheim råde honom äfven att begifva sig till Carlsruhe. Hofvet i Baden erbjöd honom då, att der blifva mottagen i egenskap af svensk ambassadör, hvarpå Fersen reste till Carlsruhe, der hela hans ambassadörsförrättning, säger en samtida anteckning, dock endast »bestod i att gifva goda middagar» [1]).

Ungefär vid samma tid konungen, på sätt vi sålunda sett, genom grefve Fersens beskickning till Rastadt uppträdde som en försvarare af det gamla statsskicket i Europa, sökte han af flera skäl, dem vi straxt skola berätta, att närma sig republiken i Frankrike, hvarifrån dock alla dessa hvälfningar utgått, hvilka han ogillade och ville förekomma. Detta bevisar, huru vacklande Sveriges politiska system då ännu var. I ministéren förherrskade förnämligast fredliga tänkesätt, hvilka kraftigast försvarades af rikskansleren, medan baron Taube och flere, som hade ingen eller föga del i styrelsen, underblåste konungens krigiska sinnesstämning [2]).

Men det var ännu en orsak, som bestämde hofvet i Stockholm att vid denna tid närma sig Frankrike. Förhållandet till Ryssland hade nemligen, alltsedan brytningen af det tilltänkta giftermålet mellan konungen och Alexandra, varit ganska vacklande. Kejsar Paul bibehöll länge en hemlig ovilja öfver det sätt, hvarpå hans dotter blifvit behandlad, och dertill kommo flere omständigheter, som bidrogo att öka spänningen de

---

[10]) Jemför noten 8 straxt ofvan.

[1]) Ofvanstående berättelse om grefve Fersens uppträdande i Rastadt, och hvad dermed sammanstämmer är efter Schoerbings depescher samt egenhändiga anteckningar af L. v. Engeström.

[2]) Jfr straxt nedanföre, sid. 43 f.

begge hofven emellan. Missnöjd deröfver, att österrikiska hofvet ej påkallat hans mellankomst och stöd vid kongressen i Rastadt (då en dylik uppmaning likväl blifvit gjord vid hofvet i Petersburg, som i följd af freden i Teschen ansåg sig såsom garant af Westfaliska freden), hade Gustaf Adolf vågat tillkännagifva i Wien och vid de öfriga hofven i Tyskland, att Sverige var den enda garant af Westfaliska freden med uteslutande af hvarje annan makt, sedan Frankrike, som varit co-garant, sjelf anföll grunderne för denna fred. Detta påstående kunde visserligen vara historiskt riktigt, men förtretade Paul, som med ovilja uttryckte sig häröfver inför Stedingk. Sinnesstämningen vid hofvet i Petersburg var såsom en följd af allt detta länge ganska oförmånlig för Sverige [3]), och mot slutet af år 1797 inberättade Stedingk, att allvarsamma rustningar egde rum i Ryssland, dem han hade anledning tro voro riktade emot Sverige. En obetydlig misshällighet hade egt rum på finska gränsen, i följd hvaraf några kossacker blifvit arresterade, hvilket förorsakade stor uppståndelse i Petersburg. Kejsaren med den häftighet och misstänksamhet, som tillhörde hans besynnerliga lynne, fordrade med mycken ifver upprättelse, och order afgingo att sätta 20,000 man i stånd, att omedelbarligen öppna ett fälttåg [4]).

Vi förmoda, som sagdt, att dessa faror som hotade Sverige från Ryssland, voro närmaste orsaken dertill, att svenska hofvet vid samma tid sökte närma sig Frankrike. Rikskanslern Sparre, som då ännu ej lemnat ledningen af utrikes ärenderne, och var en afgjord fredsvän, torde ock haft sin goda del i det beslut, som togs, då man nu för tredje gången ifrån revolutionens början skickade baron Staël till Paris med uppdrag att återknyta de gamla banden med Frankrike. För att göra Direktorium till viljes, blef baron Staël äfven i

---

[3]) Depesch från Stedingk, d. 18 Juli 1797.
[4]) Depesch från Stedingk till konungen, d. 14 Okt. 1797.

början af år 1798 utnämnd till befullmäktigad minister; men han var dock föga lycklig i sina underhandlingar [5]).

Vid samma tid, som detta hände, erbjöd konungen grefve Fersen att blifva minister för utrikes ärenderna efter Sparre, hvilken önskade nedlägga detta embete; men Fersen visade föga lust att ikläda sig denna höga statsfunktion. Personligt sårad af förste konsuln, fiende till den revolutionära styrelsen och för öfrigt alltför stolt till karakteren för att foga sig efter omständigheterna, svarade han, att hans politiska grundsatser och det system som syntes vara det förherrskande, hindrade honom att antaga det anbud, han fått. Det var då den för sina sansade och fosterländska tänkesätt alltid lika aktningsvärde, som för sin skicklighet utmärkte Ehrenheim begynte sin bana såsom högste styresman af Sveriges yttre politik [6]).

Alltsedan sjökrigets början mellan Frankrike och England hade den Nordiska handeln blifvit tillfogad de största skador, isynnerhet genom Englands kaperier. Det förbund, som blifvit afslutadt mellan Sverige och Danmark till inbördes skydd af de begge ländernas handel, var visserligen af en välvillig och grundriktig

---

[5]) Baron Staël, som alltsedan sommaren 1796 saknat offentlig beställning, synes under tiden uppehållit sig än i Paris, än i Coppet hos svärfadren. Han afreste i November 1797 till Paris med det nya uppdrag, som vi i texten omtalat, samt utnämndes i Febr. följande år till svensk minister hos direktorium. — Hans berömda fru, som samtidigt reste af och an mellan Paris och Schweitz, lefde alltid midt opp i tidens politik, var i Paris d. 18 Fructidor, måste kort derefter så godt som rymma till Coppet, emedan hon ansågs tillhöra de proskriberades parti, erhöll genom Barras' mellankomst tillstånd att återvända till Paris, der hon uppehöll sig, då Bonaparte dit återvände i slutet af år 1797. Nu lyste hennes salonger af allt utmärkt, som då fanns i Paris; man såg der Bonaparte, Sieyes, Barras, m. fl. Då fransmännen i Jan. 1798 hotade Schweitz, återvände hon till sin far i Coppet. Jfr Considerations sur les principaux evenements de la revolution française, Paris 1819, II, p. 168 ff.

[6]) Jfr straxt ofvanföre.

syftning, men blef af mindre nytta, enär Danmarks klenmodighet eller försigtighet lade oöfvervinnerliga hinder emot vidtagandet af sådane mått och steg, hvilka kunnat medföra någon verkan. I stället att med starka konvojer i och utom Östersjön skydda handelsflottorna, hade de begge rikenas eskadrar vanligen legat förtöjda i Sundet eller vid Köpenhamn, samt varit stilla åskådare af de våldsamheter, som begingos rundtomkring dem [7]).

Hittills hade Frankrike någorlunda skonat de neutrala makternas handel; men, sedan makten öfvergått i Direktorii hand, och Englands roflystnad växte med hvarje år, proklamerade Frankrike [8]) samma mot folkrätten och humaniteten stridande grundsatser som England, hvarigenom de skador, som tillfogades Sveriges handel, blefvo i dubbel mån känbara. Det förtroende, som under dylika omständigheter bort ega rum emellan Danmark och Sverige, om de gemensamt skulle kunnat skydda hvarandra mot alla dessa våldsamheter, saknades helt och hållet i följd af det misstroende, det danska hofvet fattat mot det svenska i anledning af de underhandlingar, som egt rum med Ryssland rörande Norige, och hvilka underhandlingar ingalunda blifvit obekanta i Köpenhamn. Såsom en följd häraf började Danmark, att göra svårigheter vid uppfyllandet af sina förbindelser enligt den med Sverige afslutade traktaten, och 1798 egde, såsom vi tro, ingen gemensam utrustning af eskadrar rum från de begge länderne [9]). Sverige bemödade sig i stället, att så mycket kraftigare på egen hand rusta; en liten eskader af tre fregatter och några mindre krigsfartyg utsändes som konvoj för svenska handelsfartyg; i Götheborg, Åbo och Sveaborg företogos några nya rustningar under amiral Cronstedts led-

---

[7]) Se föregående del, sid. 124 f. samt flerst.

[8]) Genom dekreterne d. 6 Juli 1796, d. 2 Mars 1797 samt d. 18 Jan. och 29 Okt. 1798.

[9]) 1797 utrustades dock några fregatter, hvilka i förening med en liten Dansk eskader skulle skydda båda nationernas handel.

ning, och konungen for sjelf [10]) till Carlskrona för att mönstra stora flottan.

Det synes, som hade dessa förhållanden bort i någon mån skydda Sverige mot nya våldsamheter; men motsatsen inträffade. Förmodligen ökades också Englands missnöje i följd af Sveriges vid samma tid gjorda försök att närma sig Frankrike; alltnog, sommaren 1798 begingos ånyo våldsamheter, hvilka öfverträffade allt hvad som förut egt rum. Tvenne svenska handelsflottor, under förment skydd af tvenne fregatter, blefvo nemligen vid engelska kusterna uppbringade. Visitationsrättigheten, som England sjelf upphöjt till lag, tjenade till förevändning för denna illbragd. Den första af dessa konvojer bestod af fregatten Ulla Fersen (under majoren baron Cederström) med 43 fartyg, hvaraf 25 blefvo tagne, medan de öfrige, gynnade af mörkret, seglade bort; den andra af fregatten Freja (under öfverste-löjtnant grefve Wrangel) med 14 handelsskepp af olika storlek, hvilka alla blefvo tagne [1]).

Då nyheten om dessa våldsbragder kom till konungens kännedom, visade han en rättmätig harm [2]). De kraftigaste föreställningar deremot gjordes så väl hos engelska ministern i Stockholm, som vid hofvet i S:t James; men de blefvo utan påföljd. Fåfängt sökte äfven konungen, att vid hofven i Petersburg och Köpenhamn erhålla ett stöd mot Englands tilltagsenhet. Kejsar Pauls förtrytelse mot Gustaf Adolf hade ännu ej hunnit blidkas, och dertill kom nu, att han ånyo

---

[10]) Den 12 Maj.

[1]) Engelsmännen fordrade visitation å Svenska konvojerne, och då detta vägrades, kom man slutligen öfverens om att konvojerne skulle inlöpa i närmaste engelska hamn, der man ville låta saken afgöras af konsulerne. Men då svenska konvojen ankom till hamnen i Deal, blefvo alla fartygen — qvarhållne! Svenska befälhafvarnes order voro, att möta våld med våld, men ej att skjuta första skottet. Enär de nu ej hade försvarat sig, entledigades de af konungen från sitt befäl och sattes under krigsrätt i Carlskrona. De dömdes från lifvet, men fingo nåd.

[2]) Bref från Gustaf Adolf till v. Ehrenheim (1798).

skickat baron Staël till Paris, för att närma sig republiken. Detta var nästan ett brott i Pauls ögon, han, som med öppna armar emottagit emigranterna, som öfverhopat dem med välgerningar, som beviljat ett årligt underhåll af 200,000 rubel åt Ludvig XVIII och gifvit honom ett furstendöme och ett ståtligt slott i Mitau [3]).

Då vi nämnde, att Paul afslog konungens uppmaning till honom att lemna understöd mot England, böra vi tillägga, att han härtill äfven hade andra skäl, än dem vi nu omtalat. Kejsaren hade nemligen sedan någon tid mer än någonsin slutit sig till dem, som hatade den franska republiken. Han fruktade, att den revolutionära svindeln kunde närma sig hans stater; Bonapartes expedition till Egypten, och hans förslag att bana sig en väg till Ostindien, medan Porten skulle hållas i schack genom Bachernas uppvigling, allt detta hade förskräckt kejsaren, som erbjöd Storherren biståndet af sina trupper och sin flotta. Han lofvade äfven det i koalitionen inveckIade Österrike en hjelpkår af 18,000 man, och sammandrog en armé af 60,000 man på Moldaus och Galiziens gränser [4]).

På detta sätt sammanknöts, mot slutet af år 1798, under Englands och Rysslands auspicier, den andra stora koalitionen mot Frankrike. Denna koalition hade,

---

[3]) Danska hofvet fortfor att visa Sverige brist på välvilja, och äfven Frankrike, sönderslitet i sitt inre och belägradt af halfva Europa, kunde endast erbjuda Sverige ett svagt stöd. — Baron C. G. Oxenstjerna till Eka, förut svenskt ombud i Regensburg, blef efter Ehrenheim minister plenipotentiär vid Danska hofvet. Vid hofvet i St. James fortfor baron Silfverhjelm, en broder till den bekante mystikern och magnetisören, att fungera i egenskap af Sveriges ombud.

[4]) Hvad som i öfrigt bestämde Paul för det system, han antog, var fransmännens företag mot Malta, hvilket var detsamma, som att röra honom vid hvitögat, och hans fruktan att fransmännen skulle revolutionera Grekland och angränsande länder. Revolutionerna i Rom och Schweitz bidrogo också att förskräcka honom.

i likhet med alla de öfriga sammansättningar, som bildades emot detta land, åtminstone enligt Pauls beräkning, de största syften. Att tillbakakasta Frankrike inom dess rättmätiga gränsor, samt återställa den gamla ordningen, de gamla dynastierne uti alla af franska härar öfversvämmade länder: sådan var kejsarens plan med de stora ansträngningar, som vidtogos, — en plan i öfrigt, som föga öfverensstämde med hans bundsförvandters egennyttiga beräkningar.

Enligt den plan, som mellan England och Ryssland blifvit uppgjord[5]) för det förestående fälttåget, borde Ryssar, Österrikare, Turkar, Engelsmän och Italienare så liktidigt som möjligt anfalla det franska riket från söder och vester, medan en förenad här af Ryssar, Engelsmän och Preussare borde från Holstein inträuga i Holland, återställa arfståthållaren, samt derefter ställa sin marsch rakt mot Paris. På Preussens bistånd räknade man, ehuru denna makt ännu ej hade uttalat sig, och Englands och Rysslands ögonblickliga ovilja och misstroende emot Sverige var orsaken dertill, att man ej i denna stora riddarfärd emot det nya mäktiga tidehvarfvet anvisat någon plats åt Sveriges härar och flottor.

Den första serien i denna stora plan, eller de företag, som voro riktade mot fransmännens välde uti södra Tyskland, Italien och Schweitz, hade under erkehertig Carls och Suwarows segerrika fanor en lika oförmodad som hastig framgång. Ett fälttåg var tillräckligt, att sätta de allierade i besittning af alla dessa länder. Deremot dröjde det längre, innan operationerne i norra Tyskland kunde begynnas, emedan de allierades upprepade ansträngningar att förmå Preussen att deltaga i det stora korståget aflupo fåfängt. Då nu segren på alla öfriga punkter syntes på ett så utmärkt sätt gynna koalitionens fanor, och ingen tid var att förlora, beslöt man i Petersburg, att äfven Preussens deltagande för-

---

[5]) Genom förbundet af den 29 Dec. 1798.

utan låta den föreslagna expeditionen gå för sig, och kejsaren, som ville bereda sig ersättning för det understöd, han förlorat genom Preussens vägran att deltaga, inbjöd Sverige att göra gemensam sak med de förbundne; Paul uppoffrade sålunda sin enskilta harm för den goda saken, och hans ovilja mot Sverige öfvergick i betydlig mån på Preussen, hvars nya monark [6]) han ej kunde fördraga i följd af det system, han omfattat.

Kriget hade således, efter föga mer än ett års uppehåll, ånyo utbrutit öfver hela kontinenten, och knapt hade utsigten till en dylik sakernas förändring börjat visa sig, förrän baron Taube begynte röra på sig. Hela hans varelse andades endast hat till den fransyska omstörtningen, och att inveckla sitt fädernesland, samt om möjligt hela Europa i ett blodigt korståg mot denna de gamla statsbyggnaders gemensamma fiende, utgjorde alltid det föremål, hvarmed denna gamla Gustavian fyllde de långsamt framskridande timmarne af sin oroliga tillvaro. Han insåg lätt med sitt ljusa förstånd, att det i främsta rummet skulle bero på Preussen, huruvida de planer, som uppgjordes mot Frankrike, skulle få framgång. Mellan London, Petersburg och Wien hade öfverenskommelserna redan blifvit träffade, medan kabinettet i Berlin envist motstod alla de förbundnes bemödanden, att förmå det sluta sig till den gemensamma saken. Under sådana förhållanden utbad sig baron Taube, att i Berlin, å sitt hofs vägnar, få öfvertaga en ytterst vigtig beskickning. Detta uppdrag skulle nemligen bestå deri, dels att försöka sälja Pomern åt

---

[6]) Konung Fredrik Wilhelm III hade d. 16 Nov. 1797 efterträdt sin fader, Fredrik Wilhelm II. Hans ministrar Haugwitz och Lombard voro helt och hållet tillgifne det franska systemet, och ifriga förfäktare af Preussens neutralitet. Prins Repnin o. fl., som de förbundne hofven skickade till Berlin för att förmå detta kabinett att med dem förena sig, kunde derföre ingenting uträtta, ehuru den offensiva allians, som Frankrike samtidigt föreslog Preussen, icke antogs.

Preussen, dels att inveckla denna sednare makt i sammansättningen mot Frankrike. Hvad det första uppdraget beträffar, eller frågan rörande Pomerns försäljning, så är det märkligt, att Gustaf IV Adolf, då han stod färdig att bereda sitt fäderneslаnd någon stor olycka, vanligen, liksom af en högre ingifvelse, umgicks med något förslag, som i fall det hade blifvit verkställdt, skulle förekommit alla de följande olyckorne. Så skola vi finna honom återkomma till frågan om Pomerns försäljning [7]), kort innan han genom sin egen vidskepliga envishet lät fransmännen eröfra nämnde provins; 1803, 1806 och 1808 skola vi likaledes finna honom allvarsamt umgås med planer att frivilligt afsäga sig kronan till förmån för sin son [8]), d. v. s. kort före perioder, som i hans historia betecknades af de mest beklagansvärda händelser, nemligen hans resa till Tyskland, Pomerns och Finlands förlust. För öfrigt har man rörande detaljerne af baron Taubes underhandlingar uti Berlin föga bekant; allt hvad vi veta, är att han föga lyckades. Pomern såldes icke, och Preussiska hofvet förblef en overksam åskådare af de stormar, som åter bröto löst öfver Frankrike. Deremot saknade baron Taube ej allt inflytande på de händelser, som samtidigt bereddes i Sverige. Hans och grefve Fersens bref, hvilka i lika mån andades hat mot Frankrike, skickades hemligen till konungen enskilt förbi kabinettet, samt dechiffrerades af Toll. I denna sednare egde baron Taube en person, som med utmärkt skicklighet, ehuru ojemförligt större förstånd, hos konungen understödde hans enskilta önskningar, och i April 1799 utfärdades ändtligen från kabinettet i Stockholm till tyska riksdagen, den not, hvaruti Gustaf Adolf uppmanar alla tyska furstar att anse det förevarande kriget som ett rikskrig och låta sina kontingenter marchera,

[7]) Femte kapitlet.
[8]) Jfr Bil. N:o 1, samt flerst. i detta arbete.

samt förklarar sig sjelf genast beredd att i egenskap af hertig af Pomern låta sin kontingent aftåga [9]).

Det var klart, att denna not, som sanningen att säga gjorde föga uppseende i Regensburg, deremot skulle väcka mycken ovilja inom direktorium i Paris, som ansåg den föga annorlunda än som en krigsförklaring. Följden deraf blef också, att franska kapare numera började öppna fiendtligheter mot rikets handel, och att direktorium lade embargo på alla svenska skepp, som befunno sig i franska hamnar. Frankrike började allvarsamt frukta, att Sverige skulle förena sig med de förbundne, isynnerhet som ett närmande till Danmark vid samma tid egde rum. Sverige och Danmark utrustade nemligen om våren 1799 hvardera en eskader, som gemensamt borde operera för att försvara rikets handel. Slutligen skickade franska styrelsen ett särskilt ombud till Stockholm, konsuln de l'Isle, för att hos konungen äska förklaring öfver den not, han inlemnat vid tyska riksdagen, samt öfver beskaffenheten af det system, han antagit i förhållande till Frankrike. Konungen svarade, att hvad han gjort, hade han gjort i egenskap af hertig af Pomern och i följd af sina förbindelser med tyska riket. Misshälligheten växte å ömse sidor, och slutligen (Dec. 1799) erhöll Sveriges chargé d'affaires i Paris, herr von Brinckman, befallning att återvända, hvarefter förbindelserna med franska republiken alldeles upphörde [10]).

Emellertid hade den man, som så verksamt handlat för att inveckla sitt fädernesland i krigets äfventyrligheter, redan upphört att finnas till, nu då Sverige syntes hvarje ögonblick färdigt att deltaga i kampen. Baron Taube var alltid plågad af tusentals krämpor, som gjorde honom föga skicklig till det verksamma po-

---

[9]) I v. Engeströmska manuskriptsamlingen finnes några bref från baron Taube till Gustaf IV Adolf, skrifna åren 1798 och 1799. Dessa bref äro rätt intressanta, hvarföre vi ämna intaga några deraf i det utlofvade Bihanget till detta arbete.

[10]) Baron Staël fortfor dock att vistas i Paris.

litiska lif, hvartill alla hans själs-anlag manade honom. Han behöfde derföre vanligen tillbringa somrarne vid brunnarne, för att i någon mån upphjelpa sin förstörda helsa. Så anlände han till Carlsbad sommaren 1799. Här öfverraskade honom slutligen döden, och hans trogna vänner grefvinnan Piper och grefve Axel Fersen mottogo hans sista suck. En enkel grafvård på kyrkogården i Carlsbad förvarar stoftet af denna ädling, som i några afseenden ej var utan sin märkvärdighet.

Taube var således borta, men konungen saknade derföre icke rådgifvare, som eggade hans krigslust. Bland dessa har man allt skäl, att i främsta rummet nämna general Toll, som vid denna tid verkligen tillstyrkte Sveriges deltagande i koalitions-kriget mot Frankrike. Vi känna redan tillräckligt Toll genom den roll han spelte under Gustaf III, för att vi rätt mycket skulle kunna förvåna oss deröfver, att han nu framhärdade i samma politik, som han då följde.

Den inbjudning till Sverige, att deltaga i koalitionen mot Frankrike, hvarom vi talat, och som utgick från kabinettet i Petersburg, inträffade eget nog ungefär vid samma tid, som konungens krigslust genom Tolls och Taubes bearbetningar befanns uppdrifven till sin största höjd. Gustaf Adolf skyndade derföre, att med nödiga och detaljerade instruktioner utrusta sin förtroendeman general Toll, hvilken erbjöd sig att resa till Petersburg, för att der i samråd med Sveriges ambassadör på stället uppgöra de närmare bestämmelserna af den affär, som var i fråga. Vi skola snart finna, att dessa bestämmelser voro å Sveriges sida ganska slugt beräknade på, att riket ej genom ett alltför djerft framträdande måtte blottställa sin för handeln och statsförvaltningens lugna gång fördelaktiga neutralitet, samt att det för sitt deltagande måtte erhålla så stor ersättning, att finanserne ej komme att lida. Onekligen voro dessa försigtiga anordningar Tolls verk, emedan han var alltför både insigtsfull och fosterländskt sinnad, för att på andra vilkor tillstyrka ett förslag, som eljest

kunnat blifva högst vådligt för riket. Äfven böra vi, till Tolls heder, erkänna, att han för det stora företaget uppgjort en plan, som, om den blifvit följd, och ej af den engelska egennyttan förkastats, sannolikt skulle medfört bättre verkningar för den goda saken, än som nu blef fallet. Efterföljande berättelse skall härom närmare upplysa oss.

Toll afreste i slutet af Juni 1799 till Petersburg, ungefär vid samma tid, som grefve Jakob De la Gardie afgick till Wien i en beskickning, som med Tolls beskickning till Petersburg egde ett nära sammanhang. Tolls mottagande vid hofvet i den stora kejsarestaden och hos de Stora var utmärkt af den förekommande artighet och vänskap, som denne svenska general vanligen förstod att tillvinna sig, ehvar han än uppträdde. Särskilt funnos mellan Toll och kejsar Paul så många beröringspunkter i karakter, åsigter och vanor, att de, såsom vi rätt snart skola finna, innan kort blefvo de yppersta vänner. En man, hvilken enligt hvad man egde sig bekant, med ett visst sjelfbehag kallade sig sjelf: »*despotismens förstfödde son*», måste ovilkorligt finna genklang hos en rysk kejsare, hvilken, i likhet med Paul, dref läran om den politiska despotismen ända derhän, att han ansåg de fyrtio millioner Ryssar som han styrde föga annorlunda, än en boskapshjord, hvaröfver egaren förfogar efter behag.

Huru Tolls första företräde hos kejsaren aflopp, har han sjelf berättat på ett sätt, som gör framställningen härom till en ganska intressant tidsbild, hvilken här förtjenar sin plats.

Sedan kejsaren mottagit konungens bref, och med förklarande af sin högaktning och vänskap för konungen besvarat Tolls kompliment, frågade han:

»Hvad kan konungen göra för den allmänna saken?»

»Något biträde med skepp eller fregatter», genmälte Toll, »finner konungen för närvarande sig icke i stånd att lemna; deremot kan han vara till tjenst med en hjelpkår af 8000 man emot subsidier, som svara emot

behofvet, och i öfrigt sådana vilkor, som Sveriges ställning fordrar».

Kejsaren frågade derpå, hvarföre Sverige ej kunde lemna några örlogsfartyg, hvarpå Toll svarade, att den plan, som blifvit uppgjord till flottans general-reparation, ej medgaf att några skepp under tiden begagnades, emedan detta skulle betydligt höja kostnaden för hela reparationsplanen. Toll tillade flere skäl, som omöjligen kunde motsägas, hvarefter Paul inföll:

»När kunna edra 8000 man vara färdiga? De orsaker ni nämnt, hvarföre man ingenting bör begära af er sjömakt i år, finner jag ganska giltiga. Det är ock mindre nödvändigt; deremot anser jag den styrkan, som kan lemnas, för just hvad vi behöfva, och jag skänker gerna åt densamma hedersplatsen i företaget, ty man skall vara höflig mot sina vänner».

»Om inga hinder mellankomma», svarade Toll, »kan den svenska kåren sex veckor efter det en subsidietraktat blifvit ratificerad, stå i Holstein».

»Förslaget att samlas i Holstein», återtog kejsaren, »har man nu öfvergifvit. Vi gå kortare och säkrare tillväga. Jag anskaffar 17,500 man, som afgå i två kolonner: den ena är färdig i dessa dagar; jag rustar några linieskepp och fregatter, för att transportera dem. Man vidtager äfven alla anordningar för den andra kolonnen, och ni kommer då att utgöra den tredje. England åtager sig, att betäcka transporten; det blir egentligen amiral Dunkans sak, och efter landstigningen stöter äfven Bridfort till med sin flotta, så att ryggen hålles fri. Planen är nu, att angripa omkring Vliessingen och med detsamma medelst en landstigning göra en diversion i Gröningen. Jag är för närvarande mera vän och förbunden med Oraniska huset, än med min broder i Preussen. Holland är utrymd af fransoserna, missnöjet är allmänt; man väntar endast tillfället, för att få förklara sig för den gamla ordningen, och åter införa den, så snart en styrka befinner sig på stället, på

hvilken

hvilken de ärliga Holländarne kunna förlita sig. Hvilken tillfredsställelse, att kunna utan någon annan afsigt, än rättvisan och nyttan för menskligheten, befordra återupplifvandet af ett lands sjelfständighet, och med detsamma återgifva det sin plats ibland Europas makter!»

I dylika illusioner vaggade sig ännu denna kejsare, som föga anade all den förargelse, som Englands egennytta skulle ådraga honom. I sjelfva verket skulle först Toll göra honom uppmärksam härpå; men innan han öfvergick till detta grannlaga åliggande, ansåg han af nöden, att förut öfvertyga kejsaren om konungens verkliga vilja, att deltaga i den allmänna saken. Denna Tolls framställning gjorde åter på kejsaren ett så gripande intryck, att han afbröt Tolls yttrande:

»Hvad angår konungens beslutsamhet, så känner jag den bättre, än någon annan; den har gifvit såväl mig sjelf som flere stora bekymmer; men låt oss ej mer tänka derpå, jag önkar det af hjertat, min kära Toll! Förstår ni mig?»

Toll, som genast insåg hvad kejsaren med detta oväntade afvikande från ämnet mente, inföll efter något betänkande [1]).

»Ers Kejserliga Maj:t är utan tvifvel mera än någon annan derom öfvertygad, att försynen styrer menniskors öden; att dess beslut förnämligast visar sig i allt det, som rörer deras förbindelser och sällhet, hvilka äro satte i det höga kall att regera folk och länder. Ers Kejserliga Maj:ts verldskunniga vördnad för religionen och det högsta väsendets vilja förvissar mig, att E. K. Maj:t i sitt sinne erkänner denna sanning. Kan jag svara mera?»

---

[1]) Läsaren finner lätt, att kejsaren syftade på händelserna i Petersburg 1796 under Gustaf IV Adolfs vistande derstädes. Se föregående del, sjunde kap.

Detta Tolls fina tal gjorde ett djupt intryck på den olyckliga kejsaren, som fattade Tolls hand, tryckte den hårdt, samt yttrade efter någon tystnad:

»Ni har rätt. Jag respekterar försynens vilja och styrelse; vi skola ej mera tala om ett ämne, som ehuru sensibelt, ändock öfvertygat mig om konungens egenskaper och karakter, som jag högaktar. Vi regenter få icke följa våra hjertans böjelser. Vi få trösta oss dermed, att staternas intressen fordra annorlunda. Men låtom oss återkomma till den stora saken. Säg mig uppriktigt er tanka om planen? är den icke god?»

Dessa kejsarens ord förråda en man, som i grunden var bättre, än omständigheterna gjort honom, och som hade förtjent ett bättre slutöde, än det, som var honom beskärdt. Ändtligen utvecklade nu Toll med sakkännedom och öfvertygande klarhet de skäl, som bestämde honom att rösta för ett anfall från landsidan genom Holstein eller ifrån Elbströmmen, hellre än en landstigning vid Walcheren, hvilket sednare förslag endast kunde vara af någon nytta för England, som derigenom skulle kunna förvärfva några vigtiga sjöetablisementer, men deremot af föga nytta för arfståthållaren och den stora gemensamma saken, för hvilken ju ändå alla i såväl Ryssland som Sverige voro färdiga att lyfta vapen. Kejsaren tycktes vidgå riktigheten af denna Tolls åsigt, samt uppdrog sin minister Rostopsin, att med Toll underhandla om detaljerne af det stora företaget. Särskilt förklarade sig äfven Toll på inga vilkor kunna bifalla att underhandla med Engelska ministern, sedan England gjort Sverige så mycket orätt, samt yttrade äfven betänkligheter att, förrän Sverige erhållit upprättelse, afsluta något förbund med England, som dock borde betala Sverige de nödiga kostnaderna. Tillika lofvade kejsaren, enligt Tolls förslag, att med den svenska kåren förena ett nödigt antal Ryssar, på det att Sverige endast måtte hafva utseende af att uppträda som Rysslands bundsförvandt,

och ej som Frankrikes fiende, emedan Sveriges handel och besittningar i annat fall skulle löpa oberäkneliga faror [2]).

Förloppet af de underhandlingar, hvilka härefter följde mellan Rostopsin och Panin å ena sidan samt Stedingk och Toll å den andra, erbjuder verkligen så föga intresse, att vi ej vilja trötta läsarens tålamod med berättelsen derom. Förslager och motförslager gjordes, hvilka aldrig medförde något resultat. Å ena sidan emotsåg England med föga nöje Rysslands förening med en makt, hvilken såsom Sverige hade så många reklamationer att göra; man fann äfven de af Toll begärda subsidierne för stora, och Engelska ministern i Petersburg, Withworth, åberopade sig på saknaden af fullmakt från sitt hof att underhandla med Sverige. Å andra sidan bidrog Gustaf Adolf sjelf i hög grad dertill, att ingenting blef af hela underhandlingen. England hade nemligen vid samma tid skickat till Stockholm en viss herr Gartshore, för att underhandla, men konungen hade förklarat honom, att han ej kunde ingå i någon underhandling med konungen af England, förrän han erhållit fullkomlig upprättelse och ersättning för de qvarhållna konvojerne. Denna förklaring förorsakade stort missnöje vid kabinettet i S:t James, och följden blef, att England bestämdt vägrade bifalla de förslag, som Toll framställt i Petersburg [3]).

Det egentliga ändamålet med Tolls beskickning till Petersburg gick sålunda förfeladt; men utan alla följder blef dock icke hans vistande hos den ryska czaren. Härtill bidrog mycket den olyckliga utgången af den Engelsk-Ryska expeditionen, hvarom underrättelse ingick, medan Toll ännu uppehöll sig i Petersburg. Toll hade, såsom vi minnas, redan länge förutsagt hvad som nu inträffade, under det hofsmickrarne komplimenterade

---

[2]) Bref från Toll till Gustaf IV Adolf, Peterhoff d. 7 Juli 1799.
[3]) Efter en berättelse om Tolls underhandlingar i Petersburg, grundad på hans depescher till konungen.

Paul öfver de bedrifter, han skulle uträtta i Holland. En dag foro ambassadören Stedingk och Toll upp till en kur på slottet. Man läste på deras ansigten, som hade närmast tillträde till kejsaren, den bestörtning, som var ett tecken att något utbrott af hans häftiga lynne förefallit. Då dörrarne öppnades och kejsaren utträdde bland det darrande hoffolket, gick han genast till Toll, och sade: »Här står den enda man, som sett rätt. Jag har fått en kurir från Holland; det har gått som ni spådde; Ryska kåren är förstörd, och det har jag att tacka Engelsmännen för» [4]).

Från denna stund växte förtroendet mellan kejsaren och Toll till en ännu högre grad. Toll var så helt och hållet i Pauls smak, och visste så väl att foga sig efter hans fantasier och nycker; han roade honom så genom sina qvasi-bondaktiga manér och sitt burleska språk, att han blef inbjuden till de små tête à tête, hvarunder pipan och tokroliga infällen utgjorde det egentliga sällskapsnöjet [5]).

Medan Toll och alla Ryssars sjelfherrskare på detta sätt i största förtrolighet samspråkade och vid tobakspipornas hvirflar öfvade sig med plattyskan, glömdes ej politiken. Toll tänkte alltid på Sveriges bästa, för hvars befrämjande han använde hela sitt inflytande.

Bland de föremål, hvarom han fått uppdrag att underhandla i Petersburg, var äfven förnyandet af Drottningholmstraktaten af år 1791 mellan Sverige och

---

[4]) Anekdot, berättad af utgifvaren af Tolls Biografi, I, sid. 76.

[5]) Det var ett bevis på hög gunst, att blifva inbjuden att röka med kejsaren. Toll, som afskydde tobak, blef ej måttligt förlägen, då Paul med ett tecken af välvilja lät erbjuda honom en pipa. Han höll god mine, antog med beredvillighet detta tydliga bevis på den kejserliga gunsten, samt utblåste snart långa rökhvirflar. Men magen, ovan vid denna inverkan, måste ge efter för naturens oafvisliga kraf; och det berättas, ehuru mindre sannolikt, att Toll framstörtade då till ett hörn af rummet liksom för att spotta, satte hatten framför munnen, fyllde den, lade näsduken deröfver och återkom med pipan i munnen, såsom hade den skänkt honom den behagligaste njutning!

Ryssland, hvilken traktat i Oktober månad 1799 gick till ända. Gustaf Adolf hade först velat, att denna traktat skulle vara offensiv emot Frankrike, och defensiv emot de öfriga makterna. Så länge Paul hoppades, att få Sverige att deltaga i kriget mot Frankrike, hörde han med nöje Tolls framställning rörande detta fördrag; men sedan England hindrat oss att deltaga i kampen, och Pauls vrede mot England uppflammat, blef det endast fråga om en defensivallians. Denna afslöts på Gatschina den 29 Oktober 1799, samt undertecknades å Sveriges sida af Toll och Stedingk samt å Rysslands vägnar af Rostopsin och Panin. Utom en fullkomlig säkerhet mot anfall från Rysslands sida, skänkte denna traktat snart Sverige flere fördelar, hvilka i det följande blefvo af betydande vigt [6]).

---

[6]) Denna s. k. allians- och vänskaps-traktat, som likaledes skulle gälla för 8 år, var hufvudsakligen byggd på samma grunder som Drottningholmsfördraget. Se andra delen af detta arbete, sid. 178.

ANDRA KAPITLET.

Riksdag i Norrköping.

(*Mars—Juni 1800*).

Blick på de inre ärendernas förvaltning. — Wachtmeister, Lagerbring och Toll. — Rosenblad, Lagerheim och Ugglas. — Statsverket. — Den ekonomiska lagstiftningen. — Bankens och Riksgälds-Kontorets tillstånd. — Oroligheter. — Riksdagskallelse. — Teckning af partierna vid riksdagen. — Hofpartiet. — Det fordna s. k. patriotiska partiet. — Den revolutionära venstern. — Hans Hjerta, Skjöldebrand och Adlersparre. — Riksdagens öppnande. — Talmännen. — Konungens proposition angående tillsättandet af ett hemligt utskott. — Häftigt uppträde i presteståndet. — Biskop Wallqvists död. — Utskottsvalen. — Märklig öfverläggning hos adeln rörande frågan om finansernes offentlighet. — G. Adlersparre afsäger sig sin plats som ledamot i hemliga utskottet. — Kröningen och hyllningen. — Skärmystling mellan Toll och oppositionen. — Plan mot säkerhetsakten. — Förslag till ny konstitution. — Anekdoter. — Hemliga utskottets finansplan. — Underhandlingar mellan Toll och adels-oppositionen. — Förslag till ett s. k. permanent utskott. — Öfverläggningar i stånden angående finansplanen — Densamma antages *vilkorligt* af adeln. — Landtmarskalkens mindre grannlaga uppförande. — Tolls inflytande. — Våldsamma uppträden hos adeln. — Flera ledamöter afsäga sig adelskapet, sin riksdagsmannarätt under innevarande riksmöte och sina platser i hemliga utskottet. — Konungen anbefaller åtal mot flere af oppositionens häftigaste talare. — Förordning som förbjuder adelsman afsäga sig adelskapet. — Det nya bevillningsförslaget. — Öfverläggning derom i stånden. — Böndernas motstånd besegras af Toll. — Riksdagens slut.

Ehuru vi till något längre fram ämna uppskjuta, att utförligare yttra oss öfver de inre ärendernas gång, anse vi oss dock både kunna och böra här på förhand nämna, att dessa ärenden på ett utmärkt sätt handhafdes under första åren af konungens regering. Gustaf Adolf uppträdde under denna tidrymd som en sträng vän af ordning, rättvisa och hushållsaktighet; han tillät uti dessa grenar af förvaltningen inga gunstlingar eller örontasslare att bemäktiga sig hans förtroende, utan hörde samt följde vanligen endast deras rådslag, hvilka genom sina embeten voro kallade att sådane afgifva. I sitt enskilta lif visade konungen stor sparsamhet och enkelhet; hans karakter hade redan röjt sig genom enskilta drag af

beslutsamhet och fasthet, hvilka dygder tycktes förebåda nationen de lyckligaste följder; hans stränga gudsfruktan var allmänt känd, och de olycksaliga frön till affarter och förvillelser, hvilka i en sednare tid utvecklade sig, lågo ännu gömda inom en aktningsbjudande och i visst afseende imponerande yta. Sådan var konungens person. Dertill kommer, att han var omgifven af ett upplyst nit, redlig vilja, beslutsamhet, ihärdighet och kraft. Vi hafva redan förut vitsordat förtjensten hos riksdrotset grefve Axel Wachtmeister, en rättvisans handhafvare, som alltid var den förtrycktes beskyddare, den olyckliges försvar, och som ståndaktigt hyllade tvenne grundsatser, den att göra *alla* rätt, för så vidt det stod uti hans makt och förmåga, samt den, att troget och nitiskt tjena konungen. Som valpråk hade han tagit: comite virtute, en enkel men vältalig devis, som den vördnadsvärde domaren troget följde, och om han någongång vacklade i det beslut han skulle taga, om hans samvete tvekade, eller hans rättskänsla sattes på för hårda prof, så fasthöll han sig vid lagen «*som den blinde vid stafven*», såsom en säker kännare af grefve Wachtmeister utlåtit sig [1]).

Som statssekreterare för krigsärenderna och ledamöter af konungens krigskonselj voro Lagerbring och Toll lika utmärkte, den förre såsom embetsman lika redbar, verksam och skicklig att uppgöra förslag inom de områden af förvaltningen, hvilka tillhörde hans befattning, som den sednare, enligt hvad vi förut känna, var utrustad med tilltagsenhet, drift och förslagenhet. Flere nyttiga åtgärder och författningar rörande arméens iståndsättande och vidmakthållande vittna också om dessa begge mäns duglighet, och särskilt böra vi nämna, att enligt den nya plan, som blifvit uppgjord för örlogsflottans återupprättande ur det lägervall hvari den blifvit bragt genom Gustaf III:s krig, arbetades flitigt i Carlskrona

---

[1]) Biogr. Lex., art. Wachtmeister, Carl Axel, XVII, sid. 350.

så väl på nya örlogsskepps byggande, som på de gamles iståndsättande [2]).

De förvaltningsgrenar, hvari det mesta nyttiga uträttades, voro dock finanserne och näringarne. På dessa områden skuro Rosenblad och Lagerheim, och till en del Ugglas lagrar, hvilka svårligen skola kunna utplåna dessa mäns minnen ur en tacksam efterverlds hågkomst. De voro den oinskränkta konungamaktens tjenare och vänner, det är sant; men detta förringar icke deras förtjenster, hvilka deraf snarare förstoras, alldenstund man ofta har den vilja och kraft, hvarmed de uppträdde emot konungens godtycke och envishet, att tacka för flere af de nyttigaste åtgärder, som vidtogos. Vi erinre oss, i hvilket bekymmersamt skick Gustaf IV Adolf mottog statsverket, hvars skulder, redan betydliga vid hans faders död, sedermera blifvit förökade under den tid hertig Carl förde riksrodret [3]). Konungen, som nu kände sig lifvad af det fastaste beslut, att om möjligt göra slut på den förvirring, som ett dylikt sakernas läge förde med sig, öfverlemnade omsorgen härom helt och hållet åt baron Lagerheim, som utnämndes till ledamot i den nya statsberedningen, hvilken kort efter konungens tillträde till regeringen i nämnde ändamål nedsattes. Enligt Lagerheims råd föreslogos och bifölls stora indragningar och besparingar i statsutgifterna, äfvensom förbättringar af inkomsterna, så att statsverkets tillstånd innan kort repade sig, och med 1799 års utgång befanns, att af statskontorets skuld på ofvannämnde trenne år blifvit afbetalde en summa af 709,853 Riksdaler [4]).

---

[2]) Dessa och följande drag ur den inre förvaltningens historia åren 1796—1799 äro hemtade ur Punkter, om hvilka Kongl. Maj:t velat i nåder Riksens Ständer underrätta. Stockholm 1800.

[3]) Föregående del, sid. 230.

[4]) Bland indragningar, som förekommo, vilje vi nämna att vid gardesregementerne indrogos 20 man vid hvart kompani och 12 hästar vid hvar sqvadron; ridande artilleriet blef alldeles indraget; vid de öfriga staterna samt vid hofvet skedde betydliga besparingar och ingen embetsman fick hafva större lön än 5000 R:dr.

Detta var ett ganska vackert resultat, då man besinnar, att åren 1798 och 1799 hemsöktes nästan hela riket af en stark missväxt, hvilken var så mycket olyckligare, som handeln med flere af våra förnämsta exportvaror, såsom sill och jern m. m., vid samma tid besvärades af otaliga inskränkningar och hinder. Den förut ymniga sillfångsten uteblef nästan alldeles, och jernvågarne voro öfverfyllde af förråder, hvilka trögt såldes i utlandet. Svenska handeln led dessutom, såsom vi redan anfört, dessa år af de orättfärdiga kaperier, hvarmed de krigförande folken, isynnerhet Engelsmännen, så klart ådagalade, att de i fråga om helgden af de solklaraste rättigheter mera aktade våldet än rättvisan, så snart egennytta och sjelfförsvarets pligt kommo med i spelet [5]).

Alla dessa förhållanden påkallade regeringens synnerliga uppmärksamhet. Förbud utfärdades mot utförsel af spanmål, och införsel af utländsk säd underlättades genom upphäfvandet af alla tullumgälder derför [6]). Till en början ansåg man tillräckligt att betydligt inskränka [7]) bränvinsbränningen, men slutligen förböds [8]) den alldeles. Dessa åtgärder uträttade hvad de förmådde, men till afhjelpande af den öfverhandtagande bristen och nöden förslogo de för ingen del. Inom mindre än ett års tid införskrefvos öfver en million tunnor spanmål, något oerhördt som ej inträffat sedan de starka missväxterne på 1780-talet, och regeringen understödde kraftigt de mest nödställde landskap med både spanmål och penningehjelp. För att underlätta handelsbalansen, bispringa riksfinanserne och egna de inhemska näringarne den uppmuntran och det skydd mot utländsk täflan, hvilket de ansågos behöfva, vidtogos derjemte med afseende på ut- och inkommande varor, tullsatser och förbud m. m.

---

[5]) Utförseln af stångjern, som 1792 hade uppgått till 425,000 skeppund, befanns 1798 endast utgöra 312,000 skeppund. Se Skogman, Anteckningar om rikets ständers bank, I, sid. 157.

[6]) Den 7 Juli 1798.

[7]) Den 28 Aug. 1798.

[8]) I Maj månad 1799.

en mängd af sådane stadganden, hvilkas ändamålsenlighet man öfverlemnar åt en sednare tids större upplysning att till sitt värde uppskatta, men om hvilkas välmenings-syften från regeringens sida intet tvifvel torde kunna hysas [9]).

Oaktadt allt hvad från styrelsens sida sålunda åtgjordes, att underlätta och hjelpa näringarne, samt lindra folkets nödställda belägenhet, förspordes dock ej häraf de goda verkningar, man af så vackra bemödanden bort kunna vänta. Hvad som till stor del bidrog att göra styrelsens åtgärder i detta afseende mer eller mindre kraftlöse, var äfven det jemmerliga läge, hvari rikets finanser sig befunno, i följd af den stora riksgälden. Bankens ställning var likväl ganska förmånlig. Dess utelöpande sedelstock var väl ej vid 1799 års slut öfver 1,313,234 R:dr specie, men som säkerhet härför lågo vid samma tid i bankens hvalf en metallisk fond stor 1,259,850 R:dr samma mynt. Banken egde således silfver i sin kassa i det närmaste för hvarje utelöpande bankosedel. Dessutom egde banken vid samma tid ett behållet äfverskott eller grundfond af 3,530,023 R:dr specie [10]).

Om Riksgäldskontorets ställning vid samma tid varit lika förmånlig, hade många af de oordningar, hvilka sedermera följde såväl inom statsverket som de enskilta affärsförhållanderna, säkerligen uteblifvit; men tyvärr! var detta ej händelsen. Ehuru samma fullmäktige fortforo att styra riksgäldskontoret, hvilka under minderårigheten derom haft vård, har man dock skäl till den

---

[9]) Nya taxor för utgående varor utfärdades d. 29 Januari 1799 och för inkommande varor d. 17 April samma år. Förbudet mot införsel af kaffe, som d. 24 Nov. 1796 blifvit upphäfdt, återställdes d. 6 April 1799, samma dag som befallning afgick till vederbörande att vaka öfver efterlefnaden af de emot yppighet och öfverflödighet utfärdade förordningar. Ny förordning till förekommande af lurendrejerier och tullförsnillningar utfärdades äfven samma dag.

[10]) Skogman, a. st., I, sid. 99 f.

anmärkningen, att de under denna närmast följande tid ej i allo uppfyllde sitt vigtiga förtroende med lika omtanke, klokhet och förutseende beräkning, som förut. Å andra sidan får man till fullmäktiges urskuldande erkänna, att de dessa år hade att kämpa mot flere svårigheter och vedervärdigheter, hvilka under minderårigheten mindre kommo i fråga. De svåra missväxtåren, som gjorde införskrifning af utländsk spanmål till så betydlig qvantitet nödvändig; den aftagande sillfångsten, samt de i allmänhet ofördelaktiga handelskonjunkturerna, isynnerhet 1798 och 1799, då Engelsmännens kaperier öfverstego alla gränser, hade stegrat kursen mellan riksgälds- och bankomynt samt förminskat tillgången på vexlar till den grad, att kontoret endast med yttersta svårighet kunde uppfylla sina utländska förbindelser. För att i någon mån minska olägenheterne häraf, hade fullmäktige inlåtit sig i en utrikes vexel-cirkulation, hvilken naturligtvis var förenad med stora kostnader, vådor och förluster. Riksgäldskontoret köpte och sålde icke allenast vexlar, utan ock understundom jern och kaffe. Såsom en följd af alla dessa missförhållanden, hade det varit omöjligt för fullmäktige, att i någon betydlig mån göra afbetalningar på den totala riksskulden, hvilken vid 1799 års slut ej hade under hela tidrymden från 1792 undergått en större förminskning än med 1,299,536 R:dr. Å andra sidan samverkade flere omständigheter att oupphörligt höja riksgäldssedelstocken, hvilken vid nyssnämnde tidpunkt (1799 års slut) befanns hafva uppstigit till något mer än 16,000,000 R:dr. Riksgäldssedlarnes agio emot banko, hvilket 1795 och 96 nedgått till 10 procent, hade också stigit i förhållande, så att den i Oktober månad 1799 uppnådde 50 procent [1]).

Efter denna korta teckning, som vi lemnat om penninge- och näringsförhållandena i riket under Gustaf

---

[1]) Jfr Skogman, a. st., I. sid. 100 ff., samt Utdrag af Protokollet, hållet inför Kongl. Maj:t i Rikets högloft. Ständers hemliga utskott vid riksdagen i Norrköping d. 22 Maj 1800, infördt i Ståndsprotokollerna från nämnde riksdag.

IV Adolfs första regeringsår, bör det ej förvåna läsaren, om oaktadt alla de styrelsens förtjenstfulla bemödanden att dem upphjelpa, vi nu omnämnt, anledningarne till hvarjehanda missnöjen och obelåtenheter i landet voro flere. Embetsmännen klagade öfver otillräckligheten af sina löner, köpmännen öfver handelns förfall, men isynnerhet var tillståndet känbart för de fattigare folkklasserne i följd af det otroligt höga sädes- och brödpriset. Under tider af stora allmänna lidanden skall man alltid finna enskilta personer, som söka att ockra och rikta sig på det gemensamma eländet. Så blef förhållandet äfven nu, och man hörde klagas, att köpmännen i de större stapelstäderne tilläto sig vid uppköpet af den från landet inkommande säden och öfrige förnödenhetsartiklar ett sådant egennyttigt förfarande, att det måste i hög grad uppreta de fattige, hvilkas lidanden och försakelser voro nog stora, utan att de behöfde förstoras genom en samvetslös köpmanna-egennytta. Säden, hette det, uppköptes i förväg och undanhölls, i afbidan på oskälig vinst, den hungrande befolkningen; mjölken utspäddes och bränvinspatronerna satte, i anseende till varans sällsynthet, ett så öfverdrifvet pris på sitt bränvin, att de voro få, som mäktade skaffa sig den då ännu, isynnerhet för den lägre arbetaren och handtverkaren, så begärliga supen. Men hvad som isynnerhet gjorde ond blod var, att en viss betydande grosshaudlare och bränvinspatron uti Götheborg, vid namn Björnberg, troddes ega så stort inflytande äfven på högre ort, att han ansågs icke hafva varit fremmande för några af de regeringsbeslut, som vidtogos med afseende på bränvinsbränningen. Händelsen var följande:

Allmogen i Jönköpings, Wexiö och Götheborgs län hade hos regeringen bönfallit, det bränvinsbränningen måtte helt och hållet förbjudas, för att sänka det öfverdrifna spanmålspriset samt förekomma den hotande hungersnöden. Nu gjorde händelsen, att Björnberg, som hade stora fordringar hos regeringen sedan kriget, då han inropat en mängd leveranser till kronan, tillika ar-

renderade de stora kronobrännerierne i Götheborg, Strömstad och vid Brinkebergskulle vid Wenersborg; han försåg således nästan uteslutande dessa trakter med bränvin, samt drog af denna rörelse betydande vinst. Han arbetade derföre på att omintetgöra den ofvannämnde petitionen, samt ansågs hafva varit den som utverkade det kungliga påbudet af den 7 November 1799, hvarigenom bränning med mindre pannor förklarades tillåten från den 2 December till den 22 i samma månad, ehuru endast med sådan säd, som vid bergningen blifvit skadad. Denna misstanke mot Björnberg blef nu signalen till en mängd mer och mindre betydande upplopp och gatuuppträden, hvilka förefölle under loppet af November och December månader 1799 i några af de större handelsstäderna,, såsom Götheborg, Malmö, Norrköping, m. fl. Dessa uppträden voro samtligen ej något att tala om, och isynnerhet ej af någon politisk oroande beskaffenhet; i Götheborg stormade folkmassan Björnbergs stora bränneri, samt hade sannolikt förstört det, så framt ej militären trädt emellan och man lofvat de uppstudsige, att bränvinsbränningen skulle tillsvidare inställas; i Malmö föröfvades grofva våldsamheter mot flere handlande, som beskylldes slå under sig spanmålen ifrån landet, och i Norrköping gjordes öfvervåld på flere bryggare i anseende till det höga priset på bränvin, så att krigsfolk måste till dessa begge städer inkallas. Så oangenäma dessa oroligheter än voro, så buro de likväl på intet sätt en sådan prägel, att man kunnat anse dem som förebud till en allmän revolutionär stämning; de voro regellösa utbrott af eländet, utan gemensam medelpunkt, utan gemensamt ändamål eller ledning; men detta hindrade likväl ej, att de väckte mycken oro vid hofvet, samt hade ganska vigtiga följder [2]).

---

[2]) Upploppet i Götheborg egde rum den 17 och 18 Nov. 1799, det i Malmö den 9 Dec. samma år, o. s. v. I fall, såsom vi ha skäl antaga, det verkligen så förhöll sig med Björnbergs inflytande på högre ort, som vi ofvan berättat, så bör man med skäl undra deröfver, om Gustaf Adolf, annars så rättvis, i detta

Att sammankalla ständerna till riksdag, då konungen borde enligt gammal svensk plägsed krönas och hyllas, hade länge och vid flere tillfällen varit allvarsamt i fråga. Flere af de förnämste och på handhafvandet af de inre ärenderne mest inflytelserika af konungens omgifning, såsom Wachtmeister, Rosenblad, Lagerheim och Ugglas, hade ömsom tillstyrkt, ömsom afrådt folkombudens sammankallande, medan Gustaf Adolf sjelf, uppskrämd af händelserne under sin fars regering, och ytterst skygg för alla folkrörelser, beständigt gjorde invändningar, samt uppskjöt att fatta beslut i denna högvigtiga fråga. Att Taube, Fersen och Toll m. fl., hvilka denna tiden hade synnerligt förtroende, åtminstone ej i början uppmuntrade konungen att för snart vidtaga ett så vådligt steg, kan man också taga för afgjordt. Men nu, då oroligheter började yppa sig i alla landsändar, och säkerheten från Ryska sidan syntes betryggad, sedan man lyckats förnya vänskapstraktaten af år 1794, inträdde plötsligen en mängd nya förhållanden och betänkligheter, hvilka tjenade att böja konungens sinne. Rosenblad och Lagerheim, som voro angelägne att bereda slut på den ohjelpliga förvirringen i rikets finanser, hvilken hotade att föra till ett allmänt förderf, föreställde konungen vådan af att längre uppskjuta att med förtroende kasta sig i sitt folks armar, samt deri-genom söka den hjelp, som sannolikt allena vore i stånd att förekomma ännu större skakningar, än de som redan börjat. Toll, som nu visste, att Ryssland i händelse af behof, snarare skulle låta använda sig att tukta ständerne, än som man säger, fiska i grumligt vatten samt försöka att draga nytta af våra inre strider, understödde kraftigt Rosenblad och Lagerheim, samt nekade förmodligen icke, att kraftigt befordra konungens planer. Då man härtill lägger, att inom den kungliga familjens

---

fall tillät sig ett afvikande från de grundsatser, han annars så strängt följde; troligare är, att man dolt det verkliga förhållandet för konungen.

eget sköte en glad anledning att sammankalla folkets ombud vid samma tid yppades genom kronprinsens Gustafs födelse, kan man lätt förstå, att konungen slutligen skulle gifva efter för så många talande skäl, och ej vilja taga på sig allena ansvaret för alla de följder, som ett vägrande kunnat medföra [3]). Det återstod följaktligen nu, sedan konungen fattat sitt beslut, att i största hast uppgöra riksdagsplanen. Denna blef hvarken brydsam eller invecklad. Att i samråd med ett hemligt utskott, som borde väljas, uppgöra ett förslag till de öfverflödande och i värde sväfvande riksgäldssedlarnes inlösen förmedelst bankens mellankomst, som borde underställas ståndens bifall, medan dessa under tiden sysselsattes med vissa kungliga propositioner af mindre vigt — sådan var planen. Man påtänkte derföre några dylika propositioner, som öfverlemnades åt riksdrotset Wachtmeister och Rosenblad att utarbeta. Emellertid gjorde Gustaf Adolfs spökräddsla för hufvudstaden, att han beslöt att förlägga riksdagen i en lands-

[3]) Redan innan d. 1 Nov. hade ett förslag varit å bane, att konungen skulle krönas utan ständernas sammankallande, för att, som det sades, betaga ständerna deras del i lagstiftningen. Förslaget gillades af landshöfding Nordin, men ej af konungen sjelf, som deruti styrktes af riksdrotset och Oxenstjerna. — Med huru stor försigtighet, att ej säga skygghet, frågan om riksdag sedermera behandlades på högre ort, kan man finna af följande utdrag ur bref från grefve Ugglas till hertig Carl: »Kunde nog föreställa mig, att E. K. H. skulle blifva uppmärksam af annonserna i utrikes tidningarne om riksdag. Jag undrar ej på dem, då här flere veckor pratats derom och isynnerhet i Dec. med den säkerhet, att kallelsen skall varit tryckt och öfversänd till Finland samt dagen utsatt till slutet af Januari; men de politiska kannstöparne stå nu stumma och finna sig bedragne. E. K. H. känner bäst, huru försigtigt och varsamt kungen går till väga, således blifver visserligen den saken väl öfverlagd, hoppas jag. — — E. K. H. lärer blifva surprenerad, då efter allt hvad jag kunnat utröna, Lagerheim nu är alldeles emot riksdag. Förlidet års missväxt har gjort och gör Kongl. Maj:t mycket bekymmer. Af närlagde förordning finner E. K. H. hvad steg kungen tagit». Brefvet af 1799, förmodligen i Februari, enär det kom hertigen tillhanda d. 7 Mars 1799.

ort, hvilket ock öfverensstämde med Tolls råd, emedan de elementer till opposition, som befarades, egentligen hade sin brännpunkt i Stockholm, der svårigheterna att afhålla alla intriger voro större, än i en landsortsstad, der man lättare följde dem på spåren och tyglade dem. Riksdagspolisen var der utan svårighet organiserad. Man valde Norrköping till ständernas samlingsställe. Emedan Gustaf hyste det största misstroende till garnisonen i hufvudstaden, som varit inveckład i 1792 års katastrof, förordnades, att vakten vid riksdagen skulle för det mesta utgöras af manskap från de kringliggande landtregementerne. Man vidtog också alla med anständigheten af maktens utöfning samt gamla despotiska plägseder och vanor öfverensstämmande åtgärder, för att från riksdagen kunna aflägsna alla sådana stämmor, som man hade något skäl att frukta.

Sedan allt sålunda blifvit på förhand beredt och öfverenskommet, utfärdades ändtligen den 15 Januari 1800 kallelsen till riksens ständer att den 10 påföljande Mars sammanträda uti Norrköping. Konungens kröning, samt hans önskan att vid samma tid inhemta ständernas råd öfver vissa angelägenheter som vore af vigt för rikets väl, sades häri vara de orsaker, som föranledt beslutet om ständernas sammankallande [1]).

Vi

---

[1]) Bland andre, som infunno sig vid riksdagen, men derifrån afhöllos under allehanda förevändningar, var den bekanta mag. G. A. Silfverstolpe, som var en af Juntans chefer i Upsala. Se föreg. del, sid. 290 f. Det heter härom i ett bref från Rosenhane till De la Gardie (Norrköping d. 29 Mars 1800): »Kanslern har förvägrat mag. S. att infinna sig vid riksdagen. Kungen stadfästat. Kommerskollegium gaf honom då tillstånd att i Norrköping anlägga bokhandel. Grefve Strömfelt nekade, men ville sedan »ignorera» bokládan». — Om de förföljelser, som anställdes mot förre talmannen vid riksdagen i Gefle 1792, numera fullmäktigen i riksgäldskontoret, bonden Knut Persson från Blekinge, för att hindra honom deltaga i förhandlingarne i Norrköping 1800, se den bekanta skriften: Reise über den Sund, Tübingen 1803, sid. 270 ff. Förf. var den bekante

Vi torde här böra dröja ett ögonblick, för att lemna en öfversigt af de partier, som stodo på väg att sammandrabba vid det märkliga riksmöte som stundade, samt den närmare beskaffenheten af deras olika syften och planer. Åtta hela år hade förlupit, sedan ständerna sista gången voro tillsamman, och huru många vigtiga förändringar så inom tänkesätten som staten hade ej sedan dess inträffat.

De partier, som under större delen af Gustaf III:s tid stodo rustade, så väl mot monarken personligen som mot det nya statsskick han infört, buro till den hufvudsakligaste delen en *adligt-aristokratisk* pregel. Alla dessa lysande ätter, som sedan urminnes tider med Svea konungar delat makten, hvilken de ofta usurperat och behållit för sig allena, kunde omöjligt fördraga ett sakernas läge, hvarunder de betydde — intet, och konungen eller den andra statsmakten — nästan allt. Likväl hade efter Gustaf III:s död och under förmyndarstyrelsen förhållanden uppstått, både inom och utom landet, som ledde adeln till mera sans, och antydde andra planer, förhoppningar och faror. Detta riksstånd, som förut gått i spetsen för oppositionen, böjde sig nu, af klokhet och en i adelns dåvarande ställning naturlig omtanke för egen säkerhet, under säkerhetsaktens ok, hvilken flere af detta stånds ryktbaraste medlemmar frivilligt pålade sig [5]), medan farorne för samhället uppväxte från ett annat håll, regeringssättets bestånd hotades af helt andra elementer, än de som utgingo från Riddarhusets frihetssvärmare. Vi mena demagogiens lätta trupper i de stora städerna, den sysslolösa och okunniga massan, som äfven började drömma om rättigheter, dem de ofta trodde sig berättigade att göra gällande genom

---

tyska patrioten, Kerner, som under en resa till Sverige 1800 gjorde bekantskap med den ryktbare läkaren Munck af Rosenschöld, efter hvars samtal boken anses förnämligast ha blifvit skrifven.

[5]) Föreg. del, sid. 288.

gatu-uppträden och knytnäfvar .... Svenskens naturliga tröghet och förmyndar-regeringens vaksamhet hindrade dock några betydligare utbrott af denna upprorsanda, hvars tillvaro var obestridlig. Emellertid inträffade med Gustaf IV:s uppstigande på tronen till en del förändrade förhållanden. Medan den gamla adliga oppositionen från tredje Gustafs tid, brännmärkt genom denna konungs mord, fortfarande befanns i ett tillstånd af upplösning, förskingring och öfvergång till nya politiska lärors bekännelser, stillades och afskrämdes de demagogiska anspråken i sin mån genom den nya styrelsens i flere afseenden förträffliga och fasta hållning som skyddade *allas* intressen, i den gemensamma ordningens, rättvisans och sparsamhetens namn [6]).

Efter denna flyktiga teckning skola vi tillse, huru partierna gruppera sig i de särskilta stånden under den blifvande riksdagen.

Hofpartiet eller de som höllo med regeringen voro utan allt tvifvel de talrikaste, om ej bland adeln, åtminstone i de öfrige stånden. I spetsen för detta parti hos adeln stod general Toll, som omkring sig samlade en hop anhängare så väl bland embetsmän och militären, som äfven ur lederna af den gamla adels-oppositionen. Liljencrantz, Ruuth, von Asp, landshöfding v. Rosenstein, Zibeth, Låstbom, Boje [7]), grefvarne Brahe och Lewenhaupt, Stjerneld, Lantinghausen [8]) m. fl. hörde alla mer eller mindre till denna fraktion på riddarhuset.

Det andra partiet på riddarhuset utgjordes af några af »patrioterne» från Gustaf III:s tid, hvilka blifvit sin sak trogne, förstärkte af några nya ledamöter, som ställde sig under samma fana. Som hufvudmän för denna

---

[6]) Jfr sjunde kapitlet.

[7]) Friherre Ludvig Johansson Boje, en af 1789 års subskribenter, 1798 befordrad till revisionssekreterare af f. d. konungen, som skänkte B. sitt förtroende.

[8]) Dessa fyra sistnämnde ifriga »patrioter» 1789.

fraktion utmärkte sig De Geer[9]), Hamilton[10]), v. Engeström[1]), Schultzenheim d. ä.[2]), Schwerin[3]), Gyllenborg[4]), Klingspor[5]), Stedt[6]), Stockenström[7]), Odencrantz[8]), m. fl. Grundlagarnes kraftiga försvar, men föröfrigt icke obenägenhet att gå hofvets önskningar till mötes, voro de egenskaper, som utmärkte denna afdelning, hvilken måhända var den minst talrika. En stor del af den mest sjelfständiga adeln undvek att infinna sig vid detta riksmöte, emedan man på förhand visste, att det skulle blifva fråga om, att besvärja säkerhetsakten, hvilken fortfarande utgjorde en styggelse i alla rättrogne adelsmäns ögon. Af denna anledning torde sådana kärngubbar, som Macklean[9]), Frietzky[10]) m. fl. uteblifvit. Som en följd häraf inträffade emellertid, att föga mer än en tredjedel af alla adliga ätter befunnos representerade i Norrköping.

Vi komma nu till det tredje partiet på riddarhuset, en fraktion af oppositionen, som om den också icke var den talrikaste, likväl bestämdt var den djerfvaste och

---

[9]) Friherre Carl De Geer, sedan 1786 jemte grefve Fersen adelns chef.

[10]) Grefve Adolf Ludvig H.

[1]) Jonas von Engeström.

[2]) Den ryktbare läkaren och finansmannen. Se föreg. del., sid. 271.

[3]) Generalen grefve C. P. C. v. S., 1792 generaladjutant, rik magnat, boende på Husby i Östergöthland.

[4]) J. H. G., grefve, 1783 lagman i Blekinge, erhöll på begäran afsked 1794.

[5]) Gerdt Adolf, ryttmästare.

[6]) Joh. Axel, född 1756, major vid Jönköpings regemente 1782, erhöll afsked 1788, såsom missnöjd med kriget.

[7]) Salomon, Bergsråd.

[8]) Assessor i Götha hofrätt sedan 1773; Hofrättsråds n. h. o. v. 1794.

[9]) Den nära sextioåriga M. sysselsatte sig nu i sin djupa enslighet med att utföra de reformer i landtbo- och jordbruksväsendet, hvilka skola göra honom odödlig, då man måhända knapt skall erinra sig de lagrar, han vunnit på parlamentarismens slippriga fält.

[10]) Död på Säbylund i Nerike 1803.

erbjöd det största intresset. Inom denna fraktion böra vi åter urskilja trenne särskilta skiftningar, hvilka vi nu skola försöka att hvardera skildra.

I spetsen för den första utbrytningen af den oroliga venstern på riddarhuset stod dåvarande protokollssekreteraren, sedan landshöfdingen Hans Järta. Denne unge man, som nu först börjar att ådraga sig uppmärksamheten, var en af de ovanligare glänsande snillen, svenska jorden frambragt. Son af generallöjtnanten, friherre E. Hjerta, hade den unge ädlingen efter fullbordade studier i Upsala, der han varit en af Juntans ryktbaraste ledamöter, ingått i kabinettet för utrikes ärenderna, hvarest han dock ej erfor någon trefnad. Hans fria, sjelfständiga skaplynne fördrog ej det slags tystlåtenhet och tvång, som med handhafvandet af dylika rikets ärender lärer vara oafvisligen förenadt. Dertill kommer, att felslagna förhoppningar vid en befordran uttömde hans tålamod, så att han beslöt att egna sina unga krafter åt andra statens värf. Han studerade juridik, samt utnämndes redan 1796, d. v. s. vid 22 års ålder, till protokolls-sekreterare i justitie-revisionen. Härmed hade den unge Hjerta beträdt den bana, på hvilken han af naturen synes hafva blifvit danad att vinna sina vackraste lagrar. Flödande vältalighet, fyndig bevisningskonst, blixtrande qvickhet, se der de egenskaper, som tidigt utmärkte detta af naturens moderliga hand så rikligt utrustade lyckans barn. Häftig och lidelsefull fördrog han med otålighet det förtryck, som händelserna och vissa oblida öden på denna tiden smidt åt yttranderätten och nästan all annan mensklig frihet i Sverige. En af Järtas första ungdomsbedrifter var derföre också ganska följdriktigt den bekanta boken om »*sättet att upprätta och befästa den urgamla franska monarkien*», — en bok, som gör epok i vår politiska litteratur, samt ännu i dag kan läsas med samma nöje, som då den för öfver femtio år sedan utgafs [1]). För–

[1]) Boken heter: »Några tankar om sättet att upprätta och befästa den urgamla franska monarkien. Stockholm, tryckt i Kumblin–

öfrigt anföra vi, såsom synnerligen lämplig för fulländande af teckningen utaf Järtas bild, följande karakteristik, som synes oss särdeles träffande. »Stor vältalare», så utlåter sig en noggran kännare af Hans Järta, »förstod han att i sina ord ingjuta nya och hänförande idéer, visserligen någon gång mer förtjusande genom sin skärpa och glans än sin sanning. Det var alltid en högtid att få höra Hjerta, ty hvad han hade att säga, det sade han väl. Han hade bevisningskonsten i sin hand. I beröringen med honom kändes straxt, att man stod under inflytelsen af ett skarpt snille, uppburet af de solidaste och mångsidigaste kunskaper. Särdeles frappant tycktes han mig, då hans svada omfattade ämnen af rent fosterländskt innehåll, och då han fick måla svenska vyer i ypperligt ljus eller hemskaste mörker. Det enda, som kunde förminska det högtidliga intrycket, var det spefulla löje, som ibland smög sig hastigt öfver talarens läppar, liksom bestridande, att ord och tankar höllo rätt tillsamman» [2]).

Omkring denna oppositionens och den blifvande statshvälfningens ledare samlade sig några unge män,

ska tryckeriet 1799.» Den ironi, som här spelar, är så sann och djup, att man vid läsningen af denna skrift ofta icke vet, om förf. icke menar rena allvaret med hvad han säger. En märklig omständighet är den, att Järta på äldre dagar blef så reaktionär, att han verkligen hyllade såsom sanningar hvad han i sin ungdom här framställt såsom någonting omätligt — löjligt och befängdt! På ett ställe heter det: »Litteratörer böra aldrig släppas på egen hand. Det är en regel, som det varit önskeligt, att man före revolutionen känt och iakttagit». Dagarne efter det denna skrift varit synlig i Stockholms boklådor, skref Järta till sin vän Höjer (Stockh. d. 21 Okt. 1799): »Ännu hörs ej något af den höga bitterheten, ehuru den är temligen allmänt känd. Jag ville vara inkognito, tilldess det absolut blifver nödigt, att deklarera sig; och då är jag beredd på ett tappert försvar. Förmodligen behöfves det icke; ty de äro för rädda att göra mera än konfiskera, om de våga det. Ännu gifs ej bud till Upsala; men med det första som finnes, skall »monarkien» sändas».

[2]) Jfr det nyligen utkomna arbetet: 1809 års Revolution och dess män, I, sid. 59 f.

som mera enskilt voro lifvade af samma anda som han, emedan de varit förtroliga stallbröder tillsammans under den ryktbara Juntans fester i Upsala. Bland dessa unge män, hvilka under riksdagsdebatterna nästan alltid konformerade sig med Hjerta, anmärka vi friherre Clas Cederström [3]), Adelheim [4]), Tham [5]), Netherwood [6]), m. fl.

Näst efter Hans Hjerta med sin svans grupperade sig inom riddarhusets venster tvenne män, som hvardera inom kort på ett i flere afseenden olika sätt skulle intaga ett så utmärkt rum bland märkvärdige svenske män af en nyare uppsättning, nemligen öfversten i arméen Anders Fredrik Skjöldebrand samt afskedade ryttmästaren Georg Adlersparre.

Född under Afrikas glödheta sol, hade Skjöldebrand redan som gosse anländt till Sverige, vid hvars första lärosäte han grundlade sin bildning. Sedermera anställd vid Skånska dragonerne, blef han tidigt bemärkt af hertig Carl och utgjorde länge en välkommen och roande gäst i de glada kretsarne på Beckaskog. Men dessa ljufva sorglösa år försvunno snart, hvarefter Skjöldebrand (1777) tog transport till Östgötha kavalleri.

Efter detta regementes afsittning, lemnade Skjöldebrand (1794) krigsståndet, hvari han ej återinträdde förrän kort före 1809 års statshvälfning. Han fick dock bibehålla sin obetydliga ryttmästarelön, ehuru den föga

---

[3]) Broder till Excellensen grefve Rudolf C. och d. v. prostinnan, sedermera erkebiskopinnan Rosenstein, detta snillrika fruntimmer, som korresponderade med Höjer.

[4]) Brukspatron. Stjufson af landshöfding Franc och svåger med landshöfdingen baron Hamilton (f. d. general-postdirektörens fader) saknade A. ej slägtskapsförbindelser med de mest förnäma kretsar. Hans fru hette Ehrenpreuss.

[5]) Född i Götheborg 1774, kornett vid Lifregementet 1781, bevistade 1790 års sjökampanj på skärgårdsflottan, då han för sitt deltagande i bataljen vid Svensksund erhöll den s. k. Svensksundsmedaljen i guld; 1792 i Oktober löjtnant vid Lifregementets kurassierkorps.

[6]) Filosofie magister.

förslog till hans små behof, så att han mången gång kämpade med verklig fattigdom. Då hertigen mottog riksförmynderskapet, tycktes en liten stråle af nådens sol ånyo vilja skymta fram för Skjöldebrand; han utnämndes i Maj 1793 till tjenstgörande adjutant hos hertigen, den 19 Oktober följande år till löjtnant vid Kongl. drabanterne och öfverste i arméen; men kort efter Gustaf Adolfs anträde af regeringen fann sig Skjöldebrand föranlåten att lemna sin tjenstebefattning vid hofvet, hvarefter han hufvudsakligen egnade sin tid åt litteraturen och den sköna konsten. Med reslig växt, ljust hår och uttrycksfulla, ehuru grofva drag, bar han redan i sitt yttre pregeln af det ädla hjerta, som klappade i hans barm. I hans gråa ögon låg en sällsam blandning af sydländsk eld och nordiskt allvar. Med ett sinne svärmande för allt fosterländskt, egde han dessutom vackra natursgåfvor som målare, musikus och skald. Flärdfri, föraktade han smicker, uttalade utan fruktan sin mening, och hvad han en gång sagt, det var sagdt. Hans fel lågo just i dessa sköna egenskaper; och man har påstått, att han var mera skald än fältherre, mera virtuos än statsman. Vare härmed huru som helst, pålitligare vän, bättre menniska och redligare Svensk än han, funnos få. Han var, om ej en stor, dock, hvad bättre är, en ädel man [7].

En annan bjert framstående personlighet i den riksdagsopposition, vi gå att teckna, och som i en sed-

[7]) Hufvuddragen i denna karakteristik hemtade från Björnstjerna, Anteckningar, II, sid. 18. S. föddes i Algier d. 14 Juli 1757, Student i Upsala 1771; Qvartermästare vid Södra Skånska kavalleriet 1774; kornett s. å.; löjtnant 1777; flyttad till Östgötha kavalleri 1779; ryttmästare 1783; erhöll tjenstefrihet, då kavalleriet reducerades till infanteri 1792; major i arméen och öfveradjutant 1793; adjutant hos hertigen-regenten i Maj månad s. å.; löjtnant vid drabanterne och öfverste i arméen 1794; s. å. Riddare af S. O.; erhöll afsked från löjtnantsbeställningen vid lifdrabanterne 1797. Utgaf 1799 »*Voyage pittoresque au Cap du Nord avec gravures*», ett arbete, som skänkte utgifvaren ett aktadt namn äfven utom fäderneslandet.

nare tid så djupt ingripit i fäderneslandets öden, var dåvarande ryttmästaren Georg Adlersparre. Vitter, kunskapsrik och isynnerhet utmärkt god stilist, gjorde Adlersparre sig tidigt bekant som lycklig författare, och var en i de fleste afseenden utmärkt representant af den Nordiska folkandan och folkkarakteren, hvars rättigheter, länge misskände och förtryckte, det skulle blifva hans öde, att på ett så frejdstort sätt återhäfda.

Georg Adlersparre föddes i Jemtland den 28 Mars 1760. Hans fader var öfverstelöjtnant Christofer Adlersparre, en då nyligen adlad häftig rojalist, och modren hette Eva Sofia Berglod. Vid femton års ålder ingick den unge Adlersparre vid Lifregementet, hvars chef hertig Carl då var. Hans befordring gick ganska raskt, och redan före krigets utbrott med Ryssland lärer han blifvit utnämnd till ryttmästare. I denna egenskap bevistade han med heder alla fälttågen, men hade under det sista den oturen, att under en expedition till Davidsstad blifva tillfångatagen. Han tjenade då under den tappre och ryktbare general Armfelt, som många år efter denna händelse skulle blifva en orsak dertill, att Adlersparre ånyo ingick i tjensten, som han längesedan lemnat.

Med Gustaf III:s död och de i flere afseenden förändrade förhållanden som derefter inträdde, inträffade en betydelsefull vändning i ryttmästar Adlersparres lefnad. Han som, utan att vara född skald, likväl med särdeles framgång försökt sig som sådan, — man känner t. ex., huru han till och med tog priset af Thorild, — vände nu all sin håg och uppmärksamhet åt de praktiska studierna, hvaribland isynnerhet statshushållningen, statsrätten och historien ådrogo sig hans lifligaste kärlek. För att odeladt få egna sin tid åt dessa sysselsättningar, lemnade han [8]) krigstjensten, samt blef från denna tid en medelpunkt för de nyvaknade sträfvanden och intressen, som gjorde sig gällande hos natio-

---

[8]) 1793.

nen, liksom till trots för den ytlighet och flärd som blifvit ett mod under den förra styrelsen och på alla nationalandans allvarligaste riktningar utöfvat ett så förderfligt inflytande. Såsom sammanhållningspunkt mellan dessa nya och mångfaldiga intressen och behof, egde Adlersparre egenskaper, som gjorde honom dertill skickligare än mången annan. Lätt och behagligt umgängesväsende, vidsträckt beläsenhet i förening med ett klart och dristigt förstånd, stor förmåga att imponera och rycka menniskor med sig, praktisk företagsamhet, utmärkt stilistisk förmåga, och hvad som var det förnämsta af allt, stort litterärt mod att trotsa förföljelser och utan fruktan utsäga sin mening, sådane voro de egenskaper, hvilka utmärkte honom såsom publicist, och hvilka framträdde i den ryktbara tidskriften, »*Läsning i Blandade Ämnen*», som redan blifvit föregången af några äldre försök i samma riktning, och hvari landets utmärktaste lärde, skriftställare och patrioter voro medarbetare [9]).

---

[9]) Adlersparres prosa var »klassisk». Så kallar henne N. v. Rosenstein. En annan, lika aktad konstdomare (A. Grafström) har yttrat: »att pennan i Adlersparres starka hand äfven var ett tveeggadt svärd, som ömsom klöf och skiljde, fördt af forskningens blick, sanningen från lögnen, ömsom högg som ett slagsvärd dumheten till jorden». Man märker genast, att A. icke mindre som stilist, än som politisk person, tillhör en ny tid, som randas bakom den Gustavianska tidens sjunkande aftonrodnad. Han uppträdde först såsom prosaisk författare genom sina: Lefvernes-beskrifningar öfver namnkunnige Statsmän, 2 delar, Stockholm 1793 och 95. Derpå följde: Läsning för Landtmän, af ett sällskap, 3 häften, Stockholm 1795, 96, och slutligen: Läsning i Blandade ämnen, 5 årgångar, 50 numror, Stockholm 1797—1801. Jfr sjunde kapitlet. De förnämsta medarbetarne i denna sednare tidskrift voro Melanderhjelm, Berzelius, Schultzenheim, Schwerin, Calonius, Hallenberg, Lehnberg, Tingstadius, Leopold, Silfverstolpe, Rosenstein, m. fl. Med de fleste af dessa män stod A. i nära vänskapsförhållanden, såsom man kan finna af hans efterlemnade brefsamling, förvarad i bibliotheket på Gustafsvik.

Men dessa betraktelser och karakteristiker torde redan hafva fört oss alltför långt åt sidan. Vi nödgas derföre återgå till vår berättelse. Den tredje nyansen bland Riddarhusets oroliga venster, som man skulle kunna benämna den adliga oppositionsandans förtrupper, utgjordes af den yngre Schultzenheim [10], Adelsvärd [1]), Mörner [2]), Kurk [3]), Gripenwaldt [4]), Schönström [5]), Staël von Holstein [6]), m. fl. Ett gemensamt drag, som utmärkte hela venstra sidan på riddarhuset, var föröfrigt en bestämd otålighet att fördaga den s. k. despotismen, som ansågs nära liktydig med den monarkiska statsformen, beredvillighet att i den qvasi-demokratiska frihetens intresse afsäga sig privilegier och förmåner, samt slutligen mer eller mindre mogna planer, att begagna första tillfället att afkasta oket, och i det gemensamma fäderneslandet införa friare politiska former [7]).

---

[10]) Son af den berömde läkaren och patrioten.

[1]) Joh. Carl Adelsvärd, friherre, kavaljer hos hertigen af Södermanland, nyligen död såsom fideikommissarie till det stora Adelsnäs i Östergöthland.

[2]) Adolf Göran, född 1773, andre sekreterare i kabinettet och kavaljer hos hertiginnan af Södermanland, sedermera statsråd.

[3]) Knut, friherre, bekant såsom Pechlins och den unga grefve A. F. Ribbings vän och den sednares korrespondent. Se följ. del.

[4]) J. H., öfverstelöjtnant.

[5]) Pehr, öfverste. Detta namn, liksom de fleste deras, som uppträdde bland 1800 års opposition, återfinna vi i 1809 års revolution. Jfr åttonde kapitlet.

[6]) Corfitz Ludvig, friherre, kapten.

[7]) Jfr straxt nedanföre. Om den demokratiska anda som herrskade bland ungdomen på riddarhuset under denna riksdag bär intet ett ojäfaktigare vittnesbörd, än det förslag, friherre Nils Silfversköld (d. 23 Maj) afgaf, att adeln borde i fäderneslandets namn och för dess bästa afsäga sig privilegiet att uteslutande besitta säteri samt rå och rörs jord. I denna motion, som landtmarskalken nekade att framställa till proposition, emedan den stridde emot »Hans Maj:ts höga rättigheter», instämde, de fleste med högljudda röster, följande herrar: G. F. Ehrensvärd; J. Ridderborg; Clas Cederström; J. C. Gripenwaldt; Georg Adlersparre; Carl Joh. Cronstedt; Lars Gyllenhaal; Al. Staël von Holstein; A. Nordenstolpe; Axel Adlersparre; Gjert Ad. Klingspor; A. L.

Ett för makten mera eftergifvande *Prestestånd*, än det som framträdde vid denna riksdag, torde man hafva svårt att uppleta. Biskoparne Nordin och Wallqvist styrde enväldigt ståndet, och knapt höjde sig en enda stämma, som vittnade om att man var beredd att med sjelfständig öfvertygelse behandla regeringens förslag. Veterligt visade sig blott biskop Wijkman, — sedermera en af 1809 års män, — och några få andra på oppositionens bänkar. De två lägre stånden hyste väl inom sig flere elementer till motstånd, ehuru detta motstånd egentligen först mot slutet af riksdagen framträdde [3]).

Efter denna korta framställning om huru partierna grupperade sig inom de särskilta stånden, kunna vi öfvergå till berättelsen om riksdagens förnämsta förhandlingar.

Sedan ständerna på utsatt dag hunnit samlas, och riksdagen med öfliga ceremonier blifvit utblåst, skedde utnämningarne till talmän. Till landtmarskalk utsågs den äldsta grefven, en af rikets herrar, grefve Magnus Fredrik Brahe, under Gustaf III:s tid stående i spetsen för oppositionen på riddarhuset, numera konungamaktens och hofpartiets hörsammaste tjenare. Grefve Brahe var en person utan synnerligt inflytande på sitt stånd, och styrdes helt och hållet af Toll, som nästan kunde föra honom hvart som helst, ej mindre genom sin gällande öfverlägsenhet, än derigenom, att han låtsade göra sin kur för grefve Brahes systerdotter, den fattiga, men för sin skönhet vidtbekanta fröken Koskull. Som talman i

---

Hjulhammar; G. F. Stjerncreutz; G. A. Ehrenström; B. Lagercrantz; P. Schönström; Axel Söderhjelm; C. G. Zelow; J. J. Rehbinder; G. Bennet; D. Schultzenheim; J. G. Sack; J. F. Adelheim; Otto Ramel; A. F. Skjöldebrand; J. W. Netherwood; J. G. Gripenwaldt; J. W. Örnsköld; Otto Reinhold Wrangel; Ing. Lilliestråle; C. G. af Sillén och F. Ehrensvärd. Se här en temligen utförlig förteckning på medlemmarne af rörelsepartiet hos adeln!

[3]) Se längre ned.

prestståndet var erkebiskopen, Uno von Troil, sjelfskrifven, en myndig prelat, hvilken (såsom vi sett under 1789 års riksdag [9])), gerna önskade behålla sin tanke för sig, men icke destomindre var kungliga huset orubbligt tillgifven [10]). I Borgareståndet fördes klubban af borgmästar Ullner, en man hvars tillgifvenhet sedan länge tillbaka blifvit pröfvad, och belönad med Nordstjerneorden. Bonden Olof Larsson från Södermanland, 1789 stark patriot, numera en bepröfvad konungens vän, utnämndes till detta vigtiga förtroende i bondeståndet.

Den 15 Mars samlades samtlige stånden första gången inför tronen. Konungens tal var utmärkt af förstånd och saktmod, samt gaf tillkänna ett lika uppriktigt som fast sinne. Derpå föreläste hofkansleren, friherre Ehrenheim, konungens »allmänna nådiga proposition till rikets nu församlade ständer». Denna proposition gick hufvudsakligen derpå ut att visa, huru ojemförligt mycket visare och riksgagneligare den ungefär tjugoårige Gustaf IV Adolf styrt riket, än hans farbroder, hvars riksförvaltning i allmänna ordalag antyddes hafva varit temligen dålig. Denna vishet oaktadt, hade det likväl, i anseende till flere sammanstötande olyckor, såsom missväxt, aftagande handel m. m., varit omöjligt att afböja en mängd olägenheter, isynnerhet uti rikets penningeväsen, hvilket kräfde en snar och kraftig hjelp. För detta ändamål anhöll derföre konungen, det ständerne måtte utse det enligt grundlagen bestämda hemliga utskott, med hvilket han kunde få öfverlägga i de härtill hörande ärender. Slutligen framställde äfven konungen till ständernas behjertande några förslag till

---

[9]) Andra delen, sid. 82.

[10]) Såsom särdeles betecknande för Troils tänkesätt bör man här anföra några ord, som han under 1786 års riksdag yttrade å sitt stånds vägnar till den åttaårige kronprinsen: »Riksens ständer se E. K. H. lemna sällsynta vedermälen af hjertats godhet, snillets eld.... hjertat intaget af vördnad för Gud, till hvars afbild på jorden Försynen en gång ämnat E. K. H.»

förbättrande af den juridiska och ekonomiska lagstiftningen, förslag, dem han lofvade närmare upplysa och framställa, då han en annan dag ämnade dem ånyo sammankalla inför sig [1]).

Denna dag inträffade den 18 i samma månad. Konungen lät då vid samma tillfälle för ständerna uppläsa den berättelse, hans farbror låtit uppsätta öfver sin förvaltning af riksärenderna under minderårigheten, och hvilken berättelse förut blifvit uppläst, då konungen sjelf öfvertog styrelsen. Denna berättelse var skrifven utan skryt, samt affattad i sanningens enkla, okonstlade språk. Men detta sednare torde man svårligen kunna påstå om den utförliga berättelse om riksförvaltningen efter den 1 November 1796 [2]), hvilken derpå upplästes, samt var författad af statssekreteraren Rosenblad. Dock härmed må hafva varit huru som helst, så var den tafla som här uppdrogs öfver riksstyrelsen i flere afseenden så vacker, och vittnade så fördelaktigt, så väl för konungens ärlighet och allvar att regera klokt och väl, som för de förnämsta embetsmännens duglighet och nit att kraftigt understödja hans afsigter, att uppläsningen af denna berättelse gjorde det angenämaste intryck på ständerna. Härpå upplästes de förslag till förändring eller förbättring af de särskilta lagens stadganden och förordningar, hvarom redan varit fråga under förra sammankomsten [3]).

Medan detta hände, hade emellertid föga af någon synnerlig vigt förefallit under ståndens öfverläggningar. Friherre Carl De Geer anhöll [4]) hos adeln, att ståndens

[1]) Konungens proposition till Rikets ständer på rikssalen i Norrköping d. 15 Mars 1800.

[2]) Denna berättelse trycktes samt kallades: »Punkter om hvilka Kongl. Maj:t i nåder velat riksens ständer underrätta. Stockholm 1800». Det är isynnerhet vid framställningen af finanserna, som denna berättelse kan gifva anledning till misstag samt att döma förmyndareregeringen orättvisare, än den förtjenar.

[3]) Se adelns protokoller 1800, I, 23 ff.

[4]) Den 14 Mars.

protokoller måtte tryckas, för att förekomma spridandet af de menliga och osannfärdiga rykten, som 1789 varit en naturlig följd deraf, att tryckningen af protokollerna blifvit inställd. Propositionen härom blef enhälligt med ja besvarad; likaledes hos borgarne och bönderna, med hvilka frågan blifvit kommunicerad; deremot begärde presterna den på bordet, och då den ändtligen i detta stånd den 30 April förekom till definitivt afgörande, blef den afslagen med en majoritet af 5 röster! Valen till ledamöter i de särskilta utskott, som konungen anhållit måtte tillsättas och som vid samma tid företogos, utföllo helt och hållit i hofpartiets och den moderata oppositionens intresse, så att den monarkiskt-republikanska venstern med möda kunde få en eller ett par representanter invalda. På detta sätt aflupo riksdagens förhandlingar, tills en fråga plötsligen bragtes å bane, som hastigt upptände alla slumrande passioner, hvilka dertill haft föga tillfälle att yttra sig, men hvilka innan riksdagens slut skulle häftigt uppblossa. Den uppmärksamme läsaren gissar lätt, att vi hänsyfta på frågan om riksfinansernas *offentlighet*, en fråga, hvilken, väckt af adeln, föranledde de häftigaste debatter hos detta stånd. Några rörande behandlingen af alla dessa ärender särdeles intressanta och karakteristiska detaljer, hvilka vid denna allmänna framställning ej kunnat vinna plats, förbehålla vi oss att nu få hvar för sig berätta.

Bland dem som hos presterna kraftigast yrkade på protokollernas tryckning, var biskop Wallqvist. Man känner ej biskopens motiver till den ifver hvarmed han åtog sig denna sak, men onekligen låg den honom varmt om hjertat. Då man sedan, efter en synnerligen varm debatt, hvarunder biskop Nordin och domprosten Fant isynnerhet utmärkte sig såsom Wallqvists motståndare, skred till omröstning, slog den, såsom vi redan antydt, så illa ut för Wallqvist, att hans mening förkastades med 27 nej mot 22 ja. Uppbragt öfver detta nederlag, som antydde Nordins öfverväxande inflytelse på ståndet, uppstod derföre biskopen, samt anhöll att få ett

transumt af protokollet, innehållande så väl hans motion, som öfverläggningen deröfver.

Denna begäran besvarades med ja; men då biskopen derpå frågade, om han icke egde tillstånd att låta trycka sitt tal, uppstod ett häftigt larm i salen. Flera röster läto höra sig, hvilka alla instämde deruti, att denna begäran var oformlig, lagstridig o. s. v. Andra begärde saken på bordet. Detta motstånd förmådde dock ej afskräcka Wallqvist, som yrkade att på grund af sin riksdagsmannarätt erhålla transumtet, samt att enligt sin medborgerliga rätt få tillgodonjuta tryckfrihetsordningen, hvilken, oaktadt de deruti gjorda inskränkningar, esomoftast förorsakade af intolerant folk, hvilka bemästrat sig konungens sinne, ännu icke vore upphäfd. Saken hade i flere veckor legat på bordet och måste nu afgöras.

Detta häftiga tal upprörde ännu mera passionerna, ehuru erkebiskopen fåfängt bemödade sig att stilla ståndet. Han svarade, att frågan, som hvilade på bordet, rörde protokollernas tryckning, men att detta vore ett nytt ämne, o. s. v.

»Jag yrkar på min rätt», inföll Wallqvist härefter med hetta; »och hvartill kan det väl tjena annat än att onödigtvis förlänga riksdagsärenderna, då man uppehåller med mål af denna beskaffenhet; konungen har icke sammankallat rikets ständer, för att de skola sysselsätta sig med mindre vigtiga ämnen; tvertom, här är ej fråga om mindre än rikets räddning, och de som uppväcka söndringar inom ståndet, få taga på sitt ansvar, om ingenting uträttas».

Erkebiskopen fann nu för godt att åtskilja ståndet. Då han gick ut, frågade han Wallqvist, om de ej enligt öfverenskommelse skulle råkas den 1 Maj vid den utsatta kollationen. »Jag kommer icke», genmälte Wallqvist med samma hetta, som då han nyss talte i ståndet. Derpå gick han för att äta middag, hvarvid han träffade biskop Nordin, hvilken nu blef ganska illa tilltvålad af den uppretade embetsbrodren. Straxt efter

detta samtal med Nordin förfogade sig Wallqvist till sin bostad, der han trött och uppskakad af dagens händelser klädde af sig och lade sig på sin soffa. En timme derefter fann man honom här liggande död, rörd af slag [5]).

En fullständig förteckning öfver medlemmarne i utskotten skulle, om utrymmet här medgåfve en dylik, öfvertyga läsaren, att partierna der befunnos grupperade på sätt vi angifvit. Hvad särskilt beträffar hemliga utskottet, det vigtigaste af alla, så befunnos hofvets vänner vara talrikast på de der invalda presternas och borgarnes sida; bland adelsmännen tycktes hofpartiet och den moderata oppositionen väga ungefär lika, medan ibland bönderna befunno sig de flesta motståndare mot regeringens finansförslager [6]).

Den första debatt som föreföll af någon större märkvärdighet, var den som egde rum hos adeln den 24 Mars rörande den i detta stånd väckta frågan om *offentligheten* utaf banken och riksgäldskontoret. Frågan hade den 19 i samma månad först blifvit väckt af major Holst, samt sedermera uti följande dagens plenum blifvit kraftigt understödd af baron Hans Hjerta. Då diskussionen deröfver sedermera på förstnämnde dag öppnades, yppade sig de skiljaktigaste meningar. Ett

högst

---

[5]) Denna berättelse om plenum i preseståndet d. 30 April samt biskop Wallqvists sista stunder och död är efter bref från kabinettsekreteraren Rosenhane till grefve Joh. De la Gardie, se De la Gard. ark., XX, sidd. 113 ff.

[6]) Adelns medlemmar i hemliga utskottet voro: grefve A. L. Hamilton; generalen grefve C. Ph. von Schwerin; öfverstelöjtnanten, friherre G. Leyonhufvud; hofstallmästaren friherre E. P. Ehrencrona; f. d. Svea rikes råd, friherre J. Liljencrantz; lagmannen, grefve J. H. Gyllenborg; majoren Gust. Soop; assessor C. W. Stråle; ryttmästar G. A. Klingspor; Georg Adlersparre; kontreamiral C. O. Cronstedt; P. R. Tersmeden; major J. A. Stedt; bergsrådet Sal. von Stockenström; hofrättsrådet Odencrantz; professor D. v. Schultzenheim; landshöfding Nils von Rosenstein, och envoyén P. O. v. Asp.

högst eget fenomen visade sig här. Det befanns nemligen, att de flesta medlemmarne af den gamla oppositionen, såsom De Geer, Hamilton, Lantinghausen m. fl., voro af en alldeles olika tanke med det nya motståndspartiet. De ansågo nemligen vådligt och med bankens säkerhet föga öfverensstämmande, att öfverlemna kännedomen om dess förvaltning åt en oinskränkt offentlighet; hvad åter angick den likaledes väckta frågan om riksgäldskontorets offentlighet, så ansågo de densammas upphäfvande bero af konungens godtfinnande, i följd af den paragraf i 1772 års grundlag, hvilken berättigade konungen, att under hemliga utskottets afgörande med riksens ständers egen rätt hänskjuta sådane mål, dem Kongl. Maj:t fann böra hemliga hållas. Denna tydning af 47 § i regeringsformen bestreds åter med fyndighet och kraft af Hans Hjerta, Skjöldebrand, Georg Adlersparre m. fl. medlemmar af den unga oroliga venstern. Meningarne befunnos således i hög grad delade. Landtmarskalken företog sig derföre att skilja frågorna åt. Han framställde först såsom proposition, huruvida den af major Holst väckta frågan om bankens tillstånd och förvaltning skulle remitteras till banko-utskottet, en proposition hvarom de flesta rösterna redan förenat sig. Den blef med nästan enhälligt ja besvarad. Men då några röster härefter ånyo påminte om frågan rörande riksgäldskontoret, uppstod ett lifligt tumult. Landtmarskalken upprepade sin redan förut gjorde förklaring, att han ej tilltrodde sig framställa proposition på denna del af major Holsts motion, såsom rakt stridande mot 47 § af regeringsformen.

»Jag protesterar», inföll härvid friherre Hans Hjerta, under det oron ännu fortfor.

»Kanske mot hemliga utskottet», ropade friherre Lantinghausen.

»Protesterar baron Hjerta emot mig, eller emot saken», sporde landtmarskalken.

»Jag protesterar», svarade Hjerta, »mot all inskränkning af riksens ständers rätt att öfverlägga och besluta om riksgäldskontoret i plena».

Med detta friherre Hjertas yttrande förenade sig de flesta ledamöterne af hans parti, medan landtmarskalken ihärdigt nekade att i ett ämne af sådan beskaffenhet som det ifrågavarande tillåta den votering, man yrkade.

Oron och bitterheten hade å ömse sidor emellertid nu nått en alldeles ovanlig höjd. Hofvets vänner och isynnerhet den gamla oppositionens ledamöter förvånades öfver så mycken oklokhet och häftighet å deras unga motståndares sida, medan dessa, antända af friherre Hjertas och äfven Adlersparres fina, förföriska sofistik, kände förtrytelse deröfver, att deras förmenade rättigheter kränktes af landtmarskalken. För att bereda en nödig utgång ur detta obehagliga dilemma, föreslog derföre ryttmästaren Adlersparre, att landtmarskalken måtte till proposition framställa huruvida frågan om offentligheten af riksgäldskontorets förvaltning nödvändigt måste tillhöra hemliga utskottet eller icke. Då landtmarskalken äfven nekade att framställa denna proposition, afsade sig ryttmästar Adlersparre sin plats i hemliga utskottet. Emellertid syntes de flesta rösterna förena sig derom, att landtmarskalken måtte hos konungen göra den förfrågan, om han verkligen ansåg riksgäldskontorets förvaltning vara bland de ärender, som enligt 47 § regeringsformen bero af konungen samt böra hemliga hållas [7].

---

[7]) Endast friherre Hans Hjerta, d. y. Schultzenheim, Claes Cederström och några flere protesterade högeligen emot en dylik tillämpning af 47 § regeringsformen. — Den 1 April afsade sig äfven Hans Hjerta sin plats som ledamot i lagutskottet. Samma dag upplätes äfven den biljett från konungen, hvari riksdagsman vid lagligt ansvar tillförbindes att förut göra anmälan hos Kongl. Maj:t, i den händelse han vill afsäga sig förtroendet af att vara ledamot i hemliga utskottet. Ryttmästar Adlersparres broder, Axel A., försvarade vid samma tillfälle kraftigt den sak, för

Äfven hos borgarne höjde sig några röster, som yrkade på större offentlighet i rikets penningeärender; men frågan härom afklipptes tvert genom talmannen och lagman Håkansson, hvilken sednare styrde ståndet nästan enväldigt; man stannade derföre enhälligt vid det beslutet, att till bankoutskottet remittera denna angelägenhet [8]).

---

hvilken brodren stridt. Kort härefter anlände en ny biljett från konungen, som på det högsta gillade landtmarskalkens uppförande den 24 Mars, men ickedestomindre lofvade, att af kunglig nåd och gunst gifva ständerna del af riksgäldskontorets tillstånd och förvaltning i den mån som verkets egen säkerhet och det allmänna bästa syntes göra det nödvändigt. Uppläsningen af detta oförmodade bådskap åtföljdes af en nästan enhällig tystnad bland de häftigaste talarne på venstra sidan. Flere af dem, som förut anmält sig att tala, afstodo frivilligt från sin rätt. Öfverste Schönström, som först uppropades, yttrade: »Jag har i dag aldrig ett ord att tillägga». Derpå yttrade Jöran Gripenwaldt, som uppropades: »Jag får den äran tillkännagifva, att jag i dag finner öfverflödigt att tala». Ungefär detsamma anförde Adelsköld, hvarefter Hans Hjerta, uppropad, yttrade sig: »Sedan Kongl. Maj:ts för en stund sedan ankomne nådiga skrifvelse blifvit för ridderskapet och adeln uppläst, har jag i dag ingenting att anföra». Under tiden hade ryttmästar Adlersparre med stor skicklighet och bevisningstalang försvarat det steg han tagit, att afsäga sig sin plats i hemliga utskottet. Att vara medlem af ett utskott, som enligt hans förmenande usurperade en af ständernas tydligaste rättigheter, fann han ingalunda öfverensstämmande med den aktning han var skyldig både sig sjelf och ständerne. Detta var ungefär hufvudinnehållet af hans anförande, som i öfrigt innehöll några slängar till De Geer, Hamilton m. fl. af den gamla oppositionens mest framstående ledamöter, hvilka under 1789 års riksdag fört ett helt annat och mera frisinnadt språk än nu. Härpå svarade De Geer och Hamilton, ehuru som oss synes, temligen matt. Jfr Adelns protokoller under 1800 års riksdag. Dessa jemte de öfrigaståndens (med undantag af presternas, som ej blifvit tryckta) utgöra öfverallt hufvudkällan för vår framställning, der ej andra källor särskilt angifvas.

[8]) Bergsmannen E. Fahlhem från Fahlun väckte (d. 20 Mars) hos borgrarne frågan om finansernas offentlighet; den 24 Mars, då diskussionen derom öppnades, talade garfvaren Joh. Westin från Stockholm till en del för förslaget, som kraftigt afböjdes på sätt

Några dagars afbrott i de enformiga riksdagsgöromålen inträffade genom *kröningen* jemte den derpå följande *hyllningen*, hvilka tvenne högtidligheter firades de första dagarne af April månad [9]. Några mindre bekanta detaljer, hvilka med firandet af dessa akter ega ett mer eller mindre aflägset samband, må här anföras.

Som läsaren troligen minnes, yttrade vi nyss att adeln umgicks med planer emot säkerhetsakten, hvilken lag man hade i sinnet att med de andra ståndens tillhjelp undanrycka konungen. Dessa planer voro visserligen omogna, samt hade föga eller ingen utsigt för sig att lyckas; emellertid funnos de till, och jäste i många af de unga oroliga sinnen, som hänförde af den stora fransyska revolutionens liberalistiska idéer, ville dermed förlyckliga sitt eget fädernesland.

Tillfället att i detta hänseende visa, hvad man bar under skölden, yppade sig snart. Enär adeln ej erkänt en del af de grundlagar, som i hyllningseden skulle besvärjas, synes det, som hade denna ed bort förut meddelas ständerna; emellertid egde något dylikt meddelande icke rum. En del af de häftigaste bland oppositionen föreslog då, att man borde begära att få granska konungaeden, innan den framlades till besvärjande. Detta var, såsom vi gerna medgifva, ett ganska djerft förslag, som med rätta kunde förskräcka den skuggrädda makten. Man hade derföre på högre ort knapt fått kännedom derom, förrän man beredde sig på vidtagandet af sådane mått och steg, som kunde afböja de farliga följder, hvarmed ett dylikt förslag hotade. Som vanligt under denna riksdag, åtog sig den fine och oförfärade Toll hufvudrollen i den skärmytsling, man sålunda beredde. Se här, huru listigt han sjelf både uttänkte och utförde det förtroendeuppdrag, han erhållit.

man sett i texten. För denna beredvillighet att tjena hofvets afsigter erhöll talmannen (d. 1 April) liksom samtidigt landtmarskalken vederbörligt loford af konungen, hvars skrifvelser härom upplästes i ståndet.

[9]) Kröningen d. 3 och hyllningen d. 7 April.

Först kallade han oppositionen tillsamman och höll ett ganska skarpt tal till dessa unga oförvägne herrar; men detta syntes göra ringa intryck på dem. Då framdrog Toll ur fickan en lista på dem som varit misstänkte för delaktighet i Gustaf III:s mord, ehuru de derför ej blifvit anklagade. Med denna lista i handen, höll han till de öfverraskade adelsmännen ett skarpt tal, samt hotade, att, om de gjorde minsta försök att anfalla tronens rättigheter, han skulle låta offentliggöra denna lista, samt åt allmänhetens hat och hämnd öfverlemna dessa familjer; ja man skulle ej inskränka sig härtill, utan, i den händelse att adeln ej toge skeden i vackra handen, skulle de tre öfrige stånden anropa Gustaf Adolf att återtaga suveräniteten alldeles obegränsad, för att dymedelst skaffa konungen ett vapen, att utan barmhertighet tukta dessa oroliga aristokrater, o. s. v. Denna Tolls framställning hade den åsyftade verkan. De uppskrämde ädlingarne öfverraskades, gjorde ej den ringaste invändning, utan fogade sig, liksom beskedliga lärjungar efter skolmästaren [10]).

Detta var den första skärmytsling af någon större betydenhet, hvilken egde rum mellan Toll å ena sidan samt venstern å andra sidan; men den skulle ej blifva den sista. Toll, som nu kommit oppositionens hemligaste planer ett så godt stycke på spåren, ansåg sig ej böra hvila, utan fortsätta samma fina och listiga spel, hvarmed han börjat, och yttrade till sina motståndare, att konungen ingenting hellre önskade än att lära känna deras förslager, på det han derigenom måtte kunna få ett tillfälle att förlika sig med dem och bibehålla endräg-

---

[10]) Anteckning i S. S. Jfr andra del., sid. 235 f., hvarest man finner, hvilken stor mängd adelsmän som voro misstänkta för delaktighet i Gustaf III:s mord, ehuru makten gjorde allt för att sopa igen spåren efter dessa olyckliga. Tolls påfund att hota med offentliggörandet af dessa personers namn vittnade derföre i hög grad om hans strategiska snille. Omtanken för egen personlig säkerhet samt klassens heder gjorde i denna punkt det yngre riddarhuset liksom till en enda man.

ten. Dessa, sålunda frestade, unga och oerfarne politici, föllo i snaran, samt öfverlemnade till Toll det förslag till en ny konstitution, hvilken de *skriftligen* uppsatt. Detta förslag begagnades sedermera af Toll, för att bevisa konungen, att en plan verkligen var å bane att anfalla tronens rättigheter, och för att för honom framställa nödvändigheten att nedgöra en faktion, som hyste förmätna anspråk att föreskrifva honom lagar [1]).

Den 3 April egde kröningen rum, ehuru på ett sätt, som föga öfverensstämde med de anspåk, man hade på firandet af en dylik rikshögtidlighet. Konungen bodde i ett *trädhus,* kyrkan var liten och oansenlig, och hvad som var det obehagligaste, vädret var förfärligt, det regnade hela dagen, som om himlen varit öppen. I följd häraf var åskådarnes antal högst obetydligt, och de vid dylika tillfällen vanliga fester och tillställningar nästan inga. Dertill kommo några biomständigheter, som voro dels så löjliga, dels af ett så dåligt förebud, att de förtjena att här anföras.

Då konungen, klädd i hela sin skrud, med mantel, kunglig krona o. s. v., kom trappan utföre på husets bakgård och skulle stiga till häst, uppbars manteln af tvenne öfverstekammarjunkare, grefve Fabian Fersen och grefve Wachtmeister. Olyckligtvis var hästen något yster, hvarföre Hans Maj:t ville genom en volt tämja honom; men konungen visade icke den skyldiga artigheten, att bedja öfverstekammarjunkarne att härunder släppa manteln. Dessa granna herrar måste således, allt som volten fortsattes, i stor skrud springa rundtomkring den högst smutsiga gården, samt blefvo allde-

---

[1]) Se föregående not. Hvem upphofsmannen till denna skriftliga konstitution egentligen var, hafva vi ej kunnat utleta, men gissa med vissa skäl på Hans Hjerta eller Georg Adlersparre. Ett utkast till en ny, högst liberal grundlag finnes af den sednares hand infördt i sonens arbete om 1809 års revolution och dess män, I, sid. 121 ff. I följande del skola vi finna Adlersparre ifra för en hardt nära oinskränkt konungamakt. Så vexla åsigterna hos denna jordens mäktige!

les nedstänkte. Ännu värre: då processionen kom framför ett hus, der en vacker fru bodde, och hvarest stallmästaren, grefve Frölich, som inridit kröningshästen, ofta stannat, ville hästen äfven nu, göra detsamma. Konungen, som var en dålig ryttare, tog då den försigtiga utvägen, att stiga utaf, samt att låna en icke beprydd häst, för att fortsätta tåget. Detta var ett dåligt förebud, som besannade sig sedan genom nedstigningen från — sjelfva tronen. Flere andra missöden tillstötte äfven, såsom att kronan skafde hål på konungens panna, och att vid hyllningen stången på riksbaneret gick sönder [2)] . . .

Medan dessa högtidligheter försiggingo och veckorna derefter, hade allt arbete upphört i plena. Endast i utskotten var man verksam, synnerligen i hemliga utskottet, som skulle uppgöra förslag till den förbättring af penningeverket, hvarför ständerna egentligen blifvit sammankallade. Konungen förde sjelf ordet i detta utskott. Att i ett ärende af så grannlaga beskaffenhet som det hvilket här afhandlades, olika meningar skulle göra sig gällande, var naturligt. Det var isynnerhet omsorgen att sammanjemka dessa olika skarpt framträdande åsigter, som fordrade så mycken tid och gjorde utskottets verksamhet så långvarig.

Den första fråga, som erbjöd sig för utskottets uppmärksamhet, var den, *hvar* man skulle finna en fond, tillräcklig att inlösa hela den utelöpande massan af riksgäldssedlar. Svårigheten häraf föll genast i ögonen. Några de skarpsinnigaste ledamöterne, såsom presidenten Lagerheim m. fl., föreslogo, att man skulle bestämma en devalvation af 33⅓ procent, hvaremot dessa sedlar borde inlösas. Andra, som väl sågo omöjligheten att till deras fulla värde inlösa kreditsedlarne, men tillika befarade en alltför stor nedsättning, sökte att gå en medelväg och röstade för en devalvation af 25 procent. Bland dem som yttrade sig i denna syftning, utmärkte sig isynnerhet von Asp och landshöfding Rosenstein. En

---

[2)] Jfr Björnstjernas berättelse härom i dess Anteckningar, I, sid. 34.

tredje åsigt yrkade en inlösen *utan* all nedsättning i värdet, och detta förmedelst en amortissementsfond, som småningom skulle draga dessa sedlar ur rörelsen; denna mening förfäktades isynnerhet af dem, som ville undvika alla sådana mått och steg, som kunde få utseende af våldsamhet, eller rubba den ordhållighet och redlighet i förbindelsers uppfyllande, hvilken man gerna ville anse alltid borde vara helig för ett folk, ej mindre än för den enskilte. Besynnerligt, anmärker härvid presidenten Skogman, hvars klara blick och omdöme i hithörande ämnen torde få anses tillfyllestgörande, att ingen framställde den enda möjliga och riktiga utvägen att till fullo betala riksgäldssedlarne, den nemligen att förvandla dem till räntebärande statsobligationer, såsom de ifrån början hade bort vara [3]).

Med sådan skiljaktighet i meningar, som herrskade i hemliga utskottet, finner läsaren lätt, hvilken svårighet det skulle vara att sammanjemka dessa till ett någorlunda antagligt förslag. Detta blef också omöjligt, och det hvarom man slutligen ehuru med stor meningsstrid lyckades blifva ense, egde också brister, som skulle göra det overkställbart. Se här de närmare bestämmelserna af detsamma:

Banken skulle inlösa 15 millioner riksgäldssedlar med devalvation af $\frac{1}{6}$ eller $83\frac{1}{3}$ riksdaler banko för 100 riksdaler, o. s. v. med tillsammans 12,500,000 riksdaler banko.

Af sistnämnda summa skulle $\frac{2}{3}$ eller $8,333,333\frac{1}{3}$ riksdaler genast i bankosedlar utgå, men för den återstående tredjedelen skulle banken i kommission utgifva sedlar på riksdaler kurant, att efter hand och sist inom 10 år inlösas.

Såsom ersättning för detta åliggande anslogs åt Banken:

---

[3]) Skogman, Anteckningar om Rikets ständers bank, I, s. 108.

1:o) 4½ millioner riksdaler silfver, som skulle anskaffas genom en allmän förmögenhetsafgift, erlagd under 2 år, 1800 och 1801, till hälften hvardera året;

2:o) 300,000 riksdaler att af bevillningen årligen utgå i 15 år, för kurant-sedlarnes inlösen, hvilket anslag skulle till motsvarande belopp utbytas emot vexlar och silfver, som i tulluppbörden inflöto; samt

3:o) den rätt till diskontering, som år 1792 tillades Riksgäldskontoret, äfvensom den utlåning, som bedrifvits genom General-Diskont-kontoret, hvilket skulle upphöra vid 1802 års slut.

De riksgäldssedlar, som öfverskjöto ofvannämnde 15 millioner riksdaler, ansågs riksgäldskontoret kunna infria med inflytande bevillnings- och andra medel. I detta ändamål, äfvensom till den utländska skuldens betalande, förutsattes derföre, icke allenast att den gamla bevillningen skulle fortfara, utan äfven att den skulle jemkas, d. v. s. så ökas eller minskas, som kunde anses vara emot behofvet svarande.

Sådan var den bristfälliga finansplan [1]), som den 23 Maj meddelades ständerna, för att underkastas deras granskning, antagas eller förkastas. Frågan begärdes på bordet till nästa plenum.

Utgången af den diskussion, som nu stod färdig att öppnas i plena rörande denna plan, kunde i alla hänseenden anses vara oviss, och regeringen för ingen del vara säker om ett enhälligt antagande af densamma. På de tre lägre ståndens bifall borde man väl kunna temligen lita, men icke på adeln. Hofvets parti var, såsom vi antydt, betydligt underlägset de begge andra fraktionerna, hvilka delade riddarhuset, och utslaget berodde här, liksom i de flesta andra frågor, otvifvelaktigt på den ställning, den sansade centern komme att intaga. Om denna förenade sig med hofvets vänner, egde detta pluraliteten, hvaremot en förening af centern och ven-

[1]) Skogman, a. st., sid. 108 f.

stern nödvändigt skulle ställa det första partiet i minoriteten.

Att söka förekomma denna förening, blef derföre genast föremålet för hofpartiets ifrigaste bemödanden. Men en annan, mycket grannlaga fråga, hvars utgång äfvenledes kunde anses vara i hög grad oviss, var den, huruvida den nya bevillningen skulle anslås på *bestämd* tid eller *till nästa riksdag*, som det i motsatt fall vanligen hette. Adeln hade 1789, då samma fråga förevar, visserligen bifallit det sednare alternativet, likväl med uttryckligt förbehåll, att sådant ej i framtiden måtte lända till ringaste ingrepp i adelns privilegier. Det var i följd häraf föga sannolikt, att samma stånd nu för andra gången skulle frivilligt göra ett offer, som kunde anses blifva i samma mån farligt, som man derigenom lemnade beskattningen vind för våg i den ena statsmaktens hand, utan någon åt den andra förbehållen rättighet att kontrollera den eller derpå utöfva det ringaste inflytande.

Adeln dröjde också icke, innan den framlade sina tankar beträffande denna ömtåliga angelägenhet. Redan i plenum den 23 Maj proponerade öfverste Skjöldebrand, det frågan om tiden för bevillningen borde helt och hållet skiljas från finansplanen, samt att denna tid ej borde bestämmas till mer än fyra år. Denna motion egde sannolikt ganska många medhållare i nämnde stånd, att döma af de många röster, som förenade sig med motionären och yrkade proposition; på fleres begäran blef dock frågan bordlagd.

En annan manöver, hvarigenom hofpartiet var betänkt på att stärka sitt anhang på riddarhuset, bestod deri, att man från Stockholm och andra orter lät, till den afgörande voteringen, på kronoskjuts hemta alla åtkomliga adliga officerare [5]). Dock syntes i främsta rummet allt bero på det sätt, hvarpå frågan rörande bestämd eller obestämd tid för bevillningen komme att

---

[5]) Hamiltons och Skjöldebrands memoirer.

afgöras. Så väl Toll som konungen voro fullt och fast beslutne, att i detta afseende ej göra den ringaste eftergift af hvad de förmenade vara en af kronans oafvisligaste rättigheter. Toll hade öfvertygat konungen, att hela hans kungliga myndighet berodde på hans beslutsamhet och fasthet i denna punkt, och denne hade förklarat, att han ville uppoffra kronan hellre än medgifva en bestämd tid för bevillningen.

Under sådana förhållanden var föga eller intet hopp, att de underhandlingar, som Toll i och för denna angelägenhet öppnade med oppositionen, skulle leda till något önskvärdt resultat. Det var visserligen en fördel, att oppositionen i denna fråga splittrade sig. De yngste eller häftigaste ledamöterna, såsom C. Cederström, Adelheim, Tham, Skjöldebrand, Schultzenheim, Gripenwaldt m. fl., nekade helt och hållet att ingå i något slags underhandling, som kunde afse uppoffrandet af obestridliga rättigheter. Deremot insågo de förståndigare, såsom Hans Hjerta, bröderna Adlersparre, Nils Silfverskjöld, öfverste Schönström m. fl., vådan af att gå så bröstgänges tillväga. En underhandling öppnades i följd häraf mellan Toll och dessa herrar, hvilken dock ej förde till något resultat. Man lofvade att uppgifva sina fordringar rörande bestämd bevillningstid mot vilkor, att ett *permanent* utskott af ständerna tillsattes; detta utskott skulle hvarken kunna öka eller minska skatterna, utan endast föreslå vissa ändringar, jemkningar uti fördelningen; det skulle kunna utöfva ett slags kontroll öfver allmänna hushållningen och förvaltningen, hafva rätt att af de särskilta embetsverken fordra vissa upplysningar som rörde deras embetsåliggande, hos konungen göra sina föreställningar, föreslå författningar i allmänna hushållningen, o. s. v.; då utskottet var samladt, skulle det njuta samma utmärkelser, som voro riksens ständer tillerkände, o. s. v. Sådane voro de närmare bestämmelserna i detta nog djerfva förslag, som var skriftligen uppsatt af Axel Adlersparre, och hvilket af Toll underställdes konungen. Denne yttrade högt

sin förtrytelse öfver detsamma, såsom ett ingrepp i konungamakten, förkastade det, samt beslöt fastare än någonsin att ej gifva vika i frågan rörande obegränsad tid för bevillningen [6]).

Efter dessa förberedelser företogs ändtligen frågan till afgörande hos stånden den 26 Maj, och för att så väl bland adeln, som synnerligen bland de trenne öfrige stånden, försäkra sig om en för utskottets förslag så gynnsam sinnesstämning som möjligt, beslöt konungen förklara sig beredvillig att till realisationens underlättande efterskänka de 300,000 r:dr af bevillningen, hvilken sedan nästförflutne riksdag ingått till statsverket. Detta var, såsom man lätt finner, en betydande eftergift, hvilken ansenligen förminskade den nya bevillningen, som borde utgå, och hvilken äfven blef af afgörande vigt för frågans bedömande, synnerligen hos de ofrälse stånden [7]).

Bland dessa stånd gick förhandlingen lugnt för sig. De biföllo alla regeringens finansplan, bönderna endast med vilkor, att de hädanefter skulle ega samma rätt till garanti och deltagande i Bankens styrelse och förvaltning, som de trenne öfrige stånden. Deremot försiggick ej diskussionen med samma enighet och lugn hos det första ståndet.

Bland de mer än trettio talare, som yttrade sig, röstade de fleste *emot* förslaget. Det märkligaste som förföll under denna debatt och verkligen förtjenar uppmärksamhet, var den erfarenhet som gjordes, att flere af gamla oppositionens stolpar, såsom De Geer, Hamilton, m. fl., *i denna fråga* öfvergingo på regeringens sida och röstade *för* förslaget. Den unga stridslystna venstern såg detta med stor ledsnad; men hvad kunde den väl deremot uträtta? Emellertid aflopp diskussionen i allt lugn, tills frågan om tiden för bevillningen på allvar

---

[6]) Anteckning i S. S.

[7]) Se konungens bref af d. 22 Maj 1800, uppläst i stånden d. 26 samma månad.

förekom. Hofpartiet önskade, att denna utsattes till nästa riksdag; men detta ville hvarken gamla oppositionen eller den nya venstern medgifva. Hans Hjerta yrkade först med klarhet och bestämdhet, att frågorna om bevillningen och realisationen såsom tvenne särskilta måtte skiljas åt. Häruti understöddes talaren kraftigt af Skjöldebrand, de begge Adlersparre, m. fl. Ännu syntes landtmarskalken ej hafva beslutat, hvad parti han skulle taga i denna högmålsfråga. Är det möjligt, att han deruti kunnat sakna instruktioner från hofvet? Under tiden tvistade man om beskaffenheten af kontrapropositionen. Flere olika meningar gjorde sig äfven härvid gällande; men då man slutligen tycktes blifva ense, och voteringen således var nära förhanden, tog Adlersparre och H. Hjerta tillfället i akt, för att erinra landtmarskalken om det förbehåll de gjort, att nemligen ingenting rörande tiden för bevillningen skulle anses innefattadt i propositionen om realisationen.

Detta var ett temligen uppenbart försök, att omkullkasta hela planen, som hvilade på den naturliga förutsättning, att tiden för bevillningens utgående skulle räcka intilldess realisationen hunnit fullbordas. Sålunda hade ju utskottet antagit, att 300,000 r:dr skulle af bevillningen utgå i 15 år för kurantsedlarnes inlösen, hvilken borde vara verkställd inom 10 år. Men, vare härmed huru som helst, så svarade landtmarskalken på den sista erinran, som blifvit af någraståndsledamöter framställd, att under propositionen till bifall på hemliga utskottets plan inbegrepos alla summor.

Härvid förmärktes någon oro.

Deruppå gjorde landtmarskalken ånyo voteringspropositionen sålunda:

Den som bifaller hemliga utskottets betänkande i hela sin vidd, skrifver: Ja!

Den det ej vill, skrifver: Nej!

Vinner Nej, företages betänkandet punktvis till skärskådande och afgörande.

Härtill ropades ett starkt Ja, blandadt med Nej.

Några röster höjde sig härefter, samt tillkännagåfvo med värme, att de ej samtyckte till denna voteringsproposition, såvida bevillningen ej undantoges.

Häruti förenade sig på det kraftigaste friherre Carl De Geer, hvilken, änskönt han funnit sig föranlåten att gilla regeringens finansplan, dock ansåg ständerna berättigade att bestämma *tiden,* då den nya bevillningen borde upphöra att utgå. Detta friherrens tal beledsagades af de ljudligaste rop af Ja och Nej. Det var då landtmarskalken såsom svar på oppositionens begäran yttrade dessa ryktbara ord: »*Det förstodes af sig sjelf*», — ord, dem oppositionen ansåg såsom innefattande det mest tydliga bifall till deras begäran.

Ej nog härmed. På uppmaning af Axel Adlersparre, det landtmarskalken skulle täckas afgifva en högtidlig försäkran, det friherre De Geers reservation, i anseende till bevillningsfrågans afskiljande ifrån hemliga utskottets betänkande, i fall Ja vinner, blir gällande, — en uppmaning, hvaruti många instämde, — förklarade landtmarskalken ånyo, att »*det förstodes af sig sjelf*».

Häruppå företogs voteringen, hvilken så utföll, att hemliga utskottets betänkande bifölls med en temligen svag majoritet [8]).

Regeringen hade således i alla fyra stånden vunnit en stor och vigtig seger. För öfrigt känna vi icke, om grefve Brahe, då han vid voteringspropositionens framställande medgaf adeln det vigtiga förbehållet rörande bevillningen, hvarom vi talat, handlade på eget bevåg eller enligt föreskrift från hofvet; vi anse dock detta sednare troligast. Emellertid bestämde detta landtmarskalkens sätt att afgöra frågan rörande bevillningens sammanhang med finansförslaget, sannolikt det sednares öde på riddarhuset, emedan voteringen i motsatt fall

---

[8]) I första klassen voro 78 Ja och 36 Nej; i andra klassen 66 Ja och 45 Nej, och i tredje klassen 80 Ja mot 81 Nej. Ridderskapet och Adelns protokoller, sid. 699. Detta plenum räckte från kl. 9 f. m. till half 9 e. m.

förmodligen utfallit helt annorlunda. Men härmed må vara huru som helst, sedan ett dylikt förbehåll blifvit högtidligen medgifvit, hade det också bort hållas i helgd; men detta blef ej händelsen, och häraf utvecklade sig åter en hel serie af oordningar och de obehagligaste uppträden, hvilka hade högst vigtiga följder, dem vi nu ämna berätta [9]).

Den 29 Maj samlades adeln, för att justera protokollet, hvilket borde afgå till de andra stånden, för att underrätta dem om ridderskapets och adelns beslut rörande finans-förslaget. Så snart detta protokollsutdrag blifvit uppläst, yrkade friherre De Geer, att det förbehåll i afseende på bevillningen, hvilket blifvit så högtidligt gjordt, måtte tilläggas i expeditionen, men detta bestreds af landtmarskalken, som häri kraftigt understöddes af Toll. »På ett högtidligt sätt och på en tydlig proposition», yttrade denne, »är hemliga utskottets betänkande antaget i hela sin vidd, ej med något förbehåll, enär ett sådant ej fanns i kontrapropositionen, och hvilket, om det än der influtit, hade vid voteringen bortfallit; det ligger således, enligt riddarhus-ordningen, i herr grefvens och landtmarskalkens makt, att låta verkställa ridderskapets och adelns beslut, och jag anhåller, att herr grefven och landtmarskalken måtte låta deputationen afgå».

Detta tal, äfvensom landtmarskalkens upprepade förklaringar i samma anda, var naturligtvis en högst oväntad och oangenäm öfverraskning för hela oppositionen. Denna råkade derföre i stor oro. Hela riddarhuset återskallade af de häftigaste rop af »Ja» och »Nej»; »deputationen skall afgå»; »propositionen antogs med för-

---

[9]) Vi antaga på goda skäl, att landtmarskalken enligt föreskrift från högre ort ledde ifrågavarande plenum. Till hofvets stora missnöje hade ett förbehåll blifvit gifvit, som man noga förutsåg skulle åberopas vid protokolls-justeringen. För att förekomma de befarade följderna häraf, inledde Toll, som det vill synas, nya underhandlingar med oppositionen, men hvilka ej ledde till något resultat.

behåll»; »expeditionen är enlig med propositionen»; med mera dylikt, blandadt med starka rop af »Ja» och »Nej», jemte en mängd anmälningar att få tala.

När detta varat en god stund, hvarunder larmet ömsom tilltagit, ömsom aftagit, och största delen af adelns ledamöter ställt sig på bänkarne, yrkade friherre Lars Hjerta, att de som anmält sig att tala måtte förunnas utöfningen af deras rättighet, hvarpå friherre De Geer yttrade sig:

»Jag bestrider alldeles icke, att expeditionen må afgå; men som jag alltid trott, att ridderskapet och adelns säkerhet legat allrabäst förvarad uti landtmarskalkens ord, hade jag äfven trott, att landtmarskalkens yttrande till protokollet skulle vara en visshet för ridderskapet och adeln, att derifrån aldrig kunde afvikas, och af denna orsak tror jag, att tillägget i expeditionen bör ega rum. *Men skulle herr grefven och landtmarskalken återtaga sina ord,* då har jag ej mer att utlåta mig härom».

I detta värdiga yttrande instämde största delen af adelns ledamöter, som tillhörde oppositionen, och ganska många uttryckte sig med yttersta häftighet; deremot fortforo andre att ropa, att deputationen skulle afgå, o. s. v. Denna opinionsyttring mot landtmarskalken var så kraftig, att denne tycktes börja vackla; men då inföll Toll med fast stämma: »*Jag upprepar med lagen, att expeditionen är enlig med propositionen, och uppmanar herr grefven och landtmarskalken att utöfva sin makt och myndighet att afskicka deputationen*».

Dessa kraftiga ord gjorde starkt intryck på landtmarskalken, som deraf hemtade mod att fortsätta sin en gång började roll, hvarefter han, under det oron och bullret alltjemt fortfor, utlät sig:

»Jag ber, att högloftiga ridderskapet och adeln låter mig förklara mina ord; det är min rättighet. Mitt yttrande kunde icke innebära annat, än *min enskilta öfvertygelse,* att ridderskapet och adeln egde sin delibe-

rations-

rationsrätt öppen om bevillningen, då frågan blifver om densammas fördelande, hvilket inträffar, då bevillningsutskottets arbete till ridderskapet och adeln inkommer».

Att på detta sätt åberopa sin »*enskilta öfvertygelse*», då man från början till slutet uteslutande talat och handlat i *adelns* namn, måste förvåna! Flere ledamöter underläto ej heller, att göra landtmarskalken uppmärksam på det oformliga i åberopandet utaf en dylik åtskilnad härvidlag; men ingenting tycktes kunna förmå grefve Brahe, att vända om uppå den farliga bana, han börjat beträda. Han befallde derföre nu, på flere ledamöters begäran, riddarhus-fiskalen att uppropa grefve Jakob Gustaf Oxenstjerna, jemte de öfriga ledamöter, som skulle afgå i deputationen, hvilket genast skedde. Oväsendet och bullret tilltog likväl härunder till den grad, att det nästan var omöjligt urskilja, hvad någon enda af de många som talade eller skreko hade att säga. Ett undantag härifrån gjorde Skjöldebrands starka stämma, som öfverljudade alla de andres. Han ropade: »Jag protesterar emot den oerhörda olaglighet, att låta en deputation afgå, innan expeditionen är justerad».

»Man vill här betaga oss den heligaste af våra rättigheter», inföll friherre Kurck. »Jag protesterar häremot på det kraftigaste».

I samma anda yttrade sig flera andra talare. Emellertid hade deputationen, ehuru på en omväg, hunnit ner till stora dörren, som ledde ur adelns samlingsrum. Bullret och oväsendet tycktes nu hafva nått sin höjd. Då stallmästar Schultzenheim, som först kom att se åt stora dörren, der upptäckte Oxenstjerna i spetsen för deputationen, skyndade han på ögonblicket efter och fattade i Oxenstjerna med en hand, som var väl tung på en fin hofmans axel, under det han frågade honom, hvart han ämnade sig. Sålunda kunde man nu hvarje ögonblick vänta sig att få se ett handgemäng inom adelns eget sessionsrum. För att hindra detsamma, hastade Skjöldebrand, som just slutat sin skarpa pro-

test, efter, men hann knapt till stora dörren, förrän han såg sig och Schultzenheim i hast omgifne af beväpnade, under det de sjelfve voro obeväpnade. Han bemödade sig derföre, att hålla Schultzenheim tillbaka, under det han ropade: *»låt de uslingarne gå»*, hvarunder deputationen trängde sig ut. Sålunda förhindrades genom en ledamots sinnesnärvaro och raskhet denna gång blodsutgjutelse i adelns sessionsrum, och Schultzenheim kunde ej heller uträtta något oaktadt all sin hetta. Emellertid fick man snart erfara den våda, som skulle varit förenad med beslutet att möta våld med våld. Då dörren öppnades, upptäckte man som oppositionen påstod en hel trupp af beväpnade soldater, som anfördes af officerare, af hvilka flere blifvit inhemtade under natten med kronskjuts på bondvagnar, och alla stående med dragna sablar. Om så var, skulle deraf vilja synas som regeringen eller rättare Toll förutsatt, att en batalj möjligen skulle kunnat inträffa [10]).

Nu följde på riddarhuset de besynnerligaste uppträden, som der troligen någonsin egt rum. Flere ledamöter, såsom Silfversköld, Gripenwaldt m. fl., afsade sig sin riksdagsmannarätt under innevarande riksmöte. Stallmästar Schultzenheim afsade sig adelskapet. Under tiden fortfor det grufliga buller, som nästan hela sessionen egt rum, och en stor mängd adelsmän hördes

---

[10]) Skjöldebrands memoirer. — En något olika berättelse om detta märkliga oväsende lemnar A. O. Mörner i bref till hertigen af Södermanland (Norrköping d. 31 Maj 1800). Han säger, sedan han berättat hur deputationen affärdades trots alla de rop, som höjdes deremot: »Stallmästar Schultzenheim och Skjöldebrand ställde sig vid dörren, för att med våld hindra den gå ut; men den sednare fann snart det oanständiga af ett sådant uppförande och afstod derifrån, hvaremot den förre, som uppför sig som en galning, framhärdade i sitt beslut, och hade den djerfheten att verkligen hindra grefve Oxenstjerna att utgå, tilldess grefve G. Löwenhjelm (nu svensk minister i Paris), som var med i deputationen, med någon ifver slog på fästet af sin stora husarsabel och frågade, om herrarne voro många, då stallmästaren drog sig i god ordning tillbaka».

dels från sina bänkar, dels framträdande till protokollet, på det kraftigaste protestera deremot, att deputationen afgått. En stund härefter fick öfverste Schönström ordet. Han yttrade: »Denna dagen hade bort vara en glädjedag för vår nådiga konung, att emottaga vår tacksamhet; i det stället blir det en bedröfvelsedag». Ögonblicket derefter upphof Hans Hjerta sin röst. Han sade med stark och tydlig stämma:

»Jag känner ingen annan grund för ett protokolls-utdrag, än protokollet. Det nu upplästa protokolls-utdraget är icke enligt med det justerade protokollet, utan alldeles stridande deremot. Jag protesterar således på det högtidligaste emot detsamma. Man säger mig, att en deputation redan afgått till de andra stånden; om så är, förklarar jag, att jag från detta ögonblick upphör att vara ledamot af ridderskapet och adeln».

Så snart Hjerta yttrat dessa ord, sönderref han sin pollett, samt lemnade sessionsrummet. Med honom förenade sig Tham och Netherwood, hvilka likaledes afsade sig adelskapet, samt gingo sin väg. Axel Adlersparre afsade sig sin riksdagsmannarätt, så länge grefve Brahe ledde adelns öfverläggningar. Friherre Clas Cederström framträdde äfven, samt afsade sig adelskapet, med anhållan det landtmarskalken behagade hos konungen anmäla hans underdåniga åstundan att få ombyta namn. Georg Adlersparre och öfverste Skjöldebrand afsade sig all del i adelns öfverläggningar under pågående riksdag. Härefter uppsteg Jan Carl Adelsvärd och utropade från sin bänk, att äfven han afsade sig adelskapet; men hans gamle fader hade knapt hört sonen utropa dessa trotsande ord, innan han sprang och fattade i honom, sägande: »*Jan Carl! du afsäger dig då Adelsnäs*»[1]), hvarpå sonen tystnade, och hans redan

---

[1]) Kan blott ärfvas af ättling, som eger qvar sitt adelskap. Se De la Gard. ark., XX, sid. 215 f. Förtviflad öfver sonens öfverilning, skyndade fadren att, med tårar i ögonen, vid en enskilt audiens hos konungen utverka dennes bifall, att afsägelsen

skedda afsägelse kunde endast på enskilt väg omintetgöras. Derpå uppträdde Adelheim, samt yttrade: »Jag förklarar härmed högtidligen, att jag upphör att vara ledamot af ridderskapet och adeln, och att jag afsäger mig alla dermed förenade exklusiva rättigheter». Omsider upplöstes ändtligen detta stormiga plenum, som säkert är ett af de märkligaste i svenska riksdagarnes historia.

Genom dessa tilldragelser sprängdes nästan hela oppositionen å riddarhuset. De fleste ledamöter, tillhörande venstern, såsom Hjerta, Skjöldebrand, Adlersparre med deras anhängare, lemnade vid denna tid riksdagen. Dock inskränkte sig följderna af landtmarskalkens uppförande den minnesvärda dagen den 29 Maj ej till de uppträden, vi nu berättat. Största delen af adelns värdigaste ledamöter i hemliga utskottet, såsom Gyllenborg, Hamilton, Schwerin, Stedt och Schultzenheim m. fl., anhöllo samma dag, att de måtte entledigas från det förtroende, hvarmed de blifvit beklädda, nemligen att vara ledamöter af nämnde utskott. Konungen, redan förtörnad öfver händelserne den 29, hvilka genast blifvit honom berättade af landtmarskalken, uppbragtes häraf ännu mer, samt lyckades, till en del endast efter mycket öfvertalande, förmå ofvannämnde herrar bibehålla sina platser i utskottet. Schwerin och Schultzenheim stodo dock ej att öfvertala, utan sluppo derigenom, att de föreburo sjuklighet [2]).

---

finge anses ogjord, hvartill Gustaf Adolf samtyckte. Adelns protokoll lämpades vid justeringen derefter.

[2]) Jfr hithörande protokoller hållne hos konungen i hemliga utskottet samt på Norrköpings slott d. 29 och 30 Maj 1800 i närvaro af ofvannämnde herrar. — En nyligen anförd brefskrifvare (A. O. Mörner) yttrar härom som följer: »Genast efter plenum (d. 29) uppgick landtmarskalken till konungen och inberättade hvad som händt. Konungen blef häraf högst förtörnad, och ännu mer sedan åtta ledamöter af hemliga utskottet uppkommo för att afsäga sig sitt förtroende. De voro: Gyllenborg, Hamilton, Schwerin, Klingspor, Lagerhjelm, Stedt, Stockenström och Schultzenheim. Men sedan konungen i går med dem samtalat,

Det intryck dessa händelser gjorde på den misstänksamma, inskränkte och revolutionsskygge, ehuru hederlige och välmenande Gustaf Adolf, finner man bäst af de mått och steg, han i följd deraf befallde skulle tagas. Han gillade icke allenast på ett högtidligt och offentligt sätt landtmarskalkens beteende den 29 Maj, under det han ej nog kunde uttrycka sin förtrytelse öfver deras handlingssätt, hvilka afsagt sig adelskap och riksdagsmannarätt, — afsägelser, dem han dock sanktionerade, —; utan han befallde äfven, det åtskilliga af dessa häftiga talare skulle lagligt åtalas för förklenliga och förgripliga yttranden mot landtmarskalken [3]). En förordning utfärdades äfven kort efter riksdagens slut, hvilken vid strängt straff förbjöd adelsman afsäga sig adelskapet [4]).

---

hafva dessa herrar ändrat sitt beslut och bibehålla sina säten i utskottet, utom Schwerin och Schultzenheim (d. ä.), hvilka hafva föreburit sjuklighet». — Utom Hjerta, Adlersparre och Skjöldebrand hafva nästan inga af dem, som 1800 tillhörde den ifrigaste oppositionen, sedermera förvärfvat någon märkvärdighet. Stallmästaren Schultz (förut von Schultzenheim) och öfverste Claësson (förut friherre Cederström) lefde och dogo obemärkte. Brukspatron Borgström (förut Adelheim) fick ett högst sorgligt slut. Derom se hans bref till Höjer i Karakteristiker etc., sid. 13 ff. Tamm (förut Tham) ångrade på äldre dagar sin ungdoms öfverilningar, och blef åter ej blott adelsman, utan äfven friherre. Adelsvärd dog nyligen såsom egare af Adelsnäs. Endast Adolf Mörner och Staël von Holsteins namn skola vi återfinna i följande delar af detta arbete. Mörners hetta gick så långt, att hans gamla hederliga far, med hvilken sonen låg i jemna disputer, en gång i ett stort sällskap vid grefvinnan Gyllenstjernas bord fann sig nödsakad afsnäsa honom på sätt som följer: »*Håll munnen på dig gosse, ty du vet ej hvad du talar!*» Ofvannämnde bref från A. O. Mörner.

[3]) Konungens Skrifvelse till landtmarskalken d. 5 Juni. — De talare, som skulle dragas inför rätta, voro: Skjöldebrand, Axel Adlersparre, Schultzenheim d. y., Silfversköld, Kurck och Gripenwaldt. Jfr sjunde kapitlet.

[4]) Denna förordning utfärdades d. 26 Jan. 1802, samt stadgade förlust af alla medborgliga förmåner och förvisning ur riket för dem som afsade sig ärfdt eller förvärfdt adelskap eller någon

Hvad som härefter tilldrog sig under detta riksmöte, är af mindre märkvärdighet, hvarföre vi ej skola trötta läsaren med berättelsen derom. Smittade af adelns motstånd, började de andra stånden, med undantag af presteståndet, låta förmärka en orolighetsanda, hvilken man förut föga blifvit varse. Den märkligaste fråga som förekom till afgörande var bevillningsutskottets förslag till bevillningens fördelning. Detta förslag förekom först hos presterna [5]), adeln [6]) och borgrarne [7]). Det blef här med högst få förändringar och tillägg antaget, churu icke utan allt motstånd eller förbehåll; men så var icke förhållandet med bönderna. De röjde en obenägenhet att i allt bifalla förslaget, hvilken förorsakade de allvarsammaste bekymmer. I sin förlägenhet hade man ej annat råd, än att skicka Toll å konungens vägnar upp i ståndet, hvaruti han talade så vackert och bevekligt för de lyssnande dannemännen, att de, »*under synbar rörelse och med upplyftade händer*», såsom det heter i protokollet, enhälligt biföllo Tolls framställda proposition på obetingadt antagande af bevillningsutskottets förslag. Det är bekant, att Toll slutade sitt tal med följande karakteristiska ord: »Jag väntar härtill ståndets bifall, yttradt genom ett enhälligt ja. *Finnes någon af annan tanke, han träde fram; och, om han vill, låte an-*

---

ridderskapet och adeln tillhörande laglig rättighet. Detta kungabref upphäfdes genom en förordning af d. 12 Okt. 1809.

[5]) Den 11 och 12 Juni.

[6]) Den 12. Enligt grefve Hamiltons förslag medgaf adeln bevillningens fortfarande »till nästa riksdag», med samma reservationer af adelns rätt att bestämma tid och summa, som vid 1789 och 1792 årens riksdagar blifvit gjorde. På detta sätt underkastade man sig nödvändigheten, alldenstund adelns motstånd skulle föga uträttat, då man kunde taga för gifvet, att de öfrige stånden skulle uppfylla konungens önskan. Enskilta röster för *obestämd* bevillningstid förspordes dock, såsom Rosensköld m. fl. Se i öfrigt adelns protokoller.

[7]) Den 12 Juni. Äfven hos detta stånd röjdes nu en obenägenhet att gå hofvets önskningar till mötes, hvilken endast genom Håkanssons slughet och list kunde besegras. Westin o. a. voro nu ej så lätta att styra, som förut. Jfr Borgarnes protokoller.

teckna sin mening och sina skäl, på det rikets häfder måga förvara hans tänkesätt!» Denna hotande slutstrof gjorde, såsom Toll sedermera brukade för sina vänner berätta, ett så känbart intryck på de välförståndiga, att sjelfva luften deraf afficierades — ett säkert bevis, såsom han vanligen tillade, att hans tal gjort verkan och att bönder gifva med sig. Han sade sig sedermera ofta hafva gjort denna erfarenhet. Följande dagen upplöstes riksdagen [8]).

[8]) Den 15 Juni. Den 13 fattade bönderna det beslut, att icke bifalla den afgift af 16 sk. för en åboes hemmavarande söner och drängar, samt 8 sk. af krono- och kronoskattehemman, som i bevillningsförslaget blifvit dem påförd, utöfver hvad de efter 1789 års bevillningsförordning erlagt. Följande dagen ändrade Toll genom sin närvaro i ståndet detta beslut. Se Biogr. Teckn. af Toll, I, sid. 79 f. — De öfrige märkliga beslut, som fattades under denna riksdag, se Riksdagsbeslutet, dat. Norrköping d. 15 Juni 1800. Det vigtigaste beslutet, näst realisationen, var tvifvelsutan det, som tillerkände bondeståndet rätt att deltaga i styrelsen af banken.

TREDJE KAPITLET.

Den beväpnade neutraliteten. — Gustaf Adolf i Petersburg. — Misshälligheter med Ryssland. — Eröfringsplaner. — Förnäma fremmande vid hofvet i Stockholm. — Boheman.

(1800–1804).

Sveriges ställning till utrikes makter. — Samtal mellan kejsar Paul och Stedingk angående oroligheter i Finland. — Kejsarens förslag att med rysk härsmakt stilla dessa oroligheter. — Ryssland intager en fiendtlig ställning emot England. — Gustaf Adolfs afresa till och mottagande i Petersburg. — Samtal mellan de begge suveränerna. — Nytt fördrag rörande de neutrala makternas sjöfart. — Vigtiga öfverenskommelser mellan Paul och Gustaf Adolf. — Anekdoter. — Missämja och afresa. — Fiendtliga mått och steg. — Sveriges rustningar. — Konungens resa till södra orterna och möte med kronprinsen af Danmark. — Engelska flottans ankomst. — Amiral Cronstedt i Köpenhamn. — Svenska flottan får befallning att utlöpa. — Strid vid Köpenhamn. — Danmark frånträder förbundet. — Amiral Wachtmeisters missöde. — Engelska flottan utanför Carlskrona. — Kejsar Pauls död. — Konungen uppdrager den nye kejsaren, Alexander, medlarekallet mellan sig och England. — Detaljer rörande tronförändringen i Petersburg. — Stedingk och Pahlen. — Alexander. — Rysslands nya system. — Baron Armfelt och hans makas öden efter afresan från Kaluga. — Gustaf Adolf och Armfelt. — Grefvinnan Armfelt. — Baron Armfelts audiens hos kejsar Alexander och återkomst till Sverige. — Hans planer. — Förhållande till Ryssland. — Misshälligheter. — Gustaf Adolf och Förste konsuln. — Duroc. — Planer på Norige. — Badiska hofvets ankomst. — Sällskapsnöjen på Gripsholm. — Drottningens möte med sin syster, kejsarinnan af Ryssland. — Hertigen af Glocester. — Boheman.

Vi komma nu till ett tidskifte i Gustaf Adolfs historia, hvarunder han förfäktade grundsatser, hvilka efterverlden ej kan annat än på det högsta gilla, men hvarunder han tillika redan började utveckla sina anlag för ett slags oböjlighet och sjelfviskhet, hvilka blottställde staten för de största faror, och som i en framtid skulle kosta honom både krona och lefnadslugn.

Rikets förhållande till utrikes makter hade ej hunnit undergå någon betydlig förändring, sedan vi sist sysselsatte oss med detta ämne. Spänningen i Sveriges

förhållande till England förblef densamma, eller snarare ökades i följd af de nya våldsamheter, som vår handel fortfarande måste vidkännas från denna makts sida [1]). I Frankrike hade Direktorial-regeringen blifvit störtad af en lycklig general, som öfverhöljd af lagrar, redan lagt grunden till ett herravälde, hvilket innan kort skulle omfatta nästan hela den civiliserade verlden [2]). Danmark såg med misstänksamma ögon den vänskap, som alltjemt fortfor mellan hofven i Petersburg och Stockholm i följd af den sympati samt likstämmighet i autokratiska tänkesätt, som utmärkte dessa begge hofs monarker.

---

[1]) De våldsamheter England utöfvade mot Danmarks och Sveriges sjöfart 1799 och 1800 äro bekanta. Jfr Höst, Entwurf einer Geschichte der Dänischen Monarchie, II, s. 58 ff. Den förtrytelse de väckte hos Paul, som redan 1799 söndrat sig från Österrike och England, var utomordentlig, samt ledde slutligen till de mått och steg, hvarom vi straxt skola tala. Isynnerhet öfversteg den skymf, som tillfogades Sverige, alla gränser. Ett svenskt handelsskepp på redden af Barcelona tvingades med våld att tjena engelsmännen i ett företag mot tvenne spanska fregatter. Spanska hofvet, som ej kände rätta sammanhanget, beklagade sig häröfver i Stockholm. Man vexlade noter och hade svårt att förstå hvarandra. Emellertid sände konungen sin i Madrid länge anställde minister till London, för att der ställa sakerna till rätta och framföra Sveriges reklamationer; men han kunde ej uträtta mera, än svenska chargé d'affaires Netzel, som efter 4 månaders vistelse i London ej en gång fått audiens, emedan engelska envoyén Talbot ända från Juli till Dec. 1799 väntat, utan att hafva blifvit erkänd som chargé d'affaires vid svenska hofvet.

[2]) Genom revolutionen den 18 Brumaire (d. 9 Nov. 1799) ställdes Bonaparte under namn af förste konsul i spetsen för Frankrikes styrelse. Han gjorde genast efter sitt inträde af regeringen några försök att häfva det misstroende, som under slutet af Direktorium uppkommit mellan Frankrike och Sverige; detta lyckades dock ej. Konungens ärfda hat till den republikanska styrelseformen och en hemlig ovilja mot uppkomlingen, som tagit sin plats på Ludvig XVI:s tron, torde härtill varit de förnämligast verkande orsakerna. De förlikningsförslag, som framställdes, först genom franska ministern Bourgoing i Köpenhamn, och vidare från Berlin och Haag, voro derföre alla utan framgång.

Som bevis på denna utmärkta vänskap, vilja vi här anföra några diplomatiska hemligheter, hvilka isynnerhet karakterisera den ryske autokraten.

En dag i Mars månad 1800, då baron Stedingk gjorde en promenad till fots, mötte han kejsaren, som gjorde honom den äran att tilltala honom. Han frågade honom efter nyheter från Sverige, hvarvid Stedingk utbredde sig öfver den lugna och hoppgifvande sinnesstämning, som rådde vid den just då pågående riksdagen i Norrköping. Kejsaren inföll:

»*Ni vet, att jag ej tillstyrkt ständernas samlande; men alldenstund Hans Maj:t har ansett det nyttigt, har jag beslutat att understödja honom med hela min makt. Allt är härtill i beredskap, och i den händelsen att någon olycka skulle inträffa, skall jag skynda till hans hjelp*».

Samma afton anmodade kejsaren Stedingk möta honom i hans kabinett. Sammanträdet skulle vara ytterst hemligt, och sedan ambassadören tagit plats i soffan bredvid kejsaren, yttrade denne:

»Ni känner min vänskap för kungen, er herre, och det förtroende jag hyser till eder redlighet och tillgifvenhet för honom. Ni är hans ambassadör och hans representant. Men ännu mera, ni är en utmärkt general, som jag från denna sida lärt känna under sista kriget. Man har just nu berättat mig från Finland, att sinnena der äro i stark jäsning, och att man mycket fritt samtalar om de ärender, som skola förekomma vid riksdagen, isynnerhet om säkerhetsakten, hvilken man benämner en kränkning af adelns privilegier, jemte tusen andra saker, som jag ej blandar mig uti, och hvarom jag till och med ej vill taga kännedom, lika litet som jag skulle vilja, att man blandar sig uti hvad som tilldrager sig hos mig. Men min uppriktiga tillgifvenhet för kungen, mitt eget intresse, samt hvad jag är skyldig mina staters säkerhet, fordrar att jag är uppmärksam och på min vakt emot alla upproriska rörelser i Finland. Det kunde lätt hända, att, medan kungen är sysselsatt med riksdagen och hafvet ej medgifver någon

transport af trupper från Sverige, man från denna sidan Finska viken ger H. Maj:t ämne till andra sysselsättningar».

»Jag har derföre tagit mitt parti. Trupperne äro redan färdige. Jag gifver er dem och ställer dem under ert befäl. Vid minsta rörelse som inträffar, och om ni endast säger mig ett ord, skola de marschera. Min son Constantin skall blifva eder en gisslan och borgen för mina afsigter och min ärlighet. Han skall till namnet föra befälet, men endast verkställa hvad ni befaller. Han är deruppe i mitt kabinett. Jag har just nu dikterat för honom en plan, som han skall få läsa upp för er. Han kommer straxt ner. Emellertid skall ni säga mig er tanka om saken».

Man föreställer sig lätt Stedingks känslor under afhörandet af detta tal. Emellertid visade sig kejsaren utomordentligt uppskakad. Han talade med tårar i ögonen, och på ett rörande sätt om konungen, under det han flere gånger omfamnade Stedingk, tryckte hans händer, samt sade honom förbindligheter. I detsamma infann sig storfursten Constantin, som genast uppläste den skrift [3]), hvarom vi nyss talat. Derpå nedsatte sig Paul vid ett skrifbord, undertecknade denna skrift, samt frågade Stedingk, om han ville mottaga den. Då Stedingk i konungens namn, ehuru icke utan synbar tvekan, förklarat sig härtill beredvillig, samt emottagit skriften, måste han slutligen, på Pauls enträgna begäran, sjelf uppsätta och underteckna en skrift, hvari han förklarade sig beredvillig, att verkställa hvad kejsaren beslutat till konungens fördel göra i händelse af behof [4]).

---

[3]) Bil. N:o 2.

[4]) Bil. N:o 3. Jfr bref från Stedingk till Gustaf IV Adolf, Petersburg d. 15 Mars 1800. — Kort härefter hade Stedingk en ny hemlig audiens hos Paul, för att å konungens vägnar och under namn af obetalda subsidier anhålla om penningar, hvilka skulle tjena till en hemlig fond att styra riksdagen i Norrköping. Denna begäran afslogs under allehanda artiga förevändningar. Bref från Stedingk till konungen, Petersburg d. 11 April 1800.

Det våld, England fortfor att utöfva mot de Nordiska, och öfverhufvud taget alla neutrala makters sjöfart, föranledde ändtligen kejsar Paul, som vid denna tid redan söndrat sig från England, att uppträda till de förorättade makternas försvar. Genom en förklaring af den 15 Augusti 1800, hvilken meddelades hofven i Stockholm, Berlin och Köpenhamn, uppmanade han dessa makter, »*att i hela deras kraft återupprätta den beväpnade neutralitetens grundsatser, samt sålunda försäkra hafvens frihet*». Detta Rysslands direkta uppträdande emot England, som tillfogat Sverige så mycken skada, kunde omöjligen vara annat än ganska välkommet för Gustaf Adolf, som också genast förklarade sig beredvillig lyssna till de förslag, Ryssland framställt. Kort härefter började underhandlingarne derom i Petersburg.

Emellertid inträffade vid samma tid i sistnämnde hufvudstad underrättelsen, att England intagit Malta samt vägrade att till Paul öfverlemna denna ö, ehuru han såsom stormästare af Malteser-orden på den gjorde anspråk. Detta uppretade än mera kejsaren, som den 7 November samma år lät lägga embargo på alla engelska skepp i ryska hamnar. Genom den vändning sakerna härmed tagit, syntes kriget nära att utbryta mellan England och Ryssland, och Gustaf Adolf, som för det lugna genomförandet af sina förbättringar i det inre ännu helst ville bibehålla freden, samt genom de sednaste händelserna i Petersburg såg den beväpnade neutralitetens fredliga och rättvisa sak komprometterad, och befarade se den invecklas i fremmande intressen, beslöt att resa till Petersburg, för att der personligen söka ställa sakerna till rätta, och genom sitt inflytande hindra alla sådane uppgörelser, som kunde komma att störa Nordens lugn [5]).

---

[5]) Not till kejserliga ryska ministèren, inlemnad af svenska ambassadören Stedingk d. 28 Aug. 1801. Vigtigt dokument, som redogör för konungens beslut att resa till Petersburg samt för de underhandlingar, som under hans vistelse derstädes i största hem-

Konungens förslag blef vid hofvet i Petersburg upptaget med mycket nöje [6]), hvarefter han den 29 November lemnade Stockholm. I hans sällskap voro general Toll, kontreamiral Cronstedt, begge på denna tiden i åtnjutande af Gustaf Adolfs oinskränkta förtroende, m. fl.

Konungens första uppträdande i Petersburg var denna gången utmärkt af lika mycken vänlighet och förekommande artighet å de kejserliga personernas sida, som kölden varit uppenbar, då han sednast lemnade denna hufvudstad.. Men också, huru mycket hade ej omständigheterna sedan dess förändrats! Catharina hvilade i czarernas grift, och hennes plats var intagen af en person, som i mer än ett afseende röjde ett med Gustaf Adolf likartadt skaplynne. Den nya kejsaren hade också en ganska hög tanka om konungen af Sverige. Hans prisade redlighet, beslutsamhet och oegennytta voro egenskaper, som borde vara dyrbara för en bundsförvandt, och dertill kommer, att Paul kände ett dubbelt intresse för Sverige i följd af de orättvisor, det fått utstå från Englands sida.

Å andra sidan måste man tillstå, att konungens uppförande var ganska värdigt, ja till och med imponerande. Han var af naturen lugn och afmätt. Detta sken bedrog mången, och grundade ofta en för hög tanka om hans egenskaper. Han talade litet, men uttryckte sig utan svårighet, ofta med lätthet, och allt hvad han sade utmärkte sig för sans, och till och med för en viss klokhet.

Det sätt, hvarpå han blef mottagen af kejsaren, afslöjade otvetydigt det värde, denne satte på sin höga

---

lighet bedrefvos mellan de begge suveränerne utan ministrarnes mellankomst. Jfr straxt nedanföre.

[6]) Bref från grefve Rostopsin till Stedingk, Gatschina den 28 Okt. 1800. Detta bref börjar sålunda: »Jag skyndar att underrätta Eders Ex., att den oväntade nyheten om Hans Svenska Maj:ts förslag att resa till Petersburg gjort kejsaren min herre det största nöje».

gäst. Fyra generaler, bland hvilka var den ryktbara Kutusoff, mötte honom vid gränsen, och 350 hästar stodo färdiga till hans förfogande vid hvarje skjutsombyte. Konungens bostad var anordnad i Hermitaget, ehuru han nu som förra gången föredrog att bo i svenska ambassadörens hotell. Hans ankomst förkunnades med mycken ståt och en nästan asiatisk glans. Talrika fêter aflöste hvarandra, för att fira hans närvaro i czarens hufvudstad, och Paul förde sjelf sin nya bundsförvandt och gäst omkring på alla ställen, der han trodde honom vara mest road. Om morgnarne mönstrades vaktparaden, om middagarne intogos präktiga måltider med kejserliga familjen, och om aftnarne bevistades spektakler. De fyra nämnde generalerna voro dagligen befallde såsom konungens uppvaktning, och den ryktbare Kutusoff Smolensky var beständigt vid hans sida.

De samtal, som egde rum mellan de begge suveränerna, vittnade tydligt om det goda förstånd, som i början förenade dem. Isynnerhet var deras förtrytelse lika stark öfver Englands orättfärdiga uppförande mot de neutrales handel, och Gustaf Adolf fattades icke ord, för att kraftigt och lifligt uttrycka densamma inför kejsaren.

»Eders Maj:ts mellankomst», yttrade konungen, »kunde ej hejda Englands framfart mot de svenska konvojerna, en framfart som är utan exempel och ej kan anses annorlunda än som sjöröfveri; och då E. Maj:t tillkännagifvit sin afsigt, att genom mitt understöd gifva den allmänna saken ökad vigt, afslog England de antagligaste förslag under de orimligaste förevändningar» [7])...

»Javäl», inföll Paul, »det var endast den kritiska ställningen för ögonblicket, hvilken gjorde att man måste uthärda dessa missbruk. Om blott Gatschinafördraget blifvit afslutadt tre månader förut, tror jag att vi skulle tagit oss bättre ut emot dessa stolta öboer. Eme-

---

[7]) Syftar på händelserne 1798 och 99. Jfr sidd. 40 och 105.

dan detta fördrag lade hinder i vägen för deras politiska planer och handelsberäkningar, gjorde de allt för att förekomma det; men nu, då vi äro närmare förenade, än någonsin......

»Javäl», afbröt Gustaf Adolf kejsaren, »måtte denna förening hafva blifvit afslutad för alltid! Och så länge det ej mera finnes något Frankrike, och ännu mera, så länge E. M. är i krig med denna makt, synes mig vår förening vara det säkraste medlet, att skaffa Sverige fördelarne af en stor yttre säkerhet, och af en fullkomlig undergifvenhet under monarkens lagliga vilja» [8]).

Följderna af detta nära och förtroliga anslutande mellan de begge suveränerne dröjde också ej länge att visa sig, och redan den 16 December, d. v. s. knapt åtta dagar efter konungens ankomst till Petersburg, hade det fördrag blifvit afslutadt, hvarigenom bestämdes de nya grunderna för de neutrala makternas sjöfart. Danmark och Preussen biträdde [9]) detta förbund, hvars hufvudsakliga syfte endast var ett återupplifvande af de fördrag, som 20 år förut, under Catharinas ledning, hade för samma ändamål blifvit ingångna [10]).

Det var klart, att en sammansättning (emot Englands sjelftagna sjörätt) af den omfattning och betydelse, som vi nu beskrifvit, skulle djupt kränka den brittiska stoltheten, och äfven hota med följder, hvilka borde förekommas. Underrättelsen, att en dylik sammansättning var i fråga att afslutas, hade derföre knapt kommit till Englands kännedom, förrän man fick veta, att denna

---

[8]) Alla uppgifterna och anekdoterna ifrån Gustaf Adolfs vistelse i Petersburg 1800 äro efter Stedingk (S. S.), der ej annorlunda särskilt uppgifves.

[9]) Danmark d. 16 Dec. och Preussen den 18 samma månad.

[10]) Jfr I del, sid. 272 f. Utom grundsatsen, att flaggan betäcker handelsvaran, faststälLdes nu, att neutrala skepp, som segla under konvoj, böra vara fritagne från visitation. Dessutom bestämdes, att de begge makterna skulle till skydd för dessa grundsatser utrusta eskadrar, hvilka i allt, som rörde desamma, borde handla gemensamt. Sverige skulle utrusta 7 linieskepp och 3 fregatter.

makt fattat det beslut att anse deltagandet i densamma såsom ett mot England riktadt anfall, hvilket man ämnade bemöta med våld.

Denna obehagliga, ehuru icke oväntade nyhet inträffade just i Petersburg under konungens vistelse derstädes, och kort efter afslutandet af de fördrag, hvarom vi talat. Den förorsakade de allvarsammaste och mest bekymmersamma öfverläggningar mellan de begge monarkerna, hvilka genast insågo, att isynnerhet Sverige borde sätta sig i försvarstånd, emedan det jemte Danmark skulle först blottställas för Englands hämnd. Isynnerhet insåg man nödvändigheten af att Sundet befästades, för att hindra engelsmännen att intränga i Östersjön. Gustaf Adolf ville ingalunda undandraga sig att uträtta hvad behofvet i begge dessa afseenden kräfde; men hvarifrån i sin stora penningeförlägenhet hemta de medel, som dertill fordrades? Han dolde ej dessa bekymmer för kejsaren, som lofvade frikostigt ersätta alla de utgifter, konungen för nämnde ändamål kunde komma att vidkännas [1]). Men ej nog härmed. Paul hade redan förut lofvat, att ej förr upphäfva embargot på engelska skepp i ryska hamnar, än England lemnat Sverige full upprättelse för den skada, det tillfogat dess handel, emedan, i fall detta vägrades, denna Englands egendom skulle öfverlemnas åt Sverige såsom skade-ersättning.

På detta sätt förflöto i god ro och sämja de första dagarne af Pauls och Gustaf Adolfs sammanvaro. Emellertid voro de begge alltför egensinniga och nyckfulla, misstänksamma och besynnerliga, för att denna endrägt skulle kunna räcka serdeles länge. Den gjorde det ej heller, och vi skola här infläta några mindre kända, ehuru i hög grad karakteristiska anekdoter, som kunna tjena till bekräftelse på detta förhållande.

Paul

[1]) Nyssnämnde not till kejserliga ministèren af Stedingk. — Vid afresan från Petersburg erhöll konungen skriftlig försäkran af kejsaren på dessa löften.

Paul visade Gustaf Adolf mycken uppmärksamhet, men dennes anmärkningar, ofta ganska oskyldiga, behagade ej alltid. En dag under spektaklet fick man se på scenen framträda en kolare, med en mössa som råkade vara rödaktig till färgen. Gustaf utropade på skämt: »*Ah, röda mössor!*» Detta behagade ej Paul, som förtrytsamt inföll: »Ni kan vara öfvertygad, min grefve, att i en rysk kejsares palats de röda mössorna ej skola besvära eder annorstädes, än på sin höjd på teatern».

En dag ville Paul visa Gustaf en favorit-bataljon, som han sjelf bildat och anförde. Exercisen började kl. 7 på morgonen. Gustaf lät vänta på sig, hvilket retade den otåliga kejsaren. Sedan denne ändtligen efter Preussiska sättet gjort, som han förmenade, underverk i manöver o. s. v., väntade han att få höra konungen uttrycka sin förtjusning deröfver; men detta blef ej fallet. Gustaf yttrade endast kallt: »*det är en vacker bataljon*», hvarefter han återvände, utan att tillägga ett enda ord. Högst förtörnad svor kejsaren, att ej mera göra sig det besväret att visa sina vackra trupper för en liten monark, som ej förstod att värdera deras förtjenst.

Svårast utbröt dock Pauls dåliga humör vid det tillfälle, då fördraget skulle ratificeras. Gustaf hade i detsamma kallat sig: *arfvinge af Danmark och Norige,* — en titel, den Paul ej ville tillerkänna honom. Man underhandlade både länge och väl om denna småsak; lärda framställningar, noter, muntliga öfverläggningar och tvister öfverflödade, och voro nära att omintetgöra hela fördraget, tilldess man slutligen lyckades skjuta denna tvist åt sidan.

Dessa och dylika uppträden ökade alltmer afståndet mellan de begge suveränerne. Slutligen lät Paul, som ej längre kunde lägga band på sig, sin höga gäst temligen tydligt förstå, att han ej längre eftersträfvade äran att se honom i Petersburg. Men detta bekom i början Gustaf ingenting; snarsticken och full af anspråk,

försummade han kejsaren, och visade nu den största uppmärksamhet mot storfursten Alexander. En ny anledning till missnöje uppstod, då Gustaf ansåg sig ej kunna gifva blå bandet åt kejsarens gunstling, grefve Kutaizoff, denne ryktbare barberare, som endast hade sin herres nycker att tacka för sin upphöjelse. Kutaizoff blef derföre en förklarad fiende till konungen, som han på allt sätt sökte nedsätta hos sin herre. Deremot hugnade Gustaf med sina ordnar grefve Rostopschin (kort före konungens ankomst minister för utrikes ärendena, sedermera ryktbar såsom guvernör i Moskwa 1812) och Budberg, rysk ambassadör i Stockholm. Paul, som alltid omfattade general Toll med lika bevågenhet, emedan han roade honom och förstod att smickra hans dårskaper och nycker, hade redan förut skänkt honom alla de ryska ordnarnes dekorationer, äfvensom ambassadören Stedingk, hvilken likaledes stod synnerligen väl hos kejsaren. Men då Gustaf stod färdig att lemna Petersburg, märktes tydligen att de första intrycken af beundran och välvilja som han väckt voro förbytta i en kall höflighet och nästan alla, som omgåfvo kejsaren, hade förenat sig emot honom. Man brydde sig ej mera om att dölja en förtrytelse, som man visste delades af autokraten. De generaler, hvilka fått befallning att uppvakta Gustaf, indrogos, och de sista dagarne förflöto under ledsnad och köld [2]).

Vi återvända nu till berättelsen om de stora angelägenheter, hvilka på denna tid förnämligast togo de Nordiska makternas uppmärksamhet i anspråk. Den närmaste följden af de förbund, hvilka blifvit afslutade i Petersburg, var, att England den 14 Januari 1801 lade embargo på alla ryska, svenska och danska skepp i Brittiska hamnar. Samma öde drabbade kort härefter alla Engelska skepp i svenska hamnar, hvarefter Talbot den 15 Februari samma år lemnade Stockholm och Ehrensvärd återkallades från London. Vid samma tid

[2]) Konungen lemnade Petersburg d. 8 Jan. 1801.

gaf England befallning till sina befälhafvare i Westindien, att genast taga dervarande Svenska och Danska öar i besittning, och med yttersta skyndsamhet utrustades en stark linieflotta, hvilken skulle lära detta förmätna förbund, hvad det kostade att bestrida England de rättigheter, det grundade på sin egen öfverlägsenhet. Anstalterna togos med en oerhörd skyndsamhet, emedan förbundet borde brytas, innan dess krafter hunnit förenas [3]).

Knapt hade konungen återkommit från Petersburg, förrän med yttersta skyndsamhet och drift sådane anstalter vidtogos, hvilka ansågos nödvändiga, för att försvara Sveriges vestra kust och Sundet mot engelsmännens öfverfall. I medlet af Mars månad hade, under generalerna Wredes och Tolls befäl, nära 30,000 man blifvit samlade på Sveriges vestra och södra kuster. Groft artilleri afsändes, ehuru den ogynnsamma vintern hindrade dess framkomst till långt fram på våren. Det föreskrifna antalet skepp af den stora flottan skulle derjemte vara färdiga att utlöpa från Carlskrona första da-

[3]) En vigtig notvexling egde rum mellan Ehrensvärd och Brittiska ministéren. Lord Grenville ursäktade (i en not till E. d. 15 Jan. 1801) det steg England tagit med svenska skepp i engelska hamnar dermed, att Ryssland öfvat samma våldsrätt mot England, och Sverige förenat sig med hofven i Petersburg och Köpenhamn om ett förbund, som förfördelade konungen af England samt dess staters rättigheter och intressen. Härpå svarade E. genom en skarp not den 17 samma månad. — Då E. stod färdig att lemna London, aflemnade han (d. 4 Mars) till engelska ministéren en ny not, hvarvid han bifogade ett tryckt exemplar af Petersburger-konventionen, förklarande att så snart Brittiska hofvet ersatt fulla beloppet af de 1798 tagne konvojer, lemnat upprättelse för det våld, man tillfogat svenska flaggan i Barcelona (se sid. 105) och upphäft det embargo, som blifvit lagdt på svenska skepp, ville konungen af Sverige lemna engelska sjöfarten fri. Härpå svarade Hawkesbury E. (d. 6 Mars), att hvad man gjort i London, kunde ej omgöras, så länge Sverige utgjorde en del af den konfederation, som hade för afsigt att påtvinga England en ny sjörätt, lika oförenlig med dess kronas värdighet och oafhängighet, som med dess folks rättigheter och intressen.

garne af April, — en tidpunkt, före hvilken man omöjligen kunde antaga, att engelsmännen skulle visa sig. I början af Februari skickade Gustaf Adolf den då högt betydande amiral Cronstedt, hvilken åtnjöt stort förtroende i allt hvad som rörde dessa ärender, till Köpenhamn, för att med kronprinsen af Danmark öfverlägga om en gemensam försvarsplan för Sundet. Då frågan härvid blef oafgjord, antingen det vore bäst, att försvara sjelfva ingången till Sundet, eller att först vänta engelsmännen vid den trånga passagen mellan Saltholmen och fasta landet, beslöts att denna fråga skulle afgöras under ett möte mellan konungen och kronprinsen. Detta möte egde rum i Helsingborg den 6 Mars. Man påstår, att Gustaf Adolf vid detta tillfälle erbjudit sig, att från Skånska vallen befästa östra kusten af Sundet. Men då kronprinsen härpå gaf ett nekande svar, kunde konungen af grannlagenhet ej gå längre, för att ej väcka den misstanke, att han blott ville reklamera Sveriges rättmätiga fordna andel uti inkomsterna af Sundska tullen [1]).

Medan dessa anstalter vidtogos, hade engelska flottan bestående af 47 segel under Parker och Nelson redan den 12 Mars afseglat från Yarmouth, samt ställt sin kosa åt Östersjön. Den visade sig redan den 19 samma månad till allas förvåning i Kattegatt. Gustaf Adolf som nu lemnat Skåne, och alltjemt trodde, att engelsmännen skulle bombardera Götheborg eller landstiga på kusten, gaf trupperna befallning att stå i slagordning, så länge engelska flottan syntes. Den 20 affärdades en ny instruktion för baron Palmqvist, som skulle kommendera linieeskadern. Enligt denna instruktion, som blifvit uttänkt och uppsatt af konungen och amiral Cronstedt gemensamt, skulle eskadern genast afsegla till Öresund samt taga sin station så nära det trångaste stället af farvattnet, i den s. k. Drogden samt

[1]) Jfr Höst: Ertwurf einer Geschichte der Dänischen Monarchie, II, sid. 87 f.

Flintrännan, att passagen, i hvilken försänkningar äfven skulle göras, med största fördel skulle kunna försvaras mot engelska flottan, som der troddes ämna genombryta. Några dagar härefter (d. 24 Mars) afreste amiral Cronstedt för andra gången till Köpenhamn, att meddela danskarne denna plan. Han skulle derjemte underrätta dem om ställningen å svenska sidan, och som konungen sjelf skref: »*gifva noga akt på deras uppförande*». Högsta befälhafvaren i Carlskrona, grefve C. A. Wachtmeister, fick förnyad befallning, att ej försumma någon minut, hvarken natt eller dag, för att snart få svenska flottan afsänd till Sundet, hvarjemte konungen förklarade, att det skulle smärta honom, att ej få se svenska flottan deltaga i den strid, som förestod, och att man någonting borde våga för en bundsförvandt i nödens stund. Emellertid hade konungen, som sett engelska flottan alltjemt hålla söderut, utan att oroa Sveriges kuster eller visa minsta tecken att vilja landstiga, återvändt till Skåne, för att der kunna vara närmare de stora händelser, som troddes stunda.

Alla dessa anstalter togos med all nödig omsorg och punktlighet; men det rätta ögonblicket hade redan gått de förbundne ur händerna. Engelska flottan, som redan den 28 Mars visat sig vid Selands norra udde, styrde om morgonen den 30 med gynnande vind in i Sundet. Kanonerna från Kronoborgs fästning, som från danska sidan försvarar inloppet, började väl genast att med yttersta häftighet spela, men såsom man lätt kunnat förutse, höll sig flottan, gynnad af vinden, nära intill svenska kusten, der icke några batterier funnos; hon seglade nästan som i fredligt vatten och låg redan vid middagstiden utan förlust på redden vid Köpenhamn. Om svenska eskadern under sådana omständigheter utlupit, för att söka förena sig med den danska, skulle den ofelbart blifvit mött på vägen af en tredubbelt starkare fiende, och tvingats till en högst olika strid. Sannolikt inverkade dessa betänkligheter också mycket på grefve Wachtmeisters uppförande i Carls-

krona. Icke destomindre skref konungen klockan half 12 om natten från Helsingborg, att svenska flottan genast skulle utlöpa och förena sig med den danska, för att deltaga i det väntade slaget. Han var så säker på möjligheten häraf, att han på samma gång afskickade en befallning till amiral Cronstedt och envoyén Oxenstjerna, hvilka voro i Köpenhamn, att de skulle formligen underrätta kronprinsen af Danmark om svenska flottans ankomst till Köpenhamn sednast den 2 April. Men hvad hände nu? Då grefve Wachtmeister erhöll dessa order att meddela baron Palmqvist, ansågs vinden af den beskaffenhet, att flottan ej kunde utlöpa.

Under sådana förhållanden blef Danmark ett offer för de förbindelser det ingått till försvar af förbundets gemensamma sak. Den 2 April 1801 blef Köpenhamns försvarslinie anfallen med stor öfverlägsenhet och genombruten, under en högst ärofull strid med danska flottan. Nelson sjelf erkände, att han under 54 bevistade sjödrabbningar ej sett exempel på ett hjeltemod, jemförligt med danskarnes vid Köpenhamn. Gustaf Adolf åskådade sjelf från ett högt torn i Landskrona drabbningen, hvarje ögonblick väntande att få se svenska flottan ankomma, för att göra utslaget i striden; men i stället inberättade grefve Wachtmeister, att flottan ännu ej utlupit och först den 2 April kunde afsegla. Uppbragt häröfver, gaf konungen amiralen nya order att genast låta eskadern afsegla, för att, om det ännu var möjligt, afgöra striden mot en redan uttröttad fiende; men motvind hindrade ännu flottan att utlöpa, och innan den nalkades Sundet, hade allt redan blifvit afgjordt i Köpenhamn, och danska hofvet (d. 9 April) undertecknat ett stillestånd, som upphäfde tills vidare den beväpnade neutraliteten å Danmarks sida [5]).

---

[5]) Förlusten såväl af manskap som skepp var efter denna mördande träffning betydlig å ömse sidor. Engelsmännen förstörde hela danska linien och togo 11 blockskepp, flytande batterier och pråmar.

I Köpenhamn, och, såsom vi snart skola se, äfven annorstädes, kastade man förebråelsen för den timade olyckan på Gustaf Adolf, som ej uppfyllt det löfte han gifvit kronprinsen att med flottan vara den 2 April vid Köpenhamn; men att Sverige var fullkomligt oskyldigt till hela kedjan af de följder som inträffade, ligger i klar dager för den, som erinrar sig gången af hela vår ofvanstående framställning. Det må väl vara, att amiral Wachtmeister, som kände konungens lust att med svenska vapen deltaga i försvaret af den gemensamma saken, för tidigt yttrat sig om flottans segelfärdighet, och möjligheten för henne att utlöpa; men i så fall anade amiralen ej, huru dyrt han skulle få umgälla detta sätt att smickra konungens böjelse. Emellertid hade Danmarks missnöje ett sken af billighet, och grefve Wachtmeister dömdes af krigsrätten sitt embete förlustig, emedan han ej punktligt uppfyllt de order, han erhållit [6]).

---

[6]) Jfr krigshofrättens protokoll angående orsakerna som vållat, att den i Carlskrona armerade eskader icke enligt Kongl. Maj:ts order utlupit etc., Stockholm 1801. Man finner häraf, att *motvind* varit vållande till dröjsmålet med flottans utlöpande från Carlskrona i rätt tid; men emedan Wachtmeister i andra punkter åsidosatt konungens befallningar, miste han sitt embete, som han dock kort härefter (1802) återfick. W. erhöll på begäran afsked ur krigstjensten 1803; död 1828. — För att blidka danska hofvet och till sitt enskilta rättfärdigande sände Gustaf Adolf dagen efter slaget kabinetts-sekreteraren baron Lagerbjelke, hvilken nu börjar deltaga i händelserna, till Köpenhamn med uppdrag att der uppvisa de ovilkorliga order, grefve W. erhållit, att med den bestämda eskadern af sju linieskepp och tre fregatter utlöpa från Carlskrona den 31 Mars och afgå till Danskarnes understöd. Han lyckades att något bilägga de uppkomne tvistigheterna. Deremot fann konungen sig högst förolämpad af att danskarne honom ovetande underhandlat med engelsmännen och tills vidare utträdt ur förbundet. Visserligen var det stridande mot konventionens bokstaf, men nödvändigheten hade ingen lag. Emellertid återkallades amiral Cronstedt genast från Köpenhamn (han utnämndes på samma gång till öfverbefälhafvare i Carlskrona efter grefve W.), och baron Oxenstjerna anbefalldes att i en not till danska ministéren formligen besvära sig

Sedan engelsmännen sålunda lärt Danmark, hvad det kostade, att vilja bestrida England öfverväldet till sjöss, förestod samma tillrättavisning Sverige. Engelska flottan lemnade den 13 April Köpenhamns redd samt styrde in åt Östersjön. Konungen, som ännu den 20 samma månad befann sig i Malmö, erhöll genom bref från kronprinsen af Danmark underrättelse om denna engelsmännens tur och att ordningen nu torde komma till Sverige. Svenska flottan låg då ännu inom den väl befästade hamnen vid Carlskrona. Parker, som redan den 19 om morgonen här inträffat med sin flotta, lät följande dagen fråga amiral Cronstedt, om svenska hofvet var böjdt att afträda från förbundet med Ryssland eller ej; engelska flottans operationer skulle emellertid bero på det svar han härå väntade inom 48 timmar efter depeschens öfverlemnande. Gustaf Adolf, som vid samma tid anländt till Carlskrona, befallde Cronstedt svara, att »konungen af Sverige beslutit, att med tro- och redlighet uppfylla de förbindelser, hvaruti han med sina bundsförvandter ingått, och det utan allt afseende på de öfverenskommelser, som någon annan af förbundets makter träffat; å andra sidan ville han ej vägra att mottaga förslag till de närvarande stridigheternas biläggande, hvilka kunde blifva de Nordiska makterna *gemensamt* förelagda».

Denna not, som uppsattes af kabinetts-sekreteraren Lagerbjelke, är ganska betecknande för konungens enskilta tänkesätt. Emellertid följde på densamma till hans förundran icke något svar. Man tycktes böra vänta sig ett fruktansvärdt anfall, hvilket dock uteblef. Förmodligen fann Parker företaget mot Carlskrona kunna blifva för dyrt. Inloppet till hamnen var genom starka jernkedjor förbommadt, och ledde dessutom midt igenom tvenne starka befästningar. Parker hade derjemte sjelf en illa tilltygad flotta. Han var ganska brydd, huru

---

öfver Danmarks uppförande. Konungens ovilja utbröt äfven mot danska chargé d'affaires, som han råkade i Helsingborg.

han skulle komma ur sin förlägenhet. Ingenting kunde derföre under dessa omständigheter vara för honom välkomnare, än underrättelsen om kejsar Pauls död, som inträffat den 23 Mars, och hans sons Alexanders uppstigande på den kejserliga tronen, emedan den första kurir, denne afskickat, medfört till konungen af England ett egenhändigt bref med anbud rörande biläggandet af de Nordiska stridigheterna. Den 21 April erhöll Parker dessa underrättelser från ryska ministern i Köpenhamn, som af sådane orsaker gjorde amiral Parker *personligen ansvarig för de fiendtligheter, som från detta ögonblick kunde blifva föröfvade.* I följd häraf återseglade Parker den 23 April med flottan från redden af Carlskrona, och konungen, som, trogen sina förbindelser, ej önskade betinga sig några vilkor, hvilka icke kunde blifva antagne äfven af hans allierade, uppdrog åt den nya kejsaren i Ryssland att uppträda som medlare i tvistigheterne mellan sig och England [7]).

Några mindre kända detaljer rörande den märkliga tronförändringen i Petersburg och kejsar Pauls död erhöll konungen vid samma tid från baron Stedingk. Såsom vistande på stället, och i åtnjutande af stort förtroende utaf Paul, var Stedingk bättre än de fleste i

---

[7]) Utdrag af en depesch från hofkanslern Ehrenheim till ambassadören Stedingk, Stockholm, d. 3 Juni 1801. — Konungen, som den 7 Maj lemnat Carlskrona, återvände den 14 samma månad till Stockholm. — På förfrågan af Cronstedt den 26 April, förklarade Parker den 29 samma månad, att sedan ryska kejsaren uttryckt sina vänliga tänkesätt mot Storbrittanien, drog han ej i betänkande uppfylla kejsarens begäran om ett allmänt stillestånd och hade han redan gifvit order, att ryska, svenska och danska undersåters sjöfart inom Kattegatt och Östersjön tills vidare skulle lemnas ostörd. Den 21 Maj frigaf Sverige sjöfarten på England, hvarefter denna makt d. 16 Juni upphäfde embargot på alla svenska skepp i engelska hamnar, och man afvaktade nu endast den definitiva traktatens afslutande i Petersburg, hvarigenom Nordiska makternas angelägenheter skulle afgöras.

stånd att inhemta noggranna underrättelser om de sednaste tilldragelserna vid ryska hofvet.

Paul hade aldrig tyckt om storfursten, numera kejsar Alexander, men isynnerhet ej om hans gemål, kejsarinnan Elisabeth [8]). Deremot var storfursten Constantin till den grad hans gunstling, att han skulle önskat honom till efterträdare.

Då grefvinnan Pahlen yttrade till storfurstinnan Elisabeth, att kejsaren ämnade beröfva hennes gemål, storfursten Alexander, tronföljden och sätta henne sjelf i ett kloster, hade hon ej särdeles svårt att blifva trodd. För att undgå detta hotande öde, fanns det följaktligen ej mer än ett medel, nemligen en revolution. Ung och svag, lyssnade Alexander till dessa ingifvelser. Man sade honom, att det ej var fråga om annat, än att förmå Paul afsäga sig kronan till förmån för Alexander, ungefärligen såsom förhållandet varit i Danmark, der fadren förklarades oförmögen att regera och styrelsen anförtroddes åt sonen. Det var allt hvad Alexander visste om den tillämnade statshvälfningen.

Ändtligen inträffade den olyckliga dagen. Klockan 11 om aftonen smögo de sammansvurne till ett antal af omkring trettio personer in i det kejserliga palatset. Paul hade redan lagt sig. Sedan de narrat skiltvakterne, hunno Zouboff och Bennigsen ända fram till dörren af kejsarens sängkammare. Zouboff var beväpnad med två pistoler. Emellan dubbeldörrarne, som ledde till kejsarens sofrum, låg en jägare. Då Zouboff och Bennigsen öppnade dessa dörrar, fick denne tid att underrätta kejsaren om den hotande faran genom ropet: »*uppror!*» Men knapt hade han hunnit utsäga dessa ord, förrän han genom ett sabelhugg sträcktes halfdöd till marken.

---

[8]) Troligen till en stor del i följd af händelserne i Petersburg 1796, hvari Elisabeth ansågs ej hafva varit utan del. Jfr föreg. del, sid. 196.

Emellertid hade Paul, som ganska riktigt hört ropet, i förskräckelsen hoppat ur sin säng och gömt sig bakom en dragskärm. Då Zouboff och Bennigsen inträdde, funno de hans säng tom, hvilket icke litet förfärade dem, som trodde att han undkommit. Men Bennigsen, som var ovanligt lång till växten, upptäckte snart kejsaren på andra sidan skärmen. Man förmådde honom att lemna denna tillflyktsort, hvarefter Zouboff med hatten på hufvudet och pistolen i handen talade med honom om nödvändigheten att afsäga sig kronan till förmån för sin son Alexander. Härunder framräckte han det papper, hvarpå han fordrade, att kejsaren skulle teckna sin afsägelse.

En stund syntes Paul tveka; men han återtog snart sin vanliga bestämdhet. Han svarade Zouboff med lika mycken häftighet som förtrytelse, att han aldrig ämnade underteckna, samt öfverhopade honom med de skarpaste förebråelser...... Han erinrade honom om alla de välgerningar han åtnjutit såväl af honom sjelf, Paul, som af hans mor, och harmades öfver hans otacksamhet, hans förräderi. Men Zouboff, förhärdad af brottet, lät detta ingenting bekomma sig, utan svarade med en lika bestämd som vildsint ton: »*Inga fraser! Välj på ögonblicket: underteckna eller dö!*»

Dessa ord gjorde på Paul ett så våldsamt intryck, att han råkade alldeles utom sig, samt ropade med hög röst: »*aldrig! aldrig!*»

I detsamma öppnades dörrarne, då de sammansvurne rusade in i rummet och kastade sig öfver den olycklige Paul. En ibland dem gaf honom med pistolkolfven ett slag på tinningen, så att han raglade några steg tillbaka och nedföll afdånad på golfvet. Men då han ögonblickligen återhemtade sig, ropade mördarne som omgåfvo honom: »*man måste strypa honom!*» En officer aftog sitt skärp, hvilket man som rännsnara kastade om halsen på kejsaren, som likväl försvarade sig lika modigt som ihärdigt; han satte sina begge händer mellan skärpet och halsen, och hindrade på så sätt

strypningen. För att fullborda sitt dåd, hade man då ej annat medel öfrigt, än att genomsticka bröstet, hvarefter den olycklige uppgaf andan under de förfärligaste plågor.

Den förste, som underrättade Stedingk om den olyckliga katastrofen, var baron Armfelt [9]). Kort derefter infann sig Pahlen, — den egentliga hufvudmannen för hela komplotten, och den enda i den nya konseljen, som ville upprätthålla förbundet mot England. Hans afsigt var, att föra ambassadören till den nya kejsaren, för att få ett stöd för sina åsigter om beväpnade neutraliteten.

Då han inträdde hos Stedingk, utropade han, i det han omfamnade honom: »*Ändtligen kunna vi andas!!*» Men Stedingk drog sig tillbaka under förskräckelse, yttrande: »Var ni bland dem, som gjorde slut på kejsarens dagar?»

»Nej», svarade Pahlen. »Jag var ej så enfaldig. Jag hade under mitt befäl 4000 man, med hvilka jag skulle flugit till hans hjelp, i fall de sammansvurne misslyckats» . . . . .

Hvilken afskyvärd uppriktighet! Och samma Pahlen, — guvernör i Petersburg och ledamot af kejsarens råd, — hade två dagar förut svarat Paul, som frågat honom, om han var i tjenst, då man strypte hans far: »Ja, jag var underofficer vid gardet».

»Tror ni, att något dylikt skulle kunna inträffa nu för tiden?»

»Ja, sire, om jag vore med derom» . . . .

Denna försäkran, hvilken hade allt utseende af att vara uppriktig, lugnade Paul och döfvade de misstankar, han fattat mot Pahlen. Utan uppfostran, bildning eller förmögenhet, egde denna man alla de egenskaper och fel, hvilka gifva framgång, var utomordentligt djerf och beslutsam, listig och förslagen. Född af fattiga föräldrar i Liffland, hade den unga adelsmannen efter-

---

[9]) Se straxt nedanföre.

hand uppstigit från den ena graden till den andra, tilldess han vunnit de lysande embeten, han nu beklädde.

Emellertid följdes Stedingk och Pahlen åt till kejsaren. De blefvo genast mottagne. Men Pahlen drog sig tillbaka nästan samma ögonblick han kommit, lemnande Stedingk ensam med Alexander.

Denna unge furste, knapt 20 år gammal, hade alltid med välvilja bemött Stedingk. Han syntes nu vara alldeles förkrossad. I hans sköna hufvud — detta Apollohufvud med ljusa lockar och ungdomens behagliga färgglans — återspeglade sig smärtan och sorgen. Stora tårar rullade utför hans kinder, under det han snyftande kastade sig i Stedingks armar, utropande:

»Ni ser i mig den olyckligaste varelse..... Jag skulle hellre velat dö, än öfverlefva denna sorgliga katastrof. Mitt hjerta är förkrossadt!..... Jag har ett behof att se eder, att bli tröstad. Jag har ännu ej sett någon af diplomatiska korpsen; men hvad er beträffar, så är ni en gammal vän, en vän af min far».

»Er belägenhet, sire, bedröfvar mig», svarade Stedingk, »och väcker mitt deltagande. E. Maj:ts sorg är stor och rättmätig — och för mig är förlusten dubbel, emedan jag egde lyckan att öfverhopas af salig kejsarens ynnest».

»Javäl», genmälte Alexander, »men hvad skola vi väl nu företaga oss? På hvad punkt stå våra underhandlingar med er?»

»E. M. känner då allt, hvad som blifvit öfverenskommet mellan kungen och salig kejsaren, E. M:ts far?»

»Jag känner ingenting. Ni vet att min salig far ej ville att jag skulle få del af styrelse-åtgärderna. Jag har liksom mina bröder sprungit emellan paraden och kasernen, föga annorlunda än en ordonansofficer» [10]).

---

[10]) Denna framställning om händelserna som föregingo och närmast följde på Pauls mord, ehuru i några detaljer afvikande från förut kända berättelser, torde dock vara förtjent af uppmärksamhet. — Vi kunna ännu tillägga följande: Paul hade fått underrättelser, som gjorde honom i högsta grad misstänksam. Han

Genom den revolution, som egt rum i Petersburg, ändrades emellertid fullkomligt Rysslands politiska system. Den nye kejsaren, ung och oerfaren, styrdes mest af dem, som satt honom i besittning af makten. Af dessa röstade alla, med undantag af Pahlen, för närmande till England samt skyndsamt upphäfvande af det embargo, som blifvit lagdt på brittiska skepp i ryska hamnar. Att Ryssland härigenom skulle kränka sina med Sverige och de öfriga neutrala ingångne fördrag, bekymrade föga dessa rådgifvare. Det behöfdes derföre blott, att man i Petersburg fick underrättelse derom, att England upphäft embargot på ryska skepp i brittiska hamnar, samt att lord Helens ofördröjligen skulle anlända med förslag till förlikning och fred, för att kejsaren befallde likartade mått och steg med brittiska skepp i ryska hamnar. Kort härefter afslöts äfven det fördrag mellan England och Ryssland, hvarigenom denna sednare makt, utan att fråga efter ingångna förbindelser, lemnade de neutrala makterna åt sitt öde och nästan obetingadt erkände Englands våldsamma sjörätt [1]).

---

yttrade derföre omkring åtta dagar före katastrofen till Alexander och Constantin: »kom med mig i bön-kabinettet!» Här framför altaret fortfor han att tilltala dem på följande sätt: »Ni lefven i en förderfvad tid, en tid af brott och ondska. Jag hyser ej någon misstanka emot er, men ni ären unge och omgifna af dåliga menniskor..... Ni kunnen lätt bedragas..... Ni ären omgifna af personer, till hvilka jag ej sätter något förtroende. Svär derföre här, inför Guds ansigte, att ni skolen blifva mig trogne!» Med lyftade händer aflade de begge prinsarne eden. — Då Gustaf Adolf kom till Petersburg, hade de, som sammansvurit sig att störta Paul, redan utsatt dagen för verkställandet af sitt beslut, som de endast derföre uppsköto, emedan de ej ville göra konungen till vittne af dessa rysligheter. Gustaf Adolf anade likväl hvad som tillämnades. Han anförtrodde det åt Stedingk, som svarade: »*Om någonting i denna vägen är i fråga, så är Pahlen med derom*».

[1]) Detta fördrag slöts den 17 Juni 1801. Danmark biträdde detsamma i Oktober 1801. — Nelson seglade med sin flotta från Carlskrona till farvattnen utanför Reval, der han någon tid låg under trägna notvexlingar med ryska ministéren, innan han återvände till England.

Denna utgång af underhandlingarne i Petersburg var så mycket mera obehaglig, som man väntat sig en helt annan. Baron Armfelt, som efter sin långa landsflykt, vid samma tid återvändt till Stockholm, hade nemligen uppgjort en plan, hvarigenom man hoppades kunna beveka Ryssland, att i någon mån skydda Sveriges intressen, — en plan, hvilken dock förföll genom kejsar Alexanders undfallenhet för sina rådgifvares fiendskap mot Sverige.

Innan vi gå vidare, torde här vara stället att berätta Armfelts och hans grefvinnas öden, sedan vi sednast lemnade dem i Kaluga. Båda återfinna vi snart i Sverige, der de uppträdde i nya, vexlande skiften.

Under tusen lidanden och besvärligheter hade de länge vistats i Kaluga. Armfelt sjelf var sjuk af ledsnad och sorg; och endast hans maka, denna ädla qvinna, ett mönster för makar och mödrar, tycktes ega krafter att bära olyckans hela öfvermått. Med Catharinas död och Pauls uppstigande på tronen hoppades de någon förbättring eller förändring i sitt sorgliga öde; men det visade sig snart, att Paul, som just då stod i de vigtigaste underhandlingar med svenska hofvet [2]), var föga böjd att göra något för dem. Ehuru sjuk och i grossess på sjunde månaden, företog grefvinnan Armfelt, midt i vintern 1796, en mödosam resa till Petersburg, i afsigt att kasta sig för kejsarens fötter och utverka sin mans befrielse; men det lyckades henne ej ens att vinna företräde. De krafter, som motarbetade henne, voro för mäktiga och inflytelserika.

Emellertid insjuknade hon, så att hon ej ens kunde lemna rummet, och läkarne förbjödo henne fortsätta resan före sin nedkomst. I denna belägenhet tillbragte hon i Petersburg nära fyra långa månader, de mest pröfvande under hela hennes lefnad, såsom hon sedermera ofta sade. Skiljd från make och barn, sjuk och svag i ett fremmande land, tyckte hon sig vara af alla

---

[2]) Se sid. 17 ff.

öfvergifven. Då visade sig oförmodadt för henne en tröstens engel, hennes 79-åriga mor, som midt i den strängaste vinterkölden, i Januari 1797, rest från sin egendom Kolk i Liffland, för att vårda, trösta och uppehålla sin olyckliga dotters sjunkande mod. I Mars 1797 födde grefvinnan Armfelt en son, hvarefter hon i Maj månad samma år fortsatte resan till Sverige.

Ändamålet med denna resa var att tala med den unge konungen om sin olyckliga man, samt söka genom monarkens mellankomst i Ryssland utverka någon förbättring i Armfelts öde. »Gustaf Adolf», säger Armfelt sjelf (som i ett af sina efterlemnade manuskripter vidrör denna audiens), »mottog grefvinnan Armfelt med oändligt mycken godhet, nåd och känslofullhet. Han talade med henne om mig, såsom han sedermera alltid gjorde, med ett deltagande och intresse, liksom han sjelf erfarit mina lidanden och de grymma orättvisor, jag fått utstå; men han ogillade det sätt, hvarpå jag klandrat och förlöjligat högsta makten, ehuru blott i enskilt brefvexling. Slutligen sade han sig för närvarande ej kunna fatta något beslut rörande mitt öde, — en så mycket besynnerligare motsägelse, som det endast berodde af honom sjelf, att bereda mig en lycka, som hans hjerta syntes tillönska mig. Förgäfves runno således min makas tårar, ty hela år förflöto, innan något, vare sig rättvisa, tacksamhet eller vänskap, kunde beveka konungen att göra något för mig. Emellertid gaf han dock sina vid utländska hof anställda sändebud befallning, att ej vidare förfölja mig» [3]).

Gref-

[3]) Innan denna audiens beviljades grefvinnan A., hade konungen låtit säga henne, att hon skulle bära sin mans namn, »något», säger Armfelt, »som förmyndare-regeringen förbjudit henne, för att ställa henne nära Anckarströms maka. Order hade redan blifvit gifna till landshöfdingarne, att föra henne ur landet, i fall hon ämnade begifva sig till Sverige. Grefvinnan A. eger sjelf en vidimerad afskrift af denna order, hvars tillvaro vederbörande låtsar sig icke känna».

Grefvinnan Armfelt hade sålunda genom sina många resor vunnit åtminstone så mycket, att hennes man utan fara för sitt lif kunde fritt resa i alla länder utom Sverige och Ryssland. Men ännu återstod för henne en vigtig rättighet, som borde utverkas åt mannen, nemligen den att lemna Ryssland. Under återresan från Sverige gjorde hon i Petersburg flere fåfänga försök att erhålla företräde hos de inflytelse-egande ministrarne. Hon skref till Besborodko, när ingenting annat syntes vilja hjelpa, dessa enkla och rörande ord: »*Låt min man resa från Kaluga, eljest dör han der!*» Men hon erhöll ej ens svar. I sin förtviflan skref hon då direkt till Paul, som kort derefter skickade en af sina sekreterare till henne, för att uppläsa en ukas, enligt hvilken hennes man erhöll tillåtelse, att lemna Ryssland med en årlig pension af 5,000 R:dr!

Hvilken glädjande nyhet såväl för den olyckliga sjelf, som för hennes nära förtviflan bragte man i Kaluga! De pröfningar, denne sednare under tiden fått utstå, öfvergå nästan all beskrifning. Han ansåg sig fortfarande hafva ingenting att hoppas, hvarken af kejsaren eller hans ministrar. Sålunda hade t. ex. det beklagliga förhållande länge egt rum, att flere bland dessa sednare, såsom Repnin, ej ens vågat tala med sin herre om Armfelt, till den grad fruktade de att oroa honom genom något ämne, som de föreställde sig skulle vara honom obehagligt. Till råga på olyckan dog det barn, grefvinnan Armfelt födt till verlden under denna deras svåraste pröfvotid, och hvilket hon qvarlemnade i Kaluga, då hon begaf sig till Sverige. I saknad af luthersk prest måste den olyckliga fadren sjelf begrafva denna dyra kärlekspant, sjelf, enligt svenska kyrkans ritual, med de trenne skoflarne mull öfverantvarda honom åt den eviga hvilan! Hvilken belägenhet!

Så snart Armfelt inhändigat nyheten om den lyckliga utgången af grefvinnan Armfelts bemödanden i Petersburg, lemnade han den 3 November 1797 Kaluga,

såsom han sjelf yttrar, »efter tre års, fem månaders och sex dagars vistelse som fånge i ett land, der man erbjudit mig en tillflyktsort, och dit egenhändiga bref af kejsarinnan inbjudit mig i den händelsen att jag skulle blifva förföljd» [1]). Till Sverige fick han dock ej till en början komma.

De båda makarne träffades på Kolk i Liffland, der de tillsammans tillbragte vintern 1797—98. Sistnämnde år reste de öfver Berlin till Carlsbad, hvarest de till mycket gagn för sin rubbade helsa hela sommaren begagnade baden. Vintern 1798—99 passerade de i Berlin, hvarefter grefvinnan Armfelt om våren begaf sig till Sverige. Gustaf Adolf erbjöd henne då att blifva hofmästarinna för det kungliga barnet, hvars födelse väntades i November samma år. Efter någon tvekan antog grefvinnan detta anbud, endast för att derigenom kunna blifva satt i tillfälle gagna sin man, hvilken konungen också verkligen lofvade henne återkalla vid det tillfället då de vanliga nådebevisningarne på prinsens födelse komme att utdelas. Detta löfte uppfylldes dock ej förrän på prinsens första födelsedag följande år. Armfelt, som under tiden uppehållit sig ömsom i Berlin, ömsom i Prag, hvarest hans förbindelse med hertiginnan af Curland länge qvarhöll honom, anträdde i följd häraf återresan till Sverige i början af år 1801. Han tog vägen öfver Petersburg, dit han anlände få dagar förrän Paul mördades. Som han önskat, att före afresan uppvakta kejsaren, anhöll han

---

[1]) Armfelt slutar, i det manuskript vi här följt, sin berättelse om sina olyckor i Kaluga med följande ord: »Jag kallade mig der Brandt och nyttjade aldrig något ordenstecken. Först vid ankomsten till ryska gränsen återtog jag mitt namn och påklädde mig ryska ordnarne. Jag slutar här dessa anteckningar öfver mina olyckor. Man har häraf sett orättvisan och grymheten hos den regering, som förföljde mig, och den politik, moralitet och rättvisa, som öfvades af den makt, som beskyddade mig. Måtte de menniskor, som göra räkning på den aktning, dygd och ära böra ingifva, ej alltför mycket lita derpå, utan söka sitt enda stöd i sina egna hjertan och det samvetslugn, deras handlingar skänka dem».

om audiens, hvilken beviljades till klockan 5 om morgonen den 24 Mars; men då Armfelt infann sig vid slottet, fick han veta, att Paul om natten blifvit strypt.

Kort härefter hade Armfelt audiens hos den nye kejsaren, Alexander. Han fann snart, att, med denne sjelfherrskare den beväpnade neutraliteten för alltid vore förbi; han trodde sig tillika hafva hos honom upptäckt vissa fallenheter och svagheter, som lofvade Sverige väsendtliga förmåner, i fall man förstod att skickligt begagna sig af dem. Kejsaren, som ville visa sig förbindlig, talade om sin önskan att besöka konungen i dess hufvudstad, och Armfelt alltid sig lik, alltid färdig med nya planer, gjorde genast upp ett förslag, hvarigenom han ansåg sig nästan säker att medelst detta möte skaffa Sverige öfvertag i Petersburg. Det skulle blifva den gyllene brygga, på hvilken han skulle återuppstiga till inflytande och makt. Han visste att Alexander var ung och oerfaren, Gustaf Adolf likaså, samt önskade så begagna sig af den förres slägtskap med Gustaf Adolfs gemål, att man på fruntimmersvägen, som alltid var det fält, hvarpå Armfelt rönte mesta framgång, skulle lyckas fånga den nya kejsaren. Härmed förenade han de största planer, såsom t. ex. att drifva Zouboff, Markow m. fl. Sveriges fiender ur ministéren, att skaffa ersättning och upprättelse för de förluster, det lidit genom England, m. m.

Så snart Armfelt ankommit till sitt fädernegods, Åminne i Finland, tillskref han Gustaf Adolf ett ganska utförligt bref, hvaruti han redogjorde för alla dessa förhållanden och planer. Han yttrade tillika, att han rörande den olyckliga katastrofen med Paul inhemtat en mängd ytterst vigtiga och hemliga detaljer, synnerligen beträffande den nye kejsarens medvetenhet i denna afskyvärda komplott, och dem han, Armfelt, vid sin ankomst skulle ha den äran muntligen anföra. Konungen, som vid mottagandet af denna skrifvelse befann sig i Carlskrona, blef ytterst uppskrämd och förfärad så väl öfver de antydningar, som i skrifvelsen före-

kommo rörande den nya kejsaren, som isynnerhet öfver hans förslag att besöka konungen i Stockholm. Gustaf Adolf, alltid enkel och okonstlad, fruktade det han vid ett så vigtigt tillfälle ej skulle vara i stånd att lägga tillräckligt band på sig, och fåfängt sökte den fine och inställsamme Lagerbjelke, hvilken i egenskap af kabinettssekreterare åtföljde konungen och åtnjöt högt förtroende, att framställa i behagligaste form, huruledes förställning är furstars dyrbaraste prydnad, m. m. [5]).

Baron Armfelts återkomst till hufvudstaden och mottagande vid hofvet var en så vigtig händelse, att de enskilta brefvexlingarne öfverflödade af anekdoter, som vid dessa märkliga tillfällen förefallit. »Armfelt hitkom förliden thorsdag», heter det således i en skrifvelse från d. v. kabinetts-sekreteraren Rosenhane till grefve J. P. De la Gardie. »Söndagen klockan 5 e. m. hade han ett enskilt samtal med konungen, sedan han af general Lilliehorn blifvit presenterad. Samtalet varade en timme, hvarefter han gick ned till sin fru, mycket varm och upprörd till sinnet. Han fick slutligen en blodstörtning, som hindrade honom att vara på kuren och nödgade honom hålla sig inne följande dagen. Hvad som passerat dem emellan, vet ingen. Konungen åtminstone omtalar detta sammanträffande utan tecken till känslighet» [6]).

---

[5]) Detta och det följande om Armfelts planer 1801 ur Lagerbjelkes bref till Toll.

[6]) De la Gard. ark., XX, sid. 118. Brefvet af den 12 Maj 1801. Brefskrifvaren tillägger: »Hertig Carl har sändt —g till Armfelt. Man vet ej, hvad han sagt honom, men gissar, att det var ett förbud att visa sig för H. K. H. Emellertid går mycket folk till honom, såsom Ehrenström, Segerström, Ahlman, biskop Lindblom, m. fl. Armfelt är mycket förändrad till utseendet, annars sig lik». Att många motarbetat Armfelts återkallande, kan slutas af följande utdrag ur bref från Samuel af Ugglas till hertig Carl, Stockholm d. 1 Okt. 1799: »Hvad grefvinnan Armfelts utnämnande till hofmästarinna hos det af oss alla efterlängtade konungabarnet angår, var hon då allaredan utnämnd, och efter hvad jag kunnat finna, har Kongl. Maj:t

Häraf vill det således synas, som Armfelts första mottagande af Gustaf Adolf varit föga vänligt; men huru härmed än må hafva förhållit sig, så synes de snart hafva blifvit vänner.

Ehuru de underrättelser, som under tiden ingingo från Petersburg rörande en nära förestående försoning med England, voro föga uppmuntrande, fortfor icke destomindre Armfelt att hysa förhoppningar rörande möjligheten, att vid den slutliga uppgörelsen af denna ryktbara tvist kunna åt Sverige utverka vissa väsendtliga fördelar. Han öfvertalade Gustaf Adolf, att den 2 Juni 1801 skrifva ett egenhändigt bref till kejsar Alexander, hvaruti han ber honom med kejsarinnan möta konungen i Helsingfors. Af detta möte väntade sig Armfelt de största och vigtigaste följder för hela Norden, men isynnerhet för sitt eget fädernesland.

Då Stedingk i Petersburg begärde företräde, för att till kejsaren öfverlemna detta konungens bref, uppsköt man med flit att bevilja honom det, tilldess öfverenskommelsen med England hunnit blifva uppgjord. Man ville härigenom förekomma eller försvaga de förhoppningar, man på förhand visste, att Sverige genom sin representant ämnade göra emot kejsarens och hans ministrars mått och steg. Audiensen, som slutligen beviljades, saknade i följd häraf all betydelse. Alexander

---

efter noga öfvervägande i fråga om alla de damer, som kunnat komma i fråga, ansett hennes uppförande som moder gifva henne företräde, utan afseende på mannen. Hvad åter honom angår, talas och gissas här emot och med. Och skulle det hända, att Kongl. Maj:t återgaf honom sitt förra namn, tror jag aldrig att Kongl. Maj:t nyttjade honom här i landet i tjenst, eller att han under Kongl. Maj:ts regering skulle komma i det förtroende att kunna uträtta eller spela en roll. Det öfverensstämmer ej med den styrka och stadga i tänkesätt, Kongl. Maj:t iakttager. Nog skall jag bjuda till allt hvad E. K. H. mig ombedt; men E. K. H. känner bäst sjelf, huru svårt, om icke omöjligt, det är, att få Kongl. Maj:t till något yttrande eller ingående uti samtal om ämnen, som ej direkte höra till ens åtgärd eller embete».

ordade väl om sin önskan att möta konungen, men sade sig vara för ögonblicket derifrån förhindrad af de »mångfaldiga göromål, hvilka hopa sig vid början af en regering» [7]), o. s. v.

Sålunda förföllo de stora förslager, Armfelt och Lagerbjelke uppgjort att medelst de sköna öfva inflytande på Nordens politik. Den beväpnade neutralitetens stora system var och förblef för alltid omintetgjordt. Emellertid upphörde Gustaf Adolf derföre ej, att länge hoppas på möjligheten af en annan sakernas ordning i fråga om tvistigheterna mellan England och de neutrala makterna samt beggederas ömsesidiga rättigheter. Han vände i detta afseende sina förhoppningar någon tid åt Frankrike, i hopp att derigenom åstadkomma någon förändring i det en gång antagna systemet. I följd häraf inleddes mellan konungen och förste konsuln ganska intressanta underhandlingar, dem vi dock uppskjuta att omtala till längre fram, då det kan få ske i sammanhang med Sveriges öfriga förhållanden och underhandlingar med Frankrike under hela innevarande tidrymd [8]).

Under de första åren af kejsar Alexanders regering steg misstroendet och missämjan mellan de begge grannrikena, Sverige och Ryssland. Icke nog dermed, att den nya kejsaren ansågs vid flera tillfällen fela i den aktning, han var skyldig Gustaf Adolf i egenskap af vän, nära slägtinge och bundsförvandt [9]), men hvad värre var, han vägrade äfven utbetala innestående sub-

---

[7]) Vid samma tillfälle yttrade Alexander med någon förlägenhet till Stedingk: »Ni har fått del af konventionen (af den 17 Juni)? Jag hoppas att kungen deraf skall finna, att jag ej åsidosatt hans intressen, och om omständigheterna tvungit mig gifva efter i några punkter, har man åtminstone erhållit ersättningar, dem man ej var i stånd att på annat sätt få». Kejsaren ordade härefter om det dåliga tillstånd, hvari hans flotta befann sig, och om otillräckligheten af sina öfriga försvarsmedel. Stedingks depescher till konungen.

[8]) Se sid. 139 ff.

[9]) Se straxt nedanföre.

sidier, samt godtgöra Sveriges ersättningsanspråk för de utgifter, som varit en följd af engelsmännens hotelse i början af år 1801 [10]), o. s. v. Å andra sidan får man medgifva, att konungens beteende var ganska ofta i högsta grad obetänksamt och retsamt. Hvad som tilldrog sig i Finland sommaren 1802 med afseende på reparationen af den eländiga bryggan vid Abborfors [1]); konungens beslut att kalla den prins, som föddes i slutet af sistnämnde år, *storfurste till Finland*, — en titel, som med afseende på en paragraf i Nystadtska freden syntes innebära ett slags anspråk som Ryssland ej godkände [2]), —: detta och mycket mera blifva alltid fläc-

---

[10]) Bil. N:o 4.

[1]) Besittningen af en ö vid namn Hermansari, befintlig mellan de begge armar, som Kymeneelf bildar vid sitt utlopp i Finska viken, var sedan gammalt omtvistad. Från denna ö till svenska landet förde en brygga, som i följd af ett gammalt bruk målades till hälften med ryska till hälften med svenska färger, och underhölls af begge nationerna. Emellertid hade vid bryggans underhåll ofta uppstått tvistigheter, hvilka icke sällan måste med militärmakt dämpas. Då Gustaf Adolf sommaren 1802 reste till Finland, hade ett dylikt gräl uppstått, då konungen, som fann det gamla bruket obilligt att med *ryska* färger måla en bro, som han betraktade såsom uteslutande *svensk* tillhörighet, befallde att bron skulle öfverstrykas endast med svenska färger, samt underhållas på svensk bekostnad. Detta egenmäktiga förfarande uppretade till den grad ryssarne, att de följande natt åter öfverströko bryggan med ryska färgerna, hvarefter ett lika löjligt upptåg förnyades påföljande natten å svenska sidan. Hela denna historia väckte mycket ond blod i Petersburg, men för att ej genom några obehagliga öfverläggningar störa det möte, som just då skulle ega rum mellan kejsarinnan och drottningen af Sverige, beslöt Alexander att tills vidare uppskjuta sina klagomål.

[2]) Härom skrifver Lagerbjelke till Toll (Stockholm d. 3 Dec. 1802): »Ändtligen efter flere dagars väntan har drottningen nedkommit med en son. Kungen har beslutat att han skall heta Carl Gustaf och bära titel af Storfurste till Finland. Denna titel har mycket förvånat mig. Den skall väcka misstroende i Petersburg, emedan det ej kan vara angenämt, att ryska tronföljarens titel blir en underordnad titel i Sverige, isynnerhet emedan konungen enligt Nystadtska freden ej får i sina titlar begagna

kar på den i öfrigt ganska vackra taflan af konungens första regeringsår. Men ej nog härmed. Han förstod äfven att i småsaker så stöta Alexander och de män, som hade hans förtroende, att en ömsesidig förtrytelse häraf måste blifva följden. Så t. ex. då Alexander skickat en person af något underordnad rang att vid hofvet i Stockholm notificera Pauls död, kunde denne med möda erhålla tillträde till konungens person [3]. När den aflidne kejsarens svenska ordensinsignier sedermera skulle återställas, valde man olyckligtvis äfven till denna beskickning en person, med hvilken ungefärligen samma obehagliga förhållande inträffade, som med den förstnämnde. Härtill kommer, att då en af kejsar Pauls hätskaste fiender, som varit djupt inveckladt i komplotten, hvilken slutade denna olyckliga furstes dagar, förre ryska statsministern, grefve Panin, sommaren 1802 ämnade företaga en resa genom Sverige till någon utländsk badort, vägrade Gustaf Adolf honom att passera genom

---

Finland. Då man gjorde konungen uppmärksam härpå, svarade han, att han väl måtte ega rättighet upplifva denna titel, som var äldre än Rysslands, hvarföre något trassel i anledning häraf ej borde kunna uppkomma; hvad beträffade Nystadtsfreden, så var den äldre än Åbofreden, hvilken emellertid, ehuru vida mera förödmjukande för Sverige, ej upptog denna punkt, lika litet som Wereläfreden, hvilket bevisade, att densamma numera vore upphäfven och utan gällande kraft, eftersom den ej blifvit förnyad i tvenne efterföljande fördrag». — Huru illa Alexander upptog denna händelse, bevisas deraf, att han vid samma tid befallde, att det Wiborgska guvernementet åter skulle antaga namn af det Finländska.

[3]) Den unge grefve Pahlen, som i detta ändamål skickades till Stockholm, fick vänta sex veckor i Jönköping, innan han i Carlskrona, hvarest konungen då vistades, fick fullgöra sitt uppdrag. Han skulle vid samma tillfälle återlemna kejsar Pauls serafimer-dekorationer, sedan general Budberg, som först fått detta uppdrag, så brådstörtadt lemnat Stockholm, att det ej kunde göras af honom; men Gustaf Adolf vägrade mottaga ordensinsignierna af en person med så underordnad rang. (Depesch från Stedingk till konungen, Petersburg d. 28 Sept. 1802).

sina stater [4]). Konungen hatade djupt alla, som misstänktes hafva varit delaktiga i detta afskyvärda mord, ett hat, som baron Armfelt mycket bidragit att hos honom väcka, och som gjorde att han i början med en hemlig ovilja betraktade kejsar Alexander.

Som en följd af dessa ställningar och förhållanden, men isynnerhet grälet om Hermansari och bryggan vid Abborfors, inträffade, att under våren 1803 starka rustningar företogos i Ryssland på Finska gränsen och i hamnarne vid Cronstadt och Rogersalmi [5]). Svenska

---

[4]) Panin hade redan anländt till Helsingfors, då han af general Klingspor tillbakavisades medelst ett bref af innehåll, att som svenska landet ej torde kunna särdeles intressera honom, och han der ej hade att vänta sig den beredvillighet, som en resande annars torde äska, vore bäst att han så snart som möjligt lemnade svenska området. Den resande ställde sig denna befallning genast till efterrättelse, sedan han (d. 14 Juni) svarat Klingspor, att han väl skulle lyda, men ämnade hänskjuta saken till kejsar Alexander. Denne lät dock allt bero dervid, att han yttrade sitt enskilta deltagande för sin förre minister. Bref från Alexander till Panin, Minch d. 22 Juni 1802. — »Konungen», skrifver Lagerbjelke till Toll (Åbo d. 14 Juni 1802), »var ytterst förtörnad öfver Panins anhållan att passera genom Sverige, emedan ingen, vare sig utländning eller svensk, så utomordentligt skadat Sveriges intressen och gjort det så mycket ondt». — Om det intryck, Panins äfventyr gjorde i Petersburg, se apostill från svenska chargé d'affaires Jennings, Petersburg d. 25 Juni 1802, och depesch från Stedingk till konungen, Petersburg d. 28 Juni 1802. Enskilt upptog Alexander denna händelse ganska illa. Stedingk skrifver (d. 15 Juli 1802): »Hvad som mest besvärar kejsarn, är att ingen numera tviflar, att det obehag, som händt Panin, endast inträffat i följd af det revolutions-förslag, man anser honom hafva uppgjort emot salig kejsarn. Detta förslag är emellertid det enda, man säger hafva vunnit en sorts bifall af nuvarande kejsarn, emedan det var det mest moderata. Det gick ut på att hindra Paul att styra, under det man skulle låta honom bibehålla hela det yttre skenet af makten, på samma sätt som det sker i Danmark. Då kejsaren återsåg Panin första gången efter hans missöde, yttrade han derföre till honom, under det han omfamnade honom, med tårar i ögonen: »Ack, det har ej gått så som ni trott!»

[5]) Baron C. Bondes depescher. Närmsta anledningen till dessa rustningar å Rysslands sida hemtades från konungens vägran att tillerkänna

ambassadören Stedingk hade redan förut lemnat Petersburg [6]), der ambassaden under hans frånvaro bestriddes af öfverste-kammarjukaren baron C. Bonde [7]), och allt antog ett krigiskt utseende. Äfven i Sverige rustades betydligt [8]), då ändligen den nye kanslipresidenten, friherre von Ehrenheim [9]), lyckades öfvertala konungen att gifva vika för Rysslands anspråk, hvilka voro ganska billiga [10]). Gustaf Adolf skref i följd häraf till Alexander ett enskilt bref, som framlemnades af baron Bonde

---

Ryssland uteslutande rättighet till ön Hermansari. Gustaf Adolfs infall att kalla sin i Dec. 1802 födde son storfurste af Finland återuppväckte dessa tvistigheter. Jfr notvexlingen mellan de begge kabinetterne i Januari och Februari 1803. Ryska hofvet fordrade, att allt måtte återställas på den fot det var vid freden i Werelä, hvilket konungen åter ej ville medgifva. Att Ryssland redan nu hyste planer på Finlands eröfring, finner man dessutom af ofvannämnde depescher.

6) Okt. 1802. Depesch från Stedingk till kungen, d. 28 Sept. samma år. Anledningen till Stedingks afresa var Alexanders vägran, att återsända Pauls svenska ordnar med en person af så hög rang, som konungen äskade. Hvarken Kotschoubey eller Woronzoff brydde sig om att blidka kejsarn, emedan de voro förbittrade öfver händelsen vid Abborfors och Panins förödmjukelse, samt slutligen öfver konungens alltid yttrade ovilja beträffande allt som stod i sammanhang med Alexanders tronbestigning. I sjelfva verket misstänkte kejsaren redan nu (Sept. 1802, se ofvann. depesch), att Gustaf Adolf ville anfalla honom med krig. Han skickade derföre sin adjutant, furst Dolgoruki, vid samma tid till Finland, för att taga kännedom om detta landskaps försvar.

7) Densamme, som deltagit i hertig Carls mystiska upptåg. Se I, sid. 384, och II, sid. 218.

8) En del af Finska arméen sammandrogs, magasiner inrättades och de fördelningar af skärgårdsflottan, som lågo i Sveaborg och Åbo, utrustades.

9) Kanslipresident d. 28 Maj 1801, då Zibet samma dag utnämndes till hofkansler. Man vill veta, att konungen vid detta tillfälle ånyo erbjudit grefve Fersen att blifva kanslipresident, men att han vägrat af samma skäl som förra gången. Jfr sid. 38. Armfelt arbetade i hemlighet emot Ehrenheims utnämning.

10) Jfr not öfverlemnad till kejserliga ministéren, Petersburg d. 19 April 1803, samt Woronzoffs svar på denna not, Petersburg d. 29 April samma år.

under en audiens den 16 April 1803. »Jag är mer än ledsen», yttrade Alexander, »jag lider af detta trassel och af att se denna kallsinnighet fortfara, isynnerhet med konungen, som jag känner, med hvilken jag genom blodsbandet är förenad, och för hvilken jag hyser den största högaktning. Men jag är inför Gud ansvarig för mina gerningar, och jag försäkrar er, att jag ej kunnat handla annorlunda. Är det ej ofta genom dylika småsaker, som den hvarom vi nu varit oense (nemligen lagningen af gränsbryggan vid Abborfors), som man slutligen ser sig nödgad att skrida till ytterligheter, och hvarpå staternas öden ofta bero».....

Några hinder mot fredstillståndets återställande mellan de begge rikena mötte sedermera ej. Befallning att med afseende på tvistigheterna rörande Abborforsbryggan återställa allt in statu quo blef å ömse sidor gifven; krigsrustningarne inställdes; en gränskommission nedsattes, och svenska ambassadören Stedingk återvände till Petersburg.

Här torde nu vara stället, att med några ord omnämna konungens förhållande till Frankrike och förste konsuln. Så länge Gustaf Adolf trodde sig behöfva understöd från detta håll, ansåg han sig ännu ej fela mot den aktning, han var skyldig sig sjelf och nationen, om han emottog det från en maktinnehafvare, hvilken han dock, såsom fallet var med Bonaparte, i hemlighet missaktade såsom en uppkomling, hvilken inkräktat Bourbonernas urgamla tron. Å sin sida satte åter förste konsuln ett stort värde på Sveriges vänskap, emedan den kunde blifva ett slags motvigt mot Englands och Rysslands öfvervälde.

Bonapartes försök att närma sig Gustaf Adolf togo redan tidigt sin början. De gjordes först genom Bourgoing, fransysk minister i Köpenhamn, hvilken meddelade baron Oxenstjerna, Sveriges der vistande minister, vissa härpå syftande propositioner. Men Gustaf Adolf beslöt till en början, att ej brådstörta denna angelägenhet. Han befallde derföre Oxenstjerna att för egen del

råda Bourgoing, att på utsatt dag göra kungen sin kur i Helsingborg, då han säkerligen skulle blifva mycket väl mottagen, och då man kunde öfverlägga om förnyandet af de fördrag med republiken, hvilka under sakernas dåvarande läge kunde blifva lika förmånliga för begge rikena. I sjelfva verket hade konungen på utsatt dag med Bourgoing ett möte, hvilket utföll ganska bra. Gustaf Adolf önskade honom till mellanlänk och representant för de nya förbindelser, han ville ingå med förste konsuln [1]).

Härmed var nu en god början gjord till återknytandet af de närmare vänskapsbanden med Frankrike; men konungen skulle snart få nya skäl önska, att det icke måtte stanna härvid. Sedan Ryssland så nesligt öfvergifvit honom uti hans tvist med England, hoppades han länge, att genom Frankrikes mellankomst erhålla någon upprättelse för de orättvisor, England tillfogat Sverige. Af denna orsak skickade han först baron Ehrensvärd från London i ett enskilt uppdrag till förste konsuln, hvilken tillskref Gustaf Adolf hufvudorsaken till de förbundnes olycka vid Köpenhamn, derföre att han låtit svenska flottan så länge qvardröja i Carlskrona, och i öfrigt försummat göra de föreslagne försänkningarne i Sundet och befästa Skånska vallen [2]). Genom Ehrensvärds beskickning häfdes detta missförstånd. Ehrensvärd, som var Talleyrands personliga vän, blef vid sin första audiens [3]) på ett smickrande sätt utmärkt af förste konsuln bland alla de utländska sändebuden. Bonaparte anvisade honom sjelf en plats vid sin sida under måltiden, samtalade länge med honom om all den skada, England gjort den neutrala handeln, och yrkade på nödvändigheten för Sverige, att återgå

---

[1]) Bref från Lagerbjelke till Toll, Mars 1801. — Då Lagerbjelke dagen efter slaget vid Köpenhamn afgick till Köpenhamn, hade han vid samma tillfälle på konungens befallning äfven en konferens med Bourgoing.

[2]) Jfr sid. 116.

[3]) Den 5 Aug. 1802.

till franska systemet. Kort härefter sände Gustaf Adolf öfverste-kammarjunkaren, friherre Bonde, och Svenska chargé d'affaires i London, friherre Silfverhjelm till Paris, den sednare för att derifrån framdeles uppträda vid den då omtalade fredskongressen mellan Frankrike och England. Bonde återvände snart från Frankrike, der han ej synes hafva lyckats uträtta synnerligen mycket [4]). Detsamma var förhållandet med Silfverhjelm, som, ehuru närvarande vid kongressen i Amiens, i anseende till mängden af ärender, hvilka der till afgörande framdrogos, ingenting kunde utverka till Sveriges förmån. Emellertid hade Bonaparte ansett sig böra svara på dessa utomordentliga beskickningar, samt afsände först Bourgoing i egenskap af fransk minister till Stockholm, hvarest han blef ganska väl mottagen [5]). Sedermera befallde han sin förtrogna adjutant Duroc, att under återresan från Petersburg taga vägen öfver Stockholm. Ehuru Duroc, den artigaste och mest fina af Frankrikes dåvarande hofmän, ej så lyckats i Petersburg som han måhända väntat och Bonaparte önskat enligt den afsigt, han hade med hans beskickning, ansåg han dock ej allt hopp förloradt från denna sidan. Duroc yttrade till

---

[4]) Lagerbjelke skrifver till Toll (d. 7 Maj 1802): »Apropos af politiska kompilationer, har jag råkat Bonden. Han berömmer sig icke af franska konsuln. Han är egoist, fast han ger doser. Han är arrogant, fastän parveny. Han är svår att komma åt, fastän ingen Reuterholm. Något godt tror jag dock, att Bonden uträttat i Frankrike. Han har gjort sig möda, skaffat sig konnexioner, måltidsbekanta och spejare; han har undergräft danskarnes kredit, hvilken i början genom åtskilliga intriger stigit högre än vi här föreställde oss, och detta har enligt alla sammanstämmande underrättelser lyckats. Man har funnit, att Sverige ensamt kan hålla balancen i Östersjön, om det understödjes; man har blifvit öfvertygad, att Danmark genom sin belägenhet är lika så osäkert och blottstäldt för anfall, som dess regeringsprinciper äro vacklande och utsatta för ombyten. För vår handel har B. äfven fått några goda utsigter, och rundeliga löften i fråga om betalande af våra reklamationer». Biogr. Teckn. af Toll, II, sid. 136.

[5]) Hade den 29 Sept. 1801 sin första audiens.

Gustaf Adolf, som den 1 Oktober 1801 inbjudit honom till Drottningholm, hvarest han tillbragte hela dagen under långa samtal med konungen: »Man kan ej anse Ryssland annorlunda, än såsom endast för tillfället förloradt för den allmänna jemnvigten, och den kollision uti intressen, hvilken ej länge kan uteblifva emellan hafvens beherrskarinna, och en af kontinentens makter, skall helt visst sluta med att slita de band, som för närvarande fästa Ryssland vid England [6])! Följande dagen lemnade Duroc Stockholm, sedan han som afskedsskänk af konungen erhållit en dyrbar gulddosa, värd 9000 R:dr Banko. Bourgoing stannade emellertid qvar, ehuru, såsom vi snart skola se, hans kredit dagligen aftog [7]).

Helt visst skall det förvåna de flesta af våra läsare, att Gustaf Adolf redan på denna tid tänkte på eröfringar och landtvinningar. Vi erinra oss, huru Ryssland redan 1796 och 1797 tjenstvilligt erbjudit sig att medverka till Sveriges eröfring af Norige [8]). Vi känna likaledes nu de orsaker, som då förhindrade dessa förslagers utförande. Emellertid inträffade (på sätt som af historien är allmänt bekant) i de stora europeiska makternas inbördes förhållanden ungefär vid samma tid en omhvälfning, hvilken tycktes gynna Gustaf Adolfs förhoppningar. Frankrike hade närmat sig Ryssland, som i förening med denna makt stod färdigt att krossa Britternes välde i Indien, för att sedan med densamma dela herraväldet öfver verlden, och kejsar Paul, som fattat enskilt vänskap för sin nya bundsförvandt, ko–

---

[6]) Bref från Lagerbjelke till Toll, Stockholm d. 2 Okt. 1801.

[7]) Bref från Lagerbjelke till Toll, Stockholm d. 1 Febr. 1803. — Af historien är bekant, huru tvistigheterna med England bilades genom accessionsakten till traktaten af den 17 Juni 1801, hvilken akt undertecknades den 30 Mars 1802, samt genom den mellan Sverige och England afslutade konventionen af Juli 1803. De 1798 tagne tvenne konvojer betaltes derefter slutligen af England med 250,000 dukater.

[8]) Se sid. 16 ff.

nungen af Sverige, och ville vara säker från denna sida, önskade att äfven han måtte få ett stycke af det allmänna rofvet. Han lät derföre genom sin förste minister, vice-kanslern Woronzow, erbjuda Sverige handelsstaden Lübeck med angränsande territorium, hvilket anbud ambassadören Stedingk besvarade med all höflighet, ehuru han ingalunda dolde, huru föga vigtig denna landvinning skulle blifva för Sverige. Stedingk försummade emellertid ej detta tillfälle, att låta kejsaren veta all den vigt, Sverige fästade vid Noriges erhållande, hvarigenom allena verkliga fördelar kunde beredas åt detta land [9]).

Bland dem, som under innevarande tidskifte synas ifrigast riktat Gustaf Adolfs uppmärksamhet på eröfringar åt detta håll och i visst afseende underblåst hans krigiska fallenheter, vilja vi, utom Lagerbjelke och Toll, här nämna ambassadören Stedingk [10]). Dessa bearbetningar framkallade också till någon del de verkningar på konungens sinnesförfattning, hvilka i en framtid skulle bära så olycksbådande frukter. I förlitande på ryskt och möjligen fransyskt bistånd, befallde Gustaf Adolf redan 1801 genom Lagerbjelke landshöfdingen i Wenersborg, baron Lilliehorn, att upprätta en hemlig förbindelse med Norige, för att utforska, huruvida folket var böjdt för förening med Sverige. Lilliehorn skickade i följd häraf sin egen son, då kapten, under namn af en köpman Johansson öfver Magnor och Kongsvinger till Christiania, hvarifrån han öfver Moss och Fredrikshall återvände till Sverige. Den berättelse, han afgaf öfver sin resa och tillställde Lagerbjelke, var dock icke särdeles gynnsam för de förhoppningar, man torde hafva hyst; folket, isynnerhet vid gränsen, ansåg Svenskarne plågade af allehanda tullumgälder, adelsföreträ-

---

[9]) Apostill från Stedingk till konungen, Petersburg d. 17 Mars 1801. — Såsom en utväg till beredandet af detta mål slog Stedingk fram ett utbyte af Sveriges tyska provinser, som skulle blifva skadeersättning för Danmark.

[10]) Bil. N:o 5.

den och skatter, hvilka gjorde dem mindre böjda för en förening. Å andra sidan sökte man väl från Sverige motarbeta dessa ofördelaktiga tankar genom skrifter, som i öfverflöd spriddes i Norige; men äfven detta medel synes hafva föga uträttat till befordrande af en gynnsammare sinnesstämning [1]).

Ett behagligt afbrott i den dödande enformighet, som herrskade vid Gustaf Adolfs hof, inträffade genom Badiska familjens ankomst. Denna händelse gaf anledning till förströelser och fester, hvilka genom lifligher och glans påminte om dem, som egt rum i Gustaf III:s tid. Isynnerhet utmärkte sig sällskapsnöjena på Gripsholm, dit hela hofvet begaf sig, för en ovanlig omvexling och smak. Allt hvad hofvet och den högre adeln hade mest namnkunnigt, älskvärdt och qvickt förenade sig här; grefvinnorna Brahe, Fersen, Wright, Löwenhjelm, Tersmeden och Hamilton, alla dessa lysande qvarlefvor från Gustaf III:s hof, såg man här vid sidan af statsfruarne, grefvinnorna Armfelt, Rålamb, De la Gardie, Nolcken, Lejonstedt m. fl., riksmarskalken grefve Fersen, grefvarne Posse och Brahe, Klingspor, Ehrenheim, Oxenstjerna, Rosenstein, Zibet, m. fl. Man ville ej lemna sina höga gäster tillfälle att ha ledsamt eller att göra ofördelaktiga jemförelser med den lysande tid, de nyligen tillbragt i Petersburg. Fransyska spektakel, baler, converzazioni och galanterier, ingenting sparades för att göra deras vistelse angenäm och omvexlande. Märkligt var isynnerhet att se, hvilken ljuf tröst detta dagliga samlif med kära anförvandter skänkte drottningen, på hvars englalika panna saknadens dystra skuggor tycktes framträda i samma mån det närmade sig

---

[1]) Lilliehorn medförde en skrift, som spriddes under namn af: »*Bref från en invånare i Finland till en af sina vänner i Tyskland*». Häri berömdes Gustafs regering högeligen och hans undersåtare sades motgå en framtid full af lycka. Längre fram författade Lagerbjelke en skrift, hvilken för samma ändamål spriddes. Bil. N:o 6.

sig slutet. Några dagar före de höga gästernas afresa uppfördes som afskeds-spektakel komedien »Grannarne». Drottningen kunde ej återhålla sina tårar, då Lagerbjelke vid styckets slut improviserade följande kuplett, hvars thema togs utur pjesens titel och ämne:

»Illustre et nombreux entourage
de nos augustes souverains!
à vous s'adresse notre hommage,
belles *Voisines*, bons *Voisins!*
De bien meriter vos suffrages
est l'unique objet de nos voeux,
sans quoi, de tous les *Voisinages*
le vôtre est le plus dangereux».

Då drottningen dagen härefter tog afsked af sin far, var det liksom en aning hade sagt henne, att hon aldrig mera skulle återse honom. Och denna aning slog beklagligtvis alltför snart in, ty redan samma afton klockan sju, innan arfprinsen hunnit en mil nära Arboga, der nattqvarteret var anordnadt, blef hans vagn på ett så våldsamt sätt kullkörd, att han en fjerdedels timme efter fallet angreps af en slagfluss, som följande morgon den 16 December (1801) slutade hans lif [2]).

Ett högst angenämt slägtmöte bereddes drottningen sommaren 1802, då hon i Finland, dit hon följt konungen, sammanträffade med sin syster, kejsarinnan af Ryssland. Det hade varit fråga om att äfven ko-

[2]) De höga resenärerne utgjordes af drottningens föräldrar, arffursten Carl Ludvig med sin gemål samt deras barn prins Carl Ludvig Fredrik och prinsessan Elisabeth. De ankommo till Stockholm d. 9 Okt. 1801. Den 30 derpå följande Nov. anträddes återresan i konungens och drottningens sällskap öfver Gripsholm, hvarest man dröjde till den 15 Dec. Efter olyckan som inträffat nära Arboga samlades den kungliga familjen jemte dess gäster på Haga, hvarest de sistnämnde stannade till medlet af Maj månad 1802, då de lemnade Sverige. Jfr G. Lagerbjelkes bref till Toll.

nungen och kejsar Alexander vid detta tillfälle skulle se hvarandra, men detta förslag förföll [3]). För kejsarinnan och drottningen var detta sammanträffande särdeles välkommet. De hade ej sett hvarandra sedan deras barndoms lyckliga dagar vid föräldrarnes hof; nu var ingen af dem lycklig. Hvad beträffar drottningen, så vet man, att den österländska stolthet, som hennes gemål gjort gällande uti sitt palats i Stockholm, gjorde hennes lefnad tung och förbleknade rosorna på hennes kinder. Han var för öfrigt visst icke en man, som kunde förvärfva tillgifvenhet, mycket mindre kärlek, och den älskvärda drottning Fredrika kände ingen sympati för honom. Kejsarinnan Elisabeth var lika känslofull som hennes syster, men mera blygsam och föga meddelsam. Hon älskade Alexander ömt, men hon led af hans obeständighet, och man påstår, att hon sökte skingra sin sorg genom det temligen kända företräde, hon egnade den unga prins A. Czartorisky. I sitt umgänge med drottningen visade hon sig sådan hon af naturen var, öm, känslofull, älskvärd och qvick [4]).

En annan hög person, som vid samma tid gästade hufvudstaden, var konungens af England yngre broder, hertigen af Glocester. Han var konungen följaktig från Finland, dit han anlände från Petersburg, samt dröjde uti Stockholm hela vintern 1802—1803. Om ändamålet med hans resa var af politisk natur, så gick det ut på att draga Sverige in i koalitionen mot Frankrike, hvilken just då bereddes. Han gjorde verkligen konungen förmånliga anbud i denna syftning, och så länge han ännu egde hopp att häruti lyckas, var förhållandet mellan dessa höga personer godt; men flere betydande män, hvaribland Lagerbjelke m. fl., motarbetade kraftigt Sveriges verksamma deltagande i kriget mot Frankrike. Detta, jemte flera andra orsaker, vållade att den engel-

[3]) Depesch från Stedingk till konungen, d. 11 Juli 1802.

[4]) Jfr rörande det förhållande som egde rum mellan Gustaf Adolf och drottningen, sjunde kapitlet. — Drottningen och kejsarinnan sågo hvarandra i Abborfors den 29 Juli — 2 Aug. (1802).

ska prinsen började draga sig från konungen och träda i närmare förbindelse med hertigen af Södermanland och hans hof.

Ehuru vi längre fram i vårt arbete ämna uppskjuta att utförligt omtala det förhållande, som under innevarande styrelse-epok egde rum mellan Gustaf Adolf och nämnde hertig, hans farbror, kunna vi dock nämna, att en stark- spänning vid närvarande tidpunkt rådde dem emellan. Denna spänning ökades i hög grad genom *Bohemans* inflytande, denna bekanta ordensvurm, som mot slutet af år 1802 anlände till Stockholm, der han redan ett par gånger förut uppehållit sig under förtroligt umgänge med hertig Carl.

Enligt hvad man numera känner, voro Bohemans hemliga syften långtifrån oskyldiga. Han var en adept af *illuminaterorden,* och inrättningen af det kapell, som under hans ledning blifvit anordnadt i hertig Carls rum på slottet, i förening med de eder, som affordrades förbundets ledamöter, vittna bäst emot honom. I denna ed förekom bland annat följande märkvärdiga uttryck: »*Jag skall icke utgjuta oskyldigt blod, men blifver det mig befaldt, kommer blodet öfver dens hufvud, af hvilken jag fick befallningen*». Det bör äfven anmärkas, att Boheman intog fruntimmer i orden, hvadan såväl hertiginnan, som grefvinnan Brahe m. fl. blefvo delaktige af hans förborgade visdom. Bland hans papper fanns en emblematisk ritning, föreställande bland annat en person *med alla attributer af kungligheten, hvars hufvud afhugges.* Detta torde vara tillräckligt talande för ordens hemliga syfte.

Angifven af Armfelt, som då vistades uti Wien, blef Boheman misstänkt och observerad, samt slutligen (i Februari månad 1803) arresterad och afförd ur riket. Vid de förhör, som med föranledning häraf höllos så väl med hertigen som hans maka af riksdrotset i konungens närvaro, upptäcktes flera af de grofva bedrägerier, hvarmed denna listiga ränksmidare förstått att vinna dessa höga personer. Dessa upptäckter väckte till den grad hertigens förtrytelse, att han halfhögt förban-

nade Boheman, och då riksdrotset visade honom nyssnämnde, bland Bohemans papper funna emblematiska ritning, föll han (hertigen) baklänges i sin stol och under utgjutande af tårar yttrade sin ånger öfver det förhastade förtroende han lemnat en sådan bof som Boheman. För öfrigt deltogo grefvarne Brahe, De la Gardie och Ruuth m. fl. ledamöter af den höga adeln i dessa stämplingar, enär de voro invigde i ordens hemligheter, och äfven prinsen af Glocester var på väg att erbjudas samma höga förtroende, då orden upptäcktes och prinsen med stränghet tillrättavisad af konungen måste lemna riket [5]).

---

[5]) Uppgifter meddelade af Hans Excellens grefve Trolle Wachmeister. Jfr Lagerbjelkes bref till Toll, samt Bohemans egna anteckningar i Gömdt är icke Glömdt, tredje häftet, sid. 16 ff.

FJERDE KAPITLET.

Gustaf IV Adolf i Tyskland.

(1803—1805).

Konungens och drottningens resa till Carlsruhe. — Förhållande till förste konsuln. — Emigranternes inflytande. — Gustaf Adolf och hertigen af Enghien. — Armfelt i Paris och Carlsruhe. — Konungens tyska politik. — Första tanken på en ny koalition mot Frankrike. — Armfelt och kejsar Frans II. — Bonaparte antager kejsaretiteln. — Hertigens af Enghien mord. — Gustaf Adolfs misslyckade bemödanden att rädda nämnde hertig. — Konungens förtrytelse. — Lagerbjelke och Tawast. — Ehrensvärd återkallas från Paris och baron Armfelt från Wien. — Underhandlingar med England och Ryssland. — Konungen erbjuder Ludvig XVIII en tillflyktsort i Sverige. — Jungs förklaring öfver uppenbarelseboken. — Tillämpning häraf på Napoleon och Gustaf Adolf. — Friherrinnan d'Oettlinger. — Anekdoter. — Fransyskt förslag att arrestera konungen. — Afresa från Carlsruhe. — Irrfärder i Tyskland. — Nytt angrepp mot konungen i fransyska tidningen Monitören. — De diplomatiska förbindelsernas afbrytande mellan Sverige och Frankrike. — Konungens ankomst till Stralsund — Armfelt i Berlin. — Fredrik Wilhelm och Gustaf Adolf. — Hemliga öfverenskommelser mellan Sverige å ena sidan och England och Ryssland på den andra. — Hofvets återkomst till Stockholm. — Äfventyrlig hemresa. — Detaljer rörande Bourbonernas vistelse i Calmar 1804. — Grefve Axel Fersen och grefven af Lille.

Vi beträda nu åter ett tidskifte i Gustaf Adolfs historia, hvarunder vi se gradvis utvecklas alla de olyckor, som af hans religiösa och politiska svärmerier [1]) bereddes, och som förde riket mot den afgrund, hvarur det endast kunde räddas genom en våldsam brytning, hvilken kostade monarken hans krona, och Sverige en tredjedel af dess besittningar. Såväl vigten af de ämnen, vi här komma att behandla, som det förhållandet, att de mindre än andra synas hafva blifvit bekanta, gör, att vi äfven här nödgas vara något utförligare.

---

[1]) Jfr sid. 8, samt Biogr. Teckning af Toll, I, 81 f. — I afseende på konungens förslag att afsäga sig regeringen (se sid. 44) hänvisas till Bil. N:o 1, hvarjemte bör nämnas, att konungen 1802 i Finland yttrade till hertigen af Glocester, att han hade för afsigt afsäga sig kronan.

Under Badiska familjens vistelse i Stockholm hade konungen och drottningen blifvit bjudne att följande sommar besöka Carlsruhe. Detta förslag fann konungen synnerligt lockande, emedan han, redan uttröttad af den inre förvaltningens stilla, enformiga gång, längtade efter en högre politisk verksamhet, hvilken han hoppades skulle vinnas, i fall han kom händelsernas medelpunkt närmare och kunde personligen få utforska och bedöma Europas ställningar och förhållanden [2]. Drottningen, som vantrifdes i Sverige, sökte äfven förmå konungen att utan dröjsmål företaga denna resa, hvilken anträddes den 25 Juli 1803. Till de höga resandes svit räknades kabinettssekreteraren baron Lagerbjelke, grefve N. Gyldenstolpe med dess grefvinna, grefve C. Löwenhjelm, öfverste-kammarjunkaren grefve M. Stenbock, m. fl. Efter fjorton dagars vistande i Svenska Pomern fortsattes resan genom Mecklenburg och Brandenburg till Qvedlingburg, der de kungliga personerna besökte Sofia Albertina. Gustaf Adolf reste, liksom hans fader, under antaget inkognito af Grefve till Haga. Sedan man qvardröjt några dagar i denna förtroliga slägtkrets, fortsattes vägen öfver Leipzig och Weimar till Frankfurt, dit kurfusten af Baden redan ankommit, för att vara konungen till mötes. En stor mängd angränsande tyska och utländska furstar hade vid samma tid här infunnit sig, hvaribland kurprinsen och kurprinsessan af Hessen, arfprinsen af Saxen Gotha, prins Fredrik af Hessen Cassel, storfursten Constantin af Ryssland, trenne prinsar af Hessen Darmstadt, Hessen Homburgska och Saxen Koburgska hofven, furstarne af Isenburg, Reuss, Solms, m. fl., hvilka alla gjorde de kungliga resande sin uppvaktning. Fester af alla slag afvexlade oupphörligt under resan, och vid ankomsten till Manheim

---

[2]) Dagen före sin afresa till Tyskland skref konungen till Toll: »*att Europas politiska belägenhet var så tvetydig, att han ansåg sig böra sätta Stralsunds fästning i godt försvarsstånd*». Detta visar med hvad liflighet och oro konungen följde Europas affärer.

var Neckarbron och vägen derifrån eclairerad. Den 20 September inträffade konungaparet i Carlsruhe, der det mottogs med all möjlig utmärkelse.

Ehuru konungen vid denna tidpunkt ej var vän med någon enda af Europas makter, synes hans förhållande till Frankrike och *förste konsuln* dock ännu ej hafva varit det ovänligaste. Ibland annat påstods, att han vid franska ministerns Bourgoings afskedsaudiens, den 1 April 1803, yttrat de mest förbindliga saker om förste konsuln jemte den önskan, att Bonaparte ville antaga den Galliska kejsaretiteln, hvarigenom han väl ej kunde vinna någonting i makt, men dock mycket i anseende, och derigenom tillintetgöra alla stridigheter om etiketten, o. s. v. [3]). Vid ankomsten till Carlsruhe visade det sig sedan, att Gustaf Adolf tycktes mera luta åt förbund och vänskap med Frankrike, än med England och Ryssland. Franska sändebudet i Carlsruhe,

[3]) Då konungen tvertemot hofetiketten, enligt hvilken utländska sändebud ej fingo inköra med sina ekipager på inre borggården, ej heller spisa vid konungens eget bord m. m., gjort ett undantag från denna sednare regel för engelska sändebudet Arbuthnot, hade förste konsuln deröfver råkat i ganska dåligt lynne. Man trodde sig veta, att detta gifvit anledning till flere muntliga och skriftliga förklaringar, hvarunder man å svenska sidan påstod, att Arbuthnot ej hade spisat vid konungens taffel i egenskap af engelskt sändebud, utan såsom en person tillhörande prinsens af Glocester svit. Tvisten med England om konvojerne hade emellertid gjort, att konungen ej allenast försonade sig med Frankrike, utan till och med, på sätt vi visat, tycktes vilja närma sig förste konsuln. Anledningen till Bourgoings återkallande var en omständighet af föga betydenhet. Vid sin ankomst till Stockholm hade B. tvenne legationssekreterare, Fenelon och Caillard, hvaraf den sednare var skickad som en hemlig spion på B. sjelf. Då ministern vid sin inträdesaudiens inför konungen yttrat sig i en för republikanska sändebud nog monarkisk ton (han målade t. ex. paroxysmerna af franska revolutionsyran och slutade med dessa ord: »nous en sommes revenus sire, et respectons les thrones», etc.), återkallade Bonaparte, som då ej tyckte om detta språk, B. sägande: *»Jag tycker ej om en minister, som är i stånd att skymfa sin egen nation»*. Caillard qvarblef som chargé d'affaires i Stockholm.

Massias, uppvaktade honom flitigt, medan det ryska sändebudet, Malditz, knapt vårdade sig om att göra honom sin kur, och ryssarnes ovilja mot konungen var ännu så stor, att alla resande af denna nation, hvilka passerade Badiska staterna, synbarligen undveko Carlsruhe, samt togo vägen öfver Ettlingen, som endast ligger en mil från nämnde hufvudstad [4]). Massias, som i början af Oktober på befallning af sitt hof hade tvenne timmars audiens i Carlsruhe, tillkännagaf för honom konsulns ledsnad, att af omständigheterne vara hindrad att under sin vistelse i Rhentrakterna göra konungen ett besök. Man känner ej, huru Gustaf Adolf besvarade denna framställning; men den beundran, han hittills offentligt visade Bonaparte; den önskan han lät framskymta att göra en resa till Paris; de vigtiga tjenster, Frankrike gjort hans svärfar och svåger: allt förenade sig för att sprida den åsigten, att konungen vid denna tid var mindre intagen emot franska styrelsen, än man vanligen trott [5]). -

Om detta var händelsen, så får man medgifva, att det var ett förhållande, som temligen snart ändrades. Öfverallt hvar Gustaf Adolf drog fram, såväl i Carlsruhe, som under resan dit, omringades han af fransyska emigranter, dåliga ränksmidare, de fleste i Englands sold, och som inpräntade i honom sitt hat mot förste konsuln och sakernas nya ordning i Frankrike. Om konungen fick förtroende af hemligheten rörande den sammansvärjning, som då bereddes i England af Georges Cadoudal och Pichegru mot förste konsulns lif, känna vi föröfrigt icke, men anse det icke otroligt. Bland emigranter, som lyckats åtnjuta hans synnerliga förtroende och ofta närmade sig hans person, vilja vi här

---

[4]) Avis aux Puissances sur les projets d'un grand souverain, 1805; öfversatt från tyskan med noter af den franska öfversättaren.

[5]) Avis aux Puissances, etc. — Vid afgörandet af tyska skadeståndssaken enligt Riksdeputations-hufvudbeslutet af den 25 Febr. 1803 voro Baden och Bäjern bland de stater, som mest gynnades, och i begge regerade Gustaf Adolfs nära anförvandter.

nämna: biskoparne af Chalons, de Gappe, d'Ayen, fältmarskalken Iselin och Risen, grefve de Lanan, chevalier de Mory, de Corsac, Taurilet, markis de la Soudière, m. fl. De upphörde ej att prisa konungens storsinthet, hans stora politiska planer, samt att öfverdrifva den ära, han skulle förvärfva, i fall han satte sig i spetsen för Bourbonernes sak. Olyckligtvis slogo dessa föreställningar alltför lätt rötter hos konungen, som erinrade sig allt hvad hans far gjort och tillernat för samma sak, och snart drömde han om ingenting mindre, än äran att blifva Bourbonska husets återställare och återföra den gamla ordningen i Europa. Han lofvade en stor del af dessa emigranter det skydd, de begärt, i fall de genom franska styrelsens inflytande skulle blifva tvungne att öfvergifva Tyskland. Med hertigen af Enghien, en sonson af den store Condé, och hvilken bodde i grannskapet af Carlsruhe, började han en förtrolig brefvexling, och satte sig enligt all sannolikhet från denna tid äfven i en närmare förbindelse med de öfriga medlemmarne af den landsflyktiga fransyska konungafamiljen [6]).

Bland andra personer, som infunnit sig hos konungen i Carlsruhe och bidrogo att väcka hans hat mot Bonaparte, var den ryktbara general Armfelt. Sedan han i Juni månad 1801 lemnat Stockholm, för att efter grefve De la Gardie tillträda beskickningen i Wien, hade han i prinsessans af Curland, född de Rohan, sällskap tillbragt vintern 1801—1802 i Paris. I likhet med de flesta utländningar som besökte Paris, skulle Armfelt naturligtvis begära att blifva presenterad för förste konsuln. Vid den första audiens han hade frågade Bonaparte honom: »*Hvad gör ni i Paris?*» »*Jag leds*», svarade Armfelt. Ur denna ton började samtalet, och som man känner, hade Fouché fått order att ob-

---

[6]) Bland bekantskaper, konungen gjorde i Tyskland, räknades äfven den ryktbara grefve d'Antraigues, en af Armfelts närmare bekanta och som i Petersburg, Wien och vid flere tyska hof intrigerat som Bourbonska hofvets försvarare.

servera Armfelt, hvars språk, förbindelser och uppförande misshagade konsuln, mot hvilkens styrelse och person han yttrade sig alltför oförbehållsamt. Bland annat hade Bonaparte frågat honom, om han gjort kriget med Gustaf III i Finland. På Armfelts jakande svar fortsatte förste konsuln:

»Huru stark var då den kår, ni kommenderade?

»Cinque mille hommes», svarade Armfelt.

Detta Armfelts svar som öfverensstämde med verkliga förhållandet, missförstods af förste konsuln, som tyckt sig höra Armfelt säga *»cent mille hommes»,* hvarföre han ögonblickligen vände honom ryggen, i den tro, att svaret endast var ett groft skryt. Händelsen (vare sig, att Armfelt dertill var skulden eller icke) gjorde honom förbittrad mot Bonaparte, isynnerhet som denne offentligen gaf sitt missnöje tillkänna. Vid den andra audiensen frågade Bonaparte Armfelt, när han ämnade resa från Paris, hvartill Armfelt svarade: *»så snart den vackra årstiden begynner»*, och då Armfelt uppvaktade för att taga afsked, talade Bonaparte ej ett enda ord till honom. Armfelt, som sålunda hade personliga skäl att vara förtörnad på förste konsuln, tillbragte följande sammartid baden i Spaa, hvarifrån han återvände till sin beskickning i Wien, der han vistades, då konungen kallade honom till Carlsruhe [1]).

Emellertid var konungen qvar i Carlsruhe, hvarest hofvet uppbjöd hela sin förmåga samt sparade hvarken möda eller kostnad för att göra hans vistelse angenäm. Fester och tillställningar af alla slag aflöste hvarandra, den ena mera kostsam och glänsande än den andra. Sedan våra höga resande sålunda på det angenämaste sätt tillbringat ungefär tvenne månader i den intagande Neckarstaden, infann sig konungens svåger, kurfursten af Bäjern, för att sjelf inbjuda sina höga anförvandter

---

[1]) Bref från Runge till hertig Carl, jemte flera anteckningar. Enligt dessa lemnade Armfelt Paris på förste konsulns uttryckliga befallning, hvilken meddelades honom muntligen genom Fouché.

till München. I början af December 1803 anträddes resan öfver Stuttgard och Ulm till München, hvarest mottagandet var lika hjertligt och lysande, som kort förut i Carlsruhe. Man täflade om att under konungens vistelse härstädes tillställa lika täta högtidligheter som i Carlsruhe. Uppvaktningar, fêter, familje-måltider, enkom anbefallde spektakler o. d., afvexlade beständigt.

Men dessa förströelser afvände ej konungen från hans högre planer. Olyckligtvis råkade han hvart han kom företrädesvis i beröring med personer, hvilkas förnämsta uppgift var, att utan återvändo inveckla honom i kabaler mot Frankrike. Ej nog med att Armfelt följde honom från Carlsruhe; att emigranter svärmade omkring honom på alla vägar och orter. Den gamla markgrefvinnan af Baden, en intrigant och afsvuren fiende till Napoleon, gjorde liksom kurfurstinnan, sedan drottningen af Bäjern, allt för att hos Gustaf Adolf väcka hätskhet mot allt fransyskt. Dessa mer och mindre skickliga bearbetningar frambringade också utan svårighet de frukter, man bort vänta, och konungens alla mått och steg buro snart vittne derom. Han tog tyska riksridderskapets försvar vid riksdagen i Regensburg *vid samma tid,* som han åtnjöt gästfrihet hos sin svåger, hvars intressen han sålunda på det ömmaste sårade. Men ej nog härmed. Han drömde redan om äran att reta Österrike till krig mot Frankrike, samt att knyta trådarne till en allmän koalition mot detta land, i hvilket ändamål han skickade baron Armfelt till Wien. Han skref sjelf vid samma tillfälle ett bref till kejsaren, hvari han beskärmar sig öfver det öde, som öfvergått ridderskapet, samt förbereder honom på ett besök i Wien.

Armfelt kunde omöjligen få några kärare uppdrag, än dessa. Då han i en enskilt audiens den 9 Februari framlemnade Gustaf Adolfs bref, begagnade han sig af tillfället, för att anfalla kejsaren på den vanliga terrängen, nemligen den om nödvändigheten att gripa till vapen. I följd af sin godmodighet lät Frans II Armfelt

fritt få utveckla hela sin öfvertalningsförmåga, hvilken dock ingenting uträttade. Kejsaren yttrade:

»Frankrike underblåser i hemlighet elden i Tyskland, och Preussen närer den öppet; jag spår häraf, att ett kontinental-krig är på väg att utbryta..... Men jag kan ej företaga mig någonting, som öfverstiger mina krafter; jag skulle måhända kunna försvara mig mot Frankrike och bekämpa Preussen särskilt, men anfallen af begge på en gång, hvad kan jag väl hoppas?»

»Ryssland skulle ej tillåta detta», invände Armfelt.

»Ryssland», svarade kejsaren, »har ännu ej något bestämdt system, och huru kan man väl räkna på en styrelse, sådan som dess? Jag vill ej mer blottställa mig för att blifva offer för några gunstlingars passioner och planer» [8].....

Sålunda misslyckades Armfelt fullkomligt i Wien; men detta afkylde lika litet hans nit, som konungens, hvilken emellertid hade återvändt till Carlsruhe [9]), hvarifrån snart tilldragelser af vida större vigt skulle taga hans uppmärksamhet i anspråk.

I Frankrike utmärkte sig denna epok för de märkvärdigaste händelser. Förste konsuln förklarade kronan ärftlig i sin familj, samt iklädde sig den kejserliga manteln, medan en sammansvärjning upptäcktes och utreddes, hvilken gick ut på ingenting mindre, än att genom engelskt inflytande mörda Bonaparte samt bereda väg för Bourbonernas återvändande. Men denna krona och denna mantel voro fläckade med en oskyldig furstes blod, hvilken man utan bevis anklagade och dömde för delaktighet i dessa stämplingar, med blod, som ropade

---

[8]) Armfelts depescher. Gustaf Adolfs bref till kejsaren var dateradt den 29 Jan. 1804, samma dag Armfelt återvände till Wien. Den 27 Juni samma år inlemnade svenska ministern i Regensburg, Bildt, den märkliga noten, hvari Gustaf Adolf anmodade kejsarn att använda sin lagliga makt till upprättande af den gemensamma riksförfattningen och att göra slut på alla åtgärder, som kunde anses deremot stridande.

[9]) Den 29 Jan. 1804.

hämnd öfver upphofsmannen, och hvilket verkligen blef ett af orsakerne till dennes fall [10]).....

Så snart Gustaf Adolf genom sin minister i Paris, baron Ehrensvärd, som var i godt förstånd med Talleyrand, fått aning om de faror, som hotade hertigen af Enghien, varnade så väl han som kurfursten af Baden honom, samt uppmanade honom att aflägsna sig [1]). Genom prinsessan Rohan, som bodde hos hertigen i Ettenheim, och för hvilken han hyste samma slags svärmiska kärlek som förut för drottningen af Sverige, då prinsessa af Baden, hade Talleyrand sjelf låtit gifva hertigen samma råd. Denne beslöt derföre, så snart han erhållit desamma, att begifva sig till London, för att der sammanträffa med sin farfar, den gamle prinsen af Condé. Han måste för detta ändamål passera genom de österrikiska staterna, hvarföre chevalier Stewart, (sedan 1814 Englands ambassadör i Paris), skref till österrikiska statsministern, Cobentzel, med anhållan om ett pass för hertigen af Enghien; men österrikiska kabinettet dröjde så länge att svara, att franska styrelsen fick tid att bortföra den olycklige prinsen [2]).

Emellertid varade det ej länge, förrän Gustaf Adolf erhöll ännu säkrare underrättelser om den fara

---

[10]) De händelser, hvarpå vi här syfta, äro så kända, att vi blott anse oss böra erinra om följande. Genom det organiska Senatskonsultet af d. 18 Maj 1804 upphöjdes förste konsuln till kejsare och denna värdighet förklarades ärftlig inom hans familj. Den sammansvärjning, som omtalas i texten, åsyftar den som leddes af Georges Cadoudal och Pichegru, och hvilken upptäcktes i Jan. 1804. General Moreau var äfven invecklad i densamma och fick betala sin oförsigtighet med en landsflykt till Amerika. Georges afrättades och Pichegru dödade sig sjelf i fängelset. Hertigen af Enghien bortfördes af en fransk trupp den 15 Mars från Ettenheim i Baden, och redan den 21 samma månad hade han 13 timmar efter sin ankomst till Paris blifvit både anklagad, dömd och — arkebuserad.

[1]) Bref från hertigen af Dalberg till Talleyrand, med anledning af hertigens af Rovigo memoirer, dat. den 13 Nov. 1823.

[2]) Bouriennes memoirer.

hvari hertigen af Enghien sväfvade, i fall han ej genast lemnade de badiska staterna. Så snart badiska statsministern, baron Edelsheim, erhållit del af Talleyrands not, hvari denne underrättar honom, att ett litet detachement fått befallning att begifva sig till Ettenheim, för att bemäktiga sig hertigen såsom öfverbevist om ett statsbrott, hvilket ställde honom utom folkrätten, skyndade markgrefven att underrätta konungen härom. Gustaf Adolf begärde, att markgrefven genast skulle sända trupper, för att hindra ett sådant uppenbart våldförande af folkrätten; men denna furste kunde i följd af sin ställning ej göra afseende på denna begäran. Mera öfverraskad, än retad, nedsatte sig konungen på ögonblicket, för att skrifva några egenhändiga rader till hertigen, hvari han ber honom sätta sig i säkerhet mot det våldsamma bortförande, som hotade honom. Han affärdade ofördröjligen sin adjutant, öfversten baron Tawast, med denna biljett till Ettenheim; men då Tawast framkom, hade hertigen redan åtta timmar förut blifvit gripen och öfverförd på det fransyska området [3]).

Då baron Tawast, som genast återvände till Carlsruhe, gaf konungen del af alla detaljerna rörande hertigens af Enghien bortförande, råkade denne alldeles utom sig; hans bestörtning kände inga gränsor; hans förtrytelse gaf sig luft i de häftigaste talesätt ..... Den vördnadsvärde markgrefvens af Baden heder, som blifvit skymfad; hans territorium kränkt; folkrätten misskänd och en furste af huset Bourbon arresterad midt under en tidpunkt af en våldsam kris: huru många ämnen förenade sig ej här, att lifva Gustaf Adolfs hat mot Bonaparte! Beklagligen var den gode markgrefvens ställning sådan, att han nödgades visa den största undergifvenhet under Frankrikes vilja. Gustaf Adolf öfverhopade honom derföre med de häftigaste förebråelser, för det

---

[3]) Detta och det följande rörande tilldragelserna närmast före och efter hertigens af Enghiens mord är efter Lagerbjelkes och Tawasts muntliga uppgifter. (S. S.)

första derföre att han ej skickat trupper i samma ögonblick, som franska styrelsen tillkännagaf sitt beslut att bortföra Enghien; sedan derföre att han ej genast bortvisade Frankrikes sändebud i Carlsruhe, Massias, hvars närvaro efter dessa tilldragelser innebar en olidlig skymf. Men ej nog härmed, markgrefven vägrade äfven att höja sin röst emot kränkningen af sitt territorium och afrådde också på det högsta konungen derifrån, hvilket blef ett nytt ämne för Gustaf Adolfs förebråelser. Slutligen befallde markgrefven genom ett formligt dekret den 16 Mars alla emigranter att lemna Badens område, hvilket fyllde måttet af hans svågers harm.

Kort härefter kallade Gustaf Adolf Lagerbjelke, och befallde honom skrifva en depesch till svenska ministern i Paris tillika med förslag till en not, hvilken borde öfverlemnas till förste konsuln. Denna not skulle innehålla en protest emot kränkningen af Badens område, och affattades i så häftiga och förolämpande ordalag, emedan konungen sjelf dikterade den, att Lagerbjelke tog sig friheten göra några mycket lindriga föreställningar mot några uttryck i densamma, hvilka föreföllo honom oantagligast; men detta försök att inverka på konungen tog den vändning, att denne ögonblickligen rusade upp från sin stol, samt yttrade under en hotande åtbörd åt sin sekreterare: »*tig, lyd och skrif*»!

Emellertid hade ingenting blifvit bekant rörande hertigens öde, hvarföre Tawast erhöll befallning, att efter kännedom, inhemtad på stället, öfverlägga med baron Ehrensvärd om hvad som vore att göra. Gustaf hoppades, att de öfriga hofven skulle förena sig med honom, för att göra starka reklamationer hos franska styrelsen till den olycklige Enghiens förmån.

Då baron Tawast passerade Strassburg, besökte han hertiginnan de Rohan, som han hoppades bättre än alla andra skulle kunna gifva honom underrättelser om hertigens öde. Han fann henne badande i tårar och sjuk af sorg. Hon upplyste honom, att hertigen blifvit skickad under bevakning till Paris, samt ålade honom att

påskynda sin resa dit, för att i förening med de andra makterna göra reklamationer, hvarjemte hon lemnade honom ett bref till konungen, deri hon tackar honom för den del, han tog i denna sorgliga händelse, o. s. v. Sedan Tawast från Strassburg afskickat ett bref till konungen med dessa underrättelser, fortsatte han resan till Paris.

Man må ej föreställa sig, att denna beskickning hade det ringaste inflytande på den olycklige furstens öde, som man ville rädda, ty redan i Bondy möttes Tawast af en person, hvilken sannolikt var utskickad från polisen, för att underrätta honom, att hertigen af Enghien redan blifvit skjuten. Samma dag hade baron Ehrensvärd en stor del af den diplomatiska kåren samlad hos sig. Hertigens af Enghien sorgliga slut var naturligtvis föremål för alla samtal, och man var ännu ej fullkomligt öfvertygad, att han var död, ty ett rykte hade spridt sig genom Lucchesini, att han gömt sig hos österrikiska ambassadören, Cobenzel. Emellertid var bestörtningen allmän, och Ehrensvärd lyckades att få den skarpa noten, som Tawast medfört, återtagen samt inlemnade en annan, affattad i mildare ordalag, hvarigenom man undgick ett formligt fredsbrott, hvilket i annat fall förmodligen varit oundvikligt.

Det sätt, hvarpå makterna bemötte detta oerhörda nidingsdåd, som blifvit begånget af förste konsuln, samt hans inbjudning, att de måtte erkänna den nya kejserliga värdighet, han kort härefter fann för godt att ikläda sig, är allmänt bekant. Det var olika, allt efter som deras intressen, makt och öfriga förhållanden vid denna tid voro skiljaktiga; men helt visst var förtrytelsen hos ingen större, eller vägran att erkänna den nya kejsarvärdigheten mera bestämd, än hos konungen af Sverige. Men ej nog härmed. Han rådgjorde redan med de stora hofven om utvägarne och medlen till en sammansättning mot den nya inkräktaren af Frankrikes tron, hvilken han ville öfverlemna åt Bourbonerna. Det är

dessa

dessa händelser, vi nu skola närmare belysa genom anförandet af de detaljer, som kommit till vår kännedom.

Tawast var den, som allraförst för Gustaf Adolf berättade den olyckliga händelsen i Vincennes den 21 Mars 1804 [4]). Det var just då konungen skulle sätta sig till bords med kurfursten. Det är omöjligt att beskrifva konungens harm och vrede. Han råkade alldeles utom sig, samt öfverhopade sin svåger med de häftigaste förebråelser. Franska ministern Massias var äfven närvarande, och då konungen slutligen yttrade sig så skarpt om förste konsuln, att det nödvändigt måste väcka den förstnämndes förtrytelse, reste denne sig upp från bordet samt bad kurfursten hädanefter förskona honom ifrån att besöka hofvet, så länge Gustaf Adolf fanns der. »*Efter en så oerhörd våldsamhet*», yttrade konungen, »*hvilken uppväcker hos hvarje redligt tänkande det största förakt för den nuvarande franska regeringen, som redan olaglig från sitt ursprung, än mer bekräftar detta omdöme genom de största olagligheters utöfvande så väl emot allmänna folkrätten och säkerheten, som emot alla furstar, kan jag ej längre underhålla ett sändebud hos denna ovärdiga regering, och om jag, af vårt nuvarande olyckliga politiska system förblindad, kunde förglömma, att jag har den äran styra ett sjelfständigt rike, bör jag dock ej kunna förgäta, hvem jag är* [5]).

Man må ej föreställa sig, att konungen dröjde att verkställa de beslut, han genom detta yttrande tillkännagaf. Han lät genast återkalla svenska beskickningen i Paris [6]), samt befallde baron Armfelt till kabinettet i

---

[4]) Hertigens af Enghien mord. Tawast återkom till Carlsruhe sista dagarne af Mars månad.

[5]) Bref från Gustaf Adolf till kanslipresidenten Ehrenheim, Carlsruhe d. 28 Mars 1804. Jfr bref från svenska chargé d'affaires i Berlin, v. Brinckman, till L. v. Engeström, Berlin den 21 April 1804.

[6]) Baron Ehrensvärd anlände den 23 Maj till Carlsruhe, medan herr Åkerblad qvarstannade i egenskap af chargé d'affaires i Paris.

Wien öfverlemna en not med starka uppmaningar att hämnas det begångna våldet. »Riket, kejsaren och alla regenter», säger Armfelt, »äro förolämpade genom ett tilltag utan exempel i historien, och hvar man af ära, som ej vill dö slaf af usurpatörer och mördare, bör tillbjuda sin sista blodsdroppa och sitt lif åt den, som vågar det ädla företaget att krossa hydran».

På detta sätt fortfor Armfelt att sätta allt i verksamhet. Djerfhet, list och den outtömligaste fruktbarhet på planer fattades ej för att reta Österrike till krig, och verkligen lyckades han att i Wien tillskapa ett slags opinion för kriget. De frön han sålunda utsått, blefvo icke heller utan sina frukter och redan följande året skola vi finna Österrike inveckladt i det stora koalitions-kriget mot Frankrike [7]).

Då det någon tid härefter blef fråga om, huruvida Österrike i Napoleon Bonapartes person skulle erkänna den nya kejsare-värdigheten i Frankrike, fick Armfelt ett tillfälle att ånyo anfalla kejsaren och ministrarne. Kungen hade befallt honom föreställa kejsaren »*med dristighet och känslofullhet den förfärande immoraliteten och faran för alla suveräner, som det skulle medföra, att i äfventyraren, som ännu rök af en lysande ättlings af familjens Bourbon blod, erkänna en kejsare, som från första början af sin makt omgifvit sig med mera glans och uppträdt*

---

[7]) Minnet af förödmjukelserna från 1792 till freden i Lüneville fortlefde ännu bland militären och flere högt uppsatte personer af den högre adeln, till och med bland några prinsar af blodet, erkehertigarne Johan och Carl. Med svårighet kämpade ministèren (Gobenzel och Colloredo) emot den tilltagande öfvervigten af detta parti, som snart under sina fanor förenade allt hvad som var mest lysande i den gamla monarkiens leder. Hit sällade sig Armfelt och anföll ministèren med alla de vapen, som passionen, snillet och det öfvade ränksmideriet så väl förstå att begagna, och kejsaren sjelf lät sig småningom förledas, utan att förutse det öde, som väntade honom. Sådan var ställningen i Wien 1804. Armfelts språk och häftiga uppträdande för kriget hade emellertid gjort så ond blod i Paris, att man begärde hans aflägsnande från Wien. Se nedanföre.

med större anspåk, än några af Europas yppersta suveräner». I följd af det hat, Armfelt ådragit sig af de kejserliga ministrarne, hade han ganska svårt att få närma sig deras herres person. Ändtligen erbjöd sig dock ett tillfälle härtill, när kejsaren var färdig att resa ut att promenera, då Armfelt passade på i den yttre salongen, hvarigenom H. M:t skulle passera. Sedan Armfelt påmint kejsaren om dess löfte om en audiens, tog denne honom något afsides, under det han småleende yttrade: »Helt visst är det om Frankrike ni önskar tala med mig!»

»Jag har konungens, min herres, befallning», svarade Armfelt, »att begagna första tillfälle för att underställa H. Kejserliga Maj:t, det konungen ingalunda för sig döljer de förderfliga följderna af det nya kejsardömets erkännande, emedan detta skulle innebära att förlika sig med usurpatorn, att bekräfta våldet och gifva helgd åt brottet; att ingen innehafvare af den suveräna makten bör kunna medgifva denna likhet emellan det lagliga herraväldet och det som icke är det; att alla troner i verlden snart skulle blifva vacklande på sina urgamla grunder, i fall dynastierne kunde ombytas, allt eftersom den djerfves äregirighet och lycka kunde finna för godt att anordna».

»Jag gör ingen svårighet», genmälte kejsaren, »att erkänna Frankrike för monarki och att styrelsen är i Bonapartes händer; ty utom det att jag ej garanterat den republikanska författningen, är jag ganska glad att finna folkmakten besegrad genom denna statskupp; hvad åter kejsaretiteln beträffar, så får man se hvad som är att göra samt underhandla; för en dylik dårskap kan man ej förklara krig».

Detta yttrande behagade ej Armfelt, som efter en häftig utgjutelse, hvarunder han dels upprepade hvad han förut anfört, dels tog religionen, moralen och politiken till hjelp för att styrka sina påståenden, slutade med följande ord:

»För öfrigt är jag öfvertygad, att ingen suverän, utan att åsidosätta sina högsta pligter, ja till och med

utan att begå brott, kan sanktionera nidingsverken och bidraga till deras belöning».

»Har ni talt vid Cobenzel», inföll hastigt kejsaren.

»Nej, sire, ej på länge; jag talar ej mera med honom i statssaker; det skulle vara detsamma som att tala direkt med fransyska ambassadören, hvilken åtminstone ej skulle gifva en falsk uttydning åt mina ord».

»Men hvarför det», sade kejsaren, som drog sig några steg tillbaka; »ni har orätt».

»Jag önskar det», svarade Armfelt; »men hvad angår Napoleons erkännande, så har jag åtminstone rätt» [8]).

Detta Armfelts häftiga uppträdande mot så väl kejsaren som hans ministrar väckte sådan förtrytelse, att man slutligen tog sitt parti samt begärde hans återkallande. För detta ändamål uppsattes en ministeriell not eller rättare ett slags anklagelseakt mot Armfelt, hvari man utmålade honom som en orostiftare, hvars språk och depescher ej innehöllo annat, än en hop ovett och begabberier öfver kejsarens och hans ministrars uppförande. För att slippa äran af konungens besök i Wien, begagnade kejsaren tillfället, då denna not affärdades, att till svar å den förstnämndes skrifvelse af den 27 Januari tillskrifva honom ett bref, hvari han tillkännagifver, det han ej ämnade göra några synnerliga svårigheter vid att erkänna den franska kejsarens nya värdighet, att man måste underkasta sig omständigheternes tvång, samt af tiden vänta mera gynnande utsigter, o. s. v. I följd så väl af detta bref, som österrikiska kabinettets beteende i öfrigt befallde konungen Armfelt på ögonblicket lemna Wien [9]).

---

[8]) Depesch från Armfelt till konungen, Wien d. 13 Juni 1804.

[9]) Depesch från Armfelt till konungen, Wien d. 13 Juni 1804. Häraf ser man, att ofvanstående samtal mellan Armfelt och kejsaren egde rum den 12 samma månad, hvarpå kejsaren redan den 15 påföljande affärdade sitt bref till Gustaf Adolf med bifogande af noten om Armfelts återkallande. Kort före sin afresa från Wien författade A. en skrift, som skulle innehålla ett

På detta sätt gaf konungen efter hand luft åt sitt häftiga sinnelag, medan det lilla svenska hofvet i Carlsruhe jemte alla svenska sändebud vid de utländska hofven emellertid anlagt åtta dagars djup sorg efter den olycklige hertigen af Enghien. Vid tyska riksdagen hade Ryssland redan höjt sin röst emot de fransyska våldsbragderna, innan konungen ännu tagit något dylikt steg, hvilket så retade honom, att han till riksdagen lät inlemna en not, hvilken åstadkom mera förargelse och åtlöje, än godt, emedan den, utan att det ringaste gagna den sak han förfäktade, endast tycktes hafva för afsigt att förebrå Ryssland och uttrycka missnöje med Österrike [10]. Under tiden underhandlade konungen så väl med hofvet i London som det i Petersburg om Svenska Pomerns och Stralsunds försvar, emedan han dagligen fruktade ett anfall af Frankrike och Preussen mot detta land. Stralsunds fästning sattes i försvarsstånd och trupper öfverfördes från Sverige till Pomern. Af Stedingks brefvexling med Gustaf Adolf finner man dessutom, att England och Ryssland redan nu lifligt sysselsatte sig med planen att knyta trådarne till en stor, europeisk sammansättning mot den nya kejsaren i Frankrike, och i hvilken sammansättning de voro angelägna att indraga konungen af Sverige, som gerna lyssnade till dylika förslag. Emellertid hade Ryssland ännu ej bestämt sig för kriget, och England vägrade att lemna Sverige subsidier, innan förstnämnde makt oåterkalleligt tillkännagifvit sitt beslut att verksamt uppträda mot Frankrike [1]. Och för att öfvertyga

---

slags rättfärdigande af hans uppförande, och hvilken skrift (dat. d. 11 Juli 1804) han insände till konungen.

[10]) Konungens not, som inlemnades till tyska riksdagen, var daterad d. 14 Maj (1804), och innehöll en slags förebråelse mot Ryssland, som uppträdt i en angelägenhet, som företrädesvis var Gustaf Adolfs i hans egenskap af garant för Westfaliska freden.

[1]) Stedingks depescher till Gustaf Adolf Mars—Augusti 1804. Jfr Bihanget, hvarest vi ämna meddela några af dessa skrifvelser, hvilka äro ganska upplysande för tidens historia. Stedingk underhandlade mestadels direkt med kejsaren, som visade sig sär-

Europa om den högsinthet, hvarmed Gustaf Adolf gick tillväga, erbjöd han den landsflyktige f. d. konungen af Frankrike, Ludvig XVIII, en tillflyktsort i sina stater, i den händelse omständigheterna skulle tvinga honom att öfvergifva det land, der han för närvarande fann skydd [2].

Gustaf Adolfs politik hade således redan nu antagit denna ej mindre för honom sjelf, än för fäderneslandet olyckliga riktning, i följd hvaraf han ej kände något högre begär, än det, att samla fiender åt Napoleon, hvars tron han ville störta, för att återskänka den åt Bourbonerna.

Vi hafva hittills funnit konungen utmärka sig genom ett visst sundt bedömande af flere utaf sitt fosterlands vigtigaste angelägenheter; hans sparsamhet, ordningssinne och rättvisa prisades allmänt, och nationen väntade sig åtminstone ännu ej någon ny, ehuru misslyckad, Carl XII i sin unga beherrskare.

För att förklara alla dessa ställningar och förhållanden, böra vi här fästa läsarens uppmärksamhet på en omständighet, som beklagligtvis är alltför sann och af erfarenheten bekräftad, för att kunna förnekas. Konungen hade under sin vistelse i Baden och vid sin svågers hof lärt känna en viss ryktbar svärmare vid namn Jung [3]), af hvars skrifter flera redan förut lära

deles benägen att genom en allmän sammansättning sätta gränsor mot »förste konsulns ytterligare företag». Han lät för detta ändamål meddela Stedingk (se depesch af d. 24 Juli 1804) förslag till en konvention mellan Sverige och Ryssland hvartill vi straxt skola återkomma.

[2]) Jfr bref från Gustaf Adolf till Toll, Carlsruhe d. 11 Maj 1804.

[3]) Jung hade börjat sin bana som skräddare och skolmästare, utmärkte sig sedan som skicklig ögonläkare, blef 1787 professor i nationalhushållningen uti Marburg, samt kallades 1803 af kurfursten af Baden att tillbringa sina öfriga dagar i dess stater. Att Gustaf Adolf personligen kände Jung, är säkert: han säger det sjelf i sina bref till hertig Carl, hvilka äro skrifna efter 1809. Då Jung vid denna tid (1804) var bosatt i Carlsruhe samt åtnjöt kurfurstens vänskap och ofta syntes vid hofvet, skulle ett motsatt förhållande varit underligt.

fallit i hans händer. Af dessa skrifter var ingen märkvärdigare, än den som bar titel af; »*Kristna religionens seger*». Den utkom i Tyskland 1798, samt utgafs i svensk öfversättning från Götheborg af en prest vid namn Gothlander år 1806. Denna skrift utgöres egentligen af en förklaring af Johannes Uppenbarelse, till en stor del utgående från samma grunder, som den bekanta Bengel någon tid förut användt. Jung tillbakaför alla den kända historiens moraliska och politiska fakta på *Uppenbarelseboken*, hvars framställningar sålunda endast skulle vara en profetia om verldshistorien, en hastig, ehuru dunkel teckning af hela menniskoslägtets tillkommande öden. Denna grundtanke genomför författaren med ganska stor skicklighet, samt lyckas temligen att visa sannolikheten deraf. Orientens öden, Greklands och Roms historia, ja till och med franska revolutionen — allt har af aposteln blifvit med stor noggrannhet och riktighet förutsagdt, så att skrifttolkaren endast behöfver upptäcka den rätta uttydningen, för att blifva allmänt trodd och förstådd. Så påstår Jung. På detta sätt fullföljer han sitt verk till *sjuttonde* kapitlet. Här vidtager en märklig gränslinie, ty här begynna de händelser att förutsägas, som följa efter 1798, det år då Jung lemnade sin afhandling till trycket. Hvad som nu följer, är således förutsägelser icke af något som redan inträffat, utan af något, som kommer att inträffa. Författarens uppgift har härigenom tydligen blifvit dubbelt svår; men den fyndiga professorn synes intet enda ögonblick råka i förlägenhet. I de följande kapitlen talas om ett s. k. »*vilddjur ur hafvet*», hvilket ånyo skall uppträda och regera en tid med stor makt [4]), tilldess någon, som »*heter trofast och sannfärdig*», nedkommer från himmelen på en hvit häst samt omgifven af sina himmelska, också på hvita hästar ridande, krigshärar nedgör och besegrar djuret [5]). Detta »djur» förklaras betyda en stor »*enskilt*

[4]) Upp.-boken, kap. 17., v. 3 ff.
[5]) Joh. Upp., kap. 19, v. 11 ff.

man», som traktar efter *»universal-herradömet öfver hela menniskoslägtet»,* och så länge skall lyckas i sina planer att kufva och besegra alla goda, tills Christus, riddaren på *»hvita hästen»,* med sina skaror sjelf i synlig måtto uppträder och afgör kampen [6]).

Så Jung. Vi känna icke, hvem som allraförst kunnat ingifva Gustaf Adolf denna tanke, att detta *»vilddjur ur hafvet»* skulle syfta på *Napoleon,* samt att de himmelska härskarorna på hvita hästar måste vara de makter, som förenade sig för att störta honom. Det är väl möjligt, att Gustaf sjelf kunnat uppfinna denna uttydning, hvilken för öfrigt ingalunda borde synas orimlig för *den,* som trodde på det föregående af Jungs skrift. Att Napoleon syftade till ett »universal-herravälde» öfver menniskoslägtet, är numera en obestridd sak; att denna ledande grundtanke för hans politik isynnerhet började att framträda från den tidpunkt, då Gustaf Adolf vistades vid Rhens stränder och Napoleon genom kejsarkronans befästande på sitt hufvud såg sin ätt tryggad på Frankrikes tron: allt detta kan lika litet bestridas, som det är säkert, att Gustaf Adolf ej var den ende, som på nämnde sätt tolkade Jungs förklaring. Men huru farliga måste ej följderna af en dylik föreställning blifva, om den hystes af en konung, som ansåg det vara en helig pligt så väl för sig, som alla andra makter, att gripa till vapen, och att aldrig träda i underhandling eller förlika sig med den, som ju sjelf var det *Ondas* princip på jorden, Guds och menniskors fiende, enär man derigenom skulle ådraga sig en evig fördömelse. Vi beklaga det land, hvars styrelse skulle falla i händerna på en furste med dylika tänkesätt [7]).

---

[6]) Jung, Kristna religionens seger, II, sid. 170 ff. Den stora strid, som man nu dagligen kan vänta, säger Jung, kommer att afgöras 1838, då Christi tusenåriga rike på jorden begynner.

[7]) Bevisen för dessa påståenden äro så talrika i fortsättningen af detta arbete, att vi här endast vilja anföra några, som tillhöra

Hvar och en som känner, till hvad höjd af finhet och slughet franska styrelsen på denna tid uppdrifvit

närvarande epok och den som närmast derpå följer. Då förra svenska ministern Ehrensvärd, som under återresan till Sverige passerade Carlsruhe, anlände till Berlin, yttrade han i förtroende till v. Brinckman, som han då besökte: »Carlsruhe gör mig olycklig. Kungen vill absolut icke hem. *Han tänker på intet annat än Bonaparte.* Det är omöjligt säga ett ord emot hans idéer; icke att han deröfver förtörnas, men han låtsar knapt höra det, m. m.» Bref från v. Brinckman till L. v. Engeström, Berlin d. 21 Juli 1804. — Kort härefter skrifver baron G. M. Armfelt (Berlin d. 26 Sept. 1804), som rådt den från Berlin återkallade L. v. Engeström, att under Gustaf Adolfs hemresa till Sverige uppsöka konungen i Stralsund, för att tala om sina enskilta angelägenheter, och af hvilken konferens han spår ett godt resultat, till samme Engeström: »Undvik emellertid att tala med honom (konungen) om Bonaparte; endast detta namn är tillräckligt, att uppväcka alla de för hans lugn mest fiendtliga passioner, *och den som skulle ha lust att försvara ett enda steg eller berömma en enda egenskap hos denna man, är i hans ögon en bedragare och en brottsling*». — Då kurfursten af Bäjern (1804 eller 1805) *erhöll hederslegionens stora kors* af Napoleon, sade Gustaf Adolf till sin d. v. gen.-adjut, af Tibell: »*Detta är ett förebud till kurfurstens olycka*». Då gen.-adjut., som ej förstod rätta meningen med dessa ord, invände, att kurfursten i sin beroende belägenhet troligen ej kunnat vägra att mottaga den, utan att blottställa sin nya existens, framtog Gustaf Adolf till svar härå sin bibel, uppslog Uppenbarelseboken samt visade följande ställe: »*Ve den, som tager vilddjurets tecken*», m. m., hvilket enligt hans öfvertygelse var en ofelbar antydning på hederslegionen och Napoleon. Jfr fl. st. i det följ. — Enligt en anteckning bidrog den gamla markgrefvinnan af Baden, drottningens af Sverige mor, mycket att väcka konungens hat mot Frankrike och Napoleon. Denna qvinna plågade genom sin hersklystnad, sina ränker alla de hof, der hon uppträdde och sökte tilltrotsa sig inflytande; öfverallt gjorde hon sig afskydd, så väl i Carlsruhe som i München och Petersburg o. a. Intagen af personlig bitterhet mot Bonaparte, var hon emigranternas sak ifrigt tillgifven. Hon stod ganska väl hos Gustaf Adolf, som hon påstods leda genom religiösa och mystiska inflytelser. Var hon Jungs beskyddarinna och mellanlänken mellan denne och konungen? En person inom hennes hof, kammarherre Bercheim, som äfven varit henne följaktig till Stockholm och egde hela hennes förtroende, delade samma tänkesätt och gjorde allt för att bereda dem insteg hos konungen. Ett rykte ville till

den s. k. högre polisen, skall ej förundra sig deröfver, att nästan ingen enda af konungens hemligaste stämplingar mot Bonaparte blefvo honom obekanta. Gustaf Adolf var i Carlsruhe omgifven af spioner. Bland andra hade man skickat på honom en af dessa damer af den förnäma verlden, hvilka ej rodnade att åtaga sig denna roll. En viss friherrinna d'Oettlinger, då i Talleyrands tjenst, och tjenande honom som mätress, hade vid något tillfälle råkat att få se hertigen af Enghien. Genom sin oförklarliga förmåga att ställa sig in lyckades hon snart att blifva god vän med prinsessan Rohan, som var i hemlighet gift med Enghien, och för hvilken hon förtrodde sin böjelse för denna prins. I följd af det deltagande Gustaf Adolf visat för Enghiens öde, fann man nu detta fruntimmer särdeles passande att använda, för att utforska konungens planer. Madame d'Oettlinger hade dessutom följt Condés armé, och det var så väl i denna egenskap som i den af Enghiens tillbedjarinna, som hon anhöll om äran att blifva mottagen vid hofvet i Carlsruhe.

Elaka rykten rörande rätta ändamålet med madame d'Oettlingers resa till Carlsruhe, beledsagade af varningar emot henne, hade dock föregått hennes ankomst. Sålunda hade grefvinnan Caroline Lewenhaupt, som vi framdeles skola lära känna, då bosatt i Strassburg, skrifvit till sin vän, grefvinnan Gyldenstolpe, följande biljett: »Ni får snart se anlända till Carlsruhe en viss friherrinna d'Oettlinger, i hög grad inställsam och qvick. Hon skall förtjusa er alla; hon skall bedöma litteraturen och de sköna konsterna såsom grefvinnan Oxenstjerna; hon skall tala med er om moder och annat; hon skall genom sina behag förvrida hufvudet på edra herrar: men akta eder alla för henne! Man anser henne vara ett verktyg i den högre polisens hand. Hon är farlig».

---

och med veta, att markgrefvinnan, i stånd af allt, skulle tjena Napoleon som spion under Gustaf Adolfs sednare vistelse i Baden; men detta synes otroligt.

Oaktadt dessa varningar, hvaraf hon var föregången, förstod madame d'Oettlinger snart att göra sig allmänt omtyckt i Carlsruhe. Hon var också ovanligt älskvärd, qvick och vacker. Hon lefde på en stor fot, gjorde ansenliga kostnader och gaf de yppersta fêter, då hon vid sin harpa sjöng och förtjuste alla. Bland andra medel, hon använde, för att afleda misstankarne, var också att prunka med sina rojalistiska känslor. Isynnerhet utgjorde den aflidne hertigen af Enghien ett beständigt föremål för hennes ömmaste beundran. Hon sjöng hertigens favorit-romans på ett så förtrollande sätt, att nästan alla som hörde henne rördes deraf.... Men ej nog härmed. Hon hade äfven i något af sina rum låtit inrätta ett slags kapell, der man såg henne vid skenet af en matt strålande lampa sorgklädd knäböja vid foten af ett altare, hvarpå man såg hertigens af Enghiens med sorgflor beklädda bild [8]).

På detta sätt lyckades den sköna friherrinnan att vinna sådana insteg, att konungens egen kabinetts-sekreterare, Lagerbjelke, slutade med att blifva pinkär i henne. Deras känslor närmade sig först hvarandra under qvicka och intressanta samtal. Vi känna alla Lagerbjelke, som snart behagade henne, genom sin rika, vexlande och angenäma konversation, ehuru hon fann honom ega nog mycket anspråk. Samma förtrollning underkastades en annan af kabinettets herrar, Ehrengranat, som äfven låg betagen för hennes fötter, och huru hon än bar sig åt att förvända synen på Lagerbjelke, förstod hon att så väl sköta sitt handtverk, att hon fann utväg att helt allena komma in i hans skrifrum, der hon tog en noggrann kännedom om alla hans

---

[8]) Anteckning efter ett ögonvittne. (S. S.) Madame d'Oettlinger anlade sorg efter hertigens af Enghiens död och visade för grefvinnan Gyldenstolpe ett par väl formade stöfvelblock, betäckta med sorgflor! Hon syntes för öfrigt i de bästa cirklar i Carlsruhe och såg ofta Massias.

depescher och hemliga noter. En gång öfverraskade henne Ehrengranat under en dylik förrättning [9]).

Det är klart, att Bonaparte, i den mån han fick kännedom om Gustafs Adolfs stämplingar, skulle blifva högeligen förtörnad. Sålunda påstods, att han vid något tillfälle bland annat yttrat till Talleyrand om konungen af Sverige: »*En liten småkonung, som jag skulle jaga ur Europa, när jag ville! Jag behöfver blott tillåta hans grannar att taga hvad de behaga*» [10]). Bonapartes vrede mot konungen skall ofta hafva varit så stor, att endast Talleyrand lyckades afstyra ett formligt fredsbrott [1]). Än lät han genom dess måg, kurfursten af Baden, råda honom att resa sin väg [2]), än umgicks han verkligen, och då konungen dröjde att följa de råd, man gifvit honom, med tanken att arrestera honom och föra honom fången till Frankrike [3]). Svenska ministern Ehrensvärd fruktade allvarsamt härför, samt hade härom ett högst märkligt samtal med konungen, då han under resan från Paris besökte honom i Carlsruhe. Då Ehrensvärd yttrade, att Bonaparte hvad ett sådant företag beträffar aldrig tager annat i beräkning, än ilska, högfärd och arghet, samt föreställde hvilken skam det skulle

---

[9]) Grefve J. De la Gardie talar i någon af sina rese-journaler om en madame d'Oetterling (d'Oettlinger?), som han sett i Paris 1814, le Bailly Ferettes gamla mätress. Hon beskyldes att hafva varit orsaken till Enghiens arrestering och död, somliga säga af svartsjuka, andra åter genom en betydlig summa penningar, som hon erhållit af Napoleon, andra åter anse henne oskyldig i hela denna sak. De la Gardie sade henne vara en *behagsjuk och pratsjuk käring.*

[10]) Bref från v. Brinckman till L. v. Engeström, Berlin den 15 Sept. 1804. — Detta Napoleons yttrande gaf anledning till ett rykte om *Sveriges delning,* hvilket utspriddes i Rhentrakten under konungens vistande derstädes, och till och med omnämndes i tidningarne.

[1]) Bref från v. Brinckman till dens., Berlin d. 10 Juli 1804.

[2]) Bref från dens. till dens., Berlin d. 22 Maj 1804.

[3]) Hemlig not, inskickad till svenska kabinettet och förvarad bland dess handlingar. Enligt all sannolikhet tillställdes den konungen under dennes vistelse i Tyskland 1804.

blifva så väl för Gustaf Adolf, som för kurfursten, i fall ett detachement af franska trupper ännu en gång skickades öfver gränsen, o. s. v., svarade konungen helt lugn: »*det har väl ingen fara*». Vid afskedstagandet tog baron Ehrensvärd sig friheten ännu en gång återkomma till samma ämne, samt frågade *när* man kunde få vänta H. Maj:t tillbaka i Sverige. »*Jag vet icke så noga*», svarade konungen, »*den vackra årstiden blir jag väl ännu ute!*» [4]). Denna obegripliga sorglöshet var dock å konungens sida ganska otidig, ty det berättas att Napoleon, sedan Gustaf Adolf ändtligen beqvämat sig att lemna Tyskland, yttrat till Duroc och några andra generaler, som afstyrt det nya förslaget att kränka folkrätten: »*Jag är ledsen att hafva följt ert råd rörande konungen af Sverige; ni skall få se hvad som deraf kommer att blifva följden; i politiken bör man aldrig betänka sig, när det gäller att sätta våra fiender ur stånd att skada oss*» [5]).

Emellertid hade Gustaf Adolf genom sitt förlängda vistande i Carlsruhe alldeles uttröttat det lilla hofvet derstädes. Vi tala ej ens om all den sorg och bedröfvelse, som hvarje redlig fosterlandsvän erfor genom detta konungens långvariga, högst besynnerliga qvardröjande på en liten tysk ort långtifrån hans eget rike, hvars egna angelägenheter ej kunde annat än häraf lida. Det bör derföre ej väcka förvåning, att ett slags stämplingar redan då började såsom en följd häraf att riktas så väl emot konungen, som den besvurna riksförfattningen [6]).

Emellertid befann sig kurfursten genom sin höga gästs beteende i allmänhet mer och mer till den grad komprometterad i sitt förhållande till Frankrike, att hans ministrar höllo hemliga öfverläggningar om bästa sättet att blifva af med honom. Först sökte de begagna sig

---

[4]) Bref från v. Brinckman till L. v. Engeström, Berlin d. 14 Juli 1804.

[5]) Se nyssföregående not. 2.

[6]) Jfr åttonde kapitlet.

af händelsen med hertigen af Enghien, för att skrämma honom genom förespeglingar af samma öde, i fall han längre qvardröjde; men detta försök hade en alldeles motsatt verkan, ty konungen, som anade komplotten, blef högst förtretad, samt klädde sin harm häröfver i ett mod, som han måhända föga egde. »*Just derföre*», yttrade han, »*vill jag qvarblifva längre än jag ämnat, och för att visa, det jag ej hyser någon fruktan*». En person, som mycket bidrog till konungens långa qvardröjande, var hans egen gemål, som fann sig så väl i dessa slägtskapens omgifningar, att hon, hvarje gång det blef fråga om att lemna dem, *fick spasmer* [7]. Slutligen då intet annat hjelpte, fann kurfursten ingen annan utväg att blifva af med sin svåger, än att jemte kurprinsen blygsamt draga sig tillbaka till det kurfustliga lustslottet Schwantzingen, då det ej återstod för hans höga gäst något annat val, än att lemna Carlsruhe, hvilket skedde den 12 Juli 1804. Afresan beslöts så hastigt, att ingen visste deraf förrän aftonen förut, då konungen tillkännagaf det för några af sin svit; och afskedet från kurfursten skedde skriftligen [8].

Man skulle väl nu trott, att konungen med hela sitt hof begaf sig oförtöfvadt hem; men detta blef för ingen del fallet. Hans afsigt var endast, att efter en kort färd i Norra Tyskland, hvarunder han äfven ämnade bese lustlägren i Ungern, Mähren och Böhmen, återvända till Bäjern, der han då ville sammanträffa med drottningen. Det föga vänliga svar han erhöll på det bref, hvari han underrättade sin svåger, kurfursten af Bäjern, om sin plan att ånyo besöka honom, hade

[7]) Bref från v. Brinckman till L. v. Engeström. Armfelt yttrar i sina bref till v. Engeström vid samma tid i hufvudsak detsamma. För att bestyrka trovärdigheten af v. Brinckmans uppgifter, böra vi nämna, att de vanligen äro hemtade ur Lagerbjelkes enskilta meddelanden (i chiffer) till v. B.

[8]) Jfr skriften Avis aux puissances etc., hvilken sades hafva blifvit författad af franska ministern i Hamburg, Bourienne. Armfelt deremot försäkrade, att Reuterholm och Nordenskjöld voro författarne, hvilket är föga troligt.

redan förut bestämt konungen att ej taga denna väg. Han reste derföre direkte på Regensburg, der en ännu obehagligare nyhet mötte honom. Österrike hade ej allenast erkänt Napoleon som kejsare, utan hade till och med för afsigt att sjelf upprätta ett nytt kejsardöme uti Tyska riket. Konungen fortsatte af denna orsak sin resa öfver Amberg till Prag, för att der besöka erkehertig Carl, samt utan att aflägga det besök uti Wien, han före inhändigandet af kejsarens skrifvelse hade tillämnat. Han träffade ej erkehertigen, men deremot mötte honom Armfelt i Prag. Man kan göra sig ett begrepp om det förtroende, som ännu förenade dessa begge lika ovanliga menniskor, då man erinrar sig hvad konungen i Prag yttrade till Armfelt rörande Napoleon och hvilka omdömen Armfelt fann oöfverträffliga. »Hvad Bonaparte redan gjort», utlät sig Gustaf Adolf i en stor cirkel, så att ganska många måste höra honom, »lemnar ej något tvifvel om hvad han ännu kommer att företaga. Genom ett mord har han banat sig vägen till kejsardömet, och jag är öfvertygad att han skall använda samma medel för att upprätthålla det. Lika djupt omoralisk, som korsikanskt hämndgirig, har han vant sig att trotsa samvetsqvalen, och brottet är för honom endast en svaghetssynd, så snart han finner det nyttigt för sina intressen».

Dessa ord förvånade alla, som hörde dem. Från Prag begaf sig konungen öfver Dresden till Pillnitz, hvarest han aflade ett kort besök hos kurfursten af Sachsen och hans familj. Kejserliga ryska ministern i Dresden, franska emigranten d'Antraigues, infann sig äfven här på samma gång som konungen, hvilken begagnade detta, liksom alla andra tillfällen som erbjödo sig, för att utså sitt hat mot Napoleon och predika den läran, att det vore alla furstars pligt, att störta det nya århundrades Belzebub, den fransyska kejsaren; men kurfursten och hans familj tycktes föga lyssna till dessa straffpredikningar. Efter dessa irrfärder återvände konungen till Bäjern, samt inträffade aftonen den 14 Au-

gusti på lustslottet Nymfemburg, der drottningen under tiden uppehållit sig [9]).

Den spänning, hvilken redan inträdt i de diplomatiska förhållandena mellan Frankrike och Sverige, men isynnerhet mellan dessa begge länders suveräner *personligen,* ökades nu till en onaturlig bitterhet. Napoleon som ofta låtit i den stora fransyska statstidningen, Monitören, införa om konungen personligen sårande och förlöjligande uppsatser, men dermed nu en tid upphört, bröt ändtligen samma år den 14 Augusti, d. v. s. samma dag Gustaf Adolf återvände till Nymfemburg ifrån sin besynnerliga irrfärd i östra Tyskland, denna tystnad, i det han lät i nämnde tidning införa en artikel, som handlade endast om konungen, och var skrifven i en ton, som för att nyttja en bekant diplomats uttryck, omöjligen kunde öfverträffas i det *hat, förakt och den grofhet,* hvarmed den talade till en *suverän* [10]). Denna artikel blef också, emedan konungen ansåg den officiel samt uttrycka kejsarens enskilta tanka, en af de orsaker, som verksammast bidrogo att göra Gustaf Adolfs hat mot Napoleon — *oförsonligt* [1]). Den närmaste följden af detta olycksaliga förhållande var, att all diplomatisk förbindelse mellan Sverige och Frankrike från detta ögonblick upphörde [2]); endast en general-agent

för

---

[9]) Ändamålet med denna besynnerliga irrfärd var otvifvelaktigt ingen annan än det, att i östra Tyskland sprida hatet mot Napoleon och samla fiender emot honom. Så uppfattade åtminstone Napoleon sjelf betydelsen af Gustaf Adolfs långvariga vistande på fremmande botten, och otroligt är icke, att så var förhållandet.

[10]) Bref från v. Brinckman till L. v. Engeström, Berlin d. 28 Aug. 1804.

[1]) Artikeln finnes tryckt i Strödda Handlingar till publicitetens historia i Sverige. Ett utdrag derur meddelas i Bil. N:o 7.

[2]) Franska chargé d'affaires, Caillard, lemnade d. 17 Sept. Stockholm, enligt den underrättelse som i Ehrenheims not af d. 7 samma månad blifvit honom meddelad, att all förbindelse mellan franska och svenska hofven från detta ögonblick måste upp-

för svenska handelsärendena qvarblef tillsvidare i Paris [3]). Men ej nog härmed. Alla i Frankrike resande och på något sätt i rikets tjenst stående landsmän antyddes att genast återresa, på samma gång som alla fransyska tidningar och böcker utan undantag förbjödos till införsel i Sverige [4]). Under det dessa åtgärder vidtogos, hade emellertid konungen med sitt hof lemnat Bäjern, samt inträffade i Stralsund den 16 September.

De underrättelser, som under tiden ingingo från hofven i London och Petersburg rörande de underhandlingar, som redan tagit sin början, voro emellertid mindre gynnande, än man måhända väntat. England fortfor väl att vilja lemna Sverige subsidier, men ansåg sig ingenting definitift derom kunna afgöra, innan den öfverenskommelse blifvit afslutad, som höll på att uppgöras mellan Sverige och Ryssland, och hvilken ännu mötte flera betydande svårigheter [5]).

---

höra. Vid samma tid lemnade svenska chargé d'affaires, Åkerblad, Paris.

[3]) Samma Signeul, som under minderårigheten der ofta uppehållit sig under ett slags halfofficiell karakter. Se föreg. del., sid. 124.

[4]) Se sjunde kapitlet.

[5]) Under sin sista lusttur i Tyskland såg konungen i Dresden förra engelska ministern i Berlin Pierrepont, hvilken af sitt hof var bestämd till sändebud i Stockholm samt då aflemnade sina kreditiver. v. Brinckman skrifver (d. 11 Aug. 1804): »Pierrepont är ifrån Dresden tillbaka, oändligen intagen af konungens sätt att vara och att afhandla affärer». Trenne dagar härefter heter det fr. dens.: »Något annat meddelar jag herr hofkanslern i allrasträngaste förtroende. Vi äro i djupaste underhandlingar med England. De *bjuda* allt hvad man kan önska — eller törhända ej *borde* önska». Det synes, som P. sedermera uppvaktat konungen i Stralsund samma höst, hvarefter han afsändes till Sverige. — De vigtigaste underhandlingarne bedrefvos dock tills vidare i Petersburg. De begge hofven voro redan i hufvudsaken ense, nemligen att verksamt uppträda mot Frankrike, men dels fordrade Gustaf Adolf numera af Ryssland subsidier i stället för trupper, dels var det hans uttryckliga önskan, att ändamålet med koalitionen måtte blifva Ludvig XVIII:s åter-

Hvad som skulle göras i Norra Tyskland, berodde emellertid hufvudsakligen af Preussen, hvarföre det var nödvändigt, att försäkra sig om detta hofs tänkesätt. Gustaf Adolf skickade för detta ändamål baron Armfelt [6]) till Berlin, försedd med ett egenhändigt bref till konungen af Preussen, och hvad man än måtte säga, icke utförde Armfelt synnerligen väl det vigtiga uppdrag, som blifvit honom anförtrodt. Redan valet af hans person till denna beskickning var mindre lyckligt, emedan han gjort sig känd som Napoleons hätskaste fiende, och genom sitt misslyckade uppträdande i Wien ingaf misstroende och obehag hos en makt, som förbundit sig att upprätthålla neutraliteten i Norra Tyskland [7]). Den 23 September begaf sig Armfelt till Potsdam, för att i ett enskilt företräde hos konungen aflemna sitt bref; men detta företräde blef honom först efter några dagar beviljadt [8]). Af naturen stolt och oförsigtig, sårade detta Armfelt så, att han i sitt uppförande ej iakttog den grannlagenhet och skonsamhet, som synes hafva bort vara nödvändig, i fall han ej alldeles skulle misslyckas i sitt uppdrag, och hans svar på några af de frågor, Fredrik Wilhelm under denna audiens gjorde honom, vittna härom bäst. Preussiska konungens svar på Gustafs skrifvelse, och hvilket meddelades Armfelt den 26 September, utföll också i en anda, som föga öfverensstämde med dennes dåvarande planer. Det innehöll hufvudsakligen, att alldenstund Preussens neutralitetssystem hade för afsigt, att garan-

---

uppsättande på tronen, hvilket kejsar Alexander fann vara otidigt bekymmer, o. s. v. Dessa svårigheter skulle dock snart biläggas. Jfr Stedingks depescher, Sept.—Dec. 1804.

[6]) Armfelt, som från Prag varit konungen följaktig till Magdeburg, hade derifrån begifvit sig direkte till Stralsund.

[7]) Genom konventionen med Frankrike d. 1 Juni 1804.

[8]) »Bättre hade det varit», säger v. Brinckman (d. 25 Sept. 1804), »och mera öfverensstämmande med formerna, om A. ej gått direkt till Potsdam, då han hade ett dylikt värf, men deruti hade han redan tagit sitt parti».

tera Norra Tysklands lugn, »*kunde det ej tillåta några fiendtliga rustningar eller rörelser i Svenska Pomern*».

Då Armfelt med denna skrifvelse återvände till Stralsund, råkade konungen alldeles utom sig af vrede, och hvad som är säkert, icke bidrog Armfelt att stilla de misstankar i fråga om Preussens afsigter mot Sverige, hvilka redan började gro. Han sökte öfvertyga Gustaf Adolf, att *preussiska hofvet formligen föreslagit kejsar Alexander, att Preussen måtte få bemäktiga sig Pomern,* — en åsigt, som konungen var alltför benägen att tro, och som så när föranledt afbrytandet af all förbindelse mellan Sverige och Preussen [9]). Dessutom visade sig Armfelt från denna tid i allt öfrigt såsom en så föga grannlaga, men deremot så mycket mera häftig rådgifvare, att han sannerligen gjorde sig ringa användbar i konungens tjenst [10]).

Emellertid *afslutades* nu den första länken af de underhandlingar mellan Sverige, England och Ryssland, hvilka i ändamål att utgöra grundvalarne till en allmän europeisk sammansättning mot Napoleons öfverhandtagande maktlystnad länge egt rum, och vi vilja ej afgöra, huruvida de förvecklingar med Preussen, som nu

---

[9]) Bref från v. Brinckman till L. v. Engeström, Berlin d. 4 Dec. 1804. Det heter här: »Hofkanslern kan ej tro, hvad Armfelt visst utan att vilja det, gjort oss för skada. Sedan hans hitkomst är preussiska ministéren sur le qui vive med oss. Sist berättade han mig, att »kejsaren sjelf skrifvit till konungen, det härvarande hof i Petersburg föreslagit att besätta Pomern». Han berättade det ej allenast för mig, utan för flere personer med alla möjliga detaljer, och dock är jag nästan moraliskt öfvertygad, att det är lögn. *Alopæus* på samma sätt. Emellertid har detta sqvaller väckt ond blod *här* och *der*».

[10]) A., som allt hittills så häftigt predikat krig emot Napoleon, slog nu plötsligt om, samt afrådde Sveriges deltagande i sammansättningen, sedan Österrike och Preussen vägrat att öfvertaga hufvudrollen deri. Af denna orsak rådde han Gustaf Adolf, att lemna Tyskland åt sitt öde och genast begifva sig till Sverige. Man kan väl förstå, huru illa dessa råd skulle upptagas, hvarföre A. under en slags onåd qvarstannade i Stralsund, då konungen återvände till Sverige.

sednast yppat sig, varit i någon mån vållande till detta resultat. England, som insåg vigten, att Stralsund framför allt annat sattes i ett kraftigt försvarsstånd emot de anfall, som redan under vintern möjligen torde komma att ega rum, erbjöd derföre, genom sin minister i Stockholm, Pierrepont, för detta ändamål 60,000 pund sterl., hvilken summa i den definitiva traktaten, som härom afslöts i Stockholm den 3 December 1804, uppdrefs till 80,000 pund sterling. Enligt fjerde artikeln i detta *hemliga* fördrag förklarade sig Sverige derjemte hädanefter för en af de makter, hvilka voro att anse som *krigförande,* hvarföre (enligt andra och tredje artikeln i samma fördrag) *Hannoverska* trupper borde få landsättas i Pomern [1]).

Den 14 Januari 1806 afslöts mellan Sverige och Ryssland en allians, hvars innehåll var ännu vigtigare. Den hade utseendet af att vara defensiv, men genom en hemlig artikel förklarades kriget mot Frankrike beslutadt. Kejsaren lofvade att skicka 15,000 man egna

---

[1]) Denna konvention finnes tryckt i Hist. generale des Traités de paix par comte de Garden, VIII, sid. 383 f. Dessa underhandlingar, som fördes mellan England och Sverige, hade af franska ministern i Berlin Laforest blifvit bekantgjorda. Preuss. kabinettet lät derföre genom en not till v. Brinckman förklara dessa oryggliga beslut att under intet vilkor tillåta att freden i norra Tyskland stördes och att i händelse af anfall taga nödiga mått och steg för att hindra, att dess neutralitet kränktes, o. s. v. På detta meddelande lät Gustaf Adolf svara, att han före afgifvandet af sitt definitiva yttrande ämnade rådfråga sig med Alexander, som d. 29 Jan. (1805) i bref till Preussens monark på det kraftigaste protesterade mot dessa anspråk att tilltrotsa sig beslutanderätten öfver en oberoende stats angelägenheter, hvarföre kejsaren förklarade sig färdig att med sin armé enligt gällande traktat med Sverige hjelpa till att afvisa alla opåkallade anfall, o. s. v. Sedan detta svar kommit konungen tillhanda, lät han d. 28 Febr. 1805 v. Brinckman på ett ganska värdigt sätt besvara noten af d. 24 Dec., hvarpå Fredrik Wilhelm d. 24 Mars besvarade Alexanders skrifvelse. Allt detta bidrog i hög grad att öka missämjan mellan Sveriges och Preussens konungar, hvilken missämja innan kort skulle blifva ännu större.

trupper, hvilka i förening med 25,000 Svenskar och 10,000 Engelsmän och Hanoveraner, dem man skulle förmå England att lemna, borde utgöra den kombinerade diversions-armén i Norra Tyskland, hvars hufvudändamål skulle vara att befria Hannover och operera mot Holland, o. s. v. Genom en hemlig artikel uppdrogs öfverbefälet öfver hela den förenade norra diversions-arméen åt konungen af Sverige, hvars trupper borde besoldas af England [2]. Medan konungens ministrar sålunda uti Stockholm och Petersburg underteeknade fördrag, hvilka bestämde Sveriges deltagande i det förestående kriget, hade denne emellertid midt under strängaste vintern och under många äfventyr öfver Danmark återvändt till sin hufvudstad den sjunde Februari 1805 *efter mer än 18 månaders frånvaro!*

Vi nämnde att hemresan var förenad med många besvärligheter. Då Deras Maj:ter natten mellan den 1 och 2 December på kronjakten Amadis seglade mellan Stralsund och Ystad, uppstod en så förfärlig storm, att de voro nära att lida skeppsbrott. De blefvo tillbakadrifne till kusten vid Barhöft och tvungne att lemna jakten, för att rädda sig i en liten fiskarebåt, hvars egare med fara för sitt lif erbjöd sig att försöka sätta Deras Maj:ter i land.

Det ögonblick, då de höga personerna skulle bestiga den lilla båten, var isynnerhet kritiskt. Drottningen som redan var i åttonde månaden af sin grossess, förfärades så i anledning af stormen och de våldsamma

[2]) Det är skada, att detta fördrag aldrig blifvit i sin helhet bekant. Förslaget dertill utgick från Alexanders kabinett och det utgjorde så att säga endast en länk i den stora kedja af fördrag mellan England, Ryssland och Österrike, hvilka vid samma tid höllo på att uppgöras, och hvartill första impulsen synes hafva utgått samtidigt från engelska och ryska kabinetterna. Orsaken hvarföre det, liksom fördraget mellan England och Sverige, *allraförst* undertecknades, synes hafva varit ingen annan än den, dels att Sverige låg mest blottställdt för Frankrikes anfall i Pomern, dels att Gustaf Adolf personligen så mycket ifrade derför.

vågorna, som hotade att rycka henne med sig, att hon fick konvulsioner; hon understöddes emellertid kraftigt af tjenstgörande generaladjutanten, öfverste Cardell. Men nu inträffade en ännu större fara! En stormil kastade i hafvet fiskaren, — honom, på hvars räddning allt berodde, emedan han var den ende, som midt i den kolsvarta natten visste hvaråt man skulle styra, för att finna land. Cardell räddade både honom och drottningen. Fiskaren var redan färdig att drunkna, då denne behjertade officer med en sinnesnärvaro och kroppsstyrka, hvilka voro lika sällsynta, räckte honom ena handen och uppdrager honom ur vattnet, medan han med den andra höll drottningen [3]).

Ännu några drag, som tillhöra *minnena* från den tidpunkt, hvari vi nu befinna oss! Som vi erinra oss, hade Gustaf Adolf, kort efter den förfärliga händelsen i Vincennes, gästvänligt erbjudit den landsflyktige konungen af Frankrike, grefve af Lille, en fristad i sina stater [4]). Irrande från den ena landsändan till den andra, hade denne olycklige furste nu sednast i Warschau, i konungens af Preussens länder, funnit den tillflyktsort, han behöfde. Det var härifrån han förklarade för förste konsuln, Bonaparte, att han *aldrig* för hvad pris som helst, ämnade lemna ifrån sig sina rättigheter. Men snart inträffade ett tillfälle, då han ansåg sig böra ännu kraftigare, inför hela Europa, upprepa samma förklaring. Han protesterade mot det nya fransyska kejsaredömet, samt uppgjorde en plan, att med alla de öfriga

[3]) Då Cardell midt i farans förfärligaste ögonblick kastat *batongen* och *värjan* ifrån sig i botten af båten, var detta ett brott emot — *etiketten*. Konungen vände sig derföre till Cardell och frågade honom: »*Hvem är med mig i egenskap af generaladjutant? hvar är generaladjutantens batong och värja?*» Att konungen i ett ögonblick af så uppenbar fara kunde *tänka* på dylika etikettsdetaljer, torde med skäl förefalla lika ömkligt som löjligt. — Fiskaren, som förde Deras M:ter lyckligt till Barhöft, gaf dem sitt rum att bebo och aftonmåltid, erhöll för allt detta ej mer än — 25 dukater!

[4]) Sid. 166

medlemmarne af huset Bourbon afgifva en *gemensam* förklaring rörande de grunder, som borde utgöra basen för en kommande restauration. Det var nu endast fråga om att bestämma en ort, hvarest alla dessa höga personer kunde träffas. Fåfängt hoppades man, att i Preussen, Ryssland eller Österrike få välja densamma. Det synes då, som grefven af Lille, utan att förut inhemta Gustaf Adolfs tanke, sannolikt emedan han genom dennes sednaste skrifvelse ansåg sig dertill berättigad, på eget bevåg begifvit sig till Calmar samt der stämt möte med de öfriga medlemmarne af sin familj [5]).

De *offentliga* akter och förklaringar, som blefvo en följd af detta möte [6]), äro bekanta, hvarför vi här endast ämna hålla oss till några mindre kända *enskiltheter* beträffande Bourbonernas lefnadssätt, sysselsättningar och öfrige förhållanden den korta tid, de gästade den gamla Nordiska unionsstaden.

Den 30 September 1804 ankom på resa från Riga till Calmar Ludvig XVIII, åtföljd af sin brorson, hertigen af Angoulême. Samma dag anlände från England, hans broder, grefven af Artois, åtföljd af flere förnäma personer. Hela landshöfdinge-residenset inrymdes åt dessa höga resande och landshöfding Anckarsvärd flyttade i ett enskilt hus. En vakt af 1 kapten, 2 subalterner och 48 man med musik af Calmare regemente beordrades till vaktgöring, hvarjemte alla auktoriteter anbefalldes, att i allo bemöta Ludvig XVIII såsom regerande konung. Han blef snart besökt af flere emigranter, som det ville synas, alla behöfvande, och på hans egen begäran bevakade tvenne poster ständigt hans dörr inom sjelfva slottet, äfvensom vakthafvande officern fått befallning att ej insläppa någon, om

---

5) Depesch från Stedingk till Gustaf Adolf, Petersburg, d. 24 Sept. 1804.

6) Den gemensamma förklaring, som var dat. Calmar d. 2 Dec. 1804, trycktes i 80,000 exemplar hos Fauche—Borel och spriddes i hela Europa. Den utstakade grunderna för 1814 års restauration och charta!

hvars person och ärende han ej förut gjort sig underrättad. Denna försigtighet synes hafva härledt sig från fruktan att dela samma öde, som nyss öfvergått hertigen af Enghien, — en fruktan, hvilken kunde synas till en del billig, då han ansåg sig endast hafva en lycklig tillfällighet att tacka, det han nyss förut ej fallit offer för en Bonapartistisk förgiftning [7])!

Emellertid infunno sig en mängd förnäma landsmän i Calmar, och särskilt hade konungen, så snart han fått underrättelse om sin höga gästs ankomst, befallt grefve Fersen ditresa, för att komplimentera honom och förklara det uppriktiga och lifliga deltagande, han (konungen) kände för hans person och den Bourbonska dynastiens intressen. Ingen kunde vara mera passande till denna beskickning, än grefve Fersen, som var så innerligt fästad vid denna olyckliga konungafamilj, som vågat så mycket för dess frälsning och hvars lyckligaste minnen hade sitt upphof från de afundsvärda och intressanta dagar, han i sina yngre år upplefvat vid Frankrikes lysande hof. Också var hans första sammanträde med Ludvig XVIII högst rörande. Grefve Fersen fällde ymniga tårar, och konungen, som föll honom i famnen, kunde ej heller yttra sina känslor på annat sätt. Hvilka minnen trängde sig här tillsamman, och hvilka skakande känslor upprördes ej, då dessa män i tanken återkallade allt det grymma och fasaväckande, som låg mellan detta ögonblick och 1793!

Medan dessa höga resande hvilade sig mellan de politiska öfverläggningar och samqväm, hvilka upptogo en stor del af de veckor de tillbragte i Calmar, för-

[7]) Det blef aldrig *historiskt* afgjordt, *hvem* som höll de hemliga trådarne till denna förgiftnings-intrig. Att ett dylikt försök gjordes, är emellertid visst. Deremot är det föga sannolikt, att Napoleon haft del deri. Det egde rum i Warschau i slutet af Juli **1804**, och den i Sverige sedermera bekante duc de Pienne var den, som upptäckte anläggningen. Historien gjorde stort uppseende, och ingen rojalist eller emigrant tvekade att förklara Frankrikes nya kejsare för — giftblandare (d. 7 Aug. **1804**).

nöttes tiden med läsning, promenader och spelpartier. Landshöfding Anckarsvärd och stiftets biskop utgjorde, jemte hertigen af Angoulême och den öfriga omgifningen, de begge prinsarnes dagliga sällskap. Ludvig XVIII:s utseende och lefnadssätt var ganska tarfligt. Han bar en grå frack, nankins-underkläder och derutanpå vida stöflor, som under hans ständigt vaggande gång slogo mot vadorna; för öfrigt pudradt hår och Helgeands-orden. Då hertigen af Angoulême vid spelbordet skulle gifva kort, skedde det alltid stående, och vid uppslåendet af sista kortet gjordes en djup bugning för konungen — — alldeles som i Versailles .... Efter trenne veckors vistelse i Calmar, återvände grefven af Lille med hertigen af Angoulême till Ryssland, hvarifrån de kommit och hvarest de sedermera tillsvidare slogo sig ned. Grefven af Artois föredrog alltjemt England framför hvarje annat land, och begaf sig derföre dit.

FEMTE KAPITLET.

Fälttågen i Pomern och Lauenburg.

(1805–1807).

Subsidiefördrag med England. — Svenskarne aftåga till Pomern — Preussens politik i förhållande till de förbundna makterna. — Gustaf Adolf och Svarta Örns orden. — Spänning i Sveriges förhållande till Preussen. — Ryssarne gå öfver Elbe. — Svenska avantgardets marsch till Lauenburg. — Grefve G. Löwenhjelms beskickning till Berlin. — Konungen afreser till Tyskland. — Misshälligheter med Preussen och de förbundna makterna — Svenska truppernas fram- och tillbakatågande. — Missnöje i hären. — Baron Armfelts resa till Olmütz. — Konungen och von Brinckman. — Följderna af slaget vid Austerlitz. — Förslag att sälja Pomern. — Hertigens af Mecklenburg besök i svenska högqvarteret. — Gall. — Svenska härens återtåg till Pomern. — Krig med Preussen. — Dumouriez' besök i Greifswald. — Konungens återresa till Sverige. — Blick på de samtida händelserna i Europa. — Konungens planer. — Förslag att sälja svenska örlogsflottan. — Seqvester lagd på engelska subsidier tillhörige Ryssland. — Återställandet af det goda förståndet med Preussen. — Konvention i Bartenstein. — Nya förmånliga anbud å Englands sida. — Konungen återreser till Stralsund. — Förändring i det högre svenska militärbefälet. — Armfelts onåd. — Preussarnes ankomst under Blücher till Rügen. — Ny konvention med England. — *»Konungens regemente»*. — Gustaf Adolf och marskalk Brune. — Den förenade preussiska och svenska härens ställning i slutet af Juni 1807. — Stillestånd mellan Ryssland och Frankrike. — Gustaf Adolf uppsäger stilleståndet i Schlaktow. — Märkligt samtal med Wetterstedt. — Fred i Tilsit. — Svenskarne tillbakadrifvas inom Stralsunds murar. — Wredes och Tolls onåd. — Engelska hjelptrupperna lemna Rügen. — Essen och Reille. — Den förre återvänder till Sverige. — Konungen drager sig med hären tillbaka till Rügen. — Anekdot. — Toll öfvertager högsta befälet öfver trupperna på Rügen. — Häftigt uppträde mellan Toll och konungen. — Den sednare återvänder till Sverige. — Toll räddar svenska i Pomern förlagde hären från fångenskap. — Möte mellan Toll, Brune och Reille. — Svenska truppernas återkomst till Sverige.

Så snart Gustaf Adolf återvändt till Sverige, skulle han ofördröjligen velat taga alla nödiga mått och steg, för att i enlighet med den plan som blifvit öfverenskommen med hofven i Petersburg och S:t James med arméen gå öfver till Tyskland och bekämpa Bonaparte i sjelfva hjertat af dennes välde; men emot ett så *raskt* verkställande af konungens afsigter reste sig alltför många hinder. Vi nämna ej ens allt det bryderi, han förorsakade sin nya bundsförvandt, kejsar Alexander,

derigenom att han oklokt fordrade, att de förbundna makterna skulle öppet bekänna, att sammansättningens hela ändamål var att störta Bonaparte och återinsätta Bourbonerna på Frankrikes tron [1]): ett yrkande, hvilket mycket minskade kejsarens förtroende till Gustaf Adolfs klokhet och fältherretalanger [2]). Det värsta var, att England vägrade att för svenska truppernas underhåll, marscher o. s. v. betala så mycket subsidier, som ansågos oundgängliga, i fall svenska statskassan ej skulle nödgas göra stora uppoffringar [3]). Detta förhållande, lika angenämt det var för Ehrenheim och Toll jemte de öfrige utmärkte män, hvilka denna tid åtnjöto monarkens förtroende (de sågo nemligen häri en utväg att förekomma Sveriges verksamma deltagande i kriget mot Frankrike [4]), lika förtretligt var det för konungen.

---

[1]) Not från Stedingk till prins Czartorysky, Petersburg d. 16 Mars 1805.

[2]) Ryska kabinettets svar på föregående not afgafs den 21 samma månad. Det är lika klokt som värdigt. Det hade till och med varit fråga att öka Nordarméen ända till 70,000 man, deraf 45,000 Ryssar och 25,000 svenskar; men sedan Gustaf Adolf så oklokt röjt sitt hat till Napoleon genom noten af d. 16 Mars (se föreg. not) och återsändandet af Svarta Örns orden till Fredrik Wilhelm (se straxt nedanföre), beslöts att Ryssland blott skulle använda 17,000 man till operationerna mot Hannover och Holland. Depesch från Stedingk, d. 9 Sept. 1805.

[3]) Depescher från Stedingk, d. 12 och 27 Mars 1805. England hade föreslagit att subsidiera ett mer än dubbelt antal ryssar eller österrikare, emedan de ej skulle kosta mera, än de ifrågavarande 25,000 man svenskarne. Dessutom var kabinettet i S:t James förmodligen mindre hugadt att se kriget draget till Östersjön, så länge hvarken Österrike eller Preussen ännu förklarat sig för den gemensamma saken. Dertill kom det obehagliga intryck, som konungens oförsigtiga uppförande mot Preussens monark måste förorsaka.

[4]) Det är ett nöje, att här kunna förklara, det veterligen ingen *Svensk* man bör anklagas att hafva inledt konungen i de vådor, hvari han nu stod färdig att störta sitt rike. Ehuru så väl Taube som Toll, Lagerbjelke och Stedingk *före* den olyckliga Tyska resan (1803—1805) ej kunna helt och hållet fritagas från beskyllningen att hafva ledt hans tankar på krig (jfr föreg.

Men äfven kejsar Alexander beklagade uppriktigt denna njugghet, hvarigenom sammansättningen sattes i fara att gå miste om ett vigtigt hjelpmedel för den gemensamma sakens befrämjande, nemligen understödet från Sveriges sida. Under sådane förhållanden lät czaren genom sin minister i Stockholm, Alopæus, föreslå konungen, det han, för att minska det betungande i Englands penningeförsträckningar åt Sverige, borde anhålla om subsidier för endast 12,000 man; men i fall äfven denna begäran skulle röna svårigheter, borde man inskränka sig till att fordra ytterliga understöd för Stralsunds befästande, hvarjemte kejsaren anhöll att ryska trupper, i hvilken händelse som helst, antingen Sverige komme att deltaga i kriget eller ej, erhöllo tillåtelse att landstiga i Pomern [5]). Sedan denna kejsarens begäran blifvit under vissa vilkor af konungen beviljad [6]), erhöllo underhandlingarne en raskare fart. Österrike hade vid samma tid slutit sig definitivt till förbundet, hvarföre Alexander, som stod färdig att låta sina arméer marschera, insåg den dubbla nytta han skulle hafva deraf, att underhandlingarne med Sverige snart bragtes till ett lyckligt slut. Han skickade för detta ändamål sin minister, Alopæus, till Helsingborg, der konungen befann sig, för att påskynda ärendernas gång. I följd häraf öppnades mellan Toll och engelska ministern Pierrepont underhandlingar, hvilka ledde till konventionens af den 31 Augusti (1805) undertecknande och ratificerande. Enligt densamma lofvade Sverige att förstärka garnisonen i Stralsund med ytterligare 4,000 man, för hvilken

kap.), måste vi dock göra dessa män (Taube fanns ej mer) den rättvisan att erkänna, det de tvertom från nämnde tid kraftigt motarbetade de krigsfunderingar, som började belägra Gustaf Adolfs svaga hufvud. Bevis för detta påstående innehåller i öfverflöd den brefvexling, som fördes mellan Lagerbjelke och Toll, samt Stedingks depescher.

[5]) Depesch från prins Czartorysky till Alopæus, Petersburg, d. 2 Juni 1805.

[6]) Depesch från kabinetts-sekreteraren Wetterstedt till Stedingk, Helsingborg d. 28 Juni 1805.

styrka England förband sig att månadtligen erlägga 7,200 pund sterling. Samma dag denna konvention afslöts med England, undertecknade Toll och Alopæus en annan, hvilken afhandlade ryska truppers landsättande i Pomern [7]).

Att dessa underhandlingar för ögonblicket ej togo en för riket vådligare vändning, derför har man verkligen till stor del att tacka Ehrenheim och Toll, hvilka uppbjödo hela sin förmåga, för att stäfja konungens krigslust [8]); men det visade sig snart, huru fåfängt detta deras bemödande var. Redan voro Österrikes och Rysslands arméer i full marsch mot Frankrikes gränser [9]), och det smärtade Gustaf Adolf djupt att endast få blifva en overksam åskådare af den stora strid, som stundade. Hans åsigter om lättheten att störta Bonaparte närdes också af hans i Paris vistande ombud för Sveriges handels-intressen, herr Signeul. Denne föreställde honom, att Frankrike var till den grad missnöjdt med och otåligt öfver det förhatliga ok, som denne afskyvärde utländning pålagt det, att allt bebådade en snart inträffande hvälfning. Flere förslag till landstigning och diversion i Holland, hvilka blifvit uppgjorde af Grimoard, (en fransk militär-författare, som skrifvit om Gustaf II Adolfs fälttåg), och genom Signeul kommo Gustaf tillhanda, bidrogo att smickra hans krigslust och väcka hos honom öfverspända förhoppningar. Han var

---

[7]) Jfr Depesch från Stedingk till Ehrenheim, d. 13 Aug. 1805, samt Historisk Tafla af f. d. konung Gustaf IV Adolfs sednaste Regeringsår, I, sid. 12 ff.

[8]) Sistnämnde depesch, samt Biogr. Teckn. af Toll, I, sid. 89 ff.

[9]) Depesch från Stedingk d. 24 Aug. 1805. — Märkligt är, att Gustaf Adolf (att döma af Stedingks depescher) ej synes fått del af de fördrag, som förenade de förbundna makterna emot Frankrike (af d. 11 April mellan England och Ryssland och af d. 5 Aug. mellan dessa makter och Österrike), lika litet som af den gemensamma operationsplanen, hvilken i Juli månad 1805 blifvit öfverenskommen mellan Ryssland och Österrike. Man höll honom ända från sammansättningens början på sätt och vis utom de stora underhandlingarne, som bedrefvos mellan kabinetterne i London, Petersburg och Wien.

öfvertygad, att om en förenad rysk-svensk-engelsk expedition mot Holland utfördes med tillbörlig enighet och snabbhet, skulle den kalla tusentals menniskor under vapen till huset Oraniens förmån, samt att denna rörelse skulle fortplantas till det inre af Frankrike och der förorsaka ett utbrott, hvarigenom midt ibland spillrorna af Bonapartes makt Ludvig XVIII:s tron skulle kunna uppresas [10]).

Så många förenade omständigheter, hvilka eggade krigslusten ju mer den motarbetades af hans omgifning, bestämde konungen att föreslå Pierrepont, det hans hof måtte med subsidier understödja om ej mer än 12,000 svenskar, för att deltaga i det gemensamma företaget. De underhandlingar, som i följd häraf började, fortgingo på Bäckaskog, ett gods i Skåne, dit Gustaf Adolf emellertid begifvit sig. Hans värd Toll och engelska ministern hade länge svårt för att blifva ense om vilkoren, ehuru den sednare numera med helt andra ögon än förut tycktes betrakta Sveriges deltagande i företaget, sedan Österrike förklarat sig och de förbundna makterna redan voro under marsch och hoppades genom demonstrationer förmå Preussen att gå med dem: men svårigheterna härledde sig från Toll, hvilken sökte på allt sätt omintetgöra hela underhandlingen. Detta lyckades honom dock icke, utan den 3 Oktober afslöts mellan Toll och Pierrepont det fördrag, som oåterkalleligt bestämde Sveriges deltagande i koalitionen mot Frankrike. England förband sig härigenom att med subsidier understödja 12,000 man svenskar, hvilka borde agera i förening med de till Pomern vid samma tid väntade ryska trupper, hvarförutan det till förbättring af Stralsunds fästningsverk ytterligare skulle betala 50,000 pund sterling. Den allé vid det i grannskapet af Bäckaskog belägna och riksdrotset, grefve Wachtmeister tillhöriga herresätet Årup, hvarest konun-

---

10) Signeuls rapporter, Paris d. 2 Sept., 28 Okt. samt 15 och 22 Nov. 1805.

gen under en promenad med Pierrepont och hela den öfriga Bäckaskogs-societeten beslöt att antaga dennes sednaste propositioner samt befalla Toll att uppsätta och underteckna traktaten, kallas ännu i dag till minne häraf »*koalitions-alléen*» [1]).

Sedan det stora beslutet sålunda blifvit fattadt, att äfven Sverige skulle verksamt deltaga i det krig, som var färdigt att begynnas mot Frankrike, hade klokheten och försigtigheten fordrat, att man *utan dröjsmål* tagit alla mått och steg, för att försäkra sig om en lycklig utgång; men tyvärr blef detta långtifrån händelsen. Redan närmade sig under forcerade marscher österrikarne och fransoserna hvarandra i södra Tyskland; Ryssarne hade redan hunnit Österrikes och Preussens gränsor, och den 4 Oktober anlände till Bäckaskog ryska generalen, grefve Tolstoy, hvilken var utsedd att föra befälet öfver de ryssar, som skulle landstiga i Pomern, med underrättelse att de förmodligen i samma ögonblick dit anländt och endast afbidade konungens ytterligare order. Tolstoy medförde äfven ett bref från Alexander, hvilken deruti förklarade sig med fullt förtroende öfverlemna befälet öfver sina ryssar i sin nya bundsförvandts händer [2]). Den del af svenska arméen, som blifvit bestämd att öfvergå till Tyskland, fick derföre order att genast uppbryta samt fortsätta vägen till Stralsund, medan konungen sjelf *sade* sig vara beredd att oförd röjligen följa efter [3]).

---

[1]) Biogr. Teckn. af Toll, I, 90 ff.

[2]) Bref från Alexander till Gustaf Adolf, d. 11 Sept. 1805.

[3]) Armfelt skrifver (Stralsund d. 17 Okt. 1805) till L. v. Engeström: »Tolstoy har rest genom Sverige och varit tre dagar på Bäckaskog; han berättar oss, att kungen kommer hit *innan kort*». Deremot skrifver Gustaf Adolf sjelf (i nyssnämnde bref till Ehrenheim): »*Längre fram i månaden* har jag tänkt till Pomern öfverresa, men vill framdeles mer bestämdt gifva eder tiden derför tillkänna. Ministern Alopæus, som är i Pomern, har låtit mig veta, att ryska trupperna (i Polen) fått befallning ej öfvergå Preussiska gränsen, utan derom afvakta vidare order. Det tros att mötet mellan ryska kejsaren och preussiska kungen dertill

De missöden, hvilka drabbade de förbundna makterna på den södra krigsteatern för 1805 års storartade händelser, jemte de orsaker som dertill bidrogo, äro lika bekanta, som man synes hafva åsidosatt eller åtminstone oriktigt känt och bedömt hvad som tilldrog sig samtidigt i Norra Europa. Så väl ämnets vigt i sig sjelf, som dessa tilldragelsers stora vigt och inflytande på södra och hela Europas angelägenheter gör, att vi här kunna begagna en vidlyftighet, som synes så mycket mera påkallad, som de materialier hvilka vi ämna använda, äro särdeles rika och autentiska [4]).

Sedan de förbundne funnit intet annat medel öfrigt, för att förmå Preussen att, om ej förena sig med dem, åtminstone tillåta ryska härarne genomtåga de preussiska länderna, beslöt man i Petersburg att för detta ändamåls vinnande använda hotelser och i värsta fallet våld [5]). Ryssarne hade derföre knapt hunnit Preussens gränser, förrän kejsar Alexander, som ännu ej lemnat sin hufvudstad, med Fredrik Wilhelm började en brefvexling, som var föga ämnad att befordra det åsyftade ändamålet [6]). Konungen svarade, att han aldrig

är anledningen, hvarföre detta möte blifver af så stor vigt i anseende till sina följder». Säkert ha vi i sista strofen af detta bref förklaringen till Gustaf Adolfs långa dröjsmål på Bäckaskog, sedan trupperna gått till Pomern. Jfr straxt nedanföre.

[4]) Med afseende på de samtida händelserna i Bäjern och Österrike erinra vi endast, att sedan vid Ulm 23,000 Österrikare måst nedlägga vapnen den 20 Oktober, inträngde fransoserna d. 13 Nov. i Wien, hvarpå följde den 2 Dec. slaget vid Austerlitz, hvilket afgjorde Österrikiska monarkiens öde, som faststälides genom freden i Pressburg d. 26 Dec. Härigenom nedsjönk Österrike till en makt af andra ordningen, medan kejsar Alexander, förödmjukad och slagen, återvände med hären till Petersburg.

[5]) Depesch från Stedingk, d. 24 Aug. 1805.

[6]) Den 5 Sept. skref Alexander till Fredr. Wilhelm ett bref, hvari han anhöll om tillstånd för ryssarne att passera Preussiska området, o. s. v. Den 19 samma månad skref von Stedingk till konungen: »Kungen af Preussen besvär kejsar Alexander att afstå från planen att med sin armé passera genom

drig ämnade gifva vika för våldet, utan vore färdig att med hela sin makt hindra hvarje fremmande lands soldater beträda den preussiska jorden. Vid samma tid satte han hela arméen på krigsfot, och för att hindra ryssarnes och svenskarnes väntade rörelser i Pomern och Mecklenburg, närmade sig en truppafdelning äfven dessa länder.

En sådan beslutsamhet hade man icke väntat sig af den svage Fredrik Wilhelm. Alexander hade derföre redan afstått från sin plan att tvinga honom samt ämnade låta sina trupper taga en annan väg än genom Preussen, då en händelse inträffade som förändrade hela ställningen. Nyheten om den kränkning af preussiska neutraliteten, som fransmännen tillåtit sig medelst Bernadottes genomtåg [7]) af Ansbachska landet, uppbragte så Fredrik Wilhelm, att han plötsligt öfvergick till de förbundne. Han gaf icke allenast ryssarne tillåtelse att genomtåga preussiska staterna, utan slöt äfven med Alexander, som emellertid infunnit sig [8]) i Berlin, ett fördrag [9]), hvarigenom han på vissa vilkor afgjordt slöt sig till de förbundna makterna; preussiska härarne intogo en fiendtlig ställning mot fransmännen, och den enda omständighet, som ännu kunde synas tvetydig, var Preussens beslut att ockupera Hannover [10]),

---

preussiska staterna, för att ej tvinga H. Maj:t att kasta sig i Frankrikes armar». Dessa böner uträttade dock ingenting, ty sedan Alexander samma dag lemnat Petersburg, skref han den 13 Okt. från Wilna ett nytt bref till konungen, hvari han anhåller om hans sista ord och endast skänker honom 6 timmars betänketid.

[7]) Den 3 Oktober (1805).

[8]) Den 25 Oktober.

[9]) Den 3 Nov. i Potsdam. Följ. dagen lemnade Alexander Berlin. Preussen förbehöll sig endast, att innan det definitivt slöt sig till de förbundna makterna, det måtte få försöka att medla fred med Napoleon.

[10]) Detta beslut återtogs lika hastigt som det blifvit fattadt, och Fredrik Wilhelm drog sina trupper från Hannover, så snart han

emedan ingen kunde veta, om det skedde för egen eller Englands räkning.

Om de svårigheter de förbundne i allmänhet, men kejsar Alexander i främsta rummet, hade att besegra, innan det lyckades dem förmå Preussen att på sätt och vis öfvergå på deras sida, sålunda voro ganska stora, så tycktes de faror, som från denna makts sida samtidigt hotade Sverige, böra vara ännu betydligare. Vi erinra oss förmodligen i hvilket spändt förhållande Sverige och Preussen befunno sig den närmaste tiden efter baron Armfelts beskickning till Berlin [1]); men denna spänning skulle kort derefter nå en ännu större höjd. Händelsen var följande.

Sedan konungen af Preussen erkänt Napoleon som kejsare och öfverlemnat honom Svarta Örns orden, hade han sjelf mottagit Hederslegionens stora kors. Då nyheten härom kom till Gustaf Adolfs kunskap, blef han högeligen uppbragt; han hade sjelf redan vid sex års ålder erhållit Svarta Örnens dekoration, och erinrade sig, huru Ludvig XVIII vid ett dylikt tillfälle kort förut betett sig emot konungen af Spanien [2]). Då konungen vid samma tid sammanträffade med en af sina generaler, för hvilken han hyste förtroende, yttrade han: »*konungen af Preussen ådrager sig förderf, derigenom att*

---

efter fördragets afslutande med Ryssland ansåg sig behöfva dem på ställen som lågo närmare den stora franska arméen. Begäret att ej för öppet stöta sig med Frankrike hade redan förut föranledt en sådan inskränkning i planen att ockupera Hannover, att Preussen ej tog i besittning någon annan del deraf än det s. k. hertigdömet, utan lemnade det öfriga af kurfurstendömet öppet för ryssarnes, svenskarnes och engelsmännens anfall.

[1]) Sid. 178 f.

[2]) Då Carl IV gaf Bonaparte Gyllene Skinns orden, återsände Ludvig XVIII (d. 12 Apr. 1804) den han fått med följande ord: »att det ej kunde finnas någonting gemensamt mellan honom (Ludvig XVIII) och den stora brottsling, som endast hade djerfheten och lyckan att tacka för sin tron», o. s. v. Gustaf Adolf fann detta drag så sublimt, att han nu beslöt följa samma exempel i fråga om konungen af Preussen.

han emottagit hederslegionen». Billigt förundrad, frågade generalen, hvarpå H. Maj:t grundade en dylik öfvertygelse, hvartill Gustaf endast svarade dermed att han framtog Bibeln och uppsökte den vers i Uppenbarelseboken, der det heter: *»olycklig den, som bär vilddjurets tecken!»* Tigande och suckande lemnade generalen med tårfyllda ögon konungens rum, och redan följande dagen erhöll han förklaring på gåtan. Han fick då veta att Gustaf Adolf till konungen af Preussen återskickat Svarta Örns dekorationer tillika med ett bref [3]), lika skymfligt för den sistnämnde, som för Napoleon: han hade nemligen såsom Riddare af samma orden ansett sig skyldig förklara, *»att han ej erkände denna värdighet uti Napoleon Bonapartes och hans likars personer».* Men liksom detta ej varit nog, förklarade konungen vid en stor ordensceremoni Preussens monark sin värdighet af Serafimer-riddare förlustig, emedan *»serafimerorden och hederslegionen ej kunde förenas hos en och samma person»,* samt lät till alla närvarandes förvåning ur koret bortbära konungens af Preussen serafimer-fåtölj.

Detta enda drag bevisar, till hvad grad mystiska idéer redan nu vunnit insteg hos den olycklige konungen. Emellertid finner man lätt hvad uppseende och harm ett dylikt steg skulle uppväcka i Berlin. Den annars så foglige och eftergifvande Fredrik Wilhelm sjelf råkade alldeles utom sig af förundran. Han återkallade genast sin minister, von Tarrach [4]), från Stockholm, samt gick till och med så långt, att han på det strängaste förböd alla sina ministrar vid fremmande hof det ringaste kommunicera sig med Sveriges sändebud [5]). Till svar härå återkallade Gustaf Adolf i sin ordning sitt ombud, von Brinckman [6]), från Berlin, hvarefter

---

[3]) Af den 22 April (1805).

[4]) T. lemnade sin legation Stockholm d. 29 Maj (1805), utan att taga afsked.

[5]) Depesch från Stedingk, d. 24 Aug. 1805.

[6]) v. B., som var mycket väl sedd i Berlin, dröjde der ännu någon tid, tills han i Juni månad på uttrycklig befallning begaf

spänningen mellan de begge rikena, men isynnerhet mellan deras monarker personligen steg till en sådan höjd, att Gustaf Adolf ständigt fruktade ett preussiskt infall i Pomern. Den enda säkerhet emot ett dylikt öfverrumplande, han ännu trodde sig ega, var vänskapen med kejsar Alexander samt de dem emellan slutade fördrag [7]). Med det lifligaste intresse följde derföre konungen de underhandlingar, som från denna tidpunkt förehades mellan Alexander och konungen af Preussen, och det var just dagarne efter afslutandet af subsidiefördraget med England, som han på Bäckaskog inhändigade nyheten om preussiska hofvets svar på kejsarens begäran att med sina trupper få genomtåga Schlesien, samt att preussiska armékårer samlades på Ryss-lands och Svenska Pomerns gränser, på samma gång de begge suveränerne ämnade sammanträffa, hvaraf man väntade sig de vigtigaste följder [8]). Måhända var det, för att afbida utgången af alla dessa intrasslade förhållanden, Gustaf Adolf så länge dröjde på Bäckaskog, sedan arméen redan fått uppbrottsorder och det i södra Tyskland redan började kriget fordrade ett skyndsamt utförande af krigsrörelserna på den Norra krigstheatern, så framt ändamålet med dessa rörelser skulle uppfyllas, nemligen att utgöra en diversion för österrikarne och ryssarne, hvilka i Bäjern hårdt ansattes af hela den förenade franska hären under kejsarens eget befäl!

Medan politiska betänkligheter sålunda qvarhöllo konungen i Skåne, hade ryssarne, 16,000 man starka, den 8 Oktober landstigit i trakten af Greifswald och på Rügen. Sedan de här qvarstannat några dagar, fortsattes tåget genom Mecklenburg till Elbe, hvarest de enligt öfverenskommelse borde invänta svenskarne; men vid underrättelsen om, att fransoserna utrymt Hannover

---

sig derifrån samt uppehöll sig tillsvidare nära Dobberan i Mecklenburg hos furst Metternich, som här hade ett landsställe.

[7]) Nyssnämnde depesch från Stedingk.

[8]) Bref från Gustaf Adolf till Ehrenheim, Bäckaskog d. 6 Oktober 1805.

och att preussarne ännu ej hunnit sätta sig i besittning deraf, öfvergick Tolstoy med arméen Elben och tog tillsvidare sitt högqvarter i Lüneburg. Emellertid inträffade i Stralsund den ena afdelningen efter den andra af de från Sverige anländande trupper, men i brist af bestämda order eller öfverbefälhafvare kunde de hvarken tåga fram eller tillbaka [9]).

Sent omsider tycktes ändtligen de dimmor, som för de höga personerna på Bäckaskog dolde ställningar och förhållanden i Norra Tyskland, börja att skingra sig. Nyheten om den de ryska trupperna beviljade tillåtelsen att genomtåga preussiska staterna, i förening med de uppgifter, som från flera håll inlupo, om en nära förestående förening mellan Preussen och de förbundne [10]), bestämde Gustaf Adolf att låta avantgardet för sina till Pomern anlände trupper aftåga genom Mecklenburg, med order att förena sig med Ryssland [1]). Den enda omständighet, som bidrog att sätta värdet af dessa inlöpande underrättelser i en betänklig dager, var den uppgift som samtidigt inträffade om Preussiska

---

[9]) Jfr. åttonde kap. Den del af Engelska-Hannoverska arméen, som var bestämd att samtidigt med ryssarne och svenskarne operera mot fransmännen i Hannover och Holland, hade den 2 Nov. afseglat från Dünerne, men hindrades af motvind att framkomma till Stade förrän den 19 samma månad. Sedermera anlände d. 27 Dec. en andra engelska armé af 10,000 man till Wesers mynning, så att hela engelska arméen i Hannover utgjorde öfver 20,000 man. Så snart ryssarne och engelsmännen hunnit anlända, utrymde Preussen (Nov.—Dec.) Hannover, som besattes af förstnämnde trupper. Den 1 Dec. började ryssarne belägra Hameln, den sista fästning som ännu var i fransmännens våld, och hvarmed fortfors, till dess händelserna i Hannover snart togo en ny vändning.

[10]) Bref från prins Czartoryski till Stedingk, Kosenitz d. 8 Okt. 1805. Då Alexander reste till arméen, följde honom Österrikes, Englands och Sveriges sändebud.

[1]) Öfversten grefve Gustaf Mörner kommenderade avantgardet, hvilket ej förrän d. 31 Okt. lemnade Stralsund. Sedermera erhöll öfverste Morian befälet öfver denna lilla trupp, som tillsvidare förlades i Lauenburgska landet på högra Elbstranden.

truppers inryckande i Hannover. Hvad kunde väl Preussens afsigt härmed vara? Gustaf Adolf ville gerna tro det bästa; men för att häfva alla tvifvelsmål, han i detta afseende kunde hysa, samt med detsamma få ett tillfälle, hvarigenom han, utan att återkomma till *ordens-historien*, kunde söka förlika sig med Fredrik Wilhelm, beslöt han att afskicka sin general-adjutant, grefve Gustaf Löwenhjelm, till Berlin, försedd med ett egenhändigt bref, hvari han i den bästa afsigt i verlden samt i högst fogliga ordalag begär upplysning om Preussens afsigter med ockupationen af Hannover, o. s. v. Enär konungen sjelf, jemte sina bundsförvandter, ryssar och engelsmän, stod färdig att der intränga, för att taga landet i besittning för dess *lagliga* egares räkning, ville han gerna tro, att Preussens afsigt var densamma, och insåg vigten af en ömsesidig öfverenskommelse på förhand, på det de respektive makternas steg ej måtte komma att korsa hvarandra, m. m. Brefvet var i tjenliga ordalag affattadt, samt på intet sätt stötande [2]). Den 27 Oktober afreste grefve Löwenhjelm från Bäckaskog, och redan den 30 samma månad följde konungen efter, samt ämnade i Stralsund afbida preussiska konungens svar. I hans svit voro nya kabinetts-sekreteraren G. Wetterstedt [3]), dennes närmaste företrädare i tjensten, numera stats-sekreteraren för utrikes ärenderna, Gustaf Lagerbjelke, grefve Axel Fersen [4]), engelska mi-

---

[2]) Brefvet finnes i Hist. Tafla etc., I, sid. 24 f. Jfr bref från v. Brinckman till L. v. Engeström, Gilwitz, d 19 Dec. 1805. Detta, jemte öfrige v. B:s bref från samma tid, är hufvudkällan för vår framställning af den nu följande tvisten med Preussen. v. B. är fullkomligt väl underrättad och ställer sakerna i sitt rätta ljus.

[3]) Född 1776; i sina yngre år jakobin och medlem af den Höjer-Silfverstolpska Juntan (föreg. del., sid. 290 f.), utnämndes han, som efter en utländsk resa (1797—99) blifvit omvänd till mera sansade tänkesätt, 1801 till andre sekreterare i kabinettet och d. 1 Maj 1805, på Lagerbjelkes rekommendation, till kabinetts-sekreterare.

[4]) Skulle i egenskap af riksmarskalk (sedan 1801) förestå konungens hofhållning under fälttåget samt rådpläga med de engelska

nistern Pierrepont, m. fl. Då konungen följande morgon tog afsked af drottningen och kronprinsen, hvilka följde honom till Marsvinsholm, tillhörigt H. Excellens grefve Ruuth, syntes han utomordentligt rörd. Dessa höga personer omringade den kungliga vagnen, och då Gustaf Adolf redan satt sig upp samt var färdig att resa, yttrade han med en betydelsefull ton till De la Gardie dessa betecknande ord: »*Glöm ej, min bästa De la Gardie, hvad jag lemnar, min hustru och mitt barn; men min pligt fordrar det och Gud skall veta, hvad detta kostar mitt hjerta*»[5]. Redan om aftonen samma dag kl. half 10 såg man en postjakt med svag vind lägga ut från Ystads hamn. Ack, ej var det *Cæsar* och hans *lycka,* som den förde ombord!!

Det mottagande, grefve Löwenhjelm rönte i Berlin, var högst oväntadt. Oaktadt preussiska kabinettet nyss förut tagit första steget till ett närmande till Sverige, och änskönt Fredrik Wilhelm sjelf, som just nu nästan uppenbart öfvergått till de förbundne, hade så många skäl att ej förolämpa Gustaf Adolf, behandlades svenska sändebudet dock nu på ett sätt, som tydligen endast härflöt af en viss lust att hämnas den förödmjukelse, han sjelf lidit, då hans orden återsändes. Enligt föreskrift vände sig Löwenhjelm till första statsministern, baron Hardenberg, med anhållan om audiens. Förmodligen fick denne vid samma tillfälle del af det ärende, som utgjorde föremålet för Löwenhjelms beskickning, ty då Hardenberg härom meddelade sig med Fredrik Wilhelm, blef den sistnämnde högst uppbragt. Han fann detta Gustaf Adolfs steg, såsom förmodligen skolande utgöra ett slags upprättelse för tillfogade oförrätter, vara *alltför litet,* och yttrade i första hettan till

---

och ryska ministrarne, hvilka voro konungen följaktige vid arméen. Detta sednare uppdrag skulle dock hållas mycket hemligt. Bref från Gustaf Adolf till Ehrenheim, Beckaskog d. 13 Okt. 1805.

[5]) Bref från grefve De la Gardie till hans grefvinna, De la Gard. ark., XIX, sid. 30.

de kringstående: »*Här är intet annat att göra, än att skicka grefve Löwenhjelm tillbaka, ty det der är ingalunda sättet att godtgöra oförrätter*». För att mildra detta svar, beslöts dock, att man skulle tillsäga Löwenhjelm, det han tillsvidare ej kunde blifva emottagen, i följd af de mångfaldiga göromål, kejsarens af Ryssland ankomst förorsakat, o. s. v. Sin pligt likmätigt, skyndade grefve Löwenhjelm att genom ett ilbud underrätta konungen härom, hvarefter han begärde och erhöll audiens hos Alexander; men denne, långt ifrån att på något verksamt sätt mellanträda till biläggande af tvistigheterna, yttrade endast till Löwenhjelm (naturligtvis under förklaring af sin önskan att återställa samdrägten mellan de begge monarkerna): »*Om blott konungen af Sverige ville gå en fjerdedel af vägen, vill jag ansvara för, att konungen af Preussen skall gå tre fjerdedelar*». Äfven om detta samtal erhöll Gustaf Adolf kännedom genom ett nytt ilbud, som affärdades af Löwenhjelm [6]).

Emellertid hade Gustaf Adolf den 2 November lyckligen anländt till Stralsund, och de som ej kände det *inre* af ställningen, väntade sig nu förmodligen stor–

---

[6]) Nyssnämnde bref från v. Brinckman, samt Histor. Tafla etc., I, sid. 20 f., hvilken sednare källa härmed rättas i den framställning, der förekommer rörande hvad som sammanhänger med Löwenhjelms beskickning. — Det steg, som preussiska kabinettet tagit för att åstadkomma en förlikning mellan de begge suveränerna, bestod deri, att Hardenberg sjelf talat med ryska ministern i Berlin, Alopæus, »om den olägenhet, som härflyter från det rådande missförståndet mellan de begge hofven, just då gemensamma intressen oafvisligt kräfva, att alla dylika häfvas». För att jemna alla svårigheter, föreslog ministern att Gustaf Adolf borde skicka någon person med anseende till Berlin, försedd med bref till konungen af Preussen, hvari han förklarade sin ledsnad öfver det missförstånd, som inträffat, samt sin önskan, att allt måtte lemnas åt glömskan, på det de förra vänliga förhållanderna måtte åter få inträda, o. s. v. v. Brinckman, som fick del af denna underhandling, underrättade genast konungen derom, men innan denne han inhändiga detta bref, hade han redan afsändt Löwenhjelm till Berlin. Bref från v. Brinckman, d. 31 Okt. 1805.

artade händelser. Arméen fördelades i fyra infanteribrigader och en kavalleribrigad, de förra under anförande af öfverstarne grefvarne Carl [7]) och Gustaf [8]) Mörner, friherrarne Tavast [9]) och Vegesach [10]), kavalleribrigaden under anförande af grefve Hampus Mörner [1]). Generalerne grefve Gustaf Wachtmeister [2]) och friherre G. M. Armfelt förordnades till fördelnings-generaler, begge under konungens eget öfverbefäl. Till tjenstgörande general-adjutanter utnämndes öfverstarne Morian och von Engelbrechten, grefve Gustaf Löwenhjelm (sedan han återvändt från Berlin) samt af Tibell [3]). Medan alla dessa anordningar vidtogos för öppnandet af ett aktivt fälttåg, uppbröto de svenska trupperna småningom, för att genom Mecklenburgska landet vidare fortsätta sin marsch, och det under öfverste Morians befäl numera ställde avantgardet öfvergick Elbefloden.

---

[7]) Konungens förra guvernör (jfr härofvan, sid. 6), född 1755, 1802 Second-chef för Svea Lifgarde.

[8]) Född 1768, kammarherre hos drottningen 1797, 1802 Second-chef vid Lifgrenadier-regementets rothållsfördelning.

[9]) Född 1763, en utmärkt kunnig och älskvärd officer, som inhemtat sin bildning vid en läroanstalt i Strassburg; tjente med utmärkelse under 1788—1790 årens krig; 1798 kammarherre hos drottningen; 1804 chef för Calmare regemente.

[10]) En tapper och ända till öfverdrift oförskräckt krigare, som vunnit sina första lagrar under Gustaf III:s finska krig; född 1763 i Rostock samt på mödernet nära beslägtad med Blücher; 1805 chef för Elfsborgs regemente; von V. var troligen en af de kunnigaste svenska officerare, ty han talade latin och läste grekiska och hebreiska (?) obehindradt.

[1]) Född 1763; 1801 öfverste för de välbekanta Mörnerska husarerna; en qvick och infallsrik person, som förvånade genom sin vackra och resliga figur; han var omkring 13 qvarter lång, om ej mera; broder till nyssnämnde Gustaf Mörner.

[2]) Broder till riksdrotset, född 1757; i sin barndom Armfelts kamrat vid kadettskolan i Carlskrona, deltog han i Bäjerska arfföljdskriget och sedermera i Gustaf III:s finska krig; 1792 öfverste för Södermanlands regemente och generallöjtnant.

[3]) Född 1772; bevistade Bonapartes fälttåg i Italien 1799 och 1800, samt utnämndes 1804 till generaladjutant och öfverste i arméen, året derpå till vice ordförande i krigskollegium.

Men alla dessa anstalter bedrogo ej dem, som egde förmåga, att något djupare nedtränga till händelsernas orsaker och verkningar. Konungens första uppträdande på tysk botten var åtföljdt af obehagligheter. Hvad som allraförst bidrog att göra honom missnöjd, var den omständigheten, att hvarken ryska ministern eller någon af de ryska generalerna mottogo honom vid hans ankomst. Sedermera nedstämdes hans lynne ännu mer vid nyheten, att Preussarne verkligen inträngt i Hannover. Lägg härtill de rykten, som började sprida sig, om underhandlingar, hvilka under preussisk bemedling skulle hafva blifvit öppnade med Frankrike. Den okunnighet, hvari man lemnade Gustaf om hvad som uppgjordes i Berlin, misshagade honom också till den grad, att det ej behöfdes mer, än den oförmodade nyheten, som inlopp genom grefve Löwenhjelms kurir, att hans bref, midt för Alexanders ögon, ej kunnat blifva mottaget, för att han dristigt fattade sitt beslut, att genast bryta med sina bundsförvandter.....

Hvad skall man säga om ett dylikt uppförande? Konungen var så uppbragt isynnerhet öfver det missöde, som träffat grefve Löwenhjelm, att han ögonblickligen affärdade ett ilbud, med befallning att denne skulle lemna Berlin, sedan han muntligen förklarat baron Hardenberg, att *konungen af Sverige icke var gjord att se sina bref ej bli emottagne.* Söndringen med Preussen tycktes i följd häraf blifva alldeles ohjelplig. Emellertid var planen den, att med alla trupperna genast återvända till Sverige. Förgäfves sökte man återföra konungen till hofsamhet och sans derigenom, att man föreställde honom det elaka intryck och de vådliga verkningarne af ett dylikt affall så nära efter olyckan vid Ulm, o. s. v.; men ingenting tycktes kunna rubba Gustaf Adolfs föresatser! Ändtligen beslöt han, att med sina gardesregementen *ensam* återvända till Sverige, och lemna de öfrige trupperna qvar i Pomern, alldenstund han för de subsidier, England betalte, ej gerna kunde handla annorlunda, utan att bryta ingångne förbindelser.

Följaktligen afsade han sig i en skrifvelse till Alexander formligen befälet öfver de ryska trupperna, och ämnade verkligen återvända till Sverige, sedan han redan uppdragit befälet öfver arméen åt baron Armfelt, hvilken åter skulle lyda Tolstoy, då en ny betänklighet förändrade detta beslut. Det kunde ju vara möjligt, att ryktet om de förbundne makternas underhandlingar med »Bonaparte» vore ogrundadt; konungen fann derföre skäligt tillsvidare qvarstanna i Pomern, ehuru endast i spetsen för sin egen armé, samt för att afbida upplösningen af händelserna i Berlin; men i fall hans misstankar i detta afseende skulle bekräftas, hade han fullt och fast beslutat, att med ens draga sig ur spelet och lemna Tyskland och Europa åt sitt öde. Vi förmoda, att Armfelt med flere, som från början varit emot Sveriges deltagande i detta krig, rådt Gustaf Adolf att fatta detta beslut: onekligen det klokaste, som under dåvarande omständigheter kunde fattas, ty med obefläckad ära skulle monarken i så fall lemnat ett stridsfält, der hans hjelp ej mera var behöflig. Emellertid fingo de trupper, som hunnit utom Pomerns område, oförtöfvadt befallning att vända om, och de som ännu marscherade inom Pomern, skulle tills vidare der qvarstanna [4]).

Alla dessa beslut och åtgöranden, ehuru helsosamma för Sverige, i fall de gått i fullbordan, voro

---

[4]) Bref från Wetterstedt till Toll, Stralsund d. 8 Nov. 1805. Alla dessa märkliga händelser inträffade före den 8 Nov., då W. underrättar Toll derom. Dagarne mellan d. 2 och 8 Nov. i Stralsund voro således högst vigtiga. I följd af en uppkommen tvist med Preussen, o. s. v., inställer Gustaf Adolf hela sitt deltagande i sammansättningen! Hans beslut att genast draga sig tillbaka, i fall makterna tilläto sig den minsta underhandling med Napoleon, hade också redan från första början blifvit fattadt och tillkännagifvet. Se ofvannämnde not från Stedingk, sid. 187. — Många intressanta utdrag af Stedingks depescher, hvilka saknas i hans Memoirer, hafva vi funnit i S. S. De utgöra vigtiga bidrag till denna olyckliga epok af vår historia.

dock så förhastade och till största delen härledande sig från konungens *personliga* ovilja emot sina bundsförvandter, att det var föga sannolikt, att han skulle fullfölja dem, i fall nya intryck hunno mellankomma. Detta var också hvad som inträffade. Det behöfdes derföre blott, att Gustaf Adolf erhöll underrättelsen om fransmännens inträngande i Wien, samt att engelska och ryska ministrarne hårdt och allvarligt ansatte honom att uppfylla sina åtagne förbindelser, för att han skulle finna det föga ridderliga och grannlaga i sitt beteende. Han biföll att låta sina trupper fortsätta marschen inåt Hannover, mot vilkor att baron Hardenberg gaf de förbundne makternas ministrar en enkel förklaring, att »*Preussen ej hade någon fiendtlig afsigt mot Sverige*».

Emellertid drogo de svenska trupperna sig tillbaka och närmade sig Pomerns gränser. Fåfängt uppbjödo Pierrepont, Alopæus och Tolstoy sin öfvertalningsförmåga, för att beveka konungen ändra beslut och låta trupperna genast marschera: i annat fall blottställde han sina bundsförvandter i Hannover, och dessutom var ju Hollands eröfring de förbundne förbehållen, o. s. v.; men Gustaf Adolf var envis, och yttrade att han först måste afbida preussiska kabinettets svar [5]) . . . . .

Detta vacklande uppförande hade ådragit konungen de skarpaste tillrättavisningar af och uppträden med flere i hans förtroligaste omgifning. Lagerbjelke uttryckte sig med all den öppenhet, hvartill mera vänskapliga förhållanden till konungen kunde gifva honom en rättighet. Baron Essen, — numera general-guvernör i Pomern, — utvecklade hela sin klokhet och redbarhet, hvarför han gjort sig allmänt känd. Baron Armfelt begärde att få afgå till den stora krigstheatern i Mähren och följa österrikiska hären, hvilket nådigt beviljades, hvarpå han den 19 November om morgonen begaf sig utaf till högqvarteret i Olmütz. Han var försedd med bref från Gustaf Adolf till kejsar Frans,

---

[5]) Bref från Wetterstedt till Toll, Stralsund d. 19 Nov. 1805.

hos hvilken han borde uppehålla sig i egenskap af ombud för den militäriska brefvexlingen.

Bland andra, som kraftigast, ehuru med mycken värdighet, framställde för konungen vådan af den närvarande belägenheten och nödvändigheten att försona sig med Preussen, var förra svenska chargé d'affaires von Brinckman. Han förklarade, att om han finge bidraga till vinnandet af detta sistnämnda mål, skulle han gerna vilja låta afhugga *venstra* armen, för att derefter endast begagna den *högra,* till att bättre tjena Hans Maj:t. Detta infall roade konungen, som leende svarade:

»Jag försäkrar er, att ni skall tjena mig mycket bättre med edra begge armar!»

Sluligen yttrade Gustaf Adolf, och detta yttrande är märkvärdigt, emedan det fullkomligt målar konungens innersta tanke:

»Hvad ni önskar, är omöjligt. Att ej emottaga mitt bref och återskicka min adjutant, det är en sådan skymf, att jag aldrig skulle tillåta mig ett dylikt beteende emot en *laglig* suverän, med hvilken jag vore i krig. Afsigten dermed var, att visa mig förakt inför allmänheten, och jag är ej gjord att tåla det. Konungen af Preussen förebrår mig att jag förolämpat honom med återsändandet af hans orden; men han har så väl utkräft sin hämnd, att *vi* för närvarande *äro till det minsta qvitt.* Jag hvarken kan eller vill någonsin ingå i en förklaring öfver första anledningen till våra tvister. Hvad vill ni, att jag skall säga? Om sjelfva *saken* tänker jag i dag ej annorlunda, än då den föreföll; fördenskull kan jag ej låtsa hafva ändrat åsigt; men äfven enskilta personer emellan är vanligt, att man ej mera återkommer till en sak, som å ömse sidor är oangenäm, såframt den ej är nog vigtig, för att medföra en oenighet för lifstiden, och man begagnar sig af andra tillfällen, för att visa, att man ännu högaktar hvarandra. Detta var min afsigt, då jag för ett helt annat ärende vände mig till konungen af Preussen: ni ser på hvad sätt mitt beteende blifvit upptaget! För närvarande

kan jag ej återkomma till denna sak, utan att i väsendtlig mån kompromettera mig sjelf» [6]), o. s. v.

Ändtligen kunde Pierrepont den 24 November meddela konungen ett tillfredsställande svar angående den förklaring, han begärt af preussiska kabinettet; men tror väl läsaren, att Gustaf Adolf derföre lät enligt löfte svenska hären marchera? För ingen del. Med nya undanflykter förstod han att draga ytterligare ut på tiden, ehuru han dock tillät, att svenska trupper närmade sig till Lüneburg, hvarest en del af dem tog sitt högqvarter [7]).

I denna *tvetydiga* ställning, då man hvarken visste om man skulle gå fram eller tillbaka, och allt syntes nära att gå förloradt, i fall svenskarne längre dröjde att uppfylla sina enligt traktat dem åliggande förbindelser, lyckades det ändtligen grefve Fersen förmå konungen att fatta ett afgörande beslut. Han tycktes nemligen numera ej göra några svårigheter vid att i spetsen för sin armé under raska marscher närma sig Elben. Hvad som mycket bidrog till detta besluts fattande, var det vänliga bref [8]) från kejsar Alexander, hvilket vid samma tid kom Gustaf Adolf tillhanda, och hvari denna furste, utan att vidröra frågan om befälet öfver Tolstoys trupper, besvär honom att för det all-

---

[6]) Bref från v. Brinckman till L. v. Engeström, Giewitz d. 19 Dec. 1805. Vid hvilka *särskilta* tillfällen Lagerbjelke, Essen (sedan 1800 general-guvernör i Pomern) m. fl. framträdde till konungen med sina råd, men fingo aflägsna sig, är väl ej så noga bekant. Vi veta blott, att de bestämdt yttrade sig *emot* Gustaf Adolfs politik. Förmodligen ansågo de angelägnast, *att antingen* med ens vika tillbaka, *eller* också att frimodigt fortsätta den bana, man en gång beträdt. Sannolikt daterar sig Lagerbjelkes onåd från dessa dagar i Stralsund, som han nu lemnade och återvände till Sverige. Jfr längre ned och sjunde kap. — v. Brinckman, som aflagt ett kort besök hos konungen i Stralsund, återvände derifrån till sin tillflyktsort i Giewitz, hvarifrån vi snart åter skola förnimma hans verksamhet.

[7]) Hist. Tafla, I, sid. 25.

[8]) Bil. N:o 8.

männa bästa göra uppoffringar af personliga betänkligheter. Kejsarens bref var dateradt dagen före slaget vid Austerlitz. I följd häraf fingo samtlige svenska trupper order att uppbryta och närma sig till Elben, medan konungen sjelf gjorde sig färdig att i egen hög person ofördröjligen följa efter [9]).

Det tåg, som svenska arméen nu företog, var lika ändamålslöst, som det var utmärkt af flere löjliga och narraktiga upptåg [10]). Redan innan konungen lemnade Stralsund, hade kontinentens öde genom det verldskunniga slaget vid Austerlitz blifvit för den närmaste framtiden afgjordt, och det dröjde nu ej, förrän de för de förbundne olyckliga följderna af detta slag började visa sig. Den 20 December anlände Gustaf Adolf till Lüneburg, der högqvarteret förlades. Under tiden tycktes farorna för de förbundna makterna i Norra Tyskland blifva med hvarje dag större. Konungen hade derföre redan beslutit att återtaga befälet öfver de ryska trupperna i Hannover: han skref härom till kejsar Alexander, men då han för ryska ministern, Alopæus, och general Tolstoy yppade denna sin tanke, svarades honom, att kejsaren redan uppdragit befälet öfver sina trupper i Hannover åt konungen i Preussen. Å andra sidan vidblef Gustaf Adolf envist sitt en gång fattade beslut, att ej taga första steget till ett närmande till Preussen. I denna ställning af en fullkomlig isolering, hvari vår armé råkat, fann man snart rådligast att åter passera Elben och draga sig närmare svenska Pomern. Ja, Gustaf befanns redan nu så upptröttad af detta krig och de ständiga sorger, det kostat honom, att han ånyo beslutat helt och hållet lemna Tyskland och med första öppna vatten begifva sig med alla sina trupper till Sverige. Bland andra personer, hvilka styrkte konungen i detta beslut, var baron Armfelt, hvilken ingen-

---

[9]) Bref från Wetterstedt till Toll, Stralsund d. 3 och 15 Dec. 1805. Den 16 Dec. lemnade de sista trupperna jemte konungen Stralsund.

[10]) Bouriennes memoirer och Hist. Tafla etc., I, s. 26.

ting kunnat uträtta i Österrike, enär han ej ens fått den nåden att se kejsaren, och af denna orsak snart åter förenat sig med svenskarne. En annan omständighet, hvilken mäktigt bidrog att styrka konungen i sitt en gång fattade beslut, var den nya anledningen han fick att misstänka Preussen. Han fruktade, att denna makt ämnade med Frankrikes bifall eller medverkan bemäktiga sig Pomern, och insåg svårigheten, att ej säga omöjligheten, att försvara sig emot så mäktiga fiender, isynnerhet som han numera ej ansåg sig rätt säker till och med om Rysslands vänskap. Alla dessa förtviflade utsigter födde förtviflade beslut. Ett ilbud affärdades till Petersburg med bref till Stedingk, hvari Gustaf uppdrog honom, att emot 6 à 7 millioner Hamb. Banko *sälja* Pomern till ryska czaren! Några dagar härefter intog svenska arméen en förändrad ställning på högra Elbstranden, med högqvarteret i Boitzenburg. Endast avantgardet under grefve Gustaf Löwenhjelms befäl bibehöll sin ställning på venstra stranden af Elbe, med högqvarteret i Lüneburg [1]).

De få veckor, svenskarne dröjde i denna ställning på högra Elbstranden, voro endast utmärkta af nya obehagliga och bittra erfarenheter. Osäkerheten i vårt förhållande till Ryssland, misstankarne mot Preussen och ändtligen fruktan för Frankrikes planer ökade bryderiet, utan att Gustaf Adolf syntes beredvillig, att så raskt verkställa återmarschen till Pomern, som omständigheterna kräfde [2]).

En

---

[1]) Jfr Hist. Tafla etc., I, 27 f.; Bref från Ehrenheim till Toll, Dec. och Jan. 1806, införde i Biogr. Teckn. af den sistnämnde, II, 156 ff.; bref från Wetterstedt till Toll, Stralsund d. 15 Dec. 1805; bref från v. Brinckman till L. v. Engeström, Giewitz d. 19 Dec. s. å., samt från Armfelt till dens., Boitzenburg d. 24 Jan. 1806. — Gustafs bref till Stedingk, angående försäljningen af Pomern, var dateradt d. 10 Jan., och d. 13 samma månad lemnade konungen Lüneburg och anlände till Boitzenburg.

[2]) Armfelt skrifver (d. 24 Jan. 1806) till Engeström, att han tillstyrkt återtåget till Pomern, »men», säger han, »jag vågar ej

En dags behagligt afbrott i det okrigiska stilleben, som åsynen af högqvarteret i Boitzenburg erbjöd, inträffade genom regerande hertigens af Mecklenburg Schwerin, Fredrik Frans', ankomst, för att uppvakta Gustaf Adolf.

Då konungen första gången tågade genom de Mecklenburgska staterna, hade han väntat, att hertigen skolat infinna sig för att göra sin uppvaktning, och var ganska missnöjd öfver hans uteblifvande. Man vet ej, om detta skett af glömska eller af gammalt groll emot svenska hofvet: nóg af, han gjorde nu ej någon svårighet att besöka konungen i Boitzenburg.

Man känner denna roliga gubbe, den numera sjuttioårige Fredrik Frans, den största rustibus i sina stater, som ständigt lefde i utsväfningar och samlade omkring sig alla qvickhufvuden och goddagspiltar som genomkorsade Europa. Det fanns intet slags nöje, som var honom obekant, och vin, flickor och spel voro hans enda Gudar. Han var för öfrigt ett godt barn, lustig och qvick. Hvad var ej Dobberan i sina vackra dagar? Hans dotter var denna prinsessa, Louise Charlotte, som 1795 var förlofvad med Gustaf Adolf och som då blifvit så obarmhertigt förkastad af politiska betänkligheter och i följd af baron Reuterholms inflytande. Det är sannt, de föredömen dessa prinsessor sågo på nära håll, vid sin faders hof, voro ingalunda egnade att ingifva dem stränga grundsatser, och prinsessan Charlotte, som sedermera äktade prins Christian Fredrik af Danmark, utgjorde ett lefvande bevis på sanningen af det gamla ordspråket, som säger: »*att godt blod ej kan ljuga*».

Ändtligen gaf hertigen af Mecklenburg tillkänna sin ankomst till den 18 Januari, då han blef anmodad spisa middag hos H. Maj:t. Alltid angelägen att hålla sin värdighet i sträng helgd, ville konungen genom ett

---

hoppas att erhålla denna seger öfver hvad man föreställer sig anständigheten fordra».

kallt emottagande och genom *tystnadens vältalighet* låta honom märka, att han felat i aktning mot det kungliga majestätet. Han skickade general Armfelt och sin kapten vid gardet, grefve Hampus Mörner, jemte några officerare, att mottaga hertigen vid stadsporten. Qvicka och tokroliga såsom han, kunde dessa herrar ej tillbakahålla sitt löje, då de sågo den gamle hertigen med det mest jovialiska utseende och gnidande händerna hoppa ur vagnen under gapskratt åt en drucken postiljon, som föll baklänges i ett dike. De höllo derpå ett tal till honom, för att bedja honom vara välkommen.

»Ganska bra, ganska bra, mina herrar», svarade hertigen, alltjemt talande tyska, »ni synes mig alla vara raska gossar, som förstå att lefva, och vi skola roa oss på bästa sätt. Äro stadens källare väl försedda? hvar är borgmästaren? Har han dragit försorg derom, att vi få vackra flickor? Jag vet hvad ett högqvarter i så fall tarfvar, och ni ären alla unga vackra gossar.... Kom då! Men hvar är borgmästaren? Jag skall afsätta honom, om han ej skaffat vackra flickor från Hamburg. Han skall få veta, att *jag* är här!».....

Man kan lätt föreställa sig, huru ett samtal, som började i denna tonart, skulle fortsättas, då en man af Armfelts skaplynne skulle svara och deri understöddes af grefve Hampus Mörner, hvilken var känd som den största upptågsmakare i hela arméen.

Dessa samtal, som höllos på stående fot midt ibland folkhopen och voro blandade med gapskratt, ville emellertid aldrig taga slut, så att man öfverskred middagstimmen. Under tiden gick konungen väntande af och an i sina rum. Hans otålighet växte med hvarje minut..... Ändtligen anländer hertigen. Han var klädd i en blå galonerad rock, med en liten hatt under armen och svängde sitt pudrade och leende hufvud åt höger och venster, då han skred framåt i rummet och hälsade på alla.

Då han hunnit fram till konungen, tilltalade han honom på tyska, och lyckönskade sig att få se H.

Maj:t i sina stater, med tillägg att det skulle utgöra hans största nöje att bidraga allt hvad på honom berodde till att göra högstdensammes vistande derstädes så angenämt som möjligt . . . . .

Man skulle hafva sett Gustaf Adolf, då han härunder betraktade den språksamma hertigen med ett majestätiskt lugn och ej svarade ett ord . . . . . Han trodde sig hafva förkrossat honom; men häri bedrog han sig. Som hertigen omöjligen kunde erhålla något svar och fann föga angenämt att förlänga en monolog på tvåmanna hand, tog han det goda partiet att aflägsna sig, för att fortsätta sitt muntra samtal med Armfelt, Mörner och de andra, som följt honom in i kungens salong. Han besvärade sig på intet sätt, utan skämtade med dessa herrar på samma vis, som nyss vid tullen.

Konungen rynkade ögonbrynen, och blef röd i ansigtet. Ändtligen befallde han kammarherren underrätta hertigen att bordet var serveradt, samt att han borde taga plats vid H. Maj:ts sida. I detsamma stötte konungen i golfvet med sin käpp och gick ensam ut i matsalen, dit hertigen följde honom.

Ingenting kunde vara mera komiskt, än åsynen af dessa begge personer bredvid hvarandra! Den ene mörk i ansigtet, tystlåten, i sitt inre retad eller sårad; den andre leende, språksam, samt obesväradt tilltalande dem som voro i hans smak. De som kände konungens utomordentliga retlighet och sågo, hur bloden steg upp i ansigtet på honom, fruktade att han kunde låta förleda sig till något utbrott. Otvifvelaktigt hängaf han sig åt de besynnerligaste reflexioner, och sannolikt tillbakahölls hans dåliga lynne endast af den omständigheten, att hertigen någon tid varit bestämd att blifva hans svärfar och att han varit förlofvad med hans dotter. För att lugna sig, drack han endast vatten, som han blandade med litet vin. I allmänhet dracks det föga vid hans bord, hvarföre, då hertigen vände sig till Armfelt och frågade honom med munterhet: »*men få vi då ingen champagne?*» detta gjorde den verkan på konungen,

att hans tålamod tog slut. Ännu medhann dock Armfelt att göra ett tecken, hvarpå denna hertigens älsklingsdryck genast serverades; men knapt hade vinets anga börjat att sätta alla glädjens strängar i rörelse, förrän konungen omöjligen längre kunde lägga band på sig, och innan man ännu serverat deserten, reste han sig från bordet och bröt denna glada måltid, hvarunder hertigen ej syntes erinra sig, att han var gäst hos en *konung* [3]).

En annan förströelse, som några dagar bidrog att skingra ledsnaden i Boitzenburg, bereddes genom den då på höjden af sitt rykte stående doktor Galls ditkomst. Man tror att det var Armfelt, som förmådde honom att der infinna sig, och konungen, som hade en särskilt förkärlek för allt som var besynnerligt och mystiskt, mottog honom ganska väl. Gall var en person af ett gåtfullt utseende, klädd i en lång svart rock, med skallig hjessa och en viss stelhet i uppsynen, en viss förbehållsamhet i sitt sätt att vara, hvilken sannolikt var tillgjord, för att dermed beslöja det som på sätt och vis kunde förefalla löjligt i hans befattning. Han fick den äran att spisa vid kungens bord, och erhöll genast tillåtelse att börja sina föreläsningar, hvilka flitigt bevistades så väl af konungen, som af flere bland officerarne. Hufvudskallar af gips utdelades, hvilkas yta var fördelad i en mängd små numrerade rum, som motsvarade en utförlig tafla, innehållande siffrornas förklaring. Ehuru professorn ogerna gjorde tillämpning af sitt system på de närvarande, öfvertalade honom dock flere härtill, deribland äfven konungen, liksom om, för att upptäcka utomordentliga egenskaper i detta kungliga hufvud, det hade behöfts att vidröra några tillfälliga hufvudskåls-ojemnheter, hvilka undangömdes af en hårklädsel à la Carl XII! Vi lemna derhän, hvilka

---

[3]) Uppgift i S. S. efter ett ögonvittne. Då hertigen om aftonen samma dag reste, inbjöd han alla sina nya vänner till Ludvigslust.

märkliga upplysningar och erfarenheter härunder kunna hafva blifvit gjorde, men visst är att Gall vid afresan erhöll af Gustaf Adolf ett dyrbart ur jemte flere dukatrullar, förutom det arfvode, han ur konungens egen kassa uppbar för sina kollegier. Otvifvelaktigt sökte och fann konungen i dessa problematiska förutsägelser ett hopp om en framgång i verkligheten, hvilken syntes alltför oviss. Men han var dock ej den ende, som trodde på denna nya vetenskaps lärdomar. Drottningens förste stallmästare, grefve Frölich, som eljest var en af de minst begåfvade i hela den kungliga omgifningen, skröt åtminstone sjelf af att han visste mera än de andra och hade lärt sig utantill betydelsen af alla numrorne på Galls gipsskallar. Detta gaf Armfelt anledning till ett skämt, som var ganska roligt; men också mycket djerft. Han medgaf, att Frölich var den lärdaste, men fordrade, att han bevisade det i kungens närvaro. Sagdt och gjordt: om en stund fick man se nämnde grefve trefva i den kungliga skallen samt uppgifva de stora egenskaper, som han der upptäckte, enligt anvisning till siffrorna på gipsskallen, hvilken hölls af någon bland officerarne, som skulle uppläsa namnet på den motsvarande egenskapen. Men hvad inträffar nu? Armfelt hade i hemlighet låtit utplåna alla Galls siffror på Frölichs gipsskalle samt ditsatt andra, på så sätt, att de delar af skallen, som borde utmärka de stora egenskaper, Frölich tillskref konungen, nu befunnos bland dem, som tillkännagåfvo *dumheten, envisheten* och *dårskapen,* o. s. v. Man begriper lätt följden af denna tillställning [4]).

Preussiska hofvets tillkännagifvande af sitt beslut att provisoriskt bemäktiga sig Hannover [5]) blef nu ändtligen den händelse, som tycktes i någon mån rubba den

---

[4]) Se föregående not, flere anteckningar i S. S. samt Wingårds Minnen, andra häftet, s. 43 f.

[5]) Den 27 Jan. 1806, i följd af det med Napoleon afslutade fördraget af den 15 Dec. 1805.

vanmakt, hvaråt allt syntes hemfallet i svenskarnes högqvarter i Boitzenburg. Konungen drog sig sjelf [6]), jemte största delen af arméen, tillbaka längre in i Mecklenburgska landet, med högqvarteret i Ratzeburg; deremot qvarlemnade han på högra Elbestranden under grefve G. Löwenhjelms befäl en mindre styrka af icke fullt 1,800 man, hvilka skulle försvara Lauenburgska landet [7]), samt voro anbefallde att skjuta på preussarne, om de försökte öfvergå nämnde ström. Lyckligtvis dröjde kabinettet i Berlin ännu någon tid, innan det verkställde förberörde beslut, hvarförutan svenskarne snart skulle varit i öppen fejd med Preussen, och det var nu alltid att hoppas, det Gustaf Adolf skulle låta af omständigheterna [8]) beveka sig, samt sjelfmant draga sina trupper ur Lauenburg; men häri bedrog man sig. Fåfängt uppmanade honom Englands [9]) och Rysslands sändebud härtill. Ändtligen lemnades dock den 27 Mars Ratzeburg, och svenska arméen drog sig tillbaka till Pomern, med högqvarteret i Greifswald. Men detta medförde ej någon förändring i den trupps öde, som blifvit qvarlemnad i Lauenburg, tvertom erhöll den ännu strängare order att försvara denna landtremsa mot hvarje anfall. Det måste alltid blifva en gåta att tillfredsställande förklara, hvad som kunnat föranleda Gustaf Adolf att, tvertemot den rättmätige egarens egen önskan, tilltrotsa sig förmynderskapet öfver ett land, som var omöjligt att försvara, sedan både engelska och ryska härarne i Hannover lemnat detta land eller voro färdige att göra det, *såframt* man ej får antaga, att de lidelser, som nu alltmer och mer begynte uteslutande bestämma hans hand-

---

[6]) Den 10 Febr. 1806.

[7]) Gen.-adjut., grefve Löwenhjelms deklaration, gifven högqvarteret Boitzenburg d. 1 Febr. 1806.

[8]) Redan i Febr. och Mars började de i Hannover förlagde ryska och engelska trupper att draga sig tillbaka till sina hemorter.

[9]) Bref från statssekreteraren Fox till Pierrepont, London, d. 14 Febr. 1806.

lingssätt, nemligen envisheten och högfärden [10]), voro orsaken härtill. Sannolikt bidrogo också dertill i sin mån de nya försäkringar, han erhöll om kejsar Alexanders vänskap, samt dennes löfte, att aldrig öfvergifva sina bundsförvandter [1]).

Hvad man under närvarande förhållanden [2]) kunnat vänta, inträffade nu verkligen. Preussarne jagade [3]) svenskarne ur Lauenburg, hvaraf den närmaste följden blef ett sorts krig [4]) emellan Preussen och Sverige, hvilket dock slutades [5]) utan blodsutgjutelse. De stora, ur

---

[10]) Det stridde ju emot värdigheten hos en Carl XII:s och Gustaf II Adolfs efterträdare, en innehafvare af den urgamla svenska monarkien, hvilken gifvit Europa lagar, att vika för en Preussisk konungs befallningar! Han måste trotsas, kosta hvad det ville, på det Europa måtte finna, att svenska tronens arfvinge ej vanslägtats från sine föregångare!

[1]) Bref från Wetterstedt till Toll, Ratzeburg den 28 Febr. 1806. Häraf ser man, att Alexander sändt prins Gagarin i en hemlig beskickning till Gustaf Adolf och försedd med tvenne bref från A. till den sistnämnde. Bill. N:o 9 och 10. Gustaf skiljdes mycket nöjd från Gagarin, hvilken dock ej funnit skäl att meddela konungen hvad som varit föremålet för beskickningen, nemligen *ett närmande till Preussen* och en *allmän fred.* — På konungens uppdrag till Stedingk att till kejsar Alexander utbjuda Pomern, svarade denne ambassadör (d. 6 Febr. 1806): »Jag har icke framställt E. M:ts förslag att sälja Pomern. Man kan förlora en provins; men sälja den för några påsar guld — aldrig! Jag vädjar till skuggan af den store Gustaf Adolf, hvars namn och hjerta E. Maj:t bär».

[2]) Preussen hade d. 15 Febr. (1806) slutat ett nytt fördrag med Frankrike och som den 9 Mars ratificerades af konungen af Preussen. Denne lofvade häri att definitivt bemäktiga sig Hannover för egen räkning, samt att för engelska skepp spärra alla tyska floder vid Nordsjön.

[3]) Den 23 April.

[4]) De i svenska hamnar befintlige preussiska fartyg pålades en allmän embargo och kontreamiralen friherre Rudolf Cederström erhöll befallning att med en eskader utlöpa från Carlskrona, för att blockera alla preussiska hamnar vid Östersjön.

[5]) I Aug. (1806), genom svenskarnes återbesättande af Lauenburg och upphörandet af de tvångsåtgärder, Sverige föröfvat mot Preussen.

den högre statsklokheten och försigtigheten hemtade skäl, hvilka förmådde Preussen att bemöta Sverige med denna utomordentliga skonsamhet, äro numera lika bekanta [6]), som den envishet och förblindelse, hvarmed konungen af Sverige, utan att göra afseende på de klokaste och trognaste rådslag [7]), sitt lands bästa [8]) och sin egen ära, endast tycktes lyssna till hvad de underordnade lidelserna, en sårad egenkärlek och ett gränslöst högmod, under de förklädda namnen af pligt och hederskänsla, förestafvade honom. Midt under dessa betänkliga utsigter, då man hvarje dag väntade att preussarne med en öfverlägsen här skulle anfalla svenskarne och fördrifva dem inom Stralsunds fästningsmurar, sysselsatte sig konungen med att göra en revolution i svenska Pomerns statsförfattning och lagar, hvilket lärer hafva skett förnämligast af hat mot Napoleon, och för att skilja Pomern från Tyska riket, hvilket genom Rhenförbundets inrättande vid samma tid med jättesteg närmade sig sin snart inträffande upplösning [9]).

---

[6]) Preussiska kabinettets obenägenhet, att genom Pomerns eröfring ådraga sig krig med Ryssland, som genom traktat försäkrat Sverige besittningen af denna provins, i förening med den beräkningen, att genom ett skonsamt förfarande mot Sverige utverka Alexanders erkännande af Preussens besittning af Hannover — voro de giltiga skäl, som bestämde Preussens förfarande.

[7]) Wetterstedt, Fersen, Armfelt, Tibell, De la Gardie och alla, som på denna tid åtnjöto förtroende, undandolde ej sanningen för Gustaf Adolf; men allt var förgäfves. De bref, han skref till Fredrik Wilhelm, voro affattade i en hög och befallande ton, liksom han haft 50,000 man under sitt befäl, och likväl var förhållandet det, att en till det minsta dubbelt så stark armé som den svenska stod under general Kalkreuths befäl på gränsen, hvarje ögonblick färdig att öfversvämma Pomern.

[8]) Napoleon skall förespeglat Gustaf Adolf erhållandet af Norrige, om han erkände honom som kejsare. De la Gard. ark., XIX, 4 l. — Gustafs samtidiga bemödande att reta Ryssland till krig med Preussen och Frankrike misslyckades äfven fullkomligt. Depesch från Stedingk, d. 16 Maj 1806.

[9]) Hist. Tafla, I, 39, samt De la Gard. ark., XIX, 38 ff. De la Gardie var landtmarskalk vid den i anledning häraf öppnade landtdagen i Greifswald.

En namnkunnig person, hvilken sommaren 1806 aflade ett besök hos konungen i Greifswald, var förra fransyska generalen Dumouriez. Hans afsigt med detta besök var, att öfvertala Gustaf Adolf att använda svenska flottan för att i förening med den engelska eröfra de fransyska och holländska kolonierna. Han misslyckades fullkomligt, ty så väl konungen som hela hans absolutistiska omgifning, Fersen, Armfelt, Essen m. fl., afskydde Dumouriez såsom en f. d. vildsint republikan och förrädare mot sin lagliga regent. Ehuru grefve Fersen, som var helt och hållet styrd af sin syster, grefvinnan Piper, helst skulle velat slippa att se den fransyska generalen, kunde han dock ej, i följd af det embete, han beklädde vid hofvet (riksmarskalks-embetet), undgå att göra detta under mottagningsdagarne. Deremot hatade grefvinnan Piper till den grad allt hvad som tillhörde franska revolutionen eller med den egde äfven det minsta sammanhang, att hon bestämdt vägrade mottaga Dumouriez, »*emedan han burit den röda mössan*» [10]).

Sedan tvistigheterna med Preussen blifvit slutade, och denna makt stod färdig att för andra gången kasta sig i ett öppet krig med Frankrike, lemnade Gustaf plötsligt [1]) Tyskland och återvände till Sverige. Befälet öfver de i Pomern qvarlemnade svenska trupperna lemnades åt generalguvernören, generallöjtnanten friherre v. Essen, hvilken till sin närmaste man hade baron Armfelt, och endast garderna, eller den s. k. första brigaden jemte gardet till häst, återvände vid samma tid till Sverige.

Denna konungens återfärd till Sverige var åtföljd af flera rätt allvarsamma besvärligheter. Af stormen hindrad att begagna sjövägen, ämnade han taga landvägen genom danska staterna till Sverige. Han kallade

---

[10]) D. vistades i Greifswald mellan d. 1 och 5 Aug. och reste mycket missnöjd derifrån.

[1]) Afreste från Greifswald d. 12 Sept.

derföre i Barhöft, hvarest han efter en ganska oangenäm segling dagen förut hvilat öfver natten i en eländig fiskarkoja, vakthafvande officern, grefve De la Gardie, och tilltalade honom på följande sätt:

»Hör på, jag har beslutat att göra som Carl XII. Jag antager namnet Frisk och ämnar under detta inkognito fortsätta resan genom Hamburg och danska staterna. Men jag saknar penningar. Skicka derföre genast bud till Platen, att han på ögonblicket skickar mig 2,000 fredriksdor och en beqväm kalesch. Ni skall följa mig och vi skola medtaga hvardera en betjent. Wetterstedt får följa efter på sex timmars afstånd. Men detta är en hemlighet oss emellan, och jag vill ej, att Essen vet det».

Penningarne och kaleschen kommo ganska riktigt, och allt var nu färdigt för att anträda resan kl. sex om morgonen, då utsigterna att färdas till sjös så ljusnade, att konungen ändrade sitt beslut och i Barhöft ånyo besteg den kungliga jakten.

Vinden var i början god, men snart uppväxte en förfärlig storm och regnet föll i strömmar. Detta oaktadt satte sig konungen i en ländstol på däcket, insvepte sig i sin kappa, som nästan genomdränktes af vattnet, under det han syntes försänkt i sina vanliga drömmerier. Hvarpå grubblade han? Ack, återkom han ej från detta ärolösa fälttåg, mera förödmjukad än Carl XII, som åtminstone hade uppfyllt Europa med sina sagolika bedrifter, under det han, Gustaf, knapt hade aflossat ett enda skott för häfdandet af sin krigiska ära . . . . .

Sedan seglingen på detta sätt fortgått en god del af dagen, befann man sig plötsligt insvept i en tjock dimma. Ändtligen frågade konungen, orolig och bedröfvad: »hvad är klockan?» Då grefve De la Gardie härpå svarade, att klockan var sju, återtog Gustaf Adolf: »I så fall måste man hålla chorum!» Och knapt hade dessa om en religiös fromhetskänsla vittnande ord hunnit utsägas, förrän en lysande sol frambröt och

skingrade dimman, och man befann sig på Trelleborgs redd. Konungen såg häri försynens finger, ty jakten var nära att stöta på land. Den glädje, som denna visshet om försynens omedelbara vård om honom skänkte, förhöjdes deraf, att han blifvit kastad i land på samma punkt af Sverige, som Carl XII, då denne återkom från sina sagolika bedrifter vid Pultawa och Bender [2]).

De följande tilldragelserna under detta föga ärofulla fälttåg äro lika allmänt bekanta, som genom sina resultater mindre angenäma att berätta. Svenskarnes fördrifvande ur Lauenburg [3]) och fransmännens ur Pomern [4]) tillika med de derpå närmast följande händelserna till och med stilleståndet i Schlaktow [5]) vittnade i

---

[2]) Uppgift af grefve De la Gardie, som tillade, att då man i en liten fiskarebåt skulle lägga i land, röjde konungen enligt vanan en sådan omsorg om etiketten, att grefve De la Gardie (som måste sjelf göra den ena roddarens tjenst, emedan den lilla båten ej bar mer än trenne personer och monarken sade sig ej kunna »resa utan gardeskaptenen») uppfordrades att ro i pådragne kyllerhandskar, enär »*handskarne för gardeskaptenen voro lika oundgängliga som värjan*». Från Trelleborg fortsattes resan samma afton till Beckaskog, der drottningen och de kungliga barnen voro Gustaf till möte.

[3]) Den 6 Nov. 1806. Befälhafvaren öfver den svenska kåren, öfverste Morian, jemte en högst obetydlig del af manskapet, voro de ende, som räddade sig undan fransysk fångenskap. Bland fångar var äfven öfversten, grefve Gustaf Mörner, som tillika med alla de öfriga svenskarne behandlades på det mildaste af segraren, prinsen af Ponto Corvo. Händelsen tilldrog sig i Lübeck.

[4]) Den 1 April 1807. Fransmännen, som under anförande af marskalk Mortier den 28 Januari nämnde år inbröto i svenska Pomern, sysselsatte sig ända till slutet af Mars månad med att lamt belägra Stralsunds fästning. Deras fördrifvande ur Pomern egde hufvudsakligen rum i följd af en betydlig förminskning af deras truppstyrka och hvarom svenskarne fått kännedom.

[5]) Den 18 April 1807. Mortier, som nu återvändt med mångdubbel styrka, stridde med sådan framgång mot vår armé, att general-guvernören, friherre Essen, som förde högsta befälet, ansåg sig förpligtad att ingå detta stillestånd. Det var ganska förmånligt för oss, emedan fransmännen härigenom förbundo sig, att ånyo utrymma Pomern.

lika hög grad om de begge nationernas tapperhet och deras befälhafvares rådlöshet och osäkerhet [6]), som de voro beledsagade af de märkligaste underhandlingar. Alldenstund Napoleon, efter Preussens besegrande [7]), och emedan han nu ämnade gå emot Ryssland, verkligen behöfde att vara vän med Sverige, gjorde han Gustaf Adolf de yppersta anbud, om han ville erkänna honom i hans nya kejsarevärdighet, eller åtminstone bibehålla neutraliteten [8]); men detta var alldeles fåfängt, enär konungen nu umgicks med helt andra planer.

Så snart Gustaf Adolf återkommit till Sverige, och erhållit kännedom om Preussens stora nederlag vid Jena och Auerstädt, var han färdig att med hela svenska arméen i Pomern förstärka den lilla i Lauenburg qvarlemnade kåren; men vid närmare eftertanke, att Pomern härigenom skulle blottställas, frångick han denna idé [9]). Han vände sig i stället till England med anhållan om

---

[6]) Medelst mera förutseende och raskhet hos Morian hade sannolikt hela den i Lübeck tillfångatagne kåren kunnat räddas. Under den tid Stralsund cernerades af fransmännen, gjorde artilleri-öfversten Cardell ett utfall, hvarigenom mycket folk ändamålslöst uppoffrades. Genom oenighet mellan Armfelt och Essen förorsakades slutligen de betydligaste förluster och den största villervalla i början af April månad (1807).

[7]) Genom slagen vid Jena och Auerstedt (d. 14 Okt. 1806) afgjordes preussiska monarkiens öde på samma sätt, som nyss förut Österrikes genom Napoleons segrar vid Ulm och Austerlitz. Innan årets slut befanns nästan hela Fredrik den stores statsområde i Napoleons våld.

[8]) Dessa anbud gjordes först genom franska ministern i Hamburg, Bourienne. Sedermera fortsattes underhandlingarne mellan marskalken Mortier och general-guvernören friherre Essen. Se Wetterstedts bref till Ehrenheim. Märkligt var isynnerhet ett yttrande, som undföll Mortiers adjutant, öfverste Goure, hvilken blifvit skickad till Essen: »Kejsaren vet, att konungen af Sverige har en ganska bestämd karakter, och att det är vissa idéer, som han aldrig uppgifver, såsom t. ex. erkännandet af kejsare-titeln. Nåväl! Freden skall slutas med Sverige utan att detta erkännande ens skall sättas i fråga».

[9]) Hist. Tafla, etc. I, 44 ff. Här finner man äfven en framställning af konungens öfriga förslager vid samma tid.

förökade subsidier till öfverförandet och underhållet af mera trupper i Pomern; men denna makt befanns för ögonblicket föga villig att ingå på dessa konungens fordringar [10]). Under tiden växte farorna för Norra Tysklands och Europas frihet i jemnbredd med Gustafs krigslust, och andra utvägar måste påtänkas för att erhålla de för ett fälttåg nödvändiga penningarne. Än umgicks man med förslager att göra ofantliga lån i Banken [1]), än att sälja hela örlogsflottan till köpmän, som i eget namn borde hembjuda den åt Frankrike, Spanien eller Amerika [2]). Detta sistnämnda förslag var så allvarsamt i fråga, att amiral Rajalin redan erhållit kunglig befallning att uppsätta sina tankar deröfver, och kabinettssekreteraren Wetterstedt, som nu stod Gustaf Adolf synnerligen nära, yttrar att beslutet derom förmodligen var »oryggligen» taget. Ingendera utvägen kom emellertid i fråga att verkställas, utan man påhittade i stället en annan, hvilken sannerligen var den olyckligaste, som kunde uppfinnas. Enligt en emellan hofven träffad öfverenskommelse, skulle de subsidier, som af England betaldes till Ryssland, öfverföras till Göteborg och derefter landvägen transporteras till Petersburg. Konungen af Sverige, som

---

[10]) Bref från Wetterstedt till Ehrenheim, Malmö d. 1 Febr. 1807. Det bör anmärkas, att Gustaf Adolf, som med sin familj vistats på Beckaskog hela tiden från Sept. 1806, d. 10 Nov. s. å. begaf sig till Malmö, för att der tillbringa vintern.

[1]) Wetterstedt säger (i bref till Ehrenheim, d. 8 Jan. 1807): »All fråga om Bankokreditivet på en million är alldeles förbi.» — Den enskilta brefvexling mellan Wetterstedt, Ehrenheim, Lagerbjelke och Toll, hvarutur en stor del af dessa uppgifter äro hemtade, utgör ett af de förnämsta och värderikaste bidragen i S. S.

[2]) »Amiral Rayalin (Wetterstedt till Ehrenheim, d. 4 Jan. 1807) har nu af kungen fått i uppdrag, att uppsätta sina tankar om hela örlogsflottans försäljande, hvilket beslut H Maj:t nu lärer hafva oryggligen tagit. Örlogsskeppen skola säljas åt köpmän, som i eget namn skola hembjuda dem åt Frankrike, Spanien eller Amerika. Jag tviflar på att engelsmännens vaksamhet tilläter denna plans utförande, äfven om sistnämnde makter skulle göra några anbud».

enligt traktaten af år 1794 trodde sig hafva en innestående fordran hos Ryssland, belöpande sig till 375,000 R:dr, beslöt nu att seqvestrera så mycket af de Ryska penningarne, som svarade deremot. Han omtalade visligen ej denna finansplan för Toll, innan den redan blifvit verkställd; deremot syntes han med nöje i denna fråga meddela sig med Wetterstedt, som man måste göra den rättvisan och erkänna, att han gjorde allt hvad på honom ankom för att afböja densamma. Då konungen för Wetterstedt uppläst sitt bref till kejsar Alexander i detta ämne och derpå yttrat: »Jag undrar, huru *han* tar detta,» svarade kabinettssekreteraren:

»Säkert illa, Ed. Maj:t!»

»Vill han göra krig?»

»Det är ganska möjligt!»

»Det vore en för orättvis anledning.»

»Jag ber om ursäkt, sire, men *sättet,* på hvilket penningarne tagas, kunde rättfärdiga ett dylikt steg. Och dessutom har ju E. M:t lofvat durchtåg för penningarne, så att *löftet* kunde anses brutet, i fall» . . .

Denna sista anmärkning väckte konungens onda lynne. Han svarade:

»Jag skall nog veta uppfylla mina löften. Ofta har jag sett subsidier gå mig förbi: denna gång skulle det icke hända. Jag har dessutom en ännu större fordran i Ryssland, enär kejsar Paul lofvade ersätta de af England uppbringade fartygen: af grannlagenhet har jag nu valt den minsta» [3]).

---

[3]) Bref från Wetterstedt, d. 7, 12 och 26 Febr. samt d. 9 Mars 1807. Jfr Hist. Tafla, I, 48 ff. Närmaste anledningen till detta förtviflade beslut synes hafva varit underrättelsen om fransmännens infall i Pomern. Konungen beslöt då genast, enligt ett yttrande till Toll, att gå öfver till Rügen med 30,000 man, men hvarifrån taga penningar att bestrida de oerhörda utgifter, som genast blefvo oundgängliga? Tanken att seqvestrera de ryska piastrarne föll honom då i hågen. »Den (säger Wetterstedt till Toll, d. 7 Febr.) har blifvit en följd af ett med H. Ex. Toll hafdt samtal, hvaruti fråga varit å konungens sida att gå öfver till Rügen med 30,000 man. Toll hade afstyrkt

Emellertid hade det goda förståndet med Preussen blifvit på ett ganska lyckligt sätt återstäldt. Sedan de begge suveränerna skriftligen sagt hvarandra artigheter och blifvit ense derom, att de under närvarande förhållanden skulle kunna vara hvarandra till mycken ömsesidig nytta [4]), skickade Fredrik Wilhelm Tarrach i egenskap af preussisk minister till Stockholm [5]). På denna beskickning svarade Gustaf Adolf derigenom, att han sände öfverste v. Engelbrechten [6]) till preussiska hofvet i ett uppdrag, som denne var lycklig nog att inom några dagar få uträttadt. Genom konventionen i Bartenstein [7]) den 20 April 1807 förband sig nemligen Preussen, att under konungens af Sverige befäl och till hans förfogande genast ställa 5000 man, hvilka innan kort skulle ökas till 10 à 12,000, för att genemsamt med svenskarne operera offensivt i den stora franska arméens rygg, o. s. v. Vid samma tid sände konungen af Preussen sin adjutant, major Hünerbein [8]), i ett enskilt uppdrag till Gustaf Adolf, som då vistades i Malmö. Ändtligen utnämndes i Maj 1807 von Brinckman [9]) till Svensk envojé och minister plenipotentiaire vid preussiska hofvet.

---

detta, emedan Stralsunds fall i längden ej kunde hindras derigenom; men om ryska piastrarne var då ingen fråga», o. s. v.

[4]) På Gustaf Adolfs skrifvelser af d. 23 Nov. och 9 Dec. 1806 utgjorde Fredrik Wilhelms bref af d. 1 Jan. 1807 svar. Sedermera afstannade det direkta meddelandet mellan de begge monarkerna till Mars månad sistnämnde år, då Gustaf Adolf med öfverste Engelbrechten afsände det bref, som finnes i Hist. Tafla, I, 69 f. Jfr densamma sid. 72 ff.

[5]) Anlände hit i Mars månad 1807.

[6]) Afreste d. 29 Mars från Malmö öfver Carlskrona till preussiska högqvarteret, som då var i Bartenstein.

[7]) Hist. Tafla, I, 71. Konungens ratifikation å denna konvention egde rum i Malmö d. 6 Maj 1807.

[8]) Inträffade i Malmö d. 5 April 1807. Hans uppdrag gick förnämligast ut på att anskaffa gevär åt de nya preussiska kårer. som då uppsattes.

[9]) Vistades från Dec. 1805 till Maj 1806 i Berlin, efter hvilken tid han i Greifswald nyttjades vid förefallande landtdagsgöromål till början af September. Biträdde derefter general-guvernör v.

Så snart utsigterna att verksamt deltaga i kriget emot Frankrike sålunda med hvarje dag syntes ljusna, började Gustaf Adolf allvarsamt sysselsätta sig med tanken att i egen person åter begifva sig till Tyskland [10]). Emellertid hade redan i flera månader den ena förstärkningen af trupperna i Pomern följt den andra i spåren, och slutligen voro de underrättelser, som nu i sista ögonblicket ingingo från svenska ministern i London, af en ganska tillfredsställande beskaffenhet [1]). Den nya engelska ministèren [2]) hade förklarat sig beredvillig icke allenast att subsidiera ett större antal svenska trupper, än det som var bestämdt i traktaten af år 1805, utan äfven att under konungens af Sverige eget befäl ställa ett betydligt antal engelska trupper, hvilka ofördröjligen skulle öfverskickas till Stralsund. Väl voro de sednaste nyheterna från krigsteatern i Svenska Pomern ej af en så alldeles tillfredsställande beskaffenhet; ej nog dermed, att svenskarne (enligt hvad vi redan berättat) blifvit drifne tillbaka till Pomerns gränser och generalguvernören friherre Essen sett sig föranlåten afsluta ett stillestånd med fransmännen [3]), utan han hade äfven ansett sig böra bifalla

---

Essen vid hans kansli uti Stralsund till Maj 1807, då han skickades till Sverige.

[10]) Länge hade man gissat att Gustaf ämnade ånyo begifva sig till Pomern, men ingen erhöll kännedom om beslutet förrän några dagar före afresan. Allt insveptes inom ett egyptiskt hemlighetsmörker. Wetterstedt skrifver (den 4 Maj) till Ehrenheim: »Resan är nu utsatt till den 11. I dag har H. Ex. Toll fått konungens tillsägelse att följa med till Pomern. För oss andra fåkunniga är ännu ingenting kungjordt». D. 26 Febr. (1807) skrifver dens. till dens.: »Kungen låter sina mustacher växa — ämne till många gissningar om dess öfverresa till Pomern.»

[1]) Wetterstedt skrifver till Ehrenheim (d. 3 Maj): »I e. m. kommo Rehausens (svenska ministerns i London) depescher af d. 21 med löftet om engelska hjelptrupper, hvilket naturligtvis var ganska välkommet».

[2]) Canning, Castlereagh och Perceval, alla Tories och krigiskt stämda mot Frankrike.

[3]) Jfr sid. 219. Då genom Armfelts oförsigtiga och skrytsamma uppförande svenskarne vid fransmännens anfall d. 16 April rå-

falla den förlängning af uppsägningstiden från 10 dagar till en månad, som marskalk Mortier på Napoleons befallning hotande begärt [4]. För att meddela konungen underrättelse härom, hade Essen skickat regeringsrådet Brinckman till Malmö, dit han anlände första dagarne af Maj månad. Efter en hemlig öfverläggning med Wetterstedt och Brinckman [5], beslöts nu, att detta tillägg i stilleståndet ej skulle erhålla konungens ratifikation, ehuru man borde noga akta sig att derom sprida kännedom, innan Gustaf hunnit sjelf infinna sig i Pomern, då man hoppades att de preussiska och engelska hjelptrupperna skulle vara i annalkande, så att man utan fara kunde förklara sig hos Mortier. Under sådana förhållanden lemnade Gustaf Adolf i Tolls, Brinckmans, den nya engelska ministerns Stratons m. fl. sällskap den 11 Maj Malmö, samt inträffade redan dagen derpå i Stralsund.

De utsigter, hvarunder Gustaf Adolf denna gång uppträdde i Tyskland, voro temligen gynnsamma, och med stor härförare-förmåga och lyckligare öde skulle han onekligen kunnat göra de förbundnes sak betydliga tjenster; men i saknad af alla erforderliga egenskaper egde han nu icke en gång det vanliga praktiska förstånd, hvarigenom olyckorna afvärjas, utan störtade genom öfverdrifter af alla slag så väl sig sjelf personligen, som riket i de största faror.

---

kade i stor förlägenhet, skickade Essen d. 17 en parlamentär för att begära fiendtligheternas inställande 24 timmar, på det han måtte kunna föra de sårade till sjukhusen. Detta bifölls icke allenast, utan Mortier anhöll äfven om ett möte med Essen, hvilket egde rum i Schlaktow, och hvarunder han med öppenhet talade om Napoleons längtan att undvika kriget med en tapper och ädel nation, som han högaktade och som var Frankrikes naturliga bundsförvandt, o. s. v. I följd häraf slöts det stillestånd, hvarom vi ofvan talat.

[4]) Mortiers adjutant, öfverste Gouré, hotade, att stilleståndet skulle genast uppsägas, såframt ej denna tilläggsartikel antogs. Den undertecknades af Essen d. 28 April.

[5]) Bref från Wetterstedt till Ehrenheim, d. 7 Maj 1807.

Den första anordning, som efter konungens ankomst till Stralsund väckte allmän uppmärksamhet, var den fullkomliga förändring i det högre arméböfälet, hvilken genast egde rum. General Armfelt, hvilken nu sednast ådragit sig Gustafs missnöje genom flere misslyckade fältoperationer, dem han trotsigt anbefallt tvertemot högste befälhafvarens, baron Essens, bestämda order, erhöll afsked och återvände till Sverige [6]). I hans ställe utnämndes general Wrede [7]) att jemte Toll vara fördelningsbefälhafvare under konungens eget öfverbefäl, så att baron Essens verksamhet inskränktes till den civila befattningen i egenskap af general-guvernör i Pomern.

Emellertid hade preussarne, under sin 63-årige befälhafvare, general Blücher, till ett antal af 5,000 man redan första dagarne af Juni månad hunnit inträffa på Rügen [8]). Den i Pomern befintliga delen af Svenska arméen uppgick vid denna tid till ett antal af omkring 10,000 man [9]), och ändtligen erhöll man i slutet af samma månad [10]) den fägnesamma underrättelsen från England, att detta hof lofvat att skicka 10,000 man till Rügen, för att derifrån förena sig med Svenskarne och under konungens öfverbefäl operera mot fransmännen [1]). Dessa trupper voro färdiga att genast afsegla, hvarjemte England förband sig att med subsidier underhålla ytter-

---

[6]) Wetterstedts och Lagerbjelkes bref till Ehrenheim (April 1807) innehålla märkliga upplysningar om schismen mellan Essen och Armfelt. Den sednare lemnade d. 17 eller 18 Maj Stralsund, utan att hafva sett Gustaf Adolf. Man kan häraf föreställa sig, hur långt missämjan dem emellan kommit.

[7]) Anlände till Stralsund d. 20 Maj.

[8]) Bref från Wetterstedt till Ehrenheim, Stralsund d. 8 Juni 1807.

[9]) Bref fr. Wetterstedt till Ehrenheim, d. 3 Juni 1807. Fiendens svärd, mödor och sjukdomar hade reducerat arméen till detta antal, hvari pomerska landtvärnet, tyska regementerna samt artilleriet dock voro inberäknade.

[10]) Den 19 Juni.

[1]) Konventionen härom undertecknades af Rehausen och Canning d. 17 Juni (1807) i London. En hemlig artikel bilades, hvaruti England förbehöll sig rättigheten, att när man så fann för godt, genast återkalla alla trupperna till England.

ligare 4,000 man Svenskar i Pomern. Konventionen härom tecknades af Toll och Pierrepont i Stralsund den 23 Juni 1807 [2]).

Under sådana till en del gynnsamma förhållanden var det klart, att konungen skulle lifligt umgås med planer att på något verksamt sätt tjena den sak, hvarför han väpnat sig. Detta var också händelsen, ehuru vi måste tillstå, att de motgångar, som ofta hemsökte ej mindre honom sjelf, än hans bundsförvandter, voro tillräckliga att göra honom utledsen på alla möjliga krigsföretag och föranleda honom att allvarsamt umgås med tanken att återvända till Sverige [3]). Men då utsigterna understundom tycktes ljusna, hemtade han lätt mod, och var genast färdig med nya planer. Så t. ex. behöfdes det ej mer, än en rörande underrättelse om de i Colbergs fästning inneslutne preussarnes tapperhet och fosterlandskärlek, i förening med de sednaste tillfredsställande underrättelserna från England, förrän Gustaf Adolf uppgjorde en vidlyftig plan, att med Preussens tillhjelp debloquera nämnde fästning, skingra fransmännen, som bevakade Pomern och Norra Tyskland, samt såmedelst bereda en vigtig diversion för de i Polen stå–

---

[2]) Enligt bref fr. Wetterstedt till Ehrenheim (d. 24 Juni 1807) ser man, att två hemliga artiklar vidfogades konventionen, men dessa hafva ej blifvit offentliggjorde. Pierrepont, som fått permission att någon tid vistas i England, återvände vid denna tid till Stralsund, hvarefter Straton begaf sig tillbaka till England. Under mellantiden mellan Stratons afresa och den förstnämndes återkomst fungerade en viss sir Bathurst i egenskap af Engelsk chargé d'affaires i Stralsund. B. anlände omkring d. 8 Juni och återvände dagarne efter d. 20.

[3]) De nedslående nyheterna från den stora krigsteatern i Polen och Ostpreussen, den overksamhet hvartill konungen såg sig dömd genom preussarnes dåliga utrustning och underhandlingarnes långsamma gång i London, i förening med oron öfver drottningen, som då var i grossess — — voro isynnerhet de orsaker, som nedstämde hans lynne och ingåfvo honom funderingar att för längre eller kortare tid återvända till Sverige. Se Wetterstedts bref (Juni 1807) till Ehrenheim.

ende stora arméerna [4]), o. s. v. Emellertid hade konungen redan i tid varit betänkt på, att genom förkastandet [5]) af den föreslagne förlängningen af uppsägelsetiden för stilleståndet i Schlaktow undanrödja alla hinder emot öppnandet af ett verksamt fälttåg, så snart förhållanderna kunde sådant medgifva. Denna sednare omständighet föranleder oss att gå något tillbaka i vår berättelse, för att belysa några märkliga sakförhållanden och händelser, som med densamma ega ett nära samband.

Vi erinra oss utan tvifvel, att Gustaf Adolf från första början påyrkat det offentliga tillkännagifvandet af Bourbonernas återuppsättande på Frankrikes tron såsom börande utgöra det första och egentliga syftet med Europas sammansättning emot denna makt. Men ej nog dermed. Han hade äfven hotat, att i händelse denna åsigt ej delades af de öfriga makterna, ville han draga sig tillbaka, emedan han ansåg all underhandling med Napoleon Bonaparte omöjlig [6]). I denna åsigt framhärdade icke allenast han [7]), utan skulle också snart blotta sina egentliga bevekelsegrunder till ett så oklokt förfarande. Af denna orsak upprättade han, före sin afresa från Sverige, ett särskilt regemente bestående af franska fångar, och hvilket var ämnadt att utgöra stammen för flere dylika regementen, hvilka han med sangvinisk lättrogenhet var öfvertygad skulle komma att bildas i följd af inträffande talrika affall från den stora franska arméen. Detta regemente kallades *konungens,* och sattes under befäl af hertigen af Pienne [8]), en af Ludvig XVIII:s

---

[4]) Bref från Wetterstedt till Ehrenheim, d. 20 Juni 1807.

[5]) Detta skedde under ett möte med franska marskalken Brune, som efterträdt Mortier, och hvilket möte konungen sjelf begärt. Det egde rum den 4 Juni i Schlaktow.

[6]) Jfr sid. 187.

[7]) Hist. Tafla, I, 56 f. och 88 ff.

[8]) Den 25 Maj 1807 anlände hertigen af Pienne med sin 19 man starka kår från Carlshamn, hvarest den blifvit organiserad, till Altefehr på Rügen, der den tillsvidare förlades. Den 3 Juni hade kåren endast blifvit ökad med 3 à 4 man. Den hann aldrig till högre numerär än 35 man.

förtrogne, hvilken nyligen anländt till Sverige. Af samma orsak beslöt konungen, att under det möte, han kort efter sin ankomst till Stralsund ämnade begära af Mortiers efterträdare, marskalken Brune, i ändamål att förkasta den föreslagna förlängningen af uppsägelsetiden för stilleståndet, gå rakt på saken och obeslöjadt uppmana marskalken att öfvergifva de kejserliga fanorna och med sin trupp ansluta sig till de hvita liljorna! Hvad säga om ett dylikt beslut, som borde kompromettera konungen sjelf icke mindre, än Brune?! Några märkligare detaljer, som angå denna sak, skola vi för fullständighetens skull anföra.

Så snart konungen tagit sitt parti att begära ett möte med Brune och general-guvernören, friherre Essen i detta ändamål tillskrifvit honom, yttrade han till Wetterstedt:

»Sedan jag sagt marskalken mina tankar om stilleståndet, ämnar jag gifva honom en förmaning i anledning af den dåliga sak, han försvarar, fråga om han glömt, att han har en kung, om han tror sig kunna med rent samvete försvara sitt affall, och om han är öfvertygad, att den fars, som spelas, kan räcka, o. s. v. Men säg mig, min k. Wetterstedt, hvad tror ni att marskalken kallar Bonaparte?»

»*Kejsare,* E. Maj:t, emedan *han* icke kan göra annorlunda!»

»Det skall jag genast förbjuda honom i min närvaro,» genmälte Gustaf med hetta. »Men ännu mer. Jag har oåterkalleligt beslutat att aldrig underhandla med Bonaparte: hellre tigga sitt bröd, än begå den nedrigheten att erkänna den *förb—e rackaren*» [9]).

Öfverste-löjtnanten, friherre Boye var den officer, som af konungen bestämdes att resa till Anklam, för att

---

[9]) Bref från Wetterstedt till Ehrenheim, d. 29 Maj 1807. Enligt kapt.-löjtnanten, sedermera Exellensen, grefve Carl Pipers uppgift utmärktes Gustaf Adolfs hvardagsspråk om Napoleon af de gröfsta epiteter, och man hörde honom sällan om honom nyttja annat uttryck, än det ofvannämnde.

föra marskalken till Schlaktow. För att visa sitt förakt för Bonapartes tjenare hade Gustaf befallt Boye och de öfrige officerarne, som skulle följa honom till detta möte, mottaga dem i surtout och fältmössa. Men den fine Brune låtsade ej någon uppmärksamhet vid denna ohöflighet. Tvertom, han var förtjust öfver detta tillfälle som erbjöd sig för honom att få se kungen och tviflade ej, att denne betänkt sig och nu var böjd för en förlikning. Kejsaren hade gjort så mycket, för att hinna detta mål, att man bestämdt visste sig behaga honom, då man arbetade derpå.... Brune mottog derföre Boye högst artigt: man dejeunerade med honom, och de franska officerarne voro förtjusta att fraternisera med honom, o. s. v. Vid afresan bad marskalken Boye uppstiga i sin egen kalesch, som drogs af fyra hästar, och der han sjelf åkte i stor uniform, med ordensbandet ofvanpå och åtföljd af flere rikt broderade adjutanter. Hans samtal med den svenske officeren var det mest förekommande: han uttömde sig i loford öfver konungen och svenska nationen, omtalade huru lycklig han var, att få uppvakta den förstnämnde, och tillade att han med nöje skulle vilja gifva 2,000 louisdorer för dess porträtt [10]), o. s. v.

Då Brune framkommit till Schlaktow, mottogs han å trappan af konungens officerare i syrtout! På gården stodo 100 Lifregementshusarer uppställde i slagtordning. Bland officerarne befann sig äfven hertigen af Pienne, hvilken kände sig så besvärad af denna ära och så föga visste hvad roll han skulle spela inför de franska officerarne, att han för att dölja sig för dem, vid uppgåendet gömde sig bakom en stor sophög!! Marskalken blef härefter ensam insläppt till konungen.

Det samtal, hvilket nu följde mellan dessa begge herrar, har dels blifvit så olika berättadt, dels äro dessa olika uttydningar så allmänt kände, att vi ej skola trötta läsaren med att utförligt återgifva detsamma. Vi ämna endast anföra några af detta samtals kärnpunkter. Se-

---

[10]) Bref från Wetterstedt till Ehrenheim, d. 8 Juni 1807.

dan Gustaf Adolf sagt generalen sin tanke om stilleståndet, yttrade han bland annat:

»Har ni glömt, min general, att ni har en rättmätig konung?»

»Jag vet till och med intet, om han finnes».

»Huru? om han finnes! Han är landsflyktig, olycklig, men *han* är eder rättmätige konung, och *hans* rättigheter äro lika heliga! Han önskar blott att kring sina fanor återförena sina undersåtare».

»Hvar finnas dessa fanor?»

»Om icke annorstädes, skall ni finna dem hos *Mig!*»

»Då konungen kort härefter rent ut proponerade generalen att affalla från Napoleon och öfvergå till de förbundne, nekade denne mer eller mindre bestämdt, hvarefter de åtskiljdes [1]. Men vi öfvergå till berättelsen om de följande krigstilldragelserna, hvilka utvecklade sig med en förvånande hastighet.

I slutet af Juni månad innehade den förenade preussiska och svenska arméen följande ställningar. Den preussiska hufvudkåren, under general Blücher, var förlagd omkring Greifswald, med högqvarteret derstädes [2]. Större delen af svenska arméen, under general Wrede, hade intagit kantoneringsqvarter i trakten af städerna Grimm, Barth och Frantsburg, med högqvarteret i sistnämnde stad [3]. Konungen som sjelf förde öfverbefälet,

---

[1]) Hist. Tafla, I, 96 ff. Detta samtal med Gustaf Adolf, men isynnerhet den sistnämndes sätt att offentliggöra det (först i Inrikes Tidningar, d. 11 Aug. 1807), kostade Brune Napoleons förtroende och alla hans embeten.

[2]) Preussarne, som ej förrän första dagarne af Juni anländt till det öfverenskomna antalet af 5,000 man, lemnade vid samma tid Rügen och intogo först den 23 samma månad ofvannämnde ställning. General Blücher, som alltsedan sin ankomst varit illamående, begaf sig ej förrän d. 2 Juli till högqvarteret i Greifswald. Bref från Wetterstedt, d. 8 och 24 Juni samt d. 2 Juli. Öfverste Bülow förde befälet öfver de preussiska förposterna.

[3]) Wetterstedt skrifver (d. 2 Juli 1807): »Alla svenska trupperna rycka ut på landet», o. s. v. Både Toll och Wrede voro för närvarande i Frantsburg. Kavallerireserven under öfverste Ham-

hade sitt högqvarter i Stralsund, tills han den 4 Juli förlade det i Frantsburg. Ännu hade den engelska hjelpkåren ej inträffat, ehuru den dagligen väntades.

Under tiden ingingo de mest nedslående underrättelser från de stora arméerna i Polen och östra Preussen. Efter flere blodiga slagtningar den 9, 10 och 12 Juni, hvarpå följde det mördande slaget vid Friedland den 14 samma månad, hade preussarne och ryssarne blifvit tvungna att draga sig tillbaka på andra sidan Memel, hvarefter ändtligen följde stilleståndet den 22 mellan Ryssland och Frankrike [4]).

Sådan var den allmänna ställningen, då konungen den 2 Juli fick det galna infallet att uppsäga stilleståndet i Schlaktow. Han visste dock nu, att den vid gränsen samlade franska arméen uppgick till emellan 20 à 30,000 man [5]), och att dagliga förstärkningar med säkerhet kunde emotses. Fåfängt uppmanade honom både Essen, Wrede och Toll att noga besinna sig, innan han fattade ett så vidunderligt beslut. Sina skäl till detsamma utvecklade han på följande besynnerliga sätt under ett förtroligt samtal med Wetterstedt ögonblicket efter sedan det blifvit fattadt:

»Ni vet, min kära vän, att jag alltid vill hafva sakerna *bestämda*. Det uppgifves nu väl, att ett stillestånd blifvit afslutadt mellan Frankrike och Ryssland; men vill Bonaparte anfalla mig, så gör det ingenting till saken, om jag uppsäger stilleståndet eller ej. I

---

pus Mörner stod uti och omkring Richtenburg. Svenska förposterne anfördes af öfverstarne Platen och Staël von Holstein, och general-adjutanten öfverste Tawast förde befälet öfver begge förpostlinierna.

[4]) Ehuru dessa underrättelser ingalunda ännu voro officiella, meddelades de dock af tillförlitliga resande (öfverste Engelbrechten och engelska generalen Clinton), som anlände från sjelfva teatern för händelserna, genom en vanligen väl underrättad tidning (Hamburger korrespondenten) samt slutligen genom kommunikationen från franska högqvarteret. Se Wetterstedts bref till Ehrenheim d. 20 och 28 Juni och d. 2 Juli.

[5]) Bref från dens. till dens., d. 24 Juni 1807.

förra fallet måste han förvånas, eller rättare Brune, som inom 10 dagar omöjligen kan få förhållningsorder från Bonaparte. Då jag i närvarande ögonblick uppsäger stilleståndet, medger jag väl, att det kan se vågsamt ut, men jag uppfyller hvad hedern kräfver, jag lägger ett band på mina bundsförvandter att ej öfvergifva mig helt och hållet, och jag kan sjelf bestämma hvad jag sedermera vill göra, utan att behöfva gå hem aftackad genom de andras förbindelser».

Emot detta ensidiga och falska resonnement talade Wetterstedt med värma och sanning, och visade, att Preussen otvifvelaktigt äfven slutat stillestånd med Frankrike, hvadan man kunde vänta att inom få dagar se härvarande preussare erhålla befallning att ej mera bemöta fransmännen fiendtligt, hvarjemte Sverige numera kunde anses ega allt att frukta af Ryssland, som på så sätt kunnat ingå i en separat afhandling och lemna handlöst en kung utan länder och trupper åt en segrande fiendes godtycke, o. s. v.; men ingenting syntes nu kunna rubba konungen, som härpå endast svarade: »*Allt detta kan hända i alla fall, och något måste vågas*» [6]).

Som en följd häraf affärdades f. m. den 2 Juli konungens öfveradjutant, major Bassewitz, med bref från öfverste Tawast till franska generalen Grandjean af innehåll, att stilleståndet uppsades och sålunda borde anses slutadt midnatten den 12 Juli. Då Bassewitz lemnade general Grandjean brefvet, ryckte denne först på axlarne, men yttrade sedan småleende: »*Det här är blott en demonstration, för att erhålla bättre fredsvilkor!*» Major Bassewitz medförde äfven ett enskilt bref från Tawast till franska öfversten Fays, hvari han sade det skola bero på general Brune att vända sig till konungen med proposition om ett nytt stillestånd, hvilket skulle antagas, i fall det öfverensstämde med dennes och hans bundsförvandters intresse [7]).

---

[6]) Bref från Wetterstedt till kanslipresidenten E., d. 2 Juli 1807.

[7]) Bref från Wetterstedt, d. 2 och 7 Juli 1807. — Tawasts bref till Fays besvarades ej. De vilkor, på hvilka konungen sagt

Ehuru de underrättelser, som sednast ingått från Polen och Preussen, ingalunda voro officiella, så dröjde det dock ej länge, innan de än ytterligare bekräftades. Men ej nog dermed. De åtföljdes snart af andra nyheter, som voro ännu mera oroande. Sålunda fick man snart veta, icke allenast att äfven Preussen slutat stillestånd med Frankrike, och deruti lofvat återkalla de under konungens af Sverige befäl ställde preussiska trupper, utan äfven att Napoleon och Alexander på en flottbro i Niemen haft ett långt förtroligt samtal, hvarunder man fruktade, att äfven *Finlands* öde varit i fråga..... Men allt detta ändrade på intet sätt konungens en gång fattade beslut. Han företog sig i stället att låtsa en fullkomlig okunnighet om hvad som hade händt och affärdade för andra gången öfverste Engelbrechten till preussiska hofvet i Memel, försedd med bref både till Fredrik Wilhelm, kejsar Alexander och Ludvig XVIII. Dessa begge sista skrifvelser innehöllo en plan till ett anfall af 40 à 50,000 engelsmän, ryssar och svenskar, hvilka med konungen af Frankrike i spetsen skulle landstiga på franska kusten och derifrån gå rakt på Paris, för att återupprätta tronen [8].....

---

sig vilja förnya stilleståndet, voro så orimliga, att de visserligen aldrig blifvit gillade. De voro nemligen öfverlemnandet af öarne Uesedom och Wollin, säkerhet för Colberg, jemte Anklams och Demmins besättande af svenska trupper.

[8]) Bref från Wetterstedt, d. 7 Juli. Jfr Hist. Tafla, I, 62 ff. och 122 f. — Dessa sista nyheter inträffade genom en svensk sjökapten, som genom en fransk parlamentär fått del af de begge ratificerade stilleständen. Hamburger-korrespondenten för d. 3 Juli och telegrafen för d. 2 samma månad innehöllo också de märkligaste uppgifter. Det är i anledning af hvad på sistnämnde ställe förekommer, som Wetterstedt (a. st.) skrifver: »Onekligen dåligt och uselt är det af kejsaren, att utan nödtvång, ty han hade nu hela sitt rike öppet för sig, åka undan som vid Austerlitz, genast samtala och äta middag med Bonaparte; men ännu märkligare är den nya jorddelning mellan Norden och Södern, som telegrafen redan framkastar som en följd af de två kejsarnes förening! — Gud vet hvad öfverenskommelser blifvit

Efter sådana förberedelser var det lätt att se, hvad slutet skulle blifva på alla dessa mått och steg. Och dock hade det ännu ej varit för sent att rätta de begångna misstagen, i fall man dertill egt lust. Den 8 Juli inträffade i svenska högqvarteret konungens af Preussen adjutant, major Klüx, med officiel underrättelse om stilleståndet mellan Preussen och Frankrike samt att fredsunderhandlingar blifvit öppnade i Tilsit [9]). Detta, i förening med en förhastad underrättelse om fransmännens anfall natten mellan den 10 och 11 Juli [10]), hade dock ingen annan påföljd, än att konungen illa förfor emot de afdankade preussarne, samt lät sina egna trupper intaga en mera koncentrerad ställning något närmare fästningen, sedan de blifvit delade i tvenne fördelningar, af hvilka den ena, under general Wrede, stod vid Stenhagen och den andra, under general Toll, i trakten af Pütt. Det kungliga högqvarteret flyttades samma dag från Frantsburg till Zinkendorff.

Den 12 Juli om aftonen återkom öfverstelöjtnanten Borstel, som blifvit afsänd med ett bref från öfverste Tawast till general Brune. Han berättade, att denne varit mycket stött deröfver, att Tawast endast kallat kejsaren Napoleon Bonaparte, samt att han (och ej kungen) tillskrifvit honom: i öfrigt hade marskalken, i anseende till de nära förestående fiendtligheterna, sagt sig ingenting kunna lofva [1]), o. s. v.

Sedan allt hopp om fiendtligheters undvikande sålunda försvunnit, återstod ej annat än att bereda sig på ett så kraftigt försvar som möjligt. Konungen sjelf

---

träffade på flottbryggan i Niemen? Om icke Finland der varit i fråga? Om icke minnet af piastrarne der blifvit framkalladt? Om icke vi hade allt att befara af Alexanders svaga, men inbundna karakter? Konungen anar allt, men ändrar ej sin gång i det minsta».

[9]) Anteckning efter general Melin.

[10]) Bref från Wetterstedt, d. 11 Juli. Hist. Tafla, I, 63 och 125 ff. samt Vegesach, a. st., 72 ff.

[1]) Bref från Wetterstedt, d. 16 Juli.

beredde sig härtill på ett ganska löjligt, ja nästan vansinnigt sätt. Det var vid det kungliga högqvarteret Jägerhaus. Midt in i skogen stod den gamla förfallna byggningen, som ända inpå väggarne var omgifven af lummiga träd. Det var nästan nedmörkt, då man fick se konungen, omgifven af alla sina officerare, utkomma på trappan. Nu framfördes med mycken pomp och ståt hans stora ridhäst, under det ryttmästar Tede, en tysk fantast, med högtidlig uppsyn laddade ett par halfalnslånga pistoler, som blifvit medtagna från Sverige och fordom begagnats af Carl XII sjelf. Så snart detta blifvit verkståldt, emottog Gustaf Adolf pistolerna, hvarpå han, under det alla hattarne aftogos, höll ett rörande tal, som lärer slutats med den önskan att kunna jaga en kula genom Bonapartes hufvud. Konungen såg under denna ceremoni innerligen förnöjd ut, hvilket åter alldeles icke var händelsen med Toll, som under tiden anländt och afslutade hela den galna tillställningen derigenom, att han med synbar ovilja förmådde vår nye Carl XII att följa in i byggningen [2]).

Den 13 Juli kl. 2 på morgonen började fransmännen anfallet och redan om aftonen följande dagen hade hvarenda man af svenska arméen blifvit tillbakadrifven inom Stralsunds fästningsmurar [3]). Hvad som härunder mest måste förvåna, var den omständigheten, att konungen midt under pågående reträtt — och först då! — proponerade general Brune ett nytt stillestånd [4]), samt

---

[2]) Wingårds minnen, tredje häftet, sid. 83 f.

[3]) Såsom karakteristiskt för konungens sätt att leda reträtten bör nämnas, att då svenska förpostkedjan af fiendens starka kolonner redan blifvit tillbakaträngd ett godt stycke, utfärdades order, att *den skulle rycka fram till gränsen och återtaga hvad de lemnat!* Wetterstedt, (a. st.) d. 16 Juli 1807.

[4]) Som man kunnat förmoda, mottog Brune den svenska parlamentären med de bittraste sarkasmer. Han yttrade, att för den som ville agera Carl XII, var det för tidigt att begära stillestånd, innan man krigat längre än 36 timmar, o. s. v. Då Höpken d. 15 återkom och berättade detta svar för konungen,

att han sjelf var den *förste,* som då elden började blifva mera allvarsam och fienden framträngde häftigare än vanligt, gaf hästen sporrarne och i galopp jagade inom fästningen!

Vi skola ej ens bjuda till att skildra den oro och de olägenheter, hvarför Stralsunds invånare voro blottställde de veckor fransmännen belägrade staden. I början var konungen alldeles obeveklig och ville ej ens höra talas om de förslag till förlikning och till och med förmånlig fred med Frankrike, hvilka gjordes honom så väl af hans förnämsta generaler, som af hans bundsförvandter. Men sedan han ej kunde hindra de under lord Cathcarts befäl ändtligen anlände engelska hjelptrupper att enligt order från deras styrelse återresa, och faran för ett bombardement äfven med hvarje dag blef allt mera uppenbar, syntes han något vika från de stränga grundsatser, han nyss förut hyllat. Flera förslag att rädda invånarne och arméen påtänktes. Det första bestod deri, att man skulle föreslå fienden, att fästningen måtte förklaras för neutral, samt svenska trupperna afgå till Rügen, utan att derföre fiendtligheterna borde anses slutade. Detta förslag förkastades. Ett annat uppgjordes då, att konungen och arméen skulle i hemlighet begifva sig till Rügen, sedan fästningen blifvit öfverlemnad åt borgerskapet och magistraten, hvilka skulle ega tillstånd att i eget namn kapitulera. Några mindre kända detaljer, hvilka tillhöra den utförligare beskrifningen af dessa tilldragelser, skola vi här anteckna, emedan de förträffligt måla så väl konungen, som flere de förnämsta personerna bland hans omgifning.

Knapt hade den fåtaliga svenska arméen hunnit draga sig tillbaka inom fästningens skyddsvärn, hvarifrån man numera kunde vänta sig en metodisk belägring och bombardement, hvars resultat ingalunda vore

---

som derunder fick veta att H. kallat Bonaparte *majestät,* blef Gustaf så rasande, att han lät sätta H. i arrest.

tvifvelaktigt, förrän flere generaler [5]) började allvarsamt förehålla konungen hvad hans pligt fordrade: de sökte öfvertala honom att antingen personligen öfvergifva fästningen och lemna åt öfverbefälet att försvara densamma eller att underhandla, eller också att sjelf ingå förlikning och fred med en makt, hvars bekämpande numera borde anses vansinnigt, då den ingått förbund med nästan hela Europa emot det vanmäktiga Sverige, o. s. v. Men dessa kloka föreställningar hade ingen annan verkan, än att de ådrogo dem, som gjorde dem, öfverhetens missnöje och blef en orsak till deras onåd. En särskilt omständighet bidrog derjemte att störta general Wrede. Konungen, som samma afton lagt sig sjuk och påstod sig hafva fått en kontusion i benet, lät denne general förstå att han skulle med nöje se om Wrede hos det öfriga befälet anmälde honom till erhållande af svärdsordens stora kors, en utmärkelse som endast kunde tilldelas lyckliga härförare efter en vunnen batalj, hvaremot Wrede erhöll löfte om samma ordensutmärkelse såsom tacksamhetsbevis för den tjenst, han sålunda gjorde högsta befälhafvaren. Härpå svarade den redliga generalen, att hvad kontusionen angick, var den omöjlig, emedan konungen aldrig varit fienden så nära, att han kunnat för en dylik blifva blottställd, och rörande ordensdekorationen nekade han tvert sin tjenst. Förtörnad häröfver yttrade Gustaf till Wrede: »*Jag ser, att ni ögerna tjenar mig, ni eger er frihet och kan återvända till Rügen*» [6]).

Samma hårda öde drabbade äfven general Toll. Den 21. Juli om aftonen anlände till fästningen tvenne kurirer med de märkligaste underrättelser. De medförde nemligen bref från konungen af Preussen till Gustaf Adolf samt från ryska statskanslern Budberg till kabinetts-sekreteraren Wetterstedt, med underrättelse om

---

[5]) Wrede, Toll, Essen, m. fl. Jfr Wingårds minnen, tredje häftet, 90 ff. samt straxt nedanföre.

[6]) I sjelfva verket reste Wrede någon tid härefter till Rügen.

freden i Tilsit och anbud om bemedling mellan Sverige och Frankrike, hvarför Napoleon sades vara böjd på för Sverige förmånliga vilkor [7]. Detta anbud förkastades [8], och man har anledning tro, det Tolls föreställningar emot ett så oklokt förfarande ådrog honom den förvisning till Rügen, som han redan följande dagen skyndade att ställa sig till efterrättelse. Toll bortvisades dock under en för honom hedrande förevändning, emedan det hette, att han i konungens frånvaro skulle föra öfverbefälet öfver de till nämnde ö sent omsider anlände engelska hjelptrupperna [9].

I fråga om det understöd, man för den goda saken väntade sig af denna hjelpsändning, blef man sviken, ty knapt hade den hunnit anlända till dessa farvatten, förrän den inhemtade sin styrelses order att återvända, och på goda skäl, sedan kriget kunde anses slutadt genom frederna med Ryssland och Preussen.

---

[7]) Wetterstedt (a. st.), d. 22 Juli 1807, samt Hist. Tafla, I, 128 ff. — Vid samma tillfälle ingingo äfven de märkligaste depescher från Brinckman, som dock ingenting visste om det hemliga, mot Sverige riktade, förbundet mellan Alexander och Napoleon. Huru pass välvilligt den sistnämnde nu tänkte om Sverige, upplyses af hans ord till Alexander under konferenserna i Tilsit. »Tag Finland», yttrade han, »såsom skadeersättning för det krig, som ni torde blifva nödsakad föra mot Sverige. Konungen af Sverige, det är sannt, är eder svåger och eder bundsförvandt: men, emedan han är eder svåger och eder bundsförvandt, må han följa förändringarne i eder politik, eller må han vidkännas följderna af sitt dåliga lynne. Sveriges regent kan vara en slägtinge, en bundsförvandt för ögonblicket, men han är *Rysslands geografiska fiende.* Petersburg befinner sig alltför nära Finlands gräns. *De vackra damerna i Petersburg böra ej mera från sina palatser höra svenskarnes kanoner*». Thiers, Histoire du Consulat et de l'Empire, p. 395. Det är väl möjligt, ehuru föga sannolikt, att Napoleon genom Fredrik Wilhelms och Alexanders mellankomst lät beveka sig till något mindre oblida tänkesätt mot Sverige (se bref från Alexander till Fredrik Wilhelm, d. 12 Juli 1807); men om så var fallet, så återkom han snart till sitt förra tänkesätt.

[8]) Hist. Tafla, I, 133.

[9]) Jfr Biogr. Teckn. af Toll, I, 98.

Den 3 Augusti kl. 11 f. m. hade engelska ministern Pierrepont med anledning häraf en ganska märklig konferens med konungen, hvarunder han yttrade sig som följer:

»Vid ett besök, som jag i går gjorde hos lord Cathcart på Rügen, anlände dit en engelsk brigg med de vigtigaste depescher från London af den 21 Juli. Jag har derföre skyndat mig att begära företräde hos E. Maj:t, för att tillkännagifva, det min styrelses order äro, att den engelska legionen *genast återvänder*. Ändamålet dermed är, att den i förening med landstigningstrupper från England och en stor flotta om 22 linieskepp samt ett motsvarande antal smärre fartyg skall göra en stark demonstration mot Danmark, besätta, om nödigt vore, öarne, samt afskära kronprinsen vägen till sin hufvudstad, o. s. v. För detta ändamål äro haubitzer och kanonslupar följaktige. Denna händelse kan visserligen vara oangenäm för E. Maj:t, men E. Maj:t må söka erhålla ett nytt stillestånd med Frankrike, hvaremot jag är öfvertygad att England ej skall hafva något att invända».

Såsom man kunnat förmoda, tog konungen detta tillkännagifvande ganska illa. Han svarade bland annat:

»Förrän jag beviljar de engelska trupperna tillåtelse att fara härifrån, önskar jag se edra instruktioner och konungens i England namn och underskrift derpå. Hvad för öfrigt ert yttrande om förslag till ett nytt stillestånd beträffar, så förkastar jag det, emedan det i ett ögonblick då engelska trupperna gå bort, skulle se ut, som man ej sjelf kunde försvara sig».

Denna tvist mellan konungen och Pierrepont slutades, till stor del genom Wetterstedts bemedling, sålunda, att den förstnämnde tillät engelska hjelptrupperna lemna Rügen. Hoppet att i händelse engelsmännen besatte öarne och fransmännen, såsom man förmodade, inryckte i Holstein, möjligen förtjena något på Norska sidan,

synes

synes i främsta rummet hafva bidragit att ingifva konungen detta beslut [10]).

På detta sätt skiljde sig konungen från den ene efter den andra af sina utmärktaste generaler, och missnöjet häröfver var lika allmänt som rättmätigt; men då han slutligen lät den allmänt aktade och omtyckte generalguvernören, friherre Essen, undergå samma öde, blef förtrytelsen så stor, att ett utbrott var nära [1]). Med lika sällsynt skicklighet som mod hade denne redlige man begagnat alla tillfällen att säga Gustaf de oomkullstötligaste sanningar [2]), ehuru alltid lika fåfängt, ända till efter tillkännagifvande om engelska hjelpkårens förestående afresa konungen började blifva något medgörligare. Vi hafva redan omtalat det första förslaget

---

[10]) Jfr bref från Wetterstedt till Ehrenheim, d. 4 och 8 Aug. 1807.

[1]) Jfr åttonde kap.

[2]) Se bref från Wetterstedt till Ehrenheim, d. 16 Juli 1807. Kort härefter (d. 22 Juli) skrifver dens. till dens.: »Nu har kungen sagt Pierrepont, att han *aldrig* gör fred med Bonaparte. För mig har han tillagt, att *ingen* konsideration, *intet* land, *intet* folk vore nog dyrbart, för att förmå honom att öfvergifva denna föresats. Den är religiös och härleder sig från Johannes Uppenbarelse: vilddjuret, som der omtalas, och hvars tal är 666, har någon för kungen uträknat vara Napoleon Bonaparte. Detta har kungen sjelf förtrott mig. Således finnes å denna sida ingen räddning, ty detta land är evigt förloradt». »Dessutom förlitas på öfvernaturlig hjelp (heter det i en sednare skrifvelse af d. 31 Juli), och i denna förtröstan somna vi tryggt på vulkanens krater, tilldess den brister, under det vi väckas af bomberna öfver våra hufvuden». Under sådane förhållanden författade Gustaf Adolf sjelf proklamationer, hvilka utdelades bland tyska och franska soldaterna i general Brunes armé och obeslöjadt uppmanade dem till affall. Wetterstedt, a. st., d. 22 och 27 Juli 1807. Helt visst skänkte det äfven konungen en tröst, då grefve Blacas (d. 21 Juli) anlände till Stralsund med bref från Ludvig XVIII och förslag till ett möte mellan de begge monarkerna. I följd häraf återvände d. 6 Aug. grefve Blacas på fregatten Freya, för att till Rügen öfverföra Ludvig XVIII. Se bref från den sistnämnde till Gustaf Adolf, Mitau d. 1 Juli 1807, samt dennes svar, Stralsund d. 5 Aug. s. å.

som uppgjordes[3]) att rädda Stralsunds invånare och arméen. I följe häraf egde nu kl. 9 f. m. den 8 Augusti det möte rum mellan friherre Essen och franska generalen Reille, hvilket isynnerhet för den förstnämnde hade så obehagliga följder. Essen, som redan på förhand afstyrkt dessa propositioner, mottog med sin vanliga artighet den franska generalen, hvilken med förbundna ögon infördes i hans hotell, der Gustaf Adolf äfven bodde. Reille var en stor och ståtlig man, som förde sig fördelaktigt och talade ganska väl. Han hade blifvit särskilt utsedd af Napoleon, för att öfvervaka Brune, och egde i hög grad den finhet och slughet, som erfordrades för en dylik befattning. Det svar han afgaf på Essens förslag utföll alldeles som man kunnat förutse. Han förundrade sig högeligen öfver att ett dylikt kunde göras, samt frågade med förtrytelse, om konungen ville, att man i evighet skulle stå bec à bec emot hvarandra framför Stalsund. »För öfrigt», slutade han, »bör jag icke dölja för er, att general Brune har kejsarens bestämda order att intaga konungens af Sverige Tyska besittningar, och det bör till och med anses ovisst, huruvida i närvarande ögonblick äfven en fredsproposition skulle kunna verka någon ändring härutinnan. Men jag upprepar det ännu en gång: fransmännen föra högst ogerna krig med svenskarne, hvilka, som nation betraktade, de högakta och värdera, hvaremot det är allom bekant, huru outsläckligt eder konung hatar allt som tillhör kejsaren och vår nation»...

Detta Reilles sätt att åtskilja *konungen* och *nationen* misshagade högligen den förstnämnde. Nästan utom sig af raseri, yttrade han till Essen, som skyndat sig att framföra den franska generalens ord:

»Hvilken näsvishet! Den oförskämde vågar tala med er om *mig* och *nationen* såsom genom tänkesätt och

[3]) Åtskilliga andra förslag voro visserligen redan sista dagarne af Juli i fråga (se Wetterstedts bref d. 31 Juli och 4 Aug.); men de hade ingen påföljd.

intressen skilda åt! Ni skall arrestera honom, och jag skall sedan se till, hvad som är att göra med honom!»

»Må E. M:t erinra sig», svarade Essen, »att generalen är här i egenskap af parlamentär, och att han befinner sig under folkrättens och vår äras skydd. E. M:t har derföre icke rätt att befalla öfver honom».....

»Och dock befaller jag er nu, att arrestera honom *genast!*»....

»Sire, jag kan det icke!»

»Huru, ni vägrar lyda mig?».....

Essen, som drog sin värja för att vördnadsfullt öfverlemna den till konungen, yttrade såsom svar på denna alltid kinkiga fråga, då den göres af *konungen* till *undersåten,* endast följande ord:

»Sire, jag ämnar aldrig göra mig skyldig till en vanhederlig och orättvis handling, och jag skall göra allt för att hindra E. M:t begå en dylik»....

På detta sätt fortfor samtalet länge, tills konungen slutligen lugnade sig, samt tillsade Essen, att general Reille egde rättighet förfoga sig tillbaka till det ställe, hvarifrån han kommit.

Detta tilldrog sig, som sagdt, den 8 Augusti, men redan följande dagen visade det sig, att konungen ej glömt den frimodighet, hvarmed Essen talat. En förklaring egde i anledning häraf rum, hvilken slutade dermed, att den förre tilltalade Essen på sätt som följer:

»I närvarande omständigheter anser jag generalguvernementet böra flyttas till Rügen, och ni sjelf äfven resa dit. Detta blir dessutom bättre såväl för ärenderna, som för er familj».

»Jag skall på det skyndsammaste ställa mig E. M:ts befallning till efterrättelse», svarade Essen, »men jag vågar hoppas, det E. M:t må tillåta mig att resa ännu längre bort, emedan en amtshauptman hittills styrt Rügen och äfven hädanefter väl torde kunna komma ut dermed».

Kort härefter lemnades generaladjutants-stafven åt friherre Vegesach, hvarpå Essen redan den 11 Augusti

öfverreste till Rügen. Stadsboernas och arméens sorg och förtviflan öfver denna händelse öfvergick all beskrifning, emedan de deruti sågo sista hoppet om räddning förloradt, och fåfängt förbjöd konungen samtlige officerskårerna att före general-guvernörens afresa offentligen betyga honom sin aktning och sin erkänsla. Officerarne, som kände orsaken till hans onåd, tvekade icke att trotsa det kungliga förbudet, och från sina egna fönster hade Gustaf den förödmjukelsen att se officerarne anlända en corps och uppstiga i samma palats, der guvernören bodde jemte konungen, för att betyga honom sin ledsnad öfver hans afresa och den högaktning, hans ädla mod förtjenade. Essen svarade blott på dessa hedersbevisningar genom några af suckar afbrutna ord, hvarefter han insteg till konungen, för att taga afsked.

»*Farväl, min baron*», yttrade denne med en bitter ton, »*jag skall ej förgäta den förbindelse, hvari jag stannar hos er för en temligen oangenäm vistelse här*».

»*Oh sire*», svarade Essen under ett försmädligt småleende, »*i fråga om dylika förbindelser, så har jag de största emot E. Maj:t, ja så stora, att jag anser mig aldrig kunna återgälda dem*» [4]).

Vi känna nu redan den utväg, som härefter vidtogs, för att åtminstone rädda Stralsunds befolkning jemte arméen från den närmast öfverhängande faran. I följe häraf lemnade arméen natten mellan den 18 och 19 samt den 19 och 20 Augusti i hemlighet fästningen och transporterade sig till Rügen. Ensam med sin kabinetts-sekreterare i en liten båt färdades konungen den 19 om morgonen samma väg. Hans utseende var härunder högligen nedstämdt och bekymradt, och han erinrade Wetterstedt under vägen, att Carl XII på samma sätt lemnade Stralsund, men att hans sekreterare blef skjuten! Den 20 öfverlemnade magistraten

[4]) Bref från Wetterstedt till Ehrenheim, d. 8 och 11 Aug. 1807, jemte flere anteckningar i S. S.

genom ordentlig öfverenskommelse fästningen uti fiendens våld [5]).

För att fullborda taflan af denna konungs besynnerligheter, för att ej säga galenskap, skola vi här meddela en anekdot, hvilken beklagligtvis är alltför sann. Transporten af trupperna, som utrymde fästningen, pågick just som bäst, då en kunglig order plötsligt anländer, hvilken inställer hela transporten. Ingen kunde utgissa orsaken härtill, emedan två tredjedelar af trupperna redan befunno sig på Rügen. Två timmar derefter anlände en ny order, af innehåll att transporten skulle fortsättas. Allt egde rum efter önskan. Följande dagen frågade general Wrede konungen, hvad som kunnat föranleda detta egna afbrott midt under öfverfarten. Strängt anblickande den tillfrågande, reste sig Gustaf och förde honom mot ett fönster. »Välan», yttrade han, »ni har mitt förtroende. Ni ser här en liten hvit fläck?»

»Ja sire», svarade generalen, för hvilken konungen under det han yttrade de sista orden visade nageln på sin tumme.

»*Så länge denna fläck bibehåller sin hvithet, ler lyckan emot mig. Då den förmörkas betyder det olyckor. Då jag i går afton märkte, att färgen förändrades, lät jag inställa truppernas rörelse, ända tills den återfick sin vanliga hvita färg, och ni har sjelf sett, om allt från den stunden gått väl*» [6]).

Sedan svenska trupperna sålunda lyckligen öfverkommit till Rügen, intogo de derstädes kantoneringsqvarter. Högra flygeln under general Toll hade sitt högqvarter i Nasewitz, och den venstra under general

---

[5]) Vid båda dessa händelser (nemligen arméens öfverfart till Rügen samt uppgörelsen mellan borgerskapet och fransmännen) säges guld från fästningen hafva vållat fiendens foglighet. Jfr Wetterstedts bref, d. 21 Aug. 1807.

[6]) Uppgift af H. Ex. grefve Wrede, för hvilken konungen sjelf berättade denna anekdot. (S. S.)

Wrede i Nowal. Konungen såsom högste befälhafvare hade valt sin bostad i Plüggentien.

Genom Stralsunds utrymmande hade den närmaste och mest hotande faran för arméen väl blifvit öfvervunnen; men en lika stor, om ej större, förestod ånyo, isynnerhet sedan fransmännen, som natten mellan den 24 och 25 Augusti bemäktigat sig Dänholmen, gjorde dagliga beredelser till en landstigning på Rügen.

Under sådane förhållanden var det verkligen en lycka midt i olyckan, att konungen, som alltjemt envisades att ej vilja underhandla med Napoleon, häftigt insjuknade, hvaraf han fick anledning att öfverlemna högsta befälet åt general Toll [7]). General Wrede, hvars frimodighet och kloka råd ånyo stött honom med Gustaf Adolf, afstod också från sitt befäl [8]), i följe hvaraf venstra flygeln anförtroddes åt öfverste Palmfeldt; generalmajor Vegesach öfvertog efter Toll befälet öfver högra flygeln.

Att kärnan af svenska arméen uti den ytterst vådliga belägenhet, hvaruti den nu råkat, räddades från en eljest oundviklig undergång eller fångenskap, derföre har man verkligen i främsta rummet att tacka dess högsta befälhafvares, general Tolls, fintlighet och slughet. Sin maktpåliggande kallelse började denne utföra med att allvarsamt förehålla [9]) konungen nödvändigheten att sjelf begifva sig till Sverige, samt att öfverlemna åt Essen eller någon annan att underhandla med fienden. Att dessa råd, ehuru de stillatigande afhördes, dock hade sin verkan, torde kunna slutas deraf, att konun-

---

[7]) Den 29 Aug. Wetterstedt skrifver (d. 30 Aug.): »Kongl. Maj:t har i några dagar varit illamående, och är det ännu. Det är en hemorrojdalisk feber, som jag dock hoppas ej har några vidare följder. Emellertid har kungen affallit, och är ganska matt, mesta tiden af dagen liggande på sängen».

[8]) Wetterstedt säger (a. st., d. 30 Aug.): »General Wrede har haft ett samtal med kungen, hvarunder H. Maj:t blifvit ond, och hvarefter W. insjuknat, samt ej vidare har något befäl».

[9]) Den 30 Aug. Bref från Wetterstedt samma dag.

gen följande dagen flyttade till Bergen, hvarest han var närmare Perth, derifrån öfverresan vanligen skedde till Sverige. Emellertid fruktade man hvarje dag, att fransoserna med en öfverlägsen styrka skulle anfalla Rügen, då konungen och hela arméen lätteligen kunde blifva fiendens rof. I denna högst tvetydiga ställning [10]), befallde ändtligen konungen Toll under ett möte med general Reille föreslå förlikningsvilkor, hvilka dock voro högst orimliga [1]). Detta möte egde rum i Altefehr den 5 September, och förde, som man bort förutse, till intet annat resultat, än att de begge generalerna åtskiljdes på det högsta förtörnade och, som det ville synas, personligt förolämpade. Man har påstått, att detta uppträde med flit tillställdes af Toll, för att deraf få en anledning att skrämma konungen att ögonblickligen lemna Rügen, då han sjelf kunde få fria händer. Om detta var händelsen, så måste man medge, att Tolls afsigt vanns, ty samma dag beslöt konungen att följande dagen återresa till Sverige [2]). Toll fick derjemte befallning, att tidigt på morgonen före afresan infinna sig i det kungliga högqvarteret.

Berättelsen om det uppträde, hvarvid Toll under allvarliga öfverläggningar med konungen, i Essens närvaro, om de åtgärder, som nu vore att vidtaga för arméens ära och säkerhet, tilltrotsade sig en sorts kunglig fullmakt, att i dessa afseenden göra och låta såsom ho-

---

[10]) Kabinetts-sekreteraren skrifver (d. 2 Sept.): »Ställningen är för oss alla i högsta grad oroande. Från morgon till afton hör jag ej annat, än berättelser om fransosernas snart förestående anfall på denna ö, och möjligheten af att kungen kan blifva afskuren återvägen, så väl till Wittow som Perth. — Inga anstalter få göras, emedan kungen icke anbefallt några, ej heller nämnt ett enda ord om sin afresa. Ickedestomindre äro hästar alla aftnar indelta till de särskilta vagnarne», o. s. v.

[1]) Utom vapenhvila och Rügens förklarande för neutralt område fick Toll befallning att yrka *hela Pomerns utrymmande af fransmännen!* Jfr Biogr. Teckn. af Toll, I, 99 f. samt Wingårds minnen, tredje häftet, sid. 133 ff.

[2]) Bref från Wetterstedt, d. 5 Sept. 1807.

som bäst syntes, utgör verkligen en af de intressantare episoderna i detta i öfrigt temligen enformiga krigs historia.

Det var i det kungliga högqvarteret Bergen morgonen den 6 September. På en soffa såg man konungen utsträckt, med förstördt utseende, rocken uppknäppt och halsduken aftagen. I rummet voro närvarande, utom Essen och Toll, kabinetts-sekreteraren Wetterstedt, hvilken satt vid ett bord och skref. Toll började nu med att för konungen både grundligen och klart framställa alla de skäl, hvarföre han ansåg att arméen omöjligen kunde bibehålla sig på Rügen, samt föreslog en godvillig uppgörelse med fienden, hvarigenom åtminstone kärnan af arméen kunde räddas. Sedan Toll på konungens befallning och under form af rapport skriftligen uppsatt dessa sina åsigter, tecknade slutligen Gustaf, ehuru först efter mycken tvekan och ny öfverläggning, på densamma följande mening: »*I följd af hvad utaf herr generalen friherre Toll blifvit rapporteradt, öfverlemnas nämnde general att vidtaga nödiga mått och steg till befrämjande af arméens heder och säkerhet*».

Visserligen skulle denna fullmakt ansetts tillfyllestgörande, samt rimligen ej kunnat klandras, såframt den varit försedd med författarens underskrift; men detta var ej händelsen. Så snart Toll, som ur konungens händer återfått densamma, varseblef detta, framräckte han åter dokumentet, med begäran att han ville underteckna hvad han skrifvit; men nästan ursinnig sköt konungen papperet ifrån sig, utan att hvarken svara eller underteckna det. Detta föga väntade utbrott bragte dock ej Toll i förlägenhet. Han lemnade papperet till Wetterstedt, under det han yttrade följande ord: »*Skrif, att konungen befullmäktigat mig, men sjuknat, så att han ej förmår underteckna*». Under det kabinetts-sekreteraren modigt verkställde denna befallning, gick Toll af och an på golfvet samt yttrade för sig sjelf och liksom på trots: »*Om man undertecknar eller ej, kan också vara likgiltigt; jag hade till och med ej behöft detta, ty i farans*

ögonblick får en bra karl icke frukta att blottställa sitt hufvud». Sedan fortfor han, vändande sig direkt till konungen: »För öfrigt begär jag nu blott att från Carlskrona erhålla de skepp, hvarom jag redan anhållit, och att Kongl. Maj:t påskyndar sin resa». Hela detta Tolls uppförande misshagade så den sjuke konungen, att han gaf honom ett tecken att lemna rummet. Detta verkställdes genast af Toll, som med det omtalade papperet i ena handen med den andra öppnade dörren, hvilken han lemnade öppen, så att alla, som voro i yttre rummet, kunde se den olyckliga monarken i dess förstörda och vanmäktiga utseende utsträckt på soffan. »*H. M:t*», yttrade Toll vid utkomsten i yttre rummet, »*är icke i författning att kunna taga något beslut*». Till friherre von Essen sade han: »*Ifrån detta ögonblick erkänner jag ingen makt öfver mig mer än Gud och mitt samvete*». Konungen, nedslagen, förbittrad samt till själ och kropp sjuk, begaf sig samma dag med sin svit till Perth, hvarifrån man bar H. Maj:ts person, insvept uti en stor kappa, ned till en båt och lade honom på en der utbredd madrass, för att sålunda transporteras till fregatten, som skulle öfverföra honom till Sverige. Följande dagen om aftonen inträffade han efter en lycklig öfverfart i Carlskrona.

Det sätt, hvarpå Toll i den underhandling han nu stod på väg att öppna med de franska generalerna gick till väga, vittnade i lika hög grad till fördel för hans förstånd, som för hans fosterlandskärlek. Så väl under konungens vistande i Stralsund, som isynnerhet på Rügen, hade åtskilliga vidunderliga rykten kommit i svang, och hvilka, vanställde eller förstorade, beställsamt blifvit öfverbringade till fiendens kännedom. Sålunda hette det t. ex., än att konungen blifvit vansinnig, än att han var död, än att ett uppror utbrustit i arméen, att man arresterat och bortfört honom — med ett ord, att någon hvälfning timat, som tagit makten ur hans hand. Dessa rykten hade, såsom sagdt, isynnerhet fått fart under Gustafs vistande på Rügen, hvartill de der ti-

made händelser helt naturligt bidrogo. Hans sjukdom på nämnde ö, Tolls öfvertagande af befälet, och slutligen konungens transporterande såsom sjuk till Perth, der han skulle gå ombord — allt detta hade gifvit anledning till dessa rykten. Hvad som likväl torde vara mindre kändt är, att Toll sjelf i betydlig mån bidragit till, att desamma kommo till fiendens kännedom. Ett visst kammarråd, vid namn Mandorff, som ofta färdades från Stralsund till Rügen, der han föregaf sig ega slägtingar, nyttjades i detta ändamål af Toll, som gaf honom instruktioner, huru han med falska underrättelser skulle förvilla fransmännen, för att styrka dem i den tro, att en statshvälfning egt rum på Rügen.

Sedan terrängen sålunda blifvit vederbörligen beredd, började Toll sina listiga operationer. Så snart han hemkommit till sitt högqvarter, och fått visshet derom, att konungen afrest, skref han ett bref till marskalk Brune, med anhållan om ett sammanträde med marskalken i Stralsund till följande dagens förmiddag. Han yttrade i denna skrifvelse bland annat, att han nu hade andra propositioner att göra än de förut framställde, och förmodade dem vara af en sådan beskaffenhet, att de skulle blifva antagna. Tolls brorson, löjtnant Gustaf Toll, hvilken genast afsändes med denna skrifvelse till Stralsund, blef ock ganska höfligt emottagen, och återvände samma afton med Brunes svar, att han på utsatt tid och ställe ville emottaga Toll.

Då Toll följande morgon begaf sig utaf till Stralsund, var han endast åtföljd af sina adjutanter, Gustaf Toll, Wingård och Wirsén. Under vägen upprepade han för dessa herrar de instruktioner, han redan aftonen förut gifvit dem, samt yttrade: »*Tala ej om kungen, säg att ni hvarken vet, hur han mår eller hvar han är, samt yttra er i allmänhet om ställningen på Rügen så obestämdt och hemlighetsfullt som möjligt*». Vid framkomsten blef Toll emottagen på bryggan af hela fransyska generalstaben, och vandrade genom en haye af grenadie-

rer upp till guvernementshuset, der marskalken vid trappan var honom till mötes.

Innan man började underhandlingen, blefvo våra svenska herrar genast serverade med en ståtlig frukost. Fransmännens otålighet att få reda på ställningen på Rügen samt huru konungen befann sig o. s. v., öfvergick all beskrifning; men Tolls adjutanter följde noggrannt de instruktioner de fått, och lemnade de nyfikne i ännu större ovisshet. På samma sätt förfor Toll sjelf, ehuru hans lynne syntes mera nedstämdt än vanligt, en naturlig följd af det högst bekymmersamma uppdrag, som var honom anförtrodt. Så t. ex. vägrade han enständigt att dricka af de ypperliga viner, som serverades. Hans satiriska och skämtsamma sinnelag gaf sig dock emellanåt luft, hvilket visar sig af följande anekdot. Bland bordsgästerna befann sig äfven en tysk lärd, vid namn Kerner, som var Brunes sekreterare och i öfrigt gjort sig känd såsom författare till en skrift benämnd: »*Resa öfver Sundet*», och i hvilken det mycket talas om Toll. Då samtalet en gång föll på denna skrift, yttrade Toll skämtande till författaren: »*Jag har endast en sak att rätta i eder bok. Ni påstår att min otur som friare gått så långt, att jag fått emottaga 23 särskilta korgar. Ni bedrager er, ty rätteligen är det 24*».

Efter måltiden började Toll i allas närvaro och särskilt vändande sig till marskalk Brune och general Reille underhandlingen med följande ord:

»Enligt min åsigt bör den konvention som är i fråga endast uppgöras mellan mig och marskalken, i egenskap af befälhafvare för de begge arméerna»....

Brune. »Men jag inser ej, hvarför ej ett formligt fördrag bör afslutas, och af hvad orsak generalen endast yrkar på en militär-konvention»....

Toll. »Jag är sjelf intet annat än militär, och förstår ej diplomatien och dess former»....

Reille. »Och generalen har likväl både underhandlat och undertecknat det fördrag, som på Bäckaskog afslöts emellan Sverige och England!»

»Mine herrar», inföll nu Toll med en uttrycksfull min och tonvigt, och så att han kunde höras af alla de närvarande:

»*För vissa orsakers skull bör konungens i Sverige namn uti denna handling icke nämnas, och hans ratifikation behöfves för ögonblicket icke*» . . . .

Dessa gåtfulla ord väckte en lika allmän, som rättmätig förvåning, och efter en stunds öfverläggning var general Reille sjelf den första, som biföll Tolls begäran. Så väl han, som Brune och alla de närvarande, funno sig efter hvad sålunda tilldragit sig, fullkomligt styrkte i den förmodan, det en regementsförändring försiggått, antingen i Sverige eller genom trupperna på Rügen, samt att Gustaf Adolf ej mera var i utöfningen af sin makt. Toll föreställde derföre i deras ögon från detta ögonblick ej en representant af den sistnämnde, utan någon annan makthafvande, som naturligtvis snart skulle förändra Sveriges politiska system, och sluta sig till Frankrike. Att svenska arméen för sådane orsakers skull kunde behöfva snart återvända till Sverige, för att befästa den hvälfning, man trodde hafva timat, samt skydda landet emot engelsmännen, som då innehade Seland, och hvilka, för att qvarhålla Sverige vid engelska systemet, kunde företaga något anfall mot Skåne, var något som Brune insåg och önskade likaväl som Toll. Han biföll derföre allt hvad den sistnämnde begärde, och sålunda afslöts inom några timmar den gåtlika konvention, som lemnade svenska arméen på Rügen frihet att, med alla sina förråder af vapen, ammunition och effekter, inskeppa sig och återvända till Sverige, utan en enda mans förlust. Med rätta kunde Toll vara stolt öfver detta resultat. Ehuru mycket än den åldrige generalen förstod att dölja sig, var det dock honom nu omöjligt, och redan syntes hans utseende belåtnare, medan han under salut från fäst-

ningsverken och stor militärisk ståt begaf sig med sin stab ned till bryggan för att återvända till Rügen. Under vägen tog han sig en pris ur sin snusdosa af masurbjörk, med det uttrycket: »*Jo, det lyckades*», hvilket var allt hvad hans omgifning hörde honom säga om hela konventionen. Redan innan månadens slut voro alla svenska trupperna på Rügen, öfver 10,000 man starka, ombord och anlände kort derefter lyckligen till Sverige [3]).

[3]) Nyssnämnde förtjenstfulla Biografi öfver Toll, I, 100 ff.; Biogr. Lex., art. G. Wetterstedt, XX, sid. 221; oftanämnde bref från kabinetts-sekreteraren G. Wetterstedt, d. 7 Sept. 1807, samt flere anteckningar i S. S.

SJETTE KAPITLET.

Krig med Ryssland och Danmark.

(1808–1809).

Bourbonerna i Carlskrona. — Planer på Seland. — Rysslands fordringar. — Konungens första svar härå. — General Savarys hotande språk i Petersburg. — Märkligt samtal med Toll. — Nya propositioner till England. — Skriftvexling mellan svenska och ryska kabinetterna. — Fransyska utlåtelser rörande Sveriges undergång. — Hemliga orsaken till konungens sorglöshet i afseende på Finlands försvar. — General Klingspors instruktion. — Subsidiefördrag med England. — Danmarks krigsförklaring. — Bernadotte anbefalles att inkräkta Sverige. — Prins Christian August högste befälhafvare i Norige. — Armfelt emottager befälet öfver den s. k. vestra arméen. — De första krigshändelserna. — Sveaborg. — Finland förenas med ryska riket. — Klingspor och Klercker. — Norska fälttåget. — Landtvärnet. — Engelska hjelptrupperne. — Vårkampanjen. — Plan att anfalla Seland. — Förhandlingar mellan general Armfelt och prinsen af Augustenburg. — Krigstilldragelser i Finland. — Sjökampanjen. — Posse och prinsen af Augustenburg. — Armfelt afträder befälet öfver vestra arméen. — Gustaf Adolf och general-adjutanten af Melin. — Anekdoter. — Gardernas degradering. — De hemliga orsakerna dertill. — von Brinckman svenskt sändebud i London. — Borgenstjernas beskickning till Köpenhamn. — Stillestånd med Norige. — Finansställningen. — Tvisten med England. — Ny krigsgärd. — Samtal mellan konungen, Merry och Ehrenheim. — Förberedelser till nya fiendtligheter från öster. — Danmark hotar med infall i *Skåne*. — Plan till de trenne nordiska kronornas förening på Fredrik VI:s hufvud.

Så väl den omständigheten, att de ämnen, hvilka skola utgöra föremål för vår framställning i detta kapitel, äro mera bekanta, som det inskränkta utrymmet göra att vi här anse oss kunna vara något mindre utförliga än hittills. Vapenlyckans skiftningar skola vi till största delen öfverlemna åt krigshistorien, samt företrädesvis hålla oss till hvälfningarne i kabinetternas politik och monarkernas rådslag.

Första dagarne efter konungens återkomst till Carlskrona från Tyskland voro synnerligen nedslående och bedröfliga. Enär monarken fortfor att vara sjuk, sysselsatte han sig ej med några statsangelägenheter. Nyheten om den af Toll afslutade konvention, hvarigenom hufvudstyrkan af svenska arméen blifvit räddad, beredde

honom dock midt under alla dessa vedervärdigheter någon hugnad [1]).

En annan händelse, som afbröt enformigheten af det tråkiga lifvet i Carlskrona, var konungens af Frankrike, Ludvig XVIII:s, jemte hans brorsons, hertigens af Angoulême, ankomst dit. Af Gustaf inbjudna att möta honom på Rügen, hade de under tretton dygns kryssning mot storm och oväder förgäfves sökt att vinna land på nämnde ö, utan slutligen blifvit nödsakade att ingå hit, utan att veta, att konungen der vistades. De voro föga välkomna. Den 17 September hade likväl de begge monarkerna ett samtal, hvarunder de öfverenskommo, att Ludvig, som vid afresan från Mitau endast underrättat kejsar Alexander om sin resa till Rügen, emedan han då blott hade för afsigt att besöka Gustaf, skulle begifva sig till England, dels för att sköta sina enskilta affärer, dels för att få något beslut fattadt rörande en landstigningsplan i Vendé, hvilken varit länge påtänkt. En svensk man, hvilken var i tillfälle att i Carlskrona se dessa begge kungliga personer på nära håll, beskrifver deras utseende och uppförande på följande sätt. »Konungen af Frankrike är munter och ser bra ut, tjock och fet, lik Ludvig XVI:s porträtter, i öfrigt mycket höflig och förekommande. Hertigen af Angoulême är liten och svag, med mycken mildhet i uttrycket i sitt ansigte och i sitt sätt att vara, ehuru han ser något bekymrad ut». Efter några dagars vistelse fortsatte landsflyktingarne vägen öfver Jönköping till Götheborg, hvarifrån de den 22 Oktober afreste till England [2]).

---

[1]) För den förtjenst, Toll vid detta tillfälle inlagt, belönades han kort derefter (d. 25 Sept.) med fältmarskalks-stafven.

[2]) Bref från Wetterstedt till Ehrenheim, den 17 och 20 September 1807. Emedan Gustaf så otidigt och beständigt höjde Bourbonernas fana och Ludvig XVIII alldeles ej gillade detta, var förhållandet dem emellan på denna tid i flere afseenden grumladt. Dertill kom, att Gustaf som sjuk och på det högsta förödmjukad af de sednaste olyckliga händelserna besvärades

En tanke, som vid denna tid mycket sysselsatte Gustaf Adolf, var hvad han sjelf kallade *Selands* »eröfring». Redan under konungens vistelse i Tyskland hade engelska ministern väckt fråga derom [3]); men nu föreslog Pierrepont formligt å sitt hofs vägnar, att subsidiera 20,000 man svenskar, hvilka i förening med Hannoverska legionen skulle såsom beständig garnison innehafva Seland intill allmänna freden, då denna provins endast under följande trenne vilkor skulle återlemnas till Danmark, nemligen Pomerns återställande till Sverige, Hannovers till England, samt fransmännens utrymmande af de danska provinser, de under kriget kommo att besätta. På samma gång erbjöd äfven England Sverige Surinam eller någon annan koloni, som vi kunde önska [4]).

Dessa

---

af en kunglig persons närvaro, hvilken han kort förut, då utsigterna voro ljusare, föreslagit att i spetsen för en emigrantkår förena sig med hans armé samt under namn af konung af Frankrike och Navarra högtidligt kröna sig i Wismars eller Greifswalds katedral!

[3]) Första gången i Aug. 1807, sedan engelska hjelptrupperne lemnat Rügen och i förening med landstigningstrupper ifrån England besatt Seland och börjat belägra Köpenhamn. I följd häraf uppgjorde Gustaf Adolf genast, huru en författning skulle utfärdas, hvarigenom svenska handelsfartyg befriades från erläggandet af Öresundska tullen. Order utfärdades äfven om utrustandet af linieskepp i Carlskrona och transportfartyg för 12,000 man, samt till flere regementen att hålla sig marschfärdiga. Bref från Wetterstedt, d. 21 och 25 Aug. 1807.

[4]) Den 9 Sept. inträffade i Carlskrona underrättelsen om Köpenhamns kapitulation d. 7 samma månad. Den 19 gjorde Pierrepont, som dagen förut återvändt från en resa till Danmark, Gustaf Adolf ofvanstående proposition. Han uppläste äfven för Wetterstedt Cannings depesch härom. Som hufvudprincip för Englands anfall på Seland yrkades deri, att det skett för Sveriges säkerhet. På Wetterstedts frågor, om man under uppgörandet af sina planer till Sveriges förmån glömt de faror, som hotade från Norige och Ryssland, hade Pierrepont derpå intet att svara. Se bref från Wetterstedt, Carlskrona den 20 Sept. 1807.

Dessa planer behagade högeligen Gustaf Adolf, som redan uppgjorde, huru han med 8,300 man värfvade trupper skulle kunna bibehålla Seland, medan hela indelta svenska arméen skulle vara tillräcklig att skydda landet mot de anfall, som från norska sidan och Finland borde befaras såsom en följd af anfallet på Danmark och öfverenskommelserna i Tilsit. Han uppmanade derföre Pierrepont, att genast förse sig med nödiga fullmakter att underhandla, på samma gång svenska ministern i London, Adlerberg, fick uppdrag, att af engelska regeringen söka utverka, det en flotta af 16 à 20 engelska linieskepp finge öfvervintra i Köpenhamn, för att vid första öppet vatten vara till hands att kraftigt verka i förening med Sveriges flotta [5]).

Förmodligen ansåg sig Gustaf Adolf redan nu nära målet för denna lysande vapenbedrift, hvilken var ämnad att för beständigt insätta Selands herrliga blomsterjuvel bland de öfriga smyckena i hans konungsliga krona; men emot denna öfverspända idé reste sig genast flere oförmodade hinder. Emedan man, då Pierrepont fick order att göra Sverige dessa anbud, i London ej kände de vilkor, hvarpå Köpenhamn kapitulerat, blef det naturligtvis i första rummet fråga derom, hvar man, i afbidan på det beslut Sverige komme att fatta, borde förlägga den stora engelska arméen, hvilken var ämnad till Selands bibehållande, och enligt den afslutade konventionen oförtöfvadt borde utrymma denna ö. Flere förslag voro i detta hänseende å bane. Ändtligen föreslog engelska regeringen, att dessa trupper måtte få förläggas i Skåne, — ett förslag, som ko-

---

[5]) Bref från Wetterstedt, Helsingborg d. 24 Sept. 1807. — Konungen jemte drottningen och de kongliga barnen, hvilka mött honom i Carlskrona, reste den 19 Sept. öfver Beckaskog till Helsingborg, der de dröjde till den 10 December. Adlerberg, kammarherre och nyss återkommen från beskickningen till Spanien, nämndes emot sin vilja, säger Engeström, till Rehausens efterträdare.

nungen emellanåt tycktes gilla, tills ändtligen Toll och landshöfding Håkansson på tillfrågan lyckades afböja det. Då engelska trupperna kort härefter återseglade till England, förföll för denna gång ett förslag, som dock snart ånyo skulle upptagas [6]).

Medan luftiga och omöjliga eröfringsplaner sålunda sysselsatte Gustafs inbillningskraft, uppväxte emellertid på rikets östra horisont en diger molnbädd, som innan kort skulle urladda sig och medföra vådor för land och folk, hvilka voro omöjliga att beräkna.

Den första för Sverige märkbarare verkan af Alexanders förändrade politik efter mötet i Tilsit förspordes i början af Oktober månad 1807. Så väl grefve Romanzoffs not till Stedingk, som kejsarens egenhändiga bref till Gustaf Adolf, och hvilket den 27 Oktober i Helsingborg framlemnades till konungen af ryska ministern Alopæus, voro i detta afseende tillfyllest bevisande. På grund af 1780 och 1800 års traktater, hvilka numera ej kunde ega någon tillämplighet, sedan Ryssland sjelf varit den första att upphäfva desamma, fordrades i dessa skrifvelser, att Sverige skulle

---

[6]) Bref från Wetterstedt, d. 1, 8, 11, 15 och 18 Okt. 1807. — Toll, som under öfverfarten från Rügen fallit ur skeppskojen och illa skadat sig i ansigtet, vistades i följd häraf i sin enslighet på Beckaskog till d. 20 Oktober, då han fullkomligt återställd begaf sig till Helsingborg. Håkansson hade redan förut enligt kallelse infunnit sig derstädes. — Då Gustaf Adolf från Helsingborgs brygga som åskådare bevittnade danska flottans skamliga borttagande af den engelska, fann han sig högeligen smickrad af den engelska flottans salutering, hvilken besvarades från svenska sidan, och mottog mycket nådigt mylord Cathcart och amiral Gambier, som kommo i land och inbjödos till en ståtlig kunglig middag, der talrika skålar föreslogos. Uppgift af L. v. Engeström, hvilken var åsyna vittne till detta märkliga uppträde, som på ett slående sätt målar Gustafs så mycket prisade sinne för *rättvisan!* Wetterstedt (a. st., d. 22 Oktober 1807) bekräftar v. E:s uppgift. — Bland andra, som motarbetade planen att besätta Seland, voro äfven Ehrenheim och Stedingk. Se Wetterstedts bref d. 4 Okt. och Stedingks memoirer, II, 329 ff.

anse Östersjön som ett slutet haf, och bidraga att med hela sin makt skydda detta haf mot alla fiendtligheter [7]).

Trots orättvisan och olämpligheten i dessa fordringar, mottog Gustaf Adolf det ryska sändebudet ganska väl. Hans svar [8]) till Romanzow (genom Stedingk) och till kejsaren buro också i flere hänseenden en sådan prägel af eftergifvenhet och måtta, förenade med värdighet och takt, att man verkligen ännu tycktes kunna med något skäl hoppas en vänskaplig biläggning af dessa stridigheter. Men de, som erinrade sig Alexanders beteende i Tilsit och kände konungens halsstarrighet i uppfattningen af den politiska ställningen och hans förhållande till Bonaparte, intogos af mörka aningar och föreságo en framtid full af vådor. Att vika för nödvändighetens kraf var enda utvägen (om den ens ännu var möjlig) att gifva en fredlig lösning af frågan, hvilken alla upplysta fosterlandsvänner och äfven monarkens egne uppriktiga vänner önskade; men kunde man väl hoppas en dylik utgång, då konungen, liksom nyss förut i sitt förhållande till Fredrik Wilhelm, å sin sida ingenting uraktlät att *personligen* såra och förolämpa kejsar Alexander [9]).

I denna ställning befann sig frågan, då konungen natten mellan den 30 November och 1 December erhöll högst bekymmersamma underrättelser från vår ambassadör i Petersburg. Kejsar Alexander, som af fruktan blifvit tvungen att förklara England krig [10]), hade i

[7]) Memoires de Stedingk, II, 350 f., samt Hist. Tafla, II, 94 f.

[8]) I dessa svar yrkades, såsom det enda vilkor för återupplifvandet af beväpnade neutralitets-traktaterna, att franska trupperna aflägsnades från Östersjöns stränder och alla tyska hamnar öppnades för engelska handeln.

[9]) Vi syfta här på konungens beslut att till kejsar Alexander återsända S:t Andreæ-orden. Detta beslut hade redan blifvit fattadt i Tyskland, så snart Gustaf misstänkte, att Napoleon skulle erhålla samma orden, ehuru verkställandet blifvit uppskjutit tills nu.

[10]) Den 26 Oktober. Jfr Stedingks depesch af den 28 Nov. 1807.

anledning af sitt samtal med Stedingk [1]), då denne öfverlemnat konungens svar på kejsarens bref, icke allenast yttrat för Sveriges sjelfständighet högst förolämpande saker [2]), utan franska ambassadören i Petersburg, general Savary, hade äfven der fört ett språk, som var förfärande [3]). Ändamålet med de stora truppsamlingar, som alltsedan medlet af September månad egde rum i trakten af Petersburg och ryska Finland, vore, enligt kejsarens helt öppna utlåtande till Savary, intet annat, än att tvinga Sverige till fred med Frankrike och att förklara sig mot England. Derjemte hade Savary tillkännagifvit, det Napoleon bestämdt föresatt sig att dela Sverige, hvarvid ena hälften skulle gifvas åt Danmark, den andra åt Ryssland, samt att denna föresats utan alla betänkligheter skulle utföras.

Så snart Gustaf hunnit genomögna dessa depescher, lät han midt i natten kalla general Toll. Wetterstedt, som befann sig i rummet intill H. Maj:ts, bad generalen lugna konungen och förekomma våldsamma eller brådstörtade beslut. Då Toll inträdde, fann han monarken med stora steg gående af och an i ett nästan konvulsiviskt tillstånd. Hans ögon voro svullna, och uttrycket i hans fysionomi vittnade snarare om vrede, än om smärta.

Han gaf Toll knappast tid att inkomma och göra den vanliga höflighetsbetygelsen, förrän han inföll med en på det högsta upprörd stämma:

»Att kejsar Alexander var svag, att han var listig, det skulle jag väl kunnat tro: men att han af fruktan eller roflystnad låter vanhedra sig, — se der något, som jag aldrig hade föreställt mig! Stedingks depesch förvånar och bekymrar mig. Bonaparte hotar att låta en rysk armée inmarschera i Finland, och hans minister i Petersburg förklarar, att min regering är slut

[1]) Depesch från Stedingk, d. 18 November 1807.

[2]) Utdrag af en rapport från general Savary till Napoleon, Petersburg d. 18 Nov. 1807.

[3]) Se flerstädes i Stedingks memoirer.

och att min krona skall krossas samt Sverige utplånas ur listan på sjelfständiga stater ..... Och det är kejsarn, min svåger, min bundsförvandt, som skall göra sig till ett redskap för verkställandet af dessa dekreter! Han tillåter dylikt föraktfullt skryt i Petersburg! Se här! Läs hvad Stedingk skrifver»[4])!

Allt hvad konungen sålunda anförde, var beklagligtvis alltför grundadt, hvarföre det nu, om någonsin, syntes vara tid för honom att återvända och besinna hvad hans frid tillhörde; men olyckligtvis var detta isynnerhet nu alls icke att tänka på, enär man har anledning förmoda, att han kort förut gifvit ett heligt löfte, att aldrig försona sig med Napoleon[5])! Dessa nedslående underättelser om uppenbara faror, som hotade från rikets östra granne, hade derföre på monarken ingen annan verkan, än förhärdelsens, och han sökte ännu närmare tillknyta de band, som förenade honom med England[6]), samt synes från detta ögonblick hafva beslutat att påskynda återresan till Stockholm[7]).

Nu inträffade den ena obehagliga nyheten efter den andra. Förtörnad öfver Gustafs beslut att åter-

[4]) Anteckning i S. S.

[5]) Man har till och med sagt, att han tagit nattvarden derpå; men detta faktum har aldrig blifvit bestyrkt, ehuru ofta upprepadt.

[6]) Redan straxt efter underrättelsen om Rysslands krigsförklaring emot England hade Adlerberg fått befallning, att af Canning fordra bestämd uppgift å hvad England, i händelse af krig mellan Sverige och Ryssland, uti subsidier, trupper och flotta ville lemna oss till understöd. Bref från Wetterstedt, d. 19 Nov. 1807. Nu deremot fick Adlerberg bestämda order, att af England begära 2 millioner pund sterling genast, en eskader af 6 à 8 linieskepp, som i förening med Sveriges flotta under svenska amiralens befäl borde agera nästkommande vår, samt dessutom löfte om hjelptrupper, i fall de skulle behöfvas. Emedan »konungen kunde blifva föranlåten att sjelf slå första slaget», borde penningarne lemnas i silfver, o. s. v. Se Wetterstedts bref af d. 3 Dec. (1807).

[7]) Den 10 Dec. lemnade konungen Helsingborg och fortsatte öfver Halmstad, Götheborg och Örebro resan till Stockholm.

sända S:t Andreæ-orden, hvarom kejsaren på förhand blifvit underrättad, förekom Alexander honom med att till konungen återskicka Serafimer-orden [8]. Denna nya utmaning å Gustafs sida synes äfven hafva föranledt den samtidigt inträffande nya framställningen [9] från ryska ministérens sida beträffande Sveriges förhållande under den närvarande krisen. Ändtligen inberättade Stedingk [10], att en här af 60,000 man befanns samlad omkring Petersburg och i ryska Finland, färdig att handla, så snart kejsarens order anlände. Derjemte hade Danmarks chargé d'affaires i Petersburg, baron Blome, i förtroende yppat för vår ambassadör, att hans hof genom formligt fördrag med kejsar Napoleon förbundit sig att i alla afseenden göra gemensam sak med Ryssland emot Sverige. Under för Sverige så hotande utsigter hörde och lydde kejsar Alexander inga andra råd, än Savarys, hvilken så fullkomligt bemäktigat sig honom, att samvete, heder och pligt småningom dukade under uti kampen mot eröfringslusten och en panisk förskräckelse för Napoleons fabelaktiga makt. Kejsaren bemötte väl Stedingk med fortfarande ynnest och bevågenhet, men undvek att tala om kungen [1]. Sådan var ställningen i Petersburg, då man med otålighet afbidade Gustafs svar på Rysslands sista framställning [2], och ingen dolde numera för sig, att detta svar skulle afgöra öfver krig och fred i Norden.

Emellertid hade konungen, efterhand inhändigande alla dessa underrättelser, lyckligen anländt till Stockholm. Men han vantrifdes här som vanligt till den grad, att man på flere dagar ej hörde honom yttra an-

---

[8]) Wetterstedt anser (bref från Warberg, d. 11 Dec. 1808), att kejsarens bref till Gustaf angående serafimerorden blifvit skrifvet d. 28 Nov. om morgonen, sedan han redan återfått S:t Andreæ-orden.

[9]) Historisk Tafla, II, 154 ff. Jfr Stedingks memoirer, II, 392 ff.

[10]) Memoires de Stedingk, II, 403 ff.

[1]) Depesch från Stedingk, d. 8 Dec. 1807.

[2]) Memoires de Stedingk, II, 420 f.

nat, än dessa ord: *»Jag kan icke stanna här».* Hans lynne var öfver all beskrifning nedslaget och dåligt, och fåfängt sökte drottningen att lugna honom, samt förmå honom att åtminstone ej öfvergifva hufvudstaden. Den 28 December begaf han sig till Gripsholm, der hela hofvet snart samlades.

Sannolikt har Gustaf Adolf under loppet af hela sin regering aldrig haft något vigtigare beslut att fatta, än det som kom i fråga, då svaret på Rysslands sista not skulle affattas. Konungen tycktes med flit så länge som möjligt uppskjuta att afgifva ett dylikt. Men sedan säkra underrättelser om understöd från England ingått, tillät han ändtligen Ehrenheim att inkomma med förslag till ett dylikt svar, som i få ord innehöll, att Sverige ej kunde erkänna Rysslands på inga grundade skäl stödda anspråk. Detta svar gillades, med undantag af den väsendtligaste punkten, som innehöll möjligheten till en förlikning, och hvilken punkt på konungens uttryckliga befallning undergick en sådan förändring i redaktionen, att hela dess ändamål förfelades [3]).

Denna punkt rörande Östersjöns stängande för fremmande krigsskepp afböjdes, och man stannade vid det förslag, att söka förmå engelsmännen samtycka till Östersjöns neutraliserande och utfästa sig att icke ditsända några krigsskepp, såframt ingen annan makt der rustade och nya fiendtligheter föranläto det, att ditkomma med hjelpsändning.

Ambassadören Stedingk fick befallning, att om möjligt söka framställa denna idé i ett enskilt företräde hos kejsaren, för att lättare söka utforska hans verkliga afsigter. Med förbigående af grefve Romanzoff vände

---

[3]) Se ifrågav. not i Hist. Tafla, II, Bil. N:o 1. Man gissar lätt, att det var sista stycket i denna not, rörande ett förslag till Östersjöns neutraliserande o. s. v., hvari den omrörde redaktionsförändringen egde rum. Jfr bref från Wetterstedt (d. 13 Jan.) till Ehrenheim.

han sig till stormarskalken grefve Tolstoy, och blef af denne införd till kejsaren [1]).

Så snart Alexander blef honom varse, yttrade han: »Jag är så mycket nöjdare att ni velat se mig, som jag sjelf haft samma önskan, för att i ett så kritiskt ögonblick öppet förklara mig med er. Ni känner mina tänkesätt och den högaktning jag hyser för er. Hvad konungen beträffar, är jag en af hans största beundrare. Ingen i verlden har visat mera mod, mera dygd och mera själslyftning än han. Ni kan häraf döma huru mycket jag lider af att finna mig i strid med honom, då jag deremot ingenting lifligare önskar, än att kunna vara honom nyttig. Om han hade trott mig, skulle han besparat sig mycket obehag».

Stedingk var här på vägen att afbryta kejsaren; men denne fortfor, sedan han anhållit att få tala till slut:

»Då jag såg, att allt var förloradt vid arméen, nödgades jag göra fred. Det var icke nog med de förluster, jag förutsåg för mig sjelf genom krigets fortsättande; konungen af Preussen skulle blifvit förklarad sin tron förlustig, och ni vet, att Napoleon i sådant fall är ordhållig. Hans egenkärlek var tillfredsställd, och jag erhöll bättre vilkor, än jag kunnat hoppas. Jag glömde icke konungens er herres intresse, och jag erhöll det löfte, att han skulle få behålla Pomern, om han ville göra fred».

»Sedan denna tid och under loppet af sex månader har jag såväl genom mina samtal med er, som genom min minister i Stockholm, sökt göra konungen uppmärksam på den fara som hotade honom, men jag har haft den bedröfvelsen att se, att alla dessa varningar voro förlorade. Jag skulle detta oaktadt aldrig

---

[1]) Den depesch, hvaruti ambassadören redogör för det märkliga samtal som nu följde, finnes ej i Memoires de Stedingk. Utgifvaren har deraf funnit en afskrift i S. S., och det är denna som vi lagt till grund för efterföljande framställning.

beslutat mig till något steg, som vore konungen emot, om icke engelsmännens ovärdiga företag mot Danmark inträffat, och om jag icke dertill ser mig tvungen genom omständigheternas bjudande makt. Jag ser klart, och ni bör äfven inse det, att i detta ögonblick kan hvarken jag eller någon annan monark i verlden hejda Frankrikes segrande vapen. Man måste således vika för nödvändighetens lag, söka hålla sig uppe till gynsammare tider, och af två onda ting välja det minsta».

Här erinrade ambassadören kejsaren om alla de prof han fått röna af konungens trofasta tillgifvenhet, och hemställde, huruvida det beslut han tagit var förenligt med hans intressen och med det mål han föresatt sig. Han (kejsaren) ville freden, men genom att förena sina vapen med Bonaparte, för att vända dem mot sin trognaste bundsförvandt, gjorde han denna fred svårare än någonsin. »E. M:t», (så utlät sig Stedingk), »skall aldrig sjelf kunna undslippa Napoleons maktbegär, han som oupphörligt sträfvar att försvaga och kufva alla regeringar. Se huru han förföljer huset Bourbon i dess sista ättlingar; huru han förödmjukar Österrike; Holsteinska huset står ännu uppe; men om han lyckas att låta oss sönderslita hvarandra, att uttömma våra krafter för att gynna hans förderfliga afsigter, då skall E. M:t en dag bli den förste, att erfara verkningarne häraf, och bereda sig en evig ånger». Med en känsla af djup inspiration och ädel oförskräckthet vågade Stedingk tillägga:

»Mina år tillåta mig troligen icke att upplefva denna kris; men jag är öfvertygad att den inträffar, *och kanske skall E. M. inom mindre än fem år vara bragt till den olyckliga nödvändigheten, att värja er egen krona och kanske ert lif*».

Kejsaren blef något förvånad öfver dessa ord, men fattade sig snart och svarade: »Två kolosser, sådane som Frankrike och Ryssland, hafva så många svårigheter att besegra och så litet att vinna af en ömsesidig kamp, att man noga betänker sig, innan man låter det

gå till denna ytterlighet». Derpå utlät sig Alexander, då ambassadören slutligen bad honom uppriktigt säga, i hvad afsigt han läte så mycket trupper marschera till Finland: »Det är endast försigtighetsmått, som vidtagas mot ett befaradt anfall af engelsmännen. Ni ären icke i stånd att emotstå dem och att försvara er mot deras inbrott, och om de innästla sig i Finland, och bemästra sig er flottilj, skulle jag vara ganska illa deran».

»Vi kunna nog försvara oss, Sire, emot ett orättvist anfall», genmälte Stedingk. »Vi kunna möjligen duka under i längden, men om blod måste rinna, så ega vi mod att utgjuta det. 15 eller 20,000 engelsmän inge oss ingen fruktan, men i London hyser man ej någon dylik tanka. Konungen önskar deremot, att för E. M. framlägga ett förslag, som England säkert billigar. Jag har nyss fått en kurir från mitt hof med ett reskript, som jag ber att få uppläsa för Ers Maj:t.»

Denna sista framställning öfverraskade kejsaren, som ej ville bifalla Stedingks begäran, sägande, att ehuru hans samtal var helt och hållet förtroligt, kunde likväl sådana saker finnas uti reskriptet, hvilka han icke kunde höra, utan att fela mot sin kejserliga pligt. Detta oaktadt, och sedan han försäkrat kejsaren om motsatsen, erhöll ambassadören tillstånd att uppläsa det ifrågavarande reskriptet, hvilket innehöll förslaget om Östersjöns neutraliserande.

Efter att uppmärksamt hafva hört detta förslag uppläsas, besinnade sig kejsaren ett ögonblick. Derpå utlät han sig:

»Men om *jag* äfven skulle nöja mig med en sådan uppgörelse, så vinner densamma dock icke bifall å andra sidan. Faran kommer ej från min sida! *Gud är mitt vittne, att jag icke eftersträfvar en enda by af konungens, er herres, stater.* Nej, det är från Norige och Skåne som faran kommer; det är der ni bör vara på er vakt. Med ett ord: Sverige är blottstäldt för större faror, än dem som hota *Finland*».

»Javäl», inföll Stedingk, »jag vet, att herr de Caulincourt yttrat, »*att konungen af Sverige skall icke endast få krig, men derutöfver en revolution, och att mått och steg redan äro vidtagne i denna syftning*».!

Vid ordet revolution utbrast kejsaren med uttryck af den största ovilja: »Ah, ah, den der herr Caulincourt! *Om konungen hade att befara en revolution, skulle jag sjelf skynda till hans försvar*».

»Och likväl», återtog ambassadören, »förenar ni er, sire, med hans fiender och arbetar på vår undergång. För Guds skull, medan det ännu är tid, sire, rädda oss och rädda er sjelf».

Kejsaren (synbart brydd). »Räddningen kan endast komma från konungen. Må han förena sig med mig, må han underkasta sig nödvändighetens lag, åtminstone för ögonblicket, och allt skall vara hjelpt. Jag har 200,000 fransmän på mina gränsor; emot dem stå endast 100,000; hvad kan jag göra?»

Stedingk. »Ers M:t kan neka att anfalla Sverige under förklarande, att sådant strider mot eder heder och ert samvete, och jag svarar er för, att Bonaparte skulle akta sig för att taga det illa. Se huru Österrike handlar!»

Kejsaren (häftigt). »Österrike gör allt hvad Bonaparte befaller. Jag har bevisen derför i mina händer. Det röjer en undergifvenhet utan exempel».

Sådana voro hufvuddragen af detta samtal, och ambassadören slutar sin depesch med följande betraktelse, som ej saknar sitt intresse: »Jag bör ej dölja för E. M:t, att jag i hufvudsaken ingenting vunnit annat, än öfvertygelsen att det onda är utan hjelp, och att kejsaren liksom genom en oemotståndlig makt drages mot detta svalg af olyckor, som så förstörande skall återverka på Sverige. Hans afsigter äro ej elaka, men han är till den grad beherrskad af fruktan för fransmännen, att han icke vågar göra dem emot. Hans egna ministrar och Rysslands store hysa samma fruktan, och grefve Romanzoffs inrotade hat mot engelsmän-

nen gör, att han icke tror sig kunna hålla sig uppe utan att kasta sig i Frankrikes armar».

»Dagen derpå (berättar Stedingk) var bal hos enkekejsarinnan, och jag blef der bemött med den största uppmärksamhet både af den kejserliga familjen och alla andra. Omständigheterna och den afsky man uttrycker för kriget med Sverige gör, att man röjer en verklig glädje, då jag visar mig offentligen, helst ryktena om min afresa alla dagar upprepas». Men vi återkomma till vår berättelse.

Så snart Stedingk den 16 Februari till ryska kabinettet afgifvit denna not, dröjde det ej många dagar, innan han erhöll bestämda underrättelser, att Ryssland om trenne, eller på sin höjd fyra veckor ämnade anfalla Finland med en styrka af 30,000 man. Napoleons hat mot Gustaf hade nu hunnit en sådan höjd, att hans nya ambassadör i Petersburg, Caulincourt, högt yttrade, att man borde svara på den svenska noten genom kanonskott, samt att det nu var slut såväl med konungens regering, som med Sverige. Sin pligt likmätigt skyndade Stedingk att ofördröjligen inberätta dessa nyheter så väl till kommenderande befälhafvaren i Finland, general Klercker, som till sitt hof [5]). Men ehuru Gustaf Adolf nu egt nära ett halft år att bereda sig till krig, så befanns, att allt som i detta afseende bordt vara uträttadt, hade blifvit försummadt [6]). Alldenstund vi blifvit satte i tillfälle att meddela läsaren den *hemliga* orsaken till denna å konungens sida obegripliga försumlighet, hoppas vi att följande utdrag ur en trovärdig mans anteckningar skall förtjena uppmärksamhet. Den 6 December 1807 antecknar ifrågavarande person: »*Amiral Rajalin kom från Helsingborg. Han berättade, att kungen ville göra krig, och att han sä–*

---

[5]) Depescher från Stedingk, d. 23 och 29 Jan. 1808. Se Stedingks memoirer, II, 422 ff. Den sista depeschen anlände till Gripsholm d. 5 Febr., då konungen ofördröjligen begaf sig till Stockholm.

[6]) Depesch från Stedingk, d. 5 Febr. 1808, m. fl. källor.

ger, att han ger Finland tusan dj—r och frågar icke efter, om han mister det». Den 12 samma månad skrifver densamme: »*Man känner nu konungens tanke i afseende på ryska oroligheterna. Han tar för afgjordt att han skall mista Finland, och bryr sig ej om att försvara det. I stället ämnar han taga Norige och utvidga sig i Tyskland på det sättet, att han tager Mecklenburg, som han anser skola ersätta honom för hvad Norige är sämre än Finland*[7])».

Dessa utdrag torde förtjena stor uppmärksamhet, och bidraga att sprida ljus öfver flere dunkla och hittills outredda förhållanden. De anordningar till Finlands försvar, som under sådane förhållauden togos, helst årstiden dessutom hindrade hvarje kraftigare understöd från Sverige, kunde af flera skäl ej vara annat än högst ofullständiga och lama. Finska trupperna, som ända

[7]) Anteckning funnen i arkivet på Årup. — De underrättelser, som hädanefter ingingo från vår ambassadör i Petersburg, voro ganska sparsamma, men så mycket märkligare. Den 5 Febr. inberättade han, att ryssarne beslutat att börja anfallet endast med 20,000 man. Den gamle riksförrädarn, general J. M. Sprengtporten var nu i Petersburg, samt rådgjorde på kejsarens befallning med general Buxhöfden (som skulle kommendera i Finland) om operationsplanen. Den 13 och 14 Febr. inskickade Stedingk ryska operationsplanen, samt berättade att alla generalerna jemte Sprengtporten rest till gränsen. Den 16 samma månad hade Stedingk det märkliga företräde hos kejsaren, hvarför vi nyss redogjort, och hvarunder ambassadören sade honom så vigtiga sanningar, men Alexander försäkrade att hans afsigter endast voro af defensiv natur, samt att han ej eftersträfvade *»en enda by i Finland»*, o. s. v. Då Sprengtporten afreste till Finland, yttrade han att det skedde, ej för att deltaga i striden, utan för att underhandla. För att underlätta dessa underhandlingar, medförde han 50,000 dukater och 150,000 silfverrubel. Då Stedingk för affärdandet af dessa sista nyheter begärde kurirpass, nekade man honom ett sådant, hvarföre han måste afsända sina depescher på posten. Den 24 fick han underrättelse, att ryssarne passerat gränsen. Han begärde då genast pass, för att genom Finland återvända till Sverige; men äfven det nekades honom, så att det ej återstod honom annat, än att afbida sjöfartens öppnande, då han på en svensk fregatt d. 23 Juni afseglade från Baltischport och ankrade i Carlskrona den 5 eller 6 Juli.

hittills legat i all fred kringspridda på sina rotar, erhöllo order att uppbryta [8]). General Klingspor utnämndes till högste befälhafvare i Finland, men utrustades för detta ändamål med en instruktion, enligt hvilken hufvudsyftet för finska truppernas första rörelser skulle vara, dels att till så stort antal som möjligt söka skydd inom fästningarne, dels att med det öfriga af arméen draga sig tillbaka till Österbotten, och der afbida förstärkning från Sverige, då kommunikationerna öppnades, hvarefter man borde hoppas att åter kunna eröfra landet [9]). Under så vidriga utsigter påskyndades äfven afslutandet af det subsidiefördrag med England, hvarom man sedan någon tid underhandlat, och hvarigenom denna makt förband sig, att till konungen af Sverige månadtligen utbetala 100,000 Pund sterling, för att användas till arméens och flottornas utrustande och underhåll [10]).

---

[8]) Den 1 Februari.

[9]) Instruktionen, dat. d. 4 Febr., var uppsatt af Lagerbring och Tibell, som enligt Gustaf Adolfs egen föreskrift uppgjorde planen att retirera åt Österbotten — en linie, som aldrig borde väljas, så länge vi voro herrar till sjös och egde Sveaborg. Grefve G. Löwenhjelm som utnämndes till generaladjutant för finska hären, tillstyrkte deremot, att arméen borde draga sig tillbaka till Åland, der en hufvudstyrka kunde samlas, der arméen var i säkerhet, så länge vi voro mästare till sjös, och hvarifrån den om våren kunde rycka fram, för att föra det lilla kriget, o. s. v. På den förra operationslinien hade man allt emot sig, svåra transporter, klimat, brist på förnödenheter, då den sednare linien deremot erbjöd fördelen af sjötransport för allt hvad arméen behöfde. Båda planerna synas deremot i det afseende hafva varit felaktiga, att de hvilade på en falsk förutsättning om ryssarnes öfverlägsenhet i antalet af trupper, hvarföre man utgick från den synpunkten, att reträtten var den enda möjliga bas för de första operationerna.

[10]) Detta fördrag afslöts d. 8 Febr. 1808 i Stockholm mellan den nya engelska ministern Thornton och kanslipresidenten Ehrenheim. I en särskilt artikel förbundo sig de begge kontraherande makterna att med det snaraste öfverlägga om de ytterligare mått och steg, som kunde blifva nödvändige i händelse af krig.

Innan vi nu öfvergå till en helt flyktig skildring af de följande krigstilldragelserna, skola vi i korthet redogöra för de skäl, som bestämde Danmark att deltaga i den begynnande fejden.

Hvar och en känner den ihärdighet och ståndaktighet, hvarmed detta hof undvikit att taga del i de strider, som nu i nära sexton år upprört Europa. Men efter engelsmännens skamliga öfverfall 1807 kunde de danska statsmännen omöjligen bibehålla det lugn och den jemnvigt, de hittills iakttagit. Hämnd mot England, som midt under djupaste freden frånröfvat Danmark dess dyrbaraste egendom, dess herrliga flotta, blef nu dagens lösen, och de förtroligaste förbindelser med Frankrike [1]) bestämde hädanefter för en lång tid Danmarks framtid.

Detta oaktadt arbetade Danmark i begynnelsen på intet sätt för utbrytandet af kriget mellan Sverige och Ryssland. I följd af sina förbindelser med Frankrike och Ryssland, skulle denna makt i så fall blifvit nödsakadt att deltaga i fejden, hvilket på intet sätt öfverensstämde med Danmarks verkliga och välförstådda intresse. Fruktan för Noriges förlust och fransmännens inträngande på danska öarne öfvervägde ännu alla andra betänkligheter [2]). Men sedan i Petersburg kriget syntes afgjordt, ändrades detta förhållande fullkomligt, och Danmark yrkade nu ej på annat, än att fälttåget ofördröjligen skulle öppnas [3]), för att derigenom åstadkomma en diversion för företagen i Norige, hvilket rike man i annat fall fruktade skulle eröfras af Sveriges och Englands förenade makt. Nu närmade sig också marskalken Bernadotte i spetsen för omkring 20,000 fransmän och spaniorer danska öarne, för att i förening med danskarne öfver Seland intränga i Sverige, hvilken

[1]) Fördraget slöts i Fontainebleau den 31 Okt. 1807. Den 4 Nov. samma år förklarade England Danmark krig, sedan denna sednare makt afslagit alla Englands förlikningsanbud.

[2]) Depesch från Stedingk, den 7 Dec. 1807 och d. 23 Jan. 1808.

[3]) Depesch från Stedingk, d. 5 Febr. 1808.

makt han enligt Napoleons order skulle med Rysslands hjelp sönderstycka och dela emellan Danmark och Ryssland, sedan konungen blifvit afsatt och ständerne genom lock och hot förmådde att godkänna alla dessa åtgöranden [4]). I Norige företogos dessutom åtskilliga rustningar, i ändamål att skydda landet emot ett anfall, och regerande hertigens af Augustenburg yngsta broder, prins Christian August, afgick för att öfvertaga högsta befälet samt leda försvarsanstalterna.

Ehuru det ville synas, som hade under de förhållanden som inträdt konungens förnämsta uppmärksamhet bort vara riktad åt grannen i öster, så var detta (af skäl, som vi redan antydt) dock icke händelsen. Hans planer mot Danmark voro af gammal datum [5]), och knapt hade derföre tvistigheterna yppats med Ryssland, innan han bemötte sin granne i vester på ett sätt, som ej otydligt ådagalade de eröfringsplaner, han i fråga om densamma hyste [6]). Danmark förskräcktes; men då Gustaf å sin sida genom sin ambassadör i Petersburg vid samma tid erhöll de säkraste underrättelser om de band, som förenade Danmark med Frankrike och Ryssland, ansåg han ändtligen tidpunkten inne, att börja påtänka några allmänna försvarsanstalter. Af denna orsak förordnades i Januari månad 1808 en hemlig krigsberedning, hvars ledamöter utgjordes af general M. Klingspor, statssekreteraren Lagerbring, general-adjutanten af Tibell, amiral Rayalin, öfverste Helvig, m. fl. Enligt beredningens förslag tillförordnades genast tvenne generalbefäl i Sverige, ett för södra och ett för vestra gränsen, samt ett gränsbefäl för den norra [7]). Men ej nog härmed. Konungen

4) Kejsarens märkvärdiga order till fursten af Ponte Corvo, dat. d. 23 Mars 1808, träffas jemte flere skrifvelser angående samma ämne i Constants memoirer.

5) Jfr flerst. i det föregående.

6) Härom jfr Hist. Tafla, I, 92 f. och 96 f.

7) Södra generalbefälet bestämdes till 11,000 man, det vestra till 10,000 man; den s. k. norra fördelningen upptogs till 2,400 man.

gen uppdrog äfven sin vid storbrittaniska hofvet anställde minister, att af detta hof begära en ansenlig hjelpsändning af skepp och trupper, hvilka sednare skulle landsättas på Noriges vestra kust, för att i förening med svenskarne, som skulle angripa från östra sidan, fullborda den sedan urminnes tider påtänkta, men alltid misslyckade eröfringen af detta land [8]).

I denna sakernas ställning anlände ändtligen till Gripsholm, der hofvet då vistades, den 1 Mars 1808 underrättelsen, att fransmännen ryckt in öfver holsteinska gränsen [9]). Genast affärdades befallning till general Toll, som förde befälet öfver de trupper som voro ämnade till försvar af rikets södra del, att vid första underrättelsen att fransmännen öfvergått till Seland, sammandraga sina trupper [10]). Derjemte samlades i trakten omkring Örebro och Jönköping under general Armfelts befäl en s. k. reserv-armé [1]), bestämd att efter omständigheterna understödja södra eller vestra gränsen.

Ännu trodde måhända mången på möjligheten af fredens bibehållande med Danmark [2]). Men sedan danska ministern i Stockholm, grefve Moltke, den 14 Mars till hofvet inlemnat Danmarks krigsförklaring mot Sverige, skingrades alla illusioner, som i detta afseende ännu kunde förefinnas, och allt antog ett krigiskt utseende. De till försvar af vestra riksgränsen utsedde trupper, jemte den s. k. reserv-arméen, hvilka samtlige

---

[8]) Hist. Tafla, II, 19 f.
[9]) Hist. Tafla, II, 9 f.
[10]) Bref från Wetterstedt till Ehrenheim, d. 1 Mars 1808.
[1]) »Reservarméen får i dag uppbrottsorder, och blir posterad vid Örebro och Jönköping», skrifver Wetterstedt (d. 6 Mars) till densamme. »Tibell blir tjenstgörande general-adjutant för expeditionen hos kungen», o. s. v.
[2]) Den 15 Febr. 1808 skrifver Wetterstedt: »Kungen nämnde att man borde fråga danskarne, hvad de ämnade göra, och att början skulle göras med grefve Moltke; men H. M:t sade sedermera, att man kunde dröja».

kårer nu antogo namnet af *vestra armén*, erhöllo befallning att ofördröjligen uppbryta och aftåga mot norska gränsen. Generalbefälet öfver vestra arméen uppdrogs åt generalen friherre Armfelt, som tillika sjelf förde befälet öfver arméens högra flygel. Den venstra flygeln kommenderades af generalmajoren friherre v. Vegesach. Till vestra arméen ansågs äfven den s. k. norra fördelningen under öfverste Bergenstråhle höra, ehuru så väl Bergenstråle som Vegesach hade befallning att äfven direkt rapportera till konungen, af hvilken de också emottogo order [3])! Härjemte gjordes äfven med afseende på sjöförsvaret några anordningar, som ansågos af behofvet närmast påkallade [4]).

De första tilldragelserna under det fälttåg, som nu öppnades i Finland, voro ingalunda af natur att inge trupperna mod eller på något sätt egnade att väcka hopp och förtröstan om ens en dräglig utgång af det i en så olycklig stund började kriget. Finska härens återtåg och hela Finlands utrymmande ända till Uleåborg [5]);

---

[3]) Högra flygeln, som uppställdes längs Wermländska gränsen, hade i början sitt högqvarter i Carlstad. — Denna flygel var fördelad i 4 brigader, som anfördes af öfverstarne Lejonstedt, Schwerin, Cederström och Cronstedt. En detacherad kår under öfverste Gahns befäl låg i Medskög. Venstra flygeln, som sträckte sig från Solpum till Svinesund, var indelad i trenne brigader under öfverstarne Posse, Bunge och Belfrage. Högqvarteret var i Wenersborg. Vid general Armfelts stab tjente flere utmärkte officerare, såsom bröderne Anckarsvärd, Skjöldebrand, Henning Wrangel, Georg Adlersparre, m. fl.

[4]) Den i Götheborg förlagde eskader af skärgårdsflottan utrustades, i ändamål att försvara rikets vestra kust.

[5]) Så snart general Klercker, som under Klingspor kommenderade i Finland, genom Stedingk blifvit underrättad om det nära förestående fredsbrottet, sammankallade han trupperna till Tavastehus och S:t Michel. Dessa trupper fördelades i fyra brigader, hvaraf de trenne, som stodo under öfverstarne Palmfelt, Adlercreutz och Gripenberg, samlades i Tavastehus; den fjerde brigaden kommenderades af öfversten grefve J. A. Cronstedt och utgjorde den s. k. Savolaxbrigaden, som samlades i S:t Michel, men snart drog sig tillbaka till Läppavirta. I denna ställning voro begge armé-fördelningarne beredde att mottaga fienden, då

fästningarne Svartholms[6]) och Sveaborgs[7]) öfverlemnande; Ålands[8]) och Gottlands[9]) intagande af ryssarne: sådane voro de hotande händelser, som följde på hvarandra under en tidrymd af blott några månader.

---

general Klingspor (d. 1 Mars) inträffar i Tavastehus och befaller härens återtåg i följd af sin medhafde instruktion. Detta återtåg, som nu (d. 7 Mars) begynte, slutade ej förr än den 19 April vid Limingo helt nära Uleåborg. Under detsamma egde täta skärmystlingar med ryssarne rum, hvaraf de vid Pyhäjoki (d. 16 April) och Sikajoki (d. 18 samma månad) voro de betydligaste. Då grefve Löwenhjelm under förstnämnde träffning tillfångatogs, utnämndes Adlercreutz till hans efterträdare i egenskap af chef för Klingspors stab, och med denna utnämning inträdde en vändning i detta fälttågs historia. Segren vid Sikajoki var hufvudsakligen Adlercreutz' verk. Vid Klingspors stab voro dessutom flere raska officerare anställde, såsom Suremain, Björnstjerna, m. fl. Jfr Montgomerys, Danilefskis, m. fl. kända arbeten öfver detta krig, hvartill vi en gång för alla hänvisa vid den flyktiga öfversigt, vi här nödgas använda med afseende på krigstilldragelserna.

[6]) Den 18 Mars.

[7]) Den 6 April. Beklagligtvis finner man af nyssnämnde ryska arbete (Danilefski, a. st., sid. 19 ff.) den misstanken bekräftad, som man länge hyst, att ryskt guld varit förnämsta driffjedern till denna skamliga kapitulation. För öfrigt sprider följande anteckning från arkivet på Årup mycket ljus öfver de inre driffjedrarne till Sveaborgs öfvergång. »Genom de underrättelser general Lagerbring (1809) vunnit i Finland, är fullkomligt bestyrkt, att kommendanten (grefve Cronstedt) blifvit narrad att uppge fästningen. General Suchtelen, som förde belägringen, har sjelf skrattande berättat, att med härsmakt var det omöjligt att taga Sveaborg; att man bjudit Cronstedt pengar, men utan verkan; men att då han hittade på, att genom falska svenska avisor inbilla Cronstedt, att 60,000 fransoser inträngt i Skåne, kungen blifvit afsatt, m. m., gick saken lätt. Öfverste Jägerhorn (en broder till den J., som med Sprengtporten och andre stiftade Anjalaförbundet) deltog i skälmstycket och går i Petersburg med sitt röda band», o. s. v. Denne J. ansågs med skäl varit egentliga hufvudagenten för de finansiella operationer, hvarigenom fästningen bestormades, och troddes redan före kriget hafva blifvit köpt af ryssarne. Jfr härofvan sid. 264 f.

[8]) Den 12 April.

[9]) Den 23 April.

Ännu hade dock czaren — att döma efter hans *enskilta* samtal med Stedingk — ej uppträdt annorlunda än som en fredlig gäst, hvilken af omsorg för egen säkerhet och lugn varit nödsakad att vidtaga de mått och steg, vi omtalt [10]). Men sedan underrättelsen om hvad som vederfarits hans i Stockholm varande minister [1]) ändtligen ingått, samt Sverige syntes fortfarande hågadt att bestå kampen, saknades ej förevändningar, och den 28 Mars förklarade kejsar Alexander Gustaf Adolf krig. Endast fyra dagar härefter utgafs manifestet om Finlands förening med Ryssland för everldliga tider och dess invånares skyldighet att aflägga tro- och huldhetsed. Men ej nog härmed: kejsar Alexander hotade nu äfven med en landstigning i sjelfva det urgamla svenska moderlandet, — ett förslag, som sannolikt gått i fullbordan, så framt ej hans i Finland kommenderande general, grefve Buxhöfden, bestämdt lagt sig deremot [2]).

---

[10]) I en annan anda voro visserligen de proklamationer författade, hvilka general Buxhöfden lät sprida i Finland. Men under sina samtal med Stedingk hade kejsar Alexander alltid fört den *fredligt* sinnade grannens språk, då han uppmanades att redogöra för sina rustningar i Finland och sina verkliga afsigter. I grunden var det likväl mest fruktan för Napoleon och Frankrikes makt, som bestämde Alexanders uppförande. Detta tillstod han helt uppriktigt för Stedingk. Jfr sid. 267.

[1]) Den 4 Mars arresterades på konungens uttryckliga befallning Alopæus och hans papper förseglades. Samma öde undergick äfven ryska konsuln i Götheborg. Till dessa åtgärder föranleddes konungen af harm deröfver, att Ryssland börjat kriget utan krigsförklaring, samt af förtrytelse öfver Buxhöfdens proklamationer.

[2]) Ryska krigsministerns skrifvelser till grefve Buxhöfden af d. 1 och 20 April, samt den sednares svar af den 19 Maj 1808. Jfr Danilefski, a. st., 28 ff. Sannolikt var det Caulincourt, som öfvertalade kejsaren till dessa allvarsamma mått och steg; men huru härmed än förhöll sig, hade Napoleon numera skäl, att ej till den grad gilla anfallet mot Sverige, som vid första krigsutbrottet. Sålunda skref han till Caulincourt från Bayonne d. 22 Maj 1808: »*Jag har ingenting att vinna derpå, om ryssarne gå till Stockholm*». Se Bignon, Histoire de France, II, 106.

Några intressanta detaljer, som höra till denna första period af fälttåget, och hvilka äro alltför vigtiga att förbigås, skola vi för sammanhangets skull här anföra.

Då konungen valde Klingspor till öfverbefälhafvare i Finland, kunde hans val aldrig utfalla olyckligare. Ehuru den redan på sjuttiotalet gående gamle hofmannen ganska väl kände sin oskicklighet att motsvara det ansvarsfulla uppdrag, som anförtroddes honom, egde han dock icke styrka att afslå det. Han yttrade högt för alla, att han »*ej åtoge sig, att försvara landet mot Rysslands öfvermakt*», och vid underrättelsen att fienden ofördröjligen ämnade öfvergå gränsen, utropade han i den aktningsvärde och karaktersfaste kanslipresidentens (Ehrenheims) närvaro: »*med detsamma är också Finland förloradt!*» Väl gjorde Ehrenheim allt hvad i hans förmåga stod, att afråda Gustaf från att bibehålla en befälhafvare, som hyste dylika tänkesätt; men dels var bristen på dugliga generaler på denna tid ganska stor [3]) i Sverige, dels öfverensstämde det ej med Gustaf Adolfs grundsatser, att till förmån för en *yngre* skickligare befälhafvare, om en sådan funnits, tillbakasätta en *äldre*,

---

Fruktan att ryssarne verkligen skulle visa sig i Stockholm, var dock under loppet af Maj månad ganska stor. »Hvarje timma», skrifver Alopæus den 17 Maj 1808, »väntade man, att ryssarne skulle visa sig vid Stockholms tullar. Innevånarne inpackade sin egendom, för att afsända den till det inre af landet. Hofekipagerna stodo i beredskap för den kungliga familjens afresa». Danilefski, a. st., 46.

[3]) Wrede och Essen voro begge fallne i onåd och hade dessutom icke lust att tjena under en öfverbefälhafvare af sådana egenskader, som Gustaf Adolf. Den förre (Jan. 1808) anhöll derföre om afsked och tillbragte som enskilt man utan alla offentliga uppdrag tiden till den 13 Mars. På samma sätt var förhållandet med Essen. Stedingk var ännu qvarhållen i Petersburg, och Armfelt, som anhöll om öfverbefälet i Finland, ansågs icke pålitlig att der använda. För öfrigt voro Toll och Vegesach bestämda för södra och vestra försvaret, och general Klercker ansågs »för gammal».

äfven om dennes enda företräde låg i de flere tjensteåren [1]).

Också utvecklade general Klingspor, som först något sednare inträffade på skådeplatsen för dessa beklagansvärda tilldragelser, nu snart sina kända egenskaper. General Klercker, hvilken var en af dessa tappra, som aldrig underhandla med faran, hade vid Tavastehus redan samlat kärnan af finska hären, fullt och fast besluten att här leverera ryssarne batalj, då Klingspor anländer och uppvisar sina order att öfvertaga högsta befälet i Finland. Någorlunda jemnlikhet i stridskrafter; vigten af att genom en lycklig början lifva soldatens mod och stärka hans moral; angelägenheten af att efter en seger förena sig med garnisonen i Sveaborg och hindra fiendens vidare framträngande, hvarigenom vinterfälttåget möjligen kunnat afgöras till vår fördel: allt tycktes nu tala derföre, att man ej borde fegt uppgifva sin ställning åt en fiende, hvars öfverlägsenhet i stridskrafter och tillgångar mera var en inbillning, än en på bevis grundad öfvertygelse. Men emot så många förenade skäl blef Klingspor alldeles döf, alltjemt åberopande sin instruktion, och då general Klercker, lifvad af ett fosterländskt mod, tog sig friheten att vara något envis i sina påståenden, svarade Klingspor med hetta: »*Kanske önskar ni mig Lewenhaupts öde, hvilken straffades med döden, för det han fullgjorde monarkens vilja under 1741 års krig?*» Lika förgäfves framställdes ett annat förslag, att Klercker sjelf skulle öfvertaga befälet under drabbningen, då han med sitt hufvud ville svara för utgången, och äfven inför konungen ikläda sig hela ansvaret. Klingspor förkastade så väl detta, som andra förslag, dem man gjorde honom. I förtviflan och raseri öfver de hinder att visa sitt mod, man lade i vägen för officerarne, begåfvo sig dessa samtligen till

[1]) Detta oaktadt lärer fråga varit att förmå Klingspor lägga sin anciennitet åsido och lemna befälet åt en annan. Bref från Wetterstedt, d. 5 Febr. 1808.

den nya öfverbefälhafvaren, för att tala med honom i hederns och fäderneslandets namn..... Men emot förmodan utvecklade nu den gamle mannen någon kraft, enär han hänvisade de uppstudsige till krigsartiklarne, samt hotade att låta ihjälskjuta hvem som helst, som vågade tala med honom om batalj..... Under harm och bedröfvelse drogo sig desse redlige krigare tillbaka, och snart såg man de svenska fanorna för sista gången svaja på dessa af Birger Jarl eröfrade slätter... En olycklig aning intog redan nu de skarpsyntaste bland dessa stridsmän, den nemligen, att slutet på detta fälttåg skulle blifva mycket förderfligare, än det Pomerska varit. Och de bedrogo sig icke. Den svenska äran var dem dyr, och hon var på väg att blottställas, måhända kränkas i följd af den enfald och tanklöshet, som ledde det hela [5].....

Medan detta tilldrog sig vid rikets östra gräns, gingo sakerna något bättre vid södra och vestra gränsen. En lycklig tillfällighet, i förening med den engelska flottans ankomst till Bälterna, hindrade den länge

---

[5]) Vi inlåta oss icke i någon undersökning, huruvida andra motiver än den förenämnde instruktionen bestämde Klingspors uppförande; ty med nära 7,000 man, som stridde för hvad de egde dyrast på jorden, äran och fosterlandet, tyckes det som man ej bort förtvifla om utgången emot 9,000 ryssar! Men äfven i händelse af mindre framgång, fanns i Klingspors instruktion en §, bakom hvilken han kunnat skydda sig. Dessutom hade man den utvägen, att i fiendens rygg uppresa och väpna bönderna, hvarigenom en för hären nyttig diversion skulle kunnat åstadkommas. Men nu återtågade man utan svärdslag! Björnstjerna, a. st., 219 f. Slutligen kan man ej beräkna följderna, *om* vi vid Tavastehus levererat ryssarne batalj. Med någon klokhet och omtanke hos allra högsta vederbörande borde dessa följder kunnat blifva för Sverige gagneliga. Sveaborgs och Finlands förlust hade måhända i så fall ej egt rum?! Vestra arméen hade då kunnat användas att till våren skydda Finland, medan engelsmännen bort försvara oss mot Norige. Men nu inträffade motsatsen af allt detta, och allt förenade sig så emot oss, att det ville synas, som hade vår undergång varit skrifven i stjernorna!

påtänkta och mycket fruktade fransk-spanska arméens tåg till Seland [6]). Derjemte vidtog general Armfelt sedan April månad så allvarsamma anordningar till Noriges eröfring, att han sannolikt lyckats i detta storartade företag, saframt han varit bättre understödd af de maktegande i Sverige, samt fått påräkna den hjelp af England, hvarpå hela denna eröfringsplan var beräknad [7]). Men nu uppfylldes ingendera af dessa begge vilkor, hvarföre utgången blef den man kunde förutse.

Vi hafva redan anmärkt, att konungen från krigets början haft för afsigt, att öppna fälttåget i Norige med en eröfring af detta land. Om en allmän operationsplan för fiendtligheternas början på alla rikets gränser, vi vilja ej säga, blifvit uppgjord, — ty sådant hade varit för mycket begärdt af Gustaf Adolf, — men åtminstone föresväfvat konungen, så har den förmodligen varit följande. Medan man i följd af årstiden, som hindrade truppers öfverförande till Finland, ansåg sig nödsakad att tills vidare öfverlemna sistnämnde land i fiendens våld, skulle man på rikets vestra sida taga sådana kraftiga anstalter till Noriges eröfring, eller såsom det sedermera bestämdes, till Selands intagande, att för dessa planers utförande med biträde af de engelska hjelptrupperna, som ständigt väntades, inga hinder borde möta. Härigenom, äfvensom genom den tal-

[6]) Just som trupperna voro färdiga att öfverföras till Seland, ankom en order från Napoleon, att spaniorerna skulle utgöra avantgardet. Häraf uppkom några dagars dröjsmål i hufvudkårens rörelser, hvarunder den engelska eskader inträffade, hvilken hela sommaren förhindrade öfverfarten. Biogr. Teckn. af Toll, I, 106 f.

[7]) I April inträngde Armfelt på flere punkter i södra Norige, och besegrade norrmännen i flere mindre träffningar (såsom vid Lier d. 18 April, o. flerst.); men emedan han ej i tid understöddes af norra fördelningen (som honom ovetande beordrades tåga till Qvarken), och af venstra flygeln (som i brist på lifsmedel o. s. v. ej förrän i Maj kunde börja anfallet), led han partiella förluster (såsom då öfversten grefve Mörner och öfverste Gahn blefvo tagne jemte de af dem anförde detaschementer).

rika utskrifning af landets ungdom till krigstjenst, hvilken tidigt påtänktes [8]), skulle så betydliga tillgångar på trupper kunna beredas, att man dermed utan svårighet borde kunna återtaga Finland.

Ur denna synpunkt handlade Armfelt i Norige. De order, hvilka tillställdes Toll, voro äfven beräknade på den plan, man sedermera uppgjorde, nemligen att rikta hufvudanfallet mot Seland, i stället för mot förstnämnde land. Länge hoppades man derföre, att de hjelptrupper, England skickade [9]), skulle kunna användas för befordrandet af någondera af dessa planer, och

[8]) Hist. Tafla, III, 3 ff. Genom kungörelsen af den 2 April 1808 bestämdes, att detta s. k. Landtvärn skulle bland landets ogifta manliga befolkning mellan 18 och 25 år utskrifvas till ett antal af 30,000 man. Fördelningen i bataljoner och brigader under vissa general-inspektörer var också här föreskrifven och reglerad. Längre fram ställdes bataljonerna under befäl af cheferna för det indelta regementet i det län, hvari bataljonen var uppsatt. Under loppet af Maj och Juni månader voro de fleste landtvärns-bataljoner färdige att exercera och uppbryta till de ställen, der de skulle användas. Ett stort fel var från början begånget med afseende på sjelfva organisationen af denna kår, derigenom att den ej införlifvades med arméen, utan antogs böra utgöra en trupp för sig sjelf. Brist på dugliga officerare, mundering, ammunition och gevär o. s. v. åt ett så talrikt manskap gjorde det också föga användbart, och följden af denna dyrbara utskrifning bland blomman af landets ungdom blef också den, man under sådana förhållanden kunnat förutse.

[9]) Allt hvad som tillhör historien om de engelska hjelptruppernas ankomst till Sverige, de planer som man åsyftade att med dem utföra, orsakerna hvarföre de återvände, utan att hafva uträttat något o. s. v., är numera så fullständigt upplyst genom utgifna hithörande akter och dokumenter, att vi anse oss endast behöfva hänvisa läsaren till dessa källor. Hist. Tafla, II, 19 ff. De engelska hjelptrupperna, 10,000 man starka, anlände till Götheborg i medlet af Maj månad och återvände till England första dagarne af Juli. Deras befälhafvare, general Moore, som sjelf begifvit sig till Stockholm, för att med konungen öfverenskomma om den blifvande operationsplanen, råkade härunder i en så häftig missämja med denne, att han för att undgå arrest nödgades förklädd till bonde rymma till Götheborg, hvarifrån han befallde, att engelska transportflottan genast skulle afsegla.

härom underhandlades både länge och väl; men sedan dessa förhoppningar svikits, och en annan plan, att nemligen använda dem i Finland, lika litet gått i fullbordan, återstod för konungen ej annat, än att beräkna omfånget af sina blifvande operationer efter landets egna trupptillgångar (och dessa voro på den tiden visserligen icke så små); men innan vi öfvergå till berättelsen om de planer, som i anledning deraf uppgjordes, skola vi tillse, hvad som under tiden förelupit i Finland, och på den vestra riksgränsen.

Under loppet af Maj och Juni månader gingo sakerna något bättre i Finland. Sandels framgångar i Savolax [10]), och Ålands [1]) och Gottlands [2]) återtagande voro händelser, som lifvade ånyo svenskarnes mod. För öfrigt sysselsatte man sig denna tid å ömse sidor med förberedelser till det förestående sommarfälttåget [3]).

---

[10]) Med affären vid Sikajoki, hvarefter norra och södra finska arméen förenades, slutades det nesliga återtåget. Adlercreutz var nu egentligen den, som lifvade svenskarne att begynna att operera offensivt, och den lyckliga träffningen vid Revolax (d. 27 April) var i sjelfva verket en frukt af hans strategiska snille. Härefter drogo sig ryssarne tillbaka till Gamla Carleby, medan svenskarne förlade sig omkring Kalajoki å, med högqvarteret i Brahestad. Emellertid hade en femte brigad under öfverste Sandels befäl blifvit uppsatt. Medan hela den öfriga svenska arméen hela veckor förblef overksam, framryckte Sandels öfver Kuopio och S:t Michel och rensade hela östra Finland från fiender. Hans tåg var en fortsatt segermarsch!

[1]) Den 10 Maj.

[2]) Den 14 Maj.

[3]) Sådan var den närmsta anledningen till de tvenne expeditioner, som afgingo under öfverste Bergenstråhle från Umeå till Wasa, och under general Vegesach till Lemo i trakten af Åbo. De hade, såsom bekant är, ingen lycklig utgång, hvilket man bort förutse; men konungen, enfaldig och egenkär, gjorde anspråk på att leda allt efter sitt eget hufvud, och slutet blef som det blef. För öfrigt hindrade de planer, som nu uppgjordes emot Seland, äfvensom ställningen på norska gränsen, att från södra och vestra arméen för närvarande några flere trupper drogos, än de, som användes att återtaga Gottland och landstiga vid Wasa.

Från danska sidan förefunnos nu ej några faror för landstigning, så länge de svenska och engelska örlogsmännen kunde hålla sjön [4]). Deremot sysselsatte sig konungen sjelf nu ganska allvarsamt med planer att anfalla Seland, — planer, hvilka dock ej kunde utföras, dels emedan engelsmännen vägrade att dervid biträda, dels emedan de män, som kallades att yttra sig öfver ett annat förslag, nemligen att utan Englands hjelp fullborda denna eröfring, och hvilket förslag konungen sjelf uppgjort, bestämdt förkastade detsamma [5]). Vid norska gränsen föreföllo derjemte vid samma tid händelser, som blefvo af en afgörande vigt för framtiden, och dem vi af denna orsak anse oss böra något fullständigare berätta.

Redan stod Armfelt färdig, att, i öfverensstämmelse med den plan han uppgjort, framrycka och i förening med engelsmännen fullborda eröfringen af södra Norige, då han öfverraskades af en på det högsta oväntad och obehaglig underrättelse. Konungen befallde honom nemligen att utrymma Norige och strängt inskränka sig till försvar. Men ej nog dermed. Kort härefter erhöll han en ny befallning, enligt hvilken han borde från sin armée bortskicka en god del af de bästa trupperne, dels till Skåne, dels till Götheborg [6]).

Under så förtviflade utsigter, hvarigenom alla de förhoppningar, Armfelt hyst att genom landtvinningar i vester skaffa sitt fädernesland någon, om än ringa ersättning för Finlands förlust, på en gång befunnos

---

[4]) Den stora engelska flottan, som 1808 kryssade i Östersjön, stod under befäl af amiral Saumarez. Se längre fram.

[5]) Hist. Tafla, II, sid. 34.

[6]) Berättelse af G. M. Armfelt om norska fälttåget 1808. I följd af dessa order lemnade Armfelts högra flygel det fiendtliga landet och intog sin ställning en half mil nära gränsen. Orsaken till dessa oväntade order var de planer, som då hopspunnos mot Seland, och i följd hvaraf hela uppmärksamheten måste riktas ditåt.

kullslagne, begaf han sig ofördröjligen till Vestra Ed, (en liten befästad ort i Wermland, helt nära norska gränsen). Han hade här ett möte med öfversten baron Posse (som numera efter Vegesach öfvertagit befälet öfver venstra flygeln) [7]), Adlersparre, m. fl., och hvarunder vigtiga planer till Sveriges räddning synas hafva blifvit både framkastade och öfverenskomne [8]). Kort härefter finna vi Armfelt i Strömstad, hvarifrån han utsatte ett nytt möte med nämnde herrar [9]).

Emellertid synes det, som ställningen i danska kabinettet vid denna tid undergått en betydlig förändring. De engelska hjelptruppernas ankomst till Götheborg, i förening med omöjligheten att företaga något mot Skåne, så länge de engelska örlogsmännen kryssade i Östersjön, gjorde att Danmark sjelf med allt skäl fann angeläget att sätta sig i säkerhet mot ett anfall. Som vi förmoda, var det under förevändning af dylika skäl som prinsen af Augustenburg vågade på eget bevåg föreslå svenska generalen Armfelt ett stillestånd på obestämd tid, mot vilkor, att inga svenska trupper under tiden drogos från norska gränsen till södra delarne af riket. Armfelt, som ännu vistades i Strömstad, då detta meddelande från norska högqvarteret egde rum, skyndade att underrätta Gustaf Adolf derom, jemte det han sjelf ofördröjligen tillställde den norske prinsen ett svar [10]).

---

[7]) Bref från Armfelt till Posse, Holmedalen d. 12 Maj 1808. Att Vegesach, på grund af Armfelts klagomål, miste befälet vid vestra arméen, finner man af L. v. Engeströms brefvexling vid denna tid. På samma gång Posse utnämndes till hans efterträdare, förordnades G. Adlersparre att göra tjenst hos honom under namn af befallningsman öfver trupperna vid vestra arméens venstra flygel.

[8]) Jfr åttonde kap.

[9]) Bref från Armfelt till G. Adlersparre, Strömstad d. 13 och 16 Juni 1808. Efter baron Knorrings olycka (d. 10 Juni) vid Prestbacka, hvilken hämnades af Adlersparre (d. 16 s. m.), drog sig äfven venstra flygeln tillbaka inom svenska gränsen.

[10]) Bref från Armfelt till Posse, d. 18 Juni 1808.

Vi öfvergå nu till en flyktig skildring af tilldragelserna i Finland under loppet af Juli, Augusti och September månader.

Sedan i följd af Barclay de Tollys felaktiga taktik, Klingspor fått något mera utrymme [1]), besegrade han ryssarne vid Lappo [2]). Men emedan han dels ej förstod att draga vederbörlig nytta af denna seger [3]), dels emedan de förstärkningar, som blifvit honom lofvade, ej anlände i rätt tid och till nog stort antal [4]), kunde han ej hålla stången mot den numera öfverlägsna fienden, och till hvad nytta och för hvad ändamål spilldes väl nu det dyrbara svensk-finska blodet i de evigt minnesvärda striderna vid *Alavo* [5]), *Ruona* [6]), *Salmis* [7]),

---

[1]) Ryssland började sommarfälttåget under stora förhoppningar; men sedan Sandels förstått att tillbakahålla Barclay de Tolly, fann Rejefski, som beräknat att få bistånd från detta håll, rådligt att draga sig tillbaka. Detta underlättade i betydlig mån Klingspors operationer, hvilka redan i början af Juni togo sin begynnelse i förening med den under öfverste Bergenstråhle afsände landstignings-armé, hvars öde vi redan antydt. Den 26 Juni tillbakakastad från Wasa, förenades denna kår med norra finska arméen under namn af svenska brigaden.

[2]) Den 14 Juli.

[3]) Härom jfr Björnstjerna, a. st., II, 290 f. Något borde emellertid göras, och det bestod deri, att Döbeln afsändes med andra brigaden att rensa östra kuststräckan från Wasa till Christinestad och Björneborg, medan Fiandt fortfor att operera på arméens yttersta vensler.

[4]) Baron Vegesach, som först den 13 Augusti kunde afgå med de under hans befäl ställde 2,000 man, landsteg d. 19 s. m. vid Christinestad, hvarifrån han efter förening med Gyllenbögels frikår och andra brigaden segrande framskred i alla riktningar af denna trakt af krigsteatern, ända till händelserna vid arméens center tvungo honom till återtåg.

[5]) Den 17 Augusti. Denna seger utgjorde gränsen för norra finska arméens framryckande, ty efter Fiandts nederlag (d. 21 Aug.) vid Karstula, drog sig Klingspor tillbaka till Ruona.

[6]) Den 1 Sept.

[7]) Den 2 Sept.

Jutas[8]) och *Oravais*[9])! Ack, när fosterlandskänslan i sina ädla bemödanden för allt hvad som på jorden är dyrast — friheten och hemmet, så illa understödjes, som nu var fallet, hvartill gagna väl då dess mest hjeltemodiga ansträngningar? Emellertid hade konungen, vilseledd af åtskilliga rykten om folkresningar i södra Finland, i fall en svensk här der visade sig, samt äfven i ändamål att derigenom bereda diversion åt norra finska arméen, från Åland och dess omgifningar, der han hela denna tid vistades, dragit försorg om utrustandet och afseglandet af flere expeditions-kårer, hvilka landstego i södra och sydvestra Finland, men, såsom man bort förutse, alla tillbakakastades, dels i följd af sin ringa styrka, dels i följd af den planlöshet och hufvudlöshet, hvarmed de af högsta vederbörande ordnades och leddes[10]).

Medan detta tilldrog sig *till lands*, utvecklade sig händelserna *till sjös* något förmånligare för svenska vapnen. Den förenade svenska och engelska *linieflottan* höll den ryska flottan innestängd i en hamn vid finska viken, hvarifrån den ej kunde tillfoga oss den ringaste skada[1]),

---

[8]) Den 13 Sept. Här segrade Döbeln i spetsen för andra och första brigaderna och försäkrade härigenom svenskarnes återtåg från Oravais.

[9]) Den 14 September. Straxt efter slaget vid Ruona hade de under Vegesach opererande kårer fått befallning att förena sig med hufvudkåren. Denna förening försiggick lyckligt före den blodiga träffningen vid Oravais. Emellertid fortsatte svenskarne återtåget ända till Himango. Den 29 Sept. afslöts stilleståndet i Lechto — samma dag Sandels nödgades att draga sig till Idensalmi.

[10]) Jfr straxt nedanföre.

[1]) Så snart underrättelse ingått, att den stora engelska eskadern anländt, hvilken var bestämd att operera i Östersjön, afgick på hög befallning amiral Rajalin (d. 24 Juli) till Götheborg, för att med befälhafvaren öfver denna eskader amiral Saumarez, öfverenskomma om operationsplanen för svenska och engelska flottorna. Amiral Hood borde med två engelska skepp förena sig med svenska flottan, för att handla i Finska viken, medan Saumarez med de öfriga engelska skeppen skulle stänga norra Tysk-

medan striderna mellan *skärgårdsflottorna* kämpades med omvexlande lycka [2]).

Under hela denna tid vistades konungen, som sagdt är, på Åland [3]), sysselsättande sig dels med uppgörandet och ordnandet af de landstigningsplaner [4]) och

---

lands och Danmarks hamnar, o. s. v. Svenska flottan låg nu vid Örö, Jungfrusund och Hangöudd, och sedan omkring den 20 Aug. Hoods tvenne skepp förenat sig med densamma, jagade den den ryska flottan in i Baltisch Port. Den 31 s. m. anlände Saumarez sjelf med 4 nya engelska skepp till nämnde hamn, men i saknad af landstigningstrupper och brännare kunde något företag mot ryska flottan ej vågas. Emellertid rasade sjukdomar till den grad bland besättningarne på de svenska skeppen, att de efterhand seglade hem, och några förslag till nya expeditoner med vissa afdelningar af linieflottan, dem Gustaf under loppet af Oktober månad uppgjorde, gingo ej i fullbordan.

[2]) Vi lemna gerna åt krigshistorien att förtälja detaljerna rörande alla de träffningar och uppträden, som här åsyftas.

[3]) Om aftonen d. 30 Juni lemnade Gustaf Stockholm och efter en irrfärd i Åbo skärgård, hvarunder han öfvervar sjöträffningarne i Bockholmssundet och vid Jungfrusund, samt tog en afdelning af den stora flottan i ögnasigte, slog han den 23 Juli ned sina bodpålar på Grälsby kungsgård på Åland, hvarest han fortfor att vistas till medlet af September.

[4]) Jfr sidd. 282 och 285, samt bref från Wetterstedt till Ehrenheim, d. 11 och 13 Juli 1808. Det heter i det sistnämnda af dessa bref: »Som Kongl. Maj:t alltid tänker på möjligheten af en diversion i Finland, hvartill 9 à 10,000 man sammandragas på Åland, så har nu fråga uppstått om ingående af ett stillestånd med Norige». Först den 17 Sept. erhöll konungen underrättelse om Vegesach, som då var i fullt återtåg åt Wasatrakten. Generalen förklarades då genast befälet förlustig samt befalldes begifva sig till Stockholm, för att förklara sig. Emellertid förvärrades ställningen i Finland genom Kamenskys offensiva operationer. Å andra sidan anförde en fanjunkare vid finska gardet, vid namn Ljungberg, för konungen, att om svenskarne visade sig i trakten af Åbo, voro sex socknar färdiga att mangrannt förena sig med dem. Äfven hoppades man med säkerhet att ryska flottan skulle blifva förstörd af den förenade engelska och svenska. Alla dessa ställningar och förhållanden gåfvo anledning till idéen af en ny, kombinerad landstigningsexpedition från Gefle och Åland. Följaktligen affärdades d. 28 Aug. de bekanta orderna, enligt hvilka åtskilliga detaschementer från södra

sjöoperationer, hvarom vi redan talat, dels med åtskilliga underhandlingar om stillestånd och fred med rikets vestra granne. De närmare detaljerna af de förstnämnde förhandlingarne, hvilka sålunda upptogo Gustaf Adolfs tid och hela hans uppmärksamhet, äro så allmänt bekanta, att vi genast kunna öfvergå till en kort berättelse om de sednare.

Vi erinra oss, att prinsen af Augustenburg i egenskap af högste befälhafvare öfver trupperna i Norige redan under loppet af Juni månad gjort baron Armfelt ett förslag om stillestånd [5]). Emedan detta förslag synnerligen väl tycktes gynna de planer, konungen nu hyste, att genom förstärkningar från södra och vestra arméerna bereda medel att återeröfra Finland, gaf han baron Armfelt nödig fullmakt att afsluta ett dylikt stillestånd [6]). Följaktligen afreste i medlet af Juli månad öfversten baron Posse med bref från Armfelt till prinsen [7]), som då hade sitt högqvarter på Hafslund.

Öfverste Posse blef utmärkt väl emottagen af prinsen, som bad honom taga plats på en soffa, der han sjelf

---

och vestra arméen infunno sig i Gefle, på samma gång grefve Lantinghausen fick befallning att med de på Åland förlagde garderne och några andra regementen landstiga i grannskapet af Åbo och slutligen förena sig med Vegesach. Lantinghausen afseglade d. 9 September, landsteg d. 17, men blef dagen derpå tillbakadrifven af en öfverlägsen fiendtlig styrka. Oaktadt detta nu synbarligen var orsaken till L:s återtåg, och änskönt underrättelse under tiden ingått, att Klingspor efter dagarne d. 1 och 2 Sept. äfvensom Vegesach voro i fullt återtåg, anbefalldes dock, att dèt misslyckade landstigningsförsöket skulle under öfverstelöjtnant Lagerbring förnyas. Utgången deraf kunde sålunda ej vara oviss, och den 28 September måste öfversten baron Boje, som dagen förut mottagit befälet efter Lagerbring, efter tappert motstånd fullborda den märkvärdiga reträtten till Helsinge.

[5]) Sid. 284.

[6]) Bref från Gustaf Adolf till Armfelt, d. 13 Juli. Jfr föreg. sid. noten 4, samt bref från Wetterstedt till Ehrenheim, d. 13 Juli 1808.

[7]) Bil. N:o 11.

sjelf satte sig. Hela verlden känner den enkelhet och utsökta humanitet, som utmärkte denne till utseendet temligen obetydlige furste, men genom hvilka egenskaper han dock förstod att i hög grad tillvinna sig alla deras hjertan, med hvilka han kom i beröring. Sedan Posse aflemnat det bref han medförde från Armfelt, och i öfrigt fått tillfälle att yttra några ord om det vigtiga ärende, som utgjorde föremålet för hans beskickning, kommo de begge snart i ett förtroligt samspråk, hvarunder prinsen yttrade sig på följande sätt:

»Alltså upprepar jag ännu en gång, att jag icke inser, hvartill ett formligt afslutadt stillestånd skall tjena. Jag kan ej sluta ett dylikt utan konungens af Danmark fullmakt, hvilken jag ej eger, och för resten skulle ett sådant stillestånd på intet sätt ändra sakernas närvarande läge, enär ni väl vet, att vi ej äro i stånd att tillfoga er mycken skada. Jag säger ännu mer, att det ej ligger i vårt intresse att skada er ..... Ett stillestånd eger rum de facto, och det synes mig vara nog» ....

Posse fann dessa ord betecknande nog, och det var äfven det klokaste sätt att behandla frågan; hvad mer kunde man önska? Prinsen hade öppnat sitt innersta, och på hans ord trodde man sig kunna lita.

Derpå talade man om den allmänna ställningen, om de begge folkens förlust i följd af krigstillståndet, om Gustafs envishet att framhärda i ett system, hvars följder i sista hand voro svåra att beräkna, o. s. v. Allt uttrycktes emellertid å ömse sidor med mycken förbehållsamhet och försigtighet, isynnerhet hvad angår prinsen, som icke destomindre fann de skäl och gissningar, Posse för honom framställde, antagliga. Man kunde deraf utan svårighet märka, det prinsen ogerna förde ett krig, som han ansåg såsom opolitiskt [8]).

[8]) Muntlig uppgift af Posse sjelf (S. S.). Detta samtal är högst intressant, emedan det var det första, hvarunder man sökte utforska

Armfelt, missnöjd med konungens hela system, och sednast med det förfogande, som fråntog honom en tredjedel af arméen [9]), lade ej band på sin tunga, och hans högqvarter blef en brännpunkt af fronderi. Beställsamheten lät det ej blifva okändt för Gustaf, som redan befarade hans ränker, och då härtill kom, att hans underhandlingar med prinsen af Augustenburg [10]) endast *ofullkomligt* meddelades konungen, blef hans fall beslutadt. Han erhöll först befallning att i detta afseende rätta hvad som kunde skäligen läggas honom till last [1]), hvarpå han, innan hans förklaring ännu hunnit inkomma, med onåd skiljdes från befälet öfver vestra arméen, hvilket lemnades åt krigspresidenten, friherre Bror Cederström, jemte förständigande att tillsvidare förblifva på sin landtegendom under ett slags civil arrest [2]). Vid samma tid öfvertog äfven öfverstelöjtnanten och öfveradjutanten Georg Adlersparre [3]) befälet öfver vestra arméens högra flygel, hvilken hittills kommenderats af Armfelt.

Ehuru detta första försök till ett vänligare närmande till Sveriges vestra granne för denna gången sålunda misslyckades, uppgaf Gustaf Adolf ej allt hopp om ett dylikt. Men innan vi öfvergå till berättelsen

---

prinsens tänkesätt. Samtalet mellan Posse och prinsen egde rum d. 28 Juli.

[9]) Jfr härofvan, sid. 283.

[10]) Jfr ofvannämnde berättelse hos Aall, a. st., II, samt bref från Armfelt till hertig Carl, Vestra Ed den 30 Juli och 1 Aug. 1808.

[1]) Bref från Gustaf Adolf till hertig Carl, d. 4 Aug. 1808.

[2]) Armfelt, som första dagarne af Juli synes hafva gjort ett kort besök hos friherre Platen på Frugård, vistades sedermera hela Juli månad på Vestra Ed, der han den 16 Aug. till Cederström öfverlemnade befälet. Han begaf sig derefter öfver Carlstad till Engsö.

[3]) Adlersparre, som i Juli månad gjort ett infall från Wermland i Norige, var äfven en af de Armfelts adjutanter, hvilka, då deras omtyckte chef öfvergaf vestra arméen, begärde att blifva använda annorstädes. Bref från Armfelt till hertig Carl, Carlstad d. 20 Aug. 1808.

om de förhandlingar, som i följd häraf egde rum, skola vi förut anföra några tilldragelser och anekdoter, ehuru de till en del tillhöra en föregående tidpunkt.

Vi hafva redan flere gånger varit i tillfälle att vidröra det oefterrättliga sätt, hvarpå Gustaf Adolf förde detta olyckliga krig; men aldrig synes denne konung hafva tydligare blottat den enfald, som i detta afseende utmärkte honom, än vid den audiens, den nye general-adjutanten, H. G. af Melin, hade hos honom i Juli månad 1808 uti det kungliga högqvarteret Grälsby på Åland. Sedan Melin tackat monarken för det förtroende, han hyste för honom, ansåg han sig i kraft af sitt nya embete böra begära att få del af den allmänna plan, som blifvit uppgjord för operationerna. Med den största grannlagenhet gjorde han denna fråga, hvars vigt han utvecklade med alla de skäl, som närmast erbjödo sig, såsom angelägenheten att känna de ställen, der magasiner borde upprättas, o. s. v. Men Gustaf, som låtsade ej förstå hela frågan, afbröt helt tvert talaren och yttrade, till utseendet högst öfverraskad, följande:

»Hvarom talar ni med mig?»

»Jag talar, sire, om en operationsplan» ....

»*En sådan har jag ej uppgjort, och bryr mig ej om. Min herre bör veta, att det var general Macks olycka, att på förhand hafva uppgjort planer .... För egen del tänker jag att rätta mina mått och steg efter omständigheterna, och skall nog veta att taga mitt parti, allteftersom tillfället kräfver*» [1]).

En annan anekdot är icke mindre karakteristisk, emedan den visar vid hvilket förfärligt lynne Gustaf var på denna tid, då det redan kommit till hans kännedom, att arméen var missnöjd och till och med stämplade emot honom.

Då konungen vid återkomsten från den olyckliga affären vid Helsinge begaf sig landvägen från Granboda

---

[1]) Anteckning efter Melin. S. S.

till Lemlands prestgård, der högqvarteret nu skulle förläggas, åkte han med grefve N. Gyldenstolpe i en s. k. bredchaise, under det den öfriga sviten åkte på bondvagnar. Vid framkomsten till högqvarteret syntes ännu ingen vakt till. Detta uppretade konungen till den grad, att han alldeles öfverhöljde den stackars generaladjutanten, af Melin, med de bittraste förebråelser. Emellertid slog sig monarken ned i prestgården, som utgjordes af ett eländigt litet ruckle af träd, med tre rum, hvaraf det mellersta anslogs till konungens salong och matsal. Enär middagstiden nu var inne, befallde Gustaf, att man skulle laga hans middagsmåltid. Men hurudan blef väl denna middag?..... En anrättning sådan som den bestås i ett läger, och kryddad af kunglig galla! Då man hunnit till efterrätten, syntes ändtligen den länge väntade vakten anlända, men marscherade *med hviladt gevär.* Ny anledning till förargelse för den redan uppbragte konungen, som nästan utom sig yttrade:

»*Säkert är det en svensk, som kommenderar vakten; en tysk officer skulle aldrig begå sådane dumheter*».

Detta yttrande visar, med hvilka ögon konungen betraktade svenska militären, för hvilken han redan nu till den grad förlorat förtroendet, att han upprättat tvenne tyska regementen, hvilka egde att sörja för hans personliga säkerhet. En djup tystnad herrskade vid bordet. Ändtligen befallde monarken den vakthafvande kaptenen gå och underrätta sig om officerens namn, som förde befälet öfver vakten, och om orsaken till hans dröjsmål. Det befanns då, att vägvisaren tagit miste om vägen, hvarföre man fått göra en lång omväg, och officeraren hette, enligt kaptenens uppgift, *Nyberg,* ett helt och hållet svenskt namn. Detta tycktes sålunda innebära en temligen tydlig bekräftelse på Gustafs gissning. Med en på samma gång triumferande och bitter ton utbrast han derföre: »*ni ser, om jag gissat rätt!*»

Emellertid hade general-adjutanten, som redan på afstånd igenkänt den olycklige officeraren och funnit monarkens misstag, erhållit en välkommen anledning att tillrättavisa honom, hvarföre han med en ton, som med möda dolde hans förtrytelse, inföll:

»Jag ber om förlåtelse, sire, denna officer heter Nieberg; jag känner honom; han är född i Stralsund».

Denna lämpliga tillrättavisning hade ingen annan synbar verkan på konungen, än att han gjorde en stor grimas åt Melin och teg.

Nu steg man upp från bordet. Under det kammartjenaren skyndade att afduka borden, ställde sig konungen i ett hörn af rummet, med pådragna handskar, batongen i handen och hatten under armen, väntande på att man serverade kaffet. En dödlig ledsnad herrskade bland de personer, som vördnadsfullt utgjorde denna stela furstes omgifning. Ändtligen bröt han sjelf tystnaden, i det han sade:

»Hvad heter detta ställe?»

»Lemland», svarade någon af dem, som befunno sig monarken närmast.

»Hvarföre kallar man det Lemland», återtog konungen.

Alla syntes förlägna, hvad de borde svara på denna fråga. Slutligen fann sig Wetterstedt, som var mera språksam än de andra, och yttrade:

»Sannolikt, sire, härleder sig namnet *Lemland* från ordet *Lemma*, en sorts sjöfogel, som håller till i dessa trakter».

»Snarare», inföll Gustaf med en bitter ironi, »borde detta ställe heta *Lymland*, ty här i trakten finnas många *lymlar*». I detsamma kastade han en blick, full af vrede och förakt, på officerarne, som omgåfvo honom, och drog sig tillbaka i sitt sofrum. Det är lätt att inse, hvad intryck detta konungens beteende skulle göra på alla de närvarande. Grefve Gyllenborg, en annars lugn och försigtig man, kastade sin hatt på golfvet under uttryck af den största förtrytelse emot

den, som sålunda skymfade både nationen och dem, hvilka troget tjenade honom [5]).

Emellertid inträffade under konungens fortsatta vistande på Åland ungefär vid samma tid, som detta tilldrog sig, andra händelser, som blefvo af en afgörande vigt för framtiden. Vi syfta härmed på det öde, som drabbade *Garderna*. De yttre omständigheterna af denna beklagansvärda tilldragelse äro af historien redan förut så tillräckligt kände, att vi hellre sysselsätta oss med de *hemliga* orsaker, som föranledde densamma. Dessförinnan ämna vi dock anföra några för konungens sinnesstämning på sagde tid särdeles karakteristiska drag, hvilka med denna historia ega ett nära sammanhang, och visa, huru hans uppförande i allo nu snart sagdt liknade den förtviflade spelarens, hvilken sätter sin lycka på ett enda kort, och, då han misslyckas i sina planer, faller i raseri.

Vi känna de stora tankar, konungen hyste om de landstignings-expeditioner, han denna sommar på särskilta tider befallde afgå till Finland, för att befria det från ryssarne. Hans harm, då de misslyckades, blef derföre i förhållande stor. Vid första underrättelsen om general Vegesachs återtåg yttrade Gustaf, att han borde skjutas för pannan, såsom den der brutit emot

---

[5]) Dessa anekdoter äro efter Wetterstedt (S. S.). — Konungen, som d. 26 Sept. afseglade från Åland, för att blifva ett vittne till de träffningar, som förestodo i följd af den nya expedition, hvilken afgått under Lagerbrings befäl, emottog (d. 27 s. m.) under vägen general Klerckers rapport om arméens ytterligare återtåg genom Jakobstadt och Ny Carleby samt om slaget vid Oravais d. 14. Så nedslående dessa underrättelser än voro för konungens dåvarande planer, hvilka derigenom helt och hållet tillintetgjordes, tycktes det som om lyckan ännu ej helt och hållet öfvergifvit honom. Den 28 samma månad ingick nyheten att landstigningen lyckats och att fienden blifvit tillbakadrifven. Monarkens utseende blef nu leende och han öfverlemnade sig åt de ljufvaste förhoppningar; men ack, detta skulle ej räcka länge. Emellertid öfverhopade han trupperna med beröm och gaf befallning att alla segel skulle tillsättas, på det han så snabbt som möjligt måtte anlända till ort och ställe.

order [6]). Lantinghausens olycka, hvilken följde kort derefter, bragte konungen i fullt raseri, hvilket denna gången yttrade sig dels i en mot den olyckliga befälhafvaren vanmäktig vrede, dels i ett hånskratt öfver hela fälttåget [7]). Men ännu oskickligare bar sig monarken åt mot de befälhafvare, åt hvilka den sista finska landstignings-expeditionen anförtroddes. General Lagerbring skildes med onåd från befälet, endast derföre att han i de ödmjukaste ordalag dristat att göra några ganska välgrundade föreställningar emot ändamålsenligheten af denna expedition [8]). Det öde, som träffade general-adjutanten baron Boije, var deremot ännu hårdare, och förtjenar att utförligare berättas.

Vi känna, huru många missöden som träffade Gustaf under den sista resan, han företog i de finska skären uti det mindre ärofulla ändamålet att blott på afstånd blifva ett stumt och overksamt vittne till sina truppers faror och bedrifter. Motvind hindrade honom att fortsätta seglingen längre än till Lähmo kyrkosund på en mils afstånd från Helsinge, der om aftonen den 28 September den kungliga slupen Amadis på hög befallning ankrade. Om en stund upptäcktes nu en högst oväntad syn: hela svenska transportflottan kommande med fulla segel och förande ombord de svenska trupperna, som blifvit tillbakadrifne från Helsinge.... Man kan lätt föreställa sig konungens raseri och vrede, hvaraf hela hans ansigtsfärg förändrades. Till en början befallde han flottan genast kasta ankar, och begaf sig sedan i en slup, för att hastigt öfvertyga sig om orsaken till detta oväntade återtåg. Emellertid ankrade fartyg med blandade trupper på alla sidor om den kungliga farkosten; blåst och regn, infallande natt, rop och larm, ledsnad och oro på allas ansigten, fruktan

---

[6]) Bref från Wetterstedt till Ehrenheim, d. 23 Sept. 1808.

[7]) Nyssanförde bref från Wetterstedt.

[8]) Efter regementsförändringen fann man Lagerbrings bref härom bland konungens papper jemte dennes egenhändiga påskrift: »Man måste lyda order, utan att räsonnera».

att ryssarne på båtar skulle förfölja, — allt förenade sig för att öka förvirringen, hvilken blef fullständig, då man snart i taflans bakgrund fick se Helsinge by af ryssarne öfverlemnad åt lågorna.... Ändtligen infann sig general-adjutanten baron Boije, för att göra monarken redo för den olyckliga utgången af detta företag. Fienden hade samlat en öfverlägsen styrka, hvilken svenskarne förgäfves försökt att bekämpa, hvarefter de varit nödsakade att draga sig tillbaka, o. s. v. Detta var sannt, men olyckligtvis delade ej konungen, eller låtsade åtminstone ej dela denna åsigt. Han var tvertom i sitt inre öfvertygad, att officerarnes dåliga vilja och bedrägliga uppförande varit förnämsta om ej ensamt vållande orsaken till olyckan. Han öfverhopade derföre Boije med de hårdaste förebråelser och ryckte svärdsordenskorset från hans bröst under förklaring, att han var ovärdig att bära det [9])....

Hvilket uppförande! Emellertid återvände konungen helt genomblöt till sin jakt; men storm och oväder hindrade honom länge att hinna Åland. Under tiden irrade han, flere gånger med fara för sitt lif, omkring i denna ödsliga och klippfulla skärgård. Sjösjukan i förening med de våldsamma själsrörelser, som hemsökte honom, gjorde hans tillstånd ganska beklagansvärdt. Man såg stora tårar rulla utför hans kinder, och uttrycket i hans ansigte var blekt och förstördt. Djupa suckar banade sig väg ur hans beklämda sinne, och då han vid ett tillfälle lutade sig mot armbågen i en begrundande ställning samt med blicken stirrande och dyster, syntes det som tänkte han på att beröfva sig sjelf lifvet.... Hvem vet hvad följden hade blifvit, om denna tanke blifvit bragt i verkställighet, eller om konungen blifvit af fienden uppsnappad, hvilket oaktadt all den försigtighet man iakttagit, ganska lätt kunnat hända! Ändtligen inträffade han den 8 Oktober vid Granboda på Ålands södra kust, hvarifrån han, såsom förut blif-

---

[9]) Anteckning i S. S.

vit nämndt, begaf sig landvägen till Lemland, der högqvarteret förlades.

Efter yttranden och handlingar af sådan beskaffenhet som dem vi nu skildrat, bör det ej förvåna läsaren, om konungen under den fortfarande inflytelsen af sitt dåliga och vresiga lynne slutligen lät förleda sig att begå sådane vidunderligheter af orättvisa, som då han degraderade garderna. Detta oaktadt förslå ej dylika skäl för att förklara Gustafs handlingssätt vid detta tillfälle. Hans misstroende mot gardesregementerna var gammalt. Han hade beständigt ansett dem såsom en föreningspunkt för en anda af hemligt missnöje och motstånd, hvilket var så mycket farligare som några oroliga hufvuden bland dem, såsom Wrangel, Cederström, C. H. Anckarsvärd m. fl., till och med ej skydde att högt uttala sig emot Sveriges närvarande politiska system, utan förgiftade tänkesätten. Lägg härtill, att konungen ända från barndomen blifvit uppfostrad i dylika fördomar, hvilka slogo så mycket fastare rötter i hans unga misstänksamma sinnelag, som flere af hans faders mördare, såsom Anckarström, Ribbing och Horn, tillhört dessa regementen. Han ansåg desamma derföre alltid såsom en brännpunkt, dit den af Gustaf III krossade, mot tronen och dynastien fiendtliga gamla aristokratien tagit sin tillflykt. På så långt afstånd ser man sig ofta nödsakad att uppsöka händelsernas ursprung [10])!

En särskilt omständighet bidrog sedermera att öka konungens mot dessa regementen redan väckta misstanka. Händelsen var följande.

En vacker dag under sednare hälften af år 1808 frambar man till monarken ett anonymt bref, som underrättade honom, att revolutionära stämplingar förehades midt i arméen. En gammal qvinna, som hade någon förrättning i slottet, hade nemligen mottagit detta bref af en person, som sagt sig hittat detsamma i en

---

[10]) Anteckning i S. S.

af slottsgångarne. Den gamla qvinnan drogs till förhör inför polisen, men ingen vidare upplysning vanns. Emellertid hade varningen blifvit gifven, ehuru man aldrig fick veta, hvarifrån den kom, och det vill synas, som hade konungen från denna stund skaffat sig hemliga kunskapare inom de fruktade gardesregementernas egna leder med uppdrag att noga underrätta honom om allt hvad inom desamma förehades, samt beskrifva hvarje särskilt officers karakter och uppförande, samtal och sätt att vara med soldaterna, o. s. v. Som en följd häraf hittades den 13 Mars 1809 bland konungens papper en mängd dylika hemliga och anonyma bref och rapporter [1]), hvari yttras, att gardesregementerne alltsedan 1805 och 1806 utmärkte sig för en mot monarken fiendtlig och upprorisk sinnesstämning; att officerarne äro uppledsnade vid kriget; att de sammansluta sig i hemliga föreningar, som innan kort skola öfvergå till öppen sammansvärjning, samt ändtligen, att konungen ej längre måtte anförtro åt dem att utgöra vakt omkring hans person. Dylika angifvelser kunde ej bli utan verkan. Först befriades garderne från kungsvakten, hvilken anförtroddes åt ett par tyska regementen [2]), hvarefter de någon tid härefter helt och hållet upplöstes [3]). Några dagar innan den första ordern kungjor-

---

[1]) På hertig Carls befallning brände grefve J. De la Gardie dessa rapporter med undantag af några, som voro märkligast och nedlades bland grefvens samlingar på Löberöd (S. S.).

[2]) Detta skedde d. 9 Aug. 1808 (samma dag som Armfelt beröfvades befälet öfver vestra arméen), då alla på särskilta orter af Åland förlagde tyska trupper, hvilka ersattes af svenskar, samlades och jemte 200 holländska fångar fördelades att utgöra tvenne regementen, hvilka bestämdes att hålla vakt omkring konungen.

[3]) Genom generalorder af d. 12 Okt. 1808. Enligt densamma fördelades svenska gardet mellan lifgardet och finska gardet, hvilka tvenne regementen skulle bära namn efter deras chefer, öfverstarne baron Fletwood och Palén, samt sålunda komma att utgöra de yngsta värfvade i arméen. I generalordern förklarades bestämdt orsaken till denna nedflyttning i rang vara gardernas dåliga uppförande under återtåget till Helsinge. Sednare d. 15

des, hvarigenom dessa regementen tillfogades nämnde outplånliga skymf, hade nemligen monarken erhållit ett ytterligare anonymt bref, hvari den beskyllning göres, att svenska och ryska officerarne före träffningen vid Wiais haft hemliga öfverläggningar, och det vill synas, som hade denna sista underrättelse, hvilken troddes, endast tjenat att bringa till mognad och utförande ett beslut, som måhända långt förut varit påtänkt [4]).

Vi inträda nu i det sista och mest olycksdigra skiftet af denna konungs regering, hvilket infaller mellan medlet af Oktober månad 1808 och Mars 1809. Utan att med något synnerligt allvar tänka på att fredligt nalkas sina begge närmaste fiender, Danmark och Ryssland, — vi vilja i detta afseende ej ens tala om Frankrike, — uppförde han sig emot sin enda bundsförvandt, England, på ett sätt, att vi säkert äfven fått denna makt till fiende jemte alla verldens öfriga makter, såframt ej en lycklig tillfällighet inträffat och förekommit denna ytterlighet. Å andra sidan betungades svenska folket i en så oerhörd grad med skatter, att det, utom statshvälfningens mellankomst, helt säkert inom en ganska kort tid dignat under bördan, äfven om icke fremmande härar långt förut hade öfversvämmat landet och gjort slut på de sista spåren af svensk sjelfständighet och nationalitet...... Ur massan af alla de händelser och förhållanden, som i dessa rader påsyftas, skola vi nu utbryta och framställa några, som synas oss mest förtjenta af uppmärksamhet och bäst egna sig att måla den allmänna ställningen under denna för det arma fäderneslandet så olyckliga tidpunkt.

Alltsedan de obehagliga uppträdena med general Moore och engelska hjelptruppernas afresa hade konun-

---

och 16 Oktober, beröfvades garderna deras fanor och öfriga hedersteckcn. För att ställa orättvisan af dessa mått och steg i klar dag, behöfver man endast erinra, att blott en mindre del af dessa kårer deltagit i den klandrade expeditionen, och dock skulle *alla* straffas!

[4]) Se bref från Wetterstedt till Ehrenheim d. 8 Okt. 1808.

gen varit i nästan uppenbar missämja med sin enda bundsförvandt, England. Att denna missämja redan då icke urartade till ett formligt fredsbrott, synes förnämligast hafva berott derpå, att man så väl behöfde Englands flottor och subsidier, hvilka sednare man redan länge, ehuru förgäfves, anhållit måtte ökas, samt af det visa och lugnande inflytande, monarkens närmaste omgifning åt detta håll utöfvade på honom. Emellertid skedde en omflyttning af de personer, som hittills representerat båda hofven, och detta synes hafva varit den enda märkbara påföljd, hvartill det ömsesidiga misstroendet denna gång inskränkte sig. I följd häraf förordnades förre svenska ministern i Berlin, von Brinckman, till Sveriges sändebud vid kabinettet i St. James, hvarefter Merry utnämndes att i egenskap af engelskt sändebud vid hofvet i Stockholm efterträda Thornton [5]).

Vi hafva redan omtalat, att konungen under loppet af innevarande år gjorde ett nytt försök att fredligt närma sig Danmark. Det var flere skäl, som nu bestämde hans handlingssätt, bland andra: osäkerheten från norska sidan, så länge man för Finlands försvar ansåg sig nödsakad att draga den ena kåren efter den andra från vestra gränsen [6]); faran af ett nytt landstigningsförsök i Skåne instundande vinter [7]), samt ändtligen sannolikheten att Ryssland innan kort skulle blifva tvunget att sluta fred med sina fiender, en fred, hvarpå

---

[5]) Bref från Wetterstedt till Ehrenheim, Juli—Oktober 1808. — Den 13 Sept. 1808 utfärdades fullmakten för Brinckman att vara Sveriges sändebud i London, och ej förrän i November samma år anlände Merry till Stockholm.

[6]) De sednaste orderne, enligt hvilka betydliga detachementer från södra och vestra arméen drogos till Finland, voro af den 28 Aug. 1808.

[7]) Konungens afsigt, då han sednast anbefallde undersökning rörande planen att eröfra Seland (jfr sid. 283), var förnämligast att genom en dylik eröfring förekomma denna fara. Sedermera upphörde ej Toll att städse påminna om samma fara, som ännu hotade. Se bref från Toll till hertig Carl, d. 15 Sept. 1808, Biogr. Teckn. af Toll, I, 269.

Gustaf Adolf nu mindre än någonsin kände sig hågad att ingå [8]).

I följd häraf afsände konungen i medlet af September månad från Åland, der han då vistades, sin förtrogne, kammarjunkaren Borgenstjerna, med bref till konungen af Danmark samt anbud om enskilt fred med Sverige och England mot vilkor att Danmark förenade sig med dessa makter emot de gemensamma fienderna. På samma gång Borgenstjerna med dessa vigtiga meddelanden i största hemlighet afreste till Köpenhamn, anmodades befälhafvaren öfver vestra arméen, baron Cederström, att med öfver-befälhafvaren öfver norska arméen, prinsen af Augustenburg, inleda underhandlingar om stillestånd. Borgenstjerna var, såsom man kunnat förmoda, mindre lycklig i sina underhandlingar. Till svar på hans andraganden, dem han i ett samtal med danska generalen grefve Baudissin den 20 Oktober på Marienlust fick tillfälle att framställa, lät Danmarks konung förklara, att »*han lika litet kunde ingå i underhandlingar om enskilt fred som enskilt stillestånd*» [9]).

---

[8]) Med hvilka rosenröda förhoppningar konungen uppfattade ställningen i Finland vid den tid då han umgicks med tanken att erbjuda Danmark fred, intygas af hans bref till kejsar Alexander, d. 7 Sept. 1808. Histor. Tafla, II, 139. Om de freds-propositioner, England vid samma tidpunkt gjorde Ryssland, se dersam., sid. 132 ff. Då konungen den 29 Sept. efter den olyckliga affären vid Helsinge genom amiral Nauckhoff erhöll underrättelse härom, blef han högst förtörnad och beslöt att ej svara N., som tog saken ganska allvarsamt och begärde fullmakt att underhandla. Bref från Wetterstedt till Ehrenheim, den 29 Sept. 1808. Utg. af Hist. Tafla säger (II, 71) i anledning af detta konungens försök att mäkla fred med Danmark med uteslutande af Ryssland: »Till det beslutet att aldrig sluta fred med kejsar Napoleon, hade Gustaf Adolf nu lagt ett annat lika oryggligt, att under intet vilkor underteckna en fred gemensamt med kejsaren af Ryssland». Detta bekräftas af Wetterstedt; se dess bref till Toll, Biogr. Teckn. af Toll, II, 174.

[9]) Bref från Wetterstedt till Ehrenheim, den 19 och 20 Sept. 1808; jfr bref från Ehrenheim till Toll, d. 28 Okt. 1808, samt från Wetterstedt till dens., d. 29 Okt. s. å., Biogr. Teckn. af Toll, II, 166 ff.

Deremot ledde det anbud om stillestånd, hvilket Cederström genom öfver-adjutanten Adlersparre gjorde på gränsen kommenderande generalen Staffeldt, till vigtigare resultater, hvilka vi nu skola berätta.

På det bref, Adlersparre i detta ändamål tillskrifvit Staffeldt, och hvilket framfördes af hans adjutant, friherre C. H. Ankarsvärd, svarade Staffeldt den 13 Oktober, att han var autoriserad förklara, det prinsen af Augustenburg på vissa uppgifne vilkor biföll propositionen om stillestånd [10]). Detta prinsens svar meddelades genast konungen. Men alldenstund det i betydlig mån skiljde sig ifrån det svar, som samtidigt inlopp från Köpenhamn på den der gjorda propositionen, befallde Gustaf, att, innan underhandlingen fortsattes, baron Cederström skulle anhålla om meddelande af den fullmakt, enligt hvilken prinsen nu handlade.

Detta prinsens svar, dateradt den 20 November, innehöll följande: nemligen »*att han var berättigad på heder försäkra, att de vilkor, hvarom man vid en vapenhvila kunde blifva ense, skulle å hans sida uppfyllas*»; han föreslog derföre ett stillestånd på fjorton dagar, med fjorton dagars uppsägning, med vilkor i öfrigt sådane som redan af general Staffeldt blifvit uppgifne, samt anhöll att en svensk officer måtte skickas till Svinesund, för att härom underhandla. Till följe häraf skickade baron Cederström öfversten, baron Posse, försedd med nödig fullmakt, till Svinesund, der han den 23 November mötte prinsens adjutant Darre. Enligt uppgift af Posse var prinsen sjelf närvarande, ehuru i hemlighet, så att baron Franc Sparre, hvilken i egenskap af chef för Cederströms stab var Posse följaktig, och skulle biträda honom vid stillestånds-underhandlingen, ej visste derom. Underhandlingen började samma dag, men ledde ej till något resultat, enär de begge parterna voro i vissa punkter af

---

[10]) Bref från Staffeldt till Adlersparre, Marstrand d. 13 Okt. 1808, Adlersparres Hist. Handlingar, IX, 16 ff.

olika tankar [1]). Man öfverenskom derföre, att Posse skulle skriftligen uppsätta förslag till stillestånd, då man å norska sidan lofvade att dervid göra sina anmärkningar. Detta sednare skedde följande dagen, den 24 November, hvarefter Posse ofördröjligen återvände till Cederströms högqvarter i Wenersborg, för att inhemta dennes tankar. Slutet blef, att Posse på Cederströms befallning afreste till Stockholm, för att direkte hos monarken skaffa sig vidare förhållningsorder. Dessa, som meddelades i serskilt bref från Gustaf till baron Cederström, voro, att denne sistnämnde fick i intet fall afvika från de en gång föreslagne vilkoren; deremot skulle det vara honom obetaget att med prinsen muntligt öfverenskomma om fiendtligheternas upphörande på obestämd tid och med 48 timmars uppsägelse. Till följe af detta sednare alternativ afslöts verkligen den 2 December mellan de begge generalbefälhafvarne på vestra gränsen ett stillestånd på antydde vilkor, hvarefter trupperna intogo kantoneringsqvarter på hvar sin sida om riksgränsen.

I denna sakernas ställning uppförde sig konungen på ett sätt, som tycktes nära nog bevisa, att han var behäftad med politisk galenskap. För att åt vår framställning af de märkliga uppträden, som sålunda bereddes, gifva all nödig tydlighet och klarhet, nödgas vi här göra en hastig återblick på finansernas skick. Redan i Augusti månad befunnos alla tillgångar till krigets fortsättande så medtagne, att sedan hela årets subsidier blifvit beräknade och alla andra tillgängliga me-

---

[1]) Denna olikhet röjde sig isynnerhet i åsigterna om tiden för stilleståndet, hvilken Posse yrkade måtte blifva obestämd, samt i den frågan, huruvida de vid norska gränsen förlagde svenska trupper under stilleståndet skulle få användas mot Ryssland. Posse yrkade detta sednare, hvaremot Darre protesterade. Se Posses förslag till stillestånd med de af Darre vidfogade anmärkningar, — ett intressant dokument, som nyligen blifvit tryckt af C. A. Adlersparre i Erinringar vid Björnstjernas anteckningar, sid. **111** ff.

del blifvit tagne i anspråk, ej en skilling återstod till bestridande af utgifterna för de följande månaderna. I denna förlägenhet tog man sin tillflykt till nya lån i riksgäldskontoret, hvarigenom de mest trängande behofven afhjelptes [2]). Emellertid underlät konungen envist alla de utvägar till fred, som erbjödo sig, samt tycktes på den tiden mer än någonsin beredd att fullfölja kriget, åtminstone med de begge mest fruktansvärdaste af sina fiender, Ryssland och Frankrike [3]).

Sådan var i få drag ställningen, då konungen i September 1808 förordnade en s. k. finanskommité [4]), hvilken hade i uppdrag att upprätta kostnadsförslag för följande årets fälttåg, samt inkomma med sina tankar öfver i hvad mån de ansågo landets egna tillgångar, i förening med andra påräknade eller möjliga medel, förslå att betäcka blifvande kostnader. Enligt kommitéens betänkande af den 21 November samma år beräknades utgifterna för 1809 års fälttåg till något öfver 26 millioner R:dr, — en summa, som var mer än dubbelt så stor som rikets hela dåvarande rörelsekapital och utgjorde nära en femtedel af hvarje invånares förmögenhet. Några dagar innan denna förfärliga upptäckt gjordes, hade den nyss anlända engelska ministern, Merry, förklarat, att han för följande årets fälttåg ej blifvit berättigad bevilja en enda skilling mera subsidier, än som blifvit lemnade för det förflutna året, hvarjemte han bestämdt vägrade lemna den tillökning i sistnämnde års subsidier, hvilken så länge blifvit begärd [5]). Detta oaktadt förkastade nu konungen icke allenast de fredsanbud, som Ryssland och Frankrike genom engelska mini-

---

[2]) Hist. Tafla, III, 17 ff.

[3]) Jfr sid. 300, noten.

[4]) Ledamöterna af denna kommité voro riksdrotset Wachtmeister (ordförande), Lagerbring, Lagerheim, Rosenblad, Ugglas, Toll, Tibell, Håkansson, m. fl. Jfr Hist. Tafla, III, 26 ff. med dithörande bilagor.

[5]) Hist. Tafla, II, 73.

ministéren vid samma tid gjorde honom [6]), utan betedde sig äfven på ett så hotande och våldsamt sätt mot den engelska ministern, att det ville synas sannolikt, att han till hälften beslutat att förklara England krig. Han yttrade nemligen den 6 December med mycken häftighet till Merry, att om hans hof ej beviljade den tillökning i subsidier, han begärde, skulle svenska hamnarne tillslutas för England. Denna förklaring upprepades följande dagen i en formlig not från kanslipresidenten till engelska ministern, hvarföre denne ej ansåg sig hafva annan utväg öfrig, än att hänskjuta saken till sitt hof, under det han lofvade att bevilja det förskott på subsidierne, hvilket i afbidan på svarets ankomst från England hade blifvit begärdt såsom ett oundgängligt vilkor för freden [7]).

Under dessa förhållanden hade man väl bort vänta, att konungen vidtagit något allvarligt steg till förlikning åtminstone med sina begge närmast belägna fiender; men detta var ingalunda förhållandet. Den enda åtgärd, som skulle kunna uttydas i en dylik anda, var den proklamation, han vid denna tid lät sprida i Norige med uppmaning till norrmännen att förena sig med Sverige [8]), samt det bref, som i Januari månad följande år afskickades från Gustaf Adolf till kejsar Alexander,

---

[6]) Se föregående not. Dessa meddelanden från engelska ministéren voro en följd af de, som Frankrike och Ryssland kort förut gjort England i följd af öfverenskommelserna vid mötet i Erfurt. Konungen uppsatte sjelf svaret på dessa propositioner, hvilket innehöll att han under intet vilkor kunde eller ville göra fred med Bonaparte.

[7]) Histor. Tafla, II, 73 ff. samt Samtal mellan Gustaf Adolf, Ehrenheim och Merry, uppsats införd i Adlersparres Histor. Handl., I, 154, f.

[8]) Denna märkliga proklamation finnes tryckt i Histor. Tafla, II, 173 f. Den mottogs med ovilja i Norige. Af Adlersparres Erinringar, 94 f., ser man, att öfverste C. H. Posse af Wetterstedt fick uppdrag att sprida densamma.

och hvari brefskrifvaren med illa dold harm och hämndlystnad tillspörjer sin kejserlige svåger, under hvilka billiga vilkor han kunde finnas benägen att återlemna Finland [9]). Å andra sidan fullföljde konungen med vanlig hårdnackenhet sina förslager att genom svenska folkets beskattning betäcka en god del af det kommande årets krigskostnader, hvadan den 7 Januari 1809 den märkliga förordning utfärdades, enligt hvilken krigsgärden för året bestämdes till en summa fem gånger större än allmänna bevillningen [10]).

I detta vacklande och högst farliga läge befann sig riket i förhållande till utrikes makter en god del af vintern 1808 och 1809. Befälhafvarne öfver de i svenska hamnar förlagda engelska eskadrar anhöllo enständigt, ehuru förgäfves, om tillstånd att återvända till England [1]), och med stor oro afbidades från London svaret på vår sednaste framställning. Detta inträffade ej förrän i slutet af Februari månad 1809 [2]). Såsom man kunnat vänta, innehöll det en bestämd vägran på konungens begäran. Deremot upprepade England sina ofta gjorda anbud, att Sverige mer än gerna kunde ingå enskilt fred med en eller flere af sina fiender, utan att det goda förståndet med England derföre skulle i minsta mån rubbas.

Då Merry i en audiens den 24 Februari på förmiddagen gaf konungen del af dessa underrättelser, rå-

---

[9]) Detta konungens bref jemte Alexanders svar derå finnes tryckt hos Danilefski, a. st., sid. 141 f.

[10]) Se denna författning, undertecknad Rosenblad, i Hist. Tafla, III, 89 ff. Dersammastädes finner man äfven en redogörelse för de långa underhandlingar, som föregingo, innan densamma kunde utfärdas; sid. 28 ff. med tillhörande bilagor.

[1]) Histor. Tafla, II, 89 f.

[2]) Såsom källor för följande framställning af förhandlingarne med Merry samt hvad dermed närmast sammanhänger jfr Hist. Tafla, II, 90 ff., ofvannämnde Samtal i Adlersparres Histor. Handl., I, 155 ff., samt Wetterstedts bref till Toll, d. 25 Febr. 1809, i Biogr. Teckn. af Toll, II, 172 ff.

kade denne alldeles utom sig af raseri. Hans dåliga lynne växte med hvarje ögonblick, så att slutligen gjorde han ett språng på golfvet, satte med häftighet hatten på hufvudet och rusade med en vild uppsyn rakt fram emot ministern. Denne, som väntade att konungen nu skulle med den således lediga handen draga ut värjan och ränna den genom honom, gjorde först en djup bugning der han stod nära monarken, bockade sig åter, samt drog sig derefter tillbaka ur rummet, utan att säga ett ord.

Gustaf Adolf var emellertid i en förfärlig sinnesstämning. Ögonblickligt fattade han de mest förtviflade beslut. Först nedsatte han sig och skref ett bref till befälhafvaren öfver vestra arméen, baron Cederström, som hade sitt högqvarter i Wenersborg, anbefallande honom att låta lägga embargo på all engelsk egendom, alla engelska handels- och krigsskepp i Götheborg och dess skärgård. Detta bref afsändes af konungen förségladt utan att någon i kabinettet egde minsta kännedom derom till general Tibell, som för tillfället var något opasslig, med befallning att genast afskicka det med ilbud till vederbörlig ort. Men för att engelska regeringen ej alltför hastigt skulle få underrättelse om denna brytning, afgick med detsamma en af konungen egenhändigt uppsatt befallning till kanslipresidenten att ej lemna något kurirpass åt engelska ministern. Kort derefter uppsatte äfven konungen ett egenhändigt bref till konungen af Danmark, hvari han förklarade Sveriges krigiska ställning till Stora Britanien såsom redan inträdd, och talade om angelägenheten af gemensamma mått och steg, för att utestänga engelsmännen från Östersjön. Äfven detta bref afsändes, med iakttagande af samma förhemligande som med det förstnämnde, utan dröjsmål till general Toll, som anbefalldes att skyndsamt befordra det till sin egare.

Sålunda ville det synas, som hade Sverige bort med allt skäl vänta sig att råka i krig med hela verl-

den. Men ännu vakade dess goda genius, och tillät ej att den kungliga galenskapens mått bräddades.

Samma afton som ofvannämnde skrifvelse affärdades, och icke långt derefter, inhändigade konungen en högst vigtig post från Toll. Denne skickade honom nemligen en mängd proklamationer, som blifvit i luftbalonger befordrade från Seland till Skåne, och hvari svenskarne uppmanades att afsätta Gustaf Adolf och välja till hans efterträdare Danmarks konung Fredrik VI, som sålunda skulle på sitt hufvud förena Nordens trenne kronor och inleda ett nytt tidehvarf af lycka och sällhet för de trenne brödrafolken [3]).

Denna oväntade händelse afkylde genast i ganska betydlig grad Gustafs böjelse att förena sig med Danmark, och han öfverlemnade straxt åt lågorna ett nytt bref till Fredrik VI, hvilket redan var färdigskrifvet och skulle afgå. Emellertid kunde han ej så hastigt stilla sin vrede emot England, och både Wetterstedt och Ehrenheim måste förut på det allvarligaste förehålla honom alla vådorna, om han envist fortfor att trotsa denna makt, utan att påtänka några medel till förlikning med Ryssland och Frankrike. Det samtal, Ehrenheim f. m. den 25 Februari hade med konungen i detta ämne, är isynnerhet märkvärdigt, och förtjenar att anföras uti sina vigtigaste detaljer.

Gustaf underrättade nu först Ehrenheim om det steg, han föregående dagen tagit, att tillsluta sina hamnar för England. Då kanslipresidenten häremot naturligtvis gjorde de allvarsammaste föreställningar, och fåfängt besvor honom att genast återkalla dessa order,

---

[3]) Denna märkvärdiga proklamation, som författades sommaren 1808, har sednast blifvit aftryckt i Tolls Biografi, I, 328 ff. Den spriddes på sätt vi i texten berättat i flere omgångar under loppet af December, Januari och Februari månader 1809. Inalles lära 7 balonger med hundradetals dylika tryckta proklamationer nedfallit i Skåne. De tillvaratogos på stranden och inskickades till Toll, som på sätt vi sett ej förrän i Februari månad uppsände exemplar deraf till Gustaf Adolf.

ansåg han sig böra leda monarkens tankar på nödvändigheten att söka få fred med Ryssland. »E. Maj:t skall i annat fall», tillade han, »få att strida emot hela verlden, utan en enda bundsförvandt, och jag lemnar åt E. M:ts egen urskiljning att bedöma, i hvad mån Sveriges tillgångar förslå att föra ett dylikt krig» . . . . .

»*Jag skall slåss med dem alla*», svarade konungen under häftiga åtbörder och slående med knytnäfven flere gånger i bordet, »*men först och främst med engelsmännen; ty de äro högmodiga och näsvisa, dem skall jag knäcka. Jag har nog märkt, huru man länge sökt skrämma mig till fred; men jag skall visa, att jag ej låter skrämma mig af någon, ej heller af er, min baron*».

Vid dessa sista ord tog konungen ett steg framåt, under det han hotande utsträckte knytnäfven åt ansigtet på Ehrenheim.

»Jag ber E. M:t vara öfvertygad derom», svarade denne med mycket lugn, »att min afsigt ingalunda varit att skrämma E. M:t, utan endast att uppfylla en undersåtlig pligt, i det jag velat visa den fara, för hvilken E. M:t blottställde hela nationen, sin familj och sig sjelf».

»*Jag är ledsen vid allt det här*», inföll konungen med samma häftighet som förut, under det han tankfull mätte golfvet; »*jag hör ej annat än brister och svårigheter från alla håll; jag vill dö, men jag skall dö med heder*» . . . .

Efter en stunds uppehåll stannade han midt framför kanslipresidenten, under det han fortsatte:

»*Ni yttrar er ständigt inför mig om nationen och nationen och dess rättigheter. Hvad betyder nationen mot min heder? Nationen skall få plikta för det den ej lydde min salig far*».

»*Ers Maj:ts far*», inföll Ehrenheim, »*var älskad af nationen, och den följde honom frivilligt i kriget*».

På detta sätt fortfor samtalet med mer eller mindre häftighet i nära halfannan timma, hvarefter kanslipresidenten afträdde. Samma dag återknötos underhandlingarne med engelska ministern, hvilka ledde till un-

dertecknandet af subsidietraktaten af den 1 Mars, enligt hvilken England ikläddde sig samma förbindelser i afseende på subsidiers erläggande till Sverige som genom den nyss tilländalupna traktaten. Vi behöfva ej tillägga, att de vanvettiga embargo-orderna under sådana förhållanden lika hastigt återkallades, som de blifvit utfärdade.

På den egentliga *krigsteatern* föreföllo under innevarande period af fälttåget inga händelser af synnerlig vigt. Sedan ryssarne tvungit svenskarne att utrymma hela Finland [4]), intogo de sednare en förskansad ställning längs kusten af Bottniska viken [5]). För öfrigt beredde sig fienden ifrigt under vintermånaderna på att från trenne särskilta håll inträngа i det egentliga Sverige, nemligen från Åland, Wasa och Torneå [6]). Ändamålet med detta tåg var, att den fiendtliga arméen skulle samlas i Stockholm, för att der tvinga Gustaf Adolf att ingå fred [7]). Ehuru rörelserna ej kunde be-

---

[4]) Genom konventionen i Olkijoki, som undertecknades den 19 Nov. 1808.

[5]) Arméen fördelades i tvenne kårer, hvaraf den ena under Gripenberg förlades omkring Torneå och den andra under Cronstedt i trakten af Umeå. Klingspor, som sedan någon tid lemnat befälet åt af Klercker, förordnades åter till general en chef, och utnämndes tillika till general-guvernör öfver Norrland. Högqvarteret var i Hernösand.

[6]) Befälhafvare för de trenne kårer, hvari den fiendtliga arméen för detta ändamål hade blifvit fördelad, voro Schuvaloff, Barclay de Tolly och Bagration. Dessutom hade till Åbo anländt från Petersburg krigsministern grefve Araktschejeff i ändamål att påskynda rörelserna, hvilka under generalbefälhafvaren Knorrings ledning i kejsarns tycke ej gingo så raskt som vederborde. Förra ryska ministern i Stockholm, Alopæus, åtföljde äfven högqvarteret, för att när tillfälle yppades börja underhandlingarne.

[7]) Sannolikt gingo kejsar Alexanders planer med detta tåg ej ut på Sveriges eröfring och styckande i förening med Danmark, som skulle fått sin beskärda del af rofvet, utan var troligen den enda afsigten dermed att påskynda fredens afslutande. Hvad man utspridt om de mellan de begge kejsarna gjorda öfverenskommelser i Erfurt, saknar all grund (se Bignon, Thiers, m. fl. ansedda verk); men en annan sak är, hvad som *kunnat* blifva

gynna förrän i Mars månad, hade den kår, som utgick från Åbo emot Åländska öarne, redan hunnit så långt, att den den 14 samma månad samlades på Kumlinge[8]. De under general Döbelns befäl på Åland stående svenska trupperna beredde sig vid första underrättelsen derom, att fienden anträdt tåget, på ett kraftigt försvar[9].

Medan riket sålunda hotades af nya anfall på östra gränsen, tycktes de faror, som samtidigt vinkade från den södra och vestra gränsen, ej vara mindre. Konungen af Danmark, som redan sysselsatt sig med planen till ett anfall i Skåne, tycktes nu ändtligen i Februari månad 1809 hafva hunnit nära målet för sina länge närda önskningar. En ovanligt stark vinter belade Sundet vid nämnde tid med en isbrygga, hvars hållbarhet till och med för en större armé ej mer kunde betviflas. Danska trupperna stodo också redan i trenne dagar marschfärdiga på Seländska stranden, och på den motsatta väntade man hvarje ögonblick att se dem anträda öfvergången, då emellertid en stark nordvestlig vind från Kattegat på en enda natt uppref isen, och dermed var hela planen tillintetgjord[10].

Ehuru Toll, som förde högsta befälet i Skåne, under dessa kritiska dagar bibehöll det honom egna sinneslugnet, hvartill han nu mer än tillförene ansåg sig

---

följden, om svenskarne ej i tid afsatt Gustaf Adolf, utan lemnat de fiendtliga härarne rådrum att från alla kanter öfversvämma Sverige. Sannolikt hade då styckningen gått för sig, men deraf följer ej, att planen dertill blifvit på förhand beslutad.

[8]) Denna kår utgjorde nära 17,000 man, och var redan färdig att följande dag i fem kolonner fortsätta marschen till Ålands fasta land.

[9]) Då Döbeln den 11 Febr. tillträdde befälet öfver dessa trupper, utgjorde de endast 5,400 man, hvarutaf endast ungefär hälften voro disponibla. Om han under sådana förhållanden misströstade att kunna försvara Åland, bör det ej förvåna; men monarkens order voro i detta afseende bestämda. Innan Döbeln öfvertog befälet, var generaladjutanten Peyron högste befälhafvare på Åland.

[10]) Biogr. Teckning af Toll, 109 ff.

ega grundade skäl [1]), hade dock inga anstalter blifvit försummade, hvilka kunde bidraga till de honom anförtrodda provinsers försvar, i händelse den olyckan skulle inträffa, att fienden vågade ett besök på svenska kusten. Isen låg verkligen, såsom vi nämnt, flera dygn. De få trupper, som funnos disponibla, hade derföre fått befallning att draga sig tillbaka, så snart de varseblefvo fiendens anryckande; all boskap, hästar, födoämnen m. m. skulle jemte befolkningen föras inåt landet, och ingen träffning vågas mot den samlade fienden, förrän isen uppbrutit och man hunnit uppresa och väpna befolkningen. I öfverensstämmelse med denna plan hade beredelser redan blifvit tagne i flere härader, vårdkasar uppreste, hvilka skulle itändas och underrätta folket, o. s. v.

På samma gång fienden på detta sätt hotade med infall i Skåne, afgingo stränga befallningar till högste befälhafvaren i Norige, prins Christian, att han vid samma tid skulle inrycka i Sveriges vestra provinser, för att såmedelst stödja företagena på den södra krigsteatern [2]). I hvilket ändamål detta förenade anfall af danskarne skedde, är numera ingen hemlighet, enär de balonger, som inkastades från Seland, äro i detta afseende tillräckligt bevisande [3]). Att prins Christian, jemte

---

[1]) Intressanta anekdoter rörande detta ämne meddelas i nyssnämnde Biografi, I, 110 f.

[2]) Såsom bevis för detta påstående kan bland annat nämnas den märkliga order till prins Christian, dat. den 21 Jan. 1809, hvilken finnes införd i Tolls skrifvelser till hertig Carl d. 20 Mars, se nyssnämnde biografi, I, 270 f. Enligt upplysning, som meddelats af grefve J. De la Gardie, lärer denna order medföljt de i luftbalongerna inkastade skrifter.

[3]) Jfr sid. 308. Det skulle vara en intressant fråga att reda, från hvem tanken på de tre nordiska rikenas förening under Fredrik VI:s spira denna gång först utgick. Författaren till luftbalongsdokumentet säger sjelf, att han är »*Svensk*». Han uttrycker derjemte mycken tillgifvenhet för danska kungens person, stort intresse för Nordens bästa och ära. Denna person kan svårligen vara någon annan, än den 1792 landsförviste

de män, som närmast omgåfvo honom och nu hade hans förtroende, till en viss grad deltog i och gillade dessa planer, böra vi derjemte nämna, ehuru flere förenade skäl bestämde honom tillsvidare, att ej lyda sin konungs befallning med afseende på infallet [4]).

---

grefve Ehrensvärd, som slog sig ned i Danmark, der han kallade sig efter sin mor Gyllenborg och snart vann allmän aktning och anseende. För öfrigt var tanken om Nordens återförening temligen gammal i Danmark, der den ryktbara Malte Brun redan på 1790-talet uttryckte densamma i sin bekanta skrift: »*Tria juncta in unum*». Några år sednare (1804) stiftade samme Brun i förening med en rik norsk köpman ett sällskap, som han kallade: »*det nya Skandinaviens kolonial-association*». Detta sällskaps förslager underställdes Napoleon, som måhända deraf väcktes att 1810 arbeta för deras fullbordan. Deremot finnes inga spår, som antyda att planerna för Nordens enhet 1808 utgingo från Napoleon. Danmarks lärde torde bäst vara i tillfälle att bekräfta eller vederlägga ofvanstående uppgifter och förmodanden. Att danska hofvet varit fremmande för luftbalongernas öfversändande till Skåne, är å andra sidan icke troligt.

[4]) Jfr härom åttonde kapitlet.

SJUNDE KAPITLET.

Öfversigt af den Inre ställningen.

(*1796–1809*).

Tryckfrihetens tillstånd. — Zibet i egenskap af censor librorum. — Lagskipningen. — Utrikes ärenderna. — Krigsförvaltningen. — Finanserna. — Krigskostnaden. — Rikshushållningen. — Enskiftes-stadgan — Drottning Fredrikas första ankomst till Drottningholm. — Missämja mellan konungen och drottningen. — Försoning. — Nya misshälligheter. — Fröken Kaulbars' missöde. — De kungliga barnens uppfostran. — Anekdot. — Hofvet. — Hertigen af Södermanland. — Utdrag af hans bref till Reuterholm. — Dennes återkomst till fäderneslandet. — Brytning mellan hertigen och Reuterholm. — Hertigen och konungen. — Finska gardet — L. v. Engeströms profetia om en statshvälfning. — Hertigen och Armfelt. — Den förres vänkrets — I hvad mån var hertigen delaktig i stämplingarne mot Gustaf Adolf? — Försoning mellan dessa begge höga anförvandter. — Konungen och general-adjutanten friherre Fock. — Hertig Fredrik och prinsessan Sofia Albertina. — Munck. — Reuterholms afresa från Sverige och nya irrfärder. — Möte med prinsen af Hessen. — Reuterholm och Gustaf III. — Den förres spådom om en statshvälfning. — Fröken Rudenschöld. — Vetenskaperna — Qvensel, Schwartz, Holmbergsson och Hermelin. — Berzelius. — d'Albedyhll, Skjöldebrand och Hamilton — Höjer, Silfverstolpe och Adlersparre. — Sergel. — Utmärkta målare och musici. — Skaldekonsten. — Franzén och Tegnér.

Att kriget och de oredor det medförde, skulle störande inverka på gången af de inre anglägenheterna, var naturligt, och det tillhör oss nu, att framställa dessa i enlighet med den förut i detta arbete iakttagna plan.

I fråga om *tryckfriheten* fullkomnades det tvång, som redan utmärkte de sista åren af förmyndare-regeringen, och Gustaf Adolf fortgick i detta afseende raskt på den bana, som hans fader beträdt. Hans första åtgärd, åsyftande inskränkning i då gällande tryckfrihetsförordning, var den, som gjorde utgifvandet af dagblad och andra periodiska skrifter beroende af kanslikollegii tillstånd [1]). Sedermera följde den ena mot såväl den

[1]) Kongl. kungörelsen af den 26 Mars 1798. Sannolikt härledde sig denna författning närmast från den förskräckelse, Silfver–

inländska som utländska bokhandeln och pressen riktade preventiva författningen den andra tätt i spåren. Den strängaste censur infördes [2]), och då konungens system och regering ingalunda skonades i utlandet, förbjöds all införsel af danska [3]) och franska [4]) skrifter. Derjemte ålades de svenska tidningsskrifvarne att endast på ett visst *föreskrifvet* sätt angifva och stafva namnet på franska styrelsens chef [5]), hvarjemte de förständigades

---

stolpes och Adlersparres uppträdande som publicister året förut alstrat på samhällets höjder.

[2]) Regeringens första uppmärksamhet synes hafva blifvit riktad på bokhandeln, som 1799 och 1800 företedde några synnerligen misshagliga skrifter af H. Hjerta, Masson, m. fl. I följd häraf slungades varningen och den preventiva granskningsrätten allraförst mot några enskilta boktryckare och bokhandlare. Men kort härefter utfärdades allmänt förbud för bokhandlare, lånbiblioteksegare, m. fl., att sprida någon art böcker vare sig in- eller utländska, innan skriftligt tillstånd dertill blifvit utfärdadt af kongl. bibliotekarien P. Malmström, som af hofkanslers-embetet blifvit förordnad som censor. Särskilda anledningar framkallade sedan 1804 de hårda slag, som drabbade spridandet af tidningar. Sålunda kunde ingen svensk eller utländsk tidning utdelas bland allmänheten, innan den genomgått den i detta afseende föreskrifna granskning af samme Malmström. De misshagliga numrorne indrogos och delgåfvos monarken, äfven om han befann sig på utländsk botten, så noggrann var han att sjelf läsa Europas ofördelaktiga omdömen om honom. Jfr P. Malmströms Embetsberättelse till Kongl. Maj:t, Stockholm 1819, samt de af P. Wallmark utgifne Strödda Handlingar till Publicitetens historia, sid. 168 ff.

[3]) Kungörelsen af den 14 Sept. 1804. Anledningen till förbudet var en artikel om Sverige, införd i Archives der Nord af professor Olivarius i Kiel, och hvaruti Gustafs politik skoningslöst bedömdes.

[4]) Bref från Gustaf Adolf till hofkanslern Zibet, Würtzburg d. 26 Aug. 1804, se Strödda Handlingar, a. st., sid. 189 ff. Orsaken till detta förbud var åter den stränga artikeln i Monitören, hvarom se sid. 176.

[5]) Genom cirkulär af Boktryckeri-societeten af d. 4 Dec. 1804 föreskrefs först, att kejsar Napoleon endast fick benämnas: *M. Bonaparte*, eller *M. Napoleon Bonaparte*, och derefter utfärdades den 13 Jan. 1807 det märkvärdiga cirkulär af bokhandels- och boktryckeri-ombudsmannen, hvaruti hvarje tidningsskrif-

att ur sin utrikes afdelning med ganska få undantag utesluta artikeln Frankrike [6]).

Ehuru Gustaf Adolfs åsigter i dessa ämnen äro kända, egde han dock isynnerhet i hofkanslern, baron Zibet, åt hvilken han förnämligast uppdragit vården af desamma, en mer än nitisk verkställare af sina befallningar. Ingenting bekräftar på ett tydligare sätt detta omdöme, än de hemliga skäl, Zibet anförde till den åtgärd han vidtagit att förbjuda fortsättningen af Georg Adlersparres tidskrift: *Läsning i Blandade ämnen.* Han utlåter sig härom i en förtrolig skrifvelse till den sistnämnde på sätt som följer: »*Renlärigheten af afhandlingen om Suveräniteten bestrider jag alldeles icke; men den torde vara fattlig för få läsare, och följaktligen kunna missleda många. Politiska metafysiken, som säkert verkat mera ondt än godt, har lyckligtvis kommit ur mode. Att ånyo göra den till ett trätoämne, blefve alltså likaså litet gagneligt som det företag, att genom frågor och erinringar om adelns bestämmelse uppväcka en nästan glömd syskontvist emellan stånd, dem sämjan bör förena*» [7]).

vare ålades att kalla Napoleon: *N. Bonaparte.* Denna förändring anbefalldes af den orsak, att talet 666, som var vilddjurets tal i Uppenbarelseboken, ej inträffade på d. v. franska kejsarn, så vida ej hans namn skrefs på detta sätt. Då Napoleon erhöll kunskap om denna förändring, berättas han hafva skrattat och sagt: »*Cette M., qui le Roi de Suède ne permet pas à ses Journalistes de mettre à la tête de mon nom, je le ferai mettre à la fin du sien*», och man vill påstå, att konungen verkligen i Monitören någon tid derefter kallades: *Gustave Adolphe M.* Giftig anspelning på ryktet om Gustafs oäkta börd!

[6]) Genom Cirkulären af den 15 Dec. 1804 och d. 28 Jan. 1806.

[7]) Bref från Zibet till G. Adlersparre, Stockholm d 23 Juni 1802. Se den sistnämndes Histor. Handlingar, VII, 89 f. — Då Zibet den 28 Maj 1801 utnämndes till hofkansler, uppdrogs åt honom tillsynen öfver boktryckerierna, hvilken tillsyn närmare bestämdes och utvidgades genom instruktionen för hofkanslern af år 1802. Förut hade denna tillsyn tillkommit kanslikollegium. En samvetsgrann och nitisk medhjelpare åt Zibet i det ansvarsfulla kall, som blifvit honom anförtrodt, var, såsom vi redan antydt, kongl. bibliotekarien Malmström, som kraftigt understöd-

Hvad *lagskipningen* beträffar, hafva vi många skäl för det antagandet, att den samvetsgrannt vårdades såväl af konungen [8]) personligen i de ärenden, som honom tillhörde att handlägga, som af hans förnämsta embetsmän [9]). Flere bevis för detta påstående skulle kunna framdragas. Men detta hindrade likväl icke, att, då politiska passioner mellankommo, rättvisan hos den förstnämnde icke så sällan urartade till orättvisa [10]), äfvensom flere bland de sistnämnde vid handläggningen af dessa grannlaga göromål i allmänhet röjde tecken af skuggräddsla och fruktan att stöta makten, hvilka

des af sina anordnade tjenstemän Björkegren och Wallmark. Se den sistnämndes Biografi i Biogr. Lex., XIX, 456 ff.

[8]) Ett vackert bevis på dylik samvetsgrannhet anför statssekret. Rosenblad i sina anteckningar. Då Westindiska kompaniets oktroj skulle tilländagått, understödde ordföranden i direktionen, grefve af Ugglas, den begärda förlängningen. Rosenblad bestred kraftigt densamma, och monarken syntes vacklande, tills Ugglas, blottad på andra skäl, erinrade derom, att konungen sjelf hade aktier i bolaget. Denna anmärkning afgjorde genast ärendet enligt R:s åsigt.

[9]) Under hela Gustafs regering fortfor grefve C. A. Wachtmeister att i egenskap af Riksdrots stå i spetsen för lagskipningen, och allmänhetens förtroende till hans rättrådighet var så stort, att Gustaf Adolf ofta erhöll suppliker af rättsökande, som började: *»Vi bönfalla, att E. Maj:t ville nådigst anmoda riksdrotsen att sitta i vår sak»*. Biogr. Lex, XVII, 351. Revisions-sekreteraren grefve J. H. Gyllenborg förvaltade med sin kända redlighet och oförtrutenhet justitiekanslers-embetet, som enligt förordnande bestriddes af riksdrotsens son, revisionssekr. grefve H. G. Wachtmeister under den tid Gyllenborg sommaren 1808 tjenstgjorde hos konungen i egenskap af general-auditör.

[10]) Bevis härpå äro den process, konungen lät anställa mot några af oppositionens män under 1800 års riksdag; förfarandet mot Boheman (sid. 147 f.), garderna, m. m. Den förstnämnde saken afdömdes vid Jönköpings hofrätt på ett sätt, som hvar klok person hade förutsett. De anklagade frikändes efter erläggandet af några obetydliga penningeböter. Riksdrotset var så emot denna process, att han bestämdt afsade sig all befattning med densamma, som i följd häraf sattes i gång genom stats-sekreteraren för inrikes expeditionen. Detta bevisar sjelfständighet å W:s sida.

tvenne betänkligheter ofta nog synas hafva utöfvat ett mindre helsosamt inflytande på deras domar [1]).

I *utrikes ärenderna* hade Taube, Fersen, Toll, Lagerbjelke, Armfelt, Stedingk m. fl., hufvudinflytandet till tiden omkring konungens första tyska resa. Men från denna tid gaf monarken sjelf hufvudsakligen riktningen åt de beslut, som togos i denna gren af förvaltningen, och de förra hemliga rådgifvarne förmådde nu lika litet uträtta emot allmakten af den suveräna viljan, som de, hvilkas embeten ålade dem att i dessa afseenden ej undandölja sanningen för den allenastyrande [2]).

---

[1]) Sålunda dömdes t. ex. af d. v. tillförordnade regering 1806 den utmärkte rättslärde, d. v. docenten vid Upsala Akademi, J. Holmbergsson, till förlust af rättighet att föra andras talan, emedan han i en besvärsskrift nyttjat några *sanna*, ehuru för den tiden ovanligt *frimodiga uttryck*. Se om detta mål H:s lefnad i Biogr. Lex., XI, 202 f. Mångfaldiga andra exempel att förtiga.

[2]) Vi hafva sett, huru interimistisk förvaltningen af utrikes ärenderne varit till **1801**. Sparre och Ehrenheim hade namnet af utrikes ministrar, medan helt andra personer styrde. De förre arbetade för freden, medan de sednare ej sällan rådde monarken i en helt motsatt syftning. I denna falska ställning befunnos sakerna till **1801**, då Ehrenheim definitivt mottog utrikes portföljen. Det krigslystna partiets mening hade varit att aflägsna Ehrenheim, och fylla ministéren med sina anhängare. I detta ändamål ville man hafva Fersen till kanslipresident och Zibet till hofkansler, G. Lagerbjelke till kabinetts-sekreterare, o. s. v. Planen till denna minister-revolution var af Toll och hans vänner redan utkastad och Ehrenheim af Gustaf Adolf tillsagd att draga sig tillbaka, m. m., då oförmodade händelser mellankommo, hvilka vållade en rubbning i planen. Fersen vägrade nemligen för andra gången att mottaga den honom erbjudna portföljen, samtidigt tycktes äfven genom Köpenhamns bombardering o. d. det engelska systemet vinna öfvervigten. Ehrenheim biföll då att öfvertaga ledningen af utrikes ärenderna, och fick sig till biträde i de honom närmast underordnade platser förordnade Zibet, Lagerbjelke, m. fl. På detta sätt uppkom ett slags koalitionsministér, som fortfor att arbeta i motsatta syftningar till tiden omkring 1803—1804. Lagerbjelke var nu den förste, som slog om och öfvergick till det fredliga partiet. Honom följde Armfelt, Zibet och alla de öfrige, som nyss förut ifrigast smickrat Gustafs krigslystnad. Ministéren hade sålunda småningom öfvergått på samma linie i afseende på det system,

Det ytterst bristfälliga och ofullständiga skick, hvari flere af de detaljer, som tillhöra *rikets försvarsmedel till lands och sjös,* vid krigets utbrott sig befunno, vittnar tillräckligt om andan och skaplynnet af det system, som var det förherrskande i denna förvaltningsgren. Förnämsta skulden till dessa missförhållanden får man väl tillräkna konungen, hvars ombytlighet i planer och begångne felsteg äfven i dessa hänseenden äro erkände. Men om de män, åt hvilka han vid sin sida anförtrott vården af dessa angelägenheter, i allo uppfyllt, hvad deras pligt fordrade, samt framför alla andra intressen afsett fäderneslandets och det gemensamma bästas, är en fråga, hvaröfver vi ej anse oss befogade, att ännu fälla något omdöme [3]).

Man kan med mycket skäl säga, att under den upplyste och ovanligt nitiske presidentens i statskontoret, friherre C. E. Lagerheims [4]) vård, *finansernas* ställ-

---

som borde följas i utrikes angelägenheterna. Men denna frontförändring aflopp ej utan fara för dem, som sålunda öfvergåfvo sina förra läger. Lagerbjelke och Armfelt föllo i ett slags onåd. Sedermera behandlades Zibet med hårdhet, emedan han vågade råda Gustaf att sluta fred, och vi hafva sett, huru pass säkert Ehrenheim satt fast i sadeln. Lagerbjelkes efterträdare i kabinetts-sekreteraretjensten, G. af Wetterstedt, dolde ej heller sanningen för högstdensamme, då han fann tillfället dertill gynnande, ehuru hans fogligare lynne gjorde att någon brytning ej inträffade. Jfr hela vår föregående framställning, samt Bref från Ehrenheim, Lagerbjelke, von Brinckman, Johan v. Engeström till L. v. Engeström 1797—1808.

[3]) I mycket af hvad som rörde denna gren af de allmänna angelägenheterna, liksom i de flesta öfriga, höll således Gustaf Adolf och hans regering ej hvad de i början lofvat. Största inflytandet i allt hvad till krigsväsendet hörde hade alltid de män, som beklädde de hithörande embeten. Något hemligt gunstlingsvälde synes följaktligen ej härvidlag hafva egt rum. Nyssnämnde män voro under loppet af olika tider förnämligast följande: C. Lagerbring (statssekreterare för krigsärenderna), Vegesach, Tibell, Melin, Cronstedt, Rajalin, friherre Bror Cederström (president i krigskollegium), Helvig (general-fälttygmästare), m. fl.

[4]) President i statskontoret under hela loppet af konungens regering.

ning blef med hvarje år alltmera blomstrande ända till krigets utbrott. Genom 1803 års lika väl uttänkta, som skickligt utförda realisation [5]) förságs riket med ett godt och till sitt värde stadigvarande *mynt* [6]), under det de öfverflödande *riksgäldssedlarne,* hvilka dittills förorsakat så mycken förvirring, började med stark fart försvinna ur rörelsen [7]). Derjemte skedde så starka afbetalningar på statsverkets af *statskontoret* garanterade skuld, att då densamma år 1801 utgjorde något öfver 2 millioner R:dr, hade den år 1805 nedsjunkit till ej fulla 400,000 R:dr, sålunda blifvit under loppet af fyra

---

[5]) Sedan de vid Norrköpings riksdag för realisationen (se sid. 88 f.) utstakade grunder af flere skäl ej kunnat följas, uppgjordes af Lagerheim nya sådana, som kungjordes genom förordningen af den 4 Nov. 1802. Dessa nya grunder voro hufvudsakligen följande: 1) att Banken skulle inlösa 15 millioner r:dr riksgäldssedlar med 10 millioner r:dr banko, på det sätt, att tvåtredjedelar betaltes med klingande mynt eller bankosedlar, och en tredjedel godtgjordes med bankens obligationer på 10 år med 4 procents ränta; 2) att andra hälften af förmögenhets-afgiften skulle eftergifvas, samt 3) att det vid riksdagen fattade beslut om kurantsedlar komme att förfalla. Som erforderlig fond för realisationen uppgafs förra hälften af förmögenhetsafgiften, Wismarska pantskillingen (om Wismars försäljning se Tolls Biografi, I, sid. 85 ff.), samt några andra medel. Enligt kungörelsen af den 23 Juli 1803 förklarades realisationen skola taga sin början den 29 Aug. samma år. Jfr Skogman, Anteckningar om Rikets Ständers Bank, I, 112 ff., samt Biogr. Lex., art. M. Rosenblad, XIII, 203 ff.

[6]) Bankens metalliska kassa, som i Juni 1803 utgjorde 2,244,000 r:dr, med en vexel-banko-skuld af endast 1,440,000 r:dr, var vid 1807 års slut 2,909,000 r:dr, med en sedelstock af 9,554,000 r:dr specie. Medelkursen för sistnämnde år var på Hamburg 55 skill. Under sådana förhållanden kunde rikets ständers revisorer öfver banko- och riksgäldsverken nyssnämnde år på goda skäl förklara »*realisationens varaktighet icke vara någon osäkerhet underkastad*».

[7]) Riksgäldssedelstocken, som vid realisationsdagen uppgafs utgöra 17,179,781 r:dr, hade vid 1807 års slut redan nedgått till 7,609,000 r:dr, hvilka banken borde inlösa till största delen, och återstoden skulle, enligt riksgäldskontorets åtagande år 1803, med inflytande bevillningsmedel inlösas.

fyra år förminskade med öfver en och en half million samma mynt [8]).

Man finner lätt, huru dessa förmånliga resultater endast kunnat framkallas genom ett sammanstötande af gynnsamma konjunkturer, understödda och begagnade af det menskliga förutseendet, klokheten och snillrika beräkningar [9]). Men huru förfärligt olika utfaller icke denna gynnsamma ställning mot den, som efter blott några års förlopp visade sig vid slutet af konungens regering! Bankens fasthet hann väl ännu ej att i någon väsendtlig mån rubbas [10]). Deremot rönte riksgäldskontoret [1]) och statskontoret [2]) jemte flera andra offentliga

[8]) Se Protokoll, hållet inför f. d. konungen d. 14 Mars 1808, angående statsverkets tillstånd i afseende på gälden, jemte riksens ständers fullmäktiges i banken och riksgäldskontoret i samma ämne afgifne berättelser för åren 1801—1807. Stockholm 1809.

[9]) Många betydande män motarbetade realisationen, såsom Zibet, C. Lagerbring, grefve F. Fersen, m. fl. Slutligen måste M. Rosenblad, för att utverka konungens bifall, på sina knän besvärja honom att i motsatt fall inställa sin då tillämnade utländska resa, emedan uppror skulle utbryta i landet, o. s. v. Detta verkade. Jfr Rosenblads anteckningar.

[10]) Bankens enda känning af kriget var att den måste till konungen aflemna det kreditiv af 1 million r:dr, som 1800 års ständer gåfvo honom rättighet att lyfta i händelse af behof, samt att banko-sedelstocken vid 1808 års slut hade vuxit till 17,526,000 r:dr, för hvilken tillvext i sedlar bankens metalliska valuta genom indragning af subsidiemedel från England likväl blifvit i förhållande ökad. Bankens ställning vid nämnde års slut var således icke ofördelaktig.

[1]) Ehuru riksgäldssedlarne borde nu hafva varit försvunna ur rörelsen, emedan banken hade deraf infriat omkring 300,000 r:dr mer, än de 15 millioner r:dr, som den vid 1800 års riksdag ålades, och återstoden skulle med inflytande bevillningsmedel inlösas, befanns dock, att vid 1808 års slut voro ännu 6,354,000 r:dr riksgäldssedlar utlöpande. Detta härledde sig deraf, att en del af krigskostnaden hade blifvit bestridd genom ny utgifning af riksgäldssedlar. För dessa sedlar fanns hvarken i banken eller riksgäldskontoret någon inlösningsfond.

[2]) Jfr Kongl. Maj:ts nådiga proposition till rikets ständers statsutskott om statsverkets tillstånd, inkomster, utgifter, skulder och

verk i följd af kriget sådane för dessa verks framtida säkerhet och bestånd vådliga stötar, hvarigenom icke allenast frukterna af de föregående årens kloka förvaltning helt och hållet omintetgjordes, utan de äfven närmade sig en statsbankrutt, hvilken utan statsmakternas kraftiga mellankomst förmodligen blifvit oundviklig. För att kort och träffande teckna finansernas tillstånd vid slutet af Gustaf IV Adolfs regering, synes det oss slutligen, som behöfde man endast erinra derom, att kriget, sedan de utgifter som blifvit bestridda med engelska subsidiemedel, likväl blifvit afdragne, till den 20 Maj 1809 kostat riket en summa af 13,378,000 R:dr Banko [3]).

Att här fullständigt uppräkna och redogöra för alla de åtgärder och författningar, hvarmed denna regering sökte att upphjelpa och förbättra landet i afseende på dess inre förhållanden, dess *åkerbruk, näringar, handel,* m. m., — skulle lika litet öfverensstämma med detta arbetes omfång och plan, som det förmodligen skulle föga roa läsaren. Vi åtnöja oss derföre med, att hänvisa läsaren till de källor [4]), hvarest nödiga upplysningar i dessa afseenden kunna hemtas, samt tillåta oss endast att göra den anmärkningen, det genom den enda stadgan om *Enskiften* [5]) för rikets framtida trefnad

---

fordringar samt hvad till dess upprätthållande erfordras; gifven vid riksdagen i Stockholm d. 5 Juni 1809.

[3]) Kongl. Maj:ts allmänna nådiga proposition till riksens ständers statsutskott, angående banken, statsverket och riksgäldskontoret. Gifven vid riksdagen i Stockholm d. 9 Juni 1809.

[4]) Framför alla andra utmärka sig i detta afseende de anteckningar af M. Rosenblad, hvilka blifvit begagnade vid teckningen af R:s lefnad i Biogr. Lex.

[5]) Af den 4 Febr. 1807. Redan förut hade författningar rörande enskifte i Skåne, Westergöthland och andra enskilta orter utkommit. Märkligt är, att endast den föreställningen, att *uppror* genom byarnes bibehållande kunde lättare åvägabringas, än om de sprängdes, synes hafva bevekt Gustaf Adolf att lemna sitt bifall till enskiftesstadgans utfärdande. Jfr härom Biogr. Teckn. af Toll, I, 83.

och bestånd sannolikt en grund lades, hvarigenom de landförluster möjligen ersattes [6]), hvilka blefvo en följd af Gustaf Adolfs fäderneslands-skadliga politik.

Ehuru konungen under de första åren af sin regering åtnjöt folkets odelade förtroende, och rikets ställning lofvade en bättre framtid, var han för sin enskilta del ej lycklig. Han synes ej hafva lyckats att vinna sin unga sköna gemåls kärlek, och de första månaderna efter hans förmälning voro i följd häraf lika sorgliga, som de bort vara afundsvärdt lyckliga.

Den dag, den unga drottningen första gången anlände till Drottningholm efter en lång och mödosam resa från det dyra älskade fäderneheminet, var en den skönaste Oktoberdag man kunde önska sig. Hon blef emottagen med all den ståt, som tillkom hennes rang, och kanonens dunder blandade sig med den från alla håll sammanströmmande välklädda och nyfikna menighetens jubelrop. Hela stranden var betäckt med prydligt utstyrda båtar och slupar, hvilkas flaggor och vimplar sakta svajade i den milda höstvinden.... Från alla kanter böljade massan framåt slottet, der den kungliga slupen skulle lägga till; långs utmed den stora vägen såg man en rad af vagnar, öfverfulla af åskådare, hvaraf man till och med upptäckte några på vagnstaken; ja till och med i träden hade nyfikna stigit upp,

---

[6]) Sålunda steg folkmängden, hvilken 1810 var 2,377,851, år 1840 till 3,138,887, d. v. s. nästan till samma höjd, som i Carl XI:s tid, då Sverige hade en vida större geografisk utsträckning och egde hela Finland, Ingermanland, Estland, Liffland, Pomern m. fl. länder, och då dess folkstock utgjorde 3,300,000 personer. Under samma tidrymd minskades Sveriges spanmålsinförsel i lika förvånande grad, så att efter 1820 kunde vi börja att exportera spanmål. Men hade dessa gynnsamma resultater kunnat vinnas utan ett förbättradt jordbruk? Och betingades icke denna förbättring i främsta rummet af lagen rörande Enskiftena? Så ser man sig ofta tvungen, för att bedöma halten af en tids förvaltning, att skåda den i dess resultater, och i detta afseende tro vi Gustaf IV Adolfs tid förtjena högt loford.

för att från denna höjd njuta af en så mycket friare och större utsigt öfver denna intagande tafla....

Vid landstigningsstället blef drottningen mottagen af konungen och den öfriga kungliga familjen, omgifne af deras hof och rikets högsta embetsmän och kårer. Härifrån skedde tåget i procession till slottet, hvarest enkedrottningen Sofia Magdalena i en af de stora slottssalarne väntade sin unga sköna sonhustru. Så snart Fredrika varseblef den gamla drottningen, var hon färdig att kasta sig på knä framför henne samt kyssa hennes hand; men Sofia Magdalena afböjde dessa vördnadsbetygelser och tryckte henne i stället med ömhet till sitt bröst. Derpå tog hon henne vid handen och förde henne till hennes rum, för att der njuta ett ögonblicks hvila, under det hon klädde om sig. Hon skänkte henne då äfven ett vackert halsband af diamanter, det hon sjelf lindade om hennes hals. Föröfrigt förflöt denna afton under hvarjehanda ceremonier och presentationer och erbjöd ingenting anmärkningsvärdt. Prinsessan syntes vara mycket nedstämd, besvärad och uttröttad, och röjde hvarken öfverraskning eller förtjusning.

Några dagar härefter [7]) firades i slottskapellet i Stockholm förmälningsceremonien, och samma afton gafs en stor måltid i rikssalen jemte den vid dylika högtidliga tillfällen vid hofvet af ålder brukliga fackeldansen. Följande dagen var stor cirkel vid hofvet och mottagning till lyckönskningar för det kungliga paret. Men hvad händer nu? Knapt hade denna ceremoni tagit sin början, förrän den unga drottningen svimnade, och man blef tvungen att bära henne i hennes rum, der hon återfick sansningen, men under en störtflod af tårar....

Vi tillåta oss ej, att här nedskrifva de besynnerliga detaljer, som hofvets krönika haft att förmäla om dessa första dagar, som påföljde det kungliga parets förmälning. Nogaf att dessa höga makar på intet sätt kunde komma öfverens, och den synbart kalla likgiltig-

---

[7]) Den 31 Okt. 1797.

het, hvarmed de bemötte hvarandra, meddelade sig på ett högst obehagligt sätt åt hela deras omgifning, och förvandlade förmälnings-högtidligheterna och festerna till nästan lika många sorgehögtider.

På detta sätt tillbragtes flere dagar, hvarunder förklaringar väl bragtes å bane, men hvilka endast bidrogo att ytterligare reta konungens högfärdiga och ovänliga sinnesstämning, så att han snart beslöt att aflägsna sig ifrån sin unga gemål. Han drog sig derföre mot slutet af November månad 1797 tillbaka till Haga, hvarest han i den djupaste enslighet och endast omgifven af några få äldre herrar, hvilka voro på intet sätt egnade att skingra den dystra melankoli som plågade honom, tillbragte en tid af flere månader. Han var i högsta grad olycklig, och led grymt af den likgiltighet och det aflägsnande, drottningen syntes visa honom. Detta lidande ökades af den enslighet, hvari han lefde, och ofta irrade den olycklige fursten om aftnarne omkring i parken, vridande händerna och gjutande bittra tårar. »*Man har målat för mig äktenskapet såsom höjden af mensklig lycka*», yttrade han en gång under djup bedröfvelse till en af sine förtrogne [8]), »*och jag har deraf endast hemtat anledningar till bittra sorger*». Då han, såsom ofta hände, reste till staden, för att sköta regeringsärenderna, såg han sällan eller aldrig drottningen, och dessa unga makar lefde vid denna tid på den mest fremmande, att ej säga pinsamma fot med hvarandra.

Under allt detta var drottningens belägenhet föga mera angenäm. Hon sade sig vara olycklig, och blotta åsynen af hennes man ingaf henne räddsla. Fåfängt bemödade sig hennes damer att skingra den sorg, som bodde i hennes hjerta, och allt som omgaf henne egnade sig endast att väcka saknad af föräldrahuset och längtan att dit återvända [9]).

---

[8]) Grefve De la Gardie, enligt anteckning i S. S.

[9]) Det är bekant, huru Gustaf Adolf vid ett sednare tillfälle bortvisade en af drottningens hofdamer, fröken Charlotte Frisendorff,

På detta sätt tillbragte de nygifta unga makarne det glädjetommaste lif, som i deras ställning gerna är tänkbart. Denna fullkomliga söndring varade flere månader, hvarunder man isynnerhet ifrigt bemödade sig att förmå konungen att taga det första steget till inledande af ett vänligare förhållande. Man förestållde honom, huru mycket fortfaron af en dylik uppenbar misshällighet skulle skada honom i nationens ögon, hvilken han borde föregå med föredömet af ett lyckligt husligt samlif, och eftergifvenhet och försakelse i egenskap af äkta man; man sökte öfvertyga honom, att han genom ett mildt och kärleksfullt bemödande lika lätt skulle vinna drottningens hjerta, som svårigheten häraf skulle ökas i den mån han fortfor att visa sig kall och likgiltig emot henne. Men allt var förgäfves. Den egenkäre och högmodige monarken hoppades alltid, att han genom sin blotta frånvaro skulle i drottningens sinne åstadkomma den förändring, hvilken han var för stolt att sjelf söka bereda genom ett derefter lämpadt uppförande. Å andra sidan saknades icke personer, hvilka sökte i en försonande syftning inverka på drottningen; ibland dessa anmärka vi isynnerhet drottningens mor, den gamla markgrefvinnan af Baden, som underhöll en trägen brefvexling med sin dotter, konungens gamla gunstling, baron Fleming, grefvinnan Piper, m. fl. Så många förenade bemödanden blefvo slutligen icke utan sina goda följder, så att man snart med glädje märkte, att drottningen började bemöta sin gemål på ett sätt som egnade henne. Hon icke allenast syntes med nöje höra på hvad denne hade att säga henne, utan gaf honom äfven då och då blickar, hvilka afslöjade den förändring, som föregått i hennes inre. En fullkomlig försoning egde rum. Och från detta ögonblick skulle man kunna citera dessa unga makar såsom ett mönster

derföre att hon i drottningens närvaro tillåtit sig ett högst opassande gyckel med konungens person, och hvilket denne genom en spegel från ett närbeläget rum till sin stora förtrytelse varseblifvit.

för dylika. Å konungens sida: tillgifvenhet, aktningsbetygelser, små uppmärksamheter, med ett ord allt, som plägar utmärka en sann och lefvande böjelse, och om drottningen satte värde härpå, så var det derföre att hennes gemål häri var uppriktig och naturlig. Således lyckades denne att helt och hållet vinna sin makas tillgifvenhet, hvilken hädanefter egnades honom i så fullt mått, att ingenting återstod att önska. Ja äfven vid de tillfällen då Gustaf, såsom någon gång hände, emedan hans lynne var underkastadt besynnerliga vexlingar och afvikelser, glömde sig i sitt uppförande emot henne, hade han den sällsynta lyckan att alltid finna henne eftergifvande och trogen sina pligter såsom maka och mor. Hon beklagade sig aldrig; hon talade alltid med aktning om konungen [10]).

Ett högst sorgligt afbrott i detta goda förhållande, som sedan denna förändring förherrskat mellan det kungliga paret, inträffade likväl mot slutet af konungens regering, och gaf deras husliga lycka och lugn ett sår, hvilket aldrig riktigt läktes. Händelsen som tilldrog sig på Gripsholm i Januari månad 1808, var följande:

Ehuru drottningen vanligen ej blandade sig i politiken [1]), saknades dock icke personer, hvilka sökte att genom henne inverka på konungen. Bland dessa personer framstår i främsta rummet drottningens mor, den gamla markgrefvinnan af Baden, ett herrsklystet och ränkfullt fruntimmer, som genom en fortsatt brefvexling med sina begge döttrar, drottningen af Sverige och

---

[10]) Detta höga äktenskap välsignades med 5 barn: 1) Gustaf, född d. 9 Nov. 1799; 2) prinsessan Sofia Wilhelmina, född d. 21 Maj 1801; 3) Carl Gustaf, storfurste af Finland, född d. 2 Dec. 1802, död d. 10 Sept. 1805; 4) prinsessan Amalia Maria Charlotta, född d. 22 Febr. 1805, och 5) prinsessan Cecilia, född d. 22 Juni 1807.

[1]) Om det någon gång skedde, såsom händelsen var vid konungens återkomst från Pomern (1807) eller från Åland (1808), så var det mera genom tårar och böner, än genom några egentliga statsskäl, som den stackars Fredrika föga förstod.

kejsarinnan af Ryssland, eftersträfvade ett slags hemligt inflytande. Sedan Badiska hofvet omfattat det fransyska intresset, upphörde hon isynnerhet ej att gifva den förstnämnda goda råd, huru hon borde bete sig, för att ändra konungens, sin gemåls, uppförande och härigenom försöka att förekomma det fall, hvilket han eljest, såsom hon förutsade, osvikligen skulle bereda såväl sig sjelf, som sin familj.

En dag då drottningen från sin mor mottagit ett bref af ofvannämnde syftning [2]), blef hon öfverraskad af sin gemål, som med en sträng och häftig ton begärde att få se hela denna brefvexling. Naturligtvis lydde Fredrika, men huru gerna och med hvad grad af mod, kan hvar och en förstå. Hennes olyckliga aning slog också in. Ty knapt hade Gustaf hunnit att genomögna dessa bref, förrän han råkade i den häftigaste vrede. Han öfverhopade sin ädla och aktningsvärda gemål med de mest opassande beskyllningar, for ut i otidigheter emot hennes mor, samt sade sig vara förrådd i sin egen familj. Hans tillstånd var i sanning beklagansvärdt, emedan bitterheten och hämnden så förvirrade honom, att han föga visste, hvad han sade. »*Jag är den olyckligaste varelse på jorden*», utropade han, under det han vridande händerna mätte golfvet med häftiga steg. »*Jag har sett de heligaste band, som kunna förena de dödliga, ja sjelfva blodsbanden brytas*» .... Och detta sade han icke allenast till drottningen, utan till flere af sin närmaste omgifning. Ja han gick så långt, att han för tillfället afbröt allt umgänge med sin maka,

---

[2]) I detta bref yttrar markgrefvinnan också, att Gustaf tyckte om Elisabeth; att hans modiga beslut att trotsa Catharina midt i hennes hufvudstad (se föregående del, sjunde kap.), hvarför man så mycket berömde honom, endast härledde sig af hans lidelse för Elisabeth, samt att denna prinsessa ingifvit honom tankan att anhålla om Fredrikas hand. Denna uppgift innehåller således en märklig bekräftelse på en mängd saker, som vi i föregående del af detta arbete anfört beträffande Gustaf Adolfs vistelse i Petersburg och der förefallne tilldragelser.

som han på åtta dagar ej såg, ej ens under måltiderna.

Man begriper lätt, i hvilken beklagansvärd belägenhet den stackars drottningen skulle befinna sig under dessa olycksdigra dagar, som tillbragtes på det ensliga Gripsholm (i Januari 1808). Hon öfverlemnade sig åt den häftigaste sorg, som föga lättades af de ymniga tårar den kostade henne, och ville för ingen del tröstas af de deltagande fruntimmer, hvilka omgåfvo henne. Förgäfves önskade hon sig tillbaka till den lyckliga tid, hon tillbragt vid sina föräldrars hof, och hon nästan förbannade den dag, då hon mottagit detta diadem, hvilket beredt henne så många vedervärdigheter och sorger....

Det är svårt att säga, huru länge denna brytning kunde hafva fortfarit, såframt ej ett tillfälle erbjudit sig, som gjort en förlikning åtminstone till det yttre nödvändig. Dessa höga makar visade sig derföre offentligen vid de högtidligheter och fester, som egde rum i anledning af aftäckningen af Gustaf III:s bildstod, och endast de i hemligheten invigde torde haft skäl att af deras dåvarande skick och hållning sluta till hvad som föregått. Likväl kunde drottningen minst dölja sig, och den milda artighet, det älskvärda småleende, hvarmed hon öfverraskade alla på den bal, Stockholms borgerskap vid detta tillfälle gaf hofvet, bedrogo numera högst få. Väl hade hennes englalika skönhet ännu ej förlorat genom sorgerna sin ursprungliga glans, men i hennes sköna ögon återspeglades en matt tåreglans [3]) ....

---

[3]) Anteckning efter grefvinnan W. i S. S. — Hvad som äfven bidrog att reta Gustaf Adolf, var att han trodde sig hafva upptäckt ett kärleksförhållande emellan drottningen och en af sina kammarherrar, grefve G. Mörner, på hvilken dennas behag gjort det djupaste intryck. I sjelfva verket hade grefve M., utmärkt lika mycket genom sitt sköna utseende som genom sin ridderliga karakter, dödligt förälskat sig i drottningen, för hvilken han dock ej vågade yppa den eld, som förtärde honom. Men det är troligt att drottningen utgissade förhållandet, emedan

Vi böra nämna, att Gustaf Adolf alldeles ej gillade det sjelfsvåld och den lättsinnighet i förhållande till könet, hvilka varit förherrskande vid hans farbrors, regentens, hof, och i ännu högre grad vid hans saliga faders. Ett tydligt bevis härpå afgifver det öde, som drabbade fröken Kaulbars, en ung intagande, hos Deras Kongl. Högheter prinsessorna tjenstgörande hoffröken. Vi skulle ej anföra dessa enskiltheter, som vi ogerna vidröra, men då de äro karakteriserande för monarkens stränga seder och sålunda utgöra en tidsbild från samhällets höjder, torde de såsom i öfrigt temligen kända ej böra undanhållas vid teckningen af detta tidskifte.

Dyningarne efter de Gustavianska hofsederna lade sig ej så lätt. Fröken Kaulbars, efter ett ganska nära umgänge med en ung baron Stackelberg, befann sig i omständigheter, som ådrogo henne monarkens vrede. För att med ens göra ett slut på dessa vid hofvet dittills så vanliga uppträden [4]), kallade denne derföre baron Stackelberg till sig, samt befallde honom i stränga och förebrående ordalag att genast gifta sig med fröken Kaulbars. Naturligtvis lydde baronen, men med sådan vedervilja, att han ögonblicket efter vigselceremonien lemnade bröllopssalen, med den förklaringen, att han aldrig ämnade mera mottaga eller se sin kära hustru, hvars tårar och böner voro lika otillräckliga att qvar-

---

fruntimren i dylika ting äro skarpsynte. Emellertid känner man ej, att hon i detta fall glömt sin värdighet och sin pligt, och derigenom gifvit konungen ringaste skäl till misstankar: nogaf att denne vredgades på en gemål, som sannolikt var lika oskyldig i detta, som de flesta andra afseenden.

[4]) Någon tid förut hade en fröken P., nära anförvandt af familjen Fersen, och hoffröken hos hertiginnan af Södermanland, af samma skäl måst lemna hofvet och dröja några veckor hos sin moder. Man finner härom i von Engeströmska samlingen följande anteckning: »*Grefve Düben, slottsfogden Karström och baron Erik Cederström troddes alla tre hafva någon del i denna olycka, hvadan den förstnämnde reste utrikes, för att slippa gifta sig med fröken, den andra blef tokig, emedan han ej fick äkta henne, medan den tredje gifte sig med henne* (179 . . .)».

hålla honom, som alla de närvarande bröllopsgästernas [5]).

I egenskap af uppfostrare och fader för flere minderåriga barn, som behöfde en öm och kärleksfull vård, saknade Gustaf Adolf ej heller sina egenheter, som bevis hvarpå vi vilja anföra nedanstående mindre bekanta anekdot.

I allmänhet uppfostrades de kungliga barnen med stor omsorg och tillbörligt afseende på den samhällsställning de innehade, hvilket isynnerhet torde hafva varit fallet med kronprinsen [6]). Som guvernör för denna sistnämnde utmärkte sig också förra riksrådet, friherre Malte Ramel [7]) på ett sätt, som är öfver allt beröm. Deremot behandlade Gustaf Adolf icke så sällan kronprinsen med en utomordentlig hårdhet. Som prinsens första lärare i innanläsningen var ingen bättre i tillfälle att erfara detta, än en ung officer vid hertig Fredriks hof, vid namn Gripensvärd, hvilken i guvernörens frånvaro alltid borde följa sin höga elev.

En dag då prinsen och Gripensvärd voro sysselsatte med läsning, infinner sig löparen med tillsägelse, att den förstnämnde skulle ofördröjligen begifva sig till Hans Maj:t. Sagdt och gjordt. Men nu ville olyckan, att prinsen, då han vid Gripensvärds hand inträdde i det rum, der konungen befann sig, glömde att bocka sig, under det läraren sjelf gjorde i detta afseende allt hvad skyldigheten af honom kräfde. Förtörnad öfver denna hos ett barn ursäktliga försumlighet, rusade Gustaf Adolf emot prinsen, fattade honom i håret samt luggade honom häftigt, under det han vredgad yttrade: »*Jag skall lära dig att helsa på kungen!*» I detsamma gaf

---

[5]) Ur souvenirs de Mad:me d'E.

[6]) Prinsens spädaste barndom vårdades på det ömmaste af hofmästarinnan, grefvinnan Armfelt, hvilken i detta såsom de flesta andra hänseenden torde varit ett mönster för qvinnor.

[7]) Guvernör för kronprinsen 1803. Dennes lärare i vetenskaperna (sedan 1806) var dåvarande adjunkten vid Upsala universitet, den lärde N. F. Biberg.

han barnet en örfil, så att det föll med näsan emot golfvet och blef helt blodigt i ansigtet [8]).

Ett trumpnare, glädjetommare och i alla afseenden tråkigare *hof*, än Gustaf IV Adolfs, torde svårligen hafva funnits. Och huru kunde det väl annat vara, då en person sådan som denne konung skulle vara själen i detsamma! Olyckligtvis hade han ända från barndomen vant sig vid denna kalla österländska etikett, som lägger band på alla hjertats rörelser, och det behöfdes endast att konungen visade sig med denna stela orörliga blick och detta utseende af is, för att allt skulle blifva stumt såsom i Constantinopels seralj. Han talade sjelf med en knapt hörbar röst, på det ingen annan skulle understå sig att höja sin [9]). Huru helt annorlunda var icke förhållandet med denne qvicke och älskvärde Gustaf III, som man åtminstone egde friheten säga att man höll af!

---

[8]) Detta skall hafva tilldragit sig 1807, d. v. s. då prinsen var på sitt åttonde år. Den naturliga följden af ett så hårdt och omenskligt förfarande var också den, att prins Gustaf, enligt Gripensvärds yttrande, fruktade sin fader såsom för döden. Anteckning i S. S.

[9]) Naturligtvis skulle det hafva gått den »*kungliga*» högheten förnär, i fall Gustaf nedlåtit sig till samma ståndpunkt och linie med andra menniskor, och hurudana hans begrepp om »*majestätets*» art och helgd voro, det hafva vi sett (sid. 3). I öfrigt tecknar M. Rosenblad (a. st.) Gustaf Adolf i egenskap af umgängesmenniska och vän på följande sätt: »I umgänge sällan munter och glad. Hade inga nöjen, sökte gerna enslighet. Detta lynne hade han ärft af sin moder, våldsamt sinne af sin rätte far. Han var icke böjd för vänskap. Jag vet ej någon, för hvilken han hyste vänskap, utan för hans excellens grefve af Ugglas, hvilken egde hans högsta förtroende, besörjde hans enskilta affärer och styrde den hemliga polisen i Stockholm». Då olyckorna mot slutet af konungens regering hopade sig i jemnbredd med hans religiösa fanatism, blef lynnet ännu mer nedstämdt, dystert och buttert, och om denne Gustaf III:s son nånsin kunnat blifva nog uppsläppt, för att öppna sig till ett gladt och hjertligt — — skratt, det torde få betviflas. Man skrattar ej i det himmelska riket, och hvad är lifvet annat än en förberedelse till Gudars fröjd?!

Detta oaktadt saknades dock icke, synnerligen i början af konungens regering, stora och lysande fester vid hofvet[10]), ja till och med karuseller[1]) och andra likartade nöjen och förströelser; men de lifvades af allt annat, än af den okonstlade och sprittande glädjen, de osökta behagen och den älskvärda och qvicka sällskapston, som gjort hans faders hof så europeiskt ryktbart[2]). En erinring om dessa försvunna mera lysande tider erbjöd dock understundom hertigens af Södermanlands och den glada Hedvigs hof[3]).

Eljest hade dessa begge sistnämnde medlemmar af den kungliga familjen föga eller intet att rosa i det bemötande, de rönte af den nu regerande konungen. Detta är ett lika intressant, som vigtigt ämne, och förtjenar här en närmare utredning.

Den första obehagliga erfarenhet, som hertigen af Södermanland gjorde af den nya regeringens verksamhet, var det snart sagdt våldsamma sätt, hvarpå han måste skiljas från sin vän Reuterholm. Hertigen skulle helst önskat, att Reuterholm stannat qvar i Sverige, för att med vänskapens behag förmildra hans enslighet; men sedan detta numera ej lät sig göra, och de begge vännerna på ett ömt och rörande sätt tagit afsked af hvarandra, drog sig den förre tillbaka till Rosersberg,

---

[10]) Isynnerhet voro vintrarne mellan 1801 och 1802 samt mellan 1802 och 1803 i detta afseende utmärkta genom de högförnäma resande, som vid denna tid besökte hofvet. Se sid. 144 ff. Konungens förmälning och kronprinsens födelse m. fl. dylika tillfälligheter gåfvo också anledning till storartade tillställningar.

[1]) Tvenne sådana firades med stor ståt på Drottningholm 1799 och 1800.

[2]) Icke destomindre glänste ännu hofvet af de stora, sedan Gustafs dagar bekanta namnen Oxenstjerna, Fersen, Piper, Armfelt, De la Gardie, m. fl., och till en del lyste samma personer vid festerna och nöjena i sonens, som i fadrens hof; men den stora snillrika andan, som lifvade och sammanband dem alla, var försvunnen och ersattes föga af det förbleknande minnet eller de andryga anspråken.

[3]) Se Biogr. Lex, art. Gustaf Lagerbjelke, VII, 218 och fl. st.

der han, omgifven af sina böcker och sina samlingar, invigde sitt lif åt dyrkan af det förflutna, så rikt på minnen, och om hvars alla behag detta slott hos honom väckte en så liflig erinring. Han kände en sådan vedervilja för politiken, att han ej en gång läste tidningarne, och visade sig högst sällan och endast vid högtidliga tillfällen vid hofvet, som nu hade blifvit så buttert, tystlåtet och bedröfligt.

Emellertid kunde skiljsmessan och det stora afståndet mellan hertigen och Reuterholm långtifrån upphäfva all förbindelse mellan de begge vännerna, som brefvexlade flitigt och förtroligt med hvarandra. Synnerligen bära hertigens bref till Reuterholm vittnesbörd om en vän, som af hjertat älskar och som eger behof att i en väns sköte utgjuta de lidanden och fröjder, han erfor. De äro skrifne med hela värman af en innerlig tillgifvenhet, hvilken frånvaron syntes hafva stärkt, och skiljsmessans bitterhet genomlyser hvarenda rad.

Några smärre utdrag ur dessa bref böra så mycket mindre anses här öfverflödiga, som de tjena att på ett autentikt sätt belysa den inre sinnesstämningen hos en person, hvilken det isynnerhet vid den tidpunkt som är bör vara af så mycket intresse att grundligt lära känna.

Med det första [4]) af dessa bref sände hertigen Reuterholms pass och en chiffer till en hemlig brefvexling, som borde trösta de begge vännerna under skilsmessans bitterhet. Detta bref är isynnerhet märkvärdigt, emedan det vidrör vissa mystiska aningar, som anspela på en ännu beslöjad framtid, då de begge vännerna åter borde uppträda på skådeplatsen .... I öfrigt återkommer den höge brefskrifvaren ofta och gerna till de förflutna dagarnas lyckliga erinringar. Han anförtror [5])

---

[4]) Af November 1796. Reuterholm afreste så brådstörtadt från hufvudstaden, att hans pass ej hann att utfärdas, innan han redan lemnat staden. Jfr bref från rikskanslern Sparre till Reuterholm, Stockholm d. 12 Nov. 1796.

[5]) Den 2 Jan. 1797.

vännen, huru han täres af en inre sjukdom, hvilken nedtrycker hans lynne, samt tillägger, att han numera rätt gerna skulle lemna denna verlden, såframt han ej hoppades att ännu en gång få återse och omfamna sin vän och vara honom nyttig. »Dessa ögonblick», säger han, »göra mig melankolisk, emedan allt påminner mig om er frånvaro. Men i den tid, hvari vi lefva, bör melankolien bannlysas, ty verlden är i dag densamma, som den alltid varit, mera ond än god, och min filosofi lärer mig alltid att undvika de ledsamma intrycken, för att jag endast måtte få kunna öfverlemna mig åt dem, som äro lyckliga, och bland dem räknar jag hoppet, att snart få omfamna den enda vän, som är mig öfrig i verlden» ....

Under det hertigen på detta sätt lemnade fritt lopp åt de ädla känslor, i hvilkas utgjutande han fann en tröst, drabbade honom här hemma det ena oväntade och oförtjenta slaget efter det andra. För det första inskränkte man beloppet af hans förra inkomster till den grad, att han knapt hade hvad som tarfvades till de dagliga och löpande behofven [6]). Sedermera förföljde honom den unga konungen eller dennes hemliga handtlangare och rådgifvare med en sådan misstänksamhet, att man affärdade en postskrifvare till Hamburg med öppna skriftliga order, dem han var befalld att under vägen flitigt uppvisa och göra kunniga, af innehåll att alla hertigens och Reuterholms bref genast borde konfiskeras, borttagas och insändas. Det är öfverflödigt att beskrifva, hvad intryck detta hårda och våldsamma steg skulle göra på hertigen. På Reuterholm hade det den verkan, att han ofördröjligen begaf sig åter till Sverige, för att dermed visa sin oskuld [7]).

Men detta var ej det enda skäl, som bestämde Reuterholm att nu på någon tid öfvergifva den främmande jorden. Brist på penningar, men isynnerhet

---

6) Se straxt nedanföre.

7) Bref från Reuterholm till hertig Carl, Fröså̊ker d. 18 Aug. 1800.

längtan att återse hertigen hade redan länge gjort honom missbelåten med det oroliga, omkringirrande lif, han efter sin afresa från Sverige fört, och hans afsigt var nu att i granskapet af Stockholm skaffa sig något litet landställe, hvarifrån han obehindrad kunde pläga flitigt umgänge med sin älskade hertig, ty äfven vistelsen på hans fädernegods Svidja i Finland voro ett alltför stort afstånd. Han skref af dessa begge skäl till sin höge gynnare och vän, som den 22 Juni 1797 svarade genom följande märkliga rader:

»Aldrig har jag såsom nu känt olyckan af att vara fattig då det är fråga om att hjelpa en af mina bästa vänner; men mina affärers ställning är sådan, att det är mig alldeles omöjligt att bevilja eder det förskott, ni af mig begär».

»Ni känner, huru man behandlat mig. Jag har förlorat det underhåll, jag uppbar i egenskap af regent, hvilket har tvungit mig göra en stor inskränkning i mina utgifter. Jag har indragit hela min pensionslista; nedsatt mitt stall till en tredjedel; mitt kök och mitt livré till hälften; alla mina musikanter hafva blifvit afskedade: och oaktadt alla dessa inskränkningar har jag knapt så mycket qvar, som är nödigt till de dagliga behofven, änskönt jag äfven indragit supéerna».

»I denna sakernas ställning eger jag inga andra tillgängliga medel, än mina *handpenningar,* som endast belöpa sig till 4,000 R:dr, hvaraf jag gifvit er hälften. Döm då min bästa vän till min ledsnad att befinna mig i detta läge, att jag omöjligt kan hjelpa eder. Och att af statskontoret begära förskotter på nästkommande års inkomster, det skulle vara att förstöra den ringa kredit, som jag har öfrig, och hvad som är ännu värre, man skulle otvifvelaktigt afslå en dylik begäran».

»Slutligen skulle jag fåfängt försöka att för eder beskrifva, huru bekymrad jag är, att ej vara i stånd att göra eder en tjenst, som skulle varit mig så angenäm; men alldenstund ni tydligt inser min oförmåga i

detta

detta hänseende, hvarför ej emottaga de penningar, salig kungen erbjudit eder, och dem hans son ålagt statskontoret att hålla eder tillhanda? Ni drifver grannlagenheten alltför långt, och det kan aldrig innebära någon förödmjukelse, att emottaga välgerningar af en konung. Dessa tusen r:dr äro goda att hafva, och jag råder er att så snart som möjligt lyfta dem, emedan ingen skall hålla eder räkning för en dylik försakelse» [8]).

Lika illa slogo Reuterholms bemödanden ut, att genom hertigens bemedling erhålla konungens tillstånd att bosätta sig i hufvudstadens granskap. Emedan Reuterholm envist framhärdade i sin föresats att ej mera visa sig vid hofvet eller se Gustaf Adolf, blef denna hans begäran afslagen. Men ej nog dermed. Hans ovilja mot konungen gaf sig äfven luft i så opassande och stötande uttryck om dennes person o. s. v., att han erhöll befallning att ofördröjligen återvända till Skåne, och fåfänga voro alla hertigens bemödanden att hos den vredgade monarken i allmänhet utverka något till vännens förmån i enlighet med hans yttrade önskningar.

Efter hvad sålunda passerat, kan det ej annat än billigt förundra oss, det Reuterholm någon kort tid derefter haft för afsigt, att besöka hertigen i hufvudstaden Men då denne sistnämnde under de förhållanden som sålunda inträdt naturligtvis hvarken kunde eller måhända borde röja någon synnerlig längtan efter detta besök [9]), blef Reuterholm alldeles förbittrad. Sedan han

---

[8]) Denna stolthet gör lika mycken heder åt Reuterholm, som det länder Gustaf Adolf till beröm, att han oaktadt sin förbittring mot Reuterholm befallde statskontoret utbetala den pension, han någon tid åtnjutit genom Gustaf III:s frikostighet.

[9]) Jfr en biljett från hertigens af Södermanland handsekreterare Battram till Reuterholm, Stockholm d. 1 Okt. 1797. Handsekreteraren förklarar häri å sin herres vägnar dennes ledsnad att af ett gifvet löfte till sin syster prinsessan vara förhindrad att emottaga Reuterholms tillämnade besök, hvarjemte »*en viss grannlagenhet gör betänkligt*» för hertigen, att tillbjuda R. sitt ekipage vid de tillfällen, denne ämnade uppvakta honom.

i hast sammanraffsat ett bref [10]), hvari han oblygt gör den fordne dyraste vännen de bittraste beskyllningar för otacksamhet, pligtförgätenhet och karakterslöshet, kastade han sig hufvudstupa i en vagn och fortsatte resan till sin slägt i Westmanland, der han uppå en af sin kusin, landshöfdingen friherre Gyllenstjernas, egendomar, Frösåker, förblef boende öfver trenne hela år, under hvilken tid föga eller så godt som ingen beröring egde rum emellan de begge f. d. vännerna [1]).

Så dyrt, eller med uppoffringen af sin snart sagdt enda och bästa vän, måste hertigen betala det nöjet, att åtminstone ej råka i en öppen brytning med konungen och det unga hofvet. Under tiden hemsöktes han af husliga sorger och bekymmer, och tvenne gånger måste han se sina förhoppningar om en varaktig njutning af den sällhet, som glädjen att vara fader skänker, på det grymmaste gäckade [2]). Alla dessa lidanden angrepo så hans känslighet, att han allvarsamt insjuknade, och endast genom vistelsen i ett blidare klimat och efter begagnandet af utländska helsokällor [3]) kunde han någorlunda återställas. Att hans ställning till konungen nu också var den bästa den öfverhufvud

[10]) Dat. Örby d. 1 Okt., kl. 5 e. m. Denne, liksom den nyssnämnde biljetten, finnas tryckta i Portefeuille, III, 191 ff. På Reuterholms skrifvelse svarade hertigen följ. dag den 2 Okt., och detta svar är anmärkningsvärdt för det lugn och den godhet, det röjer hos brefskrifvaren, efter ett så skarpt och besinningslöst anfall, som det han ögonblicket förut måst utstå af R.

[1]) R. gjorde sig endast ännu ett par gånger påmint genom nya böner om penningeunderstöd, hvilket hertigen ej kunde lemna. Se den sednares skrifvelse af d. 3 Mars 1798.

[2]) Om sommaren 1797 hade hertiginnan missfall (se hennes bref till hertigen bland samlingarne på Rosersberg). Följande år den 3 Juli nedkom hon med en son, som i dopet kallades Carl Adolf, hertig af Wermland, men som dog dagen derefter.

[3]) Hösten 1798 företog det hertigliga hofvet en utländsk resa, vistades vintern 1798—1799 i Wien, hvarifrån i Maj sistnämnde år resan anträddes till Carlsbads och Pyrmonts helsokällor, hvilka begagnades. Hemresan togs öfver Berlin, der en del af hösten 1799 tillbragtes.

varit alltsedan 1796, torde kunna slutas deraf, att han erhöll förtroendet att vara högste befälhafvare i Stockholm under riksdagen i Norrköping [4]).

Men beklagligtvis räckte detta goda förhållande, som sålunda tycktes hafva inträdt mellan farbrodren och brorsonen, ej särdeles länge. Vi hafva redan vidrört de vidrigheter, som träffade hertigen och hertiginnan i följd af den delaktighet, de ansågos ega i de stämplingar, som tillvitades Boheman [5]). Men det stannade ej härvid. Samma tjenstaktige personer, hvilka genom att utså dessa misstankar i konungens sinne emot farbrodren trodde sig vinna den förres förtroende, gåfvo sig ingen ro. De fortforo derföre att predika för monarken, att hertigen beständigt kastade begärliga blickar på kronan, samt smekte hela verlden för att skaffa sig anhängare. Det verkliga förhållandet var nu, att hertigen i stor enslighet och tillbakadragenhet, samt fremmande för alla politiska ränker, tillbragte sin mesta tid på Rosersberg, utan annan offentlig befattning, än befälet öfver Lifregementet. Det är sannt, en bataljon af denna kår, kallad *Lifregementets värfvade infanteri,* var med enskilt bevågenhet omfattad af hertigen; officerarne lefde med honom på Rosersberg på en ganska angenäm fot, och voro honom mycket tillgifne: men skola då ej furstar äfven få ega vänner, utan att derigenom ådraga sig maktens misshag?

Det ser verkligen så ut. Ty knapt hade en af de personer, som då förnämligast egde monarkens öra, krigspresidenten friherre B. Cederström, fått veta, att denne stod på väg att 1803 begifva sig till Tyskland, förrän han uppskrämde honom och yttrade, att det vore farligt att under Hans Maj:ts frånvaro lemna denna kår till hertigens oinskränkta förfogande. Gustaf, af naturen

---

[4]) Bref från hertig Carl till grefve De la Gardie, De la Gard. ark., XVIII, sid. 178. På Rosersberg förvaras äfven en samling bref från Gustaf Adolf till farbrodren, hvilka ge styrka åt vår framställning af förhållandet mellan dessa höga anförvandter.

[5]) Se sid. 147 f.

misstänksam, medgaf lätt riktigheten af denna anmärkning. Han beslöt derföre, att under förevändning att upphöja den till rangen af *finskt garde* hastigt afskicka den till Finland, för att, såsom det sades, utgöra vakt åt prins Gustaf, hvilken skulle studera vid universitetet i Åbo. Denna hastiga förflyttning gick också verkligen för sig, till officerarnes stora ledsnad, hvilka sålunda tvungos att i den lilla staden Borgå beklaga förlusten af hufvudstadens behag och de förtjusande småresorna till Rosersberg. Hertigen sjelf var också i förtviflan deröfver, men han sväljde denna liksom tusen andra förtretligheter, och teg [6]).

Om efter ett sådant beteende förhållandet ej kunde vara det allrabästa mellan personer, dem statsnyttan, lika mycket som slägtskapsbanden, eljest alltid bort på det närmaste förena, torde kunna förklaras. Detta oaktadt felade dock hertigen veterligen aldrig något i den grannlagenhet och aktning, han i egenskap af den förste undersåten var sin konung och herre skyldig: tvertom mångdubblade han, i den mån tiderna blefvo hotande och stormiga, sin trohet och sina uppoffringar för högstdensamme, hvarföre också ingen af alla dem, som mot slutet af denne konungs regering af missnöje närmade sig hertigen, hos honom rönte något annat bemötande, än det som ett billigt deltagande i deras öde, jemte de i djupet af hans hjerta rotade känslorna för konung och fädernesland af honom kräfde [7]) . . . .

Bland dessa med *konungen* missnöjde, hvilka närmade sig *hertigen*, voro inga af större betydenhet, än förra svenska sändebudet i Berlin, L. von Engeström,

---

[6]) Bland officerarne vid den till Finskt garde sålunda upphöjda bataljonen af Lifregementet utmärkte sig isynnerhet Casimir Reutersköld och Magnus Björnstjerna såsom hertigen tillgifne.

[7]) Bevisen för alla de i detta stycke gjorde påståenden finnas i den närmaste fortsättningen. Gustafs och hertigens brefvexling, hvilken fortgick med få afbrott ända till den sednares frånfälle (se följ. delar af detta arbete), innehåller också en säker bekräftelse derpå.

samt den ryktbare general Armfelt. Den förre var en af dessa starka kraftiga naturer, som, föga användbara under den skygge och misstänksamme Gustaf Adolf, deremot voro kallade att spela en nyttig och afgörande roll under den stormperiod, som närmast följde på denne konungs fall. Sannolikt närmade denna gemensamma känsla hertigen och Engeström till hvarandra. Den sednares blick var äfven alltför skarp, hans erfarenhet för vidsträckt, för att de icke skulle säga honom, det ett dylikt öde slutligen skulle drabba en furste, som så illa förstod och ännu sämre utförde det tunga regeringsuppdrag, hvilket blifvit honom af försynen anförtrodt, och under sina förtroliga mellan fyra ögon med hertigen på Rosersberg sommaren 1807 dolde Engeström ingalunda hvad han i dessa afseenden förutsåg och fruktade. Han yttrade:

»I denna vådliga belägenhet, hvari fäderneslandet sig för närvarande befinner, är det icke osannolikt, att en fruktansvärd statshvälfning kommer att blifva dess närmaste och enda möjliga räddningsplanka. Skulle en sådan inträffa, så ber jag E. K. H. ej förglömma, det såväl E. K. H. som Riket uti min person alltid ega att påräkna en redlig tjenare, på hvilken man i nödens stund kan lita».

»*Bäst vore*», genmälte hertigen, »*om en statshvälfning, som alltid är ett ondt, kan förekommas; men blifver det omöjligt, så kommer jag ihåg, hvad ni lofvat*» [8]).

Engeström var en af hertigens gamla vänner [9]); men detta var, såsom vi väl känna, långtifrån händel-

---

[8]) Egenhändig anteckning af L. v. Engeström.

[9]) Om deras äldre förhållanden skrifver v. Engeström såsom följer: »När tidningen om sjöslaget vid Hogland kom till Warschau, der jag då var konungens sändebud, skref jag, enligt min vanliga Donquixottism, ett entusiastiskt bref till hertig Carl, som fört befälet öfver svenska flottan. Vid mitt första företräde hos hertigen såsom regent efter återkomsten till fäderneslandet 1792, sade han till mig: »*Jag har icke besvarat ert bref af 1788 af den orsak, att det hade kunnat skada oss båda, ty min salig bror tyckte icke om att jag hade vänner*».

sen med Armfelt. Det slags förtroende och vänskapligare förhållande, som dem emellan inleddes, kunde derföre ej åstadkommas med mindre de föregingos af åtskilliga mer eller mindre uppriktiga syndabekännelser och vederbörligen utdelad aflat. Men sedan allt som i detta afseende *borde* föregå, riktigt försiggått [10]), förefunnos ej vidare några skäl, som kunde bjuda, det hertigen skulle behandlat Armfelt med mindre välvilja och vänskap, än sina öfriga vänner.

Bland dessa sistnämnde, med hvilka förbindelsen ej afbröts och de vänskapliga och mera förtroliga meddelandena sällan afstannade, anmärka vi isynnerhet några af hertigens äldre frimurarebröder, såsom Bonde [1]), G. Silfverhjelm, Tornerhjelm [2]), m. fl., samt åtskilliga af

---

[10]) Historien om detta närmande saknar icke sin märkvärdighet. Den bästa skildringen deraf lemna Armfelts och hertigens vid samma tid vexlade bref. Den förre skrifver bland annat från Stralsund i Febr. 1807 till hertigen: »*Jag bekänner och jag beklagar såväl mina förvillelser, som mina fel, härflytande af en ren och eldig själ, af en liflig och öfverdrifven inbillningskraft*», o. s. v. Härpå svarade hertigen: »*När man tillstår sina förvillelser, och då man föröfrigt uppoffrar sig för fäderneslandet, är det ingenting som icke glömmes, tala ej mer om det förflutna, allt är utplånadt ur mitt minne, och jag älskar att i eder endast se den älskade vännen till en beständigt saknad och alltid i min erinring lefvande broder*», o. s. v. Efter sådane föregåenden kunde den faktiska försoningen ej låta vänta på sig länge. Den försiggick under ett hofspektakel på Rosersberg 1807, dit Armfelt anländt, och till åskådarnes stora undran föll han hertigen i famnen under ömsesidiga vänskapsbetygelser, o. s. v. I egenskap af befälhafvare brefvexlade Armfelt och hertigen sedermera flitigt 1808 och äfven efter den förres iråkade onåd. Men i dessa bref finnes ej de ringaste spår till några stämplingar, dem de gemensamt skulle bedrifvit, tvertom uppbjuder hertigen hela sin förmåga att nedstämma A:s häftiga och öfverbrusande lynne samt hindra honom att begå några öfverilningar.

[1]) Gjorde 1801 en stor utrikes resa uti frimureraärender, hvarunder han var åtföljd af G. Silfverhjelm; se begges bref till hertigen bland samlingarne på Rosersberg.

[2]) Se bref från hertigen till Tornerhjelm, 1799—1809, i Gömdt är icke Glömdt, X, 47 ff. Dessa bref karakterisera isynnerhet hertigen på ett vackert sätt. Sålunda skrifver han t. ex., när

svenska härens utmärktare representanter, hvilka under kriget erhöllo mer eller mindre vigtiga befäl, såsom Skjöldebrand [3]), Klingspor [4]), Adlersparre [5]), Toll [6]), m. fl. Men äfven i dessa förbindelser och dessa vänskapliga och förtroliga meddelanden ingick aldrig något, som i den aflägsnaste mån kunde tydas såsom stämpling emot konung och besvuren regeringsform, hvarom hertigen tvertom alltid utlät sig med all vederbörlig aktning, äfven vid de tillfällen då han måste mest fördöma den förres politik och beklaga vådorna af den sednares oefterrättlighet.

Om under sådane förhållanden, som dem vi nu anfört, hertigen snarare skulle röja benägenhet att närma

---

Gustaf degraderat garderna och T. beklagat sig häröfver: »*Som frimurare skola vi tvinga oss att glömma oförrätter och betala det onda med godt; det är en ovilkorlig pligt, vi frivilligt ålagt oss sjelfve, hvilket i framtiden medförer ett lugn i själen, det ingen mensklig makt kan gifva*».

[3]) S. skrifver från Uleåborg d. 22 Maj 1799: »Under en resa att bese Lappmarkerna har jag stannat här hos Silfverhjelm, som ber mig anmäla hans underdåniga vördnad. S. lefver här i ett ljufligt lugn. Vi påminna oss med vällust de dagar, då vi voro nog lyckliga, att vara bland dem, som närmast omgåfvo E. K. H:ts person».

[4]) Se bref från hertigen till Klingspor, Gömdt är icke Glömdt, V, 69 ff. Äfven med flera andra vid norra finska arméen anställde officerare brefvexlade hertigen, såsom med Suremain, J. Aminoff, m. fl.

[5]) Såsom tjenande vid samma regemente voro hertigen och Adlersparre af gammalt bekanta. Redan under 1788—1790 års finska krig brefvexlade de. Se bland Gustav. Saml. i Upsala bref från hertig Carl till Adlersparre, d. 28 Juni 1788. Då A. sedermera (se följ. kap.) lemnade krigstjensten, skedde det möjligen af något missnöje, och underligt är, att bland hertigens efterlemnade papper på Rosersberg ej träffas de ringaste spår till brefvexling med Adlersparre under tiden från 1796 till 1809. Var det af grannlagenhet emot konungen, som hertigen undvek förbindelse med en person, hvilken var antecknad såsom missnöjd? Emellertid har man påstått, att det var på Armfelts och hertigens gemensamma inrådan, som A. 1808 åter ingick i tjensten.

[6]) Se hertigens och Tolls brefvexling i den sednares Biografi.

sig konungen, än den missnöjda och upproriska hären, torde det ej förvåna den opartiske läsaren. Med den förstnämnde egde också en försoning rum, hvilken såsom en följd häraf föranleddes af hertigen, och hvarvid tillgick på följande högst märkliga sätt:

Det var kort före konungens afresa till Åland. Som det nu blef fråga om, att finna en lämplig och skicklig general-intendent öfver den på nämnde ö sammandragna här, valde Gustaf härtill generaladjutanten, friherre Fock, hvilken i egenskap af vice chef för hertig Carls drabanter var ganska väl anskrifven äfven hos denne sednare. Gustaf sade derföre en dag till Fock:

»Jag har utsett er till denna befattning, emedan ni såsom bosatt på stället sedan länge [7]), bör känna folket. Jag skall tala med hertigen derom».

Fock. »Jag har redan talat med honom härom. Han sade, att jag icke allenast borde lyda, utan att hela hans drabantkår skulle stå till E. Maj:ts fullkomliga förfogande».

Gustaf. »Hvad säger ni? .... Är det möjligt? ... Upprepa för mig detta! Jag är i högsta grad öfverraskad deraf, ja lycklig» ....

Efter dessa uttryck mätte konungen med stora steg golfvet, under det han syntes falla i djupt eftersinnande. Om en stund inföll han, liksom vaknande ur en dröm:

»Kom, låt oss följas åt till min farbror!»

Baron Fock, hvilken sjelf var närvarande vid det uppträde som nu föreföll mellan hertigen och konungen, har derom berättat, hvad vi nu med största noggrannhet skola anföra. Sedan de begge höga personerna förklarat sig öfver de anledningar till missbelåtenhet, de å ömse sidor kunde anse sig ega, samt derefter gjort hvarandra löften om fullständig och evig glömska af det framfarna, jemte heliga försäkringar om vänskap och förtroende, föllo de i hvarandras armar med alla tecken

---

[7]) Fock var arrendator af Grälsby kungsgård på Åland, hvarest det kungliga högqvarteret först var.

af den största uppriktighet. Härpå följde ett lifligt och öppenhjertigt samtal om fäderneslandets ställning, vådor och räddningsmedel. Hertigen erbjöd alla sina drabanter, hela sitt hof, sin egen person, om konungen ville använda dem, och svor vid Gud och allt som heligt var, trohet, lydnad och tillgifvenhet in i döden åt Gustaf Adolf, som svarade med farbroderns utnämnande till generalissimus öfver svenska krigsmakten till lands och vatten [8]).

Om de begge öfriga hofven, hertig *Fredrik Adolfs* och prinsessan *Sofia Albertinas,* ha vi denna gång föga eller intet att anföra. Den förre gick snart [9]), att i en bättre verld försona de förvillelser och olyckor, hvarpå hans enskilta lefnad varit så rik. Deremot lefde prinsessan ännu många år till deras hugnad och båtnad, hvilka omgåfvo henne [10]).

---

[8]) Uppgift af Fock (S. S.) — Huru hertigen uppfyllde detta löfte till sin kungliga brorsson hafva vi till en del redan sett, och skola ytterligare se i följande kapitel. Det enda, man med något skäl kunde förebrå honom, var den ensidiga uppfattning af denna trohet emot monarken, i följd hvaraf han neppeligen tillät sig att varna och råda honom, då han såg hans felsteg, utan inskränkte sig att slafviskt verkställa hans befallningar. Som bevis att förhållandet torde varit sådant, jemför flerst. i hertigens nyssnämnde skrifvelser, isynnerhet den till Toll af d. 8 Sept. 1808 (Biogr. Teckn. af Toll, II, 45). Denna skrifvelse afslöjar orsaken till hertigens beteende, emedan den visar, att han var — — *fatalist* och trodde på en af ödet menniskan beskärd oundviklig bestämmelse. Men denna *blinda lydnad* emot monarken var å andra sidan just hvad som så behagade Gustaf Adolf, att han d. 7 Okt. 1808 till farbrodren skref följande för hans tänkesätt om och förhållande till honom i allmänhet vid denna tid högst betecknande strof: »*Jag har under dessa för mig och riket bekymmersamma skiften rönt så öfvertygande bevis af min farbrors tänkesätt och nitfulla bemödanden att lätta mina omsorger och gå mina afsigter till mötes, samt derigenom mer än ofta funnit mina omsorger lättade*», o. s. v.

[9]) Prins Fredrik, född den 18 Juli 1750, dog i Montpeillier den 12 Dec. 1803.

[10]) Oaktadt de missöden, som drabbade prinsessan 1795 (se föreg. del, sid. 246 ff.), ändrades ej hennes öfvertygelse om kammarfrun

För att fullborda målningen af hofvet och de der herrskande sympatier och antipatier, skola vi slutligen meddela några underrättelser om ett par personer, hvilka efter att der hafva glänst såsom stjernor af första ordningen, nu irrade verlden omkring, fattiga och glömda, olyckliga eller föraktade.

Efter flere fruktlösa och hotande påminnelser förbättrades ändtligen den beryktade grefve *A. F. Muncks* öde nu så till vida, att han af konungen erhöll en lifstidspension af 1,000 holländska dukater, emot vilkor att han aldrig skulle återkomma till fäderneslandet, utan i lugn och stillhet tillbringa sin öfriga lifstid under det antagna namnet A. F. Menck [1]).

Sannolikt ansåg sig Munck efter denna uppgörelse hafva alla skäl att vara belåten, hvilket åter var långtifrån fallet med hans förre vän och sedermera fiende, den i vissa afseenden ännu märkvärdigare friherre *G. A. Reuterholm.*

Vi hafva redan omtalat de händelser, i följd hvaraf Reuterholm ohjelpligt stötte sig icke allenast med konungen, utan äfven med sin hjertevän hertig Carl, samt att han efter denna tidpunkt ännu qvardröjde flera år i Sverige [2]). Men hans oroliga och missbelåtna sinne, retadt af motgången, jagade honom snart ånyo ifrån sin fosterjord, der han trodde sig vara ett mål för förföljelser. Han kunde ej förena sig med den styrelse och de personer, som då regerade i Sverige. Personligen förbittrad på Gustaf Adolf, hatande den då betydande general Toll, liksom Armfelt, Ugglas m. fl., och förgrymmad öfver uppträdena vid Norrköpings riksdag, ansåg han sitt fädernesland förnedradt under en despot, som missbrukade den förhatliga makt, hvilket säkerhetsakten gifvit honom, samt trodde sig genom mystiska

---

Charlotte Forsberg, som hon 1799 bortgifte med sin kammarherre, grefve G. Stenbock, och genast efter bröllopet upphöjde till rangen af sin sällskapsfru.

[1]) Biogr. Lex., art. Munck, A. F., IX, 320 ff.

[2]) Se sidd. 333 ff.

ingifvelser förutse dess snara fall. Under sådana känslor och med sådane aningar aflägsnade sig Reuterholm från Sverige under ett städse närdt hopp att efter en snart der inträdande förändring i makten återkomma i ny glans. »Redan en fremling blifven», säger han, »i mitt eget fäderneslånd, skulle jag såsom fordom Abraham ännu en gång gå ut af detsamma, öfvergifva min slägt och min faders hus, för att till en tid hos fremmande folkslag söka och finna en hvila, den *otacksamheten* icke unnade mig att ostörd hemma i Sverige njuta» [3]).

Efter att under året 1800 hafva vistats på Lundby egendom i Upland, afreste han den 21 Augusti samma år [4]) och skyndade rastlöst genom Sverige och Danmark till Schleswig, der han gjorde sitt första uppehåll hos den honom tillgifne ordensbrodren, landtgrefven Carl af Hessen, med hvilken han hade »*ett tre timmars möte i dess mystiska torn vid Loviselund*». Här ställdes horoskopet för hans resa och framtid i mystikens dunkel, och han skyndade öfver Hamburg och Hannover till Pyrmont, der han tillbragte några veckor vid baden. Under resan derifrån såg han i Gotha den unga arfprinsessan af Mecklenburg Schwerin, hvilken genom hans inflytande var ämnad att blifva drottning i Sverige.

Från Leipzig, der den sjuke hertigen af Östergöthland då låg, skyndade sig Reuterholm att komma bort, ty han undvek alla svenskar. Han hade antagit

---

[3]) Dessa och efterföljande underrättelser om Reuterholm och hans irrfärder från 1800 äro hemtade ur hans egenhändiga Journal.

[4]) Innan afresan gjorde R. ännu ett försök att träda i närmare beröring med hertig Carl, vare sig personligen eller skriftligen, men hvilket misslyckades. Af deras i anledning häraf vexlade bref hafva vi endast sett det, som R. (d. 18 Aug. 1800) tillskref hertigen, och med hvilket deras skriftliga meddelanden afstannade för hela tiden ända till början af 1810. Orsaken, hvarföre detta R:s försök att komma i en förtroligare beröring med hertigen blef liksom det nyss föregående utan följder, var den, att den sednare ej ville mottaga R., om han ej försonade sig med Gustaf Adolf, ej heller brefvexla med honom under annat kuvert än deras, som hade monarkens förtroende.

namnet Tempelcreutz, och under denna besynnerliga anonym irrade han beständigt omkring, än i Tyskland, än i Holland, än i Italien, men undvek Frankrike, hvars styrelse och öfvervälde han innerligen hatade. Ingenstädes trifdes han, utan drefs af en inre oro från ena stället till det andra, lefde högst tarfligt, umgicks med ingen och sysselsatte sig mest med att bese slott, muséer, samlingar, och isynnerhet utöfvade en vacker natur det största inflytande på hans sinne.

Men det skulle föra oss alltför långt åt sidan att steg för steg följa Reuterholm på hans många irrfärder. Vi nöja oss derföre med att anföra några enskiltheter, som förefallit oss mest anmärkningsvärda.

Då han vid något tillfälle passerade Augsburg, förde honom slumpen i samma värdshus, hvarest ryska ambassadören Budberg och grefve Axel Fersen med dess syster grefvinnan Piper, kommande från Italien, bodde. Men Reuterholm, skygg för alla svenskar och liksom jagad af onda andar, skyndade så hastigt ifrån stället, att han aldrig såg sina landsmän, hvilka lika litet visste af hans närvaro, emedan han ständigt reste under sitt antagna inkognito.

Att hans hat mot Gustaf III ännu fortlefde i all sin ursprungliga hätskhet, det torde kunna slutas af följande infall. Vid genomresan af Hamburg i Augusti 1803 besökte han den gamla svenske generalkonsuln Averhoff, i hvars salong han fann en tafla af Rubens, föreställande de Brabantske *Rechts–gelehrte,* hvilken gubben gjort till pendant till ett mycket smickradt porträtt af Gustaf III. »*Men,* yttrade Reuterholm, »*dessa båda taflor passa för ingen del tillsammans, om icke såsom le criminel et ses juges*».

Från September månad 1803 till slutet af år 1806 vistades han nästan oafbrutet i Berlin, som han sjelf säger, »*i ändamål att afbida en närmare utveckling af försynens mening med denna min långa pilgrimsfärd*».

Hans omdömen om *Gustaf IV Adolf* från denna tidpunkt utmärkte sig också, såsom man kunnat vänta,

nästan utan undantag för samma hätskhet och bitterhet, hvilka utgjorde hans personlighets egentliga skaplynne. Sålunda utbrister han (i Januari 1805) om denne konung, hvilken då irrade omkring i Tyskland: »*Såsom fordom den ryktbare Jerusalems skomakare drog han omkring från den ena orten till den andra, sökte ro och fann ingen, utan tvertom på alla ställen obehag och smädelser, och om ej tecken bedraga, innehålla de säkra förebud till en icke långt aflägsen utveckling af Dess så märkliga fata, under väntan hvarå jag med förökadt hopp om fäderneslandets snart annalkande, länge efterlängtade hjelpstund börjar detta nya år*».

Enär fransoserna nu i Oktober 1806 intogo Berlin och snart öfversvämmade hela norra Tyskland, flydde Reuterholm undan och kom i slutet af November samma år till Schleswig, der han hade glädjen återse sin vän landtgrefven. I denna lilla stad hade en mängd förnäma personer då tagit sin tillflykt, nemligen landtgrefvens bror, den fördrifna kurfursten af Hessen, med dess son kurprinsen, storfurstinnan från Weimar, hertigarne af Braunschweig, prinsessan af Oranien, furst Wittgenstein, ryska ministrarne Alopæus och Stackelberg, m. fl. I följd häraf var trängslen så stor, att intet qvarter stod att få för Reuterholm, hvarföre landtgrefven, alltid god, anvisade honom en plats på sitt vackra slott Loviselund. Han begagnade der en vacker våning, med den herrligaste utsigt, ett dyrbart bibliotek, samt emottog ofta besök af den hederliga landtgrefven, »hvilken», säger Reuterholm, »för mig utgjorde den behagligaste recreation. De lärorika samtal, angenäma promenader och så ljufligt med honom här i vänskapens förtroliga sköte passerade stunder blifva evigt för mitt hjerta och minnen lika dyrbara, som oförgätliga».

Ofta under dessa förtroliga meddelanden föll talet på Gustaf Adolf, om hvars regentegenskaper och menniskovärde i öfrigt dessa begge vänner synas hafva varit af temligen lika tanke. Vid ett af dessa tillfällen yttrade Reuterholm: »Det kan ej fela, *att den Högstes straffdomar*

äro nära att utbrista hos en nation, öfver hvilken Han satt en konung, som med oinskränkt makt att göra efter dess eget pundhufvud förenar högmod och dumhet i en hög grad, hvilka begge fel dessutom också merendels alltid följas åt. Men hvarest de utgöra hufvuddragen i den regerandes karakter, der må hvar och en klok menniska i tid veta draga sig ur spelet, ty förödelsens styggelse är der redan för dörren. Den upplystaste af alla jordens monarker har i sin tid tecknat en dylik furstes horoskop på följande sätt:

»*En ovis konung förderfvar folk och land*»;

och Racine (en af verldens största skalder) tecknar den olyckliga nationens öde, som suckar under en dylik spira, uti följande mästerliga tirad:

»*Le ciel donne souvent des Rois dans sa colère*»».

Efter att sålunda hafva på det angenämaste tillbragt en tid af nio månader hos den älskvärde landtgrefven, afreste Reuterholm i Augusti månad 1807 från Schleswig till Böhmen, hvarest han uppehöll sig till slutet af följande år under besökande af flere af detta lands förnämsta badorter, såsom Töplitz, Carlsbad, m. fl. Från detta sistnämnde ställe begaf han sig ändtligen till Berlin, hvarest han långfredagen 1809 till stor fröjd och gamman erhöll underrättelsen om den i Sverige timade statshvälfningen.

Ett tredje offer för de talrika hvälfningarne vid hofvet var ändtligen den beklagansvärda fröken *Rudenschöld.* Sedan Gustaf Adolf återskänkt henne friheten [5]), tillbragte hon de första åren af denna konungs regering i hufvudstaden. Men hon kände ej mera här någon lycka. Ingen eller åtminstone få af hennes förre gynnare och vänner ville nu kännas vid denna stackars vanhedrade qvinna, ej en gång sjelfva Armfelt, som försigtigt undvek att se henne. Dertill kom, att nya förvillelser å den olyckligas sida synas hafva öppnat ett oöfverstigligt svalg emellan henne och hennes

---

[5]) Se föregående del, sid. 223, noten.

egen gamla vördnadsvärda mor[6]). Med bedröfvadt och förkrossadt hjerta lemnade hon derföre fäderneslandet, der numera knapt ett enda hjerta slog af välvilja för henne, och hon anlände först till Paris[7]). Här hade hon lyckan att göra den snillrika madame Staëls bekantskap, hvilken sedan fortsattes flere år, emedan fröken Rudenschöld bosatte sig i Schweitz, helt nära detta ryktbara Coppet, hvarest Corinnas skaldinna funnit en älskad tillflyktsort undan eldblickarne och landsförvisnings-dekreterna af den då i verlden mäktigaste mans vrede.

Slutligen böra vi måhända också säga några ord om det *vetenskapliga* och *konstnärliga* tillståndet i landet.

Det säger sig sjelf, att *det förra* ej kunde vara synnerligen blomstrande, med de regerings-grundsatser som följdes i afseende på tryckfriheten och bokhandeln, och under en tid, så mörk och skuggrädd, samt emot hvarje högre tankesyftning och tankesträfvande fiendtlig regent som Gustaf IV Adolfs. Inom de lägre, eller de i vanlig mening s. k. praktiska och nyttiga vetenskaperna, såsom *naturkunnigheten, hushållningsläran, ortbeskrifningen,* o. s. v., rådde väl en viss liflighet, föranledd af begäret att göra dessa vetandets skatter tillgängliga för en större allmänhet, och hvarom *Quensels*[8]) och *Schwartz', Holmbergssons*[9])

---

[6]) Bref från hertiginnan Hedvig Elisabeth Charlotte till hertig Carl, Stockholm d. 6 Juni 1801.

[7]) Bref från öfverstelöjtnant Runge till hertig Carl, Paris d. 5 Okt. 1801.

[8]) Bekant som grundläggare af de begge förtjenstfulla verken: *Svensk Botanik* (sedan 1802) och *Svensk Zoologi* (sedan 1806), hvilka arbeten fortsattes af *O. Schwartz*, m. fl. Samma vetenskapliga riktning följde *Westring, Retzius,* m. fl. inom botaniken, *Iser* inom zoologien och *Hisinger* inom mineralogien.

[9]) Verkade otroligt på allmänna tänkesättet i *statsekonomiska* ämnen genom sina i Upsala hållne föreläsningar öfver *Adam Smiths* berömda verk samt genom sin i svensk öfversättning (1800) utgifne *Handbok för Statshushållningen efter Adam Smiths grundsatser, författad af G. Sartorius.* Samma fria anda, som rådde i dessa verk, gynnades af regeringen, och genom *Edelcrantz'*

och *Hermelins* [10]) och så många andras verksamhet på ett så förtjenstfullt sätt vittnar: å andra sidan saknades icke äfven inom dessa fack af den menskliga kunskapen män, hvilka ehuru endast skrifvande för den lärda verlden, snart skulle erhålla en europeisk ryktbarhet, såsom *Berzelius* [1]), *Schönherr*, m. fl. Deremot torde man med något anspråk på sanningsenlighet kunna påstå, att den svenska *häfdaforskningen*, *filosofien* samt vissa grenar af den *periodiska pressen* sällan haft ogynnsammare tider att bryta sig fram igenom, än de, till hvilka vi nu hunnit.

Inom den *förstnämnde* af dessa trenne vetenskapsgrenar tröto hvarken flitiga eller ganska förtjenstfulla samlare och arbetare, hvaribland vi endast erinra om namnen *C. Adlersparre* [2]), *Granberg* [3]), *Westén* [4]), m. fl. Men om någon, i likhet med *d'Albedyhll* [5]), hade för afsigt att på opartiskt och autentikt sätt belysa *samtidens* historia, kunde han vara säker att blifva tillintetgjord, och ännu sämre var dens lott, hvilken såsom *A. F.*

Skjöl-

---

verksamhet för ångmachinens införande i Sverige samt friherre *B. Bog. v. Platens* afhandling om kanaler genom Sverige (1806) fingo sinnena en riktning, som visade sig blifva af en oberäknelig nytta för landets industriella framtid.

[10]) H:s *Landatlas*, utgifven 1797—1807, utgöres af 58 stycken kartor, och hedrar ej mindre den ädle fosterlandsvännens minne, än det tidehvarf, hvarunder den utkom. Samma beröm förtjenar *G. af Klint* för sin stora *Sjöatlas*, hvilken började utgifvas 1797. I öfrigt utkommo *topografiska arbeten* och *resebeskrifningar* både i mängd och af värde.

[1]) Första utkastet till dennes verldsberömda *Chemi* utkom redan 1808.

[2]) Broder till Georg A. och mest känd genom sina *Historiska Samlingar*, med hvilkas utgifvande han redan 1793 gjort början.

[3]) Utgaf *Kalmar Unions historia*, 1807—1811.

[4]) Började 1799 utgifvandet af *svenska hofklereciets historia*.

[5]) A:s historiska skrifter, hvaraf några först efter den 13 Mars 1809 utdelades i bokhandeln, andra (såsom hans *Recueil de Memoires* etc.) aldrig der varit synliga, äro af ett oskattbart värde för forskarn i dessa tiders historia.

Skjöldebrand [6]), egde att skrifva historien under den olitterate och vidskepliga monarkens egna granskande ögon, emedan det lätt kunnat hända honom, hvad som hände Skjöldebrand, hvilken, då han beskrifvit en felaktig fältslagsordning, hvartill Carl X Gustaf gjort sig skyldig, tillrättavisades af sin höga censor med dessa minnesvärda ord: »*Det skall Skjöldebrand rätta, ty man bör ej säga om en konung, att han begått ett sådant fel*» [7]). Klokast handlade derföre de vänner af den opartiska och ej ljugande häfdaforskningen, hvilka under denne konungs tid kände sig ega lust att författa, om de, såsom fallet var med memoirförfattaren *Hamilton* [8]), åt efterverldens njutning och bedömande öfverantvardade sina mödors och erinringars frukt. De utsigter, som förefunnos för *filosofien* under detta tidehvarf, skildras allrabäst med den enkla uppgiften, att den som tänkare redan europeiskt namnkunnige *Benjamin Höjer* [9]) vid till-

---

[6]) Skref och utgaf enligt uppdrag: *Histoire militaire et politique des Rois de Suède de la Maison Palatine de Deux Ponts,* avec Gravures, hvaraf första delen utkom i Stockholm 1807. Arbetet afbröts först af harm mot hofvets efterläspande af hertiginnans försäkran, att språket ej var fransyska — en försäkran, som sedermera vederlades af madame Staël, ehuru författarens tid då ej medgaf att fortsätta det.

[7]) Skjöldebrands egen uppgift. Såsom en motsats mot detta omdöme förtjenar anföras, att Gustaf Adolf visade sig uppskatta historieskrifvaren *Schillers* förtjenst, enär det var i egenskap af trettioårakrigets skildrare, som denne af konungen erhöll en präktig diamantring.

[8]) Författade, sedan han dragit sig tillbaka ur hofvet, på sin egendom Blomberg i Westergöthland: »*Anteckningar rörande Sverige, från 1718 till 1800*», handskrift, hvaraf originalet eges af sonsönerna grefvarne Adolf och Henning Hamilton.

[9]) H. var själen i den tidens »*unga Upsala*», en fraktion bland de yngre lärarne och studerande vid denna akademi, hvilken för sina jakobinska tänkesätt och sin tillgifvenhet för Kants filosofi ofta väckte Gustaf Adolfs missnöje. H:s förnämsta filosofiska afhandling, om *den filosofiska konstruktionen,* hvilken öfversattes på tyska (1801), tillhörde denna tid och var just den, hvarigenom han enligt regeringens omdöme (1799) dokumenterade sig

sättandet af det efter Christiernin lediga professoratet i filosofi eftersattes för en *Högmark*, medan professor *Fremling*[10]) i Lund erhöll Nordstjernan, emedan han utgifvit en afhandling *emot* Kant. *G. A. Silfverstolpes*[1]) och *Georg Adlersparres*[2]) öden såsom publicister voro derjemte tillräckligt varnande emot alla vidare sjelfständiga försök i samma riktning, under det rättvisan likväl kräfver att erkänna, det flere *periodiska skrifter*[3]) inom andra mera oskyldiga gebit, än filosofi och politik ansågos vara, utgåfvos med framgång.

---

mindre skicklig till bestridande af filosofiska professionen vid rikets förnämsta lärosäte, än gymnasii-adjunkten Högmark, som neppeligen var känd utom Kalmar tullport. H. var en man af lika fin, som djup bildning, hvilken fulländades genom utrikes resor (1798—1799 till Tyskland och 1800—1802 till Frankrike m. fl. länder), samt utöfvade i allmänhet ett betydligt inflytande på utdaningen af flere af de män, hvilka 1809 ingrepo så djupt i fäderneslandets öden, såsom Silfverstolpe, H. Hjerta, C. Rosenstein, m. fl.

[10]) Biogr. Lex., art. Fremling, V, 64. — Sannolikt var det Gust. Adolfs presterliga omgifningar, Flodin och Murray m. fl., hvilka ingåfvo honom hans hat emot den tyska filosofien. Sedermera närdes det genom inflytande af baron Taube, som (d. 19 Mars 1799) i bref till monarken benämner Kant »*en slags galning, som vill bevisa att menniskorna hvarken behöfva religion eller lagar, för att främja ett dygdigt uppförande*», och slutar med att uppmana honom att hindra, det Kants filosofi föreläses vid universiteterna. Undra nu, att Höjer ej vann befordran?! Under sådana förhållanden var det klart, att ett visst slag af *teologiska* skrifter, såsom apologetiska o. s. v., skulle utgifvas, och i detta afseende utmärkte sig *P. Tolleson, J. Möller* m. fl. såsom den anfallna kristendomens modige försvarare.

[1]) Gjorde sig mest känd såsom utgifvare af *Litteraturtidning* (1795 —1797), hvilken var ett svenskt språkrör för den Kantiska filosofien och hvari *Höjer, Almqvist, Boëthius, Afzelius* m. fl. skrefvo, samt *Journal för Svensk Litteratur* (1797—1801, 1803), hvilken tillämpade den nyare tyska konstkritiken på inhemska författare.

[2]) Om hans *Läsning i Blandade Ämnen*, som indrogos 1802, hafva vi redan talat på ett föregående ställe (sid. 316).

[3]) Vi nämna endast: *Journal för Prester*, (1797 f.), *Ny Journal i Hushållningen* (1798 och f.), *Vetenskapsjournal för Läkare och Fältskärer* (1800 f.), m. fl.

För *Konsten* och dess idkare torde något tidehvarf svårligen hafva varit mörkare och mera nedslående, än Gustaf IV Adolfs. Också känner man ej något annat *arkitektoniskt* minnesmärke från detta lustrum, än Obelisken på slottsbacken [4]). Så länge *Sergel* [5]) fanns qvar och arbetade, föllo väl ännu några strålar af skimmer från de för konsten under den Tredje Gustaf gyllene dagar tillbaka på sonens olycksdigra regering; men ännu stod denne Nordens moderna Fidias helt allena, och nya väckelser, nya uppmuntringar behöfdes, innan flere af de unge män [6]), som omgåfvo honom samt arbetade under honom, hunno utveckla de rika anlag, som lågo förborgade inom deras drömmande själar. På goda och förträffliga *målare* och *tecknare* var väl ingen brist; vi nämna nu endast de begge bröderna *Martin* [7]), *Breda* [8]), *Fahlcrantz* [9]), *Nordqvist* [10]), *Wertmüller* [1]), m. fl.; men dels voro de, såsom de trenne förstnämnde, danade under en

---

[4]) Till minne af Stockholms borgerskaps vakthållning i hufvudstaden under kriget (1789—90) enligt Gustaf III:s önskan förfärdigad samt upprest af d. v. major mekanikus vid örlogsflottan, sedan öfverstelöjtnant J. Lidströmer.

[5]) Förfärdigade under innevarande tidskifte sitt sista mästerstycke i den större stilen, Gustaf III:s kolossala bildstod vid skeppsbron, som aftäcktes den 24 Jan. 1808. S:s helsa och lynne medgåfvo för öfrigt ej någon sträng sysselsättning.

[6]) Bland dem må nämnas Byström, som kom till Stockholm 1803, och Fogelberg något sednare, för att under S:s ledning egna sig åt bildhuggarkonsten.

[7]) Återkom 1791 från England, der han gjort sig känd såsom en af detta lands yppersta historiemålare. Brodren J. F. Martin var en skicklig gravör.

[8]) Liksom de begge föregående bildad i England, hvarifrån han återvände 1796. Porträttmålare i stor stil.

[9]) Kom 1792 till Stockholm och studerade under professor Limnell, men gick sin egen väg och blef Sveriges måhända förnämsta landskapsmålare.

[10]) Afreste på Gustaf Adolfs bekostnad till Italien, der han dog 1805. Utmärkt landskapsmålare.

[1]) Återvände omkring 1799 från Frankrike till fäderneslandet, som han öfvergaf 1800, emedan han der ansåg sig sakna uppmuntran. Porträtt- och Historiemålare.

föregående tid, dels gick fäderneslandet snart förlustigt deras talanger, såsom händelsen var med Nordqvist, hvilken bortrycktes af döden i sin ålders blomma, och Wertmüller, som föredrog Amerika framför Norden, och Fahlcrantz m. fl. voro åter danelser af sina egna, mer eller mindre lyckliga anlag och bemödanden.

Musikaliska ryktbarheter i hufvudstaden under Gustaf Adolfs tid voro *Vogler*[2]), *Hæffner*[3]), *Frigel*[4]), *Åhlström*[5]), *Crusell*[6]), m. fl. Ehuru några bland dem, såsom Hæffner och Åhlström, med fördel försökt sig i den verldsliga kompositionen och operan, och andra såsom Vogler och Crusell isynnerhet voro berömda virtuoser, var dock den *andliga* musiken och koralen den genre, inom hvilken dessa mästares (med undantag af Crusells) arbeten blefvo af den största betydelse för framtiden. Efter en mycket bråkig, samt i anseende till repertoiren föga uppbygglig spelperiod[7]), inställdes ändtligen den *lyriska scenen* 1806[8]), och om den *dramatiska skådeplatsen* utan

---

[2]) Denna ryktbare virtuos besökte nu (1798 och 1799) för tredje gången fäderneslandet, hvars musikaliska litteratur han riktade med en klaver- och organistskola (1798) samt med en ypperlig koralbok (1799).

[3]) Kapellmästare från 1793 till 1798, då han afgick till Upsala såsom director musices. Skicklig orgelspelare, komponerade i Glücks anda operan Renaud, som uppfördes 1801, samt utgaf 1808 en koralbok, som blef första uppränningen till vår nu gällande psalmbok.

[4]) Sedan 1796 sekreterare vid musikaliska akademien, komponerade operor, oratorier och koraler.

[5]) 1792 organist i Jakob, sedermera krigsråd, kompositör af visor, operor och psalmer.

[6]) Förste klarinettist vid hofkapellet, elev af musik-konservatorium i Paris och skicklig komponist.

[7]) Sällan gåfvos (såsom äfven nu är fallet) några originaloperor och de, som infördes utifrån, voro dåligt valda af den urartade franska skolan, hvarföre Hæffner, som var en man af musikalisk lärdom och sann smak, ständigt låg i tvist såväl med teaterdirektionen, som med hufvudstadens öfriga musikaliska notabiliteter.

[8]) Denna inställning var väl mest en följd af den lyriska scenens förfall, i trots af all förtjenst öfverste Nordfors såsom andre di-

afbrott hölls öppen för allmänheten, voro dock de stycken, som der uppfördes, af en så medelmåttig beskaffenhet, att det måhända varit temligen likgiltigt, om den kommit att dela samma öde med operan [9]).

Det är vanligt att i tider af moralisk och politisk slapphet *Sången* och *Dikten* ej göra några framsteg eller visa sig i någon så synnerligt intagande gestalt. Sådant var också förhållandet under det tidehvarf, vi nu tecknat. *Oxenstjerna* [10]), *Leopold* [1]), *Adlerbeth* [2]), *Rosen-*

---

rektör ådagalade, men äfven af Gustaf IV Adolfs hat emot operan alltifrån den stunden hans fader der mördades. Detta hat gick så långt, att han 1807 (och troligen förut) allvarsamt hade i sinnet att nedrifva hela operahuset. På hvad sätt denna vandalism genom förste teaterdirektören, Edelcrantz', G. Lagerbjelkes och grefve J. De la Gardies mellankomst hindrades, det ser man i en uppsats i Hermoder, d. 12 Juni 1847, samt af De la Gard. ark., XIX, 98.

[9]) En svenska teaterns historia saknas ännu i vår litteratur. I brist af en dylik ledning ha vi svårt att yttra oss i ämnet; dock torde den period i den dramatiska scenens annaler neppeligen kunna kallas ens dräglig, då Kotzebues dåliga kram utgjorde kärnrätter i teaterns anrättningar.

[10]) Erhöll på begäran d. 20 Juli 1801 afsked från riksmarskalksembetet, hvars förvaltning samma dag uppdrogs åt grefve Axel Fersen, sysselsatte sig sedermera (1802—1812) med utgifvande af Gustaf III:s skrifter och (1805—1815) sina egna samlade skrifter samt med hållandet af åtskilliga tal i frimurarorden och kanslersgillet och uppvaktade äfven, ehuru numera icke der tjenstgörande, vid hofvet, emedan han för sina religiöst-mystiska tänkesätt stod synnerligen väl hos Gustaf Adolf.

[1]) Skref åtskilligt äfven under detta tidskifte, men verkade till befästande af den goda gamla smaken mest genom *personlig beröring* med de unga skriftställare, som han samlade omkring sig. Ehuru i egenskap af en bland Gustaf III:s vänner egande tillträde till hofvet, öfvade L. intet *politiskt inflytande* på sonen, som tvertom torde ansett honom såsom ett slags halfliberal, hvilket han ock visat sig vara, sedan den tid han redigerade Extraposten och var medarbetare i Adlersparres Läsning i blandade ämnen. Detta oaktadt rönte dock L. några nådebevis af Gustaf Adolf, som 1798 utnämnde honom till riddare af Nordstjerneorden och året derpå till kansliråd.

[2]) Sysselsatte sig, liksom de fleste bland dessa gamla akademici, med utgifvandet af sina samlade skrifter samt med hållandet af

stein[1]), *Gyllenborg*[4]), *A. G. Silfverstolpe*[5]) och hvad de allt heta dessa *akademiska* storheter från en förfluten tid, nådde nu höjdpunkten af sin auktorliga ära och författade föga eller åtminstone obetydligt i förhållande till sina förra vittra och lärda idrotter. Omkring dessa den sednare Gustavianska vitterhetsepokens heroer samlade sig en skara af unga män, som mer eller mindre slafviskt följde den då gängse smaken, änskönt hos flere och åtminstone de bäst begåfvade bland dem längtan efter något högre och egendomligare är tydlig. Bland dessa nämna vi endast såsom de förnämsta och emedan deras hågkomst företrädesvis har öfvergått till efterverlden: *Choræus*[6]), *Valerius*[7]),

åtskilliga tal i de akademier han tillhörde, och med författandet af flere förtjenstfulla lefvernesbeskrifningar. Vid kanslikollegii upplösning 1801 ledamot af kanslersgillet och samma år kommendör af Nordstjerneorden. Öfversatte Virgilius, samt fostrade i sin ende son, Jakob A., ämne till en i sitt slag ypperlig skriftställare. För öfrigt kunde A. såväl i följd af sin roll 1789 (se II, sid. 89), som sina eljest *moderata* tänkesätt (jfr De la Gard. ark., XX, III) ej stå väl hos Gustaf Adolf, hvars fel han djupt kände och beklagade. Härom torde A:s till Upsala bibliotek skänkte Memoirer (1719—1809) bäst kunna vittna.

[3]) Författade under innevarande tidskifte ganska ringa, äfvensom han efter 1800 var utan allt inflytande hos konungen. Jfr sid. 14. Likväl förmenar L. v. Engeström, att »mycket kunnat afböjas, om R. hade vågat med frimodighet lägga sakerna fram uti sin rätta dager under konungens ögon. Men dertill var han icke nog dristig. År 1808 var han rädd för allt och alla». Hans bref till sin barndomsvän, nämnde Engeström, betyga hans djupa sorg öfver fäderneslandets ställning.

[4]) Död den 30 Mars 1808.

[5]) Ett slags halfliberal, temligen prosaisk skriftställare af samma skaplynne som Leopold, hvars beundrande lärjunge han var. Till samma skola hörde flere män af mer eller mindre förtjenst, såsom *Johan Stenhammar*, rådmannen, sedermera lagmannen *J. R. Blom*, *Lehnberg* och på sätt och vis också svenska akademiens nya ledamöter af den icke-arbetande klassen, *M. Ramel* och *Clas Fleming*.

[6]) En ung begåfvad skald, som dog den 3 Juni 1806. Franzéns och Wallins vän och förebådare till en förbättrad kyrkosång.

[7]) Den omtyckte vissångaren.

Kullberg [8]), *Wallin* [9]), *Wallmark* [10]) och *Lindegren* [1]). Från dem och i allmänhet alla, som under detta tidehvarf diktade, skiljde sig åter i väsendtlig mån och nästan vid deras första framträdande *Franzén* [2]) och *Tegnér* [3]) — tvenne skalder, hvilka snart emottogos och aktades såsom förelöpare och nästan de förste bland de tvenne vittra skolor [4]), hvilka efter regementsförändringen fram–

---

[8]) Protokollsekreterare; en ung vitterlekare, som sjelf nekade »sin medfödda kallelse till skald», och erkände att han skref vers blott emedan man sagt: »skrif för att vinna pris i akademien».

[9]) Den blifvande Davidsharpan i Norden, nu teologie lektor och slottspastor på Carlberg, ett Svenska akademiens synnerliga skötebarn och sångare af psalmer, som bebådade den blifvande mästaren.

[10]) Amanuens, sedan vice-bibliotekarie vid kongl. biblioteket i Stockholm, ungefärligen lika god poët som flere af sina medbröder i Apolline af andra ordningen på denna tiden, men dessutom redan nu i följd af sin vittra beläsenhet så ansedd, att honom uppdrogs förtroendet att uppträda som den akademiska smakens banérförare inom pressen. Jfr W:s värdefulla sjelfbiografi i Biogr. Lex., XIX, 556 f.

[1]) Ämne till en lycklig skald, men emot hvars utveckling tidens dåliga smak och egna enskilta förvillelser lade oöfverstigliga hinder. Mest bekant som vissångare och teaterförfattare. Död i Stockholm 1815. — *Granberg, Rutström, Björck Svensson, P. Wahlström* m. fl. hörde äfven till denna tidens vitterhetslekare.

[2]) Professor i Åbo, den odödliga sångaren af: Menniskans anlete, Gamla knekten, Unga flicka i din vår, o. s. v., 1808 ledamot af svenska akademien efter Gyllenborg.

[3]) Aesthet. adjunkt i Lund, förvärfvade genom sin herrliga krigssång för landtvärnet (1808) ett namn, som redan angaf mannens framtida betydelse.

[4]) Hufvudsakligen genom de vittra ynglingaförbunden, Vitterhetens vänner (1803 och 1806) och Auroraförbundet (från år 1807) i Upsala, samt sällskapet pro Joco i Stockholm. Själen i det förstnämnde — ett slags plantskola eller förberedare till de begge sistnämnde — var *Hammarsköld, Livijn, Rääf* och *Atterbom,* m. fl. Då detta sällskap 1806 upplöstes, stiftade *Atterbom* och *Palmblad* m. fl. Auroraförbundet, och *Hammarsköld,* som sistnämnde år begifvit sig till Stockholm, blef der medelpunkten för sällskapet pro Joco. De unga Upsaliensiska reformatörerne af Sveriges vitterhet och konstlif hade dock ännu ej offentligt framträdt med sina åsigter under Gustaf Adolfs regeringstid,

trädde, och hvartill grundvalarne redan blifvit lagde under Gustaf Adolfs regering.

---

eburu medvetandet om deras stora bestämmelse redan vaknat; men detta var åter händelsen med några bland deras medbröder i hufvudstaden, synnerligen Hammarsköld, som redan 1806 började slunga sina eldbränder mot fosterlandets akademiska parnass, äfvensom han i förening med *Höjer* och några andra liktänkande redan var betänkt på utgifvandet af en litterär tidning, hvars ändamål skulle blifva att inom Sverige utbreda och befästa de nya åsigterna.

ÅTTONDE KAPITLET.

Den Trettonde Mars.

(1800–1809).

Återblick på konungens första regeringsår. — De första spåren till missnöje. — Fransyska stämplingar. — Åtskilliga revolutionsförslag å bane redan i Pomern 1807. — Armfelts, Tolls och Essens tankar i ämnet. — Tonen i arméen — Regeringens ställning. — Drotset och Gustaf Adolf. — Platen och Götha kanal. — Ny plan af Armfelt. — Bathurst och Brown. — Gissning om Ruuths och Lagerbrings förbindelser med den sistnämnde. — Stedingk söker böja konungens sinne för fred. — Garderne. — Plan att mörda konungen — Jakob Cederström, Hans Järta och C. H. Anckarsvärd. — Björnstjernas revolutionsplan. — Förslag att *tvinga* monarken att afsäga sig regeringen. — Gripenwaldt och Mörner i Stockholm. — Baron Henning Wrangels besök på Nynäs. — Adlercreutz. — Ny revolutionsplan. — Hans Järtas betänkligheter. — Armfelts planer och onåd. — Adlersparre och Posse. — Förslag att välja prinsen af Augustenburg till tronföljare och med honom få Norige. — Platens åsigt. — Sammankomst i Erfurt mellan Napoleon och Alexander. — Rykten om Sveriges delning. — Adlersparre och Posse i Ökne. — Proklamationer. — C. H. Anckarsvärd afreser till Stockholm. — Skjöldebrands nya revolutionsplan. — Sammankomsten på Beckers värdshus. — Hans Järta hindrar denna plans utförande. — Armfelt och G. Lagerbjelke. — Märkligt samtal mellan Järta, C. H. Ankarsvärd och Skjöldebrand. — Politisk sammankomst på Enskede. — Skjöldebrand och hertigen af Södermanland. — Riksdrotset och Gustaf IV Adolf. — Liljencrantz och Toll. — Förslag att tvinga konungen att sammankalla ständerna. — Riksdrotset och general Adlercreutz. — Abdikationsplanen. — Gustaf Adolf och Stedingk. — Revolutionen i Wermland. — Hamiltons resa till Stockholm och C. H. Anckarsvärds till Norige. — Grefve H. G. Wachtmeister och Adlercreutz. — Ryktet om Adlersparres marsch och de deraf föranledde mått och steg. — Uppträde mellan konungen och Stedingk. — Adlersparres marsch till hufvudstaden. — Rapport härom till konungen. — Berättelse om revolutionen. — Hertigen af Södermanland riksföreståndare.

Sällan torde någon konung *börjat* sin regering under mera lyckliga auspicier, än Gustaf IV Adolf. Han sjelf var personligen omtyckt och värderad utaf nästan alla samhällsklasser, såväl för den fasta och redbara karakter, man ansåg honom ega, sitt anspråkslösa och nedlåtande väsende, som isynnerhet för de i allmänhet goda och välvilliga afsigter, som tycktes lifva honom i allt som rörde det vigtiga kall, hvartill försynen bestämt honom. De män, som under dessa första år af konungens regering förnämligast egde hans förtroende, utgöra

derjemte en tillräcklig borgen för den måtta och vishet, hvilka följdes i nästan alla förvaltningens grenar, och utan öfverdrift torde man kunna påstå, att denna korta tidrymd var *de gryende förhoppningarnes.*

Men detta lugnare och lyckligare tidskifte försvann snart, och särskilt är det från tidpunkten omkring *Norrköpings riksdag* och de derunder timade tilldragelserna, som man torde få begynna räkningen af konungens olyckor och misstag. Med detta *förändrades* äfven konungens dittills öfver hufvud taget älskvärda och anspråkslösa personliga uppförande och väsende på ett högst betänkligt vis, hvaruti umgänget med kejsar Paul och den smittande inflytelsen af hvad han vid denne besynnerlige, halft förryckte despots hof sjelf såg och upplefde, torde böra tillskrifvas den förnämsta delen. Sedan han sett, huru mycket den ena menniskan kan uthärda af den andras egensinnigheter och nycker, blef han pockande i småsaker, hård i sina uttryck, fantastisk i sitt sätt att vara. Fruktan för omhvälfningar och konungamord plågade utan återvändo hans lätt uppskrämda inbillning, och emot dessa århundradets furier fann hans svaga förstånd inga andra försvarsmedel, än de som lågo i en starkt befästad konungamakt, hvilken ej behöfde några konstitutionella garantier, framför allt ingen tryckfrihet, som han ansåg utgöra de moderna samhällenas pest.

Sådant var, om vi utan omsvep och i få ord skola utsäga sanningen, landets och monarkens tillstånd vid den tidpunkt, då denne sednare anträdde sin i så många afseenden epokgörande *tyska resa,* om hvilken en af de hederligaste och mest klarseende af de män, som omgåfvo honom, och hvilken [1]) genom sin ställning vid hofvet mest varit i tillfälle att lära känna det innersta af hans böjelser, redan på förhand yttrade, att »*förebyggandet af densamma skulle vara af en väsendtlig lycka för fäderneslandet*». Och på hvilket förfärligt sätt bekräftade

---

[1]) Denne man var N. v. Rosenstein.

icke erfarenheten snart nog denna olycksspådom, emedan det just var under nämnde resa som *grunden* lades till den nästan vansinniga statskonst, som följdes oafbrutet till den *Trettonde Mars* (1809), och i följd hvaraf land och folk hjertlöst offrades uteslutande åt tillfredsställandet af *en endas* gudlösa fanatism och nycker, utan att något afseende fästades vid de redligaste embetsmäns, de mest upplyste och trofasta tjenares ömmaste och bevekligaste föreställningar, hvilka tvertom oftast lönades med otack samt det hårdaste och råaste bemötande [2]). Hvem undrar nu, om *stämplingar* följde denna ursinniga regeringskonst tätt i spåren, samt att de förra genast togo sin början, så snart den sednares eländighet började framskymta och för de mera klarseende afslöja den afgrund, vid hvars brant fäderneslandet sväfvade?!

Vi vilja utan svårighet medgifva, att denna tid var den kinkigaste, inom hvilken en oinskränkt konungs regering kunde falla. Å ena sidan *öfverdrifna och poc-*

---

[2]) Som bevis å detta förhållande förtjenar utom de flere redan anförda isynnerhet följande att anföras. Då grefve Axel Fersen 1805 tillskrifvit Gustaf Adolf ett bref med de bevekligaste föreställningar i fredlig syftning, enär alla andra makter då syntes färdiga att böja sig under den store »folkbetvingaren», kastades brefvet på golfvet och sades under starka svordomar: »*Jag skall lära de fähundarne att råda mig till sådant som vanhedrar mig*». Den närvarande kabinettssekreteraren (Wetterstedt) lade brefvet på bordet; men konungen, som gick på golfvet under en monolog af eder och grofva tillmälen, blef knapt detta varse, förrän han slängde brefvet på golfvet. — Följande året, då Wrede och Essen i Stralsund gjorde sina föreställningar, svarades dem bland annat: »*Vilja herrarne räsonnera? Jag skall afsäga mig regeringen. Jag är för god att regera ett folk så gement och har redan gjort för mycket för den gemena kanaljenationen*», o. s. v. — En annan gång yttrade Gustaf till Essen, som sagt att han spelte om sin krona: »*Sverige behöfver ej frukta Ryssland, emedan vi måste gå man ur huset för en laglig konung, då franserna så göra för en sådan rackare som Napoleon, det skall jag ta mig d—n väl lära dem*». (Anteckningarne från Årup).

kande anspråk[3]), *nya samhällsläror* och *syften*[4]) af alla slag, medan man emot dessa vidrigheter ej ansåg sig hafva andra medel att anlita, än *hotelser*[5]), *list och förföljelser*[6]), ehuru regeringen å andra sidan otvifvelaktigt ännu egde större delen af de mest upplyste och genom sin samhällsställning sjelfständigaste medborgarne på sin sida[7]). Men huru var det väl möjligt, att sans och beräkning skulle något betyda, då det visade sig, att

---

[3]) Vi hafva sett med hvilka *afsigter* den yngre adeln uppträdde vid Norrköpings riksdag. Hans Järtas ryktbara verser, som då cirkulerade, torde få anses som barometer på tänkesätten hos denna fraktion af nationen. Vi anföra:

»Bäfven, despoter! Bäfven att trotsa
Menniskans rätt och folkens makt:
Snart skall den hämnande friheten krossa
Edra palatsers röfvade prakt.
Blodiga skuggor, af hämnden ledde,
Hotande, stiga ur grafvens sköt,
Blotta de sår, er hand dem beredde,
Kräfva det blod, er grymhet göt».

[4]) De bekanta uppträdena i Upsala i anledning af prins Gustafs födelse (1799) och vid kröningsfesten (året derpå) blottade på ett ingalunda behagligt sätt den anda, som herrskade vid detta rikets största universitet. Sedan Upsalajuntan i följd häraf blifvit sprängd, synes det, som om den bachanaliskt-revolutionära andan flytt till hufvudstaden, der tonen redan förut ej var synnerligen god. Vid ett tillfälle, då några vänner voro samlade och efter slutadt spelparti skulle gå sina färde, befanns, att *hufvudena* på kungarne i de framliggande korten hade blifvit afrifne. Vid efterfrågan framräckte Hans Hjerta sin hand, som var full af dessa små lappar, dem han, på ytterligare efterfrågan hvad meningen med ett sådant skämt skulle vara, under hemgåendet kastade i *kanonmynningarne* utanför vakten.

[5]) Man erinre sig Tolls beteende under Norrköpings riksdag.

[6]) Jfr Silfverstolpes och Wallenbergs öde 1800 och de tilltalade riksdagsmännens samma år. De, som afsade sig adelskapet under påsyftade riksmöte, straffades dessutom med sina embetens förlust, såsom Hans Järta, m. fl.

[7]) Härom skall man öfvertygas, om man erinrar sig *partiernas* gruppering under Norrköpings riksdag.

fruktan, hämnd [8]) och onda passioner allt mer och mer började bestämma styrelsens vigtigaste åtgöranden?

Oaktadt alla dessa frön till missnöjen, som utsåddes i landet, hafva vi ännu ej påträffat några spår till stämplingar emot monarken [9]). Ett nytt ämne till obelåtenhet förspordes väl uti den tunga beskattning, som blef en följd af de under riksdagen i Norrköping träffade finansiella anordningar [10]); men sedan de mest känbara anledningarne till missnöjen af denna art blifvit genom de för realisationen uppgjorde nya grunder aflägsnade, synes det som oron lagt sig.

Det är anmärkningsvärdt, att trådarne till de första stämplingar, som veterligen uppgjordes emot Gustaf Adolf, knötos af fremmande makter. Man ansåg nemligen Boheman hafva å *prinsens af Hessen* vägnar stämplat vid svenska hofvet, och vi hafva redan nämnt hvad man i detta afseende tyckes icke utan skäl böra lägga hertig Carl jemte grefvarne Brahe och Ruuth m. fl. förnäma personer till last. Sedermera alstrades, i följd af Gustafs långa uteblifvande från sina stater 1803 och 1804, ett synbart missnöje, såsom bevis hvarpå bland småsaker kan anföras, att en vacker dag sistnämnde år befanns på kungliga slottet i Stockholm anslagne tillkännagifvanden af följande innehåll: »*Här äro vackra rum att hyra på obestämd tid*». Rykten om Bonapartes beslut att stycka Sverige började, såsom vi nämnt, redan på denna tid att kringlöpa, och det påstods, att ett par hemliga franska agenter ankommit till Stockholm, med uppdrag att »*öfvertala ständerna att tillvälla*

---

8) Sålunda kunde ej rådman *Ahlgren* utnämnas till borgmästare i Stockholm, ehuru han erhållit nästan alla rösterna, och detta emedan han, såsom Gustaf Adolf yttrat, »*varit inblandad i 1792 års process*».

9) J. v. Engeströms bref till sin broder (1799—1801)

10) Ett bevis på detta förhållande är, att Rosenblad i Juli samma år måste på sina knän besvärja Hans Maj:t att ej längre uppskjuta realisationen, emedan han i motsatt fall förklarade, att det skulle blifva *uppror* i landet. Rosenblads anteckningar.

sig makten till kronprinsens myndighetsålder och förklara hans fader oskicklig att regera» [1]).

Men det var isynnerhet *arméens* missnöje och förödmjukelse öfver det vanvettiga fälttåget i Pomern, jemte den mer och mer framträdande, oböjliga egensinnigheten hos konungen, som började leda tankarne åt en statsförändring. Man föresåg, hvart hans halsstarrighet och politiska fanatism skulle föra. De högre befälhafvarne, som sågo djupare in i framtiden, frågade sig redan, hvilka medel stodo till buds, för att rycka landet undan afgrunden. Förtroliga meddelanden började, och vi finna till och med *Armfelts* namn bland de först angifne, han som legat Gustaf Adolfs odödlige faders hjerta närmast, och i början varit den, som kraftigast bidragit att utkasta sonen på de politiska förvillelsernas bana. Missnöjd med konungens *Tyska* politik, omgaf sig Armfelt med några unga officerare, hvilka han meddelade sina bekymmer. Bland dessa anmärka vi öfverstelöjtnant C. H. Posse [2]), begge bröderna Anckarsvärd [3]), Björnstjerna [4]), m. fl. Då talades redan om planen till Sveriges räddning, såsom att man borde träda i hemligt förstånd med England, låta gripa konungen midt på hafvet, under seglingen till Sverige, skicka honom till Indien och emellertid hafva betänkt sig på upprättandet af ett regentskap, som under kronprinsens minderårighet borde styra fäderneslandet. Planen var djerf och fullkomligt karakteriserande Armfelt, men synes snarare framställd såsom en utväg i yttersta nöden. Med Armfelts afresa från arméen i Maj må-

---

[1]) Diplomatiska brefvexlingen 1804.

[2]) Född 1767, deltog med utmärkelse i Finska kriget 1788—1790, 1796 utnämnd Major vid Södermanlands regemente, 1799 öfverste-löjtnant i arméen.

[3]) Den äldre brodren, C. Hinrik, född 1782, gjorde med Gardet fälttåget i Tyskland 1805 och 1806, sistnämnde år kapten, 1807 öfveradjutant och major i arméen; den yngre brodren, Johan August, sedan 1802 löjtnant vid götha gardet.

[4]) Kapten vid finska gardet.

nad 1807 synas emellertid tankarne härpå för denna gången hafva förfallit [5]).

De återtogos dock snart, och flere förslager lära varit å bane. Vi nämna deribland ett, som var nära att blifva ledt i verkställighet. Det hade, liksom de föregående, för afsigt att, sedan man bemäktigat sig monarkens person, borde en regering under hans sons minderårighet tillförordnas, och man nämnde drottningen såsom börande i spetsen för en konselj öfvertaga styrelsen. En öfverstelöjtnant von Essen, till börden finne och då tjenstgörande vid husarerna, anförtrodde denna plan åt Tolls brorsson, med anmodan att han måtte söka förmå generalen att taga ett parti, och försäkra att arméen skulle understödja det. Vi känna icke, hvad Toll i sitt innersta tänkte om detta förslag, som han väl för ögonblicket afrådde såsom omoget och förtidigt; men lika säkert är å andra sidan, att han talade derom med Posse såsom om en möjlig utväg att rädda landet, eller var hans afsigt härmed endast att utforska denna ansedda befälhafvares tanka? [6]).

Men härmed må vara huru som helst, så lemnade *Toll* snart fästningen, hvarefter generalguvernören baron *Essen* isynnerhet var den, på hvilken de sammansvurne räknade. Efter en sammankomst, som bevistats af större delen af bataljons-cheferna, hos öfverste Haij vid Bohusländningarne, och hvarunder man rådgjort om

---

[5]) Muntliga uppgifter af grefve M. Björnstjerna. S. S.

[6]) Muntliga uppgifter af C. H. Posse (S. S.). Den i texten omförmälde Essen var en af arméens dugligaste officerare och så ansedd, att Toll yttrade om honom, att han ville göra honom till generaladjutant i händelse af aktivt krig. Uppammad i den af Sprengtporten stiftade skola i Finland; död som landtbrukare på sin egendom Skofteby i Westergöthland. — Posse erhöll äfven direkta uppmaningar af de missnöjde att sätta sig i spetsen för sammansvärjningen, som afsåg att afsätta Gustaf Adolf. Då den unga Fabian Wrede infann sig hos Posse, för att tala med honom härom, svarade Posse: »*Det är endast eder far* (*generalen*), *som kan sätta sig i spetsen*».

medlen att bemäktiga sig konungen, begaf man sig till generalguvernören, för att inhemta hans åsigt och anhålla om hans medverkan. Han svarade:

»Utan tvifvel, mine herrar, är jag likaväl som ni öfvertygad om nyttan af en statshvälfning; men tiden för en dylik förändring är ännu icke kommen. *Äpplet är ännu icke moget.* Konungen är ännu ett helgon inför nationen, som icke känner hans oduglighet och hans olycksaliga sinnesförfattning. Dessutom lider alltid arméens anseende, om den midt under vapnen försöker att göra en revolution, och herrarne minnas ännu alla alltförväl, hvad intryck den ryktbara sammansvärjningen i Anjala gjorde på hela nationen, hvars raseri och förtrytelse deröfver knapt kände några gränser» . . . .

»Men Pomern går förloradt, och kanske Finland med», hördes flere bland de bekymrade officerarne utropa, »om vi ej i tid sätta en gräns för dessa galenskaper».

»Pomerns förlust», inföll Essen med lugn, »kan numera, Gudnås så visst, ej förekommas. Men omöjligen kan man antaga, att kejsar Alexander skulle vara nog dålig, att öfverfalla oss. Sannolikt skall Napoleon lemna oss i fred i yttersta ändan af Europa, och jag anser derföre, att ingenting ännu berättigar oss till en statshvälfning. Man bör hoppas att Gustaf Adolf genom en dyrt vunnen erfarenhet återkommer från sina förvillelser, samt hädanefter endast sysselsätter sig med att skänka sitt fädernesland freden och försonar sina felsteg genom att ej mera taga någon del i den europeiska fejd, för hvars skull han ej eger någonting att lägga i vågskålen» . . . .

Efter en stunds tystnad fortfor generalen:

»Nej, mina goda herrar, man kan vara missnöjd, man kan ogilla konungens uppförande, tadla hans fel, hans förvillelser; men ännu är icke riket på branten af sitt fall, och en hvälfning kan endast ursäktas i den händelsen, att det ej finnes annat räddningsmedel eller

annat

annat val, än emellan upproret och tillvarelsens förlust» [7]).

Hvad var väl att invända emot styrkan af sådane skäl; men detta afskräckte ingalunda de mest oroliga. För att skildra andan, som rådde i arméen, behöfva vi endast anföra följande verser, som författades af öfversten grefve Hampus Mörner, hvilken till och med påstod, att han lemnade den första strofen deraf med flit efter sig i konungens förmak. Den lydde sålunda:

»Gör fred, gör fred, Ers Majestät,
Låt Bonaparte kejsar vara!
Vi skola kyssa edra fjät,
Och er som konung stor förklara.
Skänk lugn åt edert folk igen,
Tag skeden uti vackra tassen;
Glöm ej den tyska regelen:
Man leben muss, und leben lassen!»

Den andra versen var af mera allvarsam natur:

»O! Hallman [8]), nu är tid och stunden kommen är
För dig att stor och oglömd blifva!
Ett litet pulver blott är allt hvad vi begär;
Och menskoslägtet skall dig evigt loford gifva» [9]).

Då en dylik ton som den, hvarom dessa rimmade utgjutelser vittna, var den bland arméen i Pomern allmänt herrskande, hvem undrar, om förslagen att gripa konungen ej uppgåfvos, emedan de stötte mot hinder? Man har svårt att känna alla de planer, som i detta afseende uppgjordes, men hvad vi veta är det, att då samtlige officerskårerna uppvaktade generalguvernören v. Essen, som stod färdig att afresa, tänkte man ännu på

[7]) Anteckning i S. S.
[8]) Konungens lifmedikus.
[9]) Efter Mörners egenhändiga, med flere roliga pennritningar beledsagade, handskrift, som har följande titel: »Diverse Opus, Af den, som är, som blir, som var den sällsamma Hampus Huzar!» (E. S.).

medlen till en statshvälfning. Några bland de närmast stående officerarne, som kände att Essen aldrig blottställde en underhafvande eller missbrukade ett förtroende, gingo å kamraternas vägnar oförskräckt fram till den allmänt aktade generalen, som de tillfrågade: »*Skola vi gå upp och taga honom?*» Gustaf Adolf, som bodde i våningen ofvanför Essens, hade nu otvifvelaktigt blifvit till arméens belåtenhet tillfångatagen, såframt ej den sistnämnde fortfarit att afråda alla dylika företag [10]).

Men ännu återstår ett förslag att omtala, hvilket sannolikt blifvit uppgjordt under konungens vistande på Rügen. Enligt detsamma ämnade man, under öfverfarten från denna ö till Sverige, i hafvets vågor göra slut på detta bedröfliga drama..... En djerf och beslutsam sjökapten vid namn Dickelman sades i detta ändamål redan hafva blifvit vunnen, för att under öfverfarten borra fartyget, på hvilket konungen var ombord, sänka det till botten, samt rädda sig sjelf med några andra i slupen. Vi känna icke orsaken, hvarför denna plan ej gick i fullbordan [1]).

Ungefär vid samma tid som detta förehades i Pomern, umgingos flere bland *regeringens* i Stockholm ledamöter allvarsamt med tankar i ungefärligen enahanda syftning. Man var å sistnämnde ställe ej i okunnighet om konungens oryggliga beslut, att *aldrig* sluta fred med Napoleon, lika litet som om de emot högstdensamme riktade planer, hvilka vi omtalt. Om man under sådane förhållanden hade kunnat öfvertala drottningen, att träda i spetsen för en regering under sin sons minderårighet, hade arméen i Pomern kunnat utaf en sådan händelse hemta den kraftigaste anledning, att fullfölja sina planer. Vi känna icke, huruvida något samband mellan hvad sålunda samtidigt förehades inom vissa högre kretsar i hufvudstaden och den till Tysk-

---

[10]) Uppgift af en person, hvilken i egenskap af Wetterstedts handsekreterare, varit i tillfälle höra den berättas af W. sjelf.

[1]) Meddeladt af öfverste G. Toll (S. S.).

land förlagde afdelningen af svenska arméen egde rum eller icke; men visst är, att ehuru man flere gånger sökte att på omvägar utforska drottningens tanke, fick man ej skäl förmoda, det hon någonsin skulle gå in på att förråda sin gemål, från hvars intresse och fördelar hon svårligen kunde skilja sina egna, huru mycket han än felade i grannlagenhet mot henne [2]).

Men vare härmed huru som helst, så ålåg det dem, som genom sin ställning i regeringen eller vid hofvet voro bäst i tillfälle att inse och bedöma följderna af konungens olyckliga regeringssystem, att genom lämpliga medel söka att förekomma dem, innan några *våldsamma* användes. Af denna orsak nedreste å de öfrige konseljledamöternas vägnar riksdrotset grefve Wachtmeister och grefve F. Fersen hösten 1807, för att hos monarken, som just då återvände från sitt skamliga tyska fälttåg, anhålla att få göra underdåniga föreställningar. Men dem blef nekadt företräde i Carlskrona [3]). Det märkliga samtal, som följde mellan konungen och riksdrotset, egde följaktligen ej rum på sistnämnde ställe, utan först i Helsingborg den 10 Oktober samma år. Drotset uppmanade med styrka Gustaf att göra fred; men denne svarade endast:

»*Jag vill aldrig höra talas derom, emedan jag lofvat Gud, att ej göra fred med Bonaparte. Man må ej föreställa sig, att jag är den fege Alexander*» ....

Drotset. »Men vår folkmängd och förmögenhet är alltför ringa, att fortsätta kampen med en makt, som nu snart står i förbund med hela verlden» ....

Konungen (vredgad). »*Här är folk och förmögenhet nog; men här fattas god vilja*».

Då dessa sista ord uttalades, slog monarken handen våldsamt i bordet, samt gick sedan hastigt af och an på golfvet, mumlande mellan tänderna. Hvad den vördnadsvärde grefven kunde finna skäl att ytterligare

---

[2]) Muntlig uppgift af Ehrenheim (S. S.).

[3]) Bref från Wetterstedt till Ehrenheim, Carlskrona d. 10 Sept. 1807.

föredraga, för att böja den envise och herrsklystne envåldsherren, blef derföre utan verkan [4]). Grefve Axel Fersens bref till Konungen bestyrka äfven *hans* bemödande att leda honom på bättre väg.

En annan utväg, som påhittades, för att minska regentens krigslystnad, var det förslag, som vintern 1808 lades under hans ögon af öfverste-löjtnanten friherre *B. B. von Platen* [5]), att gräfva en kanal, som skulle förena Östersjön och Nordsjön. Detta förslag, som gynnades af flere bland regeringens medlemmar, såsom Lagerbring, Lagerheim, Rosenblad [6]) m. fl., vann Gustafs bifall, hvadan nödiga anstalter genast togos, att bringa det till utförande; men huru illa biändamålet med förslaget vanns, nemligen att utgöra en afledare för krigslystnaden på allerhögsta ort, är tillräckligt bekant.

Sällan eller aldrig, om ej vid Carl XII:s död, torde utsigterna för Sverige varit mera hotande och mörka, än vintern 1807 och 1808, och vi hafva redan antydt, att Armfelt var den, som isynnerhet hade en förtidig känsla af framtidens olyckor. De planer, hvarmed han umgicks i Pomern, återtogos i Stockholm med desto större ifver, som kriget med Ryssland blef mer och mer öfverhängande. Till de unga officerare, som i detta fall egde hans förtroende, yttrade han, att man borde vara betänkt att sätta sig i direkt förbindelse med England, för att från denna makt kunna påräkna det biträde, hvilket för beredandet af en ny sakernas ordning ansågs oundgängligt. Dessa planer meddelade han åt en af nämnde officerare, Björnstjerna, hvilken

---

[4]) Meddelanden från Trolle Wachtmeisterska arkivet på Årup.

[5]) Född 1766 i Pomern; deltog som fänrik vid örlogsflottan i slaget vid Hogland, då han föll i rysk fångenskap; 1795 öfverstelöjtnant vid amiralitetet och lemnade 1800 krigstjensten, med erhållande af öfverste namn, heder och värdighet. Köpte sistnämnde år egendomen Frugård i Westergöthland och blef ett mönster för en rationell landthushållare.

[6]) Uppgift af Platen (S. S.).

sammansatte och till engelska chargé d'affaires i Stockholm, *Bathurst*, öfverlemnade en hemlig härpå syftande not[7]).

Man känner ej, på hvad sätt detta de svenska omstörtnings-männens första försök att närma sig England emottogs; men visst är, att redan i April månad 1808 befann sig i Stockholm ett engelskt sändebud, som innan kort satte sig i förbindelse med en mängd personer, hvilkas revolutionära uppdrag han lofvade att personligen understödja i sitt fäderneslaud, dit han i Juni månad samma år återvände. Hans namn var *Brown*[8]). Engelska kabinettet, som insåg att med Gustaf Adolf var omöjligt att uträtta någonting förståndigt för den allmänna saken, började jemväl från denna tid att uppföra sig så tvetydigt, att det vill synas mer än sannolikt, det England numera snarare arbetade *emot*, än *för* Gustaf Adolf.

När Brown anlände till Stockholm, hade Björnstjerna, Armfelt m. fl., till hvilka han eljest möjligen haft största skäl att i första hand vända sig[9]), re-

---

7) Björnstjernas egen uppgift (S. S.). I B:s enskilta brefvexling vid denna tid (Dec. 1807 — Jan. 1808), äfvensom uti Wetterstedts bref till v. Ehrenheim, talas om en utrikes resa, den förstnämnde haft för afsigt företaga, men hvilken inställdes i följd af det utbrytande kriget i Finland. Stod ej denna tillämnade resa på något sätt i sammanhang med Armfelts planer på England? Den i texten omnämnde Bathurst uppträdde först i Pomern 1807, tjenstgjorde sedermera hos konungen i Helsingborg och i Stockholm till Februari 1808. Han stod i nära vänskapsförhållanden med Björnstjerna, som uppgifvit, att han 1809 utnämndes till engelsk minister i Wien och försvann i Parleberg, utan att man kunnat upptäcka det minsta spår efter honom. Misstankan föll på Napoleons polis.

8) Af det följande skall läsaren finna, att vi som källa för vår framställning mindre följt denna engelsmans i mycket apokryfiska skrift (Les Cours du Nord, III, p. 259 ff.), än de personers trovärdiga uppgifter, som nedanföre skola anföras, och hvilkas upplysningar kunna tjena som en slags kommentar till Browns sväfvande och nog romantiserande berättelse.

9) Vi hafva af flere skäl icke ansett osannolikt, att Browns beskickning varit en följd af de meddelanden, som kort förut gått genom Bathurst.

dan afrest till sina särskilta uppdrag vid härarne. Händelsen eller afsigten, — vi känna ej rätt hvilketdera, — lärer då hafva fört honom tillsammans med grefve *Erik Ruuth,* hvilken af gammalt var känd såsom tillgifven England, med hvilket land han egt talrika förbindelser alltsedan 1803, då hertigen af Glocester några månader gästade Sveriges hufvudstad, uti hvars högre umgängeskretsar denne engelska prins förstått att tillvinna sig flere anhängare och vänner. Bland dessa var äfven Ruuth, en gammal fin herre från Gustaf III:s tid, hvilken kände stämplingarne 1807 och redan då talade om nödvändigheten af en statshvälfning. Då han härom yppade sig för en viss regementschef, svarade denne, som misstrodde Ruuth, att »*såvida grefven vill behålla hufvudet, bör han innehålla med dylika förslager*»[10]). Men detta afskräckte ingalunda Ruuth, hvilken i likhet med flere andra skånska magnater vid denna tid, (såsom Stjernsvärd, Macklean o. a.), starkt tillgifven de engelskt-amerikanska idéerna i afseende på representation och styrelse, nitälskade för deras tillämpning på sitt fädernesland, för hvars framtid han hyste en rättmätig fruktan, såvida man ej kunde lyckas, antingen att inskränka en konungamakt, som så grymt missbrukades, eller också helt enkelt aflägsna den nuvarande konungen från regeringen, som enligt Ruuths åsigt borde uppdragas åt hertig Carl såsom konung med prinsen af Glocester till tronföljare.

Sådane voro de planer, för hvilkas bedrifvande man har trott, att Ruuth påyrkade Englands biträde[1]).

---

[10]) Anteckning i S. S.

[1]) Att Ruuth var den svenske man, med hvilken Brown företrädesvis underhandlade, derom hafva flera trovärdiga personer yttrat sig vara öfvertygade. Detta antagande har också alla inre och yttre grunder för sig att vara sanningsenligt. R. var alltid, synnerligen från 1803, stark angloman, och af hans bref till L. v. Engeström (Helsingborg d. 11 Dec. 1807) finner man, att han just vid denna tid anträdde en angelägen resa till Stockholm. Under 1809 och 1810 revolutionskris, lade R. också ofta sina *engelska* representationsidéer i dagen, utan tvifvel mycket upp-

Hans åsigter i dessa hänseenden synas äfven hafva blifvit gillade af statssekreteraren C. Lagerbring m. fl. ledamöter i konungens konselj, och hvilkas förespråkare hos det engelska ombudet, Brown, man har ansett Lagerbrings nära slägtinge, baron Werner Schwerin, hafva varit [2]). Men vare härmed huru som helst, så återvände Brown i Juni månad öfver Wermland och Bohuslän till England. Under denna omväg, som han synes hafva tagit enkom för att personligen sammanträffa med några af cheferna för vestra hären, såg han Adlersparre [3]) på Gustafsvik och, som vi tro, äfven Armfelt [4]) i Strömstad. Hvad under dessa möten kan hafva blifvit taladt och öfverenskommet, är svårt att veta; men att Brown ej alldeles förtegat de vigtiga underhandlingar, han haft i Stockholm, med deraf följande uppdrag, tror man sig veta, ehuru vi, dermed ej vilja påstå, att

---

blandade med minnen från svenska frihetstiden, då aristokratien var en makt, som höll konungadömet i schack. Så ansåg han t. ex. orimligt och farligt, att konungen skulle ega rätt att förklara krig och sluta fred, och eget nog talades också i Stralsund 1807 bland många andra om ett förslag, att tvinga konungen att afskaffa säkerhetsakten med thy åtföljande rättigheter i afseende på krig och fred. Får man ej antaga, att R. hade sin hand med i detta förslag?

[2]) Denna förmodan uttrycktes af G. Adlersparre, som tillade, att Schwerin för utgifter gjorda i och för revolutionen, uppgaf sig ega en fordran af 10,000 R:dr, hvilken af Adlercreutz nedprutades till 4 à 6,000 r:dr. S. ansågs hafva emottagit uppdrag af några skånska herrar, hvaribland Ruuth m. fl., och hans nära slägtskap med Lagerbring gaf ett vidsträckt utrymme åt gissningarne. Den person, hvilken i egenskap af samlare till detta arbete nedlagt så mycken förtjenst, och för hvilken Adlersparre uttryckte denna förmodan, tror sig kunna antaga, att Adlersparre om denna sak visste mera, än han ville säga, samt att hans ändamål med uttalandet af denna förmodan endast varit, att utforska hvad nämnde person derom kunde ega sig bekant. I fall detta var händelsen, så torde antingen Brown sjelf eller Armfelt varit de personer, som meddelat A. dessa upplysningar.

[3]) A:s egen uppgift (S. S.).

[4]) Jfr bref från Armfelt till Adlersparre, Strömstad d. 16 Juni 1808.

såsom vi någorstädes sett uppgifvas, Armfelt redan då varit färdig att afsätta Gustaf Adolf och utropa hertigen af Glocester till konung. Att flere af de unge, eldiga män af staben, som utgjorde hans omgifning, kunde hafva styrkt honom i ett dylikt förehafvande, är begripligt [5]); men innan Armfelt kunde bestämma sig, äskade han ett möte med Posse och Adlersparre såsom de inom vestra hären mest ansedde officerare. Detta möte egde rum i Næsby den 17 Juni, men förde till intet resultat. Posse och Adlersparre ansågo rådligt, att, innan upprorsfanan höjdes, åtminstone afbida utgången af de stillestånds-underhandlingar, som voro på väg att öppnas med hertigen af Augustenburg [6]), äfvensom att det skulle ingifva större trygghet, om man förut hunnit att göra sig försäkrad om Englands biträde [7]).

---

[5]) Månne ej följande ord af C. Anckarsvärd (Polit. Trosbekännelse, 6 f.) syfta på ofvanstående förhållande: »Revolutionens nödvändighet utgjorde länge ett öfverläggningsämne inom regementerna vid vestra arméens venstra flygel, innan jag derom första gången yttrade mig till öfverstelöjtnant Adlersparre, ehuru all tidigare verkställighet omintetgjordes genom brist på någon hugad anförare, emedan general Armfelt då icke stod att öfvertala».

[6]) Jfr sid. 279 f.

[7]) Armfelt tillstår sjelf (se Aall, a. st., I, 447 f.), att han börjat underhandla med *general Moore,* och det torde få anses ovisst, hvad följden af ett dylikt godt förstånd, som nu endast hettes syfta på Noriges intagande, kunnat blifva, i fall de engelska trupperna fått landstiga. Emellertid skyndade Brown till England, der han med Perceval och Canning enligt egen uppgift underhandlade ända till Nov. 1808, då dessa ministrar af grannlagenhet afböjde Englands inblandning i revolutionsföretaget. Detta Cannings och Percevals svar uppgifves ej hafva kommit till Stockholm förrän i Jan. månad 1809. Ett slags bekräftelse på riktigheten af dessa Browns uppgifter, ligger deruti, att Canning mot slutet af 1808 yttrade till svenska ministern i London v. Brinckman: »*Ni umgås i Sverige med revolutionsförslag*» .... Då B. afgaf sin berättelse härom för Gustaf Adolf, uttryckte denne eller låtsade så stort förtroende till den svenska troheten, att han ej ville sätta tro till dessa underrättelser. Sammaledes gaf Canning v. B. underrättelse om vestra härens afmarsch mot hufvudstaden.

Medan revolutionära planer på sätt vi nu sett framkastades och uppgjordes vid vestra hären, fortfor emellertid oron hos de mäktige på samhällets höjder, att föranleda de besynnerligaste öfverläggningar. Alltid angelägna att hellre med godo, än genom våldsamma medel aflägsna de vådor, som hotade, uppmanade dessa herrar, och isynnerhet Lagerbring, hvilken utmärkte sig såsom den skarpsinnigaste och driftigaste bland konseljens ledamöter, ambassadören Stedingk, som i Oktober månad 1808 kallades till konungen på Åland [8]), att begagna detta tillfälle, för att göra högstdensamme de af nöden så högt påkallade föreställningar. Enär ingen af regeringens öfrige ledamöter egde nog inflytande eller mod, för att kraftigt tala till konungen (ett dylikt försök skulle förmodligen endast ådragit vederbörande ett nådigt afsked), var detta val ganska lyckligt. Stedingks långa och ärofulla bana hade skänkt honom ett stort anseende. Han var dessutom genom sin ålder, sina tjenster, sin karakter och sin oegennytta, en person, som borde anses mest lämplig att med styrka förehålla Gustaf sanningen, och om denna furste någonsin skulle lyssna till rådslag, så borde de härflyta från detta håll. Stedingk åtog sig derföre med nöje detta uppdrag.

---

[8]) Bref från Wetterstedt till Ehrenheim, konungens jakt Amadis, vid Lähmä kyrkosund, 1 mil från Helsinge d. 29 Sept. 1808. — Då Stedingk i Juli månad samma år såg konungen första gången på Åland, talte han med honom ända till kl. 2 om natten.... På tillfrågan, hvarföre han anförtrodde Sveaborg åt Cronstedt, som visserligen vore duglig, men af en svag karakter, svarade monarken: »*Jag visste, att Cronstedt var min fiende; att han skulle varit i stånd att mörda mig; men jag var långt ifrån att föreställa mig, att han kunde sticka dolken i sitt eget fäderneslands bröst*».... Enär ambassadören vid detta tillfälle bar en drägt, förfärdigad i Petersburg, och som af denna orsak i någon obetydlig detalj skiljde sig från den i Stockholm brukliga, fästade detta Gustafs uppmärksamhet. Länge märkande, att konungens blickar med en slags otålighet föllo på Stedingks venstra arm, begrep denne ej hvad detta skulle betyda, tills monarken utbrast: »*Broderiet på edra ärmar är ej enligt föreskrift*». Vid detta tillfälle erbjöd Gustaf Stedingk befälet i Finland, då detta

Då han den 9 Oktober anlände till Lemlands prestgård på Åland (der det kungliga högqvarteret då var förlagdt), fann han allt här i den största förvirring. På det högsta förtörnad öfver den misslyckade landstigningen vid Helsinge, var monarken endast upptagen af tanken att hämnas på dem, han så oskyldigt tillräknade denna olycka. Å andra sidan hade han dagen före Stedingks ankomst framkastat några ord om *riksdag* och *tronafsägelse*, hvarpå visserligen icke mycket var att bygga, men hvilka i alla fall ej kunde lemnas utan uppmärksamhet. Stedingks framställningar blefvo emellertid lika fruktlösa, som förut riksdrotsets, och konungen befästades endast i sin förhärdelse. Lika fåfängt sökte han beveka honom återkalla och godtgöra den skriande orättvisa, han låtit sina gardesregementen vederfaras. Då Gustaf hoppades afböja alla ytterligare föreställningar härom med det föregifvandet, att han ingenting fråntagit dessa regementen, svarade Stedingk: »*Men ni har fråntagit dem, hvad som är dem kärare än lifvet, sire, nemligen hedern! Om min son vore anställd vid gardet, skulle jag ej öfverlefva hans vanära*».

På detta sätt saknades ej personer, som allvarligt och utan menniskofruktan förehöllo Gustaf sanningen, hvilken, då den sades honom af en sådan man som Stedingk, han också icke dristade att helt och hållet förneka; tvertom uppskakades han och fann sig rörd ända till tårar; men hans egenkärlek var för stark, och han ville ej synas hafva gifvit vika för de tvingande omständigheterna, isynnerhet efter gardernas indragning, emedan hans handlingssätt då skulle hafva blifvit uttydt såsom en följd af fruktan [9]).

land redan var förloradt, och det var för sent att bota det onda. Stedingk afböjde derföre anbudet, men erbjöd sig att åtfölja konungen, likväl utan särskilt befäl. Han återvände sålunda ej till Stockholm förrän d. 1 September 1808. Muntliga uppgifter af Stedingk (S. S.), jemförda med Wettersteds bref till Ehrenheim.

[9]) Muntliga uppgifter af Stedingk (S. S.), som den 26 Okt. med oförrättade ärenden återvände till hufvudstaden.

I denna sakernas förtviflade belägenhet inträffade en händelse, hvilken gaf ny lifighet och fart åt de på olika håll frambrytande revolutionstankarne. Vi mena den förolämpning, som tillfogades garderna.

Det är omöjligt att beskrifva den harm och förtrytelse, denna sårande handling uppväckte inom hela arméen, och framför allt inom de förfördelade regementerna, hvilka, då detta missöde drabbade dem, voro förlagde på Åland. Några af de yngste och beslutsammaste officerarne, såsom friherre Henning Wrangel och grefve Nils Mörner vid lifgardet till fot samt A. A. Gripenwald vid Finska gardet, svuro en evig hämnd öfver upphofsmannen till deras vanheder, och då en lämplig och hugad anförare saknades, under hvilken de kunnat få arrestera konungen, beslöt man att följa dåvarande öfverste-löjtnanten G. L......gs råd, och såsom det enda och säkraste medlet att rädda fäderneslandet, — *taga honom afdaga!* Denna uppgift är trovärdig, emedan den blifvit meddelad af baron Henning Wrangel sjelf. I sagde ändamål vidtalades alltså en soldat vid finska gardet vid namn Blå, hvilken mot hederlig vedergällning lofvade uträtta detta brottsliga uppdrag.

Ehuru Blå visserligen var en af dessa kalla, grymma naturer, som man lyckades att upphetsa, var det först efter några inre strider och många försäkringar om belöningar och strafflöshet, som han gaf vika. Han laddade derpå sitt gevär med två kulor, samt svor att för sina kamrater på det djupaste bevara hemligheten af sitt brott.

Förklädd till bonde, skyndade han derefter bort till den tjocka skog, som på alla kanter omgifver Lemlands prestgård.

Natten var mörk och stormig, och emedan ingen vakt syntes till, var det honom lätt att framkomma ända till konungens sängkammarfönster, hvilket på denna sida endast låg tre fot ofvan marken. Men hans fruktan att blifva upptäckt var oerhörd, och för hvarje steg

han tog, lyssnade han, om ingenting skulle störa den djupa tystnad, som herrskade omkring huset. Innanför fönstret hängde ett stycke blått kläde i form af rullgardin, och de vakthafvande officerarnes afmätta steg, jemte de pipande höstvindarne, voro de enda ljud, han kunde förnimma.

Nu var således stunden inne att fullborda brottet, om han blott genom det tjocka förhänget kunnat urskilja sitt offer. Men detta var ingen lätt sak. Ändtligen trodde han sig se några skuggor sväfva fram öfver golfvet .... Men hvilken är kungen? Mördaren ansträngde hela sin uppmärksamhet, för att af de olika konturerna och rörelserna kunna utgissa förhållandet, och verkligen såg han icke snart en skugga sakta skrida fram, hvilken omöjligen kunde vara någon annans, än den han sökte .....

Han skyndade derföre att lägga handen på bösskolfven och att lyfta upp den liksom för att sigta; men nu i det afgörande ögonblicket öfvergaf honom modet: han kände sina lemmar våldsamt darra, tvekade, och emellertid hade skuggan försvunnit .... Han väntade ännu en stund, att den skulle synas ånyo, men förgäfves, hvarefter han med förskräckelse nedfällde sitt gevär, som han nu knapt egde styrka att bära, samt försvann i skogen [10]).

Medan konungens lif på detta sätt nästan dagligen hotades ända till hans afresa [1]) från Åland, bildade

---

[10]) Utdrag ur friherre H. Wrangels Journal (i S. S.), ett genom den öppenhet, hvarmed det blifvit skrifvet, särdeles dyrbart dokument, som vi i det följande ofta komma att anlita. Efter att hafva meddelat denna anekdot, med anmärkning att löjtnant G. var den officer, som vidtalte Blå, tillägger journalförfattaren: *»Med en utomordentlig oro räknade vi (G. och W.) minuterna och sofvo knapt. Ändtligen infinner sig en officer vid finska gardet, vid namn Carleson: mitt hjerta slår af nöje, emedan jag trodde saken gjord, men olyckligtvis fingo vi veta att Blå förkyld och döende saknat mod»*, o. s. v.

[1]) Den 1 November. Bland andra förslag, som uppgjordes, var äfven att anfalla den jakt Amadis, som förde Gustaf ifrån Ec-

sig äfven på andra orter i riket mäktiga partier, som svuro hans fall. I Stockholm utgjorde den häftiga och driftiga löjtnanten vid f. d. första gardet, friherre Jakob Cederström [2]) medelpunkten för de missnöjde, hvilka genom f. d. protokolls-sekreteraren, numera privat-advokaten Hans Järta [3]) stodo i nära förbindelse med flere de mest betydande ledamöterna i konungens konselj, såsom Lagerbring, Lagerheim m. fl., samt innan kort växte till en talrik skara, omfattande de mest ansedda personer bland såväl civila som militära embetsmän. Vid vestra arméen iklädde sig åter kaptenen vid f. d. konungens lifgarde till fot, den genom sina kunskaper och sitt tjenstenit ej mindre än genom sin fosterlandskänsla och sina lidelser utmärkte friherren, Carl Henrik Anckarsvärd [4]), samma roll som Cederström i Stockholm och Wrangel på Åland, uppviglarens och hämnarens, hvilken länge förgäfves bemödade sig att öfvertala d. v. befälhafvaren för vestra härens högra flygel, ryttmästaren Georg Adlersparre, vid hvars stab Anckarsvärd var anställd, att med arméen marschera på Stockholm och afsätta Gustaf Adolf. Men ehuru dessa bemödanden

---

kerö till Grisslehamn; men utförandet deraf var, enligt Wrangel, omöjligt, i anseende till svårigheten för de sammansvurne att kunna hastigt samlas.

[2]) Nyss återkommen till Stockholm för att sköta sitt ben, som blifvit afskjutet under någon affär vid Norska gränsen, får C. veta det missöde, som drabbat garderna. Under första intrycket af sin förtviflan skref han till Gustaf Adolf, föreställande honom den orättvisa, hvarför han blifvit ett offer, och anhöll om upprättelse. Detta icke allenast vägrades honom, utan hertigen af Södermanland fick (d. 28 Okt.) order att gifva C. en dugtig skrapa, med anbud om anställning vid något linieregemente. Vägrande att antaga detta anbud, svor C. såsom sina kamrater på Åland att hämnas, och blef från samma ögonblick den mest framstående bland de upprorsmakare, som samlades i Stockholm.

[3]) Entledigad (1800) från sitt embete, hade J. sedermera utan offentlig tjenstebefattning trampat Stockholms gatstenar, tilldess Cederström i Nov. 1808 inbjöd honom att deltaga i sina revolutionsförslag.

[4]) 1808 öfveradjutant hos G. Adlersparre.

såsom sagdt länge blefvo fruktlösa [5]), skola vi snart förnimma, hvilken följdvigtig roll den unge Anckarsvärd eröfrade åt sig i det utbrytande revolutionsdramat, samt huru afgörande hans verksamhet blef i flere riktningar.

Emellertid sysselsatte sig de sammansvurne såväl på Åland, som i hufvudstaden, med uppgörandet af åtskilliga planer, som *säkrast* och *snabbast* skulle föra dem till målet — konungens afsättande. Den första plan, hvarom man under sammankomsterna på Åland blef ense, var den, att man skulle skicka ett ombud till Stockholm, för att förskaffa de sammansvurne en chef, samt genom ett anonymt bref anmoda regeringens ledamöter, att med stöd af den anda, som herrskade bland trupperna, bemäktiga sig konungens person, organisera sig till en laglig regering, samt kalla trupperna från Åland, för att bibehålla ordningen i hufvudstaden. Friherre Wrangel uppsatte detta anonyma bref, hvarmed löjtnant Gripenwald i November 1808 afreste till ort och ställe. Kort derefter skickade man löjtnanten, grefve N. Mörner, med ett nytt uppdrag till generalen friherre H. H. Essen [6]).

Under tiden må ingen föreställa sig, att bröderna i Stockholm voro i overksamhet. De organiserade sig i små sektioner eller utskott, hvardera med sin egen chef, och hvilkas utgreningar ökades med hvarje dag. Men hufvudhärden befanns alltid hos Cederström och Järta. Här öfverlade man dristigt om den statshvälfning, hvilken numera befanns oundgänglig; man talade om den nya regeringsform, som borde införas, om representationsreform, om rättigheter och privilegier, som borde bibehållas eller afskaffas, om skatternas förminskning och fördelning, om vissa embetens indragning och andras

---

[5]) G. Adlersparres Histor. Handl., III, 24, samt Politisk Trosbekännelse af C. H. Anckarsvärd, sid. 6.

[6]) Wrangels Journal. Gripenwald anlände till Stockholm d. 7 Nov. och återvände till Åland d. 15 samma månad. Under återresan mötte han Mörner, som återvände från hufvufstaden den 1 December.

upprättande, om reformer, o. s. v. Flere bland dessa unga krigare, som sålunda sammankommo, uttryckte sig med en tillförsigt och säkerhet, som tillhörde åren och sjelfförtroendet; emellertid var Järta allas orakel. Medan Cederström företrädesvis brefvexlade med arméerna, hvilka skulle understödja den tillämnade förändringen, fortfor Järta att stå i förbindelse med de höga embetsmännen, och verkligen hade man i början af December månad (1808) lyckats att blifva ense om en plan, hvars upphofsman synes hafva varit en då från Finland nyss återkommen officer, hvars bekantskap vi redan gjort, kaptenen vid f. d. finska gardet, M. Björnstjerna. Enligt densamma skulle man bemäktiga sig konungens person, i parken vid Haga, då han en morgon återvände från detta slott till hufvudstaden. Han skulle derpå bortföras antingen till Åland eller till Gefle, der öfverste Skjöldebrand då befann sig med en fördelning. Emedan de sammansvurne till ett antal af några och tjugo personer i och för utförandet af denna plan ej kunde bland de i hufvudstaden förlagde trupper påräkna något annat stöd, än af två sqvadroner kurassierer, finner man, huru djerft och trotsigt, men också med hvilken fullkomlig brist på förutseende de gingo tillväga. Vi känna icke, i hvad mån Järta delat denna oförvägna och föga rimliga plan eller icke, men högst sannolikt är, att han bekämpade den. Af naturen misstrogen mot hvarje rörelse, som vore en följd af militärisk maktinflytelse, syftade han från början på att *genom de höga embetsmännens mellankomst* kunna på *civil* väg och *utan härens inblandning* genomdrifva de förändringar såväl i styrelse-*form* som möjligen äfven i styrelse-*personal,* dem han fann af högsta nöden påkallade. Af denna orsak sökte han att på ett fint och bindande sätt öfvertala dessa höga herrar af såväl civila som militära klassen, att enhälligt nedlägga sina embeten, såframt ej konungen medgaf att sammankalla ständerna och ändra system, emedan han var öfvertygad, att högstdensamme, i fall denna hotelse verkligen gick i full-

bordan, skulle utaf ren brist på organer för sin vilja blifva tvungen antingen att göra afseende å de gjorda föreställningarne, eller också fullborda ett beslut, hvarom han länge talat, nemligen af afsäga sig kronan till förmån för sin son. I sjelfva verket afsågo Järtas planer för närvarande ej något annat, hvarvid det förtjenar anmärkas, att Lagerbring och Lagerheim, de begge embetsmän till hvilka han i detta afseende företrädesvis vände sig, ännu ansågo detta medel föga lämpligt och röstade för uppskof, i hopp att konungens växande förlägenhet snart skulle tvinga honom att ändra uppförande [7]). Deremot var riksdrotset grefve Wachtmeister till en del af annan åsigt, såsom vi af det följande skola se.

På detta sätt utvecklade sig sammansvärjningen i hufvudstaden omkring den tidpunkt, då Gripenwald och Mörner i egenskap af ombud för de upproriske från Åland der uppehöllo sig. De voro mindre lyckliga i uträttandet af de uppdrag, som blifvit dem anförtrodde. På inrådan af assessorn i Svea hofrätt, grefve Gustaf Walthier Hamilton, en kusin till Wrangel, och till hvilken Gripenwald borde jemte ett bref från den sistnämnde öfverlemna ofvannämnde anonyma skrifvelse, uppbrändes såväl denna som brefvet, emedan Hamilton spådde föga framgång af det påsyftade steget, som han till och med ansåg farligt i följd af den ransakning det sannolikt skulle draga med sig. Den utskickade vände sig då i stället till baron Jakob Cederström, på hvars uppmaning baron Armfelt, hvilken nu uppehöll sig i ett slags civil arrest på Nynäs i Södermanland, lofvade att anföra de upproriska, så snart de hunnit till Grisslehamn. Deremot lyckades ej Mörner lika väl att för sina afsigter eröfra Essen, hvars allt sedan uppträdena i Pomern kända grundsatser ännu hindrade honom deltaga i planer, hvilkas omogenhet och förtidighet han dess–

[7]) Anteckning i S. S.

dessutom var alltför skarpsinnig att icke genast genomskåda [8]).

Dessa underrättelser, som efterhand inlupo till upprorslägret på Åland, voro visserligen icke uppmuntrande; men detta afskräckte ingalunda de mest oförfärade. Straxt efter Mörners återkomst blef hela Åländska fördelningen förklarad i insurrektionstillstånd [9]), och ändtligen afskickade man dagarne före jul ett tredje ombud, friherre Wrangel, med uppdrag dels att öfvertala Armfelt att på Åland sätta sig i spetsen för de upproriske, dels att uppmuntra partiet i hufvudstaden, att enligt den redan uppgjorda planen bemäktiga sig konungens person, med försäkran att den Åländska fördelningen genast skulle afmarschera, för att understödja företaget [10]).

Då Wrangel den 22 December anlände till hufvudstaden, fann han här sinnena i den största jäsning. Men ehuru han var mindre lycklig med sitt uppdrag till Armfelt, som han julaftonen och juldagen besökte

---

[8]) Wrangels Journal.

[9]) Härvid tillgick på följande stormiga sätt. Samma afton Mörner anländt, kallade Wrangel alla officerarne vid de tre gardesregementerna till supé. Här ordades vidt och bredt derom, huruvida man genast borde bryta upp till Stockholm eller ej. De försigtigaste, hvaribland K. Lejonhufvud och Djurklou, röstade för det sednare alternativet, som slutligen blef allas. Derpå beslöt man att välja ett slags revolutionärt utskott eller junta, bestående af två representanter af hvarje regemente, med uppdrag att ordna och leda de gemensamma företagen. Detta utskott, som genast valdes, sammansattes på följande sätt: af finska gardet Knut Lejonhufvud och A. Hedenberg; af andra gardet Dævel och Sjöblad, och af första gardet Mörner och Wrangel. Följande dagen beslöto de deputerade att förstärka sig med ombud äfven från de trenne öfrige på Åland förlagde regementen, nemligen Kronobergs, Westgöta Dals och Sörmlands regementen, hvilket genast skedde. Wrangels oftanämnde Journal.

[10]) Det förtjenar anmärkas, att sjelfva generalbefälhafvaren på Åland, öfverste Peyron, vid afresan lofvade Wrangel, att han skulle sätta sig i spetsen för den upproriska fördelningen, så snart han erhållit säker underrättelse, att Essen eller Adlercreutz gynnade de missnöjde. Nyssnämnde Journal.

på Nynäs[1]), tycktes dock ett nytt hopp uppgå för de sammansvurne genom general *Adlercreutz'* ankomst, som dagligen väntades till hufvudstaden.

Krönt med lagrar och ett mål för allmänhetens beundran och tillgifvenhet i högsta grad, borde denne generals medverkan blifva af oberäknelig vigt för partiet, om det lyckades tillegna sig honom. Han anlände till Stockholm de första dagarne af Januari månad 1809. Den första bland de sammansvurne, som sökte utforska honom, var Björnstjerna, och ehuru Adlercreutz då ej syntes obenägen att gynna deras företag, och af denna orsak vid samma tillfälle till och med särskilt anhöll

---

[1]) Som vilkor för sin medverkan till de förbundnes planer fordrade Armfelt, 1) att han ej behöfde resa till Åland, emedan det skulle blottställa hären, som 2) ej borde marschera, förrän isarne blefvo säkra; 3) att man genom ombud gjorde sig försäkrad om Frankrikes bistånd och genom denna makt förskaffade sig stillestånd med sina grannar, samt 4) att man bemäktigade sig Gustafs person, »*utan att antasta hans lif*». Nyss förut (d. 14 Dec.) hade A. skrifvit till C. H. Posse, jemte underrättelsen att efterföljande uppgifter kommit honom tillhanda genom historieskrifvaren Johannes v. Müller, som sjelf bevistat mötet i Erfurt, och till hvilken Napoleon under återresan från Erfurt i Maintz yttrat följande ord: »*Jag vet. att jag i anseende till Sverige begår ett politiskt mord; men jag är tvungen*», — — »I Erfurt (skrifver nemligen Armfelt) var Bonapartes förslag Sveriges styckning och den der nu regerande dynastiens bortjagande; men Ryssland lär mildrat detta beslut till Finlands förlust efter Kemi elf, upplifvandet af 1720 års regeringsform och det vasallskap, det skall medföra», o. s. v. Dessa underrättelser meddelade Armfelt genast sina vänner i Stockholm, bland hvilka äfven var den häftige J. Cederström. Derjemte skref han (A.) kort efter Wrangels afresa (d. 1 Jan. 1809) ett mycket artigt bref till hertig Carl, hvari han, jemte det han på ett fint sätt låter honom förstå de förhoppningar, Sverige i närvarande krisis måste fästa vid hans person, ber honom utverka Gustaf Adolfs tillstånd för Armfelt att få resa till England, med uppdrag att söka vinna denna makts biträde att knäcka Ryssland, enligt en promemoria (af d. 31 Dec.), som bifogades. Man känner ej, om hertigen meddelat Gustaf Adolf detta förslag, som hertigen endast lärer ansett för en fin uträkning att komma till England, för att der känna sig före, hvad stöd man kunde vänta för en revolution i Sverige.

att få tala med någon af officerarne från Åland, visade han sig dock under sitt samtal med Wrangel långt mera försigtig och vilkorlig än tillförene, samt yrkade isynnerhet på nödvändigheten att göra sig försäkrad om de högre embetsmännens bifall och medverkan. De särskilta försök, som i detta ändamål gjordes att vinna dessa höga herrar, lofvade dock föga [2]).

I denna sakernas ställning, och då dessa svårigheter, som på alla håll uppkastades emot de sammansvurnes planer, på intet sätt läto förlika sig med deras eldiga bemödanden, inträffade en tilldragelse, som gaf ny fart åt deras stämplingar. Någon af »*matadorerna*», hvilka nyss förut röjt så många betänkligheter, hade nemligen yttrat, att »*så snart konungen blifvit expedierad, skulle de anse sig ingenting äfventyra genom att uppresa hufvudet och förklara sig för sammansvärjningspartiet*». Dömande häraf, att dessa höga herrar endast afbidade konungens bortförande såsom ett tecken, hvarefter de ville uppträda, skyndade de förbundne att taga sina mått och steg. Wrangel, Cederström och Björnstjerna inbjödo dem derföre den 25 Januari (1809) till en middag på värdshuset Mon Bijou, då man under muntert glam och glasens klingande lyckades blifva ense om följande plan:

Tryggade af hoppet att vinna general Adlercreutz (hvars beslut alltid var beroende af de höga embetsmännens, och isynnerhet af morbrodrens, statssekreteraren Lagerbrings), växte de sammansvurnes djerfhet, och midt på ljusa dagen skulle man nu gripa konungen under det han återvände från hufvudstaden till Haga, skicka honom till Waxholm, hvars garnison man hoppades vinna, samt förstärka denna med en sqvadron af kurassiererna och soldater af de skymfade gardesregementerna. Den konungen aftvingade tronafsägelsen skulle derefter utjemna många svårigheter, och emedan man fruktade reaktioner, hade de sammansvurne från första

---

[2]) Wrangels Journal.

ögonblicket beslutit, *att icke tillåta Gustaf Adolfs efterkommande besitta tronen, utan att öfverlemna åt ständerna att välja en ny regentätt*[3]). Adlercreutz, hvars lagrar gjorde honom till en allmänhetens älskling, borde öfvertaga högsta befälet i Stockholm, dit Åländska hären genast skulle marchera, sedan man dragit försorg om nödig säkerhet från Ryska sidan[4]).

Sådan var planen, hvars uppränning äfven i denna nya form hufvudsakligen synes böra tillskrifvas Björnstjerna, som genast började att utdela roller åt hvar och en af de närvarande. Slutligen beslöts, att man innan kort skulle bestämma tiden för utförandet[5]).

I hvad mer eller mindre mån gillade *Hans Järta* denna plan — se der åter en fråga af vigt, i följd af det inflytande, denna unge man från första början vetat förskaffa sig i de förbundnes rådslag. Vi kunna icke besvara denna fråga annorlunda än således, att *om* Järta gillade planen, så var det ganska vilkorligt, emedan han som vilkor för sitt bifall fordrade de högre embetsmännens medverkan, hvarförutan Adlercreutz ingenting ville företaga, så mycket mer sedan Lagerbring nu gjorde allt för att styrka honom i denna föresats[6]). För det andra yrkade Järta, att man i anseende till *tiden* för det tillämnade företagets verkställande uppsköt så länge dermed, till dess han hunnit förbereda allt för den *politiska* revolution, hvilken borde åtfölja konungens afsättning. I följd af det uppdrag, de sammansvurne

---

[3]) Anteckning i S. S.

[4]) Bland personer, som bevistade denna märkliga middag och hvilka voro af Wrangel inbjudne, nämner denne (a. st.) sin broder Carl Adam Wrangel, grefve G. W. Hamilton, Hohenhausen vid finska gardet, Clas Cronstedt, officer vid flottan, Lefrén vid topografiska kåren, samt en onämnd kapten vid Kronobergs regemente.

[5]) Jfr rörande framställningen och motiveringen till denna plan den oftanämnde Journalen af Wrangel.

[6]) Uppgift af Wrangel (a. st.). Var orsaken att revolutionen skulle, enligt de ungas plan, åtföljas af dynastiförändring, en sak i många fall äfventyrlig både för ut- och inländska förvecklingar?

gifvit honom, att uppgöra planen till en provisorisk styrelse, att utvälja de personer, som borde blifva den nya maktens organer, samt författa de kungörelser och berättelser, hvilka borde utfärdas i samma ögonblick man skred till handling, var han nu allvarsamt sysselsatt med alla dessa vigtiga föremål. Ty, ehuru qvick och lättsinnig, var Järta djupt bevandrad i sitt fäderneslands politiska och administrativa rättsförhållanden, samt kände dess historia i grunden. Han förstod derföre bättre än någon annan, att en palatsrevolution endast skulle tjena att förlänga eller öka enväldet, som var källan till alla våra olyckor, och att en ny inrättning af makten var det enda, som kunde trygga förändringen och förekomma reaktionen [7]).

Sammansvärjningen hade nätt och jemt hunnit till denna punkt i sin utveckling, då man genom *Carl Henrik Anckarsvärd,* hvilken såsom ombud för vestra hären blifvit utskickad af Adlersparre, emottog löftet om en förstärkning, hvilket gaf densamma en mångdubblad betydelse. Men innan vi fortsätta vår berättelse och närmare vidröra hvari detta löfte bestod, nödgas vi förutskicka några korta underrättelser om de stämplingar och förehafvanden, som emellertid egt rum vid *vestra arméen,* och hvilka skulle blifva af en så afgörande vigt för de kommande händelserna.

Vi erinra oss de planer, som under loppet af Maj och Juni månader (1808) blifvit aftalade mellan Armfelt, Adlersparre och Posse, m. fl., samt huru man, efter mötet i Næsby den 17 Juni samma år, beslutit att tills vidare uppskjuta deras verkställande [8]). Sedermera hafva vi ej påträffat spår till några stämplingar vid denna afdelning af hären förrän kort efter och i anledning af det märkvärdiga sammanträdet i Håfslund mellan prinsen af Augustenburg och Posse den 28 Juli [9]). Hvilka

---

[7]) Anteckning i S. S.

[8]) Jfr sid. 376.

[9]) Jfr sid. 288 f.

förhoppningar och planer den sistnämnde med närmaste föranledande häraf kunnat *för tillfället* uppgöra, vilja vi lemna derhän; men att general Armfelt vid första underrättelsen om prinsens högst märkvärdiga beteende och under detta sammanträde hafde yttranden deraf genast dragit den slutsats, att de borde kunna begagnas till beredandet af de vigtigaste och för hela Norden och dess lycka mest maktpåliggande händelser, är visst [10]). Emellertid var berättelsen om Posses samtal med prinsen, såväl som den sednares svar till Armfelt, af sådan beskaffenhet, att denne omöjligen kunde inskicka dem till Gustaf Adolf, *om* han nemligen hade för afsigt, att med den sistnämndes tillstånd fortsätta de redan började underhandlingar, af hvilkas utveckling han väntade så betydande följder. Armfelt ansåg derföre bäst, att i sin rapport till konungen endast *i förbigående* och *styckevis* beröra dessa handlingar, utan att hvarken i *original* eller *afskrift* insända dem, — en oformlighet, hvarföre han, på sätt vi redan anfört [1]), fick plikta med förlusten af sitt befäl, samt med en förvisning till sin »landtegendom».

Med Armfelts afresa från vestra hären, och Georg Adlersparres öfvertagande af befälet öfver högra flygeln af densamma, inträffade en vigtig vändpunkt i historien

---

[10]) Armfelt skrifver (d. 9 Aug. 1808) till C. H. Posse: »Min lust att se en underhandling börjas, som kunde leda till fred och göra slut på dessa Nordens olyckor, kan du taga till skäl, hvarföre jag lägger så mycken vigt vid denna stilleståndsaffär — — onyttig i och för sig sjelf, men möjligtvis *beredande* eller förande till möjligheten att förstå sina *enskilta* och *gemensamma* intressen». Något längre ned i samma bref förekommer följande: »Det går åt helvetet *oundvikligen*, och huru skulle det göra annat? *Vi skola hålla god mine, samt söka tygla händelserna, om de stå att tygla»*. Emellertid slutade Armfelt sina afskedsord till vestra hären med en tillönskan om *fred*, såsom *»den skönaste belöning»*, emedan *»den återförer er till uppfyllandet af pligter, ädlare och mera menskliga, än den att mörda edra bröder»*.

[1]) Jfr härom sid. 290.

om de vid denna här förefallande stämplingar, planer och förehafvanden, hvaraf flere, så länge Armfelt förde befälet, på sätt vi sett knapt hunno att födas, nu deremot befordrades till utveckling och mognad.

Ett talande bevis på den förmåga, Armfelt egde, att hänföra de personer som närmare omgåfvo honom, är att de förnämsta af hans stab, såsom majoren vid lifgardet, grefve Carl Löwenhjelm, öfverhofstallmästaren, grefve Gustaf Lewenhaupt, friherre Henning Wrangel m. fl. med Armfelt försvinna från denna krigets skådeplats, för att antingen uppträda på en annan [2]), eller tillsvidare förblifva i overksamhet [3]). Några andra, såsom G. Adlersparre, de begge bröderna Anckarsvärd, hvilka hyste alldeles samma önskningar som de förutnämnde, lyckades man dock öfvertala att stanna qvar.

De bevekelsegrunder, som förmådde Adlersparre att fatta detta beslut och att emottaga det nya befäl, som honom anförtroddes, må hafva varit hvilka som helst, men säkert var det till fäderneslandets båtnad och bästa, som han gjorde det. Hans egenskaper och hela grundriktningen af hans väsende gjorde honom synnerligen lämplig och skicklig att uppgöra och sammanhålla en sammansvärjning. Han var begåfvad med ett godt hufvud, som var odladt genom grundlig lärdom, med en fast karakter, mycken slughet, en sällsynt förställningsförmåga, tillika med den i revolutioner alltid dyrbara förmågan att locka till sig folkgunsten, och sannolikt var det dessa förenade egenskaper, som förskaffat honom Armfelts vänskap, och hvilkas användbarhet vid en blifvande statshvälfning denne sed-

---

[2]) Wrangel slöt sig till sitt regemente på Åland.

[3]) Löwenhjelm och Lewenhaupt begärde begge att få gå till finska hären, men fingo afslag. I stället befalldes den förstnämnde qvarstanna i Stockholm, samt förbigicks vid gardernas indragning af en yngre kamrat Fleetwood, som fick regemente, hvaremot Lewenhaupt fick sjelf välja vistelseort.

nare med vanlig finhet beräknade, då han sökte öfvertala Adlersparre att ej lemna krigstjensten [1]).

Men vare sig härmed huru som helst, så var Adlersparre säkert ännu långt ifrån att ana de vigtiga öden, som honom förestod. Härom skall man öfvertygas genom följande korta öfversigt af utvecklingen och gången utaf de stämplingar, som föreföllo inom den här, der han nu var anställd.

Vi hafva redan flere gånger varit i tillfälle att göra läsaren bekant med nuvarande befälhafvaren öfver vestra härens venstra flygel, d. v. öfversten friherre *Carl Henrik Posse.* Utmärkt krigare, af en reslig och imponerande gestalt, kraftfull och beslutsam, syntes det som hade sjelfva naturen ämnat Posse att befalla. Han liknade Frankrikes Kleber, ej blott till utseendet, men genom sin stränghet, som fruktades, och genom det välde öfver soldaterne, som dessa slags naturer alltid utöfva. Han var derjemte begåfvad med ett ganska godt, ehuru ej mångsidigt odladt förstånd, med sinne för natur och konst, egde qvickhet, utan att egentligen hafva snille, samt var intressant genom sin rikedom på erfarenhet — — sådan beskrifves Posse af personer, som borde varit i tillfälle att rätt lära känna honom.

Gemensamma faror och framgångar hade närmat Adlersparre och Posse till hvarandra. Med stor belåtenhet emottog derföre den förre anbudet, att vara sin nye chef, friherre B. Cederström, följaktig på en resa, denne ämnade företaga, i ändamål att inspektera vestra hären, och hvarunder Adlersparre hoppades få råka Posse. De sågo hvarandra i Svarteborg uti Bohuslän i slutet af Augusti månad 1808. Adlersparre röjde under detta korta och intressanta möte en liflig längtan, att af Posses egen mun få höra en fullständig berättelse om det märkvärdiga mötet i Hafslund mellan prinsen af Augustenburg och Posse, och hvarom han endast visste, hvad Armfelt sagt honom. Hans begäran

---

[1]) Bref från Armfelt till hertig Carl, den 28 Aug. 1808.

uppfylldes noggrannt och hvad Adlersparre tänkte, synes hafva instämt med hvad redan då af Posse yttrades om prins Christian:

»*En sådan prins är det, som vi behöfva!*»

Medan Posse uttalade dessa profetiska och framtidsfulla ord, betraktade honom Adlersparre med uppmärksamhet, under iakttagande af en orubblig tystnad, hvarpå samtalet afstannade [5]).

Om Posse än var den förste, som öppet yttrade tanken på prins Christian, så torde man dock ej kunna frånkänna den mera försigtige och inbundne Adlersparre en lika tidig syftning åt samma håll. Huru ock dermed förhöll sig, dröjde det ej länge, innan detta mellan de begge befälhafvarne i största förtroende utsådda frö började gro och utveckla sig med en förvånande växtlighet. I följd af det jemmerliga sätt, hvarpå allmänna ärenderna sköttes, och inseende oundvikligheten af en styrelseförändring om landet skulle kunna räddas, började Adlersparre alltmer och mer införlifva sig med tanken härpå, hvadan han under återfärden från Svarteborg gjorde ett kort besök hos sin vän öfverste Platen, för att utröna dennes åsigt och möjligen vinna honom för ett blifvande revolutionsföretag. Men detta försök slog ej lyckligt ut. Uteslutande sysselsatt med sina kanalarbeten, och endast uppskattande det vådliga i alla dylika företag, berättas Platen hafva afbrutit Adlersparres framkastade vinkar åt detta håll med följande afhuggna, talaren och hans något grofkorniga väsende i alla fall ganska betecknande ordasätt: »*Bah, Svenskarne komma sig aldrig till; godt nog som det är, kan bli sämre; f—n må våga kroppen på bönhasjagt*», o. s. v. [6]).

Någon tid härefter (som vi tro i November månad 1808) sammanträffade Adlersparre ånyo med Posse (på vägen emellan Uddevalla och Strömstad). De öfverenskommo då om ett närmare samband mellan vestra

---

[5]) Muntlig uppgift af C. H. Posse (S. S.).

[6]) 1809 års Revolution och dess Män, II, 66, noten.

arméen och de sammansvurne i Stockholm, om nödvändigheten af regementsförändringen, dynastiens uteslutande och prins Christians val till tronföljare, med den i bakgrunden liggande tanken, att derigenom bereda åtkomsten af Norige. Derjemte lofvade man hvarandra, att med all försigtighet bereda det vådliga företaget, att å ömse sidor iakttaga den obrottsligaste tystnad, samt ändtligen, att söka utforska den framgång dessa åsigter kunde få hos de sammansvurne i hufvudstaden [7]).

Ungefär vid samma tid som dessa sammankomster förehades, uppgjorde konungen å sin sida eröfringsplaner, hvilka denna gång gällde Norige. Gustaf Adolf sammanskref med egen hand en proklamation till Norrmännen, uppmanande dem till uppror och förening med Sverige, samt lät genom hemliga agenter kringsprida densamma i Norige, der den emottogs med ovilja [8]). I sammanhang härmed kallade han Adlersparre och baron Cederström till Stockholm, för att med dem öfverlägga om det tillämnade anfallet på nyssnämnde rike. Men enär Adlersparre hyste skäligt misstroende till visheten af dessa kungliga förehafvanden, och ansåg sin närvaro i Wermland nyttigare för det tillämnade stora företaget, önskade han slippa att deri deltaga, samt beslöt att genom en list undandraga sig denna resa. Han tillställde till den ändan så, att hans vagn stjelpte några timmars väg från Sofielund (der han hade sitt högqvarter), samt föregaf en deraf uppkommen sjukdom såsom hinder mot resans fortsättande.

Emellertid skref man honom till från Stockholm med anmodan, att han ville med Wermländska fördelningar biträda de sammansvurnes företag, sedan förspelet dertill, eller konungens arrestering, förut försiggått i hufvudstaden. Adlersparre, som aldrig talade med två

---

[7]) 1809 års Revolution och dess män, I, 167 f.

[8]) Jfr Hist. Tafla af Gustaf IV Adolfs sednaste regeringsår, II, 80 f., samt Erinringar vid grefve M. Björnstjernas Anteckningar, sid. 94 f.

personer i sender om revolutionsplanen, besvarade denna skrifvelse undvikande. Man har till och med berättat, att han drifvit denna försigtighet ända derhän, att ofta icke tillåta bläck och penna finnas i sitt rum, för att ej nödgas affatta någonting skriftligt i denna halsbrytande angelägenhet.

Under tiden saknades ej personer, hvilka sökte att på allt sätt bearbeta och befordra hans revolutionära sinnesstämning, och bland dessa utmärkte sig alltid i främsta rummet hans förra adjutanter, de begge bröderna Anckarsvärd. Sålunda lyckades t. ex. den äldre brodren, Carl Henrik Anckarsvärd, hvilken hade sin bostad på Ulriksdal helt nära Sofielund, att vid en för sina kamrater anställd större måltid, vid hvilken äfven Adlersparre var närvarande, genom skålar och tal så elda denna sednare, att han några dagar derefter (den 14 Dec.) personligen inställde sig hos Anckarsvärd, för att med honom sjelfmant tala om en revolutions nödvändighet och anmoda Anckarsvärd, att verksamt arbeta på dess bedrifvande [9]).

I denna sakernas ställning, och då det sålunda ändtligen tycktes hafva lyckats Anckarsvärd, att öfvervinna Adlersparres många och länge hysta betänkligheter, inhändigade den sednare från hufvudstaden ett bref, hvars uppskrämmande och i sanning förfärliga innehåll bestämde honom att orubbligt omfatta statshvälfningens intresse. De begge kejsarne Alexander och Napoleon hade nemligen (så berättade brefskrifvaren), vid den ryktbara sammankomsten i Erfurt (i Oktober månad 1808) öfverenskommit, att *Sverige skulle delas* emellan Ryssland och Danmark, samt att Motala elf skulle blifva gränsen dem emellan, så att norra och östra delen af riket skulle tillfalla Ryssland och den södra Danmark [10]).

---

[9]) Uppgift af C. H. Anckarsvärd; se Anmärkningar i anledning af 7:de delen af Handlingar rörande Sveriges äldre, nyare och nyaste historia, Stockholm 1832, sid. 27 f.

[10]) Dessa underrättelser hade kommit de sammansvurne tillhanda genom *Armfelt*, som kort efter inhändigandet af brefvet från Jo-

De högsta embetsmännen och konungens redligaste rådgifvare hade derjemte förgäfves sökt leda honom till klokhet och foglighet, samt blifvit med grofhet och våldsamhet behandlade. Under sådana omständigheter fattade Adlersparre dristigt sitt beslut, att med alla upptänkliga medel biträda dem, som föresatt sig, att frälsa fäderneslandet.

Tidigt följande morgon — det var emellan jul och nyår — begaf han sig till C. H. Anckarsvärd, då de öfverenskommo, att denne skulle nyårsafton resa till Dalregementet, som var förlagdt i nejden af Åmål, samt derifrån till vestra härens venstra flygel. Hans broder, kaptenen August Anckarsvärd, borde begifva sig till några af de kårer, som lågo åt Carlstad. De skulle om planen underrätta en och annan officer, hvilken sedan egde att derom upplysa sina kamrater.

Vi känna icke på hvad sätt Anckarsvärd blef emottagen af Posse, men hafva anledning förmoda, att det icke var just på bästa sätt, emedan den sistnämnde vid något tillfälle kort förut, då Adlersparre skriftligen gifvit honom del af sitt beslut att störta Gustaf Adolf från tronen, jemte anhållan att få veta Posses tankar i

hannes von Müller (sid. 386) från franska ministern i München, Otho, emottagit ett bref af öfvannämnde innehåll. Detta bref innehöll vanliga nyheter, men emellan raderna befanns en osynlig stil, den man blott genom eld kunde upptäcka. Bland andra meddelade Armfelt (d. 6 Jan. 1809) detsamma åt Jakob Cederström genom en af sina jägare, hvilken anbefalldes att i C:s närvaro bränna det, hvilket han också gjorde (S. S.). — Men sedan vi nu fullständigt redogjort för de olika uppgifter, som kringlupo om öfverenskommelserne i Erfurt, återstår att tillse, hvad *historisk* grund de kunna ega. Man finner då, att enligt 5:te hemliga art. af konventionen i Erfurt garanterade Frankrike Ryssland besittningen af *Finland, Moldau* och *Wallachiet* såsom utgörande delar af ryska väldet. Genom 13:de hemliga art. af samma konvention förbinda sig de begge kejsarne, att förskaffa *Danmark* en skadeersättning för dess förluster och att erkänna de eröfringar, det kan blifva i stånd att göra under innevarande krig. Se Bignon, Histoire de France, Deuxiéme epoque, premiere partie, p. 130 f.

ämnet, röjt ett obestämdt och vacklande tänkesätt [1]). Härmed må förhålla sig huru som helst, så synas omständigheter sedermera hafva mellankommit, som stadgade Posses åsigter, hvadan han bad Anckarsvärd helsa Adlersparre, att han önskade möta honom den 9 Januari (1809) i Ökne gästgifvaregård, belägen på vägen emellan Eda och Wenersborg.

Hvilka voro Adlersparres planer, då han nu, efter inhändigandet af denna med Anckarsvärd bragte helsning, stod färdig att begifva sig utaf, för att på utsatt ort och tid möta Posse? Detta är en fråga ganska svår att nöjaktigt besvara, emedan Adlersparre i ämnen af hithörande beskaffenhet var så utomordentligt förbehållsam. Men hvad man efter jemförelsen af tillgängliga handlingar och åtskilliga uppgifter af såväl äldre som yngre datum tyckes kunna sluta, är följande:

Sedan underrättelse hunnit ingå, att de sammansvurne i Stockholm tagit Gustaf Adolf tillfånga, organiserat sig till en provisorisk styrelse, samt sammankallat ständerna, ämnade Adlersparre i spetsen för Wermländska fördelningen uppbryta och afmarschera till hufvudstaden. Hufvudändamålet med denna marsch skulle blifva, att sätta riksens ständer i tillfälle att fritt öfverlägga och besluta om rikets angelägenheter. Bland dessa angelägenheter skattade Adlersparre i första rummet: *Den nuvarande konungens och hans ätts uteslutande för everldliga tider från arfsrätten till svenska kronan, samt prins Christian Augusts af Schleswig-Holstein-Sonderburg-Augustenburg utkorande till Sveriges konung* [2]), detta sistnämnda tänkt såsom ett medel, att förmå Norrmännen att godvilligt förena sig med Sverige under samma spira. »*Jag hafver*», yttrade för öfrigt Adlersparre till Anckarsvärd, »*under 19 år aldrig gjort annat, än studerat statsförfattningar; jag skrifver en konstitution på 24 timmar; man bör aldrig*

---

[1]) Jfr Boijs uppgift i 1809 års Revolution och dess män, I, 169 f.

[2]) Jfr de af C. H. Anckarsvärd meddelade uppgifter uti Anmärkningarne öfver 7:de del. af de Histor. Handl.

skrifva under sådane förehafvanden som vårt. Var sjelf lugn och lugna bröderne, ty jag svarar för allt i denna del».

I öfverensstämmelse med denna plan, tog Adlersparre skyndsamt sina mått och steg. Då han den 8 Januari om aftonen inträffade i Ökne gästgifvaregård, hade Posse ännu ej dit anländt. Adlersparre inläste sig till den ändan i ett rum, sedan han, i saknad af annat papper, ur dagboken lösrifvit några tomma blad, samt nedskref derpå den *proklamation,* som sedermera trycktes och i Wermländska fördelningens namn utfärdades.

Följande dagen inträffade Posse. Sedan de öfverlagt hela dagen, åtskiljdes de med öfverenskommelse, att hvar och en skulle på sin sida utforska truppernas tänkesätt, afbida hvad man i Stockholm företog, och i öfrigt genom kurirer fortfara med ömsesidiga meddelanden.

Under dessa samtal mellan Adlersparre och Posse föll äfven talet på det nya konungaval, som efter den gamla dynastiens afsättning borde följa. Adlersparre yttrade: »*Jag har mycket tänkt på, hvad öfversten sade till mig i Svarteborg .... Vi måste hafva denna prins*» [3]). Och att Posse äfven nu i detta afseende delade Adlersparres tanke, tyckes man kunna sluta deraf, att den förre kort efter denna sammankomst lät genom ett i sitt eget namn författadt bref detta förslag spridas öfver norrska gränsen [4]).

Efter mötet i Ökne bosatte sig Adlersparre i Carlstad. Hans qvarter blef nu en samlingsplats för officerare från alla de till Wermländska fördelningen hörande regementen, ibland hvilka planen snart blef allmänt känd, och hvilka förklarade sig villiga att följa Adlersparre. Emellertid saknades länge underrättelser från Stockholm, hvarföre den sistnämnde fann sig föranlåten, att dit afsända *Carl Henrik Anckarsvärd,* för att göra ef-

---

[3]) Uppgift af C. H. Posse (S. S.).

[4]) Se Erinringar vid grefve M. Björnstjernas Anteckningar, sid. 136 f.

terforskningar och underrätta vederbörande om sin afsigt. Anckarsvärd erhöll äfven uppdrag, att under vägen besöka generalen friherre *F. Wrede,* samt söka öfvertala honom att i egenskap af öfverbefälhafvare biträda revolutionsföretaget; men detta försök misslyckades [5]).

Efter denna för en riktig uppfattning af det följande nödiga sidoblick öfver en annan händelsernas skådeplats, återkomma vi till förehafvandena i hufvudstaden.

Vi erinra oss den plan, som under en middagsmåltid på värdshuset Mon Bijou (den 25 Januari 1809) blifvit emellan de sammansvurne aftalad, samt huru man beslutat, att ofördröjligen bestämma tiden för utförandet. Men ju närmare man kom handlingens ögonblick, desto större och flere blefvo betänkligheterna, och det vill synas, som en hemligt hejdande hand blifvit lagd på de sammansvurne genom de bland den högre embetsmannapersonalen, hvilka ännu hoppades en lösning utan arméens mellankomst. I öfrigt hade antalet af de djerfvaste och ifrigaste revolutionsmännen minskats genom order att afresa till sina respektive poster. Hans Järta ville se många nödiga förberedelser för den blifvande styrelsen undangjorde, innan slaget vågades, och hans intalanden hade hållit många af de äldre tillbaka. Ingen chef af högre anseende ville öppet framträda som ledare, hvarföre man kort efter Anckarsvärds ankomst beslöt att anmoda *Skjöldebrand,* att träda i spetsen för företaget.

Skjöldebrands tänkesätt äro bekanta. Patriot 1800, hade han sedermera nästan med hvarje år fått skäl att allt afgjordare sälla sig till de med regeringssystemet och äfven med konungens person missnöjde, hvarföre han blef dem ett lätt rof. Han såg den utrikes ställningen förtviflad likasom de; Ålands förlust öfverhängande och ohjelplig, hvarefter Stockholm knapt någon

---

[5]) Polit. Trosbekännelse (af C. H. Anckarsvärd), sid. 27. Jfr 1809 års Revolution och dess män, I, 176.

dag kunde vara i säkerhet. Allt vidare dröjsmål med konungens arrestering kunde derföre hafva de skadligaste följder, såväl med afseende på hufvudstadens trygghet, som beskaffenheten af de blifvande fredsvilkoren. Skjöldebrands beslut var alltså snart fattadt, och redan följande dagen satt han i slädan på vägen till Stockholm, dit han i djupaste inkognito anlände aftonen den 3 Februari.

Hans första besök gällde baron Jakob Cederström, hos hvilken han sammanträffade med större delen af de sammansvurne, som mottogo honom med öppna armar. Sedan man gifvit honom del af ställningen och de förbundnes plan, och Skjöldebrand emottagit förtroendet att vara deras chef, öfverenskom man att ofördröjligen skrida till verkställighet, äfven *utan* Hans Järtas biträde. Likväl ämnade man förut göra ännu några försök, att vinna Adlercreutz och de högre embetsmännen, ehuruväl de sistnämndas bifall numera kunde synas vara af mindre betydenhet, emedan Skjöldebrand lofvade att söka förmå *hertigen af Södermanland* öfvertaga styrelsen. Henning Wrangel lofvade derjemte, att Åländska fördelningen skulle marschera, så snart företaget begynt i Stockholm. Baron C. H. Anckarsvärd afgaf samma försäkran å Wermländska fördelningens vägnar.

De försök, som anställdes att ännu en gång söka beveka regeringens ledamöter, utföllo mindre gynnsamt. Wrangel, som med Adlercreutz' tillstånd talade med riksdrotset grefve Wachtmeister, fann denne häpen öfver de förbundnes djerfhet och misströstande om företagets framgång. Riksdrotset gjorde derföre allt, för att afråda Adlercreutz att deltaga deri [6]). Men denne, som redan börjat vackla, och af Skjöldebrand bestämdes att öfvertaga högsta befälet i hufvudstaden, lofvade förbereda hertigen på händelsen, hvarjemte presidenten baron

ron

[6]) Wrangels Journal.

ron Lagerheim erbjöd sig att understödja företaget med en summa penningar, som för ögonblicket befanns tillgänglig i statskontoret.

Efter dessa förberedelser sammankallade Skjöldebrand alla de sammansvurne till Beckers värdshus (på Norrtullsgatan) aftonen den 5 Februari. Sedan han på sitt vanliga lifliga och öppna sätt målat för dem landets förfärliga belägenhet, fiendens annalkande, o. s. v., framställde han sin plan, som var följande, och såsom läsaren skall finna, endast en utveckling och modifikation af den redan antagne:

Den 8 Februari klockan emellan 12 och 1 middagen skulle de sammansvurne mötas å samma ställe, der de nu voro samlade. Vid gifvet tecken, att konungen lemnade slottet, borde fyra officerare vid kavalleriet hålla sig färdiga, att till häst på afstånd följa konungen ända till Beckers värdshus, der en af fyra hästar förspänd och af en af de sammansvurne körd täcksläda skulle under förevändning att vända, stänga passagen och hindra det kungliga följet att komma vidare. I ögonblicket då detta föreföll, borde alla de sammansvurne utrusa för att hålla hästarne, medan de fyra kavalleriofficerarne bemäktigade sig de tvenne beridne husarerna, som vanligen följde monarken. Under tiden skulle fyra de manhaftigaste bland partiet gripa konungen och med våld tvinga in honom i täcksläden, de två af dem skulle taga plats bredvid honom, medan tvenne andra skulle sätta sig på kuskbocken, och ännu tvenne andra på baksitsen. På detta sätt utstyrdt, skulle åkdonet, eskorteradt af kurassiererna, sträcka af i god fart genom Roslagstullen isvägen till Waxholm, dit en af de sammansvurne förut borde hafva begifvit sig, för att mottaga den höga fången, hvilken, insvept i en grön kappa, borde passera för en förnäm rysk fånge, som skulle inneslutas i nämnde fästning.

Under tiden medan detta föreföll, skulle *Skjöldebrand* ej vara i overksamhet. Han skulle till häst genast för-

foga om alla nödiga anordningar, utfärda befallningar, samt blixtsnabbt begifva sig öfverallt der hans närvaro kunde kräfvas. Derefter, så snart färden till Waxholm lyckligen gått för sig, ämnade han infinna sig hos befälhafvande generaladjutanten, för att ifrån honom taga kommandostafven. Med denne i hand, och i spetsen för en sqvadron kurassierer, ämnade han sedan inrycka på slottsborggården, för att uppmana *hertigen* öfvertaga styrelsen, och uppmana honom lemna generaladjutantsbatongen åt Adlercreutz. Under tiden ständerna samlades, skulle alla strödda truppafdelningar sammandragas och de sammansvurne i spetsen för dessa hasta emot fienden. »*Ständerna skulle sedan döma mellan konungen och segervinnarne, eller mellan konungen och de fallne på stridens fält* [7]).

Sådan var planen, som vann alla de närvarandes bifall. Derpå öfverenskom man, att de på utsatt tid och ställe skulle mötas, utan att hålla några vidare sammankomster. För öfrigt åtog sig Anckarsvärd, att följande dagen utresa till Nynäs, för att anmoda general *Armfelt* att biträda revolutionsföretaget och emottaga förtroendet att blifva öfverståthållare. På någons inrådan fann man äfven klokt att erbjuda förra kabinettssekreteraren, baron *Gustaf Lagerbjelke,* hvilken länge tillhört de missnöjdes parti, att blifva revolutionens civile chef [8]), sedan Järta ej mera var att påräkna på sätt man önskat. Alla dessa anordningar träffades nästan under hviskningar, hvarefter de närvarande åtskildes, sedan Björnstjerna lofvat, att till följande afton hafva åt hvar och en utdelat dess roll.

---

[7]) Denna framställning af Skjöldebrands revolutionsplan (jemte det följande om sammankomsten hos J. Cederström samt Järtas förutgående bearbetning) är efter en jemförande granskning af de bekanta uppgifterna hos Björnstjerna och den yngre Adlersparre, Wrangels Journal, Skjöldebrands handskrifna anteckningar, samt H. Järtas muntliga uppgifter i S. S.

[8]) Anteckning i S. S.

Företaget tycktes sålunda med raska och säkra steg närma sig sin fullbordan. Lagerbjelke emottog med nöje det honom erbjudna uppdrag. Anckarsvärd var ganska lycklig i sin beskickning till Nynäs [9]). Derjemte hade Björnstjerna inom föreskrifne tid på särskilta blanketter ganska noga utskrifvit, hvad hvar och en hade att vid tillfället iakttaga [10]). Men under tiden samlade sig betydliga krafter, för att motarbeta företaget. Den förnämsta bland dessa var *Hans Järta,* som i detta afseende uppträdde såsom organ såväl för sina egna, som för de högre embetsmännens åsigter och förehafvanden. Detta ämne är lika intressant som inveckladt, och fordrar derföre en särskilt, närmare utredning.

Vi minnas, med hvilket förslag Järta från första början framträdt, samt huru vilkorligt och högst ogerna han bifallit de förbundnes planer. När dessa det oaktadt beslöto att handla utan hans medverkan, var det klart, att det skulle i högsta grad såra hans egenkärlek. Dertill kommer, att Järta för egen del ej hyste synnerligt höga tankar om Skjöldebrand och Adlersparre i egenskap af den blifvande statshvälfningens chefer, isynnerhet med afseende på den förändring, som planen genom Skjöldebrands tillställning fått undergå derigenom, att man i den svaga hertigens af Södermanland händer ämnade öfverlemna riksspiran med en slags adjutantsstyrelse i stället för de högre embetsmännens. Å andra sidan hade dessa sistnämnda nu just i följd af detta förhållande fördubblade skäl att motarbeta ett företag,

---

9) Armfelt lofvade Anckarsvärd, att morgonen d. 8 Febr. möta på Tallkrogen, der A. med en täckslädа skulle afhemta generalen, för att oförmärkt föra honom till hufvudstaden, o. s. v.

10) I detta afseende afvika Björnstjernas och Wrangels uppgifter något ifrån hvarandra. Enligt den sednare skulle Jakob Cederström vara bankir; Henning Wrangel borde anskaffa åkdonet, hvari man skulle bortföra konungen, bredvid hvilken Anckarsvärd och samma Wrangel skulle taga plats, medan C. A. Wrangel och Anders Cederström skulle sitta upp på kuskbocken, o. s. v.

som sannolikt skulle beröfva dem sjelfva allt inflytande på ärenderna, under det regeringssättet och dynastien sannolikt skulle blifva blottställde för vådor, dem de af så många förenade skäl kände sig uppfordrade att bekämpa. Af denna orsak begagnade de Järta till ett verktyg för sina egna afsigters befrämjande, och isynnerhet uppbjöd statssekreteraren *Lagerbring* hela sin förmåga, för att ägga denne ordets tusenkonstnär att tillintetgöra det i otid företagna utbrottet [1]).

Efter dessa vinkar föreställa vi oss, att läsaren skall med större lätthet fatta, hvad vi nu hafva att anföra.

Man må hafva aldrig så mycket försökt att för Järta dölja hvad som tillämnades, så var detta dock omöjligt. Knapt hade han derföre derom fått kännedom, förrän han började framkalla hinder. Den 7 Februari uppsökte han C. H. Anckarsvärd, som han bland annat tilltalade på följande sätt:

»Men jag skall ej längre uppehålla mig med detta förslags alla brister. Jag vill allenast anmärka herrarnes blindhet, då ni väl omtalen att öfverändakasta makten, men föga veten, till hvem den skall öfverlemnas».

Anckarsvärd. »Hertigen af Södermanland skall öfvertaga styrelsen».

Järta. »Hertigen af Södermanland! — — Personligt aktningsvärd, men af en svag och godtrogen karakter, behöfver denna furste, mer än någon annan, att blifva ledd, hvilket han visade under minderårigheten, då han föll i Reuterholms händer. Hvilka skola nu blifva hans stöd i konseljen, om jag får fråga?»

Anckarsvärd. »Skjöldebrand och Adlersparre skola taga honom i hvar sitt öra» . . . .

Järta. »De duga ej att föra statsrodret. Adlersparre låter alltför lätt sitt omdöme förfalskas af lidelserna; han är endast förträfflig vid sitt arbetsbord, då

---

[1]) Denna sista uppgift (om Lagerbring och Järta) är af grefvinnan Armfelt (S. S.).

han utan hvarje beröring med menniskorne får öfverlemna sig åt ett abstrakt ämne; då har han ljusa, sanna, redbara idéer; men låt honom taga del i ärenderna, i det besvärliga förvaltnings-machineriet, och han är ej mer densamma. Han inblandar deruti alltför mycket fördomar och personligheter, lider brist på erfarenhet, och den, som så illa skött sina enskilta angelägenheter, synes mig föga lämplig att förvalta ett helt rikes. Skjöldebrand är endast konstnär och ryttare, och statsförvaltningen är honom likaså fremmande, som månans invånare. Korteligen, jag ser ej annat, än öfverilning, obetänksamhet och en besynnerlig djerfhet i herrarnes planer. Efter hvad jag känner, anser jag det vara en samvetspligt att förekomma dem, ty de kunna endast alstra blodiga uppträden och genom det borgerliga kriget påskynda statens upplösning»[2]).

Så snart Skjöldebrand genom Anckarsvärd blifvit underrättad om den ifver, hvarmed Järta uppträdde emot de förbundnes planer, skyndade han till honom, för att söka afväpna honom. Men det var förgäfves. Skjöldebrands *militäriska* skäl för en hastig verkställighet kunde ej tillintetgöra Järtas från *politiska* betänkligheter härflytande invändningar. Ändtligen meddelade Skjöldebrand Järta sin plan. Men denne, under det han genomögnade den, skakade endast med ett uttryck af starkt ogillande hufvudet och syntes nästan bestört. Efter en stund framdrog han (Järta) ur sitt stöfvelskaft planen till en provisorisk styrelse, den han uppsatt, och förklarade Skjöldebrand rentut, att han ej ansåg honom duglig att styra.

»Men», fortsatte Skjöldebrand, »Anckarsvärd underrättar oss, att vestra hären ofördröjligen är i anmarsch. Om den kommer hit, medan kungen ännu befinner sig i utöfning af makten, skola vi blifva ett byte för det borgerliga krigets ryslighetcr. Deremot om den infinner sig *efter* kungens arrestering, skall den blifva ett mäk-

---

[2]) Anteckning i S. S. efter Järtas muntliga meddelanden.

tigt stöd för den nya ordningen, och då kunne vi rådgöra med Adlersparre om den nya författning, vi ega att föreslå».

Vid dessa sista ord flammade Järta upp. Han yttrade:

»Om Adlersparre skall vara med om företaget, vill jag hafva ingenting att dermed sköta. Tvertom skall jag göra allt, för att hindra edra dårskaper, äfven om det af denna orsak behöfdes, att jag angaf eder allesamman. Sakerna äro ännu icke mogna».

Efter detta samtal begaf sig Skjöldebrand till general Adlercreutz, för att besvärja honom, antingen att sätta sig i spetsen för företaget, eller om det var omöjligt, att ej rygga sitt en gång gifna löfte, att åtminstone ej vara *emot* de förbundne. Adlercreutz svarade: »*Jag förstår ingenting af politiken; statsmännen afråda mig, och jag håller före, att de bäst förstå, hvad som bör göras*». Häraf ser man, hvad Skjöldebrand också fruktade, att nya försök blifvit anställde, att afskrämma Adlercreutz från allt deltagande i företaget. Emellertid lyckades icke desto mindre Skjöldebrand att öfvervinna Adlercreutz' betänkligheter och att draga honom på sin sida, förnämligast genom det anförandet, att Järtas evinnerliga tidsförhalningar skulle försvaga de sammansvurnes ansträngningar så länge, tills Ryssland komme och blandade sig i statshvälfningen.

Natten emellan den 7 och 8 Februari (den för företaget bestämda dagen) sysselsatte sig de sammansvurne hvar på sitt håll med att bränna sina papper, ladda sina vapen, o. s. v. Och då Anckarsvärd tidigt på morgonen den 8 afreste till Tallkrogen, ett utanför Skanstull beläget värdshus, för att der enligt öfverenskommelse afhemta general Armfelt, tycktes ingenting mera kunna hindra utförandet. Emellertid behöfdes det, såsom vi snart skola få se, endast några timmars häftig ordtvist mellan hufvudmännen, för att omintetgöra hela planen.

Ehuru man öfverenskommit, att före bestämd timma på den utsatta dagen ej träffas, befunnos dock alla eller åtminstone de fleste sammansvurne samlade den 8 kl. emellan 9 och 10 f. m. hos baron Jakob Cederström. Bland de närvarande befann sig också Hans Järta. Efter några inledande anmärkningar och förebråelser, som ingalunda blefvo obesvarade, och hvilka å ömse sidor röjde nog mycken hätskhet, utlät sig denne:

»Jag står alltså fast vid mina påståenden: att så länge herrarne ej försäkrat sig om de högre embetsmännens bifall; sålänge man ej öfvertänkt och redigt uppsatt förslaget till en blifvande styrelse, äfvensom i hvilka händer den fråntagne makten skulle öfverlemnas, samt fått garantierna för ett sådant mottagande fastställde, kan *jag* ej se annat, än förvirring och förderf i edra förehafvanden. Det är ej nog att blott rifva ner en gammal statsbyggnad; man måste först noga undersöka, hvad man har för materialier till den nya, som bör uppföras, samt tillse att, när man skrider till arbetet, det icke saknas säker grund, planritning, byggmästare och tjenlig armstyrka».

Dessa uttryck utöfvade det vidrigaste intryck på Skjöldebrand, så mycket mer, som de ej syntes vara utan allt inflytande på en och annan af de närvarande. Han yttrade derföre, med afsigt att på en gång afklippa sin motståndare: »*Först slut på upphofvet till villervallan och det onda, se'n öfverläggning och skrifveri!*» Men detta afskräckte icke Järta, som fortfor:

»Men mine herrar, hvad jag hittills yttrat, har endast skett under förutsättning, att ni lyckades: *men ni skall misslyckas,* och detta af följande skäl. Eller behöfver jag väl säga er, att då konungen bortröfvas midt på ljusa dagen och midt på öppen gata, är ett enda anskri tillräckligt att hopkalla en hel befolkning; att trupperna, som ej blifvit förberedde, skola hasta till hans försvar, samt att ni således skola blifva upphunne på isen förrän ni anländt till Waxholm, och hvad an-

nat skall väl då återstå eder, än att antingen nedsticka edert offer eller sjelfva invigas åt schavotten?»

Denna målning utöfvade synbarligen en högst oangenäm verkan på de närvarande. Man var nu bäst i tillfälle att se, hvad Järta genom sina *hemliga* bearbetningar i flere dagar på flere bland de sammansvurne enskilt uträttat. Emellertid funnos ännu alltid några oförskräckta, som ej så lätt läto afväpna sig, och bland dem utmärkte sig Björnstjerna, men isynnerhet Skjöldebrand i första rummet. Järta fortfor:

»Herrarnes plan är således i min tanke en dårskap, som förer genaste vägen till förderfvet och anarkien».

»Men jag får endast beklaga», röt Skjöldebrand med häftighet och med en röst, som nästan kunde höras ut på gatan, »att en enda persons feghet skall kunna låta oss gå ur händerna ett så gynnsamt ögonblick för fäderneslandets frälsning».

»Säg hellre fäderneslandets förstörelse», afbröt Järta med hetta. »Men på det jag, Järta, häri ej måtte hafva något att förebrå mig, och då hvar och en är sig sjelf närmast, och jag ej för herrarnes skuld har lust att lägga mitt hufvud på stupstocken, så får jag slutligen förklara, att, såvida man icke ändrar beslut, *ärnar jag genast angifva hela tillställningen*».

Ny anledning till bäfvan hos de klenmodige, och till raseri hos de mest oförfärade. Hedenberg utbrast: »*Kasta ut den besten genom fönstret*».

Och verkligen tycktes icke åtskilliga hafva lust att efterkomma denna uppmaning, då Järta inföll:

»*Ja mine herrar, vore ni alla lika bestämda, som denna unge man, skulle jag ropa: gå på! Att likväl förhållandet icke är sådant, synes bäst af hvad som pågick, när jag kom. Jag står således vid hvad jag yttrat*».

Många öfvertygelser svigtade, många föresatser skakades vid detta tal. Skjöldebrand uppmanade väl ännu en gång de mest beslutsamma att följa sig. Han frågade, om de beredelser blifvit träffade, hvarom man öfverenskommit, o. s. v. Man svarade honom endast ge-

nom tvekande åtbörder. Den tystnad, som åtföljde hans uppmaningar, upplyste honom, att man öfvergifvit honom, för att endast lyda Järta.

Vredgad och förödmjukad visade Skjöldebrand alltför mycket genom sin hetta och de personliga utfall han tillät sig, att han ej var rätta mannen att leda en sammansättning af detta slag. Han utfor i följande utlåtelser emot Järta:

»Må då allt det blod som kommer att rinna, må alla de olyckor, som skola drabba vårt olyckliga fäderneslaud, falla tillbaka på den, hvilken af afund och trolös feghet förlamar våra armar. Sannolikt skola våra hufvud falla på schavotten, och jag skall gerna gifva mitt, för att få se Järta försona sitt bedrägliga uppförande».

Med dessa ord och ögonen gnistrande af vrede, lemnade Skjöldebrand rummet, hvarpå hela samlingen åtskildes i den största oordning. Öfverraskning, förtret eller raseri stodo tecknade på allas ansigten, alltefter hvars och ens olika känslostämning. Nedkommen på gatan, kastade sig Björnstjerna genast i en åkareläda och lät köra sig ut emot Armfelt, för att bedja honom återvända [3]). Lefrén och Hohenhausen afreste till Waxholm, för att underrätta kapten Böckman om hvad som händt. Och då de mest beslutsamma af partiet, för att ej genom uteblifvande från den beställda middagen väcka misstankar, ändtligen på utsatt timma samlades på Beckers värdshus, hvad annat hade de väl att anförtro hvarandra, än sin vanmakt att något vidare företaga, sin förtrytelse öfver Järta, samt sitt tärande bekymmer öfver fäderneslandets ställning och sin egen vanheder?

---

[3]) Anckarsvärd, som morgonen d. 8 Febr. afrest till Tallkrogen, träffade der ganska riktigt general Armfelt, men efter en omkullstjelpning så illa tilltygad och blodig, att han hade svårt att förbinda honom. Sedan de begge derpå stigit upp i den från Stockholm medhafda åkarelädan, påskyndade de resan dit, då Björnstjerna på halfva vägen möter dem och, sedan han tillropat kusken att stanna, gick fram till fönstret och hviskade: »*Returnez, tout est manqué*».

Jo ännu återstod ett hopp, emedan Wrangel försäkrade, vid sin heder, att Åländska hären ofördröjligen skulle marschera. Och Anckarsvärd tillade med hänsyftning på vestra hären: »*Den skall marschera!*» Och vi veta alla, huru *han* höll ord!

Sålunda omintetgjordes ett statshvälfnings-förslag, lika djerft i afseende på sina grunder, som det var föga beräknadt till sina följder, och slutet deraf var lika besynnerligt, som förslaget varit från sin första uppränning. Emedan det under en tid af nära fyra månader afhandlades mellan en mängd personer, större delen ynglingar, som visserligen voro allt annat än tystlåtna, kallblodiga, ehuru handlande ur fosterländska, om än af sjelfhämnden eggade bevekelsegrunder, skall man måhända förvåna sig deröfver, att det icke upptäcktes. Och i sjelfva verket är det endast det allmänna missnöjet, de sammansvurnes förnämste bundsförvandt, som kan göra detta förhållande begripligt. Den offentliga rösten stämplade emot Gustaf [1]).

Dagarne efter katastrofen den 8 egde på *Enskede* straxt utanför Stockholm ett möte rum mellan G. Lagerbjelke, Adlercreutz och Armfelt, som alla varit den misslyckade revolutionsplanens utvalde chefer. Afsigten med detta möte var att tillse, huruvida det ej skulle vara möjligt att återknyta trådarne i den misslyckade sammansvärjningen, eller, i motsatt fall, att öfverlägga om andra medel, som kunde anses oundgängliga till fäderneslandets frälsning. Denna sammankomst hade ingen annan följd, än den, att man beslöt afbida tiden,

---

[1]) Det förtjenar anmärkas, att sjelfva *polisen* var underrättad om hvad som tillämnades; men var väl detta underligt, då, enligt Skjöldebrand, unga officerare, visse om utgången, till och med omtalat planen för sina — flickor? Men *polisen* teg och lät gå, liksom alla andra, så att monarken sjelf var nästan den ende, som lefde i okunnighet om en sammansvärjning, hvilken blifvit så att säga offentlig. General Wrede tillsporde derföre en af ledarne, »hvarföre de ej intogo konungen i planen».

samt vänta den önskade förändringen genom arméernas uppträdande [5]).

Allt var således slut i hufvudstaden, och kort derpå spridde sig sammansvärjningens ifrigaste verktyg hvar åt sitt håll. Wrangel begaf sig till Åland [6]). Björnstjerna afreste till Westmanland, för att der emottaga en majorsbeställning, hvilken blifvit honom anförtrodd såsom ett vedermäle af kunglig nåd. Skjöldebrand skyndade till sin post i Norrland, och ändtligen återvände äfven Anckarsvärd till vestra hären. Men innan Anckarsvärd anträdde denna resa, hade han likväl genom sina uppäggande skrifvelser till Adlersparre, jemte det Adlercreutz affordrade löftet, att i fall af behof understödja dennes företag, till en god del grundlagt de följande händelserna, äfvensom samma heder måste tillerkännas Skjöldebrand, hvilken före afresan förberedde hertigen af Södermanland på den honom ämnade roll. *Sättet*, hvarpå detta sistnämnde skedde, är för begge så karakteristiskt, att det förtjenar att närmare omtalas.

Då Skjöldebrand infann sig hos hertigen för att taga afsked, blef han mottagen med utmärkt godhet. Han utbredde sig derpå omständligt öfver fäderneslandets förtviflade belägenhet, samt uttryckte sin ledsnad

---

[5]) Anteckning i S. S.

[6]) Afreste midt i natten d. 8 Febr., åtföljd af Hedenberg, Koskull, m. fl. Mot slutet af månaden återkom från Stockholm löjtnant Gripenwald med underrättelse att allt hopp var ute, och förmenade att det nu ej återstod något annat medel, än att göra sig af med kungens person. »Jag tillstår gerna», yttrar en person, som deltagit i dessa händelser och som sjelf riktat härvarande samling med denna beundransvärda anteckning, — »jag tillstår gerna, att jag fann detta gå öfver mitt mod att vara med om. Emellertid lyckades G. genom mycket öfvertalande förmå mig att med honom kasta lott om, *hvem af oss skulle utföra dådet.* Jag kan ej beskrifva, hur våldsamt jag kände mitt hjerta slå under denna besynnerliga förrättning; likväl var jag fullt och fast besluten att handla, om lotten föll på mig. Men lyckligtvis för mig föll den på G., som bleknade, sänkte tonen och, om han ville vara uppriktig, säkert kände sig ganska illa till mods». Hvilken bekännelse!

att lemna H. K. H. i ett ögonblick, då ett sorgligt öde syntes vänta Sverige, äfvensom hertigen sjelf.

»Ja», inföll hertigen med en suck, »vår belägenhet är förfärlig, och jag ser ingen lugnande utväg».

»Jo, det finnes en», återtog Skjöldebrand dristigt. »Jag tror mig nemligen kunna förese, att den yttersta nödvändigheten framkallar en rörelse, hvari E. K. H. väl ej kan taga del. Men sedan rörelsen skett, skall E. K. H. ej vägra uppträda, för att blifva fäderneslandets räddare!»

Vid dessa ord tvärstannade hertigen, under det han på talaren slungade en blick, full af förtrytelse. Hans kinder öfverhöljdes af rodnad, och han yttrade, i det han med ett hotande utseende närmade sig Skjöldebrand:

»*Huru? Hvarom är det ni vågar tala med mig? Förklara er! Jag befaller det*» ....

Man föreställer sig lätt Skjöldebrands förlägenhet. Men han lyckades snart att något lugna den vredgade hertigen med det föregifvandet, att hvad han yttrat endast hade afseende på en *möjlighet,* som kunde inträffa. Emellertid förteg hertigen ej hvad som händt för hertiginnan, hos hvilken Skjöldebrand samma afton superade. Hon mottog honom derföre mycket kallt, och talade ej med honom under hela aftonen. Följande dagen afreste Skjöldebrand till Norrland, sedan han hos konungen aflagt sitt afskedsbesök, hvarunder han fått röna ett ganska ömt och nådigt bemötande [1]).

Vi hafva under loppet af vår berättelse så ofta varit i tillfälle att omtala *de högre embetsmännen* och det motstånd de gjorde emot sammansvärjningen, att det ej torde anses utan allt intresse, om vi något utförligare söka att belysa och utreda detta nog invecklade ämne. Sålänge tankan att *genom våld* skilja kungen från styrelsen ännu ej framkastats, eller åtminstone ej hunnit bana sig väg till dessa höga herrars kännedom, vid-

---

[1]) Skjöldebrands handskrifna anteckningar. (Utdrag i S. S.)

höllo de sin åsigt, att man företrädesvis genom goda och fredliga medel borde söka förmå honom att ändra sitt förderfliga regeringssystem. Knapt hade Gustaf Adolf fördenskull hunnit återkomma från Åland, förrän riksdrotset beslöt att tala med honom i enlighet med den plan, han sedan länge uppgjort, den nemligen att begagna sig af *den rådande penningeförlägenheten* såsom ett medel att *tvinga* konungen att *sammankalla ständerna.* Det samtal, som i anledning häraf egde rum mellan denne och riksdrotset i egenskap såväl af finanskommitéens ordförande, som lagskipningens högste chef, är högst märkvärdigt. Men innan vi återgifva det, bör anmärkas, att riksdrotset och landshöfding Håkansson, de ende verksamma i finanskommitéen, voro af lika tankar med afseende på frågan om riksdag, och denna förbindelse dem emellan skulle vara en hemlighet för konungen, för att ej väcka misstroende hos honom. Samtalet lydde som följer:

Konungen. »Nå, hvad har finanskommitéen gjort?»

Riksdrotset. »Hufvudsakliga arbetet kan ej börjas, förrän vi fått alla de upplysningar, som blifvit infordrade från landshöfdingarne. Nu först hafva vi fått dem, och om måndag sammanträda vi ånyo».

Konungen. »Jag förbehåller mig, att det går fort och med drift. Det förbehåller jag mig. Redan längesedan borde arbetet hafva mera framskridit. Ni skola vara omtänkte på tillgångar till nästa års fälttåg».

Riksdrotset. »Javäl, E. Maj:t, så långt landet tål; men enligt förslagerna lära omkostnaderna dertill gå till tjugo millioner».

Konungen. »Hvad är det för räkningar? Jag har aldrig hört omtalas så dumma räkningar som de, hvilka göras nu för tiden. I alla fall finns här tillgångar i landet: blott god vilja felas. Men hvad är det man säger mig, att jag skulle behöfva hålla riksdag?»

Riksdrotset. »Hvem kan säga det, och af hvad orsak skulle det ske?»

Konungen. »Ja nog tycker jag, att det ej behöfves; men Håkansson har sagt mig det».

Riksdrotset. »Jag förstår ej, i hvad mening!»

Konungen. »Jag vill taga upp lån, och dertill behöfves inga ständer».

Riksdrotset. »Må så vara, men E. Maj:t får inga penningar: här finnes ingen, som har något att lemna, åtminstone ingenting, som kan blifva af ringaste betydenhet».

Konungen. »Ja så heter det alltid här i landet. Annorlunda går det till i andra länder. Men jag vill göra ett *utländskt* lån».

Riksdrotset. »Men det kan ej ske utan *Riksdag*, emedan ständerna skola gifva sin garanti, och om det var i denna mening Håkansson talade, så hade han rätt».

Konungen. »Hvad behöfver jag ständer, för att göra utländska lån?»

Riksdrotset. »Jo, för garantien, E. Maj:t».

Konungen. »Skulle jag då icke blifva likaså väl trodd, som de?»

Riksdrotset. »Ja det kommer just derpå an, om utländningen gör det».

Konungen. »Skall *Jag* blifva mindre trodd än Ständerna? Dessutom få icke ständerna neka sin garanti. Detta är klart, emedan det är för deras skull jag gör allt detta. De må icke understå sig att neka, och det bör utländningen begripa».

Riksdrotset (med någon värma). »Det må så vara, men emellertid inser hvar och en, att garantien är nödvändig, och utan denna säkerhet i sina händer, lemnar utländningen E. Maj:t inga penningar. Sålunda fordras alltid riksdag, så snart fråga är om lån, och deri hade Håkansson rätt. För öfrigt är det *tvenne saker*, E. Maj:t aldrig kan göra utan *riksdag:* det ena, att göra utländskt lån, och det andra, att *taga Banken;* men Gud bevars att tänka på en sådan åtgärd som den, att taga banken.

Konungen. »Jag har väl aldrig hört något så rasande, som att en person skulle understå sig, att tro *mig* mindre än ständerna! Att *De* skulle hafva mera förtroende än *Jag!* Det vore väl besynnerligt! Men det skall ändå gå. Vet ni, huru jag gör? Jag bildar en amortissementsfond för lånet som jag tar upp, och den skall ge förtroende åt långifvaren».

Riksdrotset. »Hur skall det gå till?»

Konungen. »Jo. Jag eger ju rätt att taga upp gärder? Det är ju min rättighet? Så många gärder jag vill? Kan ni neka till det? Hvad?»

Riksdrotset. »Ånej, E. Maj:t, men proportionaliter».

Konungen. »Hvad vill det säga?»

Riksdrotset. »I förhållande till hvars och ens egendom».

Konungen. »Javäl; den rike skall ge mer, än den fattige, såväl af kapitaler som af annan egendom».

Riksdrotset (alltid med värdighet). »Mycket riktigt, men *efter en allmän grund,* och ej *efter godtycke* eller egen öfvertygelse om hvar persons förmögenhet».

Konungen. »Nåväl, jag skrifver ut gärden, men ej en sådan lumpen gärd, som denna sista, utan vida betydligare, och dessa gärder anslår jag till amortissementsfond, hvarmed jag afbetalar skulden, som uppkommit genom utländska lånet».

Riksdrotset (med frimodighet). »Men gärderna kunna ej fortfara ända till skulden är betald [8]). När kriget slutas, skola ständerna samlas enligt regeringsformens uttryckliga föreskrift, och då upphöra äfven alla gärder».

Konungen (trotsigt). »Hvar står det skrifvet!»

Riksdrotset. »I regeringsformen».

Konungen. »Alldeles intet. Jag har just läst den ifrågavarande paragrafen med eftertanke, men så står

---

[8]) Besynnerligt nog erinrade ej riksdrotset, att vi redan egde en ganska stor utländsk skuld ifrån konungens höge faders regeringstid, och hvilken kräfde en så dryg årlig ränteafbetalning, att en ny utländsk skuldsättning skulle öka alla farhågor för möjligheten af dess slutliga gäldande.

det ej. (I det han öppnar grundlagen). Se här är den; låt oss se efter! Ser ni här står, att jag har rätt skrifva ut gärder. Ser ni? Kom ihåg det! »*Gärder*» står der. Har icke jag rätt?»

Riksdrotset. »Derom är icke fråga (utvisande den följande paragrafen). Men se här följer hvad jag sade!»

Konungen (häftigt). »Också förb—dt dumt! Men lika mycket. Jag gör en amortissementsfond, och gärderna *skola* fortgå, tills lånet försvunnit. Och om vid krigets slut ständerna komma tillsammans, så skola de ändå låta gärderna utgå, tills skulden blifvit betald: det skola de».

Riksdrotset. »Men utländningen tror ej på den utgången. Han läser i regeringsformen, att vid krigets slut upphöra gärderna, och finner således ingen säkerhet deruti. Utan garanti af ständerna lemnar han inga penningar».

Konungen. »Jaså; men han skall tro mig, säger jag».

Riksdrotset. »Ja om han det gör, så är E. Maj:t ju ifrån all förlägenhet».

Konungen. »Men nu en annan sak! I säkerhetsakten står, att jag skall rådgöra med *Svenska folket*. Hvem säger, att *Svenska folket* är *Riksens Ständer?* Hvar står det skrifvet? Kan ni svara på det? *Svenska folket* — ja så står der! Ständerna nämnas ej. Hur säger ni om det?»

Riksdrotset. »Att der nämnes *Svenska folket*, och ej Riksens ständer, kommer deraf, att salig kungen ämnade ändra representationssättet, och dertill begagna sig af en särskilt metod att höra allmänheten, hvilket allt nu vore för långt att omtala. Men jag inser icke, huru E. Maj:t skall kunna konstituera ett *folk* utan *ständer*».

Konungen. »Det går mycket lätt. Jag sammankallar dem *häradsvis*».

Riks-

Riksdrotset. »Det binder i alla fall ej det allmänna, helst då de ej kunde ikläda sig någon förbindelse för alla, utan så snart en samling nekade ingå i propositionen, vore genom det afslaget alla de öfriges bifall utan verkan».

Konungen. »Hvad — neka! — — De få ej neka».

Riksdrotset. »Men den rättigheten tillägges *Svenska folket* just af Säkerhetsakten».

Konungen. »Vill ni visa mig det också! Nej, der står *rådslå*».

Riksdrotset. »Äfven *afslå*».

Konungen (med hetta). »Det är icke sannt».

Riksdrotset. »Låt oss se efter. (Bläddrar i grundlagen). Se här är det åberopade stället».

Konungen. »Hur tusan djef—r kan der stå en sådan dumhet! Huru kunde min salig far väl tillåta något så förbannadt! *Afslå* .... *Afslå* .... Jag skall ta mig djef—n lära dem afslå, jag. Om måndag vill jag höra, hur det går med finanskommitéens drift. Jag förbehåller mig att man arbetar oförtrutet» [9]).

Detta försök misslyckades således. Emellertid förgick tiden, och något nytt tillfälle, att *med allvar* säga kungen sanningen yppades ej hvarken för riksdrotset eller någon af finanskommitéens öfriga ledamöter. Missnöjd med denna kommité, upplöste konungen den [10]), och den nya, som tillsattes [1]), tycktes ej hafva haft syn–

---

[9]) Anteckning ur arkivet på Årup.

[10]) Den 26 November 1808. Orsaken var, att Gustaf Adolf blifvit på förhand underrättad om kommitéens beslut att söka tvinga honom att sammankalla ständerna. Konungen yttrade derföre, så snart han trodde sig fått full visshet härom, att han *»ville skicka åt helvete alla de herrarne, som sutto i finanskommitéen, och visa att han kan styra och regera sitt rike ensam»*.

[1]) Första dagarne af December. Ledamöter i denna kommité voro, med undantag af riksdrotset, Toll och Lagerbring, desamma som i den upplösta.

nerlig lust eller mod att med allvar vandra i den upplösta kommitéens fotspår [2]).

Sådan var ställningen, då tvenne män, hvilkas upplysta förstånd och aldrig fläckade oegennytta samt redliga, fosterländska afsigter ej torde böra sättas i fråga, beslöto att göra ett yttersta försök, för att rycka konungen undan den afgrund, hvaröfver han ej mindre än hans arma, sönderslitna rike sväfvade. Den bland dessa män, som först uppträdde, var hans faders ryktbare finansminister, den nu nära åttioåriga presidenten i kommerskollegium, friherre *J. Liljencrantz.* Han yttrade:

»Om ingen ännu dristat undanrycka den olycksdigra slöja, som betäcker E. Maj:ts ögon, så bör jag icke mera tveka att fästa E. Maj:ts uppmärksamhet på den afgrund, E. Maj:t gräfver under sina fötter. Jag besvär E. Maj:t i fäderneslandets namn och det folks, som redan lidit alltför mycket, att hafva förbarmande med dess olyckor .... att gifva efter för omständigheternas tvång, för att ej förlora sin tron och draga oberäkneliga olyckor öfver E. Maj:ts familj».

Konungen. »Huru vill ni, att jag skulle underhandla med Bonaparte, som på det nedrigaste mördat en Bourbon?! Huru räcka handen åt Alexander, som öfvergifvit, förrådt mig, som gjort sig till ett fegt och lydigt verktyg åt den store våldkräktaren! Min heder, min religion, mina eder tillåta mig ej något dylikt.... Hellre nedlägga denna krona, som alltid förefallit mig som en börda».

---

[2]) Konungens yttrande till Håkansson, då denne fick del af hans beslut att tillsätta en ny kommité, som skulle utarbeta förslag till förordning rörande krigsgärd af 15 millioner, är högst karakteristiskt. Då H. härtill svarat, att H. Maj:t ej kunde få ut 2 millioner ur landet, inföll konungen (nästan rasande af vrede): »*Hvad, intet mera än 2? Det skall jag visa. Jag känner intet ett så förbannadt folk som detta. De vilja hafva Bonaparte hit. Jag ville önska de hade honom, så att dj—n toge dem allesammans. Men jag skall ta mig f-n taga ut det sista af dem, det skall jag visa; så länge här finnes det minsta, skola de gifva*».

Efter en stunds tystnad återtog konungen:

»Finland är förloradt; men det skall återtagas. Dessutom ämnar jag ta min skada igen genom Noriges eröfring. För öfrigt kan det här ej räcka länge..... Försynen har utstakat en gräns för Bonapartes välde.... Nationen lider, javäl; men den har ej förnedrat sig: Gud kan hjelpa, då menniskans öga ej mera upptäcker någon räddning. Slutligen kan jag ej handla annorlunda, utan att ådraga mig *evig fördömelse*»....

Förskräckt öfver så mycken envishet och förblindelse, kände Liljencrantz sitt mod växa, och han fortfor:

»Jag ämnar ej bestrida alla dessa skäl och bevekelsegrunder, dem E. M. framställt. Men må E. M. besinna, att riket är nära sin undergång i följd af olyckor och elände. Det dofva knotet tillkännagifver redan, att man ej längre bryr sig om att dölja sitt missnöje; från detta missnöje till förtviflan är endast ett steg, och snart är en enda gnista tillräcklig, att framkalla ett utbrott af elden under askan.... (med tårar i ögonen). Må E. M. då ej dröja längre att *sammankalla ständerna* och *sluta fred!* Eller om detta sednare ej låter sig göra i följd af religiösa betänkligheter, *afsäg sig kronan*».....

Dessa sista ord om *afsägelse* och *ständer* öfvade samma verkan på Gustaf, som en elektrisk stöt. Emedan han deri trodde sig se en hotelse, öfvergick han plötsligt från rörelse till vrede, samt utbrast med gnistrande ögon och darrande läppar, under det han våldsamt slog på värjfästet:

»Vet ni, hvad det kan kosta er, att tala med mig på detta sätt? Edert hufvud sitter på spetsen af denna värja.... Jag skall nog veta att göra mig åtlydd»....

»I sjelfva verket», svarade Liljencrantz med tillförsigt, »felas det endast E. M. nu, att hafva offrat en åttioårig gubbe, en trogen tjenare, som dristat säga E. M. sanningen.... Hvad mig sjelf beträffar, är jag alltför nära grafven, för att frukta döden, och martyrens död kunde dessutom vara ärofull nog; men jag hyser alltför mycken tillgifvenhet och vördnad för E. M:ts

faders minne, för att vilja, det E. M. nedsmutsar sig med en usel handling» ....

»Gå bort ur min närvaro», röt Gustaf alldeles utom sig af vrede, »och ni kan skatta er lycklig, att jag är för mild att behandla er såsom ni förtjenade, nemligen som en partiman och upprorsmakare».

Sedermera uttalade Toll inför tronen ganska besinningsvärda ord. Sina *verkliga* tänkesätt om dåvarande ställningar och förhållanden hade denne märkvärdige man redan lagt i dagen under en session i den första finanskommitéen, hvari han varit ledamot. Han hade då till alla närvarandes stora bestörtning yttrat bland annat: »*Jag har förr aldrig sett svart; men nu finner jag inga tillgångar. Detta påstår jag, om mitt hufvud än skulle i ögonblicket derför springa på stupstocken. Om man än ryckte brödet från åkerbrukarns mun och slagtade hans dragare, så vanns derigenom ingen hufvudsaklig hjelp. Och hvad skulle väl blifva följden af ett sådant sätt att föra krig? Och hvad hafva vi eljest för tillgångar, då nöden redan visar sig på flere ställen? Jag känner inga, och det upprepar jag, om jag än skulle frambära mitt hufvud till stupstocken*» [3]).

Vi antaga, att Tolls beslut, att utan alla omsvep säga den förblindade monarken sanningen, till betydlig del äfven härleddes af det svar, han fick, då han vid samma tid talade med honom om allmänna bristen, o. s. v. »*Här är pengar mera än någon kan tro*», yttrade Gustaf med hetta, »*men de vilja icke fram med dem. Dessutom finnes här ett verk, som är en kräfta för riket, nemligen Banken. Den är en kräfta, som suger i sig landets merg, och det vore en välgerning för landet, om banken komme i cirkulation*» [4]).

Allt detta tillsammantaget påskyndade Tolls beslut. Han sammanfattade till den ändan ett betänkande, i hvilket han, efter att hafva framställt sina tankar om omöjligheten

---

[3]) Anteckning från Årup.

[4]) Se föregående not.

för Sverige, att uthärda de oerhörda skatter som fordrades för krigets fortsättning, rådde konungen att *abdikera*, för att rädda tronen åt sin son, och emedan han sjelf (konungen) ej ville göra fred med Napoleon. Det var på Haga, Toll nu för sista gången såg Gustaf Adolf, och för honom utgjöt sitt hjerta. Sedan han lemnat konungen betänkandet, och denne genomläst det, yttrade Toll bland annat:

»*Om E. Maj:t sålunda fast beslutat, att ej sluta fred, så återstår blott ett enda medel, att frälsa E. M. och rycka Sverige undan en säker undergång: nemligen, att abdikera till förmån för E. Maj:ts son och utnämna ett regentskap under dennes minderårighet. Jag besvär E. M:t att noga öfverväga, hvad jag i kommitéen yttrat angående omöjligheten hvari Sverige befinner sig, att underhålla ett krig, som förstör det*» . . . .

Detta Tolls öppna och frimodiga sätt att gå till väga bragte konungen i fullkomligt raseri. Han ryckte papperet ur Tolls hand, sönderref det och kastade det på elden, som brann i kaminen, under det han antydde honom att genast resa till sin post och försvara den. Toll bugade sig och lydde. Den gamle krigaren, som anat hvad som skulle inträffa, hade redan på förhand tillsagt om sina hästar och afreste samma afton, sedan han underrättat ambassadören Stedingk om sitt samtal med kungen. Under vägen yttrade han till sin brorsson, nuvarande öfversten G. Toll, som satt bredvid honom i resvagnen: »*Det här kan ej räcka längre än till Mars månad*». På första stationen välte han, och skadade sig så illa, att han fruktade det han fått en stöt, som kunde bli lifsfarlig; han kunde med möda gå, utan måste ledas af sin brorsson. Han yttrade då till denne: »*Om jag dör, innan jag hinner hem, så må du veta, att både jag och Stedingk bedt kungen abdikera, för att rädda landet från undergång*» [5]).

---

[5]) Uppgifter meddelade af öfverste G. Toll. — En annan uppgift, som meddelats af presidenten friherre Jakob Cederström, för-

Emellertid yppade sig nu ett nytt tillfälle för riksdrotset, att lägga i dagen den käcka frimodighet, hvilken lifvade honom uti allt, som rörde det vigtiga embete han beklädde samt Sveriges väl. Det var nemligen, då kongl. beredningen anbefalldes att yttra sig öfver förslaget till den nya krigsgärdsförordningen. Riksdrotset lyckades icke allenast då, att öfvertala Beredningens samtlige ledamöter, att på det kraftigaste afstyrka den föreslagne gärden såsom omöjlig att uttaga, om ej ständerna sammanträdde [6]), utan han sökte äfven, enär förordningen detta oaktadt skulle utfärdas, att förmå statssekreterarne Lagerbring och Rosenblad att neka sin kontrasignation och att jemte de öfriga höga embetsmännen samfält nedlägga sina embeten, om konungen ej lofvade att genast utskrifva riksdag. Detta sistnämnda förslag var, såsom vi hafva anledning förmoda, måhända mera patriotiskt, än klokt beräknadt, och förföll nu äfven genom *deras* olika åsigter om nyttan och ändamålsenligheten deraf, hvilka bort utföra detsamma [7]).

---

tjenar uppmärksamhet. Han har nemligen lemnat den upplysning, att södra arméen under Toll *var på förhand underrättad om revolutionen;* bataljonscheferna och andra hade lofvat att vara neutrala, men Toll visste ingenting härom.

[6]) Ett fragment af riksdrotsets och kungens samtal, då den förre (d. 5 Jan.) öfverlemnade detta Beredningens beslut, förtjenar anföras. »*Hvad*», utropade kungen, »*afstyrka gärden! Hvad betyder det?*» — Riksdrotset. »*Det betyder, att en sådan gärd ej kan utgå*». — Kungen. »*Hvad är då detta för ett sakramenska s . . . land, som ej kan betala en dylik gärd?*» — Riksdrotset. »*Det må vara, att det är ett s . . . land* (*jag ber om förlåtelse, att jag nyttjar E. Maj:ts uttryck*), *men gärden är omöjlig*». Ofvannämnde anteckningar från Årup.

[7]) Då konungen omkring den 18 Januari befallte Rosenblad att kontrasignera den nya krigsgärdsförordningen, frågade honom riksdrotset i Lagerbrings närvaro: »*Hur gör herrarne? Ämna herrarne kontrasignera eller ej? Om ni nekar och går bort, så följer jag med*». Denna förfrågan gjorde Rosenblad blek, och Lagerbring talade om vigten att blifva qvar, för att »begagna sig af sitt inflytande och sina relationer», en åsigt, hvaruti äfven Rosenblad instämde. Nyssnämnde anteckningar.

I detta sakernas läge får Riksdrotset genom baron Wrangel (den 29 Januari 1809) del af de planer, som blifvit uppgjorde, att med general Adlercreutz' biträde bemäktiga sig konungens person, samt anmodas att inträda i den blifvande regeringen. Man föreställer sig lätt riksdrotsets förvåning vid detta oväntade budskap, hvarpå han svarade, att han ämnade sjelf tala med Adlercreutz, som han samma afton råkade på en supér hos Rosenblad, då han bland annat tilltalade honom på följande sätt:

»Allt som försökes i denna riktning genom våldet och förmedelst vapenmakten är naturligtvis och måste alltid vara de största vanskligheter underkastadt. Jag får derföre bedja generalen moget öfverväga följderna af ett så beskaffadt företag som det ifrågavarande, hvilket, i fall det misslyckades, endast skulle gifva konungen en styrka, som han nu alldeles saknar, och blifva signalen till den grufligaste brytning. En man med den klokhet och köld som generalen eger kan derföre, såsom jag hoppas, icke vilja brådstörta riket i äfventyr, hvilkas vidd är omöjlig att beräkna».

»Må E. Excellens», genmälte Adlercreutz med saktmod, »vara derom försäkrad, att jag visst icke ämnar begå någon oförsigtighet, äfvensom att jag ännu på intet sätt finner omständigheterna mogna till ett så beskaffadt företag. Men å andra sidan bör jag uppriktigt tillstå, att jag varit och är illa utsatt för åtskilliga unga officerare, hvilka med arméens samtycke nödvändigt vilja hafva mig i spetsen för en statshvälfning, den de i sin häftighet vilja utföra, och jag har icke velat bestämdt afslå deras begäran, af fruktan att de på egen hand skulle utföra ett vågsamt steg, hvarigenom de sjelfva och det allmänna skulle störtas i olycka»[8]).

Vi hafva sett, huru den s. k. Februari-sammansvärjningen omintetgjordes, förnämligast genom de högre embetsmännens *hemliga* inflytande. Emellertid måste nå-

---

[8]) Nyssnämnde anteckningar.

got å dessa personers sida åtgöras, för att förekomma den hotande förstörelsen, och detta var orsaken till det hemliga sammanträde, som den 17 Februari 1809 egde rum på *Länna* gård utanför Skanstull emellan statssekreterarne Lagerbring och Rosenblad, Ugglas, *general Armfelt,* m. fl. Den sistnämnde föreslog då, att samtlige de högste embetsmännen borde en corps göra allvarsamma föreställningar, för att beveka kungen att afsäga sig regeringen och inrätta ett regentskap under sin sons minderårighet; om han nekade detta, borde de alla nedlägga sina embeten. Vi veta icke, huru detta förslag upptogs af de öfrige tillstädesvarande, men Lagerbring svarade: »*Genom en åtgärd sådan som den föreslagna skulle ingenting annat vinnas, än att våra hufvuden kastades på schavotten. Vårt steg skulle behandlas som upproriskt, och det skulle ej fattas folk, som skulle intaga vår plats vid rådsbordet. Man måste derföre nödvändigt vara beredd på säkra medel att tillgripa, i fall denna plan misslyckas*» [9]).

Samtidigt härmed eller några dagar sednare hvälfde de svenska embetsmännens Nestor, den vördnadsvärde och outtröttlige riksdrotsen, hvilken numera farligt insjuknat, så att han ej kunde lemna sängen, en snarlik plan, ehuru han föreställde sig riksräddningen skola gå både snarare och säkrare för sig genom *ständernas samlande,* än genom *abdikationen.* Kraftigt understödd af sin son, dåvarande lagmannen och tillförordnade revisionssekreteraren grefve *H. G. Wachtmeister,* hvilken bemödade sig att genom Adlercreutz vinna Lagerbring och Stedingk för planen, lyckades han verkligen, som det vill synas, att öfvertala Lagerbring och några andra af konseljens ledamöter; men då det nu kom till frågan om utförandet, tvekade Lagerbring, hvadan Wachtmeister till budbäraren, som bringade denna oväntade underrättelse, yttrade dessa för en man i talarens ställning och med hans anseende betecknande och i sanning oro-

---

[9]) Enligt uppgift meddelad af grefvinnan Armfelt. (S. S.).

väckande ord: »*Jaså, då ser jag hvad klockan är slagen. Med det folket är intet att göra. Nu må det gå på sin hals huru det kan*»[10]).

En fråga af vigt, och hvars besvarande här torde vara på sin plats, återstår ännu att göra: *hvad skulle Gustaf Adolf tagit sig före, eller hurudant skulle hans uppförande i allmänhet kommit att blifva, i fall ej revolutionen mellankommit och på en gång afklippt alla svårigheter?* Vi hafva ansett den säkraste upplysning i denna svårutredda fråga kunna vinnas genom återgifvande af följande samtal, som i Februari 1809 föreföll mellan konungen och Stedingk, och hvilket samtal vi för dess sällsamhets skull här anföra.

Konungen. »Jag ser, att detta går åt helv—te, och jag vill draga mig tillbaka».

Stedingk. »Men Bonaparte är hämndgirig; han skall förfölja E. M. öfverallt».

Konungen. »Ånej, sedan jag ingenting mera betyder, låter han mig nog vara i fred. Hvad skulle han då vilja mig för ondt? Jag har nog länge styrt detta usla otacksamma folket. När det ej vill hjelpa sig sjelf, så vill jag ej vara med längre. Jag reser ej till England, utan till Tyskland.

Stedingk. »Men Bonaparte råder nu i hela Tyskland».

Konungen. »Ja, men han måtte väl unna mig vara på jorden. När jag ej mera har något rike, bryr han sig icke om mig. Jag tager drottningen och prinsessorna med mig och lemnar min son. Eller vill ni öfvergifva honom med, så må ni. Jag väntar mig ett bättre lif efter detta».

Stedingk. »Men alla konungar, som nedlagt regeringen» ....

Konungen. »Hafva ångrat sig, vill ni säga?»

Stedingk. »Hafva funnit sig olyckliga, menar jag».

---

[10]) Jfr Biogr Lex., art. Trolle-Wachtmeister, C. A. XVII 347 f., samt de oftanämnde anteckningarne.

Konungen. »Ja, derföre att ingen kung haft gudsfruktan och styrt sitt folk efter gudsfruktan mer än jag; och ändock har ingen kung råkat ut för en så eländig, otacksam och egennyttig nation, som denna. Jag vill ej styra sådane usla menniskor, och är för god åt dem. Jag ämnar sjelf tala med riksdrotset härom, så snart han blir frisk. Emellertid kan ni säga honom det» [1].

På grund af detta samtal, i förening med åtskilliga andra tecken [2], döma vi, att konungen, i fall revolutionen ej mellankommit, haft för afsigt att frivilligt draga sig undan, sedan han lemnat regeringen åt sin son. Deremot är det föga troligt, att han verkställt detta beslut, och ännu mindre att han samlat ständerna, i händelse de högre embetsmännen lyckats blifva ense om planen, att genom hotelse att nedlägga sina embeten, tvinga konungen dertill.

Men vi återvända nu från hufvudstaden till en annan händelsernas skådeplats, der de vigtiga uppträden bereddes, som snart följde. Adlersparre, hvilken fortfor att vistas i Carlstad, väntade länge förgäfves underrättelser från Stockholm, då han ändtligen i slutet af Februari (1809) genom bref från baron C. H. Anckarsvärd fick veta, att allt i hufvudstaden misslyckats. Han sammankallade då genast officerarne, som oförställdt fingo del af dessa nedslående underrättelser. Men i stället för modlöshet, visade desse en liflig glädje der-

---

[1]) Anteckning af grefve H. G. Trolle-Wachtmeister.

[2]) Samtidigt befallde konungen riksmarskalken J. G. Oxenstjerna »författa en berättelse om händelserna, hvilka beredt och åtföljt kriget med Ryssland, m. m. Europa skulle härutaf lära att göra rättvisa å konungens uppförande och finna, huru orättvist man öfverallt behandlat honom. Slutligen skulle konungen i följd af allt detta nedlägga regeringen». Detta anförtrodde O. åt Ugglas, som den 25 Febr. helt uppskrämd berättade det för riksdrotset, med tillägg, att O. fått befallning att hafva arbetet färdigt med det snaraste, hvarföre kungen redan lemnat honom en del af de uppgifter, bref och andra handlingar, som skulle deruti inflyta.

öfver, att fäderneslandets frälsning skulle blifva endast deras verk. Samma dag utdelades uppbrottsorder åt alla till fördelningen hörande kårer till den 6 och 7 Mars.

Kort härefter (den 5 Mars) återvände baron C. H. Anckarsvärd med muntlig bekräftelse på hvad han berättat om tillståndet i Stockholm. Detta styrkte Adlersparre i fullföljandet af det beslut, han fattat. Han affärdade till den ändan om aftonen samma dag dåvarande kornetten vid lifregementets husarer, grefve *Hugo Hamilton*, till Stockholm, med uppdrag dels att uppmana befälhafvarne för de i landsorten förlagde trupper att deltaga i det tillämnade företaget, dels att framlemna tvenne bref från C. H. Anckarsvärd till baron Jakob Cederström och general Adlercreutz. Föremålet för brefvet till den sistnämnde var en uppmaning till generalen, att blifva sitt till Anckarsvärd redan afgifne löfte trogen, att i händelse Adlersparre skrede till handling, för undvikande af borgerligt krig ej lemna konungen rådrum att undkomma. Genom en till grefve H. G. Wachtmeister särskildt adresserad skrifvelse, hvilken på en annan väg befordrades till sin egare, sökte Anckarsvärd verka för ernåendet af samma vigtiga syftemål, hvarjemte Hamilton äfven medförde ett bref till baron Henning Wrangel, som deri uppmanades söka förmå garderna att hasta till hufvudstaden. Följande dagen inryckte trupperna i Carlstad. Major *Erik Flach* afreste till öfversten baron Posse, som beklagligtvis redan började vackla, äfvensom slutligen *C. H. Anckarsvärd*, morgonen den 6 Mars, affärdades till Norige i en högst grannlaga beskickning. Honom uppdrogs nemligen, att till tryggande af revolutionsföretaget söka med prins Christian August uppgöra en vapenhvila, hvaremot Anckarsvärd egde att som ersättning erbjuda bemälte prins — en *konungakrona*, som man ännu ej hade att bortskänka, men som man gick att taga! Emellertid harangerade och vann Adlersparre trupperna, hvilka röjde en utomordentlig och nästan rörande entusiasm för ett företag, hvarom de fleste bland dem först nu erhöllo förtroende.

Hamiltons resa *till* Stockholm utföll utomordentligt lyckligt, med afseende på de vigtiga uppdrag, han hade att under vägen dit ombesörja. Men deremot mötte honom åtskilliga svårigheter i sjelfva hufvudstaden. Bland annat nekade general Adlercreutz att på något vilkor mottaga honom, och de helsningar, han genom Jakob Cederström från generalen erhöll, voro också föga uppmuntrande [3]).

Men under det Adlercreutz sålunda vacklade, saknades ej personer, som sökte att kraftigt befästa hans öfvertygelse om vigten och nödvändigheten af den åtgärd, man af honom äskade. Bland dessa utmärkte sig isynnerhet riksdrotsets son, den förutnämnde grefve H. G. Wachtmeister, hvilken den 9 Mars uppsökte generalen, som han på följande sätt tilltalade:

»Efter hvad som skett, är det lätt att inse nödvändigheten, att på ett ofelbart sätt hindra konungen att resa till Skåne, hvilket naturligtvis blefve det första han gjorde, så snart han fått öfvertygelse om verkligheten af Adlersparres marsch. Men om denna afresa ej förhindras, är det likaså klart, att den blifver signalen till ett borgerligt krig, i hvilken händelse åter hvarken riksdrotset eller någon annan embetsman ämna taga något steg gemensamt med vestra arméen, utan nedlägga de i sådant fall sina embeten. I den händelse således, att generalen ej eger sig bekant, huruvida general Wrede är i förstånd med Adlersparre, och om han sålunda kunde stänga vägen för kungen genom Östergötland, är det oförsvarligt af generalen att genom bristande förutseende och bekymmerslöshet gifva anledning till ett inbördes krig, jemte öfrige olyckor, som blefve en följd, om kungen kom undan till Skåne».

»Jag försäkrar grefven», genmälte Adlercreutz, »att ingen fara är förhanden. Om konungen reser någorstädes, så blir det ingalunda till Skåne, alldenstund

---

[3]) Jfr grefve Hamiltons ganska intressanta berättelse i 1809 års revolution och dess män, I, 46 f. och II, 32 ff.

han fruktar att blifva tagen i Östergötland, ehuru general Wrede verkligen ej är med i planen, utan emot Adlersparres kår, för att harangera soldaterna, o. s. v. För öfrigt, så snart konungen gör sig i ordning, blir jag straxt derom underrättad och kan taga nödiga mått och steg, innan resan hinner anträdas» [4]).

Af detta Adlercreutz' yttrande vill det således synas, som hade han sedan gårdagen beslutat sig. Och i sanning hade han sedan dess fått starka skäl dertill. Ryktet om den med Hamilton inträffade underrättelsen om Adlersparres marsch mot hufvudstaden hade nemligen der hastigt spridt sig och verkat likt en elektrisk stöt. Allt, som hittills hållits fjettradt af fruktan, oro eller ett bedrägligt hopp, sattes på en gång i ny rörelse. Snart hann den förfärande nyheten konungens egna öron. (Ambassadören Stedingk, hvilken af en fransk emigrant, öfverstelöjtnant Rodais, fått veta att derom talades på den s. k. societeten, hade nemligen ansett sig af sin pligt uppfordrad att underrätta kungen derom). Följaktligen hade denne aftonen den 8 Mars, samt åtföljd af Stedingk, skyndsamt begifvit sig från Haga till staden, i ändamål att anbefalla arrestering af en mängd misstänkte, hvilka blifvit angifne af Stedingk enligt en lista, som denne fått af Ugglas. Ehrenheim, underståthållaren Edelcreutz, öfverstelöjtnant Rodais m. fl. personer uppkallades ofördröjligen till slottet, men den sistnämnde, som förhördes af konungen personligen, förändrade skickligt sitt till Stedingk fällde yttrande derhän, att han svårligen kunde åtkommas. Befallningen till underståthållaren utdelades derföre, att ombesörja arresteringen enligt nyssnämnda lista, som lemnades honom.

Ur denna uppenbara fara, som hotade de sammansvurne, räddades de genom en besynnerlig tillfällighet. Om konungens inresa till staden aftonen den 8, samt ändamålet dermed, hade de i tid blifvit underrättade.

---

[4]) Ofvannämnde anteckningar från Årup.

De voro just som bäst sysselsatta att hos Jakob Cederström öfverlägga om bästa sättet att bemäktiga sig konungens person, då de till sin bestörtning fingo se honom komma ridande med sitt vanliga följe, kaptenlöjtnanten, några pager samt kammarhusaren.

Intet ögonblick var nu att förlora. Alldenstund flere bland regeringens ledamöter, såsom Lagerbring, Lagerheim, Rosenblad, Wachtmeister, Ehrenheim m. fl. genast fått del af de med Hamilton anlände skrifvelser, samt sålunda redan länge varit i förtroende af hemligheten, utan att yppa den, hade de sammansvurne ett starkt band på dessa höga herrar, hvilket kunde begagnas till ett räddningsankare för dem sjelfve. Af denna orsak skyndade Järta till Lagerbring, för att säga honom, att om Cederström arresterades, skulle han (Järta) blifva hans advokat; han skulle då anklaga de gamla embetsmännen, som i 24 timmar för konungen dolt vestra arméens uppresning, och denna medbrottslighet skulle kosta dem hufvudet. Hotelsen verkade, och i följd häraf begaf sig Lagerbring midt i natten till slottet, samt lyckades under någon tjenlig förevändning öfvertala konungen att återkalla de redan utfärdade arresteringsorderna [5]).

Den värsta faran tycktes således härigenom med något skäl kunna antagas vara öfverstånden; men ännu kunde ingen af de sammansvurne vara säker för att ej nästa ögonblick beröfvas sin frihet. Emellertid hade alla papper, som kunnat förråda vederbörande, blifvit i förväg undanröjda. Följande dagar förhördes på konungens befallning i öfverståthållare-embetets kansli af underståthållaren i justitiekanslerns, grefve Gyllenborgs närvaro, alla de som den 7 om aftonen varit på societeten närvarande, utan att någon upplysning vanns. Den 9 Mars om aftonen affärdade Jakob Cederström och Järta löjtnanten *Pantzarhjelm* med uppdrag, att bedja Adlersparre så mycket som möjligt påskynda sin marsch

---

[5]) Anteckning i S. S.

mot hufvudstaden, der ingenting dessförinnan kunde uträttas. Och slutligen egde den 11 samma månad ett häftigt uppträde rum mellan Stedingk och konungen, som, då ingenting kunnat upptäckas, misstänkte, att alltsammans var en snara utlagd i ändamål att narra honom till några falska mått och steg. Hans vrede bröt derföre löst mot den trognaste af hans tjenare, mot Stedingk, som knapt hunnit enligt kallelse infinna sig, förrän han får se kungen skynda emot sig med dragen värja och läpparne skälfvande af raseri. »*Ni skall*», röt han, »*med edert hufvud betala det bedrägliga uppförande, hvartill ni gjort er skyldig såväl emot mig som emot fäderneslandet*».

Gustaf, seende sig ett mål för stämplingar, hat och hämnd, var i detta ögonblick i alldeles samma sinnesförvirring, som Erik XIV, då han stötte dolken i den oskyldige Nils Sture. Man föreställer sig lätt Stedingks beteende i anledning af detta våldsamma utbrott. Denna vördnadsvärde gubbe, hvars hår hvitnat under ärans fana, drager sig några steg tillbaka; lägger handen på sin värja, samt bedyrar med hederns och sanningens tonvigt om sin tillgifvenhet och sin trohet. Rodais, som blifvit uppkallad vid samma tillfälle, förde ett språk lika utmärkt af en ädel värdighet. »*Som gammal krigare*», yttrade han, »*har jag fått lära att förakta döden, och om E. M. behöfver ett offer, är det jag ensam som är den brottslige. Hvad general Stedingk angår, har han endast lydt sin pligt och sitt samvete, då han gifvit E. M. del af den nyhet, han fått af mig*» [6]).

Medan detta tilldrog sig i hufvudstaden, arbetade *Wrangel* förgäfves, att förmå de på Åland förlagde garderna att uppbryta, för att understödja Adlersparres fö-

---

[6]) Uppgift i S. S. af Stedingk, som tillade, att konungen straxt efter dessa uppträden befallde, det Stedingk och Rodais skulle arresteras. Denna befallning verkställdes endast på Rodais, som genast fördes till högvakten, hvaremot S. tills vidare fick blifva på fri fot.

retag [7]). Och slutligen begaf sig *Skjöldebrand* för andra gången till Stockholm, då han af Adlercreutz erhöll det maktpåliggande förtroendeuppdraget, att ytterligare förbereda hertigen af Södermanland på de vigtiga händelser som stundade, samt den honom dervid förbehållne roll.

»Om några dagar», yttrade Skjöldebrand med värma, »är möjligen Sverige en rysk provins. Hvad roll ämnar E. K. H. då att spela? (I det han närmar sig hertigen, som blir alltmer blek). Nej, vakna till det gamla modet. Sverige måste frälsas. Vi begära blott passivitet af E. K. H., tills allt är slut; men då, träd fram, Vasaättling! ty E. K. H. är den ende, som kan frälsa oss».

»Hur för attan tusan dj—r», röt hertigen förtörnad, i det han tog en teatralisk ställning, »vågar ni göra mig en sådan proposition?»

Skjöldebrand svarade liksom af en ingifvelse och med en säker och fast stämma: »Det är E. K. H. sjelf, som redan gifvit detta löfte».

Hertigen (med rytande stämma). »Hvad säger ni?»

Sjöldebrand. »Jo, mins när E. K. H. sade (Skjöldebrand upprepar det följande med djup tragisk ton): *»När Riksskeppet håller på att förgås i stormen, då tar den gamla styrmannen i rodret och för det in i en säker hamn»*.

Hertigen (som satte sig, blidkad). »Hur vet ni, att jag sagt detta?»

Skjöldebrand. »Jag visste det redan 1788. Reuterholm viste mig papperet, der det var antecknadt, just då E. K. H. sade orden. Jag har länge hoppats på detta löfte, sedan stormen blef för stark».

Hertigen. »Ja, det synes så vara bestämdt» [8]).

Emellertid påskyndade vestra hären under Adlersparre sin marsch mot hufvudstaden. Den uppbröt efterhand

---

[7]) Wrangels Journal.

[8]) Jfr De la Gard. ark., IV, 136 ff.

hand den 8, 9 och 10 Mars från Carlstad, samt befann sig om aftonen sistnämnde dag samlad i Christinehamn. Här inhändigade Adlersparre tvenne angenäma budskap, det ena från Posse genom E. Flach [9]), det andra genom Anckarsvärd från norska generalen Staffeldt, hvilken å prinsens af Augustenburg vägnar försäkrat Adlersparre om *vilkorlig* trygghet från norska sidan, medan han marcherade till Stockholm i det uppgifne och af prinsen gillade syftemålet, att grundlägga freden i Norden. Det honom gifne uppdrag rörande erbjudandet af svenska konungakronan åt bemälde prins, som Anckarsvärd ej personligen fick råka, gjordes till prinsens förtrogne adjutant *Darre,* ehuruväl Adlersparre försäkrat, att Anckarsvärd ej nämnt ett ord derom [10]).

Den 11 samma månad fortsatte arméen marschen från Christinehamn, och anlände Adlersparre sent på aftonen sistnämnde dag till Sunds herregård, belägen vid gränsen mellan Wermland och Nerike. Här mötte honom löjtnant Pantzarhjelm med den af oss redan nämnde helsning från Cederström och Järta, hvilken Adlersparre besvarade på följande oförsigtiga, men af Järtas förutgående, genom Anckarsvärd honom bekantgifna yttranden om honom nog förklarliga sätt: »*Vi hafva från början blott räknat på oss sjelfva: helsa derföre Hans Järta ifrån mig och säg honom, att det svenska blod, som varder rinnande, det varder rinnande öfver hans huf-*

---

[9]) Se Flachs berättelse i 1809 års Revolution och dess män, I, 170 ff.

[10]) En intressant berättelse om denna beskickning har Anckarsvärd meddelat i de af Montgomery utgifne Anmärkningarne öfver VII Del. af Adlersparres Histor. Handl., sid. 28 ff. Med stor möda lyckades det honom utverka det ifrågavarande stilleståndet, om hvars beskaffenhet Adlersparre upplyser Posse i bref af d. 11 Mars, infördt i de Histor. Handl:s III del, sid. 50. Ändtligen tillstår A., att han churu först *efter* vapenhvilans uppgörelse till Darre framkastade en vink om prinsens val, då Darre skrattande svarade: »*Jag försäkrar att prinsen aldrig skall mottaga ett dylikt förtroende*».

vud» [1]). Följande dagen inryckte arméen i Örebro, hvarifrån det lyckades landssekreteraren, sedermera lagmannen Cassel, bereda sig tillfälle att i hast affärda ett ilbud till Stockholm med officiell underrättelse om hvad som på förstnämnde ställe timat.

Efter detta ilbuds inträffande i hufvudstaden, med den med detsamma befordrade rapport, kunde Gustaf Adolf ej hafva många timmar qvar att regera. Hans första rörelse, efter inhändigandet af densamma, som på ett så ofelbart sätt bekräftade Stedingks uppgift, var en liflig ånger öfver sin emot denna general tillfogade oförrätt. Några tårar, som glänste i hans ögon, tillrade ned på den olyckliga berättelsen, den han lemnade till en af sina adjutanter med följande under rörelse fällde yttranden: *»Gå och lemna detta papper åt general Stedingk, och fråga honom å mina vägnar, om han kan förlåta mig»* [2]).

Detta drag gör åtminstone heder åt konungens hjerta. Emellertid kunde denna känsla af ett vaknande samvetes flyktiga rörelse eller ånger endast ytterligare uppskaka den af så många vidrigheter och faror omgifna monarken. Han begaf sig ofördröjligen (kl. emellan 4 och 5 e. m.) från Haga till staden, sedan han befallt riksmarskalken grefve Axel Fersen der qvarstanna, tilldess han inhändigade vidare order. För öfrigt nämnde han ingenting om afsigten med sin resa, eller den sorgliga orsak, som dertill gifvit anledning. Anländ till tullporten, befallde konungen, att den skulle stängas, så att ingen kunde slippa in eller ut. Denna befallning utsträcktes snart till stadens alla öfriga tullar, hvarjemte slottsportarne genast efter Gustafs ankomst tillslötos och vakten fördubblades.

Medan konungen på detta sätt företrädesvis syntes upptagen af åtgärder, ämnade att trygga hans person-

---

[1]) Jfr E. Flachs och Hans Järtas, Pantzarhjelms och C. H. Anckarsvärds uppgifter införde i 1809 års Revolution och dess män, I, 52 ff. och 60 f., samt Polit. Trosbekännelse, 29 f.

[2]) Uppgift af Stedingk (S. S.).

liga säkerhet, alldeles såsom om fienden varit vid tullen, lurade emellertid faran på mycket närmare håll. Den unga grefve Wachtmeister hade f. m. den 12 Mars knapt hunnit få veta, att en rapport från Cassel inlupit, förrän han, i ovisshet om den ännu kunnat blifva meddelad kungen, skyndar till general Adlercreutz. Han föreställde honom sannolikheten af ett dylikt ofördröjligt meddelande, samt besvor honom att i sådant fall icke dröja att bemäktiga sig konungen, för att förekomma följderna af denna afresa från hufvudstaden, hvilket säkert skulle blifva monarkens första beslut, så snart han fått säker underrättelse om upprorsarméens marsch. Adlercreutz svarade, att han genast ville gå till Lagerbring, och lofvade, att om Lagerbring ej fått del af Cassels rapport, skulle det afgörande steget tagas dagen derpå [3]).

Emellertid hade konungens ankomst till staden på en så ovanlig timma, men ännu mera under så utomordentliga omständigheter, der förorsakat en förskräcklig uppståndelse. Officerarne af f. d. garderna uppkallades på slottet, men fingo genast återvända, då man ingenting hade att anbefalla dem. Ordonanser flängde kors och tvers öfver gatorna, och snart befunno sig alla förtrogne och embetsmän af civile och militäre kårer enligt kallelse på slottet församlade. Bland dem anmärka vi Ehrenheim, Zibet, Ugglas, Lagerbring, Rosenblad, generaladjutanten af Melin, underståthållaren Edelcreutz, m. fl. Konungen meddelade nu de upplysningar som ingått om vestra härens uppror och marsch mot hufvudstaden, samt förkunnade dem sitt beslut, att der till det yttersta bibehålla sig: tanken att fly undan till södra Sverige och förena sig med de der förlagde trupper hade då ännu ej hos honom uppstått. Derpå befallde han statssekreteraren Rosenblad uppsätta, samt genast till trycket befordra och till landsorten sprida en kungörelse om upproret, jemte andra till lugnets bibehål-

---

[3]) Anteckning från Årup.

lande eller återupprättande nödige expeditioner, hvilket genast skedde.

Det är klart, att flere bland de män, som förut vågat så mycket, för att säga konungen sanningen, ej kunde lemna ett så afgörande ögonblick som det närvarande obegagnadt, för att kraftigt upprepa sina förra framställningar. Bland dessa män utmärkte sig kanslipresidenten baron *Ehrenheim* nu såsom den käckaste. Konungen yttrade [4]) efter en lämplig inledning om dagens vigtiga nyhet, som föranledt Ehrenheims kallande:

»Jag har alltid sagt er, att Mars månad skulle utmärka sig genom olyckliga händelser» . . . .

Ehrenheim. »Sire, dessa händelser kunna blifva mycket olyckligare, än E. M. föreställer sig, såväl för E. M. sjelf, som för dess familj, om ej E. M. fattar det enda beslut, som kan besvärja stormen!»

Konungen. »Tror ni då, att upprorsmakarne äfven vilja komma åt min dynasti?» . . . .

---

[4]) Här torde vara stället att anföra några anekdoter, som visa huru Gustaf fått ytterligare skäl, att ej gifva vika för omständigheternas tvång. En dag i början af Mars månad (1809) omtalade Gustaf för en af sina förtrogne följande märkliga dröm, som han sade sig haft natten förut: »Jag såg *hvita frun,* detta ryktbara spöke, som enligt sägen beskyddar alla medlemmar af huset Brandenburg, som endast visar sig, då någon stor fara hotar eller döden står färdig att bortrycka någon af denna familj . . . Knapt hade jag hunnit lägga mig (det var redan nära midnatt), då det framträder för mig i drömmen med en ganska uttrycksfull åtbörd, som syftade på mig. Meningen med denna åtbörd kunde ingalunda vara tvetydig, eller hvad var den annat, *än en gudomlig uppenbarelse, en åtvarning att framhärda i det system, jag antagit, och att aldrig underhandla med vilddjuret»?* — — En annan dag, under det Gustaf tankspridd genombläddrade en portfölj, hvari förvarades en samling porträtter af Wasafamiljen, får han se, att den förste Wasaregentens, Gustaf I:s, porträtt fattades. Efter mycket letande hittar man det slutligen i en liten låda af svart ebenholtz i form af en likkista. Af naturen vidskeplig, föll Gustaf i förvåning häröfver, samt drog deraf den slutsatsen, att den urgamla Wasaätten nalkades sitt slut. (Enligt anteckning i S. S. har Gustaf Adolf sjelf anförtrott dessa detaljer åt Ludvig XVIII i Hartwell.).

Ehrenheim. »Under revolutionen, sire, alstrar hvarje hinder nya företag, nya framsteg, och för att trygga sig mot reaktionen, spara *de* ingenting, som spela om sina hufvuden .... Jag har sagt, att det enda medel, som kan rädda E. M. och dess familj, är att *samla ständerna, återkalla krigsgärden* och *lofva fred*» ....

Konungen (med raseri och med hög röst). »*Fred! Har ni glömt, att hedern och ett rent samvete betyder mer för Herrans smorda, än sjelfva lifvet? Jag har tagit nattvarden på den förbindelse, jag iklädt mig, att aldrig sluta fred med Bonaparte*» ....

Dessa försäkringar, hvilka beledsagades af de vanliga, ur *Uppenbarelseboken* hemtade bevisen, hvilka aldrig kunde besvaras, afbröto samtalet, som hos Ehrenheim qvarlemnade intrycket af ett hemligt lidande, emedan han insåg, att konungens fall vore nära och oundvikligt [5]). Emellertid följde det ena olyckliga beslutet det andra tätt i spåren, och sålunda behöfdes det endast, att konungen sednare på aftonen erhöll ytterligare detaljerade underrättelser om upproret, för att han genast fattade nya beslut. Osäker om de i hufvudstaden befintliga truppernas pålitlighet och tillgifvenhet, beslöt han att middagstiden följande dagen, samt åtföljd af hela hofvet och de högre embetsmännen, samt under betäckning af nämnde trupper, afresa till södra Sverige, för att förena sig med de under *Tolls* befäl stående jemte öfrige trupper, på hvilka han ansåg sig kunna lita, och derefter med samlad styrka återvända och kufva upproret. Anordningarne och beredelserna till denna resa togos med mycket bråk och fjesk, samt sysselsatte en stor mängd personer natten mellan den 12 och 13 Mars. Konungen skref sjelf till generalerna Wrede och Toll och befallde dem uppbryta med de under deras befäl stående eller nu ställde trupper samt tåga honom till mötes. Genom general-adjutanten utfärdades nödige order till de i hufvudstaden förlagde

---

[5]) Uppgift af Ehrenheim (S. S.).

trupper, hvaraf en del redan om natten aftågade till Södertelje, hvilken stad bestämdes till mötesplats. Under tiden tillsade konungen de embetsmän, hvilka han ville skulle vara sig följaktige, och förständigade dem att hålla sig resfärdige sednast till klockan 11 nästföljande dag. Genom särskilt beskickning anmodades riksdrotset grefve Wachtmeister, att ehuru sjuk medfölja, men han nekade af flere skäl. Samma afböjande svar lemnade under åtskilliga förevändningar *hertigen af Södermanland* och *prinsessan Sofia Albertina,* hvarjemte den förstnämnde äfven personligen inställde sig hos konungen, för att andraga sina skäl, hvilka ganska onådigt upptogos. Och ändtligen skickade konungen förste hofstallmästaren friherre Rålamb midt i natten till Haga med befallning att anmoda drottningen att med sin uppvaktning laga sig i ordning klockan 6 om morgonen att resa till staden, för att derifrån med sin gemål fortsätta resan söderut. Befälet i hufvudstaden under konungens frånvaro uppdrogs åt borgmästaren Oldenburg, under titel af brigadchef, hvilken i spetsen för borgerskapet skulle bestrida vakthållningen enligt öppet bref, som för honom utfärdades af befälhafvande general-adjutanten.

Alla dessa anordningar och befallningar afhördes och åtlyddes af vederbörande icke utan aningar om utgången och upprepande af förut gjorde föreställningar och invändningar, jemte framkastande af åtskilliga svårigheter och hinder deremot. Men ännu återstod det värsta af dessa sistnämnda att besegra: *hvarifrån taga medel till alla de utgifter, som dessa anstalter oundgängligen kräfde?* I detta hänseende gjorde konungen först några försök, att af engelska ministern utbekomma några subsidiemedel, som han väntade få uppbära, men hvilka försök alldeles misslyckades. I denna brydsamma belägenhet, då ingen annan utväg syntes öfrig, att afhjelpa ögonblickets trängande behof, beslöt han att verkställa en redan länge hyst tanke, nemligen att anlita *Banken,* samt uppkallade till den ändan ordföranden i banko-

styrelsen, grefve Fabian Fersen, som förständigades att till kl. 7 om morgonen den 13 Mars sammankalla banko-fullmäktige. Derpå anbefalldes statssekreteraren Rosenblad, att till dessa sistnämnda uppsätta en skrifvelse, hvaruti de i konungens namn erinrades att tänka på bankens säkerhet i ett ögonblick då dess qvarlemnande i hufvudstaden kunde anses vådligt, hvarjemte de anmodades, att till Kongl. Maj:t försträcka medel till så stort belopp som möjligt för befrämjande af nödiga anstalter till lugnets återställande. Med denna skrifvelse borde Rosenblad på utsatt timma sig i banken infinna, och der afbida svar af fullmäktige, som ej skulle få åtskiljas innan nya order. Som det emellertid var att förutse, att detta svar skulle blifva nekande, hade konungen redan varit betänkt på medel, som borde afhjelpa olägenheterna deraf. Han hade nemligen uppbådat nödigt antal hästar till bortförande af 2 millioner i silfver, hvilka i fall af behof skulle med våld uttagas ur bankens hvalf [6]). En annan kassa, hvarur man äfven hoppades kunna förskaffa sig några tillgångar, var ändtligen *statskontoret,* som enligt derom till Lagerheim ställde uttryckligе order borde till konungen afleverera allt tillgängligt mynt, för att af honom begagnas under den förestående resan [7]).

Sådan var ögonblickets ställning. Ryssarne stodo med en öfverlägsen styrka af omkring 17,000 man hotande att fortsätta marschen öfver fasta Åland till Stockholm, i hvilken hufvudstad det låg i kejsarens plan att föreskrifva freden. Om konungen följaktligen fått rådrum, att såsom ämnadt var afresa, eller statshvälfningen skett endast några dagar sednare, hade troligen *en rysk invasion* ej kunnat undvikas. Lägg dertill, att fienden sannolikt funnit sig föranlåten att inbryta äfven från *vestra sidan,* och det torde få anses svårt att beräkna följderna af en så ytterst äfventyrlig ställning för sjelfva det gamla svenska moderlandet.

---

[6]) Anteckning efter samlingarne på Årup.

[7]) Uppgift af presidenten C. E. Lagerheim.

Vi hafva redan omtalat det löfte, general Adlercreutz vid flere särskilta tillfällen gifvit, att ej tillåta konungen lemna hufvudstaden, innan Adlersparre hunnit med vestra arméen der inträffa. Orubbligt lyssnande till Lagerbrings ord, som i politiken var hans orakel, beslöt sig Adlercreutz ej förr till handling, än han af denna mentor fått veta, när det afgörande ögonblicket var inne. Detta inträffade ej förr, än då Hamilton den 8 Mars ankommit med underrättelse om Adlersparres marsch. Från detta ögonblick blef Lagerbring företrädesvis den, som för Adlercreutz predikade nödvändigheten att hindra konungens tillämnade resa och frånrycka honom en spira, hvars makt han så grymt missbrukade.

Men *konungens tillfångatagande* var ju endast första akten i den omhvälfning, som alla ville, och *mellan hvilka händer* skulle regeringsbördan lemnas efter honom? Detta var en ytterst vigtig fråga, hvarom tankarne från början varit delade. Allraförst (d. v. s. sedan hösten 1808) synes man hafva tänkt på en *aristokratisk regering* med de gamla embetsmännen i spetsen, och hvilken regering skulle ega bestånd så länge, tills ständerne kunde sammankomma och blifva ense om ett nytt statsskick. Som vi skola se, ändrade deremot Adlersparre snart sin åsigt om *hertig Carls* otjenlighet, och förutseende vådan af ett konungaval under eller efter en revolution och nödvändigheten af maktens kontinuitet ville han, att hertigen skulle bestiga tronen på grund af arfsrätt såsom den enda qvarstående Wasaättling, sedan man förklarat Gustaf Adolf och hans son för alltid uteslutne. Derjemte ville han behålla konungamakten rymlig nog, för att ej gifva gamla aristokratiska eller revolutionära elementer inträde i delningen af denna makt. Vi känna redan, hvilka planer Adlersparre grundade på *prinsen af Augustenburg* såsom blifvande tronföljare, och om några unga officerare vid vestra hären än satte i fråga hertigens tjenlighet till konungavärdigheten på grund af hans förhållanden under 1788 och 1789 årens krig och seder-

mera till baron Reuterholm [8]), kan man ej anse detta annorlunda än som obetänkta hugskott, emedan det var en verklig lycka att den gamla hertigen fanns i denna halsbrytande tid såsom en föreningspunkt för alla partierna. Hans gamla adjutant, *Skjöldebrand,* hade (såsom vi sett) också redan låtit honom förstå, hvad man i detta afseende väntade af honom under den stora brytning, som förestod och som var oundviklig. Slutligen nämna vi, att den mening, som gjort sig gällande inom *den gamla aristokratien* och *den högre embetsmanna-hirarkien,* var grundad på bibehållande af Wasaätten i prins Gustafs person under en förmyndarstyrelse med hertigen i spetsen. Denna fraktion egde ett betydligt anhang, och hertigen sjelf synes hafva delat denna åsigt, tilldess, på sätt vi skola se, Adlersparres förespeglingar om Norige vände tankarne åt annat håll.

Emellertid nalkades de sista ögonblicken af Gustafs regering! Adlercreutz hade ändtligen i elfte timman bestämdt sig på Lagerbrings uppmaning. Han var i öfrigt uppsökt af alla, som kände och insågo, att han var den ende man med nog stort anseende hos nationen och arméen, för att utföra statskuppen. Sjelfva riksdrotset, ehuru sjuk, skickade sin son till honom för att lägga sitt betydande tillstyrkande i vågskålen. Men Adlercreutz var ej hemma. Han dansade glad och fryntlig på Amaranther-balen till långt inpå natten, och syntes tänka på ingenting mindre, än att lyfta kronan från Gustafs hufvud. Men redan tidigt påföljande morgon (den 13 Mars) stod en af riksdrotsets förtrogne [9]) vid Adlercreutz' säng, och meddelade honom det vigtiga budskapet (om konungens förestående afresa). Adlercreutz svarade, under det han vänligt tryckte den utskickades hand: »*Nu kan hvarken Gud i himmelen eller f-n i helvetet hjelpa kungen ur våra händer*» [10]).

---

[8]) Jfr de oftanämnde Anmärkningarne till VII:de Del. af Adlersparres Histor. Handl.

[9]) Lagmannen, sedermera presidenten Poppius.

[10]) Anteckning från Årup.

De bland våra läsare, som vistades i Stockholm på denna tid, kunna säkert icke annat, än på det lifligaste erinra sig den bestörtning och oro, hvartill hela hufvudstaden var ett vittne natten och morgonen, som närmast föregingo de ryktbara uppträdena i konungaborgen den 13 Mars 1809. Allt vittnade om förvirring. Vagnar med tross och gevär hörande till de tågande trupperna eller bestämda för konungens resa rullade på gatorna och belägrade slottets omgifningar. Ordonanser och adjutanter svärmade fram och tillbaka, sammanblandade med andra lätt igenkänliga personer af den högre hof- och embetsmannapersonalen, hvilka kommo eller försvunno i alla riktningar. En stor del af stadens öfriga invånare var derjemte i rörelse till sent inpå natten och följande morgon, samt strök under dyster tystnad flocktals gatorna upp och ned. Isynnerhet skockade sig folket omkring slottet och i angränsande gator, begärliga att få veta utgången af ett företag, hvarom kännedomen redan började sprida sig.... Man tillsporde hvarandra hemlighetsfullt, på huru långt afstånd Adlersparre kunde vara med sin här, och trodde sig redan se det borgerliga krigets fackla tänd och den Ryska örnen planterad på hufvudstadens torg, *om* man tillät konungen fara sin väg. I öfrigt visade sig de fleste kalla och likgiltiga för den styrelses öde, hvars fall de visste stundade, och tycktes beherrskade af den allmänna känslan och öfvertygelsen, att uppoffringarne och pligtlydnadens tid hade nått sin gräns. Emellertid visste ingen med säkerhet, hvad konungen företog sig uppe i borgen, der han vakade hela natten, och der allt inom de slutne portarne märktes vara i rörelse. Om morgonen den 13 öppnades salubodarne på vanligt vis, och arbetena inom embetsverken och domstolarne fortgingo utan afbrott.

Klockan 4 om morgonen den 13 Mars erhöll *Adlercreutz* säker underrättelse, att konungen middagstiden samma dag ämnade ovilkorligen resa. I följd af detta budskap tog generalen ögonblickligen sina mått och

steg. Han kallade sina förtroende-adjutanter, majorerna *Ulfsparre* och *G. Adlercreutz,* samt bad dem kl. 8 f. m. möta i pelarsalen i kungliga slottet. Major *De la Grange* och fenrik *Arnell* infunno sig frivilligt hos generalen, och erbjödo sig att följa honom. Arnell affärdades till öfverstelöjtnant *von Otter* med anmodan till denne, att på nyssnämnde tid och ställe infinna sig å kungliga slottet. Med ett dylikt uppdrag afgick De la Grange till hofmarskalken öfverste *Silfversparre.* Efter dessa och några andra förberedelser, som hufvudsakligen gingo ut på att försäkra sig om de i staden förlagde trupper, hvaraf de fleste redan voro att påräkna, begaf sig general Adlercreutz, i fältmarskalken grefve *Klingspors* sällskap, kl. 8 f. m. efter kallelse till kongliga slottet, der han på öfverenskommet ställe riktigt råkade nämnde officerare jemte några få andre, hvilka på anmodan af dessa infunnit sig [1]).

Efter en stunds samtal med Adlercreutz, begaf sig Klingspor upp i rummet utanför konungens lilla sängkammare. Under tiden gjorde sig Adlercreutz noga underrättad om antalet af närvarande lifdrabanter, som man svarade endast vara fyra, samt emottog försäkran, att omkring 30 officerare voro samlade uti och omkring slottet, alla bestämda att våga det yttersta. Derpå vidtog generalen några anordningar, såsom att ingen skulle slippa ur slottet, äfvensom att stadsportarne skulle hållas tillslutne, hvilket redan af konungen blifvit befaldt, hvarefter han med hofmarskalken Silfversparre förfogade sig upp i rummet utanför konungens sängkammare, der en mängd dignitärer samt vakthafvande af högre och lägre rang befunnos samlade.

Emellertid hade flere bland de officerare, på hvilkas kraftiga medverkan Adlercreutz räknade i det afgörande ögonblicket, enligt tillsägelse qvarstannat i angränsande rum, för att vid kallelse kunna vara tillhands.

---

[1]) Jfr som källor till berättelsen om katastrofen den 13 Mars de allmänt bekanta tryckta skrifterna.

Bland de närvarande dignitärerna inkallade konungen först *Ugglas,* derpå *hertig Carl,* och sist *Klingspor.* Under detta företräde vägrade hertigen att lemna Stockholm, änskönt öfverste Brändström nyss förut tillfört honom Gustafs skriftliga order att begifva sig till *Gripsholm,* under förevändning att der erhålla skydd mot insurgenterna eller ryssarne. På tillfrågan hvad Klingspor hade att andraga, svarade han: »*Om Ers Maj:t i dessa bekymmersamma ställningar afreser ifrån oss, är rikets olycka obotlig. Jag anhåller, att E. M. må i det stället sammankalla rikets ständer, såsom den enda hjelpen*».

Vid dessa sista ord föll konungen som vanligt i raseri. Han höjde rösten, hotade och stämplade som förräderi dessa föreställningar, hvilka dock förestafvades af den oegennyttigaste fosterlandskärlek.

Nu ansåg Adlercreutz rätta ögonblicket vara inne att handla. Han kallade i hast de oftanämnde officerarne, som befunno sig i angränsande rum och i pelarsalen. Men endast *fem* af de tillstädesvarande infunno sig, förutom hofmarskalken *Silfversparre.* Dessa behjertade män voro öfverstelöjtnant *von Otter,* majorerna *Ulfsparre, G. Adlercreutz* och *de la Grange* samt fenriken *Arnell.* Då Adlercreutz, som redan stod med handen på låset färdig att oanmäld inträda till konungen, märkte deras ringa antal, hviskade han i örat på Ulfsparre: »*äro ej herrarne fler*», men yttrade ögonblicket derefter högt, i det han öppnade sängkammardörren: »*följ mig, go' herrar!*»

Man föreställer sig lätt konungens förvåning, då han fick se Adlercreutz, omgifven af dessa sex officerare, *okallade* inträda. Han hann dock knapt att sansa sig, förrän Adlercreutz inföll:

»Hela nationen är försatt i största häpenhet öfver rikets olyckliga ställning och isynnerhet öfver E. M:ts tillämnade bortresa. Alla högre embetsmän, krigare och andre redlige medborgare hafva uppmanat mig att söka sådant förekomma, i hvilket afseende vi nu» — — —

Konungen (med häftighet). »Hvad är det? Hvad vill det betyda? J ären förförde, och bli alla olycklige!»

Adlercreutz och hans officerare (nästan mangrannt). »Nej E. M:t, det är vårt rena allvar. Vi vilja frälsa E. M:t och fäderneslandet, och äro hvarken förförde eller förrädare!»

Konungen (med hög röst). »Detta är förräderi, och ni blifven alla olycklige, om ni fortfaren på ett så förrädiskt vis».

Härunder nalkades Adlercreutz och hans officerare konungen, som tog ett par steg tillbaka och drog värjan, i det han utropade: »*Den här skall ingen taga från mig, utan med lifvet*».

Nu sprang Adlercreutz fram och fattade konungen om lifvet, under det Silfversparre med Ulfsparres biträde bröt värjan ur hans hand, yttrande: »*Denna värja är blott gjord att dragas mot rikets fiender, men ej mot undersåter*».

Under hela detta uppträde utropade konungen med ett förtviflans anskri: »*Förräderi! De vilja mörda mig! Hjelp mig från mördarne! Fräls mig! Hjelp mig!*» Derpå sökte han närma sig dörren, som var stängd, men tillbakahölls af de la Grange, hvilken, emedan konungen slog omkring sig med händerna, fick en duktig örfil, under det den höga fången oupphörligt ropade på hjelp mot mördarne, o. s. v.

Dessa rop, som ej kunde undgå att höras uti närgränsande rum, satte alla der vistande personer i den lifligaste verksamhet. Vakthafvande kaptenlöjtnanten, generaladjutanten och öfveradjutanten m. fl., biträdde af lifdrabanter, som kommo springande trapporna utför från öfre drabantsalen, rusade med yttersta häftighet emot dörren, som de förgäfves sökte att spränga, ehuru dörrspegeln sönderslogs.

Under tiden (medan detta försök gjordes) lugnade sig konungen något, ehuru han envist yrkade att återfå sin värja, tilldess general Adlercreutz slutligen nödgades

förklara honom, att han i närvarande stund omöjligen kunde få befatta sig med riksstyrelsen.

Derpå lät generalen öppna dörrarne samt uppmanade, omgifven af sina officerare, som trängde de anfallande tillbaka, dessa att vara lugna, emedan ingen fara vore för konungens lif, o. s. v., hvarpå dörrarne åter slogos igen. Kort derefter öppnades de ånyo, då Adlercreutz utkom, åtföljd af Ulfsparre och G. Adlercreutz, de la Grange och Arnell. Alla de närvarande, som voro konungen tillgifne och ville försvara honom, afväpnades nu eller arresterades, hvarefter Adlercreutz med den tagna generaladjutants-stafven hastade upp i öfrige drabantsalar, för att lugna de der församlade drabanter, hvilket lyckades honom.

Under denna generalens frånvaro hade emellertid konungen oförsigtigtvis blifvit lemnad ensam med Ugglas och generalen grefve Strömfeldt, hvilka ingått för att lugna honom, hvarunder han med list bemäktigat sig Strömfeldts värja. Knapt hade derföre Adlercreutz återkommit och blifvit härom underrättad, förrän han i hast samlade några af sina officerare, i hvilkas sällskap han just var färdig att intränga till konungen, då han fick se denne springa ut genom den motsatta dörren, hvilken han hann igenläsa och stänga. Adlercreutz ropade då: »*Konungen springer ner! Skynda! Hjelp! Tag fatt honom!*» Och i samma ögonblick rusade han, åtföljd af de la Grange och några andre, efter konungen, lyckades genom tvenne våldsamma språng emot dörren få den sönder, och förföljde sålunda ur det ena rummet i det andra, genom gångar och korridorer, trappa uppför och trappa utför den olycklige monarken ända till östra slottshvalfvet, utan att likväl hinna honom.

Det kan anses ovisst, hvad följden kunnat blifva deraf, om konungen nu, såsom hans afsigt var, lyckats undkomma till vestra slottshvalfvet, det enda som var öppet, och derigenom bana sig väg till högvakten och det i staden församlade folket. Men ödet ville annorlunda.

Bland de i rummen utanför konungens sängkammare närvarande var äfven en stark och groflemmad hofjägmästare, vid namn *Greiff.* Han hade knapt hunnit varseblifva konungens flykt och sett Adlercreutz m. fl. göra sig färdige att förfölja honom, förrän han får det lyckliga infallet, att begifva sig af i motsatt riktning, i afsigt att nedkomma i vestra slottshvalfvet, dit han antog att konungen ämnade fly, och för att derifrån försöka att genskjuta honom, som han förmodade skola komma ned i Lejonhvalfvet.

Denna uträkning var fullkomligt riktig. Den flyende monarken hade sålunda hunnit föga mer än några steg från norra hvalfvet, förrän von Greiff, kommande från vestra hvalfvet snedt öfver inre borggården, möter honom, rusar emot konungens blottade värja, som han med armen parerar, fattar honom om lifvet, och släpar honom med sig tillbaka till norra hvalfvet. Här inställde sig nu general Adlercreutz, von Otter, De la Grange, löjtnant *Hjerta,* som kommo springande från Logårdshvalfvet snedt öfver borggården, och stallmästaren *Schultz,* som kom ifrån högvaktsporten. Konungen var då mycket blek och afmattad, sade sig må illa, samt ville hvila sig. Men alldenstund intet ögonblick var att försumma, togo honom Greiff och De la Grange under hvar sin arm, samt Hjerta och någon af de andre i benen, och så bars han upp, under det general Adlercreutz gick förut och visade vägen, genom korridoren till östra hvalfvet, vidare igenom drottningens rum till stora galleriet. Under passerandet af trapporna ropade konungen åt posterna, som voro af det tyska regementet, ömsom: »*Skjut!*» och »*Giebt Feuer!*», ömsom: »*Folgen mir!*» o. s. v. Men då Greiff ropade: »*öppna dörrarne! konungen är sjuk!*», slogo soldaterna endast på geväret, och verkställde villigt Greiffs befallningar. Från stora galleriet förde man konungen enligt hans egen önskan till det s. k. hvita rummet, der han under sträng bevakning qvarblef hela dagen.

Emellertid ville händelsen, att öfverste Silfversparre inträffade i hvita rummet vid samma tid, som konungen dit anlände. På vink af Adlercreutz följde han denne till fältmarskalken grefve Klingspor, hvarefter de alla tre skyndsamt begåfvo sig öfver till de rum uti kungliga slottet, som beboddes af H. K. H. *hertigen af Södermanland.* Hertigen biföll då, ehuru icke utan tvekan och först efter de mest bevekande böner och föreställningar, att i egenskap af riksföreståndare mottaga riksstyrelsen, tills ständerna hunno samlas, för att ytterligare rådgöra och besluta om de åtgärder och förfoganden, som gjordes fäderneslandet behof i dess för närvarande tryckta och mer än beklagansvärda belägenhet.

BILAGOR.

N:o 1.

Gustaf IV Adolfs Afsägelseakt [1].

(Af år 1803, 4 eller 5).

Vi Gustaf Adolf med Guds nåde, Sveriges, Göthes och Vendes Konung &c. &c. &c. göre vetterligt, att vi ifrån och med denna dag afsäga oss all vår konungsliga makt och myndighet såsom Sveriges Konung till vår kärälskelige son Herr Gustaf Svea rikes Kronprins. Under dess omyndiga år kommer Rikets styrelse att anförtros till en förmyndareregering, som redan finnes föreskrifven i Vårt till Svea Hofrätt inlemnade testamentariska förordnande, hvilket enligt föreskrift borde uppbrytas i händelse den Högste Guden täcktes hädankalla oss från detta lifvet innan vår käräIskelige son uppnått sine myndige år. Detta testamentariska förordnande kommer nu att lända alla våre undersåtare till underdånig efterrättelse, samt blifver tryckt och uppläst i alla rikets kyrkor i förening med denna min afsägelseakt.

Ett så vigtigt steg kan ej af oss vidtagas utan att vara grundadt uppå de mest kraftiga skäl, och utan att dem våre undersåtare förkunna.

De dagar som föregingo mitt uppstigande uppå Svenska tronen voro sorgedagar för alla trogne Svenska undersåtare, och ord felas att uttrycka de känslor, som alla redlige Svenskar under denna olyckstid erfara! Men än starkare intryck borde brottet väcka hos en son, som ej kan vanslägtas, och genom den bästa faders och Konungs bortgång utur verlden lades grunden till alla de enskilte och allmänna sorger, som intill denna dag förtära mitt hjerta, äfvensom till den önskan att befrias från uppfyllandet af ett kall, som ej mer för mig kunde ega något behag. Det var således endast kärleken till ett fäderneslånd (för hvilket jag än är färdig uppoffra lif och blod) och till de heliga pligter, som jag i en fordom lyckligare tid hoppades

---

[1]) Detta märkliga dokument, skrifvet med f. d. konungens egen hand, hittades 1809 bland dennes papper på Haga, och återgifves här efter en egenhändig afskrift af riksmarskalken grefve A. Fersen.

med glädje kunna uppfylla, som jemte en ungdomsledares[1]) föreställningar kunde förmå mig att öfvergifva mitt då redan fattade beslut att ej uppstiga på Svenska tronen. Styrkan af dessa känslor hafver varit det enda återstående medel att intill denna dag uppskjuta verkställandet af en tanke, som så ofta och så lifligt utgjort föremålet för alla mina önskningar!!! Men jag skulle anse mig fela emot mig sjelf, och emot de heliga förbindelser jag ingått, om jag längre sökte fortfara i rikets styrelse, då jag hvar dag känner mig mera oskicklig att uppfylla ett så vigtigt kall, i anseende till den sinnesförfattning uti hvilken jag genom ett af sorger förtärdt hjerta blifvit försatt, och som ej med ord står att beskrifva. Mitt största, mitt käraste och mitt enda föremål för hela min regeringstid har varit mitt folks ära och förkofran, alltid oskiljaktiga ifrån dess sanna väl. Till vinnande häraf har jag sökt följa de stora efterdömen, mine företrädare på Svenska tronen gifvit. Och hvad det alltid bör vara, den sanna kärleken till fäderneslandet visar sig genom kärlek och tillgifvenhet för konungen, lydnad för lagarna, inbördes enighet och samdrägt. Genom förgätande af dessa heliga pligter ådrager sig ett folk den högsta Gudens förbannelse och deraf följande oräkneliga olycksöden! Varen derföre gudfruktige och uppfyllen i följd af denna dygd alla deraf härledande dygder; så kunnen j deremot vara försäkrade om den treenige Gudens fortfarande nåd, beskydd och välsignelse. Min yppersta belöning skulle vara, om detta mitt bemödande med erkänsamhet någon gång blifvit emottaget. Jag öfverlemnar nu i eder vård de tvenne späda barn, som varit frukten af en förening, den jag ingått endast i afseende uppå edert väl. Den äldsta af dem blifver nu eder konung; den andra tronens stöd. Detta innebär allt, då jag hoppas att ännu få tala till ett folk, som känner sig för hvad det är, hvad det vill.

N:o 2.

Kejsar Pauls plan, att med Rysk härsmakt dämpa ett befaradt uppror i Finland.

(Uppsatt och egenhändigt undertecknad af kejsaren.)

Hans Kejserliga Maj:ts förslag är, att vid första nyheten om uppror intåga i Finland på trenne punkter, 1:o) på stora vägen öfver

---

[1]) N. v. Rosenstein. (Utg. anm.).

Abborrfors, 2:o) på vägen öfver *Memele* till *Helsingfors*, och 3:o) öfver *Mendouhari* till *Tawastehus*, samt att intaga fasta ställningar i svenska Finland till ordningens bibehållande, lemnande på högra sidan emot *Neickler* en observationskår. H. K. M. skulle önska, att svenska ambassadören baron Stedingk åtföljer den kår, som vid detta tillfälle intågar, för att för Hans Svenska M:t betyga H. K. M:ts loyala och uppriktiga afsigter. På samma gång föresätter sig H. K. M., att innehafva dessa ställningar såsom säkerhetsposter, tilldess Hans Svenska M:t är i stånd att med sina egna trupper aflösa mina.

S:t Petersburg, den 3 Mars 1800. *Paul.*

N:o 3.

Ambassadören Stedingks förklaring i anledning af föregående kejserliga plan.

Erkännande hela vidden af den ädelmodighet, som framlyser uti de anbud H. K. M. behagat göra mig för konungen min herre i fråga om Finlands säkerhet, förbinder jag mig i H. M:s namn, att gilla och verkställa den plan, Hans M:t Kejsarn för detta ändamål öfverlemnat mig, i den händelsen att ett uppror i Finland skulle sätta konungens, min herres, myndighet uti detta landskap på spel.

Den 3 Mars 1800. *Court Stedingk.*

N:o 4.

Bref från kejsar Alexander till Gustaf IV Adolf.

Kamennoy Ostrow, den 10 Aug. 1801.

Min herr bror och svåger! Det bref, E. M. behagat tillskrifva mig af den 16 Juli, har blifvit mig lemnadt genom dess ambassadör under ett företräde, som jag för detta ändamål beviljat honom.

Jag känner ej någon annan offentlig handling, *bekräftad genom sal. kejsarens namn och sigill,* än den hvartill originalet finnes i Stockholm, och som är daterad den 17 December nästlidet år. Den tillförsäkrade E. M. en skadeersättning: *för de utomordentliga kostnaderna för Sundets försvar,* hvartill E. M. förbundit sig genom nämnde

akt; men det är bekant, att engelska flottan ej å Sveriges sida mött något motstånd i Sundet, samt att Sveriges rustningar endast tjenat att beskydda dess kuster. Jag kan då omöjligt fatta, att E. M. kan på den hemliga konventionen i Petersbourg grunda några anspråk om en skadeersättning, och min sonliga vördnad för sal. kejsarens minne kan vid detta tillfälle endast yttra sig genom de känslor af vänskap och högaktning, dem han lemnat mig i arf, och med hvilka jag framhärdar &c.

N:o 5.

Utdrag af bref från ambassadören friherre Stedingk till Gustaf IV Adolf.

Petersburg den 12 Maj 1801.

E. M. behandlar mig med alltför mycken godhet, och mitt nit att tjena E. M. är utan all förtjenst, alldenstund jag deruti finner ett outsägligt nöje och jag i sjelfva verket ej skulle kunna handla annorlunda. Jag lefver numera, sire, endast för E. M. och för mina barn, och om jag önskar förlänga min bana, för att kunna bilda dessa sednare till dygdiga samt goda och trogna E. M:ts undersåtare, är jag färdig offra mina dagar, så länge E. M:ts tjenst så skulle fordra. E. M. vet, att jag med sådana tänkesätt skulle med nöje se E. M. såsom hela verldens herre. Visserligen finnes ingenting, som i alla afseenden skulle utgöra en större lycka för Sverige, *än om det kunde erhålla Norige.* Detta skulle göra E. M:ts regering odödlig, och jag är fullkomligt öfvertygad, *att E. M. aldrig skall förlora detta föremål ur sigte.* I fall Paul I fått lefva, skulle detta stora företag kunnat vinna hans bifall; hans politik var stor och oegennyttig, och han skulle i sanning ej varit nöjd med danskarnas. För närvarande är allt förändradt. — — —

N:o 6.

Apostill från baron G. Lagerbjelke till general Toll.

Den 5 Februari 1803.

Tillfället af en kurirs afsändande nyttjar jag äfven i ett annat ärende, som ligger Kongl. Maj:t ömt om hjertat. Norige är och lär

länge bli målet för svenska konungens önskningar. Kgl. Maj:t vet väl, att i stora föremål framtiden icke bör förskräcka, om än perspektivet är aldrig så aflägset; förhastande är i dylika fall deremot alldeles dödande. Efter denna princip äro Kongl. Maj:ts planer på Norige i ett (hvad voies de fait angår) fullkomligen hvilande tillstånd. Men att småningom, gradvis, obemärkt bereda sinnena, upplysa mängden, leda det allmänna omdömet, — i dessa afseenden bör aldrig tid förloras.

Närvarande epok är gynnande för detta lilla hemliga opinionskrig. Danska regeringens sednaste mått och steg hafva väckt oroligheter i Norige. En förordning, hvarigenom en tryckande extraordinär skatt åläggcs menigheten till krigskostnadernas betalande; en annan, som stadgar konskriptioner till arméens kompletterande och framdeles bibehållande, hafva väckt så mycket allmännare och allvarsammare missnöje i hela landet, som menighetens tvenne käraste klenodier deruti blifvit angripne, eganderätten genom den första förordningen, personliga säkerheten genom den andra. Jäsningen har på flera ställen utbrutit till gerning. Vederbörande äro nu i mycken oro, och deras vaksamhet är fördubblad.

Att ett folk, missnöjdt med sin egen regering, snart *par esprit de contradiction* blir hugadt för den styrelse, som med deras egen är i stridigt förhållande, derom vittnar alla tiders erfarenhet. Detta skulle snart ega rum härstädes, om ej Norrmännen i allmänhet genom deras nuvarande herrars sluga försorg vore uti fullkomlig okunnighet eller hyste oriktiga begrepp om vissa hufvudsakliga delar af Sveriges administrativa författning. Detta är i närvarande sakernas ställning vigtigt att rätta; och det synes ej böra vara utan verkan, om man med någon urskiljning och behörig försigtighet anställer så många *points de comparaison* som möjligt.

Sådan är afsigten med den lilla brochyr, jag på konungens befallning författat, och hvaraf 150 exemplar i ett paket öfversändas. Vid genomläsandet torde E. Ex. täckas finna: — att all försigtighet är iakttagen, och allt hvad som komprometterar till den grad undviket, att boken utan svårighet kan läsas och säljas midt i Köpenhamn; att Norige icke ens är nämndt, fast alla allusioner höra dit och skriften är ämnad att der utspridas; att Norrmannen underrättas på ett brillant sätt om svenska bondens politiska existens och beskattningsrätt; att indelta arméens opulence sättes i parallel med utskrifnings-

tvånget i andra länder; att realisationen med lindring och eftergift för menigheten kommer i kollision med tvångsgärder på andra ställen; att Finlands ovanligen tilltagna välmåga bör väcka uppmärksamhet hos ett fattigt och olyckligt folk under samma luftstreck, &c. Flere hundrade exemplar komma att utspridas på gränsen genom prester, ini Norige genom handlande Westgöther, som sälja visor. På Christinehamns marknad lärer denna skrift af mången Norrman bli köpt. Den är i form af *Öfversättning af en utländsk resandes bref,* tryckt utomlands. Papperet är verkligen utländskt, stilarne Leipzigska. Hemligheten är fullkomligen bevarad. Tre personer äro deraf depositärer, en åt vester (Lilliehorn), som sprider ut skriften i Norige; en i Hamburg, som har fått några få exemplar, på det boken såsom angifven utländsk må synas litet utomlands. Dels har Kongl. Maj:t i detta afseende funnit lämpligt att några exemplar synas i Skåne, såsom vore de öfverkomne till svenska sidan från den danska, hvarutan Kongl. Maj:t med nöje omfattat hvarje nytt tillfälle att ge E. Ex. förnyade vedermälen af dess synnerliga nådiga förtroende.

Detta är anledningen till mitt missiv. Kunde E. Ex. så föranstalta, att boken utsprides från Helsingborgsidan utan misstanka? Den fick sedan småningom af sig sjelf komma till Stockholm, der sanna uppgifter och sunda principer ingalunda äro öfverflödige. Som embetsman rekommenderar jag min brochyr, som författare underställer jag den E. E:s omdöme, som, sedan klaven är gifven, allrabäst lärer kunna döma, om den är tjenlig till sitt ändamål eller icke.

E. E. torde anse tjenligt, att till Kongl. Maj:t enskilt yttra sig öfver de tvenne ämnena för denna dags bref och apostill.

G. Lagerbjelke.

N:o 7.

Utdrag af Monitören för den 14 Augusti 1804.

Ingenting skulle vara mer förvånande, än det planlösa i konungens af Sverige steg, om det löjliga som utmärker dem icke vore det ännu mer. Hvad! då Polen blifvit deladt under edra ögon; då Ottomanniska riket, försvagadt, endast eger bestånd genom de makters godtycke, som gränsa intill edra stater; då Frankrike genom sina hamnars tillslutande för er nations skepp kan så väsendtligen skada

er handel, roar ni er att olagligen förolämpa Frankrike, utan att vara angripne, utan att genom någon anledning vara retad dertill. — — Ni är ännu ung; men om, då ni hunnit en mogen ålder, ni läser de noter ni utkastat, under det ni reser post, skall ni säkert ångra er att icke hafva följt edra erfarna och trogna ministrars råd; ni skall då göra hvad ni alltid bort, ni skall icke hafva i sigte annat, än ert fäderneslands bästa. — — Vi tro väl, att om ni läser dessa råd, skola de vara förlorade för er; men vi tro tillika, att ni icke får annan lexa af Frankrike. Detta rike bekymrar sig ganska litet om alla edra steg; det skall visst icke fordra reda af er derför, emedan det icke kan straffa en redlig och käck nation, och män som under sekler varit dess trogna bundsförvandter, och derföre med skäl blifvit kallade Nordens fransmän. Det förblandar dem icke med en ung man, som irras af falska begrepp, och som icke upplyses af eftertanken. Edra landsmän skola då alltid blifva väl behandlade af Frankrike; edra handelsskepp skola väl emottagas, äfvensom edra eskadrar skola, om de behöfva det, blifva reparerade i dess hamnar. Det skall endast anse edra flaggor såsom vårdtecken tillhörige de Gustaver, hvilka regerat före er, och då edra passioners hetta gått öfver, då ni lärt att känna Europas verkliga belägenhet och bedöma er egen, skall Frankrike alltid vara färdigt att fästa sina blickar på er nations verkliga fördelar, och att tillsluta sina ögon för hvad ni varit, och hvad ni gjort.

N:o 8.

Bref från kejsar Alexander till Gustaf IV Adolf.

Ollmütz den 1 December 1805.

Min herr bror, svåger och kusin! Jag har nyss emottagit det bref, E. M. behagat tillskrifva mig från Stralsund af den 13 November. Rörd af de nya bevis på förtroende, E. M. gifver mig, kan jag ej annat än med så mycket större ledsnad se den missämja, som yppat sig emellan E. M. och konungen af Preussen, och hvilken (jag kan försäkra det) endast är en följd af ett missförstånd och ingalunda utaf någon afsigt att såra E. M. Emellertid hafva den österrikiska monarkiens motgångar och förfall nått sin höjd. Det är endast mina trupper, som ännu hejda fiendens otroliga framgångar. Jag har in-

funnit mig för att upplifva dem genom min närvaro, och deras tapperhet och det ihärdiga motstånd de göra mot fransmännen, äro för närvarande österrikiska husets enda stöd. I denna sakernas ställning besvär jag E. M., att undvika alla framställningar, som kunna alstra missämja emellan de förbundna makterna, hvilkas fullkomliga öfverensstämmelse blir mera angelägen än någonsin. Det skulle utgöra min största lycka, om jag kunde bidraga att återställa de vänskapliga förhållanden, hvilka så länge egt rum mellan E. M. och konungen af Preussen, och jag skall ej upphöra att med den lifligaste tillgifvenhet &c. *Alexander.*

Egenhändigt. Värdigas, sire, förlåta mig, som begagnat en fremmande hand för att skrifva detta bref; men de mångfaldiga göromål, som förefalla ögonblicket före en drabbning, hindra mig att skrifva sjelf, och ursäkta mig helt visst i E. M:ts ögon.

N:o 9.

Egenhändigt Bref från kejsar Alexander till Gustaf IV Adolf.

Petersburg den 11 Januari 1806.

Min herr bror, svåger och kusin! Olyckligtvis är det först vid min återkomst till Petersburg, som jag fått veta att E. M. med sina trupper gått till Elbe, medan jag antog att E. M. ännu var i Pomern, vid den tid kejsaren af Österrike önskade att jag med min här lemnade hans stater. Affärernas ställning var i detta ögonblick sådan, att det ej återstod något annat att göra, än att försöka förena koalitionens återstående krafter. I detta ändamål förmådde jag konungen af Preussen, att åtaga sig Norra Tysklands försvar, samt att derföre rikta sina trupper till de ställen, der mina befunno sig. Den skyndsamhet, hvarmed jag för att slippa deltaga i Österrikes underhandlingar lemnade Holitz, hindrade mig att utförligt meddela E. M. mina beslut. Jag lemnade derföre min generaladjutant, furst Dolgoroucki, detta uppdrag; men alldenstund han af flere skäl blifvit hindrad att ännu lemna Berlin, föredrager jag att till E. M. affärda min generaladjutant furst Gagarin, med uppdrag att för E. M. *förnya uttrycket af mina vänskapliga känslor, samt på samma gång försäkra E. M. om mitt orubbliga beslut att icke skilja mig från E. M:ts åsigter och*

intressen. Det är enigheten emellan de ännu oberoende staterna, hvilken allena kan förekomma att Europas förtryck blir fullständigt, och jag skall med nöje samt med största förtroende fortfarande meddela E. M. de mått och steg, hvilka jag anser nödiga, för att så mycket som möjligt närma mig detta mål. Jag ber E. M. vara öfvertygad &c.

N:o 10.

Egenhändigt Bref från kejsar Alexander till Gustaf IV Adolf.

Petersburg den 22 Januari 1806.

Min herr bror, svåger och kusin! Min adjutant, generalen furst Gagarin, var just färdig att resa, då E. M:ts ambassadör anhöll att få lemna mig ett bref från E. M. Jag har skyndat mig att emottaga det, och då jag i dag besvarar det, skulle jag hafva ingenting att tillägga mitt bref af den 11 dennes, såframt jag icke till min stora ledsnad såg, att E. M. betraktade sig såsom öfvergifven, i följd af de förändringar, som inträffat i affärerna. E. M. bör finna, huru föga jag i Holitz kunde känna E. M:ts åsigter, alldenstund jag först i förrgår inhändigade E. M:ts bref af den 21 December. Det var mig omöjligt tvinga händelserna, utan borde jag rätta mig efter dem; *men det oaktadt skulle det vara mig lika svårt att skilja mig från E. M., och jag ber E. M. tro, att mitt politiska system lika mycket som mina känslor sätta sig deremot.* Dessa äro lika oskiljaktiga från den utmärkta aktning, jag hyser för E. M., och hvarmed &c.

N:o 11.

Bref från general G. M. Armfelt till prinsen af Augustenburg.

Höggvarteret Loviseholms bruk den 23 Juli 1808.

Min nådige herre! Kontinentens angelägenheter, hvilka synas framkalla nya politiska beräkningar, och hvilka måhända skola tjena att skänka Norden fred, lemna mig något hopp, att kriget, hvilket lika litet skall utgöra Sveriges som Danmarks lycka, skulle kunna

slutas, i den händelsen att man lyckades förstå hvarandra. I följd häraf vågar jag föreslå E. H., att emottaga chefen för min stab, öfverstelöjtnanten baron Posse, som är bemyndigad att gifva E. H. del såväl af de fakta som de förslag, dem jag anser af vigt för närvarande ögonblick, och i hvad fall som helst på intet sätt stridiga mot de begge nationernas intressen.

Med vördnad och undergifvenhet har äran vara &c.

Rättelser:

Sid.	29	rad.	19	uppifrån	*står:*	den	*läs:*	denna
»	256	»	3	nedifrån	»	derpå intet	»	intet
»	268	»	11	uppifrån	»	Februari	»	Januari
»	269	»	26	»	»	samma månad	»	Januari
»	351	»	17	»	»	samt	»	som den
»	»	»	18	»	»	fiendtlig regent som	»	fiendtlige

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

DL 748 S4 v.4

Schinkel, Bernt von
Minnen ur Sveriges nyare historia

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 11 08 25 10 007 8